

T.C.
İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
KAMU HUKUKU ANABİLİM DALI

DOKTORA TEZİ

KARŞILAŞTIRMALI HUKUKTA VE TÜRK
HUKUKUNDA İSTİHBARAT
TEŞKİLATLARININ HABER TOPLAMA
YETKİLERİ

İBRAHİM CİHAT KURT

2502150485

TEZ DANIŞMANI

DOÇ. DR. SABAHATTİN NAL

İSTANBUL - 2023

ÖZ

KARŞILAŞTIRMALI HUKUKTA VE TÜRK HUKUKUNDA İSTİHBARAT TEŞKİLATLARININ HABER TOPLAMA YETKİLERİ

İBRAHİM CİHAT KURT

Tarih boyunca devletler arasında süregelen güç savaşlarında, en etkili silahın bilgi ve bilginin doğru kullanımı olduğu görülmüştür. İstihbarat da bilgiye ulaşma yolları içerisinde en etkili yöntemlerden birisi olma hüviyetini çağlar boyunca korumuştur. İstihbarat sayesinde elde edilen bilgiler, devletlerin kaderini belirlemiş güvenlik, diplomasi ve ekonomi konularında hep kritik öneme haiz olmuştur. Günümüzde de istihbarat teşkilatları güçlü olan ülkelerin, söz konusu alanlarda dünyanın önde gelen devletleri olmaları bu gerçeği en yalın haliyle göstermektedir.

XXI. yüzyıl ile birlikte ivme kazanan küreselleşme süreci, etkilerini istihbarat dünyasında da göstermiş ve bu alanı sistemsal, yapısal ve algısal açılardan dönüşüme mecbur bırakmıştır. Yaşanan bu paradigma değişikliği Türkiye’yi de etkileyerek birçok reformun hayata geçirilmesine neden olmuştur. Ancak ilerleyen süreçte küresel düzlemde daha etkin bir pozisyonda olmayı hedefleyen Türkiye’nin, istihbarat konusunda atması gereken daha pek çok adımının olduğu düşünülmektedir.

Türk istihbaratının bu dönüşüm sürecinde, hukuki ve yapısal açılardan nasıl bir yol/yöntem izlemesi gerektiğini belirlemek amacıyla kaleme alınan ve ülkemizde hukukun henüz yeterince ilgi gösterilmemiş alanını temsil eden “istihbarat hukuku” alanında akademik bir bakış açısı oluşturabilmeyi ümit eden bu çalışmada; ilk olarak istihbaratın kavramsal boyutu ile temel hak ve özgürlüklerle ilişkisine dair çerçeve çizilmeye çalışılmıştır. Akabinde karşılaştırmalı şekilde dünyada istihbarat alanında söz sahibi olan devletler ile Türkiye’nin, istihbarat yapılanmaları ve haber toplama yetkileri hukuksal boyutlarıyla incelenmiştir. Son bölümde ise Türk istihbaratında halihazırdaki sorunların ne olduğu, bu sorunlara nasıl çözümler üretilebileceği ve ne tür reformlar yapılması gerektiğinin yanı sıra mevcut ve gelecekteki muhtemel ihtiyaçları da karşılayabilecek bir istihbarat modeli önerisi sunulmaya çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Karşılaştırmalı Hukuk, İstihbarat, İstihbarat Hukuku, İstihbarat Sistemleri, Temel Hak ve Özgürlükler, İstihbaratta Dönüşüm.

ABSTRACT

INTELLIGENCE COLLECTION POWERS OF INTELLIGENCE AGENCIES IN COMPARATIVE LAW AND TURKISH LAW

İBRAHİM CİHAT KURT

During the history, information and the proper use of information has been the most efficient weapon in the power struggles among states. For centuries, the intelligence has also conserved its identity as one of the most influential methods to reach the information. Information gained by intelligence has destined the states and had a huge importance on security, diplomacy and economy. Today, the fact that the countries having powerful intelligence agencies are prominent states of the world in the aforementioned fields once more indicates this reality lucidly.

Globalization process gaining momentum by 21st century has influenced the intelligence world and compelled this field systematical, structural and perceptual transformation. This paradigm shift effected Turkey and engendered the realization of many reforms. However, Turkey which aims to gain a more influential position globally in the ongoing process needs to take more steps regarding intelligence.

The study aimed to designate which path must Turkish intelligence follow legal and structural means during this transformation process. We also expected to consist an academic perspective in the field of “Intelligence Law” which is an insufficiently interested law branch in our country. To that end, firstly we strove to make a theoretical framework pertaining to relationship between law and conceptual dimension of intelligence. Then, we comperatively and legally searched the intelligence structures and powers of states such as Turkey and other countries having strong intelligence agencies. In the last chapter we tried to discuss what are the current problems of Turkish intelligence, what kind of solutions can be produced for these problems and which reforms should be done. Besides, we strove to present an intelligence model proposal which will enable to meet the current and possible needs in the future.

Key Words: Comperative Law, Intelligence, Intelligence Law, Intelligence Systems, Fundamental Rights and Freedoms, Transformation in Intelligence.

ÖNSÖZ

İstihbarat ile ilgili Türkiye’deki literatür incelendiğinde, gerçekleştirilen akademik çalışmaların güvenlik ve tarih eksenli bir bakış açısıyla, istihbaratın uluslararası ilişkiler boyutu üzerinde yoğunlaştığı göze çarpmaktadır.

İstihbaratın hukuk boyutunun “İstihbarat Hukuku” adıyla, Türkiye’deki akademik disiplinler içerisinde bir bilim dalı olarak yer edinebilmesi amacıyla kaleme alınan bu çalışmada; yakın ilgi ve desteklerini esirgemeyen, yorum, eleştiri ve yönlendirmeleriyle beni aydınlatan ve yol gösteren başta danışman hocam Doç. Dr. Sabahattin NAL olmak üzere, Prof. Dr. Adem SÖZÜER ve Prof. Dr. Nihat BULUT’a saygı ve şükranlarımı arz ederim.

Ayrıca bu süreçte bana hep destek olan kıymetli eşim, ailem ve dostlarıma da teşekkürlerimi sunarım.

Bu çalışmada yer alan fikirler ile Türk istihbarat sistemine ilişkin getirilen öneriler, şahsi kanaat ve değerlendirmeler olup, herhangi bir kişi, kurum ya da kuruluşun fikirlerini yansıtmamaktadır.

“Devletler savaşır, istihbarat servisleri satranç oynar”

İstanbul, Şubat 2023

İbrahim Cihat KURT

İÇİNDEKİLER

ÖZ	ii
ABSTRACT	iii
ÖNSÖZ	iv
KISALTMALAR LİSTESİ	xi
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

İSTİHBARATIN KAVRAMSAL ÇERÇEVESİ VE HUKUK İLE İLİŞKİSİ

I. İSTİHBARATIN TARİHİ, KAVRAMSAL ÇERÇEVESİ VE YAPILANMASI	7
A. Kavramsal Çerçeve	7
1. İstihbarat Kavramı	7
2. Devlet-İstihbarat İlişkisinin Temelleri	11
B. İstihbaratın Tarihçesi	13
1. İstihbaratın Dünyada Ortaya Çıkışı ve Yaygınlanması	13
2. Türk İstihbarat Tarihi	20
a. Modern Öncesi/Geleneksel Dönem (XIX. Yüzyıl Öncesi)	20
b. Modern Dönem (XIX. Yüzyıl Sonrası).....	24
II. İSTİHBARİ HABER TOPLAMA YÖNTEMLERİ VE İSTİHBARAT TÜRLERİ	30
A. Veri ve Bilgi ile İstihbaratın İlişkisi	30
B. İstihbarat Çarkı	34
1. İstihbarat İhtiyaçlarının Tespiti ve Haber Toplama Çalışmalarının Yönlendirilmesi	36
2. Haberlerin Toplanması	38
3. Haberlerin İşlenmesi	40
4. İstihbaratın Yayımı ve Kullanılması	41
C. İstihbaratta Haber Toplama Yöntemleri	42
1. İnsan İstihbaratı (HUMINT)	43

2. Teknik İstihbarat	45
a. Sinyal İstihbaratı (SIGINT)	46
b. Görüntü İstihbaratı (IMINT)	48
c. Ölçüm ve İz İstihbaratı (MASINT)	50
d. Jeo-Uzaysal İstihbarat (GEOINT)	50
3. Açık Kaynak İstihbaratı	51
D. İstihbarat Türleri	53
1. Alanlarına Göre İstihbarat	53
a. Askeri İstihbarat	54
b. Siyasi İstihbarat	54
c. Ekonomik İstihbarat	55
d. Coğrafi İstihbarat	55
e. Sosyolojik İstihbarat	56
f. Biyografik İstihbarat	56
g. Bilimsel ve Teknik İstihbarat	57
h. Siber İstihbarat	58
2. Ölçeklerine Göre İstihbarat	60
a. Taktik İstihbarat	61
b. Operasyonel İstihbarat	61
c. Stratejik İstihbarat	62
d. Karşı İstihbarat (Kontrespiyonaj)	64
e. Psikolojik İstihbarat	65
III. İSTİHBARAT YAPILANMASI	66
A. İç İstihbarat (Güvenlik İstihbaratı ve Kontrespiyonaj)	68
B. Dış İstihbarat (Stratejik İstihbarat/Espiyonaj)	70
IV. İSTİHBARAT - HUKUK İLİŞKİSİ	71
A. İstihbarat Faaliyetlerindeki Hukuksal İlkeler	73
1. Hukuk Devleti İlkesi	74
2. İdarenin Kanuniliği İlkesi	75
3. Yasallık İlkesi	76
4. Ölçülülük İlkesi	77
5. Özel Hayatın Gizliliği İlkesi	79
B. İstihbarat Servislerinin Faaliyetlerinin Bireysel Hak ve Özgürlüklere Müdahalesinin Meşruluğu	80

1. İstihbari Haber Toplama Faaliyetlerinin Bireysel Hak ve Özgürlükler Üzerindeki Etkisi	80
2. Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi (AİHM) Karar Örnekleri	83
a. Klass ve Diğerleri/Almanya	83
b. Liberty ve Diğerleri/Birleşik Krallık	85
c. Rotaru/Romanya	86
d. Segerstedt Wiberg ve Diğerleri/İsveç ile Leander/İsveç	87
e. Margareta ve Roger Andersson/İsveç ile Khan/Birleşik Krallık	88
f. Malone/Birleşik Krallık	88
g. Prado Bugallo/İspanya	89
h. Zakharov/Rusya	89
i. Big Brother/Birleşik Krallık	90
C. İstihbari Faaliyetlerden Elde Edilen Verilerin Hukuki Zeminde Kullanılabilirliği	92
V. İSTİHBARİ FAALİYETLERİN DENETİMİ	96

İKİNCİ BÖLÜM

DÜNYADA ÖNE ÇIKAN İSTİHBARAT TEŞKİLATLARININ YAPILANMALARI, HABER TOPLAMA YETKİLERİ VE DENETİMİ

I. AMERİKA BİRLEŞİK DEVLETLERİ	102
A. İstihbarat Yapılanması	102
1. Merkezi Haber Alma Teşkilatı (Central Intelligence Agency - CIA) İç Yapılanması	110
2. Federal Souşturma Bürosu (Federal Bureau of Investigation - FBI) İç Yapılanması	112
3. Ulusal Güvenlik Ajansı (National Security Agency - NSA) İç Yapılanması	113
B. Haber Toplama Yetkileri	114
1. Merkezi Haber Alma Teşkilatı (CIA)	122

2. Federal Soruşturma Bürosu (FBI).....	126
3. Ulusal Güvenlik Ajansı (NSA).....	129
C. İstihbarat Faaliyetlerinin Bireysel Hak ve Özgürlüklere Müdahalesinin Hukuksal Zemini	135
D. İstihbari Faaliyetlerden Elde Edilen Verilerin Hukuki Zeminde Kullanılabilirliği	138
E. İstihbarat Teşkilatları Üzerindeki Yasama ve Yargı Denetimi	139
II. BİRLEŞİK KRALLIK	142
A. İstihbarat Yapılanması	142
1. İç İstihbarat Servisi (Security Service - MI5) İç Yapılanması	146
2. Dış İstihbarat Servisi (Secret Intelligence Service - SIS/MI6) İç Yapılanması	147
3. Teknik İstihbarat Servisi (Government Communications Headquarters - GCHQ) İç Yapılanması	148
B. Haber Toplama Yetkileri	149
1. İç İstihbarat Servisi (MI5)	150
2. Dış İstihbarat Servisi (SIS/MI6)	154
3. Teknik İstihbarat Servisi (GCHQ)	157
C. İstihbarat Faaliyetlerinin Bireysel Hak ve Özgürlüklere Müdahalesinin Hukuksal Zemini.....	160
D. İstihbari Faaliyetlerden Elde Edilen Verilerin Hukuki Zeminde Kullanılabilirliği	163
E. İstihbarat Teşkilatları Üzerindeki Yasama ve Yargı Denetimi	165
III. RUSYA FEDERASYONU	168
A. İstihbarat Yapılanması	168
1. Federal Güvenlik Servisi (FSB) İç Yapılanması	171
2. Dış İstihbarat Servisi (SVR) İç Yapılanması	172
3. Askeri İstihbarat Servisi (GRU) İç Yapılanması	174
B. Haber Toplama Yetkileri	175
1. Federal Güvenlik Servisi (FSB)	175
2. Dış İstihbarat Servisi (SVR)	181
3. Askeri İstihbarat Servisi (GRU)	184
C. İstihbarat Faaliyetlerinin Bireysel Hak ve Özgürlüklere Müdahalesinin Hukuksal Zemini	186

D. İstihbari Faaliyetlerden Elde Edilen Verilerin Hukuki Zeminde Kullanılabilirliği	189
E. İstihbarat Teşkilatları Üzerindeki Yasama Denetimi	189
IV. İSRAİL	191
A. İstihbarat Yapılanması	191
1. İç İstihbarat Servisi (Shin Bet/ŞABAK) İç Yapılanması	193
2. Dış İstihbarat Servisi (MOSSAD) İç Yapılanması	194
3. Askeri İstihbarat Servisi (AMAN) İç Yapılanması	197
B. Haber Toplama Yetkileri	199
1. İç İstihbarat Servisi (Shin Bet/ŞABAK)	199
2. Dış İstihbarat Servisi (MOSSAD)	202
3. Askeri İstihbarat Servisi (AMAN)	206
C. İstihbarat Faaliyetlerinin Bireysel Hak ve Özgürlüklere Müdahalesinin Hukuksal Zemini	208
D. İstihbari Faaliyetlerde Elde Edilen Verilerin Hukuki Zeminde Kullanılabilirliği	211
E. İstihbarat Teşkilatları Üzerindeki Yasama ve Yargı Denetimi	213

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

TÜRK İSTİHBARAT SİSTEMİ, SİSTEMDEKİ İHTİYAÇLAR, SİSTEMDE YAPILABİLECEK REFORMLAR VE UYGULAMAYA YÖNELİK ÖNERİLER

I. TÜRKİYE'DEKİ İSTİHBARAT SİSTEMİ (MİT)	217
A. İstihbarat Yapılanması	217
B. Haber Toplama Yetkileri	222
C. İstihbarat Faaliyetlerinin Bireysel Hak ve Özgürlüklere Müdahalesinin Hukuksal Zemini	233
D. İstihbari Faaliyetlerden Elde Edilen Verilerin Hukuki Zeminde Kullanılabilirliği	236
E. İstihbarat Teşkilatı Üzerindeki Yasama ve Yargı Denetimi	243

II.	TÜRK İSTİHBARAT SİSTEMİNİN MEVCUT İHTİYAÇLARI	246
A.	Türkiye'nin Jeopolitik Konumunun Getirdikleri	246
B.	Yapısal Durum (İstihbaratın Tek Çatı Altında Yürütülmesi)	249
1.	Merkeziyetçilik Problemi	250
2.	Kurumsal Merkezli İstihbarat Örgütlenmesi	253
C.	Hukuki Durum	256
1.	Mevzuat Kaynaklı Hususlar	256
2.	İstihbari Delillerin Durumu	258
D.	İstihbarat Teşkilatının Denetimi Konusu	259
E.	İstihbarat Konusundaki Algısal Problemler	261
III.	TÜRK İSTİHBARAT SİSTEMİNDE YAPILABİLECEK REFORMLAR VE UYGULAMAYA YÖNELİK ÖNERİLER.....	264
A.	İstihbarat Sisteminin İç-Dış ve Teknik İstihbarat Olarak Yeniden Yapılandırılması	265
1.	Konu Merkezli İstihbarat Örgütlenmesi	265
2.	Türkiye İçin Önerilen İstihbarat Yapılanması Modeli	272
B.	İstihbarat Mevzuatında Yapılabilecek Düzenlemeler	278
C.	İstihbari Delillerin Soruşturma ve Kovuşturmalarda Kullanılması	282
D.	Yurt Dışı Haber Toplama Yetkilerinin ve Operasyonel Faaliyetlerin Güçlendirilmesi	286
E.	Değişen Dünya Paradigması ve Geleceğe Dönük İstihbarat Kurgusu ..	290
F.	Ekonomik İstihbarat Faaliyetlerinin Güçlendirilmesi	297
G.	Kurumsal Bilinçlendirme Politikasının Genişletilmesi	301
H.	Akademik Reform	303
	SONUÇ	308
	KAYNAKÇA	320
	ÖZGEÇMİŞ	362

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 1.1 : Veri Bilgi ve İstihbarat Arasındaki İlişki.....	33
Şekil 1.2 : MİT ve CIA İstihbarat Çarkı Tanımı.....	36
Şekil 2.1 : ABD İstihbarat Topluluğu Yapılanması	107
Şekil 2.2 : İngiliz İstihbarat Topluluğu Yapılanması	144

KISALTMALAR LİSTESİ

ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
a.g.e.	: Adı geçen eser
AİHS	: Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi
AİHM	: Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi
Akt.	: Aktaran
AÜHF	: Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi
AÜSBF	: Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi
Bkz.	: Bakınız
C.	: Cilt
CIA	: Merkezi Haber Alma Teşkilatı/ABD
Ed.	: Editör/Yayına hazırlayan
FBI	: Federal Soruşturma Bürosu/ABD
FSB	: Federal Güvenlik Servisi/Rusya
GRU	: Askeri İstihbarat Servisi/Rusya
GSÜHFD	: Galatasaray Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi
İKK	: İstihbarata Karşı Koyma
İÜHFM	: İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası,
m.	: Madde
NSA	: Ulusal Güvenlik Ajansı/ABD
MI5	: Güvenlik Servisi/Birleşik Krallık
MI6	: Dış İstihbarat Servisi/Birleşik Krallık
MİT	: Milli İstihbarat Teşkilatı
s.	: Sayfa/sayfalar
S.	: Sayı
SSCB	: Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği
SVR	: Dış İstihbarat Servisi/Rusya
U.K.	: United Kingdom/Birleşik Krallık
U.S.	: United States/Birleşik Devletler

GİRİŞ

Çalışma Konusu

İngilizce ve Fransızcada “intelligence” kelimesiyle ifade edilen ve kelime anlamı “akıl, zeka” olarak tanımlanan istihbarat kelimesinin Türkçe’deki karşılığı, “haber alma” olarak geçmektedir. İnsanlık tarihinin ilk zamanlarından beri var olan istihbarat faaliyetleri, geçmişte olduğu gibi bugün de devletlerin kaderini belirleyen ve geleceği konusunda yön gösteren bir misyona sahiptir. Modern anlamdaki istihbarat servislerinin ana görevi, iç ve dış tehditlerle mücadelenin yanı sıra elde ettiği veriler ve yaptığı çalışmalar sayesinde, gelecek ile ilgili olası senaryolar hakkında hazırlanan analizleri karar makamlarına sunmak suretiyle gerekli devlet politikalarının oluşturulmasına olanak sağlamaktır. Dolayısıyla devletler için geleceği öngörebilmek, olası problemler ve tehditler hakkında önceden bilgi sahibi olabilmek, ileriye dönük sağlıklı politikalar üretebilmek, etkin ve başarılı istihbarat üretimi ile mümkün olabilmektedir. Geçmişte olduğu gibi günümüzde de her devlet için ülkesinin bölünmez bütünlüğüne, anayasal sistemine, bağımsızlığına, milli güvenliğine ve devlet mekanizmasını oluşturan unsurlarına karşı, içten ve dıştan yönelebilecek mevcut yahut muhtemel tehditler hakkında bilgi/haber toplamak ve gerekli istihbaratı oluşturmak vazgeçilmez bir gereksinimdir.

Türkiye, geçmişten günümüze istihbarata her daim önem veren, güçlü bir istihbarat geleneğine sahip olan bir ülke konumundadır. Ancak küreselleşme ile birlikte dünyada değişen şartlar, ortaya çıkan yeni tehditler ve beraberinde gelen yeni ihtiyaçlar nedeniyle, istihbarat kurumlarının da kendini çağa uygun hale getirmesi ve hukuki altyapısını ihtiyaçlara göre sürekli güncellemesi gerekmektedir. Türkiye’deki istihbarat sisteminin temel mevzuatı olan ve 1983 yılında yürürlüğe giren “2937 sayılı Devlet İstihbarat Hizmetleri ve Milli İstihbarat Teşkilatı Kanunu”, yaklaşık 30 yıl boyunca ciddi güncellemelere tabi tutulmamış, bu durum ise Türk istihbarat sisteminde çeşitli sorunlara yol açmıştır. Ancak 2014 yılına geldiğimizde söz konusu kanunda birtakım düzenlemeler yapılmak suretiyle mevzuat günümüz şartlarına uygun hale getirilmiş, Milli İstihbarat Teşkilatı’na (MİT) sağlanan kanuni haber toplama yetkileri, istihbarat konusunda gelişmiş diğer ülke istihbarat teşkilatlarına

verilen haber toplama yetkileriyle denk seviyeye çıkarılmaya çalışılmıştır. Değişen dünya düzeni ile birlikte Türkiye'dekine benzer yasal düzenleme ve reformlar, demokratik ülkelerin sahip olduğu istihbarat servislerinde de sıklıkla görülen bir durumdur.

Öte yandan Türkiye'deki ulusal istihbarat sistemi yapılanması, iç-dış istihbarat ayrımı yapılmaksızın tek bir kurum üzerinde (MİT) örgütlemiştir. Günümüzde istihbarat geleneği ve gücü açısından gelişmiş olarak kabul edilen Amerika Birleşik Devletleri (ABD), Birleşik Krallık, Rusya, İsrail, Almanya ve Fransa gibi ülkelerin istihbarat sistemleri incelendiğinde, söz konusu ülkelerin istihbarat yapılanmalarını uzun yıllar önce iç-dış olarak konu merkezli ayırdıkları görülmektedir. Türkiye ise böyle bir ayrıma gitmeyerek istihbarat faaliyetlerini cumhuriyetin kuruluşundan bu yana tek çatı altında yürütmeye çalışmaktadır. Her ne kadar dış istihbarat çalışmaları MİT içerisinde ayrı ve uzmanlaşmış bir başkanlık üzerinden sürdürülse de, gelişmiş pek çok ülkeden farklı olarak ayrı bir kurum üzerinden faaliyetlerini yürütmemektedir. Türkiye'de de istihbaratın iç ve dış istihbarat olmak üzere iki farklı kurum üzerinden faaliyet yürütmesi gerektiği hususu uzun yıllardır tartışılsa ve buna matuf girişimler yapılsa da, söz konusu yapısal reform günümüze kadar gerçekleşmemiştir.

Türkiye, cumhuriyet tarihi boyunca güvenlik ile istihbarat konusundaki enerjisini ve kaynaklarını, uzun yıllar boyunca sağ-sol çatışmalarının sona ermesi için harcamış, sonraki yıllarda ise terörle mücadeleye kanalize etmek durumunda kalmıştır. Bu durum ise doğal olarak dış istihbarattan (espiyonajdan) ziyade iç tehditlere daha çok odaklanılmasına sebep olmuştur. Mevcut tek yapılı istihbarat düzeninin devam ettirilmesi halinde gelecekte de aynı durumun yaşanabileceğini tahmin etmek zor olmayacaktır.

Küreselleşme sürecinin hızını gitgide artırdığı, tehditlerin yeni formlar kazandığı ve teknolojinin her zamankinden daha çok istihbaratın ilgi alanına girdiği günümüzde; istihbaratın devletler için ne tür bir önem ifade ettiğini daha iyi kavrayabilmek ve önümüzdeki dönemde Türk istihbaratının uluslararası düzlemde

bugünkünden daha güçlü bir konumda olabilmesi adına, çalışmada cevabı aranan sorular şu şekilde sıralanmıştır:

- İstihbarat ile hukuk arasındaki ilişki nedir, devletler istihbarata ne için ihtiyaç duyarlar?
- Dünyada istihbarat konusunda önde gelen ülkelerin istihbarat yapılanmaları/sistemleri ile Türkiye'nin istihbarat sistemi/yapılanması arasındaki farklar nelerdir?
- MİT'in sahip olduğu haber toplama yetkileri ile diğer ülkelerin istihbarat kuruluşlarının sahip olduğu haber toplama yetkileri hangi noktalarda farklılık göstermektedir?
- Türkiye, istihbarat sistemini gelişmiş ülkelerde olduğu üzere iç ve dış istihbarat olarak konu merkezli yapılandırması halinde, istihbari açıdan daha güçlü ve daha etkin bir ülke olabilecek midir?
- Türk hukuk mevzuatında istihbarata ilişkin ne tür güncellemelere ihtiyaç duyulmaktadır?
- Küreselleşme ile birlikte istihbaratta yaşanan dönüşümden Türkiye ne derecede etkilenmiştir?
- Önümüzdeki süreçte Türk istihbaratının uluslararası düzlemde daha başarılı olabilmesi adına ne tür reformlar yapılabilir?

Çalışmanın Amacı ve Kapsamı

Bahse konu sorulara kapsamlı cevaplar verebilmek adına kaleme alınan bu çalışma, ardıllarına bir referans olabilme ve “İstihbarat Hukuku” çerçevesi üzerinden Türk istihbarat sistemine katkı verebilme amaçlarını gütmektedir.

Çalışmaya matuf alan belirlenirken akademik yazında özellikle şu iki husus göze çarpmıştır. Birincisi istihbarat alanında yazılan eserlerin tamamına yakınının istihbaratı “Uluslararası İlişkiler” ya da “Tarih” disiplini çerçevesinde ele alması; ikincisi ise Türk istihbarat sisteminin daha ileri seviyeye getirilmesi adına istihbarat alanında başat olan devletlerin istihbarat sistemleri ile Türkiye'nin istihbarat sistemini “hukuk” eksenli bakış açısıyla farklı yönlerden karşılaştıran ve analiz eden kapsamlı bir eser bulunmamasıdır. Dolayısıyla bu çalışma özgün yönüyle, bu

alandaki var olan boşluğun doldurulması noktasında önem arz etmekle birlikte, batıda oldukça revaçta olan Türkiye’de ise akademik düzeyde henüz yeterince çalışılmamış olan “İstihbarat Hukuku” disiplinine katkı sağlayacağı ümit edilmektedir.

Tezin temel amaçlarından bir diğeri ise günümüzdeki birçok devletin tercih ettiği çift merkezli konu bazında örgütlenen istihbarat sistemin Türkiye’ye uygun olup olmadığının belirlenmesidir. Bu doğrultuda sistemi benimseyen ülkelere yönelik teorik inceleme ve analizlerin yanı sıra hangi sebeplerle iç ve dış istihbarat faaliyetlerini farklı kurumlar üzerinden yürüttüklerinin irdelenmesi gerekmektedir. Bu kapsamda belirlenen dört farklı ülkenin (ABD, Birleşik Krallık, Rusya ve İsrail) güncel istihbarat mevzuatları ve örgütlenmeleri baz alınarak, sistemin Türkiye’ye uygulanabilirliği noktasında neler yapılması gerektiği hususunda birtakım öneriler sunulacak bunun yanı sıra uzun yıllardır gündemde olan iç-dış ayrımının gerçekleştirilmesi halinde yeni sistemin karar alma süreci, etkinlik ve verimlilik konularında ne tür etkileri olabileceği analiz edilmeye çalışılacaktır.

Peki karşılaştırmalı analiz metoduyla yapılan bu çalışmada belirlenen ülkeler (ABD, Birleşik Krallık, Rusya ve İsrail) hangi özelliklerine göre seçilerek çalışma kapsamına dahil edilmiştir? Bu sorunun cevabını bu dört ülkenin sahip oldukları *sui generis* özelliklerinden ve de tezin ana konusu olan haber toplama faaliyetleri noktasında sahip oldukları geniş ve kapsamlı yetkilerden yola çıkarak yanıtlamak mümkündür.

İstihbarat denilince sahip olduğu CIA, FBI, NSA gibi istihbarat servisleriyle akla ilk gelen ülke olan ABD, bünyesinde barındırdığı 18 farklı istihbarat kuruluşu¹, sınır ötesindeki aktif haber toplama faaliyetleri ve bu alana ayırdığı devasa bütçelerle adeta bir istihbarat ordusuna sahiptir. Bunun yanı sıra istihbarat mevzuatı açısından, dünyada en kazuistik ve detaylı kanunlara sahip olan devletlerden biri de ABD’dir. Sözü edilen bu özelliklerinden dolayı ABD istihbarat sistemi, çalışmaya dahil edilme noktasında tercih edilen ülkelere ilki olmuştur.

¹ U.S. Office of the Director of National Intelligence (DNI), “Members of The Intelligence Community”, (Çevrimiçi) <https://www.dni.gov/index.php/what-we-do/members-of-the-ic>, 24 Kasım 2022.

Birleşik Krallık, köklü devlet geçmişinin bir parçası olarak dünyada istihbarat geleneği en güçlü olan ülke olarak kabul edilmektedir. Birleşik Krallık'a atfedilen *“Üzerinde güneş batmayan imparatorluk”* sıfatı dahi bu ülkenin ne denli güçlü, etkin ve de yaygın bir istihbarat ağının olduğunu bize göstermektedir. Ki bu durumu geçmişte I. Dünya Savaşı esnasında en yalın haliyle tecrübe eden Osmanlı İmparatorluğu, İngilizlerin Lawrance adındaki istihbarat subayının Haşimi Arapları kışkırtmak suretiyle çıkardığı isyanlar sonucunda binlerce kilometrekarelik Arap yarımadasının bünyesinden koparılmasına şahit olmuştur. İngilizlerin sahip oldukları bu güçlü istihbarat geleneği, günümüzde de MI5, MI6 ve de GCHQ gibi istihbarat servisleri üzerinden tüm dünyaya yansımaya devam etmektedir.

Keza Rusya da Birleşik Krallık gibi güçlü devlet geleneğine sahip olup, Çarlık döneminden itibaren sahip olduğu güçlü istihbarat sistemi sayesinde iki kutuplu dünyanın bir kutbu olabilmeyi, uzun yıllar Asya ve Doğu Avrupa'da birçok farklı etnikten milleti kendi bünyesinde tutabilmeyi ve sınır ötesinde birçok istihbarat operasyonu gerçekleştirebilmeyi başarmıştır. 1991 senesinde lağvedilmesine rağmen Sovyetler döneminin istihbarat örgütü olan KGB, bugün dahi dünyada en çok bilinen istihbarat servisleri arasındadır.

İsrail ise küçük yüzölçümüne sahip durumda bir ülke olmasına rağmen dünya siyasetinde bu kadar sözü geçen bir ülke konumunda bulunmasını, en çok dış istihbarat servisi MOSSAD'a borçludur. MOSSAD'ın sınır ötesi faaliyetleri, psikolojik harp teknikleri ve bu minvalde dünya nezdinde oluşturduğu güçlü devlet algısı, İsrail'i küresel düzlemde başat ülkelerden biri haline getirmiştir.

Özetle çalışmaya dahil edilen dört ülke de güçlü istihbarat geleneğine sahip olan devletler olup; istihbarat sistemleri, yapılanmaları, istihbarat kuruluşlarına tahsis ettikleri bütçeler, yetkiler ve hazırladıkları kazuistik mevzuatlar açısından, istihbarat dünyasında öne çıkan ülkeler durumundadırlar. Dolayısıyla bu ülkelerin istihbarat sistemlerine yönelik yapılacak çok yönlü bir analiz sonrasında elde edilecek bulguların, Türk istihbarat sisteminde önümüzdeki süreçte yapılacak reform çalışmalarında katkıda bulunabileceğinden hareketle bu ülkeler çalışmada mercek altına alınmışlardır.

Çalışmanın İçeriği ve Sınırları

Bu çalışma, üç farklı ana bölümden teşekkül etmektedir. İlk bölümde, istihbaratın ne olduğu, devletlerin istihbaratı hangi amaçlarla kullandığı sorularından yola çıkılarak günümüzdeki modern istihbarat sistemine ilişkin teorik bilgiler verilecek, istihbaratın hukuk ile olan ilişkisi irdelenecektir.

Çalışmanın ikinci bölümünde, karşılaştırmalı analiz metoduyla çalışma kapsamına dahil edilen ülkelerin istihbarata ilişkin başta yasal yetkilerinin kapsamı ve haber toplama yetkilerinin yanı sıra örgütlenme biçimleri, denetim mekanizmaları ile temel hak ve özgürlüklere ilişkin getirdiği sınırlamalar analiz edilecektir.

Üçüncü bölümde ise Türkiye’deki mevcut istihbarat sistemi; “2937 sayılı Devlet İstihbarat Hizmetleri ve Milli İstihbarat Teşkilatı Kanunu”, MİT’in resmi internet sayfasında yer alan bilgiler ve de konuya ilişkin daha önce kaleme alınan eserler üzerinden ele alınacak, elde edilecek veriler doğrultusunda çalışmaya konu ülkelerdeki haber toplama yetkileri ve mevzuat açısından kıyaslamalar yapılacaktır. Türkiye ile diğer ülkelerin istihbarat sistemleri arasındaki farklar, avantajları ve dezavantajlarıyla birlikte ortaya konulmaya çalışılacaktır. Son kerte de ise çalışmaya konu ülkelerin istihbarat sistemlerindeki Türkiye’ye uyarlanabilir yönleri dikkat çekilerek, Türk istihbaratının dönüşüm sürecinde yapısal ve hukuki noktalarda neler yapılması gerektiği yönünde oluşan fikirler aktarılmaya çalışılacaktır.

Çalışmanın ana bağlamı, Türk istihbarat sistemi ile dört farklı ülkenin istihbarat sisteminin karşılaştırmalı olarak ele alınması olduğundan, ülke incelemeleri Türkiye ile bahse konu dört ülkeye yönelik literatür ve mevzuat araştırmasıyla sınırlandırılmıştır. İstihbaratın özünde gizliliğin en önemli kurallardan biri olması sebebiyle, çalışma esnasında yararlanılan akademik eserlerden ve kitaplardan atıf yapılarak derlenen istihbarata ilişkin bilgilerin eksik olma ihtimalinin olduğu unutulmamalıdır.

Önsözde de belirtildiği üzere, söz konusu bu çalışmada yer alan fikirler ile Türk istihbarat sistemine ilişkin getirilen öneriler şahsi kanaat ve değerlendirmeler olup, herhangi bir kişi, kurum ya da kuruluşun fikirlerini yansıtmamaktadır.

BİRİNCİ BÖLÜM

İSTİHBARATIN KAVRAMSAL ÇERÇEVESİ VE HUKUK İLE İLİŞKİSİ

I. İSTİHBARATIN TARİHİ, KAVRAMSAL ÇERÇEVESİ VE YAPILANMASI

A. Kavramsal Çerçeve

1. İstihbarat Kavramı

Tarihin ilk dönemlerinden bu yana devletler, kendi güvenliklerini sağlamak adına çeşitli tedbir ve yöntemler kullanmışlardır. Bu yöntemlerden biri olan casusluk ya da bir diğer ismiyle haber toplama çalışmaları, işleyen devlet mekanizmasının en önemli ve birincil faaliyetlerinden birini oluşturmaktadır. İngilizce ve Fransızcada “*intelligence*” kelimesiyle ifade edilen ve sözlük anlamı “*akıl, zeka*” olan istihbarat kelimesinin Türkçe karşılığı ise “*haber alma*” olarak tanımlanmaktadır.² İstihbaratın Türkçe ve İngilizce manalarındaki bahse konu vurgu farklılığının sebebi, Türk toplumunun istihbaratın bilgi toplama aşamasına, Batıların ise bilginin toplandıktan sonra analizine ve değerlendirilmesine önem vermesinden kaynaklanmış olabileceği düşünülmektedir.³

İstihbarat, çağın değişen imkan ve koşullarına göre kendini yenileyen, gelişen ve birçok teknik öğeyi içinde barındıran oldukça karmaşık bir konudur. İnsanlık tarihinin ilk anlarından bu yana mevcut olan haber toplama faaliyetleri, geçmişte olduğu gibi günümüzde de devletlerin karar alma sürecinde ve geleceği planlamasında rol oynayan önemli olgulardan biridir. Devletler için geleceği öngörebilmek, oluşabilecek problemlere/tehditlere dair önceden bilgi sahibi olabilmek, yaşanan olayların arka planındaki gerçeklere erişebilmek ancak sağlıklı

² Milli İstihbarat Teşkilatı (MİT), “İstihbarat Oluşumu”, (Çevrimiçi) <http://www.mit.gov.tr/isth-olusum.html>, 24 Şubat 2022.

³ Ümit Özdağ, *İstihbarat Teorisi*, Ankara, Kripto Yayınları, 2018, s. 19.

ve düzgün işleyen bir istihbarat mekanizması sayesinde mümkün olabileceği söylenebilir.

Genel olarak incelediğimizde istihbaratın tek bir tanımının bulunmadığını, farklı araştırmacıların farklı tanımlar yaptıklarını görmekteyiz. Örneğin ABD'deki istihbarat kurumlarının yeniden yapılanmasında önemli katkı sağlayan, uzun bir dönem CIA bünyesinde çalıştıktan sonra akademik çalışma hayatına geçen, “modern istihbaratın babası” kabul edilen Prof. Sherman Kent’e göre istihbarat; “*Yüksek seviyedeki sivillerin ve askerlerin, ulusun refahını korumak adına ihtiyaçları olan bilgilerdir*”⁴ Procyshyn’a göre ise istihbarat; “*İnsanın mantıksal ilerleme yoluyla olayları çözümlenebilmesi sayesinde meydana gelen üründür.*”⁵ Bu iki tanım da, istihbaratı açıklaması kolay olan kısa ve özlü bir teorik çerçeve içerisine almaktadır. İstihbarat alanında gerçekleştirmiş olduğu çalışmalarla tanınan Adda Bozeman ise istihbaratı, “*Toplumların çevrelerindeki diğer toplumlar ile ilgili güvenilir bilgi derleme ihtiyacı neticesinde ortaya çıkan ve devlet mekanizmasının önemli bir faaliyeti olan çalışmalar*” şeklinde tanımlamaktadır.⁶

Kavramın özüne doğru inildikçe, istihbarat ile ilgili çok farklı nitelikler de ortaya çıkmaktadır. Geleneksel bir yoruma göre istihbarat⁷; “*Haber toplama faaliyetleri neticesinde toplanan veriler baz alınarak gerçekleştirilen analizlerin, siyasal mekanizma içindeki karar alıcılar için hazırlanan kısımdır*”. İstihbaratı diğer herhangi bir bilgidan ayrı kılan şey ise gizli şekilde elde edilen bilginin belirli aşamalardan geçirilip analiz edilmesi suretiyle, istihbarata ihtiyaç duyan karar alıcı mekanizmalara sunulmasıdır.

Daha kapsamlı ve açıklayıcı bir tanım yapmak gerekirse istihbarat; “*Devletin kendi içerisinde ve de diğer devletlerle yaşayabileceği muhtemel sorunları*

⁴ Sherman Kent, **Strategic Intelligence for American World Policy**, New Jersey, Princeton University Press., 1949, p. 3.

⁵ T.W. Procyshyn, **The Coming Intelligence**, Montreal, 1998, Canadian Forces College Press., p. 1.

⁶ Adda Bozeman, **Strategic Intelligence and Statecraft, Selected Essays**, London, Brassey's Inc, 1992, p. 1.

⁷ Mourice R. Greenberg and Richard N. Haas, **Making Intelligence Smarter, Council on Foreign Relations**, Washington D.C., Council on Foreign Relations Press., 1998, p. 7.

öngörebilme, tehdit ve çıkar algılaması ile ilgili olası kriz senaryolarına karşı hazırlıklı olabilme amacıyla, legal ve illegal tüm imkanları vasıtasıyla hedef ülke/kuruluş hakkında derlediği ve analiz ettiği stratejik bilgiler” olarak tanımlanabilmektedir.

ABD istihbarat kuruluşlarında uzun dönem görev yapmış ve bu alandaki çalışmalarıyla tanınan Abram Shulsky’nin, “*İstihbarat, dünyada gerçekleşen politik, askeri, ekonomik ve toplumsal her türlü gelişmeyi takip etmeyi ve bu alanlardaki olası gelişmeleri önceden tespit edebilmeyi amaçlayan evrensel bir disiplindir*” şeklindeki ifadesi de istihbaratın yapılmış en geçerli tanımlarından birisidir.⁸

Türkçe literatürde de istihbarat konusunda kaleme alınan pek çok farklı eser bulunmakta olup, bu eserlerin her birinde de istihbarat kavramıyla ilgili farklı pek çok tanım yapılmıştır. Örneğin Özdağ istihbaratı; “*Ulaşılabilen bütün açık, yarı açık, ve/veya gizli kaynaklardan her türlü aracın kullanılması sonucunda elde edilen her türlü bilgi, malumat ve verinin ulusal genel ve özel nitelikteki politikaların gerçekleştirilmesi ve ulusal politikalara zarar verilmesinin önlenmesi/engellenmesi amacıyla toplandıktan sonra, doğruluğuna ve önemine göre tasniflendirmek suretiyle sınıflandırılması, karşılaştırılması ve analiz edilerek değerlendirilmesi sürecinden sonra elde edilen bilgi*” olarak tanımlamıştır.⁹

ABD’nin dış istihbarat servisi CIA’in (Central Intelligence Agency) resmi internet sayfasında yer alan bir makalede, birçoğu CIA mensubu olan farklı araştırmacılardan faydalanılarak, istihbaratın on sekiz farklı şekilde tanımı gerçekleştirilmiştir. Söz konusu tanımlar arasında CIA’in resmi istihbarat tanımı ise; “*İstihbarat dünya hakkında derlenen bilgi ve ön bilgidir. Karar vericilerin, verdikleri kararlarının ve faaliyetlerinin başlangıç noktasıdır.*”¹⁰ olarak belirtilmiştir.

⁸ Taylan Doğan, **İstihbarat Kurumlarının Dış Politika Karar Alma Sürecine Etkisi: ABD İstihbarat Topluluğu (IC) Örneği**, Doktora Tezi, Hacettepe Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, Ankara, 2013, s. 45.

⁹ Ümit Özdağ, **İstihbarat Teorisi**, s. 29-30.

¹⁰ Michael Warner, “Wanted: A Definition of Intelligence”, **CIA Library**, March 2011 (Çevrimiçi) <https://www.cia.gov/library/center-forthe-study-of-intelligence/kent-csi/vol46no3/pdf/v46i3a02p.pdf>, 24 Şubat 2019.

ABD Ulusal İstihbarat Konseyi (*National Intelligence Council - NIC*) üyesi Mark Lowenthal ise istihbaratı; süreç, elde edilen ürün ve organizasyon olarak üç kısım olarak tanımlamıştır¹¹:

“Süreç olarak istihbarat: Ulusal güvenliğin sağlanması için ihtiyaç olan belirli türden bilgilerin talep edilmesi, toplanması, analizi ve karar vericilere sunulması sürecidir. Bu sürecin ve süreç sonunda elde edilen istihbarat ürününün, aynı zamanda karşı istihbarat faaliyetleri ile korunması, yetkili mercilerin istekleri doğrultusunda belirli türden örtülü faaliyetlerin planlanması ve gerçekleştirilmesidir.

Ürün olarak istihbarat: Yukarıda açıklanan süreçlerin sonunda elde edilen üründür.

Organizasyon olarak istihbarat: Yukarıda açıklanan süreçlerin yürütüldüğü ve bu süreçler sonucunda ortaya çıkan istihbaratın, meydana getirildiği kurumlar/birimlerdir.”

Yukarıda verilen istihbaratla ilgili birçok tanımdan hareketle, istihbaratın temel gayesinin rakip devlet/kuruluş/örgütün;

- Kısa ve uzun vadeli amaçlarının ve de planlamalarının deşifre edilmesi,
- Söz konusu planlamalar doğrultusunda ne tür adımlar attıklarının ve atacaklarının belirlenmesi,
- Bu planları uygulama noktasında sahip oldukları imkan ve kabiliyetlerin tespiti,

olduğu söylenebilir.¹²

Sözü edilen bu tanımlamalar ve de açıklamalardan hareketle istihbarat çalışmaları sonucunda elde edilen kazanımların üç ana özelliği olduğu ortaya çıkmaktadır. Bunlar¹³:

- Geleceğe yönelik kapsamlı bir bakış açısı ve öngörü sağlaması,

¹¹ Mark M. Lowenthal, **Intelligence: From Secrets to Policy**, 4. Edition, Washington DC: CQ Press, 2009, p. 9.

¹² Micheal Herman, **Intelligence, Power in Peace and War**, Cambridge, Cambridge University Press., 1999, p. 116.

¹³ Gregory F. Treverton, “Covert Action and Open Society”, **Foreign Affairs**, Vol.1, Summer 1987, School of John F. Kennedy Public Affairs Press., p. 369.

- Devletin karar alıcı mercilerinin politika oluşturma sürecine katkı sağlaması,
- Devletin ihtiyaçlarını, çalışma yöntemlerini, bilgilerini gizlemesi ve muhafaza etmesine olanak sağlamasıdır.

2. Devlet - İstihbarat İlişkisinin Temelleri

Devlet kavramı İngiliz filozof Thomas Hobbes’a göre insanların güvenlik ihtiyacı sebebiyle ortaya çıkmış bir olgudur. Toplumu oluşturan bireylerin güvende kalma arzusuyla, sahip oldukları birtakım yetkileri toplum sözleşmesi vasıtasıyla oluşturulacak bir erke devretmek suretiyle devlet olgusu meydana getirilmiştir.¹⁴ Dolayısıyla insanların devletten ilk ve temel beklentisinin güvenlik olması oldukça doğaldır.

Peki devletler neden istihbarat faaliyetleri yapmakta ve istihbaratı ne amaçla kullanmaktadırlar? Bu sorunun cevabı olarak; insanlık tarihinin ilk zamanlarından bugüne var olan kabileler ve sonrasında kurulan devletlerin, istihbarat faaliyetlerini toplumsal ve ulusal güvenliği sağlamak için gerçekleştirdikleri söylenebilir. İstihbarat bu anlamda çağlar boyunca devletlerin güvenlik mekanizmasının önemli yapı taşlarından birini oluşturmuştur. Zira bir devletin sahip olduğu askeri güç ne denli yüksek ve üst düzeyde olursa olsun, istihbarat faaliyeti gerçekleştirmeden bu askeri gücünü sistemli ve verimli bir şekilde kullanması pek mümkün değildir.

M.Ö. 500’de yaşamış olan Çinli filozof ve general Sun Tzu, Savaş Sanatı isimli kitabında¹⁵; “*En bilge hükümdarın ve en iyi komutanın istihbaratı en iyi şekilde kullanan ve değerlendiren olduğunu; istihbaratı etkin şekilde kullanıp istihbarattan yararlanan komutanın da diğer ordulara göre daha kolay ve taktiksel şekilde savaştan galip çıkacağını*” belirtmektedir. Sun Tzu, günümüzden yüzyıllar önce devletleri yöneten hükümdarlar ile komutanlara verdiği şu uyarı oldukça dikkat çekicidir¹⁶;

¹⁴ Thomas Hobbes, **Leviathan**, İstanbul, Yapı Kredi Yayınları, 2010, s. 136.

¹⁵ Sun Tzu, **Savaş Sanatı**, 3. Basım, İstanbul, Kastaş Yayınları, 2008, s. 83-85.

¹⁶ Ibid, s. 100.

“Denilir ki karşıdakini ve kendini bilirsən sen, yüz kere savaşsan dahi tehlikeye düşmezsən; karşıdakini bilmeyip, sadece kendini bilirsən bir kazanır bir kaybedersən; ne kendini ne de başkasını bilmezsen, girdiğin her savaşta tehlikedesin demektir.”

Avrupa tarihindeki en önemli devlet adamlarından olan Fransız imparator Napolyon Bonapart ise; *“Şunu unutmayın, savaşların sonuçlarını dikkatlice araştırdığınızda piyadenin, süvarinin ve topçunun kahramanlıklarının; casusların şu gözle görünmeyen lanetli ordusu yanında koca bir hiç kaldığını fark edersiniz”* diyerek özellikle savaş dönemlerinde istihbaratın ne denli kritik öneme sahip olduğunu gözler önüne sermiştir.¹⁷

Geçmişte olduğu gibi günümüzde de bütün devletler için ülkenin varlığına ve bölünmez bütünlüğüne, milli güvenlik ve de bağımsızlığına, anayasal düzenine ve ulusal gücünü oluşturan tüm unsurlarına yönelik içten ve dıştan gelebilecek tehditler hakkında bilgi derlemek ve istihbarat oluşturmak, birincil derecede önemli bir gereksinimdir.¹⁸

İstihbarat faaliyetleri, çağımızda akademik alanda bilhassa uluslararası ilişkiler bilim dalı kapsamında sürekli incelenen bir araştırma alanı haline gelmiştir. Başlangıçta ulusal politikaların oluşturulması ve uluslararası ilişkilerde istihbaratın sahip olduğu rolü araştıranlar genelde siyaset bilimciler iken, günümüzde tarihçilerin, hukukçuların, siyasetçilerin ve hatta gazetecilerin de istihbarat ile ilgili çeşitli çalışmalar yaptıkları bilinmektedir. İstihbaratın politika üzerindeki rolüne ilişkin XX. yüzyılın sonlarına doğru, Kuzey Amerika’da ve Avrupa’da birçok araştırma ve eğitim kurumu inşa edilmiştir. İstihbarat konusunda ortaya konan akademik çalışmaların çoğalması, hem ulusal hem de uluslararası güvenlik konularında istihbaratın konumunu ve rolünü de kuşkusuz etkileyecektir.¹⁹

¹⁷ Dünya Casusluk Tarihi Ansiklopedisi, Cilt 1, İstanbul, Artel Yayınları, 1974, s. 1.

¹⁸ Milli İstihbarat Teşkilatı (MİT), “İstihbarat Oluşumu”, (Çevrimiçi) <http://www.mit.gov.tr/isth-olusum.html>, 24 Şubat 2022.

¹⁹ Scott Len and Peter Jackson, **Understanding Intelligence in the Twenty-First Century**, New York, Routledge, 2004, pp. 1-28.

Özetle söylenebilir ki; tarih devletlerin hafızası iken istihbarat ise aklıdır. Bu yüzden devletlerin politikalarının meydana getirilmesinde esas alınacak ana sükelerden biri, istihbarat faaliyetlerinin ortaya koyduğu verilerdir. Öte yandan devletlerin dış güvenliklerinin, büyük ölçüde iç güvenlikleri ile ilişkili bir yapıda olduğu hususu da yadsınamaz bir gerçektir. Bir devletin güvenliğı iç tehditler nedeniyle devamlı olarak tehlike altındaysa, bu durum bahse konu devletin aynı zamanda dış tehditlerin de zamanla hedefi haline geleceğini göstermektedir. Dolayısıyla ülkelerin kendi ulusal sınırları içinde, milli güvenliğini tehdit eden ya da etmesi muhtemel iç ve dış unsurların faaliyetlerini izlemesi, vazgeçilemeyecek bir zorunluluktur. Bunun sağlanması ise etkin, iyi kurgulanmış ve verimli bir sistem doğrultusunda çalışarak, karar verici makamlar için doğru haberler derleyen bir istihbarat teşkilatının var olmasıyla mümkündür.

B. İstihbaratın Tarihçesi

1. İstihbaratın Dünyada Ortaya Çıkışı ve Yayınlanması

İnsanoğlu doğası gereği, ilk çağlardan bugüne değin bilinmeyenleri öğrenme ve sırları keşfetme noktasında hep meraklı ve de istekli olmuştur. Bu istek ve merak dürtüsü doğrultusunda da insanın ufku genişlemiş, coğrafi ve bilimsel keşifler meydana gelmiş, bunun sonucunda da günümüz uygarlığına ulaşılmıştır. İnsanoğlunun bilinmeyeni keşfetme ve öğrenmeye karşı duyduğu bu arzu, aynı zamanda istihbarat kavramını da ortaya çıkarmıştır.

Devletler ya da kurumlar arasındaki rekabette, karar alıcılar ileriye ne kadar net görebilirse o ölçüde avantajlı konumda olacaklardır. Bu durum, satranç oyuncularının müteakip hamlelerin ne kadarını hesaplayabiliyorlarsa, oyun da zafere ulaşma ihtimallerinin o denli yüksek olacağı gerçeğine de benzetilebilir. İstihbarat, yaşamın her alanında var olan mücadelelerin beraberinde getirdiğı bu doğal içgüdüden dolayı, insanlık tarihinde bilinen en eski ve kadim mesleklerden biri

olarak görülmektedir.²⁰ Avcıların av peşinde iz sürmeleri dahi ilk istihbarat çalışmalarına örnek verilebilir.²¹

İstihbarat kelimesinin haber alma kökünden gelmesinden ötürü, ilk insanların da ihtiyaçları doğrultusunda istihbarat yaptığı doğal olarak söylenebilir. Bu noktadan bakılınca da yeryüzündeki ilk insanlar olan Hz. Adem ve Hz. Havva'nın, oğulları Habil ve Kabil arasındaki husumet hakkında bilgi toplaması istihbaratın dünyadaki ilk örneği sayılabilir.

İstihbarat hakkındaki ilk yazılı metin ise M.Ö. 5000 tarihlidir. Arkeologlar tarafından keşfedilen bu yazıtta, antik Mısır Hükümdarı III. Tutmosis'in kuşatma altına aldığı Yafa şehrine gizlice casus göndererek, şehir hakkında bilgiler elde ettiği ve bu sayede şehri daha kolay ve az maliyetle ele geçirdiğinden bahsedilmektedir.²²

Kutsal kitaplarda da istihbaratla ilgili olan çeşitli kıssalar bulunmaktadır. Hz. Nuh'un, Nuh Tufanı'ndan sonra keşif amacıyla çeşitli bölgelere güvercin yollaması; Hz. Musa'nın kavmi için elverişli şehirleri araştırması gibi pek çok hikaye İncil, Tevrat ve de Kuran-ı Kerim'de yer almaktadır.

Hız. Musa Mısır'dan ayrılması akabinde, kavminin yerleşik düzene geçebilmesi için on iki adamını Filistin'e gönderirken: *"Bölgenin nasıl bir yer olduğunu gidin ve görün. O ülkede yaşamının insanlar için güç mü yoksa kolay mı olduğunu öğrenin. Şehirlerinin savunmasını toprağın verimini keşfedin"* şeklinde talimatlandırmıştır. Hız. Musa'nın bir peygamberden ziyade, bir devlet adamı/komutan olarak yaptırdığı araştırmalar, aslında günümüzdeki stratejik istihbaratın hemen hemen bütün temel soru ve cevaplarını kapsamaktadır. Ülkede yaşayan halkın yapısı, ülkenin askeri ve beşeri coğrafyası ile ekonomik şartları, araştırılması talep edilen konular olarak ortaya çıkmaktadır. Bahse konu on iki adamın Filistin bölgesinden topladıkları bilgiler değerlendirilmiş, kabileye de açık olan bu değerlendirme sonrasında Yahudiler arasında, bölgedeki düşmanın

²⁰ Emin Demirel, **Teşkilat-ı Mahsusadan Günümüze Gizli Servisler**, 10. Basım, İstanbul, Renk Yayıncılık, 2011, s. 7.

²¹ Peter Gudgin, **Military Intelligence**, A History, London, Penguin Books, 1999, p. 106

²² Erdal Şimşek, **Türkiye'de İstihbaratçılık ve MİT**, İstanbul, Kum Saati Yayıncılık, 2004, s. 12.

kendilerinden daha güçlü durumda olduğu görülmüş, bunun sonucunda da Hz. Musa, kavmini Filistin'e götürmeyerek yaklaşık 40 yıl boyunca çölde kalmayı uygun görmüştür.²³

Dünyanın çeşitli bölgelerinde istihbarat farklı şartlarda ancak benzer şekillerde ortaya çıkmıştır. Hz. Musa'nın bir dönem yaşadığı Mısır'da istihbarat bir anlamda zanaat halini almış; M.Ö. 1580-1150 yılları arasında ise istihbarat, tutsak sorgucuları, haber toplayıcıları ve iz sürücüleri gibi çok sayıda farklı alt dallara ayrılarak bir anlamda profesyonel meslek kisvesine bürünmüştür.²⁴

Çin'de ise M.Ö. VII. ile III. yüzyıllar arasında başta olan hükümdarlar, kendi arasında çekişen küçük devletleri Çin İmparatorluğu bünyesinde bir araya getirmeleri akabinde, karşı istihbarat mantığı doğrultusunda hareket eden büyük bir devlet oluşturmuşlardır. Çinliler ayrıca o dönem devleti bir arada tutabilmek için psikolojik hareket tekniklerini de etkin bir şekilde kullanmışlardır. Çinlilerin istihbarat sistemlerini o dönem en büyük düşmanları konumunda bulunan Türk devletlerine karşı modelleyip uyguladıklarını söylemek yanlış olmayacaktır.²⁵

Cengiz Han, yaygın bir istihbarat ağı oluşturmak ve bu ağın ortaya koyduğu imkanlardan en iyi şekilde istifade etmek suretiyle, tarihte istihbaratı en sistemli kullanan hükümdarlardan biri olmuştur. Cengiz Han, günümüz istihbaratının en önemli unsurları arasındaki psikolojik hareketin etkisini yüzyıllar önce keşfetmiş ve bu alanda yetiştirdiği özel savaşçıların kullandığı teknikler sayesinde rakiplerinin motivasyonunu yok etmiştir.²⁶ Moğol Devleti tarafından Ön Asya ve Çin bölgesine yönelik düzenlenen taarruzlarda, taktik ve stratejik alanlarda bu yöntemler sürekli kullanılmıştır.

İstihbari özellikteki haber toplama faaliyetleri, geçmiş dönemde sadece eski Mısır medeniyeti, İbraniler, Moğollar ya da Çin İmparatorluğu'nda değil, eski Pers

²³ Özdağ, **İstihbarat Teorisi**, s. 41.

²⁴ Jerome K. Clauser and Sandra M. Weir, **Intelligence Research Methodology An Introduction to Techniques and Procedures for Conducting Research in Defence Intelligence**, Washington D.C., Norton Publishing, 1975, pp. 7-8.

²⁵ Özdağ, **İstihbarat Teorisi**, s. 43.

²⁶ Clauser and Weir, **a.g.e.**, pp. 6-9.

ve Hint İmparatorlukları dönemlerinde de oldukça hayati ve kritik değere sahip bir yapı olarak görülmüştür. Örneğin antik Hindistan'da M.Ö 300'lü yıllarda hüküm süren Maurya İmparatorluğu döneminde yazılan Hindu yazıtlarında, devlet yönetiminin sadece doğru ve belli kaideler doğrultusunda gerçekleştirilecek gözlem, bilgi toplama ve istihbarat ile mümkün olabileceği ifade edilmiştir.²⁷

Yukarıdaki örneklerden de anlaşılacağı üzere, tarih boyunca Asya topraklarında haber toplama ve istihbaratın etkin şekilde kullanılmasına hayati derecede önem verildiği halde, Avrupa topraklarında istihbari düzeyde bilgi toplama faaliyetlerine, istihbarata ve istihbaratçılığa Asya'daki devletlere göre oldukça geç denebilecek bir dönemde başlanıldığı görülmektedir. Avrupa'da bahse konu faaliyetlerin Roma İmparatorluğu döneminde ortaya çıktığı söylenebilir. Kıta Avrupası'nda tarih boyunca hüküm süren en etkili imparatorluklardan biri sayılan Roma İmparatorluğu, kendi kontrolü altındaki topraklarda gücünü ve otoritesini, oluşturduğu gizli istihbarat teşkilatına borçlu olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır. Ayrıca Roma Kilisesi ve de Venedik Şehir Devleti'nde kurulan gizli haber toplama örgütlerinin gerçekleştirdiği istihbarat faaliyetleri ve bu faaliyetler sonucunda düzenledikleri operasyonlar neticesinde, o dönemde bölgede kendisine rakip olan devletlere yönelik casusluk faaliyeti yürütülmüş, akabinde üzerlerinde otorite kurulmuş bir sonraki aşamada ise o devletler hakimiyet altına alınmıştır.²⁸

Kıta Avrupa'sında istihbaratın Roma İmparatorluğu dönemde başlamış olmasına rağmen istihbarat faaliyetlerinin bir politika aracı olarak Avrupa'da kullanılması ise o kadar eski tarihlere uzanmamaktadır. Avrupa'da modern manada kurumsal ve profesyonel düzeyde gerçekleştirilen istihbarat çalışmalarının ilk örneklerine, 1500'lü yılların ortalarına doğru İngiltere Kraliçesi I. Elizabeth'in "Kraliyet Gizli Servisi"ni kurmasıyla birlikte rastlanmaktadır. Bu tarihten sonra da Kıta Avrupa'sında tarihsel süreç içerisinde İtalyanlar, Fransızlar ve Almanlar tarafından birçok gizli servis ihdas edilmiş, bu gizli servisler günden güne etkisini

²⁷ Friedrich Wilhelm, "Königssindish-eine Variante im grossen Spiel der Geheimdienste", **Geheimdienste in der Weltgeschichte**, München, Beck Verlag, 2003, p. 78 (Akt. Doğan, **a.g.e.**, s. 48)

²⁸ Bekir Çınar, **Devlet Güvenliği, İstihbarat ve Terör**, Ankara, SAM Yayınları, 1997, s. 110.

artırmak suretiyle devlet politikalarının belirlenmesinde aktif rol almaya başlamışlardır.²⁹

Fransa'da Kral 14. Louis döneminde istihbarat bir politik enstrüman olarak kullanılmaya başlanmıştır. Fakat Fransa'da istihbaratın sistemli ve de etkin bir şekilde kullanılması, Fransız İhtilali'nden sonra gerçekleşmeye başlamıştır.³⁰ Fransız İhtilali akabinde ortaya çıkan ulus devlet süreci, dünya tarihinde istihbaratın kurumsallaşmasında büyük bir rol oynamıştır. Ulus devletlerin tüm dünyada hızlı bir biçimde yaygınlaşması, istihbarat faaliyetlerini bir anlamda profesyonelleştirerek, devletin kurumsal bünyesi içerisinde toplanmasının ilk adımı olmuştur. Akabinde gelen süreçte I. ve II. Dünya Savaşları boyunca artan istihbarat faaliyetleri, Soğuk Savaş döneminde ise zirveye çıkmıştır.

I. Dünya Savaşı ile birlikte artık yeni bir boyuta ulaşan istihbarat kavramı, o günden bugüne değin devam eden süreç içerisinde, bilhassa da II. Dünya Savaşı esnasında ve sonrasında bir hayli aşama kat ederek bir bilim dalı olarak görülmeye ve bu minvalde değerlendirilmeye başlanmıştır. Bu noktadan sonra, klasik istihbaratın kendine özgü yöntemlerinin yanı sıra, XX. yüzyılın gerekliliklerine uygun, haber toplama yöntemlerinin teknolojik araçlarla geliştirildiği, modern ve profesyonel istihbarat dönemine doğru bir geçişin gerçekleştiği söylenebilecektir.

Modern dönemdeki istihbarat sistemi, kuşkusuz dünyayı iki ayrı kutba bölen Soğuk Savaş sürecinin sona ermesiyle birlikte teşekkül etmiştir. Bu dönemde, elde edilebilecek bilginin nicel olarak fazlalaşması ve erişiminin yaygınlaşması sonucunda istihbaratın niteliğinde de gelişimler meydana gelmiştir. Artık günümüzde salt devlet tekelinde gerçekleşen bir istihbarat faaliyetinden söz etmek mümkün değildir. Çünkü istihbarat faaliyetleri Soğuk Savaş sonrası devam eden süreçte devletlerin tekeline çıkarak merkezi özelliğini kaybetmiş ve vakıfların, şirketlerin, sivil toplum kuruluşları ve derneklerin de dahil olduğu farklı bir forma kavuşmuştur.

²⁹ Tuncay Özkan, **Milli İstihbarat Teşkilatı (MİT)'in Gizli Tarihi**, 20. Basım, Alfa Yayınları 2003, s. 5.

³⁰ Çınar, **a.g.e.**, s. 110.

1990'lı yıllardan sonra teknolojinin gelişimi ve internetin yaygınlaşmasıyla beraber açık kaynaklardan bilgi derleme imkanı artmış, bilgiye ulaşmak eski dönemlere nazaran çok daha hızlı ve kolay hale gelmiştir. Devlet menşeli istihbarat teşkilatları ise derlenen bu devasa bilgiyi eskisi gibi rahatlıkla işleyememiş bu durumun sonucunda da yeni bir sektör meydana gelmiştir. İşlenmeyi ve akabinde analiz edilmeyi bekleyen bu ham veriyi istihbarata dönüştürmeye yarayan kurumlar ise; dernekler, vakıflar, sivil toplum kuruluşları ve de özel şirketler olmuştur.³¹ Yasal görünümlü bu kuruluşların birçoğu devlet destekli kurulmakta ve finansmanı mantıken yine devlet tarafından sağlanmaktadır. İstihbaratın merkezi düzeyden farklı bilgi kaynaklarına doğru yönelmesine sebep oluşturan bir diğer önemli gelişme ise ABD başta olmak üzere Batılı istihbarat teşkilatlarının Soğuk Savaş süresince hakkında istihbari açıdan çok fazla veri sahibi olmadıkları alanlarla ilgili bilgi ihtiyacına paralel olarak, kendi kurdukları veya özel kişi/kuruluşlara ait sivil toplum kuruluşlarından destek almaları, böylece istihbarat piyasasında bir arz-talep/devlet-özel sektör buluşmasının hayata geçmesidir.³²

Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği'nin (SSCB) dağılması sonrasında, Sovyet istihbarat yapılanması da bir görüşe göre dağılmış ve öncelik hedefleri değişmiştir. Diğer yandan ABD'nin başını çektiği batılı istihbarat sistemi de neredeyse 50 yıl boyunca odaklandığı başat hedefini yitirmiştir. Bunun sonucunda da ABD İstihbarat Topluluğu (*USA Intelligence Community-IC*), 1990'lı yıllarla birlikte kendi tarihinde ilk defa bütçe kısıtlamasına gitmiş ve kendisine yeni bir hedef bulma arayışı sürecine girmiştir. ABD sistemindeki bu hedef arayışı, iki kutuplu sistemin parçası olan diğer ülkelerin istihbarat servisleri için de geçerli olmuştur. Soğuk Savaş süreci sonrasında dünyada meydana gelen yeni jeopolitik yapılanma, haliyle yeni istihbarat hedefleri, örgütlenmeleri ve uzmanlaşma alanları ortaya çıkarmıştır.³³ Böylece, ABD başta olmak üzere Batılı istihbarat örgütlerinin ana odak noktası sosyalist rejimlerden, Ortadoğu bölgesine ve İslam coğrafyasına doğru kaymıştır.

³¹ Ronald J. Deibert, "The Evolution and Network Intelligence", **Intelligence and National Security**, Vol.18, Washington DC, 2003, pp. 183-192.

³² Pat Cooper and Jeff Erlich, "Commanders to Get More Tactical Data From CIA", **Army Times**, Vol.55, Nr. 50, Washington D.C., Pentagon Press., 1995, p. 26.

³³ Özdağ, **İstihbarat Teorisi**, s. 51-52.

Kısaca küresel istihbarat sistemi ve yapılanması, Soğuk Savaş dönemi sonrasındaki bu yeni çağa üç ana değişimden geçerek girmiştir³⁴:

- Teknolojik gelişmeler,
- Teknolojik gelişmeler sonucunda istihbarat faaliyetlerinin devletlerin tekelden çıkması ve merkezi niteliğini kaybetmesi,
- Soğuk Savaş döneminde konjonktür gereği askeri/sınai istihbarat hedeflerine odaklanmak durumunda kalan istihbaratın, Soğuk Savaş dönemi sonrasında hem coğrafi olarak farklı alanlara kayma sürecine girmesi hem de askeri/sınai istihbarattan, sivil/özel istihbarata doğru evrilmesi.

Soğuk Savaş döneminde Amerikan istihbarat topluluğunun bütçesinin yaklaşık %65'ine yakını SSCB ile Varşova Paktı ülkelerine, %25'i Asya kıtasındaki ülkelere, %7'si Arap-İsrail (Ortadoğu) bölgesine, %2'si Latin Amerika ülkelerine ve %1'i de dünyanın diğer bölgelerine hedef önceliğine göre harcanmıştır.³⁵ Soğuk Savaş sonrasında ise bütçenin önemli bir kısmı Ortadoğu bölgesine kanalize edilmiştir.

Soğuk Savaş dönemi sonrasında, istihbarat alanında meydana gelen diğer bir önemli gelişme ise uluslararası terör örgütlerinin ulusal düzeydeki istihbarat kuruluşlarının hedef öncelikleri arasında ilk sıralara çıkmasıdır. Bahse konu döneme değin operasyonel/taktik istihbarat seviyesinde ele alınan terör oluşumları, yeni dönemde birçok dünya ülkesi için başat hedef haline gelmiştir. Özellikle 11 Eylül saldırıları sonrasındaki süreçte istihbarat ve terör arasındaki ilişkinin özelliği önemli ve kapsamlı değişimlere uğramıştır. 11 Eylül 2001'de ABD'de, sonrasında ise birçok Avrupa ülkesi ve Türkiye'de yaşanan terör saldırılarının verdiği büyük maddi manevi zararlar sonrasında, küresel terör tüm dünya devletleri için stratejik bir problem haline gelmiştir.

³⁴ Özdağ, **İstihbarat Teorisi**, s. 52.

³⁵ Herman, **a.g.e.**, p. 48.

2. Türk İstihbarat Tarihi

a. Modern Öncesi/Geleneksel Dönem (XIX. Yüzyıl Öncesi)

Türklerin dört bin yıllık tarihine bakıldığında, kurulan devletlerin temel amacının hükmedilen toprakları genişletmek ve de halkın her türlü refah ve güvenlik ihtiyacını tesis etmek olduğu söylenebilir. Bu ülkü doğrultusunda da devleti yönetenler kendilerine düşen görevleri yerine getirebilmek amacıyla sosyal, iktisadi ve siyasi açılardan çeşitli düzenlemeler ortaya koymaya çaba göstermişlerdir. Bu düzenlemelerden biri de devletin ulusal güvenliğini, her türlü iç ve dış tehdide karşı müdafaa etmek ve bu doğrultuda politikalar oluşturabilmek saikiyle uyguladıkları istihbarat faaliyetleri olmuştur.

İstihbarat faaliyetleri, devlet mekanizmasının ortaya çıkmasıyla birlikte daha kurumsal bir hal almış ve belli bir sistematik içerisinde yürütülmeye başlanmıştır. Devletin başındaki yöneticiler, *“iç ve dış tehlikelere karşı nasıl ve ne şekilde güvende oluruz, topraklarımızı nasıl müdafaa ederiz”* düşüncesinden yola çıkarak istihbaratla ilgilenmiş, süreç içerisinde bu faaliyetleri daha da geliştirerek, istihbaratı devlet mekanizması içerisindeki en temel ve de önemli kurumlardan biri haline getirmişlerdir. Ortaya çıkan bu istihbarat teşkilatlanması, gerek savaş gerekse de barış dönemlerinde iç ve dış tehditlere karşı hükümdarların tedbir aldığı faaliyetlerin bir sonucu olarak gelişimini sürdürmüştür.³⁶

Orta Asya’da kurulan Türk devletlerinde istihbarat faaliyetleri, büyük çoğunlukla Çin İmparatorluğu’na karşı teşkilatlanmış ve bu doğrultuda yürütülmüştür. Benzer şekilde aynı dönemlerde de Çin İmparatorluğu kendi istihbarat faaliyetlerini çoğunlukla Türk devletleri üzerinde yoğunlaştırmıştır. Örneğin eski bir Türk boyu olan Topalar (Tabgaçlar), Büyük Hun İmparatorluğu’nun kuruluşundan yaklaşık 300 yıl kadar önce Çin İmparatorluğu’nun istihbarat faaliyetlerine ve psikolojik harp yöntemlerine karşı mağlup olarak, kendi kimliklerini kaybederek Çinlileşmiş ve tarih sahnesinden silinmişlerdir.³⁷ Türk boylarının, Orta

³⁶ Haluk Gökalp, “Bir Askerlik Terimi Olarak Til/Tıl/Dil ile Kurulan Unutulmuş Deyimler”, *International Journal of Language Academy*, 2/3, 2014, s. 41.

³⁷ Özkan, *a.g.e.*, s. 5.

Asya topraklarından batıya doğru göç hareketinin başlamasıyla birlikte, göç rotalarının saptanması ve yeni yurt arayışları boyunca istihbarat çalışmaları da etkin şekilde devam etmiştir. Bu amaçla göç rotalarının belirlenmesi ve yurt edinecek toprakların saptanmasında, belirlenen Türk boyları keşif ve istihbarat amaçlarıyla birçok sefer düzenlemiştir. Bu seferler sonunda gelen bilgilere göre de analizler yapılmış, yurt olarak belirlenen topraklara doğru büyük göçler yaşanmıştır.

Öte yandan kurulan ilk Türk devletlerinde, düşmanın faaliyetlerini yakından izleme maksadıyla gerçekleştirilen istihbari faaliyetleri kanıtlar nitelikteki Tonyukuk yazıtlarında, bu konuda görevlendirilmiş kişilere “körüg” denildiği görülmektedir.³⁸

Türklerde istihbarat faaliyetlerinin tam anlamıyla teşkilatlanması, İslamiyet’in kabulü sonrasında, kurulan ilk Türk-İslam devletleriyle birlikte ortaya çıkmıştır. Bu devletler, o dönem egemen güç olan Abbasi ve Emevilerin devlet geleneklerinin etkisinde kalarak teşkilatlanmalarını gerçekleştirmiştir. Türklerin İslamiyeti kabulü sonrasında örgütlü haldeki ilk siyasi yapılanmaları arasında öne çıkan Gazneliler, Karahanlılar ile Selçuklulardaki istihbarat anlayışının, teşkilatlanma ve uygulama bağlamında daha sistemli ve etkin hale gelmiş olduğu görülmektedir.

İslamiyetle birlikte Türkler’de istihbarat teşkilatlanmasının daha profesyonel hale gelmesinin esas sebebi, casusluk ve istihbaratın İslam hukukunda da yer alması ve bu konuya hassasiyetle yaklaşılmasıdır. Zira Maliki mezhebine göre, düşman hesabına çalışan Müslüman kişiler zındık olarak tanımlanmış ve bu kişi suçundan dolayı tövbe etse dahi hakkında ölüm hükmü verilmiştir.³⁹

X. yüzyıldan itibaren İslam dünyasına katılan Türk devleti Selçuklular, istihbari faaliyetlere ciddi derecede önem göstermiş, etkin ve geniş bir haber alma ağı oluşturmuşlardır. Örneğin XI. yüzyılda Büyük Selçuklu İmparatorluğu yönetiminde istihbarata ne kadar önem verildiği hususu, büyük vezir Nizamü’l-Mülk’ün Siyasetname adlı eserinin “Casusları Sevk ve İdare, Mülkün Selameti ve Raiyetin İşlerine Dair” başlıklı kısmında görülebilmektedir. Nizamü’l-Mülk eserinde,

³⁸ Ahmet Taşağıl, “İslam Öncesi Dönemde Türklerde İstihbarat”, **Türk İstihbarat Tarihi**, İstanbul Yeditepe Yayınevi, 2001, s. 42.

³⁹ Gökalp, **a.g.e.**, s. 41.

“Hiçbir şeyin hiçbir şekilde gizli saklı kalmaması ve vuku bulan yahut ayyuka çıkan bir olaya anında müdahale etmek için kulaklarına çalınan her şeyi padişaha ulaştıracak, seyyah, tacir, zanaatkar, sufi, yoksul, sakatatçı kılığında ülkenin dört bir yanına casuslar salınmalıdır. Nice zamandır devletin valileri mukti”an, memurlar ve umera isyan ve muhalefete meyleder ve padişah hakkında fenalık ister ve sufi fikirde bulunur. Tüm bu hareketleri casus gelip haber verince de hemen padişah atına biner ve askerini sevk eder”⁴⁰ demek suretiyle istihbaratın önemini vurgulamıştır.

Bununla birlikte Büyük Selçuklu döneminde kaleme alınan eserlerde, istihbarat yapacak kişilerin gelişi güzel belirlenmemesi gerektiği; bu kişilerin ilaveten ahlaki erdemlere de sahip olması gerektiği anlatılmaktadır. Bu dönemde istihbarat toplayacak casuslar; doğrudan sultan yahut vezir tarafından atanmışlardır. Zira Nizamü'l-Mülk bu noktada da; *“Casus, başkası tarafından değil, doğrudan doğruya bizzat sultan tarafından atanmalıdır. Casusların getirdiği gizli bilgileri sadece sultan bilmelidir. Bu vazife için güvenilir, haklarında şüphe olmayan ve sultana büyük bir sadakatle bağlı olan kimselere görev tebliğ edilmelidir. Casuslar aynı zamanda görev yaptıkları coğrafyayı ve o coğrafyanın insanını iyi bilen, onların konuştuğu dili iyi derecede konuşabilen, ketum, akıllı, zeki ve soğukkanlı olmalıdır”* demek suretiyle konunun önemini vurgulamıştır.⁴¹ Nizamü'l Mülk'ün istihbarat için yaptığı tanımın yanı sıra, sultanın casus olarak görev yapacak kimseleri seçerken, karakter tahlili ve psikolojik gözlemler yapması gerektiğini anlatması da önem arz etmektedir.

Öte yandan Büyük Selçuklu devleti döneminde, istihbaratın en önemli parçası olan dış istihbarat faaliyetlerine ayrıca değinmek gerekir. O dönem dış istihbarat faaliyetlerinin en önemli öznesini, komşu ülkelere gönderilen elçiler oluşturmuşlardır. Elçilerin görevleri, haber almak ve haber göndermek dışında sultan tarafından verilen gizli görevleri de yerine getirmek olmuştur. Elçiler, hem askeri

⁴⁰ Nizamü'l-Mülk, **Siyasetname**, İstanbul, İş Bankası Kültür Yayınları 2009, s. 101.

⁴¹ Aziz Başdin ve Erol Topçu, “Ortaçağda İhtiyat Bağlamında Hükümdarın Asli Bir Vazifesi: İstihbarat (Yusuf Has Hacib ve Nizamü'l Mülk Evreninde)”, **Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, Ankara, 2017, S. 10, s. 568.

istihbarat hem de stratejik istihbarat faaliyetleri açısından önemli bir sığata olmuş, Nizamü'l Mülk de söz konusu elçilerin önemini ve görevlerini kendisine ait Siyasetnamesi'nde anlatmıştır. Elçiler verilen vazife doğrultusunda, ordunun yapılması muhtemel bir sefer sırasında hangi yolları kullanacağı, hangi güzergahlardan kolaylıkla geğip geğemeyeceğı hakkında bilgi toplarlardı. Ayrıca o dönemin şartlarında ordu içerisinde birçok binek hayvanının kullanılmasından ötürü stratejik bir önemde olan ayır/imenin nerelerde bulunup bulunmadığı hususunda dahi rapor hazırlarlardı. Bunun yanında elçiler, düşman devletin ordusundaki her türlü asker sayısının tespiti, ordu tarafından kullanılan teçhizatın miktarını da bildirmekle yükümlüydüler. Nizamü'l Mülk ayrıca günümüzde siyasi ve biyografik istihbarat olarak adlandırılan, hedef alınan ülkenin yönetimi, yöneticileri ve memurları hakkında bilgi derleme vazifesinin de o ülkede görev yapan elçilerin görevleri arasında olduğunu belirtmiştir.⁴²

Nizamü'l Mülk, kaleme aldığı Siyasetname'sinde, istihbarat teşkilatında görev alacak kişilerde bulunması gereken özellikler ve bu kişilerin ne tür vasıf ve becerilere sahip olmaları gerektiğı hakkında da ayrıntılı bilgiler vermektedir. Nizamü'l Mülk'e göre; *"Bu iş (istihbarat) çok nazik ve diğer işlere göre daha üstün bir iştir. Dolayısıyla bu iş, haklarında şüphe bulunmayan ve gayesi (kendi çıkarları) ile meşgul olmayan kişilerin eline, diline ve kalemine bırakılmalıdır. Zira memleketin salaha (esenliğe) kavuşması ve fesada uğramaması onlara bağılıdır"*⁴³

Büyük Selçuklu'nun yanı sıra, Anadolu Selçuklu Devleti döneminde de istihbarat faaliyetleri gerçekleştirilmiş olup, "Börü Budun" adındaki teşkilatın Anadolu'da sahip olduğu güçlü haber ağı sayesinde, haber toplama faaliyetlerini çok uzun yıllar boyunca gerçekleştirdiğı bilinmektedir.⁴⁴

Osmanlı'da ise istihbarat faaliyetlerinin başlangıcı, imparatorluğun Söğüt'teki kuruluş dönemlerine denk gelmektedir. Osmanlılar, Martolos ve Voynuk isimli teşkilatları üzerinden, devleti hedef alan iç ve dış tehditlerden mümkün olduğunca

⁴² Başdin ve Topçu, **a.g.e.**, s. 10-11

⁴³ Nizamü'l-Mülk, **a.g.e.**, s. 46.

⁴⁴ Nurullah Aydın, **İşte İstihbarat**, İstanbul, Kum Saati Yayınları, 2008, s. 106.

bilgi sahibi olmaya çalışmışlardır.⁴⁵ Osman Bey ve Orhan Bey'in dönemlerinde istihbarat çalışmaları sonucunda elde edilen bilgiler doğrultusunda, Osmanlı'nın kuruluş sürecindeki büyümesi bir hayli hızlı gerçekleşmiştir. Örneğin Orhan Bey, İznik'in fethi öncesinde bölgeye casuslarını göndermek suretiyle Bizans tekfurunun ordusu ve askeri kapasitesi hakkında sefer öncesinde önemli bilgiler derlemiştir. Aynı şekilde Fatih Sultan Mehmet'in İstanbul'u fethi ve sonrasında gerçekleşen Balkan fetihlerinde de istihbarat faaliyetlerinden istifade edilmiştir.⁴⁶

Osmanlı'nın ilk dönemlerdeki haber toplama yöntemleri genel bir tasnife tabi tutulacak olursa, söz konusu yöntemler; ulufeli casusluk, gönüllü casusluk, dil alma ve tüccar yahut seyyahlardan derlenen bilgiler olarak sıralanabilir.⁴⁷

XVI. yüzyılda Osmanlı İmparatorluğu-Safevi Devleti ve Osmanlı İmparatorluğu-Habsburg hanedanlığı arasındaki rekabet; imparatorluğun batıdan doğuya uzanan istihbarat kültürünün ve haber ağlarının gelişmesine sebebiyet vermiş, bu da Osmanlı'da diğer devletlerin istihbarat ağlarına göre çok daha başarılı ve de kurumsal bir istihbarat sistematığının oluşmasını sağlamıştır.⁴⁸

b. Modern Dönem (XIX. Yüzyıl Sonrası)

XIX. yüzyılda, Osmanlı Devleti'nin son dönemlerinde iki farklı istihbarat teşkilatının faaliyetleri, modern Türk istihbaratının inşası noktasında büyük önem teşkil etmektedir. Bu teşkilatlar Sultan II. Abdülhamid'in inşa ettiği Yıldız Teşkilatı ve Enver Paşa'nın temellerini attığı Teşkilat-ı Mahsusa'dır.

Yıldız Teşkilatı, 1880-1908 dönemi arasında etkin bir şekilde faaliyet göstermiştir. Sultan II. Abdülhamid, istihbaratı belli bir sistem içerisinde yönetmek

⁴⁵ Erdal İlder, **Milli İstihbarat Teşkilatı Tarihçesi**, Ankara, MİT Basımevi, 2002, (Çevrimiçi) http://www.mit.gov.tr/tarih_index.html, 03.Mart 2019.

⁴⁶ Haldun Eroğlu, "Klasik Dönemde Osmanlı Devleti'nin İstihbarat Stratejileri", **Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Tarih Bölümü Tarih Araştırmaları Dergisi**, Cilt 22, Sayı 34, 2003, s. 23-24.

⁴⁷ Haldun Eroğlu, "Klasik Dönemde Osmanlı İstihbaratı", **Türk İstihbarat Tarihi**, İstanbul Yeditepe Yayınevi, 2001, s. 98.

⁴⁸ Emrah Safa Gürkan, "The Efficacy of Ottoman Counter-Intelligence in the 16th Century", **Acta Orientalia Academiae Scientiarum Hung.**, Cilt 65, Sayı 1, 2012, s. 3.

ve çağa ayak uydurmak amacıyla Yıldız Teşkilatı'nı kurmuş ve akabinde teşkilatı doğrudan kendisine bağlı olacak şekilde çalıştırmıştır. Yıldız Teşkilatı'nın görevleri arasında; imparatorluğun iç güvenliğinin korunması doğrultusunda haber toplama faaliyetleri, Jön Türkler'in çalışmalarının tespiti ve de milliyetçilik akımının hızla yayıldığı bir zamanda uluslararası gelişmelerin takibi gibi hususlar bulunmaktaydı.⁴⁹ Sultan II. Abdulhamid'in istihbarata olan bu ilgisi ve konuya verdiği önem, dört bir cephede savaşı ve dağılma dönemine giren Osmanlı İmparatorluğu'nun, yaklaşık 30 yıl boyunca yıkılış sürecinin yavaşlamasını sağlayan en büyük nedenlerden biri olduğu değerlendirilmektedir.

Bu dönemi araştıran bazı çalışmalar incelendiği zaman, Osmanlı İmparatorluğu gibi tarihe damga vuran büyük imparatorluklarından birinin sahip olduğu istihbarat yapısının basite indirgenmiş ya da itibarsızlaştırılmaya çalışılan bir anlatımla kaleme alındığına şahit olunmaktadır.⁵⁰ Bu bakış açısıyla hazırlanan eserler gözden geçirildiğinde, dönemin istihbarat sisteminin salt olarak bir sultanının “korkak ve kuşkucu” karakteri nedeniyle ortaya çıkan, sultanın makamının/tahtının korunması saikiyle tüm faaliyetlerini yürüten ve espionajın ön planda olmadığı bir istihbarat anlayışı olduğu hissi uyanmaktadır. Oysa Osmanlı İmparatorluğu'nda Sultan II. Abdülhamid döneminde (1876-1909), tüm sınırlılık ve zorluklara karşın üst düzey bir istihbarat kültürünün oluştuğunu ve modern Türk istihbaratının temellerini atan faaliyetlerin gerçekleştirildiğini belirtmek gerekmektedir. Söz konusu dönemde Osmanlı İmparatorluğu'nun, diplomasi ve istihbarat kanalları sayesinde, Batılı güçlü devletlerin amaçlarından ve kapalı kapılar ardında konuştuklarından “habersiz” olmadıklarını gösteren espionaj faaliyetleriyle ilgili tarihi vesikalar mevcuttur.

⁴⁹ Hamit Pehlivanlı, “Osmanlı'da İstihbaratçılık”, **Türkler**, Cilt 13, Ankara, Yeni Türkiye Yayınları, 1995, s. 661.

⁵⁰ Söz konusu kitaplardan bazıları; Cevdet Kudret, **Abdülhamit Devrinde Sansür**, İstanbul, Milliyet Yayınevi, 1977; Hasan Taner Kerimoğlu, **Osmanlı'da Devrim ve Fedakaran-ı Millet: İstibdat Dönemi Sürgün ve Firarilerinin Devr-i Hürriyet'te Mücadeleleri**, İstanbul, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 2018; Cüneyt Akman, **Kahrolsun İstibdat Yaşasın Hürriyet, Tek Adam Rejimi ve İslamofaşizmin Tarihsel, Ekonomik ve Siyasal Temelleri**, Tekin Yayınevi, 2019; Zülfü Livaneli, **Kaplanın Sırtında - İstibdat ve Hürriyet**, İstanbul, İnkılap Yayınevi, 2022.

Örneğin, 1847-1933 yılları arasında yaşayan ve Paris'in o dönemki emniyet müdürü olan Marie-François Goron'un, 1906 senesinde Sultan II. Abdülhamid'e "Goron Kulları" imzasını atarak yolladığı ve içeriğinde; "*Üç bin frank maaşla her türlü fesada ve zararlı kişilerin hareketlerine dair gerekli tahkikatı yerine getirmek üzere Sultan'ın hizmetinde bulunacağını*" beyan ettiği mektubu ve akabinde yine anılan tarafından göreve kabul edilmesi sonrasında şükranlarını içeren Sultan II. Abdülhamid'e gönderdiği mektup; espionaj faaliyetlerinin Osmanlı'da ne derece etkili olduğunu göstermektedir.⁵¹

Bunun haricinde İtalya'nın Trablusgarp'ı işgal etme ihtimaline ilişkin olarak İtalya'da görev yapan Osmanlı diplomatlarının, 1880'lü yıllarda Bâb-ı Âlî'ye gönderdiği bilgileri içeren istihbarat raporları, Osmanlı istihbarat sisteminin yukarıda sözü edilen kitaplarda anlatıldığının aksine, dış dünyaya kapalı olmadığı ve ihdas edilmiş olan istihbarat teşkilatlarının salt olarak sultanın tahtını korumak amacıyla formüle edilmediğinin göstergelerindendir.⁵²

Osmanlı İmparatorluğu'nun son döneminde, İttihat ve Terakki Partisi'nin Makedonya merkezli olarak başlattığı hareket sonucunda, 23 Temmuz 1908'de II. Meşrutiyet ilan edilmiştir. II. Meşrutiyet'in ilanından tam iki gün sonra yani 25 Temmuz 1908 günü kutlamalar devam ederken, İttihat ve Terakki mensupları Yıldız Sarayı önünde yapılan gösterilerde, halkın; "*Hafiye istemiyoruz, kahrolsun hafiye*" şeklinde slogan atmalarını tüm güçleriyle sağlamaya çalışmışlardır. Çünkü o günlerde İttihat ve Terakki mensuplarında, Sultan II. Abdülhamid'in devletin istihbarat gücünü elinde tuttuğu sürece, ne Meşrutiyet'e sahip çıkabileceklerini ne de kendi can güvenliklerini koruyabilecekleri görüşü hakimdi. Zira bu hareketin mensuplarına göre Sultan II. Abdülhamid'in iktidar gücünün temeli, sultanın kurduğu ve yönettiği istihbarat sistemine ve bu sistemin bilinen yüzü olan hafiye

⁵¹ Yıldız evrakı arasındaki belgelerde, Marie-François Goron'un Sultan II. Abdülhamid'e ilettiği takdimnamesi ve 1906 yılındaki İstanbul seyahatlerinin masraflarının hükümet tarafından karşılandığını gösteren vesikalar bulunmaktadır. "*Paris Eski Emniyet Umûm Müdürü Mösyö Goron ve oğlunun Dersaadet'deki otel ve diğer masrafları*" hakkında, T.C. Cumhurbaşkanlığı Osmanlı Arşivi, Yıldız Mütenevvi Maruzat Evrakı, 289/87, H. 02.06.1324" Detaylı bilgi için bkz. Emre Gör, **II. Abdülhamid Döneminde Osmanlı İstihbarat Ağı (1876-1909)**, Doktora Tezi, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 2018, s. 235.

⁵² Gör, **a.g.e.**, s. xix.

örgütünden gelmekteydi. Söz konusu gerekçelerden dolayı da Meşrutiyet'in güvence altına alınabilmesi için “devr-i sâbık”ın en tehlikeli mirası olarak görülen hafiyeliğin kaldırılması gerekmekteydi.⁵³ Bu doğrultuda İttihat ve Terakki mensuplarının ciddi uğraşları sonucunda, Meclisi Vükela'nın (Bakanlar Kurulu) çıkarttığı kararnameyle birlikte Yıldız Teşkilatı'nın faaliyetlerine 29 Temmuz 1908 tarihinde son verilmiştir.⁵⁴

Yıldız Teşkilatı'nın lağvedilmesi sonrasında ise Enver Paşa tarafından 17 Kasım 1913'de Osmanlı coğrafyasındaki ayrılıkçı kalkışmaları engellemeye yönelik olarak Teşkilat-ı Mahsusa ihdas edilmiştir. Teşkilat-ı Mahsusa; dönemin dünyadaki istihbarat teşkilatlarının şartlarına benzer şekilde istihbari çalışmalar yapmıştır. Bilhassa Ortadoğu ve Kafkasya bölgelerinde gayri nizami harp teknikleri uygulamak suretiyle çalışmalar yapmış ve sabotaj faaliyetleri de gerçekleştirmiştir.⁵⁵

Bahse konu bölgelerde oldukça etkili faaliyetler yürüten Teşkilat-ı Mahsusa, Mondros Ateşkes Antlaşması sonrasında İngilizlerin yoğun baskıları sonrasında lağvedilmiştir. Ancak teşkilatın lağvedilmesi, İngilizlerin öngörüsünün aksine Osmanlı'nın son dönemindeki istihbarat çalışmalarının toptan ortadan kalkmasına neden olmamıştır. Lağvedilen Teşkilat-ı Mahsusa'nın halihazırdaki askeri ve beşeri kaynakları, Anadolu ve Balkanlarda birçok farklı isim altında kurulan yeni istihbarat yapılanmalarına aktarılmış ve bu yapılanmalar özellikle Milli Mücadele Dönemi'nde oldukça yararlı ve etkin faaliyetler gerçekleştirmiştir.⁵⁶

Milli Mücadele Dönemi'nde Teşkilat-ı Mahsusa'nın mirasçıları olan bu istihbarat yapılanmaları; “Karakol Cemiyeti, Zabitan ve Yavuz Grubu, Hamza ve Felah Grubu, Ferhat ve Kerimi Grubu, İmalat-ı Harbiye Grubu, Muavenet-i Bahriye Grubu, Müsellah Müdaafa-i Milliye (M.İ.M- M.İ.M), Namık Grubu, Askeri Polis (Ayn-Pe) Teşkilatı, Tedkit Heyeti Amirlikleri ve Geçit Teşkilatı” olarak

⁵³ Gör, **a.g.e.**, s. 1.

⁵⁴ Erdal İlter, **a.g.e.**

⁵⁵ Ibid.

⁵⁶ Ibid

adlandırılmaktadır.⁵⁷ Bu teşkilatlar, Milli Mücadele Dönemi'nde Ermeni çetecilere yönelik yapılan mücadelelerde ve yabancı casusların faaliyetlerinin deşifre edilerek akamete uğratılmasında büyük pay sahibi olmuşlardır.

Türkiye Cumhuriyeti'nin ilanından sonra istihbarat faaliyetlerinde bulunmak amacıyla kurulmuş olan tek kurum, bugünkü adıyla Milli İstihbarat Teşkilatı'dır. Türk tarihine bakıldığında, İslamiyet öncesi dönem ile sonrasında kurulmuş olan tüm devletlerde çok sayıda istihbarat örgütünün bulunduğu görülebilmektedir. Bu örgütler, kendi dönemlerinde sahip oldukları imkanlar dahilinde başarı ile görev yapmışlardır. Türkiye Cumhuriyeti'nin ilanı sonrasında ilk istihbarat kuruluşu olarak görev yapacak olan “Milli Emniyet Hizmeti (MEH) Teşkilatı”, 06 Ocak 1926 tarihinde ihdas edilmiştir.⁵⁸

II. Dünya Savaşı sonrasında dünyada yaşanan gelişmeler ve bu doğrultuda istihbari haber toplama faaliyetlerinde oluşan beşeri ve teknik yeni ihtiyaçların etkin ve daha verimli şekilde karşılanması saikiyle, 22 Temmuz 1965'te yürürlüğe giren 644 sayılı “Milli İstihbarat Teşkilat Kanunu” ile Milli Emniyet Hizmeti (MEH) Teşkilatının adı Milli İstihbarat Teşkilatı (MİT) olarak değiştirilmiştir. MİT, hızla gelişen dünyadaki teknolojik yeniliklere kayıtsız kalmamış ve 1971 senesinde MİT bünyesinde “Elektronik ve Teknik İstihbarat” (ETİ) Başkanlığı kurulmuştur. 1 Kasım 1983 tarihinde çıkarılan “2937 sayılı Devlet İstihbarat Hizmetleri ve Milli İstihbarat Teşkilatı Kanunu” ile ulusal ve uluslararası ölçekte iç ve de dış istihbarat faaliyetlerinin yürütülmesi yetkisi MİT'e verilmiştir. Ayrıca söz konusu düzenleme ile teşkilat doğrudan Başbakan'a bağlanmıştır.⁵⁹

MİT'in kuruluş amacı; *“Türkiye Cumhuriyeti'nin ülkesi ve milleti ile bütünlüğüne, varlığına, bağımsızlığına, güvenliğine, anayasal düzenine ve milli gücünü meydana getiren bütün unsurlarına karşı içten ve dıştan yöneltilen mevcut ve muhtemel faaliyetler hakkında milli güvenlik istihbaratını devlet çapında oluşturmak*

⁵⁷ Milli İstihbarat Teşkilatı (MİT), “Türkler'de İstihbarat”, (Çevrimiçi) https://www.mit.gov.tr/tarihce/birinci_bolum_B3.html, 10 Nisan 2019.

⁵⁸ Erdal İlter, **a.g.e.**

⁵⁹ Hasan Ateş, **Kamu Güvenliğinde İstihbarat Sisteminin Değerlendirilmesi**, Yüksek Lisans Tezi, Atılım Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 2012, s. 24.

ve bu istihbaratı gerekli kuruluşlara ulaştırmak” olarak belirlenmiştir.⁶⁰ MİT, söz konusu amaca yönelik olan faaliyetlerini, hukuki düzenlemelerle kendisine verilen yetkiler çerçevesinde yurt içi ve yurt dışında gerçekleştirmektedir.

Dönem içerisinde, gerek Türkiye’nin gündemi ve ihtiyaçları gerek dünya üzerinde yaşanan siyasi ve teknolojik gelişmeler sonucunda, konjonktüre uygun olarak teşkilat içerisinde de birçok yapısal değişiklikler meydana gelmiştir. Bu yapısal değişikliklerden en önemlilerinden bir tanesi ise Genelkurmay İstihbarat Bakanlığı’na bağlı olan Genelkurmay Elektronik Sistemler Komutanlığı’nın (GES), 2012 yılında MİT bünyesine dahil olmasıdır. Bu yapılanma neticesinde, MİT kendi bünyesine dahil ettiği bu imkanlarla birlikte Türkiye’deki sinyal istihbaratı (SIGINT) çalışmaları açısından merkezi bir konuma gelmiştir.⁶¹

2017 yılında yapılan anayasa referandumu sonrasında Türkiye Cumhuriyeti’nin Cumhurbaşkanlığı hükümet sistemine geçişiyle birlikte Başbakanlık kurumu kapatılmıştır. Bunun sonucunda da MİT, 15 Ağustos 2017 tarihinde yayımlanan 694 sayılı KHK neticesinde, doğrudan Cumhurbaşkanı’na bağlanmıştır. Söz konusu KHK ile ayrıca istihbarat faaliyetlerindeki temel görüşleri oluşturma ve de uygulamayı belirleme noktasında, Cumhurbaşkanının başkanlığında faaliyet yürütecek olan Milli İstihbarat Koordinasyon Kurulu’nun (MİKK), sekreteryaya hizmetlerinin MİT Müsteşarlığı tarafından yürütüleceği karara bağlanmıştır.⁶²

Günümüzde MİT, “2937 sayılı Devlet İstihbarat Hizmetleri ve Milli İstihbarat Teşkilatı Kanunu” çerçevesinde istihbarat faaliyetlerini gerçekleştiren, istihbarat alanında Türkiye Cumhuriyeti’nin en yetkili ve kritik kurumu durumundadır.⁶³

⁶⁰ “2937 sayılı Devlet İstihbarat Hizmetleri ve Milli İstihbarat Teşkilatı Kanunu”, 4.maddesi. (Çevrimiçi) <https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.2937.pdf>, 16 Haziran 2022.

⁶¹ Hasan Ateş, **a.g.e.**, s. 25.

⁶² OHAL Kapsamında Bazı Düzenlemeler Yapılması Hakkında 694 sayılı Kanun Hükmünde Kararname, **T.C. Resmi Gazete**, Sayı: 30165, Madde 24, 25 Ağustos 2017, (Çevrimiçi) <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2017/08/20170825-13.pdf>, 07 Kasım 2021.

⁶³ Adı geçen kanun için bkz. “2937 sayılı Devlet İstihbarat Hizmetleri ve Milli İstihbarat Teşkilatı Kanunu”, (Çevrimiçi) <https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.2937.pdf>, 16 Haziran 2022.

II. İSTİHBARİ HABER TOPLAMA YÖNTEMLERİ VE İSTİHBARAT TÜRLERİ

İstihbaratın en çok bilinen, en temel karakteristik özelliği gizliliklidir. Yeterli düzeyde gizlilik bulunmadığı ya da gizliliğe yeterli önemin verilmediği durumlarda, hem istihbarat hem de istihbarata karşı koyma faaliyetlerinin tehlikeye girme olasılığı bulunmaktadır. Gizlilik, istihbaratın temel bir zorunluluğu olması yanı sıra aynı zamanda onun niteliğini ve kıymetini artıran temel dinamiklerden biridir. Haber toplama faaliyetleri sürecinde istihbaratın elde edilme usulleri ile veri kaynakları; hedef şahıs, örgüt, kurum ve kuruluşlar tarafından bilinmemesi gereken unsurlardır.

Geçmişten günümüze istihbaratın niteliği ve özünün değişmemesinin yanı sıra, çağın getirdiği yeniliklerle birlikte bilginin elde edilme yöntem ve araçları, sürekli olarak değişip gelişmektedir. Bu değişime en çok bilgi çağının getirdiği teknolojik gelişmeler sebep olmuştur. Günümüzde artık toplanan ve analiz edilmeyi bekleyen veri miktarında ciddi düzeyde bir artış gözlemlenmektedir. Bilhassa XX. yüzyılın son çeyreğinden itibaren, küresel iletişim ve haberleşme ağı çok büyük ölçekte gelişmiştir. Açık kaynaklardan elde edilen istihbarat bu gelişmelerden en fazla düzeyde etkilenen istihbarat türü olmakla birlikte, ABD'nin XXI. yüzyılda topladığı bütün istihbaratın yaklaşık %80'inin açık kaynaklardan elde ettiği bilgilerden oluşması bu durumun önemini gözler önüne sermektedir.⁶⁴ İnternetle birlikte küresel boyuttaki siyasi ve jeopolitik değişimleri her an takip edebilme imkanının gelişmesi, bu tür kaynakların hem sayısında hem de niteliğinde önemli bir artışa sebebiyet vermiştir.

A. Veri ve Bilgi ile İstihbaratın İlişkisi

İstihbarat üzerine yapılan çalışmalarda ve istihbaratın genel tanımlarında, veri ile bilgi kavramları sıkça kullanılmaktadır. Gündelik hayatta da veri ile bilgi, genelde çoğu zaman birbirlerinin alternatifi olarak kullanılsa da, aralarındaki niteliksel fark

⁶⁴ Stephan Mercado, "Sailing the Sea of OSINT in the Information Age; A Venerable Source in a New Era", **CIA Library**, (Çevrimiçi) <https://www.cia.gov/library/center-for-the-study-of-intelligence/csi-publications/csi-studies/studies/vol48no3/article05.html>, 03 Mart 2019

genellikle göz ardı edilmektedir. Öte yandan bilgi ile istihbarat kavramları arasındaki farkın tanımlanmasında da benzer durumlar yaşanmaktadır. Çünkü bilgi kelimesi, bazen veri manasında, bazen de istihbarat manasında kullanılmaktadır. Bu sebeple de veri, bilgi ve istihbarat kavramlarını doğru şekilde tanımlamakta fayda vardır.

Veri ile bilgi kavramları, aynı ya da birbiriyle eş anlamlı gibi algılansa da aralarındaki farkı anlamak önem teşkil etmektedir. Veri kelimesi TDK tarafından “*Sonuç elde etmek, çıkarsama yapmak, ya da bir incelemeyi sürdürmek için gerekli olaylara, ilişkilere ve sayısal ham bilgilere verilen isim*” şeklinde tanımlanmaktadır.⁶⁵ Minnesota Üniversitesi tarafından yapılan tanıma göre ise veri; “*İletişime, yorumlamaya ya da işlemeye uygun, bilginin özel olarak biçimlendirilmiş halidir*”.⁶⁶ New England Üniversitesi Bilgi Yönetim Sistemleri bölümünün tanımına göre ise veri; “*Organize edilmemiş ve işlenmemiş gerçekler*” şeklinde tanımlanmış, “*Verinin bilgiye ulaşmak için ön şart olduğu*” ifade edilmiştir.⁶⁷ Bu tanımlardan yola çıkarak elde edilmek istenen bilgiyi meydana getirebilmek için, öncelikle hangi tür verilere ihtiyaç duyulduğunun tanımlanması gerekmektedir.

Anlatılan bilgilerden faydalanılarak veri hakkında yapılabilecek değerlendirmeler şunlardır:⁶⁸

- Veri, birbirinden bağımsız şekilde bulunan bilgi parçalarıdır.
- Veriyi meydana getiren parçalar, işlenip kıymetlendirilmediği takdirde salt olarak bir anlam ve değeri bulunmamaktadır.
- Hedeflenen bilginin üretebilmesi amacıyla hangi tür verinin ne ölçüde toplanması gerektiği önceden belirlenmelidir.

⁶⁵ TDK , “**Bilim ve Sanat Terimleri Ana Sözlüğü**”, (Çevrimiçi) <http://www.tdk.gov.tr>, 26 Mart 2019

⁶⁶ University of Minnesota , “**What is Data**”, (Çevrimiçi) <https://www.lib.umn.edu/datamanagement/whatdata>, 26 Mart 2019

⁶⁷ University of New England , “**Data, Information and Knowledge, Knowledge Management Systems Lecture Notes**”, (Çevrimiçi) http://turing.une.edu.au/~comp292/Lectures/header_km_2004_lec_notes/node4.html, 26 Mart 2019 (Akt. Selami Baltacı, **Sosyal Medya Üzerinden Elde Edilen İstihbaratın Güvenlik Maksatlı Kullanılması**, Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı, İstanbul, 2017 s. 15-16)

⁶⁸ Baltacı, **a.g.e.**, s. 16.

- Verinin önceden planlanmış aşamalardan geçirilmesi sonucunda bilgiye ulaşılacaktır.

Bilgi kelimesinin ise TDK'de altı farklı tanımı bulunmaktadır. Bu tanımlar arasında veri ile ilişkili olan tanımında; “*Bilgi, kurallardan yararlanarak kişinin veriye yönelttiği anlam*” olarak belirtilmiştir.⁶⁹ Bu tanımdan, verinin belirlenmiş yöntemler ve kurallar çerçevesinde, belirli işlemlerden geçirildiği ve sonucunda veriye bir değer ve mana atfedilerek bilginin meydana getirildiği anlaşılmaktadır. Başka bir tanıma göre ise bilgi; “*Herhangi bir konu ile ilgili, çeşitli verilerden yola çıkılarak yapılan ve kişinin zihninde faydalı işler yapmasını sağlayan, çıkarımdır.*”⁷⁰ Bu farklı tanımlarda da belirtildiği üzere, bilgi verinin işlenmesi sonucunda üretilmektedir.

Salt ham verinin, karar alma sürecine katkısı bazı durumlarda büyük olabilirken, bazı durumlarda ise hiç olmamakta ya da sınırlı olmaktadır. Örneğin; savaş esnasında düşman saldırısının zamanını açıklayan küçük bir veri bile karar alma noktasında oldukça önemli bir parçayı oluşturur. Ancak daha kompleks ve aşamalı problemlerin çözümünde, ham veri tek başına yeterli olamamaktadır. O problemin çözümü için diğer kaynaklardan gelen ham verilerle eldeki veri birleştirilerek bilgiye, akabinde de istihbarata dönüştürülmesi gerekmektedir. Ya da bir yapbozun her bir parçası bir veridir ve tek olarak bir anlamı yoktur. Ancak diğer parçalarıyla birleştirildiğinde bir resim oluşturur ve bu da bilgiyi meydana getirmektedir. Dolayısıyla ham veri toplanması akabinde işlendiği zaman bilgiye dönüşür ve baştaki halinden daha faydalı hale evrilir. Akabinde elde edilen bilgi, araştırma konusuyla ilgili diğer bilgilerle birlikte uzman kişilerce birleştirilip analiz edildiğinde ise istihbarat ortaya çıkar. İstihbarat ise karar verme esnasında karar alıcılara veriden ve bilgiden çok daha fazla katkı sağlar.⁷¹

Bilginin meydana gelmesi süreci sonrasında, istihbaratın üretim süreci başlamaktadır. Son kertede üretilen istihbarat, veri ve bilgiden çok daha ileri bir

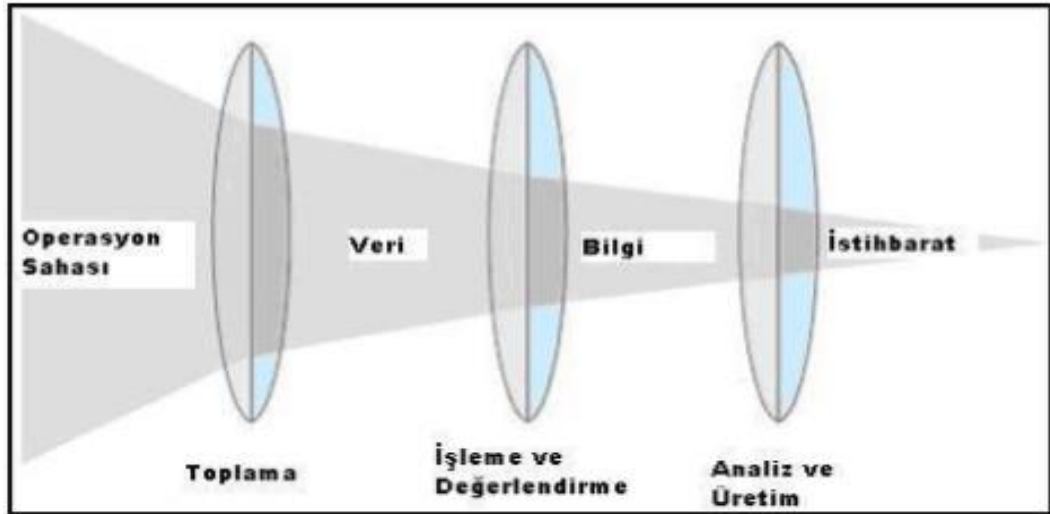
⁶⁹ TDK, “**Güncel Türkçe Sözlük**” (Çevrimiçi) <http://sozluk.gov.tr>, 13 Mayıs 2019.

⁷⁰ Max Boisot ve Agustí Canals, “Data, Information and Knowledge: Have We Got It Right?”, **Journal of Evolutionary Economics**, Vol. 14, 2004, p. 47. (Akt. Baltacı, **a.g.e.**, s. 17.)

⁷¹ Baltacı, **a.g.e.**, s. 17.

boyutu ifade eden bir kavramdır. İstihbarat, eldeki mevcut bilgilerden yola çıkılarak yapılan analiz doğrultusunda, ilerleyen zamanlarda olması muhtemel olayları, rakip ya da düşmanın hareket biçimlerini önceden kestirebilmektir. Örneğin, veri ve bilgi arasındaki ilişki hakkındaki yukarıda verilen örnekler ile devam edilirse; bir navigasyon firması tarafından trafikteki verilerin toplanarak yol bilgisine dönüşmesi, akabinde de bu bilgi kullanılarak yola çıkacak bir insana trafik yoğunluğu, yol yapım çalışması, kaza durumu vb. etkenlerin göz önünde bulundurularak gideceği güzergahtan farklı güzergahların tavsiye edilmesi, bir istihbarat çalışması olarak örneklendirilebilir.

ABD Genelkurmay Başkanlığı; veri-bilgi-istihbarat arasındaki ilişkiyi bir mercek düzeneğine benzetmiştir. Şekil-1.1’de görüldüğü üzere, sahada görevli istihbarat ajanlarının açık yahut gizli her türlü kaynaktan derlediği veriler bir mercekten süzülerek bilgi oluşturulmakta, elde edilen bu bilgi ise analizciler tarafından işlenip kıymetlendirilerek istihbarata dönüştürülmektedir.⁷²

Şekil 1.1 : Veri Bilgi ve İstihbarat Arasındaki İlişki⁷³

⁷² U.S. Joint Intelligence Doctrine, Joint Publication No. 2-0, Joint Chiefs of Staff, Washington, DC, 22 October 2013, (Çevrimiçi) https://www.jcs.mil/Portals/36/Documents/Doctrine/pubs/jp2_0.pdf, 12 Temmuz 2019 (Akt. Baltacı, a.g.e., s. 19.)

⁷³ Ibid.

Veri, bilgi ve istihbarat arasındaki ilişkinin daha iyi anlaşılması noktasında aşağıdaki örneğin faydalı olabileceği değerlendirilmektedir. Sıradan bir kişinin eline, içinde harf ve rakamlardan teşekkül eden anlamsız bir metnin bulunduğu kağıt parçasının geçtiğini varsayalım. Bu anlamsız yazılardan oluşan kağıt, o şahıs için hiçbir mana ifade etmeyecektir. Kağıtta yazılanları çözmek için ise şifreye ihtiyaç vardır. Kağıtta yazılanlar ve yazılanları çözmede kullanılacak olan şifre, iki farklı *ham veridir*. Bu kişi kağıtta yazılanları elindeki şifre ile çözdüğü zaman karşısına çıkacak metin ise *bilgi* olacaktır. Ancak şifre sayesinde çözümlenen bu yazıda örneğin “halılar yazın yıkanacak” gibi bir cümle çıkıyorsa, o kişinin zihninde istihbari bir şey canlanmayacaktır. Bu sebeple ortaya çıkan yazı (bilginin kendisi) da, tıpkı veri gibi bir anlam ifade etmeyecek ve de bir sonuca ulaştırmayacaktır. İstihbarat analizcisinin görevi tam olarak bu noktada başlamaktadır. Analizci, bilgi ve deneyimleri doğrultusunda bu ifadeyi elde ettiği diğer veri ve bilgilerle ilişkilendirmek suretiyle notun ne manaya geldiğini tespit edecektir.⁷⁴ Analiz sayesinde ortaya çıkan bu sonuç *istihbarattır* ve son kertede veri ile bilgiden çok daha değerlidir. Ancak veri ve bilgi olmadan da istihbarata ulaşmak mümkün olmamaktadır.

B. İstihbarat Çarkı

İstihbarat faaliyetleri, hedef durumundaki ya da hedef olması muhtemel devlet, örgüt, kuruluş ya da kişilerin imkanlarını, kabiliyetlerini, muhtemel hareket tarzlarını ve stratejilerini önceden öğrenmek suretiyle, karar alıcının kendi hareket tarzını oluşturabilmesi amacıyla gerçekleştirilir. Yukarıda da açıklandığı üzere bu süreçte, salt veri ve bilgiye sahip olmak tek başına yeterli olmamaktadır. Elde edilen bilginin analizciler tarafından işlenmesi akabinde istihbarat ortaya çıkmaktadır. Dolayısıyla istihbarat üretimi, birtakım ilke ve kurallara bağlı olarak programlı bir süreç içerisinde yürütülmekte, bu süreç istihbarat kuruluşları tarafından bir “çark modeline” benzetilmektedir. Yani verinin bilgiye, bilginin de istihbarata dönüştüğü bu süreçte aslında bir istihbarat çarkı/istihbarat döngüsü teşekkül etmektedir.

⁷⁴ Baltacı, a.g.e., s. 19.

Bu sürecin bir çark yahut döngü olarak modellenmesinin sebebi ise istihbaratın kesintisiz bir süreç sonunda ortaya çıkmasıdır. Son kertede istihbaratın üretildiği bu çark, birbirini takip eden birçok farklı süreçlerden meydana gelmekte ancak bu süreçlerin sayısı zamana ve devletin istihbarat anlayışına göre çeşitlilik gösterebilmektedir.

İstihbaratın genel tanımının farklı kaynaklarda farklı şekillerde aktarıldığı üzere, istihbarat çarkı da farklı kaynaklarda farklı süreç ve yöntemler doğrultusunda tanımlanmıştır. Örneğin MİT istihbarat çarkını dört aşamalı,⁷⁵ ABD'nin dış istihbarat servisi CIA ise beş aşamalı⁷⁶ olarak tarif etmektedir. MİT istihbarat çarkındaki safhaları CIA'dan farklı olarak “istihbarat ihtiyaçlarının tespiti” ve “toplama çalışmalarının yönlendirilmesi” süreçlerini tek aşama olarak ele almıştır. Ayrıca “işleme”, “değerlendirme” ve “analiz” süreçlerini de tek bir “işleme” süreci olarak açıklama yolunu tercih etmiştir. MİT'in çalışmalarında esas aldığı ve dört safhalı olarak tanımladığı istihbarat çarkı ile CIA'in beş safhalı olarak kabul ettiği istihbarat çarkı, özünde birbirine çok yakın bir tanımlama içermekte olup, toplama ve uygulama safhasında da benzerlikler göstermektedir.

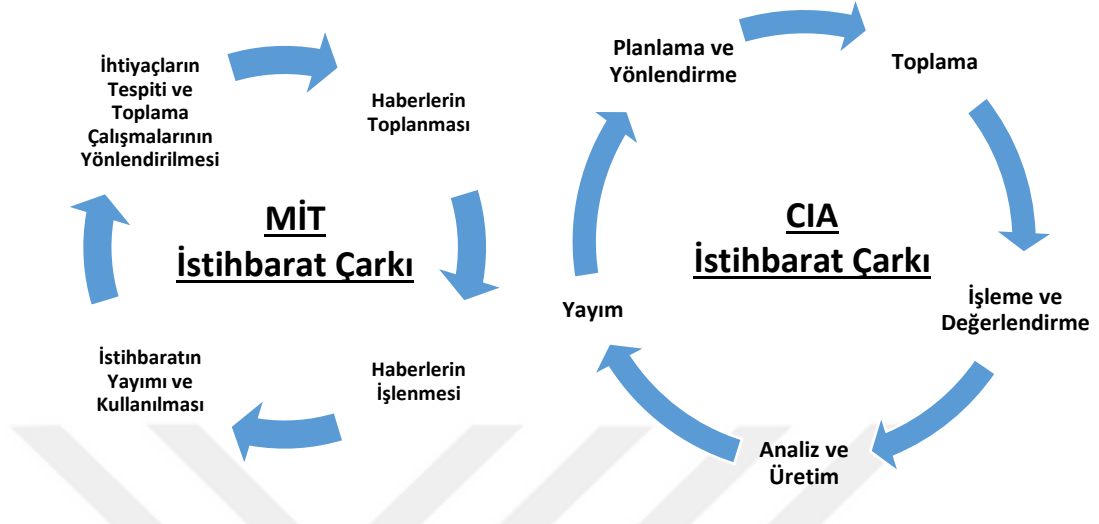
Bunlar haricinde "*stratejik istihbaratın babası*" olarak tanımlanan Sherman Kent, istihbarat çarkını altı,⁷⁷ Ümit Özdağ ise sekiz aşamalı⁷⁸ olarak açıklamıştır.

⁷⁵ Milli İstihbarat Teşkilatı (MİT), “İstihbarat Oluşumu”, (Çevrimiçi) <http://www.mit.gov.tr/isth-olusum.html>, 24 Şubat 2022.

⁷⁶ U.S. Central Intelligence Agency (CIA), “Intelligence Cycle”, <https://www.cia.gov/spy-kids/parents-teachers/docs/Briefing-intelligence-cycle.pdf>, 28 Temmuz 2022.

⁷⁷ Sherman Kent, **Stratejik İstihbarat**, Ankara, ASAM Yayınları, 2002, s. 11.

⁷⁸ Özdağ istihbarat çarkının şu aşamalardan olduğunu ifade eder: “İstek veya sorunun tespiti, İhtiyaçların tespiti ve çalışma planının yapılması, Veri, malumat ve bilgi toplama sürecinin başlaması, Toplanan veri ve bilginin karşılaştırılarak güvenilirliğinin test edilmesi ve doğrulanarak düzenlenmesi., Yeterli bilgi olup olmadığının kontrolü; yoksa yeterli bilgi için aramaya ve tasnife devam edilmesi, Veri ve bilginin entegrasyon, analiz ve sentezinin yapılarak yorumlanması, Ortaya çıkan istihbaratın üste aktarılması ve gözden geçirilmesi, İstihbaratın siyasal karar alıcıya verilmesi” Detaylı bilgi için bkz. Özdağ, **İstihbarat Teorisi**, s. 327.

Şekil 1.2 : MİT ve CIA İstihbarat Çarkı Tanımı⁷⁹

1. İstihbarat İhtiyaçlarının Tespiti ve Haber Toplama Çalışmalarının Yönlendirilmesi

Birçok farklı ihtisas da olduğu gibi istihbaratta da ihtiyaçların neler olduğu henüz belirlenmeden, hangi veri ve bilginin toplanacağı da doğal olarak bilinemeyecektir. Bu sebeple de istihbarat çarkını oluşturan süreçlerin ilk evresi, istihbarat ihtiyaçlarının belirlenmesi ve de tanımlanmasıdır. İhtiyaçların tanımlanması evresi, hangi konularda ne tür istihbaratın nasıl katkıda bulunabileceğinin saptanması ve söz konusu konular arasında öncelik sıralamasının gerçekleştirilmesidir. İstihbarat ihtiyaçları, genellikle ileriye dönük olmak suretiyle karar alıcıların karşılaştıkları problemler ve politik hedefleri doğrultusunda belirlenmektedir. İstihbarat çarkının dönme sürecini genellikle müşteri yani politik iktidar başlatmaktadır. Örneğin ülkemizde MİT'in faaliyetlerinin ilk başlangıç

⁷⁹ Milli İstihbarat Teşkilatı (MİT), “İstihbarat Oluşumu”, (Çevrimiçi) <http://www.mit.gov.tr/isth-olusum.html>, 24 Şubat 2022 ve U.S. Central Intelligence Agency (CIA), “Intelligence Cycle”, <https://www.cia.gov/spy-kids/parents-teachers/docs/Briefing-intelligence-cycle.pdf>, 28 Temmuz 2022.

noktası, “Cumhurbaşkanı, Genelkurmay Başkanı, Milli Güvenlik Kurulu Genel Sekreteri ile ilgili bakanlıkların” istihbarat istek ve ihtiyaçlarıdır.⁸⁰

Üst düzey makamların spesifik bir konu hakkında istihbarat talebinde bulunması sonrasında, isteğin istihbarat teşkilatına ulaşması akabinde süreç işlemeye, istihbarat çarkı dönmeye başlar. Örneğin, bir ülkenin devlet başkanı, başka bir ülkeye gerçekleştireceği seyahat öncesinde, o ülkenin politik liderlerinin biyografisi, ülkenin siyasi, askeri, beşeri, sosyolojik ve ekonomik durumu ile ilgili güncel raporları istihbarat teşkilatından derlemesini talep edebilir ve bu talepten sonra istihbarat çarkı dönmeye başlar. Bu sürecin sağlıklı işleyebilmesi adına, karar alıcı makamlar ile istihbarat servisleri arasında etkin bir çalışma ve iletişim mekanizması olmalı, hükümet yetkilileri ile istihbarat görevlileri koordineli olarak çalışmalıdır.

İstihbarat çarkını başlatan siyasi karar alma mekanizmasındaki yetkililer, çoğu zaman teknik anlamda istihbarat bilgisine sahip olmamakla birlikte istihbarat alanında sadece yüzeysel bilgilere sahiptir. Dolayısıyla karar alıcı mertebesindeki istihbarat müşterilerinin, hangi konuda istihbarat toplanması hususunda istihbarat servisleri tarafından yönlendirilmelerinde fayda bulunmaktadır. Özdağ’a göre de; *“İstihbari gereksinimlerin belirlenmesi salt siyasi karar alıcılara bırakılmamalıdır. Çünkü onlar meşguliyetleri gereği bütün konuları yüzeysel olarak bilmekte olup ve hiçbir konunun uzmanı değildir. Bu sebeple istihbarat teşkilatlarının yöneticileri, siyasi karar alıcı olan müşterilerine hangi konuda hangi tür istihbarata ihtiyaç duydukları ve duyabilecekleri hususunda tavsiyelerde bulunmalıdır.”*⁸¹

Öte yandan yaşanan ya da yaşanabilecek stratejik bir problem, dış gelişmelere bağlı bir olgudur ve siyasi karar alıcılardan herhangi bir talep gelmeksizin istihbarat teşkilatlarının faaliyetlerinin konusunu oluşturur. Bu kerte de istihbarat çarkının özgünlüğü ortaya çıkmaktadır. Dolayısıyla istihbarat çarkı, karar alıcı mekanizmadan bir talep gelmeden de resen başlatılabilen ve istihbarat üretiminin sürekli olarak sağlandığı bir mekanizmadır. İstihbaratçı, kendi sorumluluğunda olan bir konuyu zaman içerisinde edindiği tecrübe ve denetim doğrultusunda sürekli olarak takip

⁸⁰ Milli İstihbarat Teşkilatı (MİT), “İstihbarat Oluşumu”, (Çevrimiçi) <http://www.mit.gov.tr/istihbarat-olusum.html>, 24 Şubat 2022.

⁸¹ Özdağ, **İstihbarat Teorisi**, s. 329.

etmekle mükelleftir. Bu süreç boyunca istihbaratçı, konuyla ilgili her türlü tehlikeyi/farklılığı tespit edebilen, istihbari emareleri ortaya çıkarabilen birtakım düşünsel pratikler geliştirir. Bu da yukarıda değindiğimiz üzere istihbaratçının zaman içerisinde kazandığı deneyim ve kendini yetiştirilmesiyle doğrudan ilişkilidir.

2. Haberlerin Toplanması

İstihbarat çarkının bu aşaması, belirlenmiş istihbarat ihtiyaçları doğrultusunda gerekli olan ham veri ve de haberlerin toplanması çalışmalarını ihtiva eder. İstihbaratta verilerin toplanması, genel olarak sosyal bilimlerdeki araştırmalardaki veri toplama ilkeleriyle benzeştir. Ancak istihbarat analizcilerinin sahip olduğu imkan ve kabiliyetler, sosyal bilimcilerin sahip olduğu imkanlardan kat be kat fazla durumdadır. Dolayısıyla istihbaratçılar, haber toplama faaliyeti esnasında, sosyal bilimcilerin hiç kullanamadıkları yöntemleri kullanabilme yahut gizli kaynaklara ulaşabilme gibi imkanlara sahiptirler.⁸² Tüm bunların yanı sıra, hızla gelişen teknolojik gelişmeler de hesaba katıldığında, haber toplama yöntemlerinin ulaştığı boyut neredeyse ayrı bir bilim dalının çalışma konusu haline gelmiş, bu yüzden de klasik sosyal bilimler anlayışı ile açıklanması yetersiz duruma dönüşmüştür.

İstihbarat yönünden ele alındığında, haber toplama faaliyetleri esnasında toplanan veriler henüz işlenmediği için ham veri sınıfında kabul edilir. Gazete ya da dergilerde bulunan makaleler yahut internet, sosyal medya vb. gibi açık kaynaklardaki bilgiler, bir şahsın sorgulanması, teknik veya fiziki takip, casus görevlendirmek suretiyle haber toplanması gibi yöntemler de bu aşamanın örneklerindendir.⁸³

MIT'in tanımına göre haber toplanması ise; *“Açık haber kaynakları olarak kabul edilen televizyon, radyo, internet, dergi, gazete, kitap ve makalelerden; ayrıca kapalı haber kaynakları olan teknolojik yöntemler ve insan unsurundan istifade*

⁸² Ibid., s. 339.

⁸³ U.S. Federal Bureau of Investigation (FBI), “Intelligence Cycle”, (Çevrimiçi) <http://www.fbi.gov/about-us/intelligence/intelligence-cycle>, 28 Temmuz 2022.

*edilerek derlenen birçok yöntemin kullanılması suretiyle gerçekleştirilen çalışmaların olduğu safha”dır.*⁸⁴

CIA’e göre ise haber toplama, ihtiyaç olan istihbaratın üretilmesi noktasında gerekli olan ham bilginin toplanması aşamasıdır. Bu tanımdan sonra CIA, haber toplama safhasında altı temel yöntemin/kaynağın bulunduğunu ifade eder. Bunlar; İnsan İstihbaratı (HUMINT), Açık Kaynak İstihbaratı (OSINT), Jeo-uzamsal İstihbaratı (GEOINT), Sinyal istihbaratı (SIGINT), Görüntü istihbaratı (IMINT) ve son olarak Ölçüm ve İz İstihbaratı (MASINT)’dır.⁸⁵

Haber toplama aşaması, istihbarat çarkının en meşakkatli ve maliyetli safhasıdır. Çünkü haber toplama, bir anlamda toprağın derinliklerinde petrol aramaya benzetilebilir. Petrol çıkartılırken derine doğru ne kadar çok inilirse, harcanan para ve emek de o ölçüde artacaktır.⁸⁶ Bu maliyet, elde edilmek istenen istihbaratın çeşit ve kapsamına göre de değişim gösterebilmektedir. Örneğin, teknik istihbarat faaliyetleri hem son teknoloji cihaz ve yazılımların yer aldığı sistemleri hem de bu alanda yetiştirilmiş uzman teknik personeli gerektirdiğinden dolayı internet, sosyal medya, gazete ve makale gibi açık kaynaklardan haber toplamaya oranla çok daha maliyetli bir faaliyet yöntemidir.

Haber toplama esnasında toplanacak verinin miktarı, arzu edilen istihbarat ihtiyacı karşılayacak düzeyde çok fakat analize imkan verecek kadar da sınırlı düzeyde olmak durumundadır. Ancak bu denge gözetilirken, araştırma esnasında derlenen bir haberin konuyla direkt olarak ilgisi olmasa dahi problemin çözümünde eksik parçaları tamamlayabileceği hususunu da göz önünde bulundurmak gerekmektedir. Herhangi bir kişi için gereksiz varsayılacak bir veri, istihbarat analizcisi için hayati bir sorunun cevabı olabilmektedir. Dolayısıyla haber toplama aşamasında, toplanacak verinin miktarını ve kapsamını iş başlamadan belirlemek,

⁸⁴ Milli İstihbarat Teşkilatı (MİT), “İstihbarat Oluşumu”, (Çevrimiçi) <http://www.mit.gov.tr/isth-olusum.html>, 24 Şubat 2022.

⁸⁵ U.S. Central Intelligence Agency (CIA), “The Work of CIA: Intelligence Cycle”, Central Intelligence Agency: The Work of a Nation, the Center of Intelligence, <https://www.cia.gov/library/publications/resources/the-work-of-anation/86402%20Factbook-low.pdf>, 01 Nisan 2021

⁸⁶ Herman, **a.g.e.**, s. 40.

eldeki verinin araştırma konusunda ne kadar faydalı olacağına dair karar vermek ve bunların eliminasyonunu gerçekleştirmek, istihbaratçıların uzmanlık alanının bir parçasıdır.

3. Haberlerin İşlenmesi

Farklı haber toplama yönteminden faydalanılarak elde edilen ham veri ve de haberler, henüz istihbarat olarak karar alıcı mekanizmalara sunulmaya hazır değildir. Sosyolog Herbert Spencer'in ifade ettiği üzere;⁸⁷ “*Bilim örgütlenmiş bilgidir*” ve toplanan veriler düzenlenip tasnif edilmediği sürece istihbaratçının işine yaramamaktadır. Tıpkı yer altından çıkarılan ham petrolden faydalanılabilmesi için öncelikle rafine edilmesi gerektiği gibi, elde edilen ham verilerin de ilk olarak işlenip değerlendirilmesi gerekmektedir. Bu safhada toplanan bilgilerin, sırasıyla tasnif, kıymetlendirme ve yorumlama aşamalarından geçirilerek işlenmesi gerekmektedir. Üretilen bu bilgiler araştırılan konuyla olan alakasına, önemine ve de güvenilirlik derecesine göre sınıflandırılmalı, akabinde de analizciye bu şekliyle sunulmalıdır. Verilerin tasnif edilmesi, ilk aşamayı meydana getirmektedir. Bu aşamada birbirine benzer bilgiler bir araya getirilirler. İkinci aşama olan kıymetlendirme aşamasında, haberin istihbarat değeri, haberin elde edildiği kaynağın güvenilirliği ile haberin doğruluk derecesi belirlenir. Bu aşamadan sonra ise toplanan veriler üzerinden bir analiz ve yorum gerçekleştirilir. Yorum aşamasında, mevcut bilgilere dayanılarak olayların, yaşanan gelişmelerin anlamı ve önemi ortaya koyulmaya çalışılır. Tüm bu aşamaların tamamlanması sonrasında da istihbarat yayımlanarak kullanılır.⁸⁸

Analiz, istihbaratın meydana getirildiği zihinsel bir süreçtir. Bu aşama, temel bilginin hazır haldeki istihbarata dönüştürüldüğü safhadır. Tıpkı yapboz parçalarının uygun yerlere yerleştirilerek büyük resmin meydana getirilmesine benzer şekilde, analiz ve üretim safhasında da veri parçaları, uyumlu bir şekilde bir araya getirilmek suretiyle bir sonuç meydana getirilmektedir. Bu sebeple, analizde insan unsuru ve bu

⁸⁷ Henry Louis Mencken, **A New Dictionary of Quotations on Historical Principles from Ancient and Modern Sources**, New York, Alfred A. Knopf Publishing, 1942, p. 1065.

⁸⁸ Milli İstihbarat Teşkilatı (MİT), “İstihbarat Oluşumu”, (Çevrimiçi) <http://www.mit.gov.tr/isth-olusum.html>, 24 Şubat 2022.

unsuru oluşturan insanın zekası, mantığı, eğitim seviyesi, deneyimleri, muhakeme yeteneği, perspektifi ve sezgileri önem arz etmektedir.

Verilerin toplama, işleme ve değerlendirme süreçlerinden her biri oldukça önemli olduğundan dolayı, bahse konu süreçler arasında bir önem sıralaması oluşturmak pek mümkün değildir. Ancak söz konusu aşamalar arasında bir dengenin gözetilmesi, yapılacak çalışmanın son kertede sağlayacağı faydalardan yoksun kalınmasının önüne geçecektir. Örneğin, haber toplama faaliyetlerine daha fazla önem verilmesi ve daha fazla kaynak ayrılması fakat buna karşılık haberin işleme ve değerlendirme süreçlerinin zayıf bırakılması; işlenemeyecek derecede çok veri ve haberin toplanmasına, bir anlamda yığılmasına yol açacaktır. İşlenemeyip değerlendirilemeyen bu verilerin ise istihbarat sürecine herhangi bir olumlu katkısı olmayacağından dolayı mevcut çalışmalara herhangi bir fayda sağlamayacak ve kaynak israfı meydana getirecektir.⁸⁹

İstihbarat analizcileri, bilgi toplama safhasında önceliklerin belirlenmesinde önemli bir rol üstlenmektedirler. Analizciler nihai olarak ulaşmak istedikleri istihbarat ürününde, eksik kalan herhangi bir noktayı teşhis ettiklerinde, haber toplama sürecinde görev alanlara geri besleme yapmak suretiyle, ihtiyaç arz eden bilgilerin neler olduğu hakkında bildirimde bulunurlar. Bu sebeple, analizcilerle haber toplayıcılar arasındaki ilişkinin iyi düzeyde olması, ideal ve sağlıklı istihbarat çarkının işlemesini sağlayacaktır. Bu ideal istihbarat çarkı da, toplama çalışmalarının analizcilerin ihtiyaçlarına göre yapılması sonucunda ortaya çıkmaktadır.⁹⁰

4. İstihbaratın Yayımı ve Kullanılması

Toplanan veri ve haberlere yönelik gerçekleştirilen değerlendirme ve analiz süreçleri sonucunda, son kertede ortaya çıkan istihbaratın rapor şeklinde ilgili yerlere yani istihbarat müşterisine ulaştırılması durumu, istihbaratın yayımı olarak adlandırılmaktadır. Söz konusu istihbari bilgileri temin eden makamlar bu bilgileri ulusal çıkarlar doğrultusunda hedeflerine ulaşmak için kullanırlar. İstihbarat çarkının

⁸⁹ Baltacı, **a.g.e.** s. 27.

⁹⁰ Ibid.

son aşaması olarak tanımladığımız bu süreçte, mevcut durum ve ilerisi devamlı analiz edilerek yeni istihbarat ihtiyaçları tespit edilir ve tekrardan ilk aşamaya dönülerek bu döngü devam ettirilmiş olur. Üretilmiş olan bir istihbaratı, geniş bir karar verici kitlesine ihtiyaçları doğrultusunda değişik şekillerde ve farklı ayrıntılarla sunmak bir yöntem olabilir. Söz konusu ayrıntılar, nihai karar vericilerin önceliğine, tercihin ve ihtiyacına göre değişiklik gösterecektir.

Bazı kaynaklar, istihbarat çarkında “kullanım” evresine başlı başına bir yer vermemektedir. Örneğin MİT, çarktaki bu döngüyü “İstihbaratın Yayımı ve Kullanılması” safhası ile tamamlarken, CIA ise son aşamaya “yayım” adını vermiştir. Fakat her sistemde istihbarat, son kullanıcılar olan nihai karar vericilere ulaştırılır ve bu aşamadan sonrada bir sonraki döngünün ilk aşaması olan ihtiyaçların tespiti safhası tekrardan başlamış olur. Son kullanıcılar tarafından yapılacak geri beslemeler de, mezkur sürecin daha etkin ve de verimli biçimde işlemesine yardımcı olmaktadır.

C. İstihbaratta Haber Toplama Yöntemleri

Çok uzun çağlardan bu yana devletler, politik ve siyasi adımlar atarken başta güvenlik olmak üzere toplumsal, siyasal, askeri, ekonomik, sosyal, üretim ve sanayi gibi önemli konularda dengeleri gözetlemeyi asıl amaç olarak ortaya koymuşlardır. Devletler bu sayılan alanlardaki menfaatlerini korumak adına da istihbarattan en etkin düzeyde yararlanmaya önem atfetmişlerdir. Bu doğrultuda da ihtiyaç duydukları istihbaratın farklı kaynaklardan temini noktasında birçok yöntemden yararlanmışlardır. İstihbaratın haber kaynakları; açık, yarı açık ve gizli olarak kategorize edilebilir. Haber kaynakları ne kadar farklılaşıyorsa, bunları temin etmek adına kullanılan haber toplama yöntemleri de haber kaynağının özelliğine ve durumuna göre çeşitlenmektedir.⁹¹ Çağımızda ise teknolojinin her geçen gün daha ileri seviyelere ulaşması ve toplum hayatının hemen hemen her alanına nüfuz etmesi nedeniyle, istihbarat kuruluşları tarafından da etkin şekilde kullanılma cihetine gidilmiştir.

⁹¹ Şenol Çınar, **Kamu Düzeninin Sağlanmasında İç Güvenlik İstihbaratının Önemi**, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 2014, s. 64.

İstihbarat tarihinin ilk dönemlerinden bu yana insan merkezli olan istihbarat çalışmaları, teknolojinin ilerlemesiyle beraber hem insan hem de teknik olanakların bir arada kullanılması üzerine yoğunlaşmıştır. Lowenthall'e göre istihbarı açıdan haber toplama yöntemleri, insana dayalı insan istihbaratı (HUMINT) ve tekniğe dayalı teknik istihbarat olarak ikiye ayrılmaktadır. Bilgi, insan istihbaratı yönteminde doğrudan insan faktörü ile elde edilmekteyken, teknik istihbaratta ise birçok farklı alan üzerinden çeşitlenmiştir. Teknik istihbarat; Sinyal istihbaratı (SIGINT), Ölçüm ve İz İstihbaratı (MASINT), Görüntü istihbaratı (IMINT), Jeo-uzaysal İstihbaratı (GEOINT) gibi çeşitli yöntemler vasıtasıyla yapılabilmektedir.⁹² Lowenthall'ın ifade ettiği bu iki yöntemin haricinde, günümüzde çokça kullanılan açık kaynak istihbaratı da ayrı bir haber toplama yöntemi olarak sayılabilir.

1. İnsan İstihbaratı (HUMINT)

İngilizcesi "*Human Intelligence*" olarak ifade edilen, genelde kullanılan kısaltmasıyla HUMINT olarak bilinen insan kaynaklı haber toplama faaliyetleri, insan merkezli ve insana dayanan bir niteliğe sahip durumdaki en eski istihbarat toplama yöntemidir. Çağımızdaki teknolojik gelişmelere bağlı olarak ortaya çıkan yeni teknik istihbarat toplama yöntemlerine rağmen önemini daima korumaktadır. NATO'nun tanımına göre ise insan istihbaratı, insan kaynaklı sağlanan ya da toplanan bilgilerden oluşturulan istihbarat türüdür.⁹³ Birleşik Krallık'ın dış istihbarat teşkilatı MI6 ile Amerikan gizli istihbarat servisi CIA'e göre de doğrudan insan kaynaklarından elde edilen istihbarat çeşididir.⁹⁴ Özdağ insan istihbaratını, insan unsurunu temel alarak yabancı ülkelerin karar alma mekanizmasına sızma yöntemiyle, sistemin güçlü ve zayıf yönleri, niyet ve amaçları hususunda bilgi toplamak olarak tanımlamıştır. Hedef devlet, hükümet, örgüt veya kuruluşun en can alıcı merkezine sızma ve onların hareket tarzıyla birlikte nihai hedeflerini tespit edebilme, profesyonel bir casus ağıyla olanaklıdır. İnsan istihbaratının etkin ve de verimli bir şekilde yapılmasının şartı da budur. Bununla birlikte insan istihbaratı,

⁹² Lowenthall, **a.g.e.**, s. 80.

⁹³ NATO, "Humint Centre Of Excellence", (Çevrimiçi) <https://www.natohcoe.org>, 09 Nisan 2020.

⁹⁴ "Intelligence", (Çevrimiçi) <http://sis.gov.uk> ve <http://www.cia.gov>, 09 Nisan 2020.

kendi içerisinde birçok problemi de barındırmaktadır. İstihbaratın hedefini belirlemek, hedefle ilişkisi bulunan kaynağı kendi tarafına çekerek devşirmek, bu kaynağı yönlendirecek istihbarat personelinin yetiştirmek ve tüm bu süreci insani yanılgılar çerçevesi içerisinde sürekli olarak kontrol etmek meşakkatli bir süreçtir. Bunun yanı sıra bu yöntemde, deşifre olma riski de her zaman bulunmaktadır. Ancak tüm bu zorluklarına rağmen ve azami dikkat isteyen insan istihbaratı son derecede değerlidir.⁹⁵

İnsani istihbarat, hem açık hem de gizli/kapalı şekilde yapılan bilgi toplama faaliyetini kapsamaktadır. Açık insani istihbarat, yabancı ülkelerde diplomatlar ve diğer devlet görevlilerinin yürüttükleri faaliyetlerdir. Gizli/kapalı insani istihbarat çalışmaları ise casusluk faaliyetlerini gerektirir. İnsani istihbarat ile elde edilen bilgiler, teknik istihbarat faaliyetleriyle elde edilenden nicelik olarak daha az olsa bile genellikle daha önemli olan istihbaratları meydana getirir.⁹⁶ Ulusal güvenlik stratejileri alanında çalışmaları bulunan Barnea'ya göre insan istihbaratının ana ilkeleri şunlardır;⁹⁷

- Hedefte faaliyet gösteren bir şahıs ile irtibat gizli şekilde sağlanmalı, faaliyet gizlice yürütülmelidir.
- İstihbarat görevlisi ile devşirilen insan kaynağı arasında sürekli ve canlı bir bağ oluşturulmalı ve bu bağ sayesinde kaynak üzerinden derlenen gizli birtakım bilgileri temin esnasında her iki taraf da kendisini güvende hissetmelidir.
- Haberi toplayan istihbarat görevlisi ile ve kaynak arasındaki yapılacak her türlü iletişim gizli tutulmalıdır. Kaynaktan toplayıcıya bilgi aktarımı farklı usullerle yapılırsa da yüz yüze buluşmalar devam etmelidir.

⁹⁵ Özdağ, **İstihbarat Teorisi**, s. 117, Herman, **a.g.e.**, s. 65.

⁹⁶ Douglas H. Dearth and R. Thomas Goodden, **Strategic Intelligence: Theory and Application**, Washington, Defence Intelligence Agency, Washington D.C. 1995. (Akt. Özdağ, **İstihbarat Teorisi**, s. 117.)

⁹⁷ Avner Barnea, **Israel's Silent Defender: An Inside Look at Sixty Years of Israeli Intelligence**, ed. Amos Gilboa, Efrayim Lapid, Yochi Erlich, Jerusalem, Gefen Publishing House, 2012, p. 207., (Akt. Şenol Çınar, **a.g.e.**, s. 66.)

- Canlı haber kaynağı düzenli şekilde güvenilirlik ve sadakat testlerine tabi tutulmalıdır.

Özet haline getirilmiş bu ilkelerde açıklandığı üzere, istihbarat görevlisi ile hedeften devşirilen canlı haber kaynağı, bu yöntemin olmazsa olmaz iki ana öznesidir.

2. Teknik İstihbarat

XXI. yüzyılın beraberinde getirdiği teknolojik gelişmeler, sosyal, kültürel ve akademik hayatta birçok yeni alan ortaya çıkarmıştır. Teknik istihbarat alanı bu yüzyıl da ortaya çıkmasa da en büyük gelişimini bu çağda yakalamıştır. Teknik istihbarat, içinde birçok teknolojiyi ve teknik çalışmaları içeren istihbarat faaliyetlerinden meydana gelmektedir. Teknik istihbarat, XIX. yüzyılın sonlarına doğru sabit telefonların teknik imkanlarla dinlenmesini sağlayan sinyal istihbaratı faaliyetleri ile başlamış, o günden bugüne değin büyük ilerlemeler kaydetmiştir.⁹⁸

İnsana dayalı istihbarat toplama, zamanla üstünlüğünü ve de önemini tekniğe dayalı istihbarata belli açılardan bırakmıştır. Günümüzde teknik istihbarat ile yapılan haber toplama faaliyetleri sonucunda derlenen bilgi, insani istihbaratı ile toplanan bilgiyle mukayese edilemeyecek kadar çoktur. ABD'nin teknik istihbarat servisi olan Ulusal Güvenlik Ajansı'nın (NSA) eski yöneticilerinden Studeman; *"ABD istihbarat sistemi, büyük ihtimalle dünyanın en büyük bilgiyi işleme ve değerlendirme sistemine sahiptir. Yarım saat içerisinde sadece bir tek bilgi toplama sistemi yaklaşık 1.000.000 veri üretebilir. Üretilen bu verileri filtreler ayrıştırır 6.500 veriyi tutar, gerisini atar; sadece 1.000 veri bahse konu istihbarata yönelik işleme ölçütlerine uyar. Analizciler de raporlarını hazırlamak için ortalama 10 veri seçer ve sonucunda ortaya bir tek rapor çıkar. Tüm bu rakamlar teknik bilgi toplayan belirli sayıda*

⁹⁸ Özdağ, *İstihbarat Teorisi*, s. 121.

*sistem için rutin istatistiklerdir.”*⁹⁹ ifadeleriyle yapmış olduğu bu değerlendirme, teknik istihbaratın boyutlarının büyüklüğünü kavramak adına önemlidir.¹⁰⁰

Teknik istihbaratın hali hazırdaki yelpazesi oldukça geniş olup, çeşitli alt disiplinlerden oluşmaktadır. Literatürde genel olarak teknik istihbaratın kapsamına; Sinyal istihbaratı (SIGINT), Ölçüm ve İz/Radar İstihbaratı (MASINT), Görüntü istihbaratı (IMINT), Jeo-uzaysal İstihbaratı (GEOINT) ve son 20-25 yıldır gelişen siber istihbaratın girdiği belirtilmektedir.¹⁰¹ Fakat teknik istihbaratı oluşturan bu disiplinler kendi içerisinde; elektronik, sismik, uydu, manyetik vb. gibi çeşitli alt dallara da ayrılmaktadır.

a. Sinyal İstihbaratı (SIGINT)

Teknik istihbaratın en önemli ayaklarından olan SIGINT, İngilizce “*Signal Intelligence*” kısaltılmış hali olup, genel manasıyla elektronik istihbarat olarak da bilinmektedir. Sinyal istihbaratı kısa bir tanımla, hedef tarafından gönderilen sinyal biçimindeki mesajların, teknik imkanlar vasıtasıyla çözümlenerek tespit edilmesidir. Urhal’a göre sinyal istihbaratı kendi içerisinde; iletişim istihbaratı ve elektronik istihbarat olmak üzere ikiye ayrılmakta, bununla birlikte akustik, radar istihbaratı, lazer istihbaratı ve de kızılötesi ışın istihbaratı gibi birçok farklı alt yöntemi de bulunmaktadır.¹⁰²

ABD askeri kuruluşları arasında ortak ve çok uluslu istihbarat faaliyetlerinin yürütülmesine yönelik olarak, ABD Genel Kurmay başkanlığı tarafından 2013 yılında yayınlanan Ortak İstihbarat Doktrini (*Joint Intelligence Doctrine*)’e göre Sinyal istihbaratı; “*Hedefteki ülkenin elektronik muhabere sistemleri tarafından yayılan elektromanyetik dalgaların elde edilmesi, kaydedilmesi, çözümlenmesi ve*

⁹⁹ Şenol Çınar, **a.g.e.**, s. 68.

¹⁰⁰ Buradaki varsayımın, bilhassa ABD istihbaratı özelinde olduğu göz önünde bulundurularak, her ülkenin teknik istihbarat kaynaklarının gelişmişlik düzeyine ve uygulama geleneklerine bağlı olarak değişebileceğini belirtmek gerekmektedir.

¹⁰¹ Ibid.

¹⁰² Ömer Urhal, **Küreselleşen Dünyada Güvenlik**, Ankara, Adalet Yayınevi, 2009, s. 209.

*analizi sonucunda elde edilen istihbarat yöntemi” olarak tanımlanmıştır. Doktrin ayrıca sinyal istihbaratını;*¹⁰³

- Düşmanın elektromanyetik olarak gerçekleştirdiği her türlü iletişiminin dinlenmesi sonucunda elde edilen Muhabere İstihbaratı (COMINT),
- Gelişmiş radar donanımları yardımıyla sistemlerin izlenmesinin sağlandığı Elektronik İstihbarat (ELINT),
- Yabancı teçhizat ve sistemlerin çözümlenmesine olanak sağlayan Yabancı Cihaz Sinyal İstihbaratı (FISINT),

olarak üçe ayırmıştır.

İlk zamanlarında istihbarat servislerinin rakip devletlerin telgraf hatları üzerinden gerçekleştirdikleri haberleşmelerini deşifre etme çalışmalarıyla başlayan sinyal istihbaratı, telefonun icat edilmesiyle telefon dinlemesini de içeren bir yöntem olarak yaygınlık kazanmış, XX. yüzyılın en verimli istihbari kaynağı haline gelerek ve de her geçen gün gelişmek suretiyle de farklı yöntemlerin ortaya çıkmasına yol açmıştır.¹⁰⁴ İngiliz tarihçileri II. Dünya Savaşı’nda ABD ve İngiliz istihbaratının, Almanların şifreli mesajlarının kriptolarını çözümülemesi sayesinde Alman haberleşmesini dinlemesinin, Avrupa’da savaşı 3-4 sene kısalttığını iddia etmektedirler.¹⁰⁵

Soğuk Savaş döneminde devletlerin uzaya gönderdikleri uyduların etkin bir biçimde kullanılması ve bunlar üzerinden istihbarat gerçekleştirmesi, Doğu ve Batı Bloku ülkelerinin birbirlerine karşı kapsamlı bir sinyal istihbaratı çalışması yapmasına olanak sağlamıştır. 1989 yılında gerçekleştirilen bir araştırmaya göre SSCB; yurt içi ve yurt dışında 500’den fazla yer istasyonu, 62 farklı ülkedeki

¹⁰³ U.S. Joint Intelligence Doctrine, Joint Publication No. 2-0, Joint Chiefs of Staff, Washington, DC, 22 October 201, (Çevrimiçi) https://www.jcs.mil/Portals/36/Documents/Doctrine/pubs/jp2_0.pdf, 12 Temmuz 2019

¹⁰⁴ Herman, **a.g.e.**, s. 67.

¹⁰⁵ Ibid, s. 145.

diplomatik misyonlarındaki istasyonları, 20 istihbarat uçağı, 63 istihbarat gemisi ile dönemin en güçlü sinyal istihbaratı ağlarından birini kurmuştur.¹⁰⁶

Sinyal istihbaratı, ileri teknolojiye ve de teknik uzman personele ihtiyaç duyması sebebiyle, büyük maddi kaynaklar ile araştırma-geliştirme (Ar-Ge) çalışmalarını zorunlu hale getirmektedir. Sinyal istihbaratının, bahsedilen güçlü ve avantajlı taraflarının yanı sıra uygulayıcı devletler açısından zaafılara yol açma ihtimali de bulunmaktadır. Örneğin hedef devletin muhabere sistemleri ile diğer iletişim sistemlerinin kilitlenmesi yahut çökmesi durumunda, bu teknikle istihbarat gerçekleştirmek mümkün olmamaktadır. Yine özellikle organize suç oluşumları ve terör örgütleri yöneticileri başta olmak üzere suç işleyen kişilerin yakalanmama saikiyle telefon, telsiz, internet vb. gibi haberleşme sistemlerini kullanmaktan kaçınmaları da sinyal istihbaratı üzerinden bu kişilerin tespit edilmesini oldukça zor hale getirmektedir.¹⁰⁷

b. Görüntü İstihbaratı (IMINT)

Görüntü istihbaratı (*Imagery Intelligence*), erişilmesi güç olan detaylara kolay bir şekilde erişebilmeyi, yeryüzündeki geniş bölgeleri tek bir merkezden görebilmeyi ve incelenen alanları gökyüzünden farklı bakış açılarıyla analiz etmeye olanak sağlayan istihbarat disiplini.¹⁰⁸ Literatürde genellikle IMINT olarak geçen görüntü istihbaratı, XIX. yüzyıl sonlarına doğru basit uçaklara monte edilen fotoğraf makinalarıyla başlayıp, uzaya gönderilen uydulardan elde edilen fotoğraflara kadar pek çok aşama kaydetmiştir. Günümüzde ise profesyonel fotoğraf makinaları, gelişmiş optikler, insansız hava araçları, uydular, termal ve kızılötesi kameralar, lazer odaklı radar ve çok boyutlu sensörler vasıtasıyla oluşturulan görüntülerin analiz edilmesi sonucunda elde edilen istihbarat türüdür. Görüntü istihbaratı elde etmek için sahip olunan ulusal kaynakların yanı sıra, ticari amaçlarla yapılmış Google Maps,

¹⁰⁶ Ibid, s. 68.

¹⁰⁷ Özdağ, **İstihbarat Teorisi**, s. 125.

¹⁰⁸ Michael Fowler, **Amateur Soldiers, Global Wars: Insurgency and Modern Conflict**, Praeger Security International, ABD, 2005, p. 83., (Akt. Şenol Çınar, **a.g.e.**, s. 70.)

Earth gibi günlük hayatta birçok insan tarafından kullanılan uydulardan da yararlanılabilmektedir.

Bu tür bir istihbaratın amacı hedef ülkenin/örgütün askeri yapısının konuşlanışı, silah üretimi yapılan tesisleri, ulaşımı sağlayan ulusal kara ve demir yollarının konumu gibi devlet için stratejik öneme haiz noktalarını tespit etmektir.¹⁰⁹

İstihbarat dünyasının en kıymetli parçalarından biri olarak belirtilen görüntü istihbaratı, Amerikan iç savaşı döneminde düşman taarruzlarına karşı erken ikaz maksadıyla havadan balonlar vasıtasıyla gözetleme, I. ve II. Dünya Savaşı esnasında ise düşman devletlerin hareket tarzlarını öğrenebilmek için düşman ordusunun konuşlandığı noktaları uçaklarla fotoğraflama şeklinde kullanılmıştır.¹¹⁰ Günümüzde ise resmi ve ticari uydu sistemleri, son teknoloji insansız hava araçları, gelişmiş sensörlü kameralar ve radar sistemleri vasıtasıyla görüntü elde etme şeklindeki uygulamalar, istihbarat kuruluşlarına büyük katkılar sağlamaktadır.

Soğuk Savaş döneminde ABD ile SSCB arasında yaşanan istihbarat alanındaki rekabet sonucu, uydu ve havadan istihbari amaçlı görüntü elde etme teknolojisi oldukça hızlı bir şekilde gelişmiştir. Hedef devletlerdeki askeri tesisler başta olmak üzere havalimanları, limanlar ve savunma sanayi tesisleri gibi stratejik noktalardan görüntü elde etmek maksadıyla uyduların kullanılması, söz konusu devlet ile olası bir çatışma durumunda büyük avantaj sahibi olmak adına önemli bir gelişme olmuştur. Örneğin ABD ordusu 2001 yılında Afganistan'a saldırmadan önce, Afganistan'a odaklanan yaklaşık 50 farklı uydunun gönderdiği bilgileri analiz etmiştir.¹¹¹

¹⁰⁹ Herman, **a.g.e.**, s. 82.

¹¹⁰ Robert Dupre, "Association of Former Intelligence Officers, All Rights Reserved. Guide to Imagery Intelligence", **Journal of U.S. Intelligence Studies**, Vol.18, No.2, 2011, pp. 61-64., (Akt. Şenol Çınar, **a.g.e.**, s. 70.)

¹¹¹ Özdağ, **İstihbarat Teorisi**, s. 127.

c. Ölçüm ve İz İstihbaratı (MASINT)

Ölçüm ve iz istihbaratı (*Measurement and Signature Intelligence*), hareketli ya da sabit haldeki hedeflere ait izleri algılamak ve de analiz etmek suretiyle bilgi toplayan bir teknik istihbarat türüdür. İngilizcede MASINT olarak kısaltılan ölçüm ve iz istihbaratı; nükleer, radar, sismik ve akustik, biyolojik ve kimyasal istihbarat türlerinin de birleşim kümesini oluşturmaktadır. Nükleer istihbarat, uydular vasıtasıyla yeryüzündeki nükleer patlamalar, radyoaktif maddeler ve sismografik hareketlerin tespitinde kullanılmaktadır. Radar istihbaratı, ufuk ötesindeki hareketliliği izlemeye yönelik radarlar vasıtasıyla yapılan haber toplama faaliyetidir. Akustik ve sismik istihbarat, hedefe ait hareket halindeki gemi, denizaltı, tank gibi makinalardan çıkan titreşim ve seslerin ölçülmesi sonrasında bahse konu araçların mesafeleri ve konumunu tespit etmekte faydalıdır.¹¹² Ölçüm ve iz istihbaratındaki anahtar sözcük ve temel değer, mevcut tanımlarından da anlaşılacağı üzere cisimlerin boşlukta bıraktığı “iz”dir.

d. Jeo-Uzaysal İstihbarat (GEOINT)

Jeo-uzaysal istihbarat (*Geospatial Intelligence*) ya da diğer ismiyle *Coğrafi İstihbarat*, yer küre üzerindeki coğrafi hareketleri, doğal ve yapay fiziksel etmenleri tanımlayan ve inceleyen; bununla birlikte jeo-uzaysal bilgi ve verilerin kullanılması ve de analiz edilmesini kapsayan teknik haber toplama çeşididir. İngilizce de GEOINT olarak kısaltılan Jeo-uzaysal istihbaratın veri kaynaklarını; uzaydaki ticari amaçla gönderilmiş ya da devlete ait uydulardan, İHA’lardan, harita ve ticari amaçla üretilen bilgi tabanlarından ve de GPS sistemlerinden toplanan konum bilgilerinden derlenen teknik veriler oluşturmaktadır.¹¹³

ABD Ulusal Jeouzaysal İstihbaratı Ajansı’na (NGA) göre GEOINT, dünyanın sahip olduğu fiziksel özellikleri ve coğrafi olarak atıfta bulunulan faaliyetleri

¹¹² John Ransom Clark, **Intelligence and National Security**, London, Praeger Security International, 2007, p. 44. (Akt. Şenol Çınar, **a.g.e.**, s. 70-71), Herman, **a.g.e.**, s. 78.

¹¹³ U.S. Central Intelligence Agency (CIA), “Geographic Intelligence”, (Çevrimiçi) <https://www.cia.gov/library/center-for-the-study-ofintelligence/kent-csi/vol7no4/pdf/v07i4a14p.pdf>, 21 Nisan 2019.

tanımlamak, analiz etmek ve görsel olarak tasvir etmek amacıyla, görüntü ve coğrafi bilgilerin çözümlenmesi ve kullanılmasıdır. GEOINT, görüntü (imge), imge istihbaratı ve teknik coğrafi bilgiden oluşmaktadır.¹¹⁴ GEOINT sayesinde, rüzgar, basınç, akıntı, gelgit, sismik hareketler vb. coğrafi etkenlerin oluşturabileceği olası etkiler ileri teknoloji simülasyonlar kullanılmak suretiyle önceden tespit edilebilmekte ve bu sayede çeşitli senaryolar üzerinden gerekli önlemler alınıp istihbarat üretilmektedir.

3. Açık Kaynak İstihbaratı

Küreselleşme sürecinde, haberleşme ve iletişim ağının yaygınlaşması ve hızlanması, bilginin çok hızlı bir biçimde dünyanın her bölgesine ulaşmasını sağlamıştır. İnternette aranan herhangi bir konu üzerinde dahi her türlü bilgiye rahat ve hızlı bir şekilde ulaşılması, istihbarat faaliyetlerini de olumlu yönde etkilemiştir. Günümüzde istihbarat faaliyetlerine kaynak oluşturabilecek birçok temel bilgiye açık kaynaklardan kolay şekilde ulaşılabilir. Açık kaynak bilgisi; kamuya açık olarak erişilebilen çalışmalardan, yasal sınırlandırma olmaksızın herkes tarafından elde edilebilen ve incelenebilen bilgi çeşididir. Radyo, televizyon, kitap, makale, akademik yayın, gazete, dergi, internet siteleri gibi herkes tarafından erişim sağlanabilen ve kamunun kullanımına açık durumda bulunan bilgi ve haber sağlayıcıları açık kaynakları oluşturmaktadır. Günümüzde sosyal medya kullanımının artması da bu alanın önemli bir açık kaynak mecrası olmasını sağlamıştır. Ayrıca sivil toplum örgütleri, düşünce kuruluşları, üniversiteler ve stratejik araştırma kurumları, stratejik verilen üretilen ve toplumla paylaşılan önemli açık kaynaklardandır.

Günümüzde açık kaynaklar aracılığıyla elde edilen veri, bilgi, haber, analiz, görüntü gibi materyallerin işlenmesi akabinde elde edilen istihbaratın, üretilen toplam istihbaratın neredeyse %85'ini meydana getirdiği hususu birçok farklı kaynakta belirtilmektedir. Geriye kalan %15'lik kısmın ise %10'unun insan

¹¹⁴ U.S. National Geospatial Intelligence Agency (NGA), "GEOINT", (Çevrimiçi) <https://www.nga.mil/ProductsServices/Pages/default.aspx>, 21 Nisan 2019.

istihbaratı (HUMINT), %5'inin ise teknik, elektronik ve görüntü istihbaratı gibi teknik istihbarat yöntemleri sayesinde derlendiği bilgisi mevcuttur.¹¹⁵

Teknolojinin günden güne ilerlemesi, bilişim ve haberleşme imkanlarının artması ve de internetin hızlı şekilde yaygınlaşması sonucunda, kamu ve özel kuruluşlara hatta şahıslara ait birçok belge, yazışma ve rapor bu platformlar aracılığıyla rahat şekilde ulaşılabilir hale gelmiştir. Son dönemde ABD vatandaşı gizli ajanlar tarafından, tüm dünyanın gözü önünde internet vasıtasıyla birçok gizli bilgi ve belgenin ifşa edildiği bilinmektedir.¹¹⁶ Tüm bunların yanı sıra sosyal medyadaki son on yıl içerisinde gerçekleşen gelişime bakılınca, genel manada halkın sosyal perspektifinin analizi ve farklı konulardaki düşünce ve eğilimleri ile alakalı olarak değerli ve zengin bir içeriğe, bu mecra üzerinden kolaylıkla ulaşılabilirdiği görülmektedir. Günümüzde birçok insan, başka hiçbir mecra da mevcut olmayan kişisel bilgi ve yönelimlerini gönüllü ve mahremiyet kaygısından uzak bir biçimde internet hesaplarından/bloglarından paylaşabilmektedir. Açık kaynaklar üzerinde halihazırda oldukça fazla miktarda bilgi bulunmasına rağmen bu noktada önemli olan husus, açık kaynakları sistematik biçimde takip etmek, ihtiyaç duyulan bilgiyi tespit edip akabinde de analizini gerçekleştirebilmektir.

Açık kaynak mecraları gizlilik derecesi olmayan bir bilgiyi yayınladığı için istihbarat teşkilatlarının bu mecradan faydalanmasında da herhangi bir mahzur bulunmamaktadır. Örneğin, ABD'nin askerî istihbarat doktrini olan "ADRP 2-0" isimli talimnamede, sosyal medyadan yayınlanan bilgileri, haber toplama

¹¹⁵ Sait Yılmaz, **21. Yüzyılda Güvenlik ve İstihbarat**, İstanbul, Milenyum Yayınları, 2007, s. 129.

¹¹⁶ "Merkezi Haberalma Teşkilatı (CIA) ve Ulusal Güvenlik Dairesi (NSA) eski personeli Edward Snowden, gizlilik dereceli NSA belgelerini 2013 senesinde medyaya ifşa etmek suretiyle NSA tarafından yürütülen küresel izleme yöntem ve cihazlarının detaylarını tüm dünyaya sızdırmıştır." Detaylı bilgi için bkz. Edward Snowden Olayı Kapsamında RF ve ABD Arasındaki Siber Mücadelenin Analizi, (Çevrimiçi) https://www.academia.edu/36586456/Edward_Snowden_Olay%C4%B1_Kapsam%C4%B1nda_RF_ve_ABD_Aras%C4%B1ndaki_Siber_M%C3%BCcadelenin_Analizi_pdf , 07 Eylül 2021.

teknikleriyle derlemenin ve kullanmanın tamamen yasal olduğu hususu yer almaktadır.¹¹⁷

Açık kaynak istihbaratı içerisinde bulundurduğu çok sayıda avantajının yanı sıra birtakım dezavantajlara da sahiptir. Açık kaynaklar içerik noktasında son derece zengin olmasına rağmen buradan derlenen bilgiler her zaman doğru olmayıp bazen de kötü niyetli kişi yahut kuruluşlarca yanlış yönlendirme saikiyle kullanılabilir. Bu minvalde; yanıltma, hedef gösterme, yanlış yönlendirme, karalama ve provokasyon amacıyla yanlış ya da kasıtlı verilerin yayınlanması sonucunda doğru ile yanlış birbirinden ayırt edebilmek zorlaşabilir. Bundan dolayı da açık kaynaklardan elde edilen bilgiler analiz edilmeden önce, doğruluğu ve yanlışlığı teyit edilmek suretiyle kıymetlendirmeye tabi tutulmalıdır.

D. İstihbarat Türleri

İstihbarat çalışmalarının yapıldığı alan ve konular çağımızda oldukça genişlemiş ve çeşitlenmiştir. İstihbarat faaliyetlerinin yapıldığı konuların artması ve teknolojik gelişmişlik seviyesinin yükselmesiyle beraber, farklı istihbarat türleri ve de teknikleri meydana gelmiştir. Geçmiş dönemlerde genellikle askeri ve güvenlik gibi konular üzerinde yapılan istihbarat çalışmaları, günümüzde ekonomi ve siyaset başta olmak üzere teknolojik, toplumsal ve sosyokültürel alanlarda da yapılmaktadır. Bu doğrultuda da istihbaratın türlerine yönelik çeşitli sınıflandırmalar ve ölçeklendirmeler yapılmıştır.

1. Alanlarına Göre İstihbarat

Günümüzde istihbaratın birçok farklı konu üzerinden çalışılması sebebiyle istihbari faaliyetlerin ilgilendiğı alanlarda sınıflandırmaya gidilmiştir. Alanlarına göre sınıflandırıldığında istihbarat konuları genel olarak;¹¹⁸

¹¹⁷ Detaylı bilgi için bkz. U.S. Army Doctrine Reference Publication No. 2-0, Headquarters Department of the Army, Washington DC, 31 August 2012 (Çevrimiçi) http://armypubs.army.mil/doctrine/DR_pubs/dr_a/pdf/adrp2_0.pdf. 05 Aralık 2019.

- Askeri istihbarat,
- Siyasi istihbarat,
- Ekonomik istihbarat,
- Coğrafi istihbarat,
- Sosyal istihbarat,
- Biyografik istihbarat,
- Bilimsel ve Teknik istihbarat,
- Siber istihbarat

başlıkları üzerinden tasnif edilmektedir.

a. Askeri İstihbarat

Askeri istihbarat; bir devletin askeri olanaklarını, muharebe yeteneklerini, saldırma ve savunma kapasitesini tespit edebilme maksadıyla yapılan istihbarat türüdür. Askeri istihbarat çalışmalarında hedef ülkenin orduları, kara, hava ve deniz hareket bölgeleri ve imkanlarına ilişkin coğrafi koşullar da dahil olmak üzere araştırmalar yapılmaktadır.¹¹⁹ Askeri istihbarat faaliyetleri bir ülke için hem barış hem de savaş dönemlerinde hayati derecede önem taşımaktadır. Geçmişten bu yana savunma sanayisinde yaşanan teknolojik ilerlemelerle beraber askeri istihbaratın önemi daha da artmış, alanı genişlemiş ve gelişen teknolojiyle daha sağlıklı istihbarat elde etme olanağı ortaya çıkmıştır.

b. Siyasi İstihbarat

Siyasi istihbarat; bir devletin siyasal bütünü meydana getiren devlet yapısı ve anayasal düzeni içerisinde yer alan bütün kurumlara/unsurlara yönelik gerçekleştirilen istihbarat türüdür. Bir ülkeye yönelik siyasi istihbarat yapıldığı zaman, o ülkenin anayasal yapısı, tarihi, dış politikası, siyasi partileri, hükümet politikaları, seçim süreçleri, kamu kurumları, kolluk faaliyetleri, istihbarat ve kolluk

¹¹⁸ Ahmet Ateş, **Stratejik İstihbarat ve Türk Dış Politikası'na Etkisi**, Yüksek Lisans Tezi, Adnan Menderes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Aydın, 2013, s. 10.

¹¹⁹ Özdağ, **İstihbarat Teorisi**, s. 70.

kuvvetlerinin gücü gibi pek çok farklı alan üzerinden bilgi toplanmaktadır. Toplanan bilgiler ışığında, hedef devletin siyasal kurumlarının çözümlenmesi ve bu doğrultuda o devlete karşı politika geliştirme ya da var olan politikayı değiştirme yeteneği kazanılmaktadır.¹²⁰

c. Ekonomik İstihbarat

Ekonomik istihbarat; kısaca hedef ülkenin kamu ve özel sektör kuruluşları dahil olmak üzere ekonomik durumu ve faaliyetleri hakkında yürütülen istihbarat çalışmalarıdır. Ekonomik istihbarat, hedef devletin iktisadi yapısı, mali verileri ve özellikleri incelenmek suretiyle bahse konu ülkeye yönelik politikalar geliştirmek amacıyla gerçekleştirilir. Ekonomik istihbarat faaliyetlerinin diğer bir yapıma nedeni ise devletlerin kendi bünyesindeki büyük şirketlerinin çıkarlarını korumak ve onlara yeni hareket imkanları kazandırabilmektir. Bu konuda ABD istihbaratının büyük ticari ihalelerde Amerikan şirketlerinin çıkarları doğrultusunda faaliyetler gerçekleştirmesi örnek olarak gösterilebilir. Avrupa Parlamentosu'nun 2001 yılında yayınladığı raporda, ABD Ulusal Güvenlik Ajansı'nın (NSA), bir uçak satın alımı ihalesi öncesinde Fransız uçak şirketi Airbus ile Suudi yetkililer arasındaki yapılan telefon görüşmelerini dinleyerek, yapılan rüşvet pazarlığını ortaya çıkardığı belirtilmektedir. Ortaya çıkan bu durumun ardından Fransız Airbus ihaleden çekilmek zorunda kalmış ve söz konusu ihaleyi ABD'li Boeing şirketi kazanarak ABD ekonomisine katkı sağlamıştır.¹²¹

d. Coğrafi İstihbarat

Coğrafi istihbarat; muhtemel bir savaş halinde hedef devletin coğrafi unsurlarına yönelik savunması/saldırması zor ve basit bölgelerinin belirlenmesine yönelik iklim şartları, topoğrafya ve savunma sistemleri de göz önüne alınarak yapılan faaliyetlerdir. Coğrafi istihbarat, askeri istihbaratın vazgeçilmez unsuru ayrıca askeri operasyonların da tamamlayıcısı mahiyettedir.

¹²⁰ Özdağ, **İstihbarat Teorisi**, s. 63-70

¹²¹ Ahmet Ateş, **a.g.e.**, s. 11, "Airbus's Secret Past", **The Economist**, (Çevrimiçi) <http://www.economist.com/node/1842124> 18 Mart 2020.

e. Sosyolojik İstihbarat

Sosyolojik istihbarat; hedef devletin toplumsal yapısını inceleyen, toplumun kodlarını ve yönelimlerini ortaya çıkaran her türlü araştırmayı içeren faaliyetlerdir. Sosyolojik istihbarat gerçekleştirilirken hedef ülkenin; nüfus yapısı, popülasyonu, eğitim düzeyi, motivasyonu, sağlık sistemi, sosyal güvenlik sistemi, dini ve kültürel özellikleri ile örf ve adetleri incelenerek toplumun genel eğilimlerini analiz edilmeye çalışılır.¹²² Sosyal istihbarat hedef devletin toplumsal yönelimleri ve halkın karar alma süreçlerindeki bakış açısını öğrenmek açısından oldukça önemlidir.

f. Biyografik İstihbarat

Biyografik istihbarat; bir devletin siyasi, akademik, askeri, istihbari ve ekonomik sektörlerinde faaliyet gösteren önemli şahsiyetleri ya da ilerde potansiyel olarak önem taşıyacak kişiler hakkında gerçekleştirilen istihbarat faaliyetleridir. Ancak şüpheli ve gizli ilişkiler içerisinde olan şahıslarla ilgili olarak toplanan bilgiler de biyografik istihbaratın alanına girmekte ve bu şahısların yer aldığı ilişki ağının deşifre edilebilmesi açısından önem arz etmektedir.¹²³ Hedef ülkelerin siyasi liderleri üzerine yapılan biyografik istihbarat çalışmaları, o ülkenin karar alma mekanizması hakkında ipuçları vermek suretiyle istihbaratı yapan ülkeye politik avantajlar oluşturabilmektedir. Örneğin 1959'da Küba'da gerçekleşen devrim sonrasında Fidel Castro'nun Küba'nın yeni lideri olarak kabul edilmesinin ardından, anılan hakkında ABD istihbaratı tarafından yapılan biyografik istihbarat araştırmaları neticesinde aslında Fidel Castro'nun ABD adına büyük bir tehdit olduğu tespit edilmiş ve ABD'nin bölgedeki hareket tarzı birçok yönden değişmiştir.¹²⁴ İsrail dış istihbarat servisi MOSSAD'ın, dönemin Suriye Devlet Başkanı Hafız Esad'ın idrarını çalıp tahlil etmek suretiyle anılanın kullandığı ilaçları ve hastalıklarını tespit edip, elde ettiği sonuçlar neticesinde anılanın ne kadar ömrü kaldığını öngörerek buna göre Suriye politikasını planlaması da, biyografik istihbaratın şaşırtıcı

¹²² Özdağ, **İstihbarat Teorisi**, s. 97-98.

¹²³ Ibid, s. 101.

¹²⁴ Tim Weiner, **Küllerin Mirası (Bir CIA Tarihi)**, Çev: Selim Yeniçeri, İstanbul, Koridor Yayıncılık, 2007, s. 192-193.

örneklerindendir.¹²⁵ Devlet yöneticileri hakkında yapılan çalışmalar dışında terör örgütlerinin ve illegal yapılanmaların liderleri hakkında yapılan biyografik istihbarat çalışmalarının da ülkeler adına oldukça faydalı sonuçlar ortaya koyduğu bilinmektedir.

g. Bilimsel ve Teknik İstihbarat

Bilimsel ve teknik istihbarat; genellikle hedef ülkenin teknolojik ve bilimsel altyapısına ve bu alanlarda gerçekleştirdiği faaliyetlerin tespitine yönelik yapılan istihbarat türüdür.¹²⁶ İlgi alanı daha çok savunma sanayisi başta olmak üzere, bilimsel ve teknolojik konularda gerçekleştirilen yeni icat ve ilerlemeler hakkındadır. Bilimsel ve teknik istihbarat yapılarak hedef ülkenin sanayi ve mühendislik faaliyetleri, askeri alanda kullandığı teknolojiler ve tüm bu sayılan alanlarda ortaya çıkan yeni gelişmeler öğrenilmeye hatta projeleri çalınmaya çalışılır. Çağımızda teknoloji alanındaki hızlı gelişmeler sonrasında yazılım, kriptolama sistemleri, teknik altyapı ve Ar-Ge gibi kavramların her geçen gün öneminin artmasıyla beraber, devletlerin güvenlik politikalarında bahse konu bu unsurların gizliliği ve önemi de paralel olarak artmaktadır. Bir ülkede gerçekleştirilen teknolojik atılımlar ve yeni keşifler, hasım ve rekabet halinde olunan ülkelerin ilgisini çekmekte ve öğrenilmek istenmektedir. Bu durum teknolojinin ekonomik ve de inovatif bir yanı olduğu kadar, aynı zamanda ulusal güvenlik eksenli bir yanı olduğunu da ortaya koymaktadır. Örneğin son 20 yılda Çin Halk Cumhuriyeti'nin büyük sanayi atılımı gerçekleştirmesi, Çin istihbaratının sanayi casusluğu faaliyetleri kapsamında elde ettiği veriler ışığında birçok taklit üretim gerçekleştirmesi sonucunda meydana gelmiştir. Alman menşeli Thyssen-Krupp ve Siemens şirketleri tarafından tasarlanıp geliştirilen Transrapid isimli hızlı treninin kopyası sayılabilecek bir hızlı tren henüz Almanya'da faaliyete geçmeden önce Çin'de CM1-Dolphin adıyla seferlerine başlamıştır. 2004 senesindeki Şangay Fuarı esnasında Çin istihbaratı, Almanya

¹²⁵ Özdağ, *İstihbarat Teorisi*, s. 104.

¹²⁶ Ibid., s. 106.

tarafından tasarlanan bu hızlı trenin teknik projesini ele geçirmiştir.¹²⁷ Benzer şekilde özellikle II. Dünya Savaşı öncesinde, savaş esnasında ve de sonrasında; Nazi Almanyası, Rusya ile ABD; sanayi ve askeri casusluk konularında birbirlerine karşı benzer faaliyetler yürütmüşlerdir.¹²⁸

Ülkemizde, ASELSAN, HAVELSAN, ROKETSAN, TUSAŞ TAI, MKE, Savunma Sanayi Müsteşarlığı (SSM), FNSS, Bayraktar gibi kamu ve özele ait kritik öneme sahip kurum ve kuruluşların; ekonomiye, ülke güvenliğine ve savunma sanayisine kattığı büyük değeri sağlayan temel unsur, sahip oldukları yazılımlar ve kozmik bilgilerdir. Dolayısıyla tüm bu sayılan kuruluşlarda üretilen bilgi, teknoloji ve gizli yazılımların, hasım olunan devlet ya da devletlerin istihbarat servislerinin ilgi alanına girmesi kaçınılmazdır.¹²⁹ Kritik öneme sahip bu kuruluşlara hasım devletlerce sızılmasına karşı da önlemler almak, ülkenin bekası için gereklidir. Bu kapsamda Türkiye’de, Milli İstihbarat Teşkilatı tarafından stratejik öneme sahip kamu ve özel kuruluşlara, farkındalık oluşturulması amacıyla İstihbarata Karşı Koyma ve Stratejik İşbirliği Brifingleri düzenlenmektedir.¹³⁰

h. Siber İstihbarat

Siber İstihbarat; teknolojinin ilerlemesiyle birlikte son yıllarda adından sıkça bahsettiren bir istihbarat tekniğidir. Siber istihbarat, “sibernetik” alanındaki araçlar vasıtasıyla gerçekleştirilen istihbaratı ifade etmektedir. Sibernetik, kısaca bir amaca sahip olmak ve bu amaca ulaşabilmek için harekete geçmekle ilgilidir. Bu bilim dalı, makineler/yazılımlar vasıtasıyla insan müdahalesine gerek duyulmaksızın kendisine verilen görevleri yerine getirerek verilen hedefin yapılması için harekete geçen

¹²⁷ Sertaç Kantarcı, “Çin’in Teknolojik Atılımının Öteki Tarafı: Sanayi Casusluğu”, **Ekonometri Dergisi**, Mayıs 2011, (Çevrimiçi) <http://www.ekonometri.com.tr/index.php?page=habergoster&hbrID=731>, 18 Kasım 2019.

¹²⁸ Konu hakkında detaylı bilgi için bkz. John Lewis Gaddis, **Soğuk Savaş**, İstanbul, Yapı Kredi Yayınları, 2018.

¹²⁹ Çağlar Gün, **Ulusal Güvenlik Politikalarının Belirlenmesinde İstihbaratın Rolü ve Önemi**, Yüksek Lisans Tezi, Kara Harp Okulu Savunma Bölümleri Enstitüsü, Ankara, 2014, s. 79.

¹³⁰ Milli İstihbarat Teşkilatı (MİT), “İKK Çalışmaları ve Brifingleri”, (Çevrimiçi) https://www.mit.gov.tr/ikk_seminer.html, 24 Ocak 2022.

sistemlerin ortaya çıkmasını sağlar.¹³¹ Bu açıdan bakılınca da sibernetiğin, bir haber toplama yöntemi ve disiplini olduğunu söylemek mümkündür. Siber istihbarat faaliyetinin en bilinen ve de çarpıcı hareket tarzı, bilgisayar sistemlerini onarılmaz seviyede tahrip etmeye yönelik siber saldırı (*cyber attack*) faaliyetleri olduğu söylenebilir. Hedef devletin/kuruluşun veri tabanlarındaki verilerin siber saldırı teknikleri neticesinde elde edilmesi mümkün hale gelmektedir. İnternetin bu denli yaygınlaşması ve siber alanın ulusal güvenlik ve beka için kritik öneme sahip olması, devletlerin bu alanda ciddi güvenlik önlemleri almasını bir zorunluluk haline getirmiştir. Gerekli tedbirlerin alınmaması halinde ise hassas verilerin hasımlarca ele geçirilmesi ve söz konusu verilerin istihbari maksatlarla kötü niyetli biçimde kullanılması olasıdır. Siber istihbarat, geleneksel istihbarat yöntemlerine göre çok daha karmaşık teknik bir içeriğe sahip olsa da, daha ekonomik ve daha hızlı bir şekilde, daha büyük miktarda bilgi derleme potansiyeli taşıyan bir yöntemdir. Hedef devletin veri sistemlerine fiziksel olarak müdahale edilmesi, casus yazılım veya virüs gibi kötü niyetli yazılımların hedef devletin veri sistemlerine sızdırılması gibi çalışmalar, siber istihbaratın faaliyetleri arasında yer almaktadır. Çağımızda, internet erişimi olan her cihaz, siber saldırılar için birer potansiyel hedef durumundadır. Bu yöntemle internet erişimi olan kullanıcıların konumları, kimlerle etkileşime geçtiği, şahsi bilgileri gibi verileri elde etmek mümkündür.¹³² Siber istihbarat faaliyetleri, sadece hedef devlet/kuruluştan bilgi çalmak amacıyla yapılmamaktadır. Hedef ülkenin, kritik önem sahip resmi ve özel kuruluşlarına ait internet sitelerinin erişilemez duruma getirilmesi, altyapılarının devre dışı bırakılması, bankacılık ve finans sektörünün sistemlerine saldırı yapmak suretiyle ekonomiye zarar verdirilmesi gibi eylemler de siber istihbarat faaliyetlerinin kapsamı içerisinde yer almaktadır.

¹³¹ Sibernetik hakkında detaylı bilgi için bkz. (Çevrimiçi) <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/317926>

¹³² Saim Atalay Keleştemur, **Siber İstihbaratın Kamu Güvenliği İçin Rolü ve Önemi**, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Gedik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 2018, s. 75-76.

2. Ölçeklerine Göre İstihbarat

İstihbaratın en önemli amaçlarından birisi, karar alıcı mekanizmanın politika üretme sürecine katkı vermektir. Politika üretmek için ise zamana ve de güncel gelişmelere göre kısa, orta ve uzun vadede planlama yapılması gerekmektedir. Bu sebeple de istihbarat teşkilatları tarafından faaliyet konuları, önemine ve öncelik sırasına göre bir tasnifleme tabi tutulur.

Özdağ,¹³³ ”*istihbaratta cevabı aranan her soruya göre bir istihbarat ölçeği*” bulunduğunu ifade eder. Bahse konu istihbarat ölçekleri, kapsama alanlarına, zamanlarına, haber toplama yöntemlerine veya kullanım yerlerine göre farklılıklar göstermektedir. Prunckun’a göre¹³⁴ ise istihbarat, ölçeklerine göre üç farklı kategoride incelenmektedir. Bu kategoriler;

- Kısa vadedeki hedeflerde başarı sağlanmasına katkı sağlayan “taktik istihbarat”,
- Bir operasyonun planlanması esnasında yahut operasyon esnasında faaliyetin başarı kazanmasına yönelik katkı sağlayan “operasyonel istihbarat”,
- Daha büyük amaçlara yönelik olarak uzun vadeli planlarla daha kapsamlı sonuçlar elde etmeye yarayan “stratejik istihbarat”tır.

Ancak Prunckon’un tanımından farklı olarak kanımızca “Kontrespiyonaj” ve “Psikolojik Harp” de bu ölçeklendirmeye dahil edilebilir.

Genel olarak bakıldığında ölçeklendirilen bu istihbarat türleri, birbiriyle iç içe geçmiş ve birbirlerine bağımlı durumdadırlar. Kaliteli bir taktik istihbarat, operasyonel istihbaratın seviyesini yukarı taşır ve bu da son kerte stratejik istihbaratın daha kapsamlı ve kaliteli olmasına olanak sağlar. Kontrespiyonaj ve Psikolojik Harp de tüm bu süreçlerin hem destekleyicisi hem de mevcut istihbarat sisteminin korunmasında önemli rol oynar.

¹³³ Özdağ, **İstihbarat Teorisi**, s. 145.

¹³⁴ Hank Prunckun, **Handbook of Scientific Methods of Inquiry for Intelligence Analysis**, Maryland, Scarecrow Press, 2010, p. 6.

a. Taktik İstihbarat

Taktik istihbarat; araştırılan konu kapsamında kısa vadede sonuca ulaştırılması gereken istihbarat faaliyetleridir. Taktik istihbarat, istihbari bir operasyon ya da faaliyet esnasında, acil bir durum ya da bir krizle karşı karşıya gelindiğinde durum özelinde sorunu çözmeye yardımcı olur.¹³⁵ Tehdit ve krizleri kısa vadede savuşturmak ya da yok etmek noktasında tercih edilen bir yöntemdir. Taktik istihbaratta hızlı faaliyet gösterip hızlı kararlar alabilmek en önemli hususlardandır. Örneğin bir suç ile mücadele esnasında yapılan operasyonda, operasyona ilişkin olarak verilerin toplanıp derlenmesi, analiz edilmesi ve buna göre pozisyon alınması taktik istihbarat çalışması olarak değerlendirilebilir. Terörle mücadele esnasında teröristler tarafından yapılması planlanan bir eylemin ne zaman, nerede, ne şekilde ve kim tarafından yapılacağını hızlı şekilde tespit etmek ve engellemek için ihtiyaç duyulan yöntem de taktik istihbarattır.¹³⁶ İyi bir taktik istihbarat aynı zamanda operasyonel istihbaratın seviyesini ve hasılasını yukarıya çeker, bu durum da silsile halinde devam ederek stratejik istihbarat bağlamında daha büyük çapta istihbari çalışmaların başarılı şekilde gerçekleştirilmesine imkan sağlar.

b. Operasyonel İstihbarat

Operasyonel istihbarat, birden çok benzer hedefi kapsayan ve orta vadeli hedeflerin planlanması ve gerçekleştirilmesi için kullanılan istihbarat yöntemidir.¹³⁷ Literatürde taktik istihbarat ve operasyonel istihbarat türlerini taktik istihbarat bünyesinde toplayan görüşler bulunmaktadır.¹³⁸ Operasyonel istihbarat aslında taktik ve stratejik istihbaratın kesiştiği bir noktadadır. Bu durumu anlatan en iyi

¹³⁵ Jan Goldman, **Words of Intelligence: An Intelligence Professional's Lexicon for Domestic And Foreign Threats**, Maryland, Scarecrow Press, 2011, p. 245.

¹³⁶ Sertaç Canalp Korkmaz, Terörle Mücadelede Taktik İstihbarat, **ORSAM**, (Çevrimiçi) <https://www.orsam.org.tr/tr/terorle-mucadelede-taktik-istihbarat>, 10 Kasım 2019.

¹³⁷ Marilyn Peterson, "Intelligence–Led Policing: The New **Intelligence Architecture**", **United States Bureau of Justice Assistance**, Washington, 2005, p. 3.

¹³⁸ Russell G. Swenson and Susana C. Lemozy, **Democratization of Intelligence Melding Strategic Intelligence and National Discourse**, Washington D.C, National Defense Intelligence College Press, 2009, (Akt. Ahmet Ateş, a.g.e., s. 15.)

örneklerden birisi de, II. Dünya Savaşı esnasında ABD ve Japonya arasındaki Midway Deniz Savaşı'dır. ABD stratejik istihbaratının Japon deniz kuvvetlerinin kriptolarını çözmesi sonucunda gizli haberleşmesini ele geçirmesi, savaştıkları Japonya'nın askeri hareket tarzına ilişkin doğrudan haber almasına ve bu doğrultuda planlar yapmasına olanak sağlamıştır. Bunun sonucunda da ABD donanması, kendisinden daha üstün durumda olduğu anlaşılan Japon donanması karşısında planlandıkları operasyonu kendi lehlerine olacak şekilde revize etmiştir.¹³⁹

c. Stratejik İstihbarat

Stratejik istihbarat; bir devletin siyasi, iktisadi, askeri ve politik hedeflerine ulaşabilmesi maksadıyla gerçekleştirdiği uzun vadeli ve de büyük ölçekli istihbarat türüdür. Bu minvalde ilerleyen dönemlerde ortaya çıkabilecek şartları, fırsatları ve de tehditleri araştırıp öğrenmek suretiyle karar alıcı mekanizmalarına elde edilen istihbaratın iletilmesini içerir. Dolayısıyla stratejik istihbarat, ülkedeki siyasi iktidarın daha öngörülü ve rasyonel bir biçimde hareket etmesi saikiyle gerçekleştirilmektedir.¹⁴⁰ Stratejik istihbarat, devletin karar alıcı pozisyonundakilere yönelik hazırlanmasından ötürü, devlet yöneticilerinin dışarıdan gelebilecek tehdit ve olumsuzlukları önceden haber edinip gelişmelere göre esnek politikalar üretebilmesini sağlamaktadır. İstihbarat alanındaki çalışmalarıyla bilinen ABD'li akademisyen Sherman Kent, *Stratejik İstihbarat* adlı eseriyle stratejik istihbarat kavramının ne olduğunu tanımlamış ve kavramı literatüre kazandırmıştır. Kent stratejik istihbaratı, karar verici iktidarın kendi politikaları ve amaçları doğrultusunda, diğer ülkeler hakkında birçok farklı hususta öğrenilmesi gereken bilgi türü olarak açıklamıştır. Ayrıca stratejik istihbaratın aslında bir dış istihbarat faaliyeti olduğunu savunmuştur. Öte yandan Kent, stratejik istihbaratın yedi farklı aşama sonucunda meydana geldiğini açıklamıştır. Bu aşamalar;¹⁴¹

- Sorunun ortaya çıkışı,

¹³⁹ Şenol Çınar, **a.g.e.**, s. 76.

¹⁴⁰ Özdağ, **İstihbarat Teorisi**, s. 131-132.

¹⁴¹ Kent, **Stratejik İstihbarat**, s. 7.

- Meydana çıkan sorunun hangi kısımlarının devlet için ehemmiyetli olduğunun tespiti amacıyla sorunla ilgili çözümleme ve hipotezin oluşturulması,
- Hipotez için veri toplama aşaması,
- Toplanan verinin tasnifi ve analizinin yapılması akabinde de hipotezin teste tabi tutulması,
- Verinin öz halinin tespiti ve teyidi için tekrar değerlendirme yapılması,
- Hipotezin doğru yahut yanlış olduğunun tespiti için yapılan uygulama,
- Son hipotezin ortaya konulmasıdır.

Söz konusu aşamalarda farklı istihbarat teknikleri kullanmak suretiyle, ekonomik, toplumsal, siyasi vb. gibi pek çok konuda bilgi derlenerek stratejik istihbarat gerçekleştirilmektedir. Gerçekleştirilen stratejik istihbaratın sonuçları doğrultusunda da ulusal politikalar oluşturulmakta yahut var olan politikalar yeniden düzenlenmektedir.

Kısaca stratejik istihbarat, hedef devletlerin her türlü kabiliyet, niyet ve imkanları hakkında bilgi derlemek suretiyle, ulusal çapta güvenlik ile dış politika planı oluşturulması amacıyla uzun vadede yapılan istihbarat faaliyetleridir. Dolayısıyla Stratejik istihbaratın, bir devletin uzun vadede problemlerine çözümler üretebileceğini ve geleceğe dönük politikalarının oluşturulmasında yol gösterici rolünün olduğunu söyleyebiliriz.

Öte yandan bir devletin stratejik istihbarat alanında gösterdiği faaliyetin etkinlik düzeyi, o devletin ekonomisi, uluslararası düzlemdeki gücü, öncelikleri ve istihbarat ihtiyaçlarına göre farklılık göstermektedir. İç sorunlarıyla ve iç tehditleriyle sürekli mücadele etmek durumunda kalan bu minvalde kısa vadeli çözümlere ihtiyaç duyan ülkeler stratejik istihbarata gerekli önemi muhtemelen veremeyecektir. Örneğin kıtlık, iç karışıklık ya da siyasi iktidar problemleri olan devletlerin bu ve benzeri sorunlarla uğraşırken stratejik istihbarata ayıracak bütçe ve insan kaynağı muhtemelen olmayacaktır. Dolayısıyla stratejik istihbaratın, devletlerin gelişmişlik düzeyi ile doğru orantılı bir faaliyet olduğunu söyleyebiliriz.

d. Karşı İstihbarat (Kontrespiyonaj)

Kontrespiyonaj/Karşı İstihbarat ya da İstihbarata Karşı Koyma; bir devletin kurumlarına ve yurttaşlarına, hasım ülkelerin/örgütlerin istihbarat birimleri tarafından doğrudan yahut dolaylı biçimde gerçekleştirilen casusluk faaliyetlerini önleme ve bertaraf etmeye yönelik gerçekleştirilen istihbari faaliyetlerin genel adıdır. Kontrespiyonajın diğer bir boyutu ise devletin politikalarının, hassas ve önem arz eden faaliyetlerinin ve atacağı adımların diğer ülkelerin istihbarat birimlerince ele geçirilmesine karşı korunmasıdır.¹⁴² Bu açıdan kontrespiyonaj, devletin bekası açısından hayati önem taşımaktadır. Kontrespiyonajın Türkçe olarak karşılığı ise İstihbarata Karşı Koyma (İKK) kavramı ile ifade edilmektedir. İstihbarata Karşı Koyma, hedef ülkenin istihbarat servislerinin savaş yahut barış zamanlarında her türlü espionaj, sabotaj, yıkıcı faaliyetlerinin sezilmesi, önlenmesi ve bertaraf edilmesi konularını içermektedir.¹⁴³

ABD ordusu tarafından 2012 yılında yayınlanan askeri doktrinde kontrespiyonaj faaliyeti yürütülürken dört amaç güdüldüğü belirtilir. Bu amaçlar;¹⁴⁴

- Devletin bekasına koruma; devlet ve devletin stratejik kurumları için tehdit oluşturan casusluk faaliyetlerini deşifre etmek amacıyla yapılan haber toplama, analiz ve istihbari operasyonel çalışmaları içerir.
- Espionaj (casusluk) faaliyetlerine karşı koyma; casus unsurların tespiti, analizi, faaliyetlerinin akamete uğratılarak karşılık verilmesidir.
- Ar-Ge çalışmalarına destek sağlama; devletin özellikle savunma sanayii alanında ürettiği teknolojinin zarara uğratılmasını engellemek amacıyla yapılan çalışmalardır. Özellikle savunma teknolojilerinde bu konu önem kazanmaktadır.

¹⁴² Özdağ, **İstihbarat Teorisi**, s. 143-146.

¹⁴³ Serhat Tezsever, **Millî Güvenliğimiz İçerisinde İstihbarat-Türkiye Cumhuriyeti ve İstihbarat Olgusu**, İstanbul, İ.U.Basımevi, 1999, s. 170.

¹⁴⁴ U.S. Headquarters Department of the Army, **Army Doctrine Reference Publication No. 2-0**, Washington, DC, August 2012, (Çevrimiçi)
http://armypubs.army.mil/doctrine/DR_pubs/dr_a/pdf/adrp2_0.pdf, 05 Aralık 2019.

- Siber kontrespiyonaj; düşman devletlerin/örgütlerin elektronik ortamda gerçekleştireceği istihbarat faaliyetlerini tanımlamak ve mahiyetini tespit etmek suretiyle etkisiz hale getirmektir.

e. Psikolojik İstihbarat

Psikolojik hareket/istihbarat, bir toplumun kültürel kodlarını oluşturan hayat görüşleri, düşünce, inanç, davranış, duygu ve alışkanlıklarını farklı bir yöne doğru değiştirmek için uygulanan kontrollü ve büyük ölçekteki faaliyetlere denilmektedir. Soğuk Savaş dönemlerinde sıklıkla kullanılan bir yöntemdir. Psikolojik hareket çalışmaları bir toplumun kontrol edilmesini ya da psikolojisinin arzulan şekle sokulmasını amaçlar. Psikolojik savaş ise bir devletin tüm unsurlarıyla hedef ülkenin halkı üzerinde uyguladığı ve toplumun manevi duygu ve düşünce sistemini etkilemek, kontrol altına alabilmek hatta hayat görüşlerini tümüyle değiştirmek üzere yapılan korkutma, sindirme çalışmaları olarak açıklanabilir. Benzer bir kavram olan propaganda ise genellikle kitle iletişim araçları vasıtasıyla yapılan ve toplumu istenilen yöne doğru etki altına almayı amaçlayan her türlü fikir, görüş, yazılı belge olarak açıklanabilir. Psikolojik hareket, psikolojik harp ve propaganda gibi kavramlar, genel olarak aynı amaçta olsa ve aynı şeyi tanımlamak için kullanılıyor da olsa aslında hedef ve özne açısından farklılıklar göstermektedir. Psikolojik harp, hedef ülkeye yönelik topyekün bir faaliyet olduğundan dolayı uygulama alanı açısından psikolojik hareketi de kapsamaktadır. Benzer şekilde psikolojik hareket da propaganda faaliyetlerini içine almaktadır. Bu üç yöntem de günümüzde “silah kullanılmayan savaş” yöntemleri olarak kabul edilmektedir. Psikolojik hareket faaliyetleri, rekabet içinde olan devletler arasındaki güç mücadelesinde psikolojik üstünlüğü sağlamak adına etkili, aynı zamanda tercih edilen bir yöntemdir. Psikolojik hareketin barış ve savaş zamanı farketmeksizin sürekli olarak devam ettirilmesi başlıca özelliklerinden bir tanesidir.¹⁴⁵

Hem psikolojik hareketin hem de psikolojik harbin ilk adımı hedef ülkeyi iyi analiz etmekten geçer. İkinci adımı ise toplum üzerinde yapılacak propaganda ve

¹⁴⁵ Tahir Tamer Kumkale, **Psikolojik Savaş**, İstanbul, Pegasus Yayınları, 2008, s. 87.

ikna kabiliyeti kullanılmak suretiyle psikolojik bir çöküntü oluşturmaktır. Bu yöntem tarih boyunca da uygulanmıştır. Cengiz Han, günümüz istihbaratının önemli bir dalı olan psikolojik hareketin gücünü keşfederek ordusunun içerisindeki özel savaşçılarla düşmanın gözünü korkutmak suretiyle moral gücünü minimize etmiştir. Ayrıca Moğol baskınlarının ne denli acımasız ve vahşi olduğuna dair yapılan sistematik propaganda faaliyetleri sonucunda da civar yerleşim yerlerinde yaşayan halk ve yöneticiler, kulaklarına gelen bu acımasız ve vahşi zulme maruz kalmamak adına çoğu zaman savaşmayarak topraklarını Cengiz Han'a teslim etmişlerdir.¹⁴⁶ Bu durumun meydana gelmesinde de en etkili husus, Cengiz Han'ın psikolojik harekate verdiği önem olmuştur.

Dünyadaki istihbarat teşkilatlarının birçoğu genelde psikolojik hareket faaliyetleri yapmaktan ziyade psikolojik harekate karşı koyma çalışmalarıyla uğraşmaktadırlar. Kendisine yönelik yapılan bu tür faaliyetlerin analiz edilmesiyle birlikte önleme, sessiz kalma, yalanlama, saptırma, yansıtma gibi farklı yöntemler kullanılmak suretiyle bu tür saldırılar bertaraf edilmeye çalışılır. Psikolojik hareket, psikolojik harp ve propaganda, günümüzde milli güvenlik açısından konvansiyonel savaşlar kadar tehlike oluşturabilecek birer araçlardır. Bu tür tehditler ancak devletin “aklı” olarak bilinen istihbarat servisleri tarafından ulusal menfaatler doğrultusunda oluşturulacak stratejiler sayesinde bertaraf edilebilmektedir.¹⁴⁷

III. İSTİHBARAT YAPILANMASI

Gizli teşkilat veya haber alma servisi olarak da isimlendirilen istihbarat kuruluşları, istihbarat faaliyetleri yürütmek maksadıyla oluşturulmuş yapılar olarak bilinmektedirler. Geçmiş zamanlarda adları dahi gizli tutulan bu tarz yapılar, bazı istisnalar olsa da artık hemen hemen tüm dünyada adları, mekanları ve üst düzey yöneticileri bilinen devlet organları haline evrilmişlerdir. Bu sebeple servislerin kendi içerisinde kamuoyuyla paylaşılmayan/paylaşılamayan çeşitli gizli birimleri

¹⁴⁶ Clauser and Weir, **a.g.e.**, pp. 6-9.

¹⁴⁷ Gün, **a.g.e.**, s. 107.

yahut yapılanmaları var olsa dahi, günümüzde gelişmiş demokrasilerdeki istihbarat örgütleri hakkında geçmişe nazaran daha çok bilgi edinmek olanaklı hale gelmiştir.

Kurumsal manada istihbarat teşkilatlarının ortaya çıkışı, sürdürülen istihbarat çalışmalarının daha sistematik ve kontrol edilebilir şekilde yürütülmesi istenmesiyle beraber teşekkül etmiştir. Dünyada istihbarat çalışmalarının kurumsallaşması ve modern manadaki istihbarat servislerinin ortaya çıkması, yaklaşık olarak XIX. yüzyılın sonu ve XX. yüzyılın başlarındaki döneme denk gelmektedir. Bu tarih aralığında faaliyete başlayan pek çok istihbarat teşkilatı ad, mekan, yapı değişikliklerine uğrasalar hatta kuruldukları imparatorluklar yıkılıp yerlerine yeni devletler kurulsa da, bugün aynı amaç doğrultusunda varlıklarını sürdürmektedirler.

Potansiyel tehditlere karşı savunmasız kalmama isteği ve güvenlik endişeleri, devletleri gelişmiş istihbarat teşkilatları kurmaya ve mevcut teşkilatları da günümüz koşullarına uygun şekilde reforma tabi tutmaya, yapılandırmaya mecbur kılmaktadır. Bu yapılanmalar ülkeden ülkeye farklılık göstermektedir. Bazı devletler, birçok farklı alanda faaliyet yürüten ve tüm istihbari yetkileri bir çatı altında toplayan tek bir istihbarat teşkilatına sahipken, bazıları da salt tek bir alana uzmanlaşmış konu bazlı bölümlenmiş birden çok teşkilata sahip bulunmaktadır. Ancak çağımızda küresel güç olarak kabul edilen demokratik devletlerin çoğu, konularına ve faaliyet alanlarına göre ayrıışan, birden çok istihbarat servisini kendi bünyesinde barındıran sistemi benimsemiştir. Örneğin çalışmanın ikinci bölümünde detaylı şekilde incelenecek ABD'nin istihbarat yapılanması içerisinde, her biri kendi konusunda uzmanlaşmış toplamda 18 farklı istihbarat kuruluşu bulunmaktadır.¹⁴⁸

İstihbaratın tanımı ve amacı tüm ülkelerde aşağı yukarı aynıdır ancak istihbarat teşkilatlarının çalışma sistemi ve örgütlenme modelleri ekonomik, tarihsel ve siyasi konjonktür yüzünden çeşitlilik oluşturmaktadır. Ayrıca ülkenin jeopolitik konumu, komşuları, uluslararası siyasetteki rolü, kendisine yönelik tehditler ve istihbarata ayırdığı bütçe de bu hususta belirleyici faktörler arasındadır. İstihbarat teşkilatlarını çalışma alanlarına göre *iç*, *dış*, *teknik* istihbarat teşkilatı olarak

¹⁴⁸ Detaylı bilgi için bkz. U.S. Office of the Director of National Intelligence (DNI), “Members of The Intelligence Community”, (Çevrimiçi) <https://www.dni.gov/index.php/what-we-do/members-of-the-ic>, 24 Kasım 2022.

bölümlemek mümkündür. Ayrıca istihbarat yapılanmalarındaki bir diğer ayrım ise askeri-sivil istihbarat ayrımıdır. Ancak II. Dünya Savaşı sonrasında istihbarat servislerindeki askeri personel sayısının yıldan yıla azalması ve sivil personelin sayılarının artması, istihbarat dünyasına küresel bazda yeni bir düzen getirmiştir. Günümüzde birçok devletin istihbarat teşkilatları artık sivil kuruluşlar olarak kabul edilmekle birlikte, bazı devletlerde sadece askeri casusluk faaliyetleriyle iştigal eden ayrı bir askeri istihbarat kuruluşu da bulunmaktadır.

Bir ülkedeki istihbarat servislerinin sayısının ve yetkilerinin ne olacağı, bahse konu devletin misyonu, mali imkanları ve öncelik sıralamasıyla alakalı bir tercihtir. Ülke içerisindeki istihbarat servislerinin sayıca az ya da fazla olmasının birtakım avantajları ve dezavantajları bulunmaktadır. Konu bazlı örgütlenen birden çok istihbarat servisi olması; uzmanlaşma, iş yükünün azalması, haber toplama ve analiz çalışmalarında daha etkin sonuçlar alma imkanı oluşturmaktadır. Ancak bu tarz yapılanmada, istihbarat servisleri arasında eşgüdümün sağlanamadığı vakalarda yetki sorunları, olumsuz manada rekabet ve istihbarat zaafiyetleri beraberinde gelmektedir. Buna karşın ülkede tek bir istihbarat servisinin faaliyet göstermesi durumunda ise kontrol tek bir elden sağlanmakta ve yetki karmaşası problemi ortadan kalkmaktadır. Ancak bütün istihbarat görevlerinin sadece bir serviste toplanması, demokratik yönetim ilkeleri açısından sıkıntılar oluşturabilmektedir. Bunun yanı sıra bazı faaliyet konularının önem verilen diğer konulara göre geri planda kalmasına sebep olmakta; aynı zamanda esneklik, hızlı karar alma gibi önemli noktalarda da sıkıntılara yol açabilmektedir.

A. İç İstihbarat (Güvenlik İstihbaratı ve Kontrespiyonaj)

İç istihbarat, devletin sınırları içerisinde istihbarat servisleri tarafından yürütülen, milli güvenlik, anayasal sistem ve devletin bekası ile yakından ilişkili olan istihbari faaliyetlerdir. Devletin sınırları içerisindeki şahıslar/kurumlar ve örgütler hakkında bilgi derlemek, bu bilgileri analiz etmek ve karar alıcılara iletmek suretiyle

de gereken önlemleri almak olarak da tanımlanmaktadır.¹⁴⁹ Diğer bir tanıma göre ise iç istihbarat; ülkenin hükümetine, yönetim biçimine ve anayasal rejimine karşı saldırıda bulunmak, yurttaşlar arasına nifak sokmak, halk arasındaki dini, etnik ve ideolojik ayrılıkları körüklemek saikiyle içeriden ve dışarıdan yürütülen tehditleri deşifre edip zararsız hale dönüştürmek suretiyle gerçekleştirilen istihbarat faaliyetidir.¹⁵⁰ Dünyanın birçok ülkesinde iç istihbarat servisleri, iç güvenlik konularında haber toplamak, bu haberlerin analiz etmek ve operasyonel faaliyetlerde bulunmakla yetkilidir. İç istihbarat teşkilatları, devletin bekası başta olmak üzere; halkın teröre, sabotaja, casusluğa karşı korunması amacıyla kendisine verilen kanuni yetkiler çerçevesinde faaliyet yürütmektedir. Burada önemli olan nokta ise istihbarat servislerinin söz konusu çalışmaları yürütürken, bir yandan da bireylerin özel hayatları ile temel hak ve özgürlüklerine saygı göstermesi, kanunların verdiği yetki haricinde fazladan bir kısıtlama yoluna gitmemesi, ölçülü hareket etmesidir.

Tarih boyunca devletler, egemenlik alanları içerisinde düşman devletlerin her türlü istihbari faaliyetlerine karşı önlemler alarak mücadele göstermişlerdir. Ancak zaman içerisinde güvenlik tehditlerinin kapsamı genişledikçe, iç istihbarat sisteminin işlevinde de değişimler gözlemlenmiştir. Örneğin günümüzde bilhassa Batılı devletler kendi içerisindeki terör örgütlerini ve ayrılıkçı yapıları yok ettiğinden dolayı iç tehditlere, dış tehditler kadar önem vermemeye başlamış, iç güvenlik faaliyetlerini espionaj faaliyetlerine göre daha arka plana çekmişlerdir. Ancak iç istihbaratını güçlü tutmayan ve iç tehditleri yeterli düzeyde takip etmeyen bir ülkenin, gelecekte ortaya çıkabilecek potansiyel tehlikelere ve saldırılara karşı savunmasız kalabileceği gerçeği göz ardı edilmemelidir.

¹⁴⁹ Brian Jackson, **In The Challenge of Domestic Intelligence in a Free Society: A Multidisciplinary Look At The Creation Of a U.S. Domestic Counterterrorism Intelligence Agency**, California, RAND Corporation, 2009, pp. 3-4.

¹⁵⁰ Ünal Acar ve Ömer Urhal, **Devlet, Güvenlik, İstihbarat, Terörizm**, Ankara, Adalet Yayınevi, 2007, s. 209.

B. Dış İstihbarat (Stratejik İstihbarat/Espiyonaj)

Dış istihbarat; hedef devletin askeri, siyasi, ekonomik gücünü toplumsal yönelimlerini ve devletin politikalarını öğrenmek maksadıyla gerçekleştirilen istihbarat faaliyetidir. Dış istihbarat faaliyetleri gerçekleştirilirken haber toplama, casusluk, psikolojik hareket, propaganda ve sabotaj gibi eylemlerden de yararlanır.¹⁵¹ Dış istihbarat faaliyetleriyle hedef devlet ya da terör örgütü benzeri kuruluşlara yönelik olarak askeri güçten kültürel kodlara kadar uzanan istihbari veriler toplanmakta, bu sayede de güvenlik ve dış politikanın yapılış süreci esnasında önemli bir zemin oluşturulmaktadır.

Gerçekleştirilecek dış istihbaratın kapsamı, devletin ihtiyacı, beklentileri, öncelikleri ve uluslararası alandaki gücü ve rolüne göre farklılık göstermektedir. Küresel çapta süper güç olarak tanımlanan ülkeler, neredeyse bütün dünyayı kapsayacak şekilde espionaj faaliyeti yapması gerekirken, böyle bir iddiası olmayan ülkeler ise genellikle yakın çevresinde bulunan komşu devletler üzerine dış istihbarat çalışmaları gerçekleştirmektedirler. Bu yüzden de dış istihbarat uluslararası arenada önemini artırmak isteyen devletler için bir araç iken, uluslararası arenada süper güç olarak kabul edilmiş ülkeler için ise bu pozisyonlarını korumak amacıyla yapmaları ve büyük bütçeler ayırmaları zorunlu olan faaliyetlerdir.

Bazı durumlarda iç ve dış istihbaratın faaliyet alan ve konuları birbiriyle kesişebilmektedir. Bu durum bilhassa terör suçlarında yaşanılmakta olup, dış istihbarat servisinin çalıştığı bir konu bir anda o ülkenin içine de sirayet edebilmektedir. Böyle durumlarda iç ve dış istihbarattan sorumlu servisler arasında çekişmeler ve yetki kargaşaları ortaya çıkabilmekte ve yaşanan bu sıkıntılar zaman zaman devlet güvenliği açısından sıkıntılar oluşturabilmektedir. Son yıllarda DEAŞ terör örgütü bu duruma önemli bir örnek teşkil etmektedir. DEAŞ'ın ilk ortaya çıktığı dönemlerde Batılı devletler için bu konu bir dış istihbarat çalışması iken; kendi yurttaşları arasından DEAŞ'a katılım olması ve ülke içerisinde terör eylemleri gerçekleşmesi sonucunda, DEAŞ aynı zamanda bir iç istihbarat sorunu haline de gelmiştir.

¹⁵¹ Ibid, s. 209.

Türkiye'nin dünya üzerinde çalkantılı süreçlerin her daim yaşandığı kritik bir coğrafyada yer alması, dış istihbarat faaliyetlerine büyük önem verilmesini zorunlu kılmaktadır. Ancak ülkemizin bu denli önemli bir jeopolitik konuma ve öneme sahip olmasına rağmen cumhuriyet tarihi boyunca ayrı ve uzmanlaşmış bir dış istihbarat teşkilatının kurulmamış olması üzerine düşünülmesi gereken bir konudur. Günümüzde dünyada istihbarat çalışmaları konusunda gelişmiş ülkeler olarak kabul edilen ve bu çalışmanın da konusu olan ABD, Birleşik Krallık, Rusya ve İsrail başta olmak üzere Almanya, İtalya, Fransa, Polonya, Romanya, Ukrayna, Bulgaristan, Hindistan gibi pek çok devlet, iç ve dış istihbarat çalışmalarını alanında uzmanlaşmış ve tek bir konuya yoğunlaşmış farklı kurumlar üzerinden gerçekleştirmektedirler. Dış istihbaratta yeterli başarıyı sağlayamamak, devlet politikalarını da olumsuz etkilemek suretiyle küresel düzlemde doğru adımlar atılmasına sekte vurmaktadır. Stratejik önemi yüksek bir jeopolitik konumda yer alan Türkiye'nin, dünya siyasetinde daha etkin bir konumda olabilmesi adına, yukarıda sayılan devletlerde olduğu üzere, uzmanlaşmış ve sadece dış istihbarata yoğunlaşmış ayrı bir dış istihbarat servisine ihtiyacı bulunduğu değerlendirilmekte olup, çalışmanın ilerleyen bölümlerinde bu konuya detaylıca değinilecektir.

IV. İSTİHBARAT - HUKUK İLİŞKİSİ

Hukuk, genel manada bir toplumu meydana getiren bireyler arasındaki ilişkileri ve de devletle bireyler arasındaki münasebetleri düzenleyen kurallar olarak tanımlanabilir.¹⁵² Hukuk kuralları insanların güven ve barış içerisinde, huzurlu bir hayat sürmesinin güvencesini oluşturmaktadır. Ayrıca hukuk kuralları, devletin hukuki, ekonomik ve siyasi konulardaki iktidar alanının da çerçevesini çizmektedir. Devleti oluşturan bireyler, vatandaş olmalarından mütevellit birtakım haklara ve temel hak özgürlüklere sahiptirler. İnsan hakları öğretisi, insanların doğumuyla beraber kazandıkları dokunulamaz, devredilemez, vazgeçilemez hak ve özgürlüklerin yanı sıra kişiliklerinden kaynaklanan insanlık onuruna sahip oldukları görüşüdür. Bu

¹⁵² Hüseyin Pazarcı, **Uluslararası Hukuk**, 8. Baskı, Ankara, Turhan Kitabevi, 2009, s. 2.

anlayışa doğal hukuk kuramı da denilmektedir.¹⁵³ Devletin güvenliği oluşturduğu esnada, sahip olduğu geniş yetkiler ile vatandaşların temel hak ve özgürlüklerini ne ölçüde kısıtlayacağı hususu, modern devlet anlayışının en temel konularından birisi durumundadır.

Devletin resmi bir faaliyeti olan istihbarat çalışmalarının da hukuk düzeni içerisinde tanımlanması, genel hukuk tasnifi içerisinde yerinin belirlenmesi, akabinde de bu konudaki yetkilerinin ve sınırlarının ortaya konması gerekmektedir. İstihbaratın hukuk boyutunun, hukuk tasnifi açısından anayasa hukuku, idare hukuku, ceza hukuku ve insan hakları konularının kesişim noktasında bulunmasından dolayı kamu hukuku alanı içerisinde değerlendirilmesi ve “*istihbarat hukuku*” adında bir hukuk dalı olarak isimlendirilmesi mümkündür. İstihbarat hukukunu; devletin güvenliği ve bekası için yapılan istihbarat faaliyetlerinin, kişilerin özel hayatları ile temel hak ve özgürlüklerine ne derece müdahale edeceğinin sınırlarını çizen, bunun yanında istihbarat teşkilatlarının yetkileri ve faaliyet alanlarını açıklayan kurallar silsilesi olarak tanımlamak mümkündür.

Peki istihbarat faaliyetleri gerçekleştirilirken mevzuat niçin önemlidir? Bu sorunun cevabı, kanunların istihbari kuruluşların önce meşruiyetini sağlaması, sonrasında hedef ve misyonlarını, rollerini görev alanı ve yetkilerini, bunun yanı sıra denetim koşullarını detaylı şekilde açıkladığı yatmaktadır. Ayrıca mevzuat sayesinde kanuni ve kanun dışı faaliyetler net şekilde belirlendiği için hesap verebilirlik açısından bir gösterge görevi görür. Dolayısıyla meşru, etkin, başarılı ve denetlenebilir bir istihbarat sistemi için öncelikle mevzuat oluşturulması temel şarttır.

Devletin her türlü işlem ve de eyleminin hukuk kurallarına uygun olması, hukuk devletinin en temel ilkelerinden biridir. Anayasa, yasalar, kanun hükmünde kararnameler ve yönetmelikler, hukukun yazılı kaynaklarını meydana getirmektedir. Hukuk devletinin atacağı her adımın yasal bir dayanağının olması gerekliliğinden hareketle, istihbarat faaliyetlerinin de hukuk devleti ilkesi doğrultusunda gerçekleştirilebilmesi için kanunlarla desteklenmesi ve sınırlarının çizilmesi gerekmektedir. Tehdidin kaynakları ve boyutu artsa da, faaliyetlerin hukukun

¹⁵³ İlhan Akın, **Temel Hak ve Özgürlükler**, 3.Basım, İstanbul 1971, s. 7-8.

sınırları dışına çıkılmadan yasal çerçeve içerisinde yürütülmeye devam etmesi gerekmektedir. Bilhassa vatandaşların özel hayatına müdahaleyi gerektiren ve istihbarat teşkilatlarınca gerçekleştirilen işlem ve eylemlerin kanuni dayanaklarının titizlikle hazırlanması zaruridir. Hukuk devleti ilkesini benimsemiş demokratik devletlerde, istihbarat faaliyetlerini yerine getiren istihbarat teşkilatlarının kuruluş ve yetkilerinin kanunlar vasıtasıyla belirtilmesi elzemdir. Bu kanunlar aynı zamanda istihbarat servislerinin varlığına meşruiyet sağlayan belgelerdir.

İstihbarat faaliyetlerinin hukuk devleti sınırları içerisinde kalabilmesi için, istihbarat kuruluşlarının yetkileri, insan haklarına meşru müdahale bakımından hassasiyetle ve ölçülülük ilkesi doğrultusunda düzenlenmelidir. İstihbarat teşkilatlarının her türlü faaliyetini kanundan kaynaklanan açık bir yetkilendirme doğrultusunda yapması ve istihbarat teşkilatlarına verilen bu yetkilendirmenin, kurum ve konu bakımından da ilgili yasada ifade edilmesi gerekmektedir. Ayrıca yasada istihbarat teşkilatlarının gerçekleştirdiği faaliyetlerin yargısal denetiminin nasıl ve hangi şartlar altında olacağı da hukuk devleti ilkesi gereğince açıkça belirtilmelidir. İstihbaratın doğasında gizlilik bulunduğundan dolayı mevzuatları oluşturulurken, faaliyet yöntem ve araçlarına ilişkin tüm detaylar doğal olarak kanunda ayrıntılı olarak yazılamamaktadır. Ancak istihbaratın bahse konu çalışma ilkelerine ve çağın şartlarına uygun, hızlı karar verebilmeye ve esnekliğe imkan tanıyan, demokratik denetim mekanizmalarının etkin biçimde çalışmasına olanak sağlayacak şekilde kurgulanmış bir mevzuatın var olması, istihbari faaliyet yürüten demokratik devletler için gerekli olduğu unutulmamalıdır.

A. İstihbarat Faaliyetlerindeki Hukuksal İlkeler

İstihbarat teşkilatları faaliyetlerini gerçekleştirirken kanundan aldıkları yetkiler doğrultusunda hareket etmekle birlikte, özellikle önleyici tedbirler kapsamında kendilerine verilen ve başka hiçbir kurumda bulunmayan güçlü yetkiler doğrultusunda hareket etme imkanına sahiptirler. Dünyadaki neredeyse tüm istihbarat teşkilatları, faaliyetlerini yürütürken kişilerin verilerini ve özel hayatın gizliliği kapsamında korunan bilgilerini, belli koşullar oluştuğunda araştırabilmekte/müdahale edebilmektedir. Ancak demokratik hukuk devletlerinde,

bireyin hak ve özgürlüklerine ilişkin her türlü müdahale ancak ve ancak kanunla yapılabilmektedir. Dolayısıyla da haber toplama faaliyeti yapmakla yetkilendirilen kuruluşların, faaliyetlerini gerçekleştirirken yetki aldıkları kanunların anayasal ve evrensel hukuk normlara uyma zorunluluğu bulunmaktadır. Nitekim ülkemizde istihbari faaliyetlerde kullanılan her türlü yetki ile bu yetkilerin kullanım şartları ve sınırlarının, yasalarda sahih şekilde düzenlenmesi Anayasa'nın 13. maddesinin¹⁵⁴ de bir gereğidir. İstihbaratın ilişkili olduğu hukuksal ilkelere ana hatlarıyla aşağıdaki şekliyle kısaca değinilebilir.

1. Hukuk Devleti İlkesi

Hukuk devleti ilkesi kısaca, yurttaşlarına her türlü hukuki güven ortamını sağlayan ve faaliyetlerinde anayasa, kanun, yönetmelik gibi hiyerarşik hukuk kurallarına bağlı olan, insan haklarına saygı gösteren devleti ifade etmektedir.¹⁵⁵ Hukuk devleti ilkesinin geçerli olabilmesi için devletin faaliyetlerini gerçekleştirirken kendisini bağlayan hukuk kurallarına uyması ve her türlü işlem ve de eylemlerine karşı yargı yollarının açık olması gerekmektedir. Bununla birlikte hukuk devletlerinin, toplumun huzur, refah, salahiyet ve güvenliğini sağlama gibi vazifeleri de bulunmaktadır.¹⁵⁶ Bu sebeple devlet, genel kamu güvenliğini sağlamak adına birtakım önleyici tedbirler alabilir. Söz konusu önleyici tedbirlerden bazıları, kamunun genel yararı gözetilmesi saikiyle kişilerin temel hak ve özgürlüklerinin sınırlandırılmasına yol açabilir. Ancak bu tür müdahaleler esnasında hiçbir şekilde hukuk devleti ilkesinden sapılmaması gerekmektedir.

¹⁵⁴ Türkiye Cumhuriyeti Anayasası md. 13: "*Temel hak ve hürriyetler, özlerine dokunulmaksızın yalnızca Anayasanın ilgili maddelerinde belirtilen sebeplere bağlı olarak ve ancak kanunla sınırlanabilir. Bu sınırlamalar, Anayasanın sözüne ve ruhuna, demokratik toplum düzeninin ve lâik Cumhuriyetin gereklerine ve ölçülülük ilkesine aykırı olamaz.*"

¹⁵⁵ Ergun Özbudun, **Türk Anayasa Hukuku**, Ankara, Yetkin Yayınları, 2021, s. 129.

¹⁵⁶ Türkiye Cumhuriyeti Anayasası md.5: "*Devletin temel amaç ve görevleri, Türk milletinin bağımsızlığını ve bütünlüğünü, ülkenin bölünmezliğini, Cumhuriyeti ve demokrasiyi korumak, kişilerin ve toplumun refah, huzur ve mutluluğunu sağlamak; kişinin temel hak ve hürriyetlerini, sosyal hukuk devleti ve adalet ilkeleriyle bağdaşmayacak surette sınırlayan siyasal, ekonomik ve sosyal engelleri kaldırmaya, insanın maddi ve manevi varlığının gelişmesi için gerekli şartları hazırlamaya çalışmaktır.*"

Hukuk devletinin atacağı her adımın yasal bir dayanağının olması gerekliliğinden hareketle, istihbarat faaliyetlerinin de hukuk devleti ilkesi doğrultusunda gerçekleştirilebilmesi için kanunlarla desteklenmesi ve sınırlarının çizilmesi gerekmektedir. Tehdidin kaynakları ve boyutu artsa da, faaliyetlerin hukukun sınırları dışına çıkılmadan yasal çerçeve içerisinde yürütülmeye devam etmesi gerekmektedir.

2. İdarenin Kanuniliği İlkesi

İdarenin kanuniliği ilkesi veya kanuni idare ilkesi, iki boyutu olan bir ilke olup idarenin kanunla kurulabileceğine ve bütün işlem ve de eylemlerinin yasalara uygun olması gerektiğini ifade etmektedir. Bu ilke bütün idari faaliyetlerin hukuki geçerliliği için bir şart olup aynı zamanda da hukuk devletinin önemli unsurlarından birisidir. İdarenin kanuniliği ilkesine göre devlet adına gerçekleştirilen bütün işlem ve eylemler hem yasaya dayanmalı hem de yasaya aykırı olmamalıdır. Yani yasa, idarenin faaliyette bulunabilmesinin şartını oluştururken bir yandan da o faaliyetin sınırlarını çizmektedir. Yasama yetkisi asli bir yetkidir, idarenin düzenleme yetkisi ise yasadaki kaynaklanan, yasaya göre yapılan yani “*secundum legem*” bir yetkidir.¹⁵⁷ Konumuz açısından da, idarenin vatandaşın temel hak ve özgürlüklerine etki eden faaliyetleri nedeniyle bu ilke bilhassa önemlidir. İdarenin kamu düzeninin ve de kamu güvenliğinin sağlanması amacıyla gerçekleştirdiği idari önlem ve yaptırımlar, bireyin temel hak ve özgürlükleri üzerinde doğrudan etkili olması ve üzerinde sonuç oluşturması sebebiyle diğer idari işlemlerden ayrılmaktadır. Dolayısıyla bu tür idari işlem ve eylemlerin hukuka uygunluk açısından kanunların belirlediği sınırlar çerçevesinde olup olmadığı hususunun sahii ve denetlenebilir olması gerekmektedir.

Öte yandan bireylerin temel hak ve özgürlüklerine etki eden faaliyetler yürüten istihbarat teşkilatlarının kanunla kurulması, faaliyetlerine meşruluk sağlaması noktasında önemli bir husustur. Herhangi bir kanunla kuruluşu ve görev tanımı açıklanmayan istihbarat teşkilatlarının hukuki açıdan resmi bir karşılığı

¹⁵⁷ Kemal Gözler, **İdare Hukukuna Giriş**, Bursa, Ekin Kitabevi Yayınları, 2018, s. 71-74.

olmadığından, ilerleyen sayfalarda da örnekleriyle açıklanacağı üzere gerçekleştirdiği işlem ve eylemlerin Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi (AİHM) gibi uluslararası mahkemelerde dava konusu olduğu durumlarda, mezkur sebeplerden ilgili devlete yaptırım kararları alınabilmektedir. Bu sebeple de demokratik devletler, bünyelerindeki istihbarat kuruluşlarının kuruluş görev, yetki ve görev kapsamlarını belirten ve bu tür işlem ve eylemlere karşı hukuk yollarını belirten kuralları mutlaka kanun vasıtasıyla düzenlemektedir. Nitekim Türkiye Cumhuriyeti Anayasa'nın 123. maddesinde “İdare kuruluş ve görevleriyle kanunla düzenlenir” şeklinde beyan edilen idarenin kanuniliği ilkesi, hukuk devletinin bir gereği olarak idarenin kuruluş, görev ve yetkilerini, hukuki öngörülebilirlik sağlayacak biçimde kanunilik kıstasına bağlı kılmıştır. Bu doğrultuda da demokratik hukuk devletlerinde olduğu şekilde, 2937 sayılı yasayla kişisel hak ve özgürlükler açısından bireyin özel hayatına yapılan müdahalelerin hangi durumlarda ne ölçüde ve hangi sürelerde yapılacağı hususu, kanunla çerçeve içerisine alınmıştır.

3. Yasallık İlkesi

Yasallık (kanunilik) ilkesi, bireylerin sahip oldukları temel hak ve özgürlüklerin sadece yasayla kısıtlanabileceğini ifade eden ilke olup, bireyin temel hak ve özgürlüklerini güvence altına almayı amaçlar.¹⁵⁸ Önleyici tedbirlerin temel hak ve özgürlükleri kısıtlayabilmesinden ötürü, yasallık ilkesi idarenin her türlü önleyici tedbirinin keyfi olarak kullanılmasını engelleme görevi görür ve teminat sağlar. Bu sebeptendir ki bilhassa vatandaşların özel hayatına müdahaleyi gerektiren ve istihbarat teşkilatlarınca gerçekleştirilen işlem ve eylemlerin, kanuni dayanaklarının titizlikle hazırlanması zaruridir. Konumuz bağlamında önleyici tedbir olarak en çok kullanılan yöntemlerden biri olan iletişimin denetlenmesi, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin (AİHS) 8. maddesinde düzenlenen “Özel Hayata ve Aile Hayatına Saygı Hakkı” ile 10. maddesinde düzenlenen “Haberleşme Özgürlüğü”ne müdahale meydana getirmektedir. İlerleyen sayfalarda örneklerinin de

¹⁵⁸ Türkiye Cumhuriyeti Anayasası 13. md. “Temel hak ve hürriyetler, özlerine dokunulmaksızın yalnızca Anayasanın ilgili maddelerinde sebeplere bağlı olarak ve ancak kanunla sınırlanabilir. Bu sınırlamalar, Anayasanın sözüne ve ruhuna, demokratik toplum düzeninin ve lâik Cumhuriyetin gereklerine ve ölçülülük ilkesine aykırı olamaz.”

verileceği üzere, AİHM içtihatlarına göre bu tür müdahalenin yapılabilmesi için “meşru bir amaç, açık bir kanuni düzenleme, müdahalenin demokratik bir toplumda gerekli ve zorunlu olması ve müdahale ile hedeflenen amacın orantılı olması” gerekmektedir. Bu tarz müdahalelerde, özel yaşamın gizliliğinin¹⁵⁹ korunması esas olup; söz konusu hakkın kısıtlanması ancak genel kamu düzeninin ve güvenliğinin korunması, suçun önlenmesi, toplumun refahının, düzeninin ve sağlığının korunması saikiyle ölçülü ve kanunla belirtilmiş şekilde mümkündür.¹⁶⁰ Özellikle bu konuda kolluğa tanınan yetkilerin sarıh ifadelerle belirtilmesi ve muğlaklıktan kaçınılması elzemdir. Türkiye Cumhuriyeti Anayasası’nda, suç işlenmesinin önlenmesi maksadıyla özel hayatın gizliliğine ve de haberleşme özgürlüğüne müdahale edilebileceği, söz konusu müdahaleyi yapacak kurumların ise kanunla belirleneceği hususu düzenlenmiştir.¹⁶¹ Bu kurumlardan biri olan Milli İstihbarat Teşkilatı’nın önleyici amaçla iletişimin denetlenmesi yetkisine sahip olmasının kanuni dayanağını, “2937 sayılı Devlet İstihbarat Hizmetleri ve Milli İstihbarat Teşkilatı Kanunu” sağlamaktadır.

4. Ölçülülük İlkesi

Ölçülülük ilkesi, temel hak ve özgürlüklerin kısıtlanması noktasında yasada belirtilen kısıtlama sebeplerine uygun olarak, ulaşılmak istenen amaç ile kısıtlanan

¹⁵⁹ Türkiye Cumhuriyeti Anayasası 8. maddesinde özel hayata saygı hakkı; “Herkes özel ve aile yaşamına, konutuna ve yazışmasına saygı gösterilmesi hakkına sahiptir. Bu hakkın kullanılmasına bir kamu makamının müdahalesi, ancak müdahalenin yasayla öngörülmüş ve demokratik bir toplumda ulusal güvenlik, kamu güvenliği, ülkenin ekonomik refahı, düzenin korunması, suç işlenmesinin önlenmesi, sağlığın veya ahlakın veya başkalarının hak ve özgürlüklerinin korunması için gerekli bir tedbir olması durumunda söz konusu olabilir” şeklinde düzenlenmiştir.

¹⁶⁰ Nur Centel, “5271 Sayılı Ceza Muhakemesi Kanunu’na Göre, Telekomünikasyon Yoluyla Yapılan İletişimin Denetlenmesi”, **GSÜHFD**, C. 1, 2010, s. 161-192.

¹⁶¹ Türkiye Cumhuriyeti Anayasası’nın bu konuyu düzenleyen 22. Maddesi: “... Haberleşmenin gizliliği esastır. Milli güvenlik, kamu düzeni, suç işlenmesinin önlenmesi, genel sağlık ve genel ahlakın korunması veya başkalarının hak ve özgürlüklerinin korunması sebeplerinden biri veya birkaçına bağlı olarak usulüne göre verilmiş hâkim kararı olmadıkça; yine bu sebeplere bağlı olarak gecikmesinde sakınca bulunan hallerde de kanunla yetkili kılınmış merciin yazılı emri bulunmadıkça; haberleşme engellenemez ve gizliliğine dokunulamaz. ... İstisnaların uygulanacağı kamu kurum ve kuruluşları kanunda belirtilir.”

hak arasındaki doğrudan ilişkiyi ifade etmektedir.¹⁶² AİHS'e göre ölçülülük ilkesinden söz edebilmesi için bir hak ya da özgürlüğün kısıtlandırılması ancak bu kısıtlamanın meşru bir amaca sahip olup aynı zamanda demokratik bir toplumda gerekli olması gerekmektedir. Bu doğrultuda AİHS'in 8. maddesinde özel hayata ve aile hayatına saygı gösterilmesi hakkına müdahale edilmesi sadece "*ulusal güvenlik, kamu güvenliği, ülkenin ekonomik refahı, dirlik ve düzenin korunması, suç işlenmesinin önlenmesi, sağlığın veya ahlakın korunması, başkalarının hak ve özgürlüklerinin korunması*" maksadıyla mümkün olabileceği açıkça belirtilmiştir.¹⁶³ AİHM, önleyici maksatla iletişimin denetlenmesi tedbiri hususunda ise; suçların önlenmesi, ulusal güvenlik, kamu güvenliği ve başkalarının hak ve özgürlüklerinin korunması açısından meşru olduğunu kabul etmektedir. Terörizm ve casusluk ile mücadele eden ülkelerin, egemenlik sahası içerisinde bu tür unsurların iletişimini kontrol altına alması kabul edilebilir bir tedbirdir.

Ölçülülük ilkesi gereğince, müdahalede bulunulan hak ile alınan tedbir arasında hakkaniyet doğrultusunda makul bir dengenin bulunup bulunmadığı gözetilmelidir. Başka bir ifadeyle, sonuca ulaşmak için kullanılan araç seçilirken en az kısıtlayıcı olan seçilmeli ve kullanılan yöntem, korunmak istenen yararlar ölçülü olmalıdır.¹⁶⁴ Örneğin bir suç şebekesinin faaliyetlerinin engellenmesi ve çökertilmesi amacıyla şebeke üyelerine yönelik iletişiminin denetlenmesi kararı alınması makul bir tedbirdir. Ancak söz konusu şebekenin çökertilmesi için ülkedeki tüm yurttaşların iletişiminin denetlenmesi ise ölçülülük ilkesine aykırı bir durumdur. Dolayısıyla sınırlamanın yararı onun maliyetinden fazla olmamalı, sınırlamaların etkisi de ölçülü tutulmalıdır.¹⁶⁵ Amaca bağlılık ve orantılılık gözetilmelidir. AİHM de verdiği kararlarda bu tedbire başvururken keyfi ve kötüye kullanımını engellemek ve de

¹⁶² Baran Kızılırmak, **Önleyici Amaçla Elde Edilen Verilerin Ceza Muhakemesinde Kullanılabilirliği**, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 2018, s. 77.

¹⁶³ Adem Sözüer, "Türkiye'de ve Karşılaştırmalı Hukukta Telefon, Teleks, Faks ve Benzeri Araçlarla Yapılan Özel Haberleşmenin Bir Ceza Yargılaması Önlemi Olarak Denetlenmesi", **İÜHFM**, C. 55, S. 3, 1997, s. 87.

¹⁶⁴ Sabahattin Nal, "Medeni ve Siyasal Haklara İlişkin Uluslararası Sözleşme'de Ulusal Güvenlik ve İfade Özgürlüğü", **Bahçeşehir Üniversitesi Hukuk Fakültesi Kazancı Hakemli Hukuk Dergisi**, S. 87, 2011, s. 112.

¹⁶⁵ Ibid, s. 114.

amaç ile araç ilişkisinin doğru ve ölçülü olması için devletlerin istihbarat teşkilatlarının yürüttükleri faaliyetlere yönelik yargıç güvencesi ile çeşitli denetim mekanizmalarının olması gerektiğini ifade etmektedir.¹⁶⁶

5. Özel Hayatın Gizliliği İlkesi

Özel hayatın gizliliği ilkesi en genel tanımıyla, kişinin davranışlarını, hayat tarzını, şahsi tutum ve ilişkilerini bağımsız şekilde tercih etme ve bu alana yönelik dışarıdan gelebilecek müdahalelere karşı mahremiyetinin korunmasını ifade etmektedir.¹⁶⁷ Bu ilke doğrultusunda, bireyin hem üçüncü şahıslar hem de idareden kaynaklanan kanuni yönü bulunmayan keyfi müdahalelere karşı güvence altına alınmasının sağlanması amaçlanmaktadır. Türkiye’de özel hayatın gizliliği ilkesine ilk defa 1961 Anayasası’nda yer verilmiş ve 1982 Anayasasında da “*Özel hayatın gizliliği ve korunması*” bölümü içerisinde, “Özel hayatın gizliliği, konut dokunulmazlığı ve haberleşme özgürlüğü” başlığı altında anayasal güvence kapsamında korunmuştur. Konumuz gereği istihbarat teşkilatlarının bireylerin temel hak ve özgürlüklerine yönelik müdahaleleri arasında yer alan iletişimin denetlenmesi tedbiri, haberleşme özgürlüğü noktasında özel hayatın gizliliği ilkesine ciddi derecede müdahale gerektiren bir durumu ortaya çıkarmaktadır. Birçok ülkede istihbarat faaliyeti kapsamında uygulanan bu tedbire; suçun önlenmesi, genel kamu güvenliğinin sağlanması, toplumun bütününe hak ve özgürlüklerinin güvence altına alınması gibi maksatlarla kanunlara uygun şekilde ve ölçülülük ilkesi baz alınarak başvurulabilmektedir.

¹⁶⁶ Bu konuda AIHM tarafından verilen bir karar için bkz: “Malone v. Birleşik Krallık Davası”, Başvuru no: 8691/79, 02.08.1984, www.hudoc.echr.coe.int, 15 Aralık 2019.

¹⁶⁷ İbrahim Kaboğlu, **Özgürlükler Hukuku**, Ankara, İmge Kitabevi, 2002, s. 292, Gülay Arslan Öncü, **Özel Yaşama ve Aile Yaşamına Saygı Hakkı**, Anayasa Mahkemesine Bireysel Başvuru El Kitapları Serisi-8, Ankara, COE, 2019, s. 24-26.

B. İstihbarat Servislerinin Faaliyetlerinin Bireysel Hak ve Özgürlüklere Müdahalesinin Meşruluğu

1. İstihbari Haber Toplama Faaliyetlerinin Bireysel Hak ve Özgürlükler Üzerindeki Etkisi

Savaş, salgın hastalık, ekonomik buhran, terör eylemlerinin artması gibi olağanüstü koşullar, temel hak ve özgürlüklerin sınırlanmasının en meşru nedenleri olarak kabul edilmektedir. Ancak söz konusu haklara yönelik sınırlamanın meşru olabilmesi için şartların her zaman olağanüstü olmasına gerek yoktur. Nitekim devletler olağan dönemlerde dahi casusluğun engellenmesi, kamu düzeninin sağlanması vb. saiklerle hak ve özgürlüklerde kısıtlamalar yapabilmektedir.¹⁶⁸

İstihbari faaliyetler denildiğinde akla gelen önemli hususlardan bir tanesi de, istihbarat teşkilatlarının faaliyetlerini yürütürken kişilerin özel hayatlarına nasıl ve derecede müdahale edebileceği meselesidir. İstihbarat, haber toplama faaliyeti sonucunda derlenen verilerin sistemli biçimde analiz edilmesi sonucu ortaya çıkan ürün olduğundan, kişisel verilerin derlenmesi, işlenmesi ve paylaşılmasıyla yakından ilişkilidir. Bilindiği üzere, hukuk devletlerinde bireyin hak ve özgürlüklerine ilişkin her türlü sınırlama/müdahale ancak kanunla yapılabilmektedir. Gözetlemeye meşruluk sağlayan hukuki rejimin, özel hayatın gizliliği hakkının normatif alanına müdahale ettiği esnada sunduğu güvencelerin hukuk devleti ilkesiyle bağdaşacak şekilde olması ve bu minvalde müdahalenin ölçülülük ilkesini gözetmesi; bunun yanında müdahalenin hakkın özüne dokunmaması, demokratik toplum düzeninin gereklerine uygun olması ve makul bir nedene bağlı olması da gerekmektedir.¹⁶⁹

İstihbarat servislerinin bu tür müdahalelerinin çoğunu kamu düzeni, ulusal güvenlik ve suç işlenmesinin önlenmesi gibi güvenlikle alakalı temellere dayandırması, faaliyetlerine meşruluk kazandırmaktadır. Hukuk devletinde hukuk

¹⁶⁸ Nal, **a.g.e.**, s. 117-118.

¹⁶⁹ Feyzan Özbay, “Terörle Mücadelede Devletin Gözetlemesi Karşısında Bireyin Özel Hayatının Gizliliğinin Korunması Hakkının Karşılaştırmalı Bir Değerlendirmesi (Birleşik Krallık ve Türkiye)”, **İÜHFİM**, C. 75, S. 1, 2017, s. 115.

düzeninin bir unsuru olarak görülen bu tür güvenlik faaliyetleri, aslında özgürlüklerin de zeminini oluşturmaktadır. Çünkü, düzen ve güvenlik olmadan özgürlükten söz etmek mümkün değildir. Bu bağlamda güvenlik, özgürlüğün düşmanı değil bir anlamda şartıdır. Dolayısıyla da hukuk devletinın şemsiyesi altında, özgürlük ve eşitliğin yer aldığı gibi düzen ve güvenlik de yer almaktadır. Bununla birlikte bazı durumlarda, güvenliğı sağlayıcı tedbirlerin özgürlüklerle çatışması ihtimali de göz ardı edilemeyecek bir gerçektir.¹⁷⁰

İstihbarat servisleri faaliyetlerini gerçekleştirirken kanundan aldığı yetkiler doğrultusunda çalışmalarını gerçekleştirmekle birlikte, özellikle önleyici tedbirler kapsamında kendilerine verilen ve başka hiçbir kurumda bulunmayan yetkiler doğrultusunda hareket imkanına sahiptirler. Ancak bu faaliyetleri gerçekleştirirken, temel hak ve özgürlüklere müdahale edilmesini haklı kılacak aynı zamanda elde edilecek kamu yararının meydana gelen zarardan daha yüksek olduğunu ispat edecek koşulların var olması gerekmektedir. Kanun koyucuların istihbarat servislerinin yetki alanları ile ilgili yapacakları düzenlemelerde, bireylerin istihbari faaliyetlere yönelik hukuk önünde hak araması ya da oluşan zararların telafisi açısından hareket imkanının sınırlı olması nedeniyle, istihbarat faaliyetlerinden ulaşmayı hedeflediğı faydayı sağlayacak ama aynı zamanda da oluşabilecek zararı da en az seviyeye indirecek şekilde dikkatli davranmaları gerekmektedir.

Özel hayatın gizliliğı ve korunmasına ilişkin, AIHS'in 8. maddesinde bahsedilen özel hayat, aile hayatı ve haberleşme gibi kavramlar ölçüt olarak alındığında, özel hayata müdahaleyi gerektiren istihbarat faaliyetlerinin "telekomünikasyon ve posta yoluyla yapılan iletişimin izlenmesi, gizli izleme ve teknik takip, bireyin özel hayatına yönelik verilerin toplanması ve gizli görevli kullanma" gibi yöntemler ve bu yöntemlerin değişik varyasyonları olduğu söylenebilir.¹⁷¹ Bu kapsamda bireysel hak ve özgürlüklere müdahaleye yol

¹⁷⁰ Nihat Bulut, "Sahte Bir Karşıtlığın Çözümü Hukuk Devletinde Özgürlük Güvenlik İlişkisi", **Anayasa Mahkemesinin Kuruluşunun 55. Yılı Anısına: 55 Yıl 55 Makale**, Ankara, Anayasa Mahkemesi Yayınları, 2017 s. 1213-1233.

¹⁷¹ Murat Durmuş, **Özel Hayatın Korunması Hakkı ve Bu Çerçeve de İstihbarat Faaliyetleri**, Yüksek Lisans Tezi, Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2006, s. 56.

açabilecek istihbarat faaliyetleri için hem Türk hukukunda hem de karşılaştırmalı hukukta birtakım usul ve esaslar belirlenmiştir.

Özel hayatın korunması ve de kişisel verilerin korunması kapsamında, Avrupa Konseyi tarafından 1981 yılında hazırlanan ve Türkiye'nin de 2016 yılında taraf olduğu “Kişisel Verilerin Otomatik İşleme Tabi Tutulma Sürecinde Bireylerin Korunmasına İlişkin 108 Sayılı Sözleşme” ile beraber, uluslararası bağlayıcılığı olan ilk düzenleme oluşturulmuştur.¹⁷² Ancak kişisel verilerin toplanması, saklanması ve de işlenmesi hususunda günümüzde devletlere yol gösterecek asıl ve dikkate alınması gereken bağlayıcı düzenlemeler, AİHM'in verdiği kararlar doğrultusunda meydana getirilmiş içtihatlardır.

İstihbarat servislerinin kanunlardan aldığı yetkiler doğrultusunda gerçekleştirdiği faaliyetler, bazı vakalarda farklı bir kanun ya da daha üstteki hukuk normuyla çatıştığı gerekçesiyle ulusal ve uluslararası boyutta dava konusu olabilmektedir. AİHM, istihbarat servislerinin dava konusu olan faaliyetleri hakkında AİHS'in “*bireyin özel yaşamına, aile hayatına, konutuna ve haberleşmesine saygı gösterilmesi*” hakkını düzenleyen 8. maddesi çerçevesi doğrultusunda yaptığı incelemeler sonucunda, aşağıda da örneklerinin verileceği üzere aldığı birçok karar bulunmaktadır.¹⁷³ Mahkeme verdiği birçok kararda, demokratik bir toplumda istihbarat servislerinin varlıklarını meşru olarak sürdürebileceğini kabul etmekle beraber, bireyin özel alanına müdahale ve gizli gözetimi hususunda sahip oldukları yetkilerin, mutlaka gerekli olduğu durumlarda ve demokratik kurumları korumak saikiyle kullanılması halinde AİHS kapsamında değerlendirilebileceğini açıkça belirtmiştir. Mahkeme tarafından, istihbarat servislerinin özel hayata ve bu kapsamda haberleşme özgürlüğüne yaptığı

¹⁷² Avrupa Konseyi tarafından 1981 yılında hazırlanan sözleşmenin tam metni için bkz. (Çevrimiçi) https://inhak.adalet.gov.tr/Resimler/Dokuman/2712020140848108_tur.pdf; Songül Atak, Avrupa Konseyi'nin Kişisel Veriler Açısından Sağladığı Temel Güvenceler, **TBB Dergisi**, S. 87, 2010, s. 90.

¹⁷³ Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi md. 8: “*Herkes özel hayatına ve aile hayatına, konutuna ve haberleşmesine saygı gösterilmesi hakkına sahiptir. Bu hakkın kullanılmasına bir kamu makamının müdahalesi, ancak müdahalenin yasayla öngörülmüş ve demokratik bir toplumda ulusal güvenlik, kamu güvenliği, ülkenin ekonomik refahı, düzenin korunması, suç işlenmesinin önlenmesi, sağlığın ve ahlakın veya başkalarının hak ve özgürlüklerinin korunması için gerekli bir tedbir olması durumunda söz konusu olabilir.*”

müdahalenin ulusal kanunlara uygun olduğu tespit edilmesi akabinde, söz konusu müdahalenin AİHS 8. maddesi kapsamında meşru bir amaca yönelik olup olmadığı hususu değerlendirilmektedir. AİHM, bu tarz davalarda karar verirken, demokratik ülkelerin terörizm ve casusluk faaliyetleriyle karşı karşıya olabilecekleri, bu sebeple söz konusu tehditlerle etkin bir şekilde mücadele edebilmek maksadıyla ulusal mevzuatlar çerçevesinde gizli haber toplama ve gözetim faaliyetlerinde bulunmak zorunda kaldıkları gerçeğini göz önünde bulundurmaktadır. Bu sebeple de AİHM, hukukun üstünlüğünü temel alan bir devlette, kitle iletişim araçlarına yönelik gizli gözetim yapma yetkisi veren bazı kanunların olmasının ulusal güvenliği sağlamak, kamu düzenini korumak ve suçların işlenmesini engellemek gibi maksatlar doğrultusunda gerekli olabileceği fikrini benimsemiştir.¹⁷⁴

2. Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi (AİHM) Karar Örnekleri

Bu bölümde devletlerin istihbarat servislerinin faaliyetleri hakkında, AİHM'e taşınan davalara ilişkin örnekler ve bu davaların sonucunda oluşan ve istihbarat konusunda kritik öneme sahip içtihatlardan bahsedilecektir. Aşağıda sıralanan kararlar, insan hakları ile istihbarat faaliyetleri çatışmasının en belirgin olduğu, literatürde en çok atıf yapılan kararlar olup; oluşturdukları içtihatlarla istihbarat ile temel hak ve özgürlükler arasındaki dengenin nasıl kurulması gerektiği hususunda aydınlatıcı ve yol gösterici birer içeriğe sahiptir.

a. Klass ve Diğerleri/Almanya

AİHM'in istihbarat servislerinin bireysel hak ve özgürlüklere müdahalesi konusunu ele aldığı ilk önemli dava, Klass ve diğerleri/Almanya (*Klass and Others v. Germany*, 5029/71, 06.09.1978)¹⁷⁵ davasıdır. Başvurucular, “gerçekleştirdikleri telefon görüşmelerinin ve posta yazışmalarının haklarında alınan tedbir gerekçesiyle

¹⁷⁴ Seda Erten, *Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin 8. Maddesi Bağlamında Özel Hayatın Gizliliği ve Korunması*, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi, 2009, s. 114.

¹⁷⁵ European Court of Human Rights, “Klass And Others v. Germany”, 5029/71, 06.09.1978, (Çevrimiçi) <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-57510>, 07 Ocak 2020

dinlenmesi ve izlenmesi sonrasında, alınan bu tedbirlere ilişkin kendilerine bilgi verilmemesinden dolayı mağdur olduklarını” ifade etmek suretiyle bu durumu meydana getiren ve idareye faaliyet noktasında meşruiyet sağlayan Almanya’daki ilgili kanun hakkında şikayette bulunmuşlardır. AİHM söz konusu başvuruda, postanın okunmasına ve telefon görüşmelerinin dinlenip kaydedilmesine imkan sağlayan Almanya’daki kanunun AİHS’e uygunluğunu incelemiştir.¹⁷⁶ Almanya’da iletişimin denetlenmesine ilişkin düzenlemeleri içeren bahse konu kanun, 1968 yılında komünist rejime karşı haber toplama faaliyeti yapabilmek amacıyla yürürlüğe girmiş, posta, telefon, telgraf vasıtasıyla gizli izleme ve dinleme yapabilecek bir komisyonu yetkilendirmiştir. Ancak o dönem söz konusu kanunda verilen yetki doğrultusunda elde edilen verilerle, şahısların suçlanmasının bir imkanı bulunmamaktaydı. Buna rağmen kanunun bireyin bilgisi dışında hakkında bilgi toplanmasının uygun olmadığı gerekçesiyle, Klass ve arkadaşları tarafından söz konusu kanunun sözleşmeye aykırı olduğu gerekçesiyle AİHM’e başvuruda bulunulmuştur. AİHM söz konusu başvuru sonrasında yaptığı incelemede, sözleşmenin 8. maddesinde güvence altına alınan “*özel hayata ve haberleşme hürriyetine saygı gösterilmesi*” hakkının, demokratik bir toplumda, ulusal düzenin temini ve suç işlenmesinin önlenmesi maksadıyla, yasayla yetkilendirilmiş bir kurum tarafından müdahale edilmesinin haklı gerekçeleri olduğunu belirtmek suretiyle, sözleşmenin 8. maddesinin söz konusu vakada ihlal edilmediğine karar vermiştir. Çağımızda demokratik toplumların terörizm ve casusluk tehdidi ile sıklıkla karşı karşıya olduğuna dikkat çeken AİHM, devletin bu ve benzeri tehditlerle mücadele edebilmek için devletin yetki alanı içerisinde yer alan bu minvaldeki bölücü unsurların faaliyetlerini gizli şekilde takip edebilmesi gerektiğini vurgulamıştır. Mahkeme; posta, telefon, telgraf vb. iletişim araçları üzerinden yapılan her türlü iletişimin gizli metotlar sayesinde izlenmesine olanak veren kanunların, ulusal güvenlik ve suçun önlenmesi gibi durumlarda, gereklilik arz ettiği yönünde kanaatini bildirmiştir. Mahkeme kararında ayrıca “*verilerin elde edilmesi noktasında mutlak*

¹⁷⁶ Atak, a.g.e., s. 104

surette gerekli olması halinde, iletişime ve özel hayatın gizliliğine yönelik bu tür müdahaleler yapılabileceğini” de özellikle belirtmiştir.¹⁷⁷

b. Liberty ve Diğerleri/Birleşik Krallık

Liberty ve diğerleri/Birleşik Krallık (*Liberty and Others v. UK*, 58243/00 01/07/2008) davasında benzer şekilde, başvuru olan İngiliz sivil toplum örgütleri, 1990-1997 yılları arasında telefon, faks ve e-posta iletişimlerinin, İngiltere Savunma Bakanlığı tarafından izlendiğini, söz konusu denetlenen iletişimde meslek sırrı niteliğinde bilgilerin geçtiğini öne sürmüştür. Söz konusu STK’lar ilk olarak İngiltere Soruşturma Yetkileri Mahkemesi’ne (Investigatory Powers Tribunal) bahse konu iletişimin dinlenmesinin yasal olmadığına ilişkin itirazda bulunmuş ancak sonuç alamamışlardır. AİHM bu olayda, Birleşik Krallık içerisinde yurt dışı ile gerçekleştirilen telefon iletişiminin dinlenmesi konusunda İngiliz kurumlarına tanınan takdir yetkisinin; kapsamı, sınırı ve uygulama şartlarının açık şekilde belirtilmemiş olması sebebiyle 1990-1997 yılları arasında yürürlükte olan kanunun, “yeterli koruma oluşturmadığına kanaat getirmek suretiyle AİHS’in 8. maddesinin ihlal edildiğine” hükmetmiştir. AİHM gerekçesinde, İngiltere’deki söz konusu kanunda iletişim verilerinin izlenmesi, paylaşılması ve sonrasında yok edilmesine yönelik yapılacak prosedüre ilişkin net bir bilgi yer almadığına değinmiştir. Bu sebeple AİHS’in 8. maddesi doğrultusunda güvence altına alınan ve iletişimi izlenen şahısların söz konusu özgürlüklerine yönelik yapılan müdahalenin, “yasa ile öngörülmemiş” olduğu sonucuna ulaşılmıştır.¹⁷⁸

Mahkeme, verdiği bu iki ayrı kararda, bireyin AİHS 8. maddesinde belirtilen haklarını kullanabilmesi ile toplumun ve devletin korunması amacıyla yapılan gizli dinleme ve izlemenin zorunluluğu arasında bir denge oluşturulması gerektiğini ifade etmiş ve bu istikamette içtihat oluşturmuştur. Bir devlette, toplumun ve devletin korunması maksadıyla ölçsüz bir şekilde önlemler alınmasına olanak sağlayan kanunların var olması, demokratik toplum için tehdit meydana getirme ihtimali

¹⁷⁷ Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi Tematik Bilgi Notu, “Kitle Gözetim”, Aralık 2016 (Çevrimiçi) https://www.echr.coe.int/Documents/FS_Mass_surveillance_TUR.pdf, 30 Mart 2020.

¹⁷⁸ Ibid.

oluşturmaktadır. Dolayısıyla da AİHM bu hususta devletlerin sınırsız bir yetkisi olmadığını açık şekilde kabul etmiştir. Devletlerin gizli gözetim faaliyetleri gerçekleştirirken bir yandan da bu faaliyetlerin suistimal edilmesine engel olmak saikiyle kanuni güvenceleri oluşturması gerekmektedir. Bu minvalde de müdahale ancak başka metotlarla istenen verilere ulaşamadığı durumlarda yapılmalı ayrıca yetkili mercilerden yazılı izin şartına tabi olup belli bir süreyle sınırlandırılmalıdır. Faaliyetin yapılmasını gerektiren sebeplerin ortadan kalkması halinde ise gözetim derhal bitirilmeli, elde edilen bilgiler farklı bir amaç doğrultusunda kullanılmamalı, gözetimin maksada ulaşması sonrasında ise derlenen bilgiler en kısa sürede imha edilmelidir.¹⁷⁹

c. Rotaru/Romanya

Rotaru/Romanya (“*Rotaru v. Romania*, 28341/95, 04.05.2000”) davası, devletlerin istihbari faaliyetleri nasıl yapması gerektiği hususunda AİHM’in hukuki çerçeveyi belirlediği önemli kararlardan biridir. Başvuruda Romanya İstihbarat Teşkilatı’nın başvuru hakkında düzenlediği *gizli istihbarat dosyasının* hukukiliği konusu ele alınmıştır. Başvurucu, istihbarat teşkilatınca kendisi aleyhinde oluşturulan dosyadaki bilgilerin gerçek olmadığını kanıtlamanın mümkün olmadığını ifade etmek suretiyle, dosyadaki yanlış bilgilerin yok edilmesini Romanya Yüksek Mahkemesi’nden talep etmiş ancak istediği sonucu alamamıştır. Akabinde AİHM’de açılan davada ise Romanya devleti, başvuru hakkında tutulan bilgilerin özel hayata dair verileri içermediğini, dosyanın şahsın kamusal alandaki faaliyetleri hakkında bilgilerden oluştuğunu savunmuştur. AİHM, yaptığı inceleme sonucunda “*kişilerin verilerinin sistematik bir şekilde toplanması ve saklanması, özel hayat kapsamına girebileceğine*” karar vermiştir. Söz konusu özel hayata ilişkin müdahalenin ulusal kanuna uyulmak suretiyle gerçekleştirildiğini kabul eden AİHM, yürürlükte olan ulusal kanunda; müdahaleye maruz kalacak şahısların kimler olduğunu, mezkur yasada müdahaleye başvurulmak istendiğinde şartların/usullerin neler olması gerektiğini açıklayan hiçbir hükmün bulunmadığını, müdahalenin hangi zamana kadar süreceğine dair de herhangi bir sınır çizilmediğini tespit etmiştir. Bu tespitler

¹⁷⁹ Atak, **a.g.e.**, s. 104.

sonucunda da söz konusu olayda, AİHS'in 8. maddesinin ve etkili başvuru hakkını düzenleyen 13. maddesinin ihlalinin açık biçimde gerçekleştiğine hükmetmiştir.¹⁸⁰

AİHM'in kişisel verilerin istihbarat amaçlı kullanımı ve istihbarat faaliyetlerinin hukuk çerçevesi içerisinde yapılması gerektiği hususunda içtihat özelliği taşıyan diğer kararlarından bazıları ise şunlardır:¹⁸¹

d. Segerstedt-Wiberg ve Diğerleri/İsveç ile Leander/İsveç

Segerstedt Wiberg ve Diğerleri/İsveç ("*Segerstedt-Wiberg and Others v. Sweden*, 62332/00, 06.06.2006") ile Leander/İsveç ("*Leander v. Sweden*, 9248/81, 26.03.1987") davalarının ortak noktası, İsveç gizli polisi tarafından şahıslar hakkında kişisel verilerin toplanması suretiyle oluşturulan istihbari dosyaların hukuksuz olduğuna dair şikayetlerdir. AİHM başvuru sonrasında hem olaya ilişkin hem de İsveç'teki ilgili mevzuata ilişkin yaptığı incelemede, İsveç devletinin terörle mücadele ve milli güvenlik konusundaki genele matuf çıkarlarının, bireylerin kişisel menfaatleri ile bilgi edinme haklarından daha ağır bastığını değerlendirmek suretiyle istihbarat teşkilatlarının varlığının demokratik bir toplumda gerekli olduğunu, şahısların verilerinin kanunlara uygun şekilde meşru amaçla orantılı ve ölçülü olarak saklanabileceğini, yani ulusal güvenliğin korunması, suç işlenmesinin ve düzensizliğin önüne geçilebilmesi amacıyla bu tür tedbirlerin bireylerin menfaatlerinin önüne geçebileceği yönünde karar vermiştir.¹⁸²

¹⁸⁰ Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi Tematik Bilgi Notu, "Kişisel Verilen Korunması", Ocak 2016, (Çevrimiçi) https://www.echr.coe.int/Documents/FS_Data_TUR.pdf, 30 Mart 2020.

¹⁸¹ Fatih Güdük, **Türk Askeri İstihbarat Yapısı Ve Hukuksal Düzenlemeleri Hakkında Bir Öneri: ABD Örneği**, Yüksek Lisans Tezi, Kara Harp Okulu Savunma Bilimleri Enstitüsü, Ankara 2016, s. 34.

¹⁸² AİHM, Tematik Bilgi Notu, "Kişisel Verilen Korunması", Ocak 2016, (Çevrimiçi) https://www.echr.coe.int/Documents/FS_Data_TUR.pdf, 30 Mart 2020.

e. Margareta ve Roger Andersson/İsveç ile Khan/Birleşik Krallık

Margareta ve Roger Andersson/İsveç (*“Margareta and Roger Andersson v. Sweden, 12963/87, 25.02.1992”*) ile Khan/Birleşik Krallık (*“Kahn v. the United Kingdom, 35394/97, 12.5.2000”*) başvurularında AİHM, bir devletin istihbarat yapabilme yetkisini mutlak suretle kanundan alması gerektiğini, “gizli mevzuat” vb. düzenlemelerle bireylerin özel hayatına ve iletişimine müdahale edilemeyeceğini bu minvalde temel hak ve özgürlüklerin kısıtlanamayacağını açık şekilde belirtmiştir.¹⁸³

f. Malone/Birleşik Krallık

Malone/Birleşik Krallık (*“Malone v. the United Kingdom, 8691/79, 26.04.1986”*) davasının konusu, suçların önlenmesi ve de açığa çıkarılması için polise ve gizli servise sınırsız biçimde telefon üzerinden gerçekleşen iletişimi dinleme imkanı tanınıp tanınamayacağına ilişkindir. AİHM başvuruya yönelik incelemesinde, Birleşik Krallık polisi ve gizli servisinin “*hangi şartların oluşması halinde bu tür müdahaleye yetkili olduğu hususunda doyurucu gerekçeler sunabilmesi gerektiğine*” işaret etmiştir. Birleşik Krallık’ta telefonların dinlenmesine ilişkin polis teşkilatına tanınan yetkilendirmenin yeterince net ve sahih olmadığı, hangi hallerde nasıl ve ne maksatla uygulanacağı, hangi kişilerin bu kapsama gireceğine ilişkin bilgilerin açıkça yer almadığı, dolayısıyla da demokratik bir toplumda bireye hukuki güvence tanınması gerekliliğinin sekteye uğratıldığı ve keyfi müdahalelere zemin hazırladığı gerekçeleri doğrultusunda, AİHS’in 8/2 maddesinde belirtilen “*yasayla öngörülebilir olma*” şartının gerçekleşmemiş olduğuna hükmetmiştir.¹⁸⁴

¹⁸³ European Court of Human Rights, “Khan v. the United Kingdom”, 11987/11, Decision 28.1.2014, (Çevrimiçi) <https://hudoc.echr.coe.int/fre?i=002-9283>, 02 Nisan 2021;

“Margareta and Roger Andersson v. Sweden, 12963/87, Decision 25.02.1992.

¹⁸⁴ European Court of Human Rights, “Malone v. the United Kingdom”, 8691/79, 26.04.1986, (Çevrimiçi) <https://swarb.co.uk/malone-v-the-united-kingdom-echr-2-aug-1984/>, 02 Şubat 2022.

g. Prado Bugallo/İspanya

Prado Bugallo/İspanya (“*Prado Bugallo v. Spain, 18.02.2003*”) davasında başvuru Prado Bugallo’nun telefonu, uyuşturucu ticareti yapma suçlaması nedeniyle 30 gün boyunca dinlenmiştir. Başvurucu da bu tür bir müdahale sonrasında özel hayata saygı ile iletişimin gizliliği haklarının ihlal edildiği gerekçesiyle önce yerel mahkemelere ardından da AİHM’e başvurmuştur. AİHM, söz konusu başvuru sonrasında yaptığı incelemede dinlemeyi reddetmemekle birlikte, İspanya mevzuatında telefonların dinlemesi sonucu elde edilen verilerin kullanımı ve akabinde dinleme verilerinin ortadan kaldırılmasına yönelik bir düzenlemenin bulunmadığını, telefon dinlenmesine yönelik müdahale esnasında denetim mekanizmasının yeterli olmadığını, kanun ile öngörülme şartının karşılanmadığını dolayısıyla da AİHS’in 8. maddesinin ihlal edildiğini kararında belirtmiştir.¹⁸⁵

h. Zakharov/Rusya

Zakharov/Rusya (“*Roman Zakharov v. Rusya. 47143/06, 04.12.2015*”) kararında başvuru yasaya aykırı şekilde dinleme yapıldığı, bu tür müdahaleye karşı yargı yolunun kendisine açık olmadığı iddiasıyla AİHM’e başvurmuştur. Rusya devleti, söz konusu dinlemenin iletişimin dinlenmesine olanak sağlayan kanunlar çerçevesinde yapıldığı yönünde savunmasını gerçekleştirmiştir. AİHM yaptığı inceleme sonrasında verdiği kararda; ulusal güvenliğin tesisi ve kamu düzeninin sağlanması ile suçların önlenmesi amacıyla, hukukta öngörülebilirlik ve de demokratik toplumda gereklilik şartlarının göz önüne alınarak yapılan istihbari faaliyetlerin meşru olacağını kabul etmiş ancak bu tür müdahalelerin denetime ve yargı yoluna açık olması gerektiğini açıklamıştır. Söz konusu başvuruda da AİHM, Rusya’daki mevzuatta şikayete konu iletişimin dinlenmesine karşı itiraz edilmesine imkan sağlayacak etkin bir hukuk yolunun bulunmadığını, bu sebeple de Rusya’daki düzenlemenin sözleşmede belirtilen güvencelere aykırılık oluşturduğunu, özel hayata

¹⁸⁵ European Court of Human Rights, Press Country Profile Spain, July 2020, (Çevrimiçi) https://www.echr.coe.int/documents/cp_spain_eng.pdf, 17 Eylül 2020.

ve iletişime yönelik yapılacak müdahalelerin mutlak surette hukuki denetime ve yargı yoluna açık olması gerektiğini belirtmiştir.¹⁸⁶

1. Big Brother/Birleşik Krallık

Big Brother/Birleşik Krallık (“*Case Of Big Brother Watch And Others v. The United Kingdom*”, 58170/13, 62322/14 and 24960/15, Decision 25.5.2021”) dosyasında, Birleşik Krallık Teknik İstihbarat Servisi GCHQ’nun kitlesel boyutta gerçekleştirdiği veri toplama ve gözetleme faaliyetlerinin, AİHS 8. maddesi sayesinde güvence altına alınan “*özel hayata ve haberleşme hürriyetine saygı gösterilmesi*” hakkını ihlal ettiği iddiasıyla farklı insan hakları örgütleri AİHM’e başvuruda bulunmuşlardır. Mahkeme inceleme sonrası verdiği kararda, kamu düzeninin sağlanması ile suçların önlenmesi maksadıyla gerçekleştirilen gözetimin, kitlesel boyutta olduğu için bireylerin özel yaşam ve de aile hayatına saygı hakkının açık biçimde ihlal edildiğini ayrıca tedbirin meşru amaçla orantılı ve ölçülü olmadığını belirtmiş ve söz konusu gözetim faaliyeti sebebiyle AİHS’in 8. maddesinin ihlal edildiğini kararında ortaya koymuştur.¹⁸⁷

Yukarıda özetlenmeye çalışan kararlarda AİHM, demokratik bir toplumda kişi hak ve özgürlüklerine yönelik müdahalenin şartlarını, sınırlarını ve bu tür müdahalelere karşı olması gereken yargı yollarını açıkça belirtmiştir. AİHM, devletin kendisini korumaya yönelik giriştiği eylemlerin doğal bir faaliyet olduğunu, bu bağlamda demokratik bir toplumda, kamu düzeni, güvenlik ve suçların önlenmesi maksadıyla bazı tedbirlere başvurulabileceğini, söz konusu amaçları gerçekleştirebilmek için başka bir yöntemin olmaması halinde, devletlerin özel hayata ve de haberleşme özgürlüğüne müdahale etmeye hak ve yetkisinin olduğunu kabul etmiştir. AİHM, yukarıda değinilen Klass, Prado Bugallo, Malone, Zakharov vb. gibi kararlarında da devletlerin dinleme faaliyeti yapma yetkisini de gördüğü

¹⁸⁶ European Court of Human Rights, “Case Of Roman Zakharov V. Russia”, (Çevrimiçi) <https://hudoc.echr.coe.int/tur?i=001-176957>, 17 Eylül 2020.

¹⁸⁷ European Court of Human Rights, “Case Of Big Brother Watch And Others v. The United Kingdom”, (58170/13, 62322/14 and 24960/15), Decision 25.5.2021, (Çevrimiçi) <https://hudoc.echr.coe.int/fre?i=001-210077>, 07 Ağustos 2022.

üzere reddetmemiştir. AB ülkelerinde terörizm ve ulusal tehdit oluşturan büyük suçlarla mücadelede, istihbari açıdan iletişimin dinlenmesi, genellikle uygulanan bir yöntem olduğundan, mahkeme gelişen teknolojilerle iletişimin dinlenmesinin, modern suç türleriyle mücadelede etkili bir silah olduğunu belirtmiştir.¹⁸⁸ Söz konusu davalarda AİHM, her bir somut olayda devletin bireye yönelik yaptığı müdahaleleri incelerken ölçülülük ilkesini de hep göz önünde bulundurmuştur. İstihbarat servislerinin faaliyetleri sebebiyle oluşan bireylerin özel yaşamı ve haberleşme özgürlüklerine yönelik müdahaleler noktasında kararlar veren AİHM, verdiği kararlarla bir anlamda mevzuatlarında ne tür düzenlenmeler yapması gerektiği hususunda devletlere yol göstermiştir. Söz konusu kararlarla birlikte de, AİHS 8/2 madde ışığında istihbarat teşkilatlarının faaliyetlerinin bireysel hak ve özgürlüklere müdahalesinin hukuki açıdan meşruluk kazanabilmesinin şartları da böylece açıklanmıştır.

Özetle, istihbarat servislerinin haber toplama faaliyetleri sebebiyle kişisel verilerin korunması ve de özel hayatın gizliliği haklarının zarar görmesi olası bir durumdur. Ulusal güvenlik, suçların önlenmesi ve kamunun genel yararı maksadıyla, kişisel verilerin istihbarat servislerince toplanıp işlenmesi, AİHS ve yasalarda belirtilen istisnalar çerçevesinde mümkündür. AİHM'in yukarıda sayılan kararlarında da görüldüğü üzere devletlerin istihbarat faaliyetleri yapması meşru görülse de bazı kurallara riayet etmesi gerekmektedir. Bu kurallardan en önemlisi, istihbarat servislerinin yasalarında söz konusu faaliyetler noktasında kanuni olarak yetkilendirilmiş olması ve faaliyetin kanun çerçevesinde gerçekleştirilmiş olmasıdır. Bu şartın sağlanmış olması halinde, bireylerin kişisel verilerinin toplanması ve işlenmesi hukuka uygun şekilde yapılmış olacaktır. Ancak unutulmamalıdır ki faaliyetler kanuni dayanak baz alınarak her ne kadar hukuka uygun hale getirilse de, istihbarat servislerinin bu noktada yetki ve faaliyet alanı elbette sınırsız değildir. Burada dikkat edilmesi gereken nokta, yasal çerçevede yapılan faaliyetlerde her koşulda ölçülülük ilkesine riayet edilmesi ve de özgürlük ile güvenlik arasındaki dengenin gözetilmesidir.

¹⁸⁸ Mustafa Taşkın, **Adli ve İstihbari Amaçlı İletişimin Denetlenmesi**, Ankara, Seçkin Yayıncılık, 2008, s. 34.

C. İstihbari Faaliyetlerden Elde Edilen Verilerin Hukuki Zeminde Kullanılabilirliği

Genel manada önleyici ve istihbari amaçlar doğrultusunda delil elde etme biçimleri, adli nitelikteki delil elde etme faaliyetlerine göre daha az güvenceye sahip olmakla birlikte, nispeten daha kolay ve de daha geniş kapsamda yapılabilme imkanına sahiptir. Hukuki açıdan ise istihbari delil toplama faaliyetlerinin adli delil toplama faaliyetlerinin yerine geçecek şekilde uygulanması, çoğu hukukçu tarafından kabul gören bir durum değildir. Günümüzde birçok ülkede istihbari faaliyetler sonucunda derlenen veriler baz alınarak soruşturma başlatılabilmektedir. Sonraki aşamada ise adli merciler kendi kontrol unsurlarını kullanarak mahkemeye sunmak üzere hukuki delil toplayabilmektedirler. Ancak bazı durumlarda istihbari deliller, suçun ispatına yönelik kritik öneme sahip olabilmekte ve mahkemede doğrudan delil olarak kabul edilmesi talep edilmektedir. Türk hukukunda ve yabancı ülke hukuk sistemlerindeki genel bakış açısı, istihbari faaliyetler sonucu elde edilen delillerin mahkemede kullanılmasından ziyade olayla ilgili soruşturma başlatılırken dayanak alınması şeklindedir. Ancak istihbari delillerin hiçbir şekilde adli makamlara sunulmaması, soruşturma başlatılırken dayanak olarak kabul edilmemesi yahut yok sayılması ise benimsenen bir bakış açısı değildir.

2000’li yıllardan sonra başta ABD ve Avrupa’da meydana gelen terör saldırıları sonrasında, istihbari delillerin soruşturma başlatmada temel alınmaması oldukça eleştirilmiştir. ABD ve Avrupa ülkelerinin hukuk sistemleri, terörün önlenmesi için önemli reformlar gerçekleştirmiş, istihbarat teşkilatlarının terörle mücadele yetkileri ve kapsamı genişletilmiş, kullandığı yöntem ile imkanlar artırılmıştır. İstihbarat teşkilatlarının haber toplama yetkileri her ne kadar artırılmış olsa da, bu tür müdahaleler sonucunda derlenen bilgilerin delil olarak kullanılıp kullanılmayacağı hususu ülkeden ülkeye göre farklılık göstermektedir. Bu noktada Türkiye ve dünyanın farklı ülkelerindeki duruma kısaca bakacak olursak;

- *Türkiye*'de adli delil-istihbari delil ayrımı bulunmaktadır. İstihbari faaliyetler sonucunda elde edilen veriler genel olarak mahkemelerde delil olarak kabul edilmemektedir.¹⁸⁹
- *ABD*'de istihbari amaçla yapılan dinleme faaliyetleri neticesinde elde edilen veri ve bilgiler ceza muhakemesinde geçerli delil olarak kabul edilmektedir.¹⁹⁰
- *İngiltere*'de iletişimin denetlenmesi gibi istihbari uygulamalar ulusal güvenliği sağlamak, büyük suçları önlemek ve açığa çıkarmak şartıyla uygulanabilmekte olup; önleyici dinleme/adli dinleme olarak bir ayrım yapılmamaktadır. Bu minvalde 2000 tarihli “Soruşturma Yetkileri Yasası (RIPA)” gereğince terörizm gibi ciddi suçların engellenmesine yönelik önleyici dinleme yoluyla elde edilen veriler; istihbarat elde edilmesi, suçların önüne geçilmesi ve devletin refahının sürdürülmesi amacıyla mahkemede geçerli delil olarak kabul edilmektedir.¹⁹¹
- *Fransa*'da, öncelikli olarak tercih edilen yöntem, önleyici amaçla dinleme faaliyeti esnasında yeterince veri elde edilmesi ya da dinleme esnasında bir suç şüphesinin vuku bulması halinde adli amaçlı dinlemeye geçilmesi için hakimden karar istenmesidir. Fransız yasasında önleme amaçlı dinlemenin ulusal güvenliği tehlikeye atan terörizm, örgütlü suçlar gibi faaliyetlerin engellenmesi amacıyla gerçekleştirilebileceği hususu düzenlemiş olsa da önleyici amaçla elde edilen verilerin mahkemede geçerli delil olarak kullanılmasına izin verilmemiştir.¹⁹²

¹⁸⁹ Ersan Şen, “İstihbarat Raporlarının Delil Değeri”, Kasım 2019, (Çevrimiçi) <https://www.hukukihaber.net/istihbarat-raporlarinin-delil-degeri-makale,7196.html>, 01 Nisan 2020, AYM, İptal Başvurusu Gerekçeli Kararı (Esas No:2014/122, Karar Sayısı:2015/123, Karar Tarihi: 30.12.2015) (Çevrimiçi) <https://normkararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr/ND/2015/123>, 03 Mart 2020.

¹⁹⁰ Kızılırmak, **a.g.e.**, s. 254.

¹⁹¹ Kızılırmak, **a.g.e.**, s. 256, Seydi Kaymaz, **Ceza Muhakemesinde Telekomünikasyon Yoluyla Yapılan İletişimin Denetlenmesi**, 4. Baskı., Ankara, Seçkin Yayıncılık, 2015, s. 467.

¹⁹² Kızılırmak, **a.g.e.**, s. 257, Kaymaz, **a.g.e.**, s. 530.

- *Hollanda*'da 2002 yılında Rotterdam mahkemesi tarafından verilen kararda istihbari delillerin ceza soruşturmasına dayanak olabileceği belirtilmiştir. Bunun haricinde, Hollanda Genel İstihbarat ve Güvenlik Servisi'nin (AIVD) özellikle terörle mücadele konusunda elde ettiği veriler, mahkemede delil olarak kabul edilmektedir. Tüm bunların ötesinde, Hollanda 2006 yılında istihbarat ve kolluk kuvvetleri tarafından toplanan bilgilerin ceza davalarında delil olarak kullanımını iyileştirmeyi hedefleyen “Korumalı Tanıklar Yasası” adlı yeni bir kanun yayınlamıştır. Bu yasa, Hollanda’daki iki ana istihbarat servisinin mensuplarının, soruşturma aşamasında özel bir yargıç önünde dinlenebileceğine ilişkin özel bir prosedür oluşturmuştur.¹⁹³
- *Almanya* hukuk sisteminde adli ve önleyici dinleme faaliyetleri birbirinden ayrılmıştır. 1968 yılında yürürlüğe giren ve teknik dinleme konusunu düzenleyen G10 yasası, 1994 ve 2001 yıllarında yeniden düzenlenmiştir. Bu güncellemeler sonucunda da hakim kararı bulunmaksızın iletişimin denetlenmesi imkanları genişletilmiş ve elde edilen istihbari verilerin terörizmle mücadele, casusluk gibi istisnai durumlarda mahkemede delil olarak kullanılmasına izin verilmiştir.¹⁹⁴
- *Avusturya* hukukunda 2000 tarihli Kişisel Verilerin Korunması Kanunu’nun (*Datenschutzgesetz*) §50a/6 bendi incelendiğinde, cezalandırılabilir bir fiile yönelik olarak, kolluk yetkilileri yahut özel kişiler tarafından yapılan kayıtların mahkemede delil olarak kullanılabileceği sonucuna varılabilir. Bununla birlikte Avusturya’da görüntülü ve sesli gözetleme ile elde edilen

¹⁹³ Jill EB Coster van Voorhout, "Intelligence As Legal Evidence Comparative Criminal Research Into The Viability of The Proposed Dutch Scheme of Shielded Intelligence Witnesses in England and Wales, and Legislative Compliance With Article 6 (3)(d) ECHR." **Utrecht Law Review**, C. 2, S. 2, 2006, pp. 119-144. (Çevrimiçi) <http://www.utrechtlawreview.org>, 20 Nisan 2020.

John Vervaele, "Terrorism and information sharing between the intelligence and law enforcement communities in the US and the Netherlands", **Utrecht Law Review**, C. 1, S. 1, 2005, p. 20, (Akt. Kızılırmak, **a.g.e.**, s. 258.)

¹⁹⁴ Ersan Şen, "İletişimin Denetlenmesi Tedbiri", **Ceza Hukuku Dergisi**, S. 4, 2007, s. 103, Kızılırmak, **a.g.e.**, s. 258.

veriler, hem idari yargıda hem de ceza muhakemelerinde delil olarak kullanılabilir. ¹⁹⁵

- *İtalya*'da önleme maksatlı iletişimin denetlenmesi devlete karşı suçlar ve organize suçlar vb. gibi büyük suçlarda uygulanmakta olup, önleyici amaçla uygulanan müdahale esnasında elde edilen veriler yargılama esnasında delil olarak kullanılamamaktadır. ¹⁹⁶

Özetle önleyici amaçla elde edilen istihbari verilerin mahkemelerde delil olarak kullanılabilmesi hususu ülkeden göre ülkeye farklılık göstermektedir. Öte yandan adli ve istihbari yöntemlerle elde edilen delillerin toplama yöntemleri de büyük farklılıklar arz etmektedir. Adli yöntemlerin tamamına yakını, yargıç ya da yetkili merciinin talimatı doğrultusunda uygulanmakta ve soruşturma bir bütün halinde savcının denetiminden geçirilmektedir. Önleyici amaçla uygulanan müdahalede ise bu yetki kolluk ya da istihbarat servisi uhdesindedir. Adli dinleme, iletişim özgürlüğüne son derece ağır müdahale içerdiğinden ölçülülük ilkesi gereğince ikincil nitelikte olmasına karşılık; önleyici dinleme faaliyetinde böyle bir şart yer almamaktadır. Fakat yine de ölçülülük ilkesi bütün bu sayılan müdahaleler açısından geçerli olduğundan dolayı her koşulda dikkate alınması gerekmektedir. Ayrıca önleyici dinleme gibi istihbarat faaliyetlerinden elde edilen veriler doğası gereği gizli nitelik taşımakta olup tek taraflı bilgiler olarak kabul edilir. Bu sebeple istihbari faaliyetler neticesinde edinilen bilgilerin muhakemeye dahil edilmesi ve de ilerleyen bölümlerde detaylı şekilde açıklanacağı üzere *İsrail*'de uygulandığı gibi mahkemede içeriğinin açıklanmaması durumunda, “*silahların eşitliği ilkesinin*” ihlal edilmesi gündeme gelecektir. Zira, bu ilke gereği sanığın da suçlamalara karşı kendisini savunurken hakkındaki istihbari bilgilere ulaşabilmesi gerekmektedir. ¹⁹⁷

Günümüzde ABD, Almanya, Hollanda gibi devletlerin istihbari nitelikte elde edilen delilleri terörle mücadele kapsamına alıp mahkemede delil olarak kabul etmesi, İngiltere'nin delil konusunda adli-istihbari şeklinde bir ayrım yapmaksızın

¹⁹⁵ Kızılırmak, **a.g.e.**, s. 259.

¹⁹⁶ Sözüer, **a.g.e.**, s. 108.

¹⁹⁷ Vervaele, **a.g.e.**, s. 12.

mahkemede söz konusu verileri geçerli sayması; bu ülkelerin istihbarat teşkilatlarının faaliyetlerini, sonuçlandırma/cezalandırma açısından oldukça faal hale getirmiştir. Nitekim kamuoyu nezdinde de ABD, İngiltere ve Almanya'daki istihbarat servislerinin son derece etkin, güçlü ve elindeki vakaları (*case*) yargı yoluyla cezalandırılmasını sağlayan servisler olarak bilinmesinde, bu durumun payının yüksek olduğu yadsınamaz bir gerçektir. Çalışmanın ilerleyen bölümlerinde istihbari faaliyetlerde elde edilen verilerin hukuki zeminde delil olarak kullanılabilirliği hususu, ülke örnekleri üzerinden daha kapsamlı ve detaylı şekilde ele alınacaktır.

V. İSTİHBARİ FAALİYETLERİN DENETİMİ

İstihbarat servislerinin sahip olduğu mevzuatlar hazırlanırken, yasa koyucunun yukarıda ele alınan ilkeler doğrultusunda hak ve özgürlükleri ne ölçüde sınırlayacağını ve kapsamının ne olacağını denetlenmesi hususu oldukça önemlidir. Hukuk devletinde bu durum, söz konusu yasaların bağımsız yargı tarafından anayasaya uygunluğunun denetimi ile gerçekleştirilmektedir. Hem yasaların anayasaya uygunluğu hem de yargı bağımsızlığı, hukuk devletinin başat ve olmazsa olmaz şartları arasındadır. Dolayısıyla hukuk devletinde temel hak ve özgürlüklerin güvenlik gerekçesiyle sınırlandırıldığı hallerde, ilgili yargı makamları bir güvence mekanizması olarak devreye girebilecek ve söz konusu sınırlamaların hukuki denetimini yapacaktır.¹⁹⁸

Diğer yandan istihbarat servisleri, günümüzde başka kamu kurumlarıyla kıyaslanamayacak düzeyde kişisel verilere erişim, özel hayata ve haberleşmeye yönelik müdahale gibi farklı ve kapsamlı yetkilere sahiptir. Bahse konu alanlara müdahalelere yönelik bu tarz yetkiler, doğal olarak temel hak ve özgürlüklerin kısıtlanmasını da beraberinde getirmektedir. Bu noktada hukuk devletinin bir gereği olarak, istihbarat servislerinin faaliyetleri açısından etkin şekilde çalışan denetim mekanizmalarının var olması gerekmektedir.

¹⁹⁸ Kemal Gözler, **Türk Anayasa Hukuku Dersleri**, Bursa, Ekin Kitabevi Yayınları, 2018, s. 124 vd.

Bir hukuk devletinde, insan haklarına saygılı demokratik bir düzenin oluşturulabilmesi için ulusal güvenlik, bireysel hak ve özgürlükler ile demokrasinin nasıl ve hangi ölçütler doğrultusunda dengede tutulacağı ayrıca istihbarat teşkilatlarının hangi yollarla denetleneceğinin kanunlar vasıtasıyla net bir şekilde düzenlenmesi gerekmektedir. Çünkü demokratik ve hukuki yönetimlerin en önemli şiarlarından birisi de sağlıklı işleyen denetim mekanizmalarıdır. Avrupa Birliği Parlamenter Meclisi, 1999 yılında aldığı 1402 sayılı tavsiye kararında¹⁹⁹; “İstihbarat servislerinin denetiminin yeterince yapılmaması, kanuni ve anayasal güvencelerin gerektiği gibi oluşturulmaması halinde insan hakları ihlalleri ve yetkilerin kötüye kullanılması durumunun devam edeceğini” ifade etmiştir. Bu sebeple istihbarat servislerinin denetimi, hukuki açıdan önemli ve de ihmal edilmemesi gereken bir çalışma konusudur.

Hukukun üstünlüğü, demokrasinin ayrılmaz ve de temel bir ögesidir. İstihbarat teşkilatları da günümüzde demokratik ülkelerde hukuki zeminde kurulup, yetkilerini kanunlardan aldıkları sürece meşru olarak kabul edilirler. İstihbarat servisleri ulusal güvenliğe yönelik tehditlere karşı faaliyette bulunurken ve bu minvalde istihbari veri toplarken, bireysel özgürlüklere doğrudan müdahale eden yetkileri daha da belirginleşmektedir. Bu sebeple de istihbarat servislerinin bu tarz yetkilerinin istismar edilmesine karşı güçlü denetim mekanizmaları bulunması şarttır. İstihbarat servislerine özel verilen yetkilerin onaylanma süreci, verilen faaliyet izninin geçerlilik süresi, yetkinin hangi yöntemlerle kimlere yönelik kullanılabileceğinin belirlenmesi ayrıca bu faaliyetler sonucunda zarar gördüğünü ileri süren bireylere yönelik kanun yollarının oluşturulması gibi hususlar, istihbarat servislerinin hukuk sınırı içerisinde kalmasına yönelik denetim mekanizmasının asli unsurlarındandır.

İstihbarat teşkilatlarının denetimini salt olarak hükümet kuruluşlarına bırakmak birtakım hukuk dışı faaliyetlere, keyfiyet ya da istismara yol açabilir. Meclis denetimi, yapılan istihbari faaliyetlere hukuki meşruiyet ve demokratik

¹⁹⁹ Söz konusu karar için bkz. “Control of Internal Security Services in Council of Europe Member States”, Council of Europe, Parliamentary Assembly, 26/04/1999, (Çevrimiçi) <https://pace.coe.int/en/files/16689#trace-3>, 28 Kasım 2020.

sorumluluk katmaktadır. Aralarında Türkiye'nin de olduğu altmışa yakın ülkeyle, silahlı kuvvetlerin demokratik denetimleri için işbirliği yapan Cenevre merkezli “Güvenlik Sektörü Yönetim Merkezi’ne (*Geneva Centre for Security Sector Governance*)” göre istihbarat servislerinin denetimi beş aşamadan oluşmaktadır. Bunlar; “İç denetim; ülkenin istihbarat servislerinden sorumlu olan bakanlığın denetlendiği yürütme denetimi; yasadışı faaliyetlere ve hukuksal açıdan sıkıntılar oluşturabilecek istihbari operasyonlara izin verilmesini denetleyen yargısal denetim; kamu kurumları, sivil toplum kuruluşları ve medya aracılığıyla yapılan dış/bağımsız denetim ile parlamento denetimleri” olarak belirtilmiştir.²⁰⁰ Demokratik ülkelerin ulusal meclislerinde, istihbarat teşkilatlarının faaliyetleri için kurulan denetim komisyonunun varlığı artık bir standart haline gelmiştir. Ancak meclis denetiminde ülkeler arasında farklılık oluşturan nokta ise denetimin salt mali konularda olması ya da bunun yanında istihbari faaliyetlerin içeriğine yönelik denetim olup olmamasıdır.

Günümüzde çoğu ülkede, haber toplama faaliyeti ve operasyonel faaliyet öncesinde, istihbarat servisi dışındaki bir merciinin onayının alınması yönünde oluşturulmuş bir süreç bulunmaktadır. Bu mercii Kanada’da olduğu üzere bir yargıç, ABD ve Türkiye’de olduğu gibi bir mahkeme yahut İngiltere’de olduğu gibi sorumlu bir bakan olabilmektedir. İstihbari faaliyet sonrasında gerçekleştirilecek denetimlerin ne şekilde olacağı, elde edilen verilerin ne kadar süre ile saklanabileceği ve hangi kuruluşlarla ne maksatla paylaşılacağı hususları ise kanunlarla düzenlenmektedir. İstihbarat teşkilatlarının denetim faaliyetleri, devletlerin yapısal ve hukuksal geleneği ile tarihsel faktörlerin etkisiyle, birbirinden farklı şekilde icra edilmesine neden olmuştur. Örneğin, Kıta Avrupa’sında genellikle parlamenter denetim ağır basarken, Birleşik Krallık’ta adli denetim daha çok ön plana çıkmaktadır. Buna karşılık ABD’de yasama, yürütme ve yargı alanlarında federal düzeyde ayrı ayrı denetim gerçekleştirilmektedir. Bu örnekler haricinde Norveç ve Kanada gibi devletlerde ise istihbarat teşkilatlarının denetimi parlamento tarafından yetkilendirilmiş uzmanlara yaptırılmaktadır.²⁰¹

²⁰⁰ Çok Gizlinin Denetimi, **Al Jazeera**, (Çevrimiçi) <http://www.aljazeera.com.tr/haber/cok-gizlinin-denetimi>, 27 Ocak 2021.

²⁰¹ Ibid.

Bu bölümde genel itibarıyla, istihbarat literatüründe kullanılan kavramlar üzerinde durulmuş, istihbarat hukukunun diğer hukuk dalları ile arasındaki ilişki açıklanmaya çalışılmıştır. Ayrıca istihbarat konusunda uluslararası düzenlemelerin ve içtihatların neler olduğu ile istihbari haber toplama faaliyetlerinin kapsam ve sınırlılıkları ortaya konulmuştur. İlerleyen bölümlerde farklı ülkelerin istihbarat sistemleri, mevzuatları, haber toplama yetkileri, istihbarat faaliyetleri esnasında bireysel hak ve özgürlüklere yönelik müdahalelerinin hukuksal zemini ile denetim mekanizmaları incelenecek, akabinde ise ülkemizdeki istihbarat sistemi de bahse konu hususlar üzerinden ele alınarak çıkarılan sonuçlar ışığında ihtiyaç duyulan düzenlemelere değinilecektir.

İKİNCİ BÖLÜM

DÜNYADA ÖNE ÇIKAN İSTİHBARAT TEŞKİLATLARININ YAPILANMALARI, HABER TOPLAMA YETKİLERİ VE DENETİMİ

Bu bölümde, istihbarat faaliyetleri açısından dünyanın en önde gelen ülkeleri arasında yer alan ve kurumsal manada farklı istihbarat kültürlerini yansıtan ABD, Birleşik Krallık, Rusya ve İsrail'in istihbarat sistemleri karşılaştırılmaya çalışılmaktadır. Kıyaslama yapabilmek amacıyla, karşılaştırmalı analiz metoduyla bahse konu ülkelerin istihbarat yapılanması, haber toplama yetkileri, temel hak ve özgürlükler bağlamındaki mevzuatları, faaliyetlerinin hukuki boyutu ve istihbarat faaliyetlerinin denetimine ilişkin hususlar başlıklar halinde incelenecektir. Karşılaştırmaya konu ülkelerin seçilme sebepleri ise çalışmanın giriş bölümünde de değinildiği üzere istihbarat özelinde sahip oldukları *sui generis* özelliklerinden ve de tezin ana konusu olan haber toplama faaliyetleri noktasında sahip oldukları geniş ve kapsamlı yetkilerden kaynaklanmaktadır.

İstihbarat denilince sahip olduğu CIA, FBI, NSA gibi istihbarat servisleriyle akla ilk gelen ülke olan ABD, bünyesinde barındırdığı 18 farklı istihbarat kuruluşu, sınır ötesindeki etkin haber toplama faaliyetleri ve bu alana ayırdığı devasa bütçelerle adeta bir istihbarat ordusuna sahiptir. Bunun yanı sıra istihbarat mevzuatı açısından, dünyada en kazuistik kanunlara sahip olan ülkelere birisi de ABD'dir. Bu özelliklerinden dolayı ABD istihbarat sistemi, çalışmaya dahil edilme noktasında tercih edilen ülkelere ilki olmuştur.

Birleşik Krallık, köklü devlet geçmişinin bir parçası olarak dünyada istihbarat geleneği en güçlü olan ülke kabul edilmektedir. Birleşik Krallık'a atfedilen “*Üzerinde güneş batmayan imparatorluk*” sıfatı dahi bu ülkenin ne denli güçlü, etkin ve yaygın bir istihbarat ağının olduğunu bize göstermektedir. Bu durumu geçmişte I. Dünya Savaşı esnasında en yalın haliyle tecrübe eden Osmanlı İmparatorluğu, İngilizlerin Lawrance adındaki istihbarat subayının Haşimi Arapları kışkırtmak

suretiyle çıkardığı isyanlar sonucunda binlerce kilometrekarelik Arap yarımadasının bünyesinden koparılmasına şahit olmuştur. İngilizlerin bu güçlü istihbarat geleneği günümüzde de MI5, MI6, GCHQ gibi istihbarat servisleri üzerinden tüm dünyaya yansımaya devam etmektedir.

Keza Rusya da Birleşik Krallık gibi güçlü devlet geleneğine sahip olup, Çarlık döneminden itibaren sahip olduğu güçlü istihbarat sistemi sayesinde iki kutuplu dünyanın bir kutbu olabilmeyi, uzun yıllar birçok farklı milleti kendi bünyesinde tutabilmeyi ve sınır ötesinde birçok istihbarat operasyonu gerçekleştirebilmeyi başarmıştır. 1991 senesinde lağvedilmesine rağmen Sovyetler döneminin istihbarat örgütü KGB, bugün dahi dünyada en çok bilinen istihbarat servisleri arasındadır.

İsrail ise küçük yüzölçümüne sahip bir ülke olmasına rağmen dünya siyasetinde bu kadar sözü geçen bir devlet olmasını en çok dış istihbarat servisi MOSSAD'a borçludur. MOSSAD'ın sınır ötesi faaliyetleri, psikolojik harp teknikleri ve bu minvalde dünya nezdinde oluşturduğu güçlü devlet algısı, İsrail'i küresel düzlemde başat ülkelerden biri haline getirmiştir.

Çalışmaya dahil edilen bu dört ülke de güçlü istihbarat geleneğine sahip olan devletler olup; istihbarat sistemleri, yapılanmaları, istihbarat kuruluşlarına tahsis ettikleri bütçeler, yetkiler ve hazırladıkları kazuistik mevzuatlar açısından, istihbarat dünyasında öne çıkan ülkeler durumundadırlar. Dolayısıyla bu ülkelerin istihbarat sistemlerine yönelik yapılacak çok yönlü bir analiz sonrasında elde edilecek bulguların, Türk istihbarat sisteminde önümüzdeki süreçte yapılacak reform çalışmalarında katkıda bulunabileceğinden hareketle bu ülkeler çalışmada mercek altına alınmışlardır.

I. AMERİKA BİRLEŞİK DEVLETLERİ

A. İstihbarat Yapılanması

Amerika Birleşik Devletleri (ABD), dünya üzerinde istihbarat teşkilatlarının tanınırlığı bakımından üst sıralardaki devletlerden birisidir. Özellikle CIA ve FBI, tüm dünyada bilinmekte, bu iki teşkilatı konu alan birçok sinema, dizi kitap vb. bulunmakta ve bu eserler sayesinde ABD istihbarat sisteminin propagandası sürekli olarak yapılmaktadır. Günümüz ABD istihbarat sistemini anlayabilmek için tarihsel gelişim sürecine bakmakta fayda bulunmaktadır. II. Dünya Savaşı'nın sona ermesi ile birlikte ABD, dünyada yükselen iki büyük güçten biri haline gelmiştir. Ancak II. Dünya Savaşı esnasında ABD istihbaratı, düşmanı olan Nazi Almanyası'nın istihbaratı kadar etkinlik gösterememiştir. Bu sebepten ötürü istihbarat konusunda yeni bir sistemsal yapılanmanın meydana getirilmesine, dönemin ABD Başkanı Franklin Roosevelt tarafından karar verilmiş ve savaşın devam ettiği bir tarihte, 1942'de espionaj, kontrespiyonaj, örtülü operasyon ve istihbarat analizi yapılması amacıyla Stratejik Servisler Ofisi (*Office of Strategic Services - OSS*) isimli yapı kurulmuştur. ABD istihbaratında bir mihenk taşı olarak kabul edilen OSS, kurulduğu dönemde ABD'nin istihbari emellerini gerçekleştirebilecek tek kurum olduğundan oldukça önem verilen bir kuruluş olmuştur. Ancak II. Dünya Savaşı'nın sona ermesiyle Başkan Harry Truman, savaş sonrası yeniden kurulacak dünya düzeni için ABD'nin daha organize bir istihbarat yapılanmasına sahip olması gerektiğini düşünerek 1945 yılında OSS'yi lağvetmiştir.²⁰²

II. Dünya Savaşı akabinde süper güç haline gelen ABD'nin üstlendiği küresel rol, dış politika ve istihbarat alanında da kendisini göstermiş dolayısıyla da istihbaratın kurumsallaşması amacıyla 1947 yılında "Ulusal Güvenlik Yasası

²⁰² Jeffrey T. Richelson, *The U.S. Intelligence Community*, Colorado, Westview Press, 2008, pp. 15-16.

(*National Security Act of 1947*)”²⁰³ kapsamında Merkezi Haber Alma Teşkilatı (*Central Intelligence Agency-CIA*) faaliyete geçirilmiştir.²⁰⁴

ABD istihbarat sisteminin bir diğer dönüm noktası ise 11 Eylül 2001 tarihinde yaşanan terör saldırıdır. Söz konusu saldırı sonrası, ABD’nin istihbarat ve güvenlik alanlarındaki zaafiyetlerin belirlenmesi suretiyle; istihbarat kuruluşları arasında koordinasyon ve eşgüdümün artırılması, proaktif bir istihbarat anlayışının benimsenmesi ve ülke güvenliğinin ülke dışından başlayarak sağlanmasına yönelik kapsamlı bir dönüşüm yaşanmıştır. Bu doğrultuda 2002 yılında ülkeyi terör saldırılarına karşı korumakla yükümlü “İç Güvenlik Bakanlığı (*The Department of Homeland Security*)” ihdas edilmiştir. 11 Eylül öncesinde iç ve dış istihbarat olarak ikili yapı üzerinde bölümlenen ABD istihbarat sistemi, 2004 yılında yayımlanan “İstihbarat Reformu ve Terörizmi Önleme Yasası (*Intelligence Reform and Terrorism Prevention Act-IRTPA*)” ile beraber iç, dış ve anavatan güvenliği bölümlerinden oluşan bir yapıya evrilmiştir. “ABD İstihbarat Topluluğu (*Intelligence Community-IC*)” sisteminin tepesine ise ulusal güvenlik konularında derlenen istihbaratı ABD Başkanı’na iletmek ve servisler arasındaki koordinasyonu sağlamak amacıyla 2005 yılında tesis edilen “Ulusal İstihbarat Direktörlüğü (DNI)” getirilmiştir.²⁰⁵ 11 Eylül saldırılarına giden süreçte iç ve dış istihbarat kuruluşları arasındaki koordinasyon problemi ve bilgi paylaşımı konusundaki sıkıntıların, bu yeni düzenleme sonrasında minimize edilmesi hedeflenmiştir.

Günümüzde ABD istihbaratı, birbirleriyle iş birliği yapan 18 farklı istihbarat servisinden teşekkül etmektedir. Söz konusu servislerin geneline “ABD İstihbarat Topluluğu (*Intelligence Community-IC*)” adı verilmiştir. ABD İstihbarat Topluluğu aynı zamanda “1947 tarihli Ulusal Güvenlik Yasası” ile bahsedilen ve oluşturulması öngörülen kurumlardan biri olup, ABD istihbarat sistemini oluşturan bütün istihbarat

²⁰³ 1947 tarihli Ulusal Güvenlik Yasası (National Security Act of 1947) ile ilgili detaylı bilgi ve CIA yansımaları için bkz: <https://www.cia.gov/news-information/featured-story-archive/2008-featuredstory-archive/national-security-act-of-1947.html>, 22 Temmuz 2022.

²⁰⁴ Doğan, **a.g.e.**, s. 98.

²⁰⁵ Lowenthal, **a.g.e.**, s. 31, Şenol Çınar, **a.g.e.**, s. 128, U.S. Intelligence Reform and Terrorism Prevention Act (IRTPA) 2004, <http://www.gpo.gov/fdsys/pkg/PLAW-108publ458/pdf/PLAW-108publ458.pdf>, 24 Nisan 2022.

servislerinin üzerinde bir çatı organizasyon olarak kabul edilmektedir. Resmi olarak 1981 tarihinde kurulan ABD İstihbarat Topluluğu'na bağlı olarak:²⁰⁶

- Ulusal İstihbarat Direktörlüğü Ofisi (*Director of National Intelligence-DNI*),
- Merkezi Haber Alma Teşkilatı (*Central Intelligence Agency-CIA*),
- Ulusal Güvenlik Ajansı (*National Security Agency-NSA*),
- Savunma İstihbarat Ajansı (*Defense Intelligence Agency-DIA*),
- Ulusal Coğrafi İstihbarat Ajansı (*National Geospatial Intelligence Agency-NGA*),
- Ulusal Keşif Ofisi (*National Reconnaissance Office-NRO*),
- Ordu İstihbaratı (*Army Intelligence G-2*),
- Donanma İstihbaratı (*Navy Intelligence-NI*),
- Deniz Kuvvetleri İstihbaratı (*Marine Corps Intelligence-MCI*),
- Hava Kuvvetleri İstihbaratı (*Air Force Intelligence-USAF ISR*),
- Uzay istihbaratı (*Space Force Intelligence-USSF*),
- Enerji Bakanlığı İstihbarat Birimi (*Department of Energy-DOE*),
- İç Güvenlik Bakanlığı İstihbarat Birimi (*Department of Homeland Security-DHS*),
- Sahil Güvenlik İstihbarat Birimi (*Coast Guard Intelligence-CGI*),
- Federal Soruşturma Bürosu (*Federal Bureau of Investigation-FBI*),
- Uyuşturucuyla Mücadele Kurumu İstihbarat Birimi (*Drug Enforcement Administration-DEA*),
- Dışişleri Bakanlığı İstihbarat ve Araştırma Birimi (*Department of State The Bureau of Intelligence and Research-INR*),
- Hazine Bakanlığı İstihbarat Birimi (*Department of the Treasury-OTFI*)

olmak üzere 18 farklı istihbarat kurumu görev yapmaktadır. ABD İstihbarat Topluluğu'nun misyonu ise; “İçeride ve dışarıda haber toplama faaliyetleri yapmak,

²⁰⁶ U.S. Office of the Director of National Intelligence (DNI), “Members of The Intelligence Community”, (Çevrimiçi) <https://www.dni.gov/index.php/what-we-do/members-of-the-ic>, 24 Kasım 2022.

*ABD'nin ulusal çıkarlarını dünya çapında savunmak için istihbari faaliyetler yürütmek ve bu doğrultuda askeri planlamalar yapmak” olarak belirlenmiştir.*²⁰⁷

ABD İstihbarat Topluluğu (IC), 1981 yılında kurulurken görev tanımı ve hedefleri;²⁰⁸

- “ABD Başkanı, Dışişleri Bakanlığı ve Ulusal Güvenlik Konseyi’nce talep edilen istihbaratı toplamak,
- İstihbarat üretimini, analizini ve gerekli makamlara dağıtımını gerçekleştirmek,
- ABD’ye karşı farklı devletlerin, terör örgütlerinin ve illegal organizasyonların planladığı/yaptığı istihbarat operasyonlarını ve her türlü illegal faaliyetleri savuşturmak amacıyla faaliyette bulunmak,
- ABD’nin diplomatik misyonlarına bilhassa kriz yönetimi olmak üzere farklı konularda destek sağlamak,
- Örtülü operasyon adı altında faaliyetler düzenlemek,
- ABD Başkanı’nın talep edebileceği özel/spesifik alanlarda haber toplama faaliyeti gerçekleştirmek”,

olarak altı madde dahilinde sayılmıştır.

ABD İstihbarat Topluluğu’nu meydana getiren bahse konu 18 istihbarat servisi bağlı oldukları kurumlar açısından;²⁰⁹

- İki Bağımsız istihbarat teşkilatı (DNI ve CIA),
- Savunma Bakanlığı’na bağlı dokuz istihbarat teşkilatı (DIA,NSA,NGA, NRO ile Ordu, Hava, Deniz, Donanma ve Uzay Kuvvetleri İstihbaratı),
- Bakanlıklara ya da ana servislere bağlı yedi istihbarat teşkilatı (FBI, DOE, DHS, CGI, DEA, INR, OTFI)

²⁰⁷ Richelson, **a.g.e.**, s. 12.

²⁰⁸ U.S. Executive Order 12333: United States Intelligence Activities,” Ronald Reagan (Akt. Doğan, **a.g.e.**, s. 108.)

²⁰⁹ U.S. Office of the Director of National Intelligence (DNI), “Members of The Intelligence Community”, (Çevrimiçi) <https://www.dni.gov/index.php/what-we-do/members-of-the-ic>, 24 Kasım 2022.

olmak üzere üç gruba ayrılır.²¹⁰ Bahse konu istihbarat servisleri farklı araştırmacılara göre farklı ana gruplarda kategorize edilmektedir. Örneğin Richelson²¹¹;

- Ulusal düzeydeki istihbarat servisleri (CIA-NSA- NGA-NRO),
- Askeri istihbarat servisleri,
- Savunma Bakanlığı'na bağlı istihbarat servisleri,
- Sivil istihbarat servisleri,

şeklinde ayırım yapmışken Özdağ²¹² ise ABD istihbarat sistemi içindeki istihbarat yapılanmasını;

- Bağımsız olan CIA,
- Savunma Bakanlığı'na bağlı istihbarat servisleri,
- Diğer bakanlıkların istihbarat servisleri,

olarak üç gruba ayırmıştır.

²¹⁰ U.S. Office of the Director of National Intelligence (DNI), “Members of The Intelligence Community”, (Çevrimiçi) <https://www.dni.gov/index.php/what-we-do/members-of-the-ic>, 24 Kasım 2022.

²¹¹ Richelson, **a.g.e.**, s. 13.

²¹² Özdağ, **a.g.e.**, s. 7.

Şekil 2.1 : ABD İstihbarat Topluluğu (U.S. Intelligence Community-IC) Yapılanması²¹³

ABD’de bu kadar çok istihbarat servisinin bulunması ve aynı zamanda farklı kaynaktan istihbarat toplanmasının en önemli nedeni, devlet mekanizması içerisinde fazla sayıda istihbarat müşterisinin yer almasıdır. ABD İstihbarat Topluluğu’nu (IC)

²¹³ U.S. Office of the Director of National Intelligence (DNI), “Members of The Intelligence Community”, (Çevrimiçi) <https://www.dni.gov/index.php/what-we-do/members-of-the-ic>, 24 Kasım 2022.

oluşturan bu 18 farklı servisin koordinesi ise Ulusal İstihbarat Direktörlüğü (DNI) tarafından sağlanmaktadır.²¹⁴ DNI, ABD istihbarat sistemindeki dönüşümünün mihenk taşlarından olan “2004 tarihli İstihbarat Reformu ve Terörizmi Önleme Yasası (IRTPA)” kapsamında tesis edilmiş olup, ABD İstihbarat Topluluğu’nu (IC) oluşturan servislerin de başkanı olması ve servisler arası koordinasyon görevini yerine getirmesi planlanmıştır.²¹⁵ DNI’nin kurulmasının en önemli sebeplerinden biri 11 Eylül saldırıları akabindeki süreçte, ABD Kongre’sinin ABD istihbarat organizasyonu içerisinde Ulusal İstihbarat Direktörlüğü oluşturulması yönündeki tavsiyesi olmuştur. Kongre ayrıca oluşturulacak direktörlüğün iki ana sorumluluk alanı olması gerektiğini belirtmiştir. Bunlar:²¹⁶

- ABD çapındaki ulusal istihbarat servislerinin denetlenmesi,
- Ulusal istihbarat programının organize şekilde yönetilmesidir.

DNI’nın günümüzde yaklaşık 1,200 civarında personeli bulunmaktadır. DNI, “zamanında sunulmuş ve eyleme dökülebilir bilgilerin” karar alıcı organlara iletilmesinden sorumludur. ABD Başkanı’na sunulan Günlük Bilgi Notu’nun hazırlanma ve iletim sürecini yönetmektedir. Ayrıca ABD İstihbarat Topluluğu’nun (IC) haber toplama faaliyetlerinin koordinasyonundan da sorumludur.²¹⁷

ABD’de Müşterek İstihbarat Topluluğu Konseyi adında bir yapı bulunmaktadır. Konseyin üyeleri; İç Güvenlik Bakanı, Dışişleri Bakanı, Savunma Bakanı, Enerji Bakanı, Hazine Bakanı, Başsavcı ve ABD Başkanının görevlendireceği diğer kişilerdir. DNI söz konusu bu konseye başkanlık etmektedir. Konsey, müşterek ve bütünsel bir ulusal istihbarat anlayışının uygulanması ve geliştirilmesi kapsamında DNI’ya destek vermekle mükelleftir. Konsey DNI’ya İstihbarat Topluluğu’nun (IC) performansının takibi ve değerlendirilmesi, ihtiyaçların belirlenmesi, mali kaynakların etkin yönetimi gibi konularda tavsiye

²¹⁴ Richelson, **a.g.e.**, s. 15, U.S. Office of the Director of National Intelligence (DNI), “Members of The Intelligence Community”, (Çevrimiçi) <https://www.dni.gov/index.php/what-we-do/members-of-the-ic>, 24 Kasım 2022.

²¹⁵ Doğan, **a.g.e.**, s. 105.

²¹⁶ Ibid, s. 157-158.

²¹⁷ Ibid.

vermekte; bunun yanı sıra DNI'nın politikalarının ve programlarının ve talimatlarının zamanında uygulanmasını sağlayarak bu görevini gerçekleştirmektedir.²¹⁸

Söz konusu 18 istihbarat servisi içerisinde dört servis, hükümet namına sivil mahiyette haber toplamakta olup ulusal seviyedeki karar alıcılara yönelik istihbarat üretmektedir. Bu istihbarat servisleri hiçbir kuruma bağlı olmamanın yanı sıra teorik olarak ABD İstihbarat Topluluğu'na (IC), doğrudan ise ABD Başkanı'na bağlı oldukları kabul edilir. Söz konusu servisler ise ulusal düzeyde istihbarat servisleri olarak kabul edilen CIA, NSA, NGA ve NRO'dur.²¹⁹

ABD ulusal güvenlik sistemine göre, espionaj ve dış operasyonlardan sorumlu tek istihbarat teşkilatı CIA'dır. CIA, Dışişleri Bakanlığı veya Savunma Bakanlığı'na bağlı olarak faaliyet yürüten diğer 17 istihbarat teşkilatına nazaran bağımsız olarak kabul edilebilecek tek istihbarat servsidir. CIA'in sadece DNI Direktörüne karşı aynı toplulukta bulunmalarından dolayı yatay bir sorumluluğu vardır. CIA Başkanı, 2004 senesine değin "İstihbarat Reformu ve Terörizmi Önleme Yasası'nın (IRTPA)" yürürlüğe girmesinden önce bütün istihbarat ihtiyaçlarını belirleme, istihbarat faaliyetlerini yönlendirme ve koordine etme yetkilerine sahip durumdaydı. Ancak 2004'te IRTPA ile beraber meydana getirilen yeni sistem doğrultusunda bahse konu yetkiler DNI'ya aktarılmıştır. DNI'nın kendine özgü bir yönetim işleyişi olmakla beraber esas kuruluş misyonu, ABD'deki 18 farklı istihbarat servisinden gelen haberlerin/bilgilerin bir araya getirildiği veri havuzu işlevi görmesidir.²²⁰

ABD'deki istihbarat servisleri içerisinde, DNI Direktörü ve CIA Başkanı, doğrudan ABD Başkanı tarafından atanmakla birlikte ABD Senatosu'nun onayı sonrasında görevlerine başlayabilmektedirler. DNI ve CIA'yı diğer istihbarat servislerinden farklılaştıran bir diğer niteliği ise bu iki servisin direktörlerinin ABD Başkanı'na danışmanlık yapabilmesi ile dış politikada karar alma süreçlerinde Başkan'a tavsiyelerde bulunabilmesidir. ABD İstihbarat Topluluğu (IC) içerisinde

²¹⁸ U.S. Office of the Director of National Intelligence (DNI), ICD-1, "Policy Directive for Community Leadership," 1 Mayıs 2006, s. 17. (Akt. Doğan, **a.g.e.**, s. 158-159.)

²¹⁹ Richelson, **a.g.e.**, s. 15.

²²⁰ Doğan, **a.g.e.**, s. 105.

önemli bir konuma sahip olan CIA'in, haber toplama haricinde yurt dışında bazı örtülü operasyonları gerçekleştirebilmesi sebebiyle adeta bir icra organı şeklinde faaliyet yürütmesi, kurumu ülke içerisindeki diğer istihbarat servislerinden ayırmaktadır.²²¹

Öte yandan ABD'deki istihbarat sistemi çok parçalı bir yapı olarak kurgulansa da, ülkenin ulusal güvenlik sistemini oluşturan parçaların yüksek seviyede eşgüdüm içerisinde çalışması, reforma açık bir istihbarat kültürü bulunması ve müşterileri olan siyasi iktidardan gelen taleplere rasyonel ve etkin şekilde cevap verebilen bir mekanizmanın bulunması, sistemin sağlıklı bir şekilde işlediğini ve altyapısının sağlam temellere dayandığını göstermektedir.

1. Merkezi Haber Alma Teşkilatı (Central Intelligence Agency-CIA) İç Yapılanması

II. Dünya Savaşı esnasında dönemin ABD Başkan Franklin Roosevelt tarafından espiyonaj, kontrespiyonaj, örtülü operasyon ve istihbarat analizi yapılması amacıyla kurulan Stratejik Servisler Ofisi (*Office of Strategic Services - OSS*), savaş sonrasında lağvedilmiştir. Akabinde Başkan Harry Truman tarafından, istihbaratın daha kurumsal bir yapı üzerinden yürütülmesi gayesiyle, 1947 yılında “Ulusal Güvenlik Yasası (*National Security Act of 1947*)” ile tanımlanan Merkezi Haber Alma Teşkilatı (*Central Intelligence Agency-CIA*) faaliyete geçirilmiştir.²²²

Gerçekleştirdiği örtülü operasyonlar sayesinde dünya istihbarat arenasında oldukça popüler durumda olan CIA, 2013 yılında kurumun başına geçen John Brennan tarafından 2015 yılında kapsamlı bir örgütsel yapılanma ve reform sürecine dahil edilmiştir. Bu reformla beraber CIA'deki başkanlıkların isimleri, misyonları ve yapılanmaları düzenlenmiş, hem temel güvenlik problemlerine karşı hem de çalışan gücün karşılaştığı problemlerin çözülmesine yönelik kapsamlı yenilikler

²²¹ Richelson, **a.g.e.**, s. 17.

²²² Doğan, **a.g.e.**, s. 98.

yapılmıştır.²²³ Günümüzde CIA'in teşkilat yapılanması beş farklı başkanlık üzerinden teşekkül etmektedir. Bunlar;²²⁴

- “Operasyon Başkanlığı (*Directorate of Operations*), sahip olduğu yetkiler dahilinde insan kaynaklı istihbarat faaliyetlerinden (HUMINT) elde edilen istihbaratın toplanma sürecini yönetmektedir. Gerektiğinde ve özel koşullar altında, ABD Başkanı'nın talimatı doğrultusunda gizli eylemlerde bulunabilmektedir.
- Analiz Başkanlığı (*Directorate of Analysis*), istihbarat analizinin, zamanında, doğru ve objektif olarak yapılmasından sorumludur. ABD'li üst düzey yetkilileri önemli dış meseleler hakkında bilgilendirme görevi bulunmaktadır.
- Bilim ve Teknoloji Başkanlığı (*Directorate of Science and Technology*), sınır ötesi istihbarat faaliyetlerini desteklemek için, mühendislik ve teknik alanlarda yenilikçi ve bilimsel metotlar uygulamaktadır.
- Dijital Dönüşüm Başkanlığı (*Directorate of Digital Innovation*), CIA genelinde inovasyonu hızlandırmak, istihbaratçıların çağa uygun yöntemlerle faaliyet göstermeleri için ihtiyaç duydukları araçlara ve tekniklere sahip olmalarını sağlamakla görevli birimdir.
- Destek Başkanlığı (*Directorate of Support*), istihbarat servisinin güvenlik, tedarik, finansal ve tıbbi hizmetler, iş sistemleri, insan kaynakları, lojistik ve de tesis yönetimi dahil olmak üzere temel destek işlevlerinden sorumludur.

²²³ U.S. Central Intelligence Agency (CIA), “CIA achieves key milestone in agency-wide modernization initiative” (Çevrimiçi) <https://intelligencecommunitynews.com/cia-achieves-key-milestone-in-agency-wide-modernization-initiative/> , 13 Mart 2022

²²⁴ U.S. Central Intelligence Agency (CIA), “Organization”, (Çevrimiçi) <https://www.cia.gov/about/organization/>, 06 Ağustos 2022.

2. Federal Soruşturma Bürosu (Federal Bureau of Investigation-FBI) İç Yapılanması

ABD federal kolluk kuvveti organizasyonu olup aynı zamanda iç istihbarat ve güvenlik servisi olan FBI, ABD İstihbarat Topluluğu'nun (Intelligence Community - IC) en önemli üyelerinden biridir. Kökleri 1908'e kadar uzanan FBI, 1935'te mevcut ismini kullanmaya başlamıştır. FBI, Faaliyetlerini Adalet Bakanı'na bağlı olarak yürütmekte ve Ulusal İstihbarat Direktörü'ne faaliyetleri hakkında rapor vermektedir. Servisin, ABD'nin büyük kentlerinde yerleşik 56 adet saha ofisi ve bunun yanı sıra 400'den fazla yerel bölgede binası bulunmaktadır. FBI'in ana iskeletini;²²⁵

- “İstihbarat Birimi (*Intelligence Branch*),
- Ulusal Güvenlik Birimi (*National Security Branch*),
- Suç, Siber Müdahale Birimi (*Criminal, Cyber, Response, and Services Branch*),
- Bilgi ve Teknoloji Birimi (*Information and Technology Branch*),
- Bilim ve Teknoloji Birimi (*Science and Technology Branch*),
- İnsan Kaynakları Birimi (*Human Resources Branch*)”,

meydana getirmektedir. Bu birimlerden İstihbarat ve Ulusal Güvenlik birimleri; terörle mücadele, İKK ve kitle imha silahlarının yayılımının önlenmesi noktasında önemli görevler yürütmektedir.²²⁶

FBI, ülke dışındaki varlığını ise diplomatik misyonlarındaki hukuk ataşeleri aracılığıyla sürdürmektedir. FBI'ın 2016 yılı itibarıyla 60 farklı ABD büyükelçiliği ve de konsoloslukunda Hukuk Ataşeliği (LEGAT) ofisi bulunmaktadır. ABD Adalet Bakanlığı raporlarına göre, söz konusu ofislerin faaliyet öncelikleri, FBI'ın öncelikleri ile tamamen benzeşmektedir. Ofislerin temel görevi, ABD'nin ulusal

²²⁵ U.S. Federal Bureau of Investigation (FBI), “Leadership&Structure”, (Çevrimiçi) <https://fbi.gov/about/leadership-structure>, 24 Ağustos 2021.

²²⁶ Emre Çıtak, **Yeni Güvenlik Politikaları Bağlamında Türkiye'de İstihbaratın Dönüşümü**, Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı, Ankara, 2016, s. 199.

güvenliğini ve finansal güvenliğini tehdit eden terör oluşumları ve suç faaliyetlerini araştırma ile dış istihbarat faaliyetlerini kapsamaktadır.²²⁷

FBI bünyesinde, özel ajanlar, istihbarat analistleri, dil uzmanları, bilim adamları, bilgi teknolojisi uzmanları ve destek uzmanları dahil olmak üzere yaklaşık 35.000 kişiyi istihdam etmektedir. 2019 mali yılında FBI'nın toplam bütçesi ise yaklaşık 9,6 milyar dolar seviyesindedir.²²⁸

3. Ulusal Güvenlik Ajansı (National Security Agency – NSA) İç Yapılanması

NSA, resmi olarak 1952 senesinde II. Dünya Savaşı akabinde oluşan yeni dünya düzenin ihtiyaçlarına göre tasarlanan ve ABD Savunma Bakanlığı'na bağlı olarak çalışma yürüten, sinyal istihbaratı (SIGINT) olarak bilinen teknik disiplinde uzmanlaşmış teknik istihbarat servsidir. NSA'nın, CIA ya da FBI gibi diğer istihbarat servislerinden farklı olarak, iç yapılanması hakkında erişilebilen bilgiler daha sınırlı durumdadır. NSA'nın 1990'ların ortalarından itibaren, beş farklı direktörlük üzerinden faaliyetlerini yürüttüğü bilinmektedir. Bunlar²²⁹:

- SIGINT toplama ve işlemeden sorumlu olan “Operasyon Direktörlüğü (Operations Directorate)”,
- SIGINT toplama ve işleme için yeni teknolojiler geliştiren “Teknoloji ve Sistemler Direktörlüğü (Technology and Systems Directorate)”,
- NSA'nın iletişim ve bilgi güvenliği görevlerinden sorumlu olan “Bilgi Sistemleri Güvenliği Direktörlüğü (Information Systems Security Directorate)”,

²²⁷ U.S., Office of the Inspector General, Department of Justice, Federal Bureau of Investigation Legal Attache Program, Washington D.C., March 2014, U.S. Government of Printing Office Publishing, s. I-iii. (Akt. Doğan, **a.g.e.**, s. 151)

²²⁸ U.S. Federal Bureau of Investigation (FBI), “Mission&Priorities”, (Çevrimiçi) <https://fbi.gov/about/mission>, 24 Ağustos 2021.

²²⁹ U.S. National Security Agency (NSA), (Çevrimiçi) <https://irp.fas.org/nsa/oldind.html>, 05 Mayıs 2022.

- Ajans için personel desteği ve genel yönlendirme sağlayan “Plan Politikalar ve Programlar Direktörlüğü (Plans, Policy and Programs Directorate)”,
- Lojistik ve idari destek faaliyetleri sağlayan “Destek Hizmetleri Direktörlüğü’dür. (Support Services Directorate)”.

B. Haber Toplama Yetkileri

Bu başlık altında ABD istihbarat topluluğuna bağlı 18 teşkilatın haber toplama yetkilerinin incelenmesi yerine, çalışmanın sınırlılığı gereğince MİT’in görev ve yetkilerine benzer yetki ve sorumluluklara sahip olan ABD’deki ulusal düzeyde faaliyet gösteren iç, dış ve teknik istihbarattan sorumlu birimlerinin (CIA-NSA-FBI) yetkileri üzerinde durulacaktır.

ABD’de istihbarat servislerinin bilgi edinme talepleri doğrultusunda bilgi paylaşması zorunlu kuruluşlar telekomünikasyon, posta ve kargo şirketleri, internet hizmet sağlayıcıları ile banka ve finans kuruluşlarıdır. İstihbarat servislerinin bu minvaldeki söz konusu haber toplama yetkileri ve kanuni dayanakları, bu kısımda detaylıca ele alınmaya çalışılacaktır.

ABD hukuk sistemi, 11 Eylül saldırıları akabinde ciddi bir dönüşüm süreci yaşamıştır. ABD’de halihazırda istihbari veya önleyici maksatla elde edilen verilere ilişkin istihbarat servislerini yetkilendiren iki önemli kanun bulunmaktadır. Söz konusu kanunlardan ilki olan “1978 tarihli Yabancı İstihbarat İzleme Yasası (*The Foreign Intelligence Surveillance Act-FISA*)” ABD içinde ve dışındaki istihbari amaçlı birçok yetki ve usulün kullanılmasının kaynağını oluşturmaktadır. İkincisi ise “2001 tarihli Vatanseverlik Yasası (*USA Patriot Act*)”dır.

“Yabancı İstihbarat İzleme Yasası (*FISA*)”, ABD’de istihbari amaçla iletişimin denetlenmesi yöntemine başvurulurken temel alınan kanunlardan biridir. 1978 senesinde yürürlüğe giren FISA, elektronik ve fiziksel sistemler aracılığıyla yabancı istihbarat bilgilerinin toplanması adına ABD’deki gerekli standartları ve kuralları belirleyen bir kanun konumundadır. FISA’daki hükümler, istihbarat servisi tarafından yapılan güvenlik soruşturmaları esnasında, kişinin uluslararası bir terör

örgütüyle bağlantılı olup olmadığı henüz netleşmemişken, kişiyle ilgili bazı hususları elde etmek adına mahkeme emri çıkartılmasına izin vermekte ve iletişiminin dinlenmesini kolaylaştırmaktadır. Bu yönüyle de FISA, yabancı istihbarat servisleri lehine çalışanların tespiti ve terörizmle mücadelede etkinliği sağlayan bir kanun olarak öne çıkmaktadır. Yabancı istihbarat konusunda yapılan haber toplama faaliyetlerinde, ABD’de faaliyet gösteren şirketlerin ve diğer özel kuruluşların, yasa gereğince ellerindeki verileri istihbarat servisiyle paylaşması gerekmektedir. FISA Yasası kapsamında, ABD’de bulunan yabancı ülkelerin istihbarat çalışmaları hakkında haber toplamak için elektronik izleme tedbirlerine yönelik karar vermeye yetkili olan “FISA Mahkemesi (*Foreign Intelligence Surveillance Court*)” bulunmaktadır. FISA Mahkemesi, istihbarat servisleri tarafından gözetim emri taleplerini denetlemek üzere kurulan ve FISA tarafından yetkilendirilmiş bir federal mahkemedir.²³⁰ Ayrıca FISA mahkemesi, istihbarat konusunda ABD’de yetkili ihtisas mahkemesi olması sebebiyle, istihbari konularda çıkan olası anlaşmazlıklarda çözüm mercii olarak da görev yapmaktadır. Gözetim emri talepleri genellikle Ulusal Güvenlik Ajansı (NSA) ile Federal Soruşturma Bürosu (FBI) tarafından yapılmaktadır. FISA bağlamında iletişimin denetlenmesi kararı alınması için izlemenin gerekli ve de önemli bir amaç doğrultusunda yapılması, izleme hedefinin ABD içinde bir "yabancı güç" yahut "yabancı bir gücün ajanı" olması ve izlemenin istendiği yerlerin bu yabancı güç veya ajanı tarafından kullanılması veya ileride kullanılacağı gibi şartlar aranır. Söz konusu denetleme yöntemi, geleneksel istihbarat toplama yöntemlerinden biri olup buradaki asıl maksat, casusluk yaptığından şüphelenilen şahıs ya da şahısların hedefli olarak izlenmesidir. Bu şahısların herhangi bir cezai bir faaliyetle bağlantısının olduğu yönünde ise bir şart aranmamaktadır.²³¹ İzleme tedbiri altındaki şüpheli şahıs eğer ABD vatandaşlarıyla iletişim kurarsa, ABD vatandaşlarının iletişimleri, gözetlemenin hedefi olmadıkları halde tesadüfen dinlenebilmektedir.

²³⁰ Cohen, David B. and Wells, John Wilson, **American National Security and Civil Liberties in an Era of Terrorism**, New York, Palgrave Macmillan. 2004, p. 34.

²³¹ Saadet Yüksel, **Özel Yaşamın Bir Parçası Olarak Telekomünikasyon Yoluyla Yapılan İletişimin Gizliliğine Önleyici Denetimle Müdahale**, Beta Yayınları, 2012, s. 64.

FISA tarafından iletişimin izlenmesine yönelik izinler, eğer bir ABD vatandaşına yönelikse her 90 günde bir, yabancıya yönelikse 120 günde bir gözetim türüne ve izin türüne bağlı olarak tekrardan yenilenmeyi gerektirmektedir.²³² FISA kapsamında, ABD Başkanı'nın "*hakim kararı olmaksızın yalnızca yabancı istihbarat bilgilerini elde etmek amacıyla bir yıl süreyle mahkeme emri olmadan elektronik gözetim kararı verebilme yetkisi*" bulunmaktadır. Ancak bu yetki belirli şartlar altında bilhassa devletin bütünlüğüne yönelik ciddi bir tehlike oluşması halinde mümkün kılınmıştır. Kanunda "yabancı istihbarat bilgileri" olarak geçen husus ise ABD'yi fiili veya potansiyel bir vahim saldırı, sabotaj veya uluslararası terörizm suçlarına karşı korumak için gerekli bilgiler anlamına gelmek üzere tanımlanmıştır.²³³ FISA Kanunu, elektronik olarak iletişimin denetlenmesine ek olarak, yabancı bir güç tarafından kullanılan tesis, malzeme veya mülkün fiziksel olarak aranmasına da imkan sağlamaktadır. Gereksinimler ve prosedürler ise elektronik gözetim yapılabilmesi için olan şartlar ile hemen hemen aynıdır.²³⁴

ABD Vatanseverlik Yasası (*Patriot Act*); 2001 yılında terörizmi önlemek ve terörle etkin mücadele sürdürmek saikiyle yürürlüğe konulmuş bir yasadır. Söz konusu yasa, çeşitli konularda halihazırda var olan kanunlarda değişiklik yapan 167 sayfalık bir belgedir. Yasanın başlığı "*Terörizmi Engellemek ve Durdurmak İçin Gereken Uygun Araçları Sağlayarak ABD'yi Birleştirme ve Güçlendirme Kanunu (Uniting and Strengthening America by Providing Appropriate Tools Required to Intercept and Obstruct Terrorism)*" ifadesinin baş harflerinden teşekkül etmektedir. 11 Eylül sonrasında istihbarat ve güvenlik güçlerinin daha etkin, koordineli ve eşgüdüm içerisinde faaliyet yürütebilmeleri adına kanuni bir zemin oluşturma ve mevcut mevzuatı güçlendirme maksadıyla, bahse konu kanun hızlı şekilde yürürlüğe

²³² Asha Rangappa, "What the FISA Warrants Against Paul Manafort Tell Us About Mueller's Investigation". **Just Security**, 23 September 2017, (Çevrimiçi) www.justsecurity.org/45255/fisa-warrants-paul-manafort-muellers-investigation, 08 Nisan 2020.

²³³ U.S., Title 50 of the United States Code § 1802(a)(1) ; "*Conditions under which the President, through the Attorney General, may authorize electronic surveillance without a court order*", Muharrem Aksu, **Özgürlük ve Güvenlik Dengesinde Önleyici Amaçlı İletişimin Denetlenmesinin Temel Hak ve Özgürlükler Açısından Değerlendirilmesi**, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Isparta, 2011, s. 274.

²³⁴ Ibid.

alınmıştır. Kanunun temel olarak odaklandığı noktalar; ABD’de mukim olan şahıslar hakkında istihbari haber toplama, gözetim ve dinleme hususlarında federal hükümetin yetkilerini artırma, koordinasyon amacıyla istihbarat ve güvenlik kurumları arasındaki iletişimi kolaylaştırma, terör kapsamındaki suçlara karışanların cezalarının artırılması ve ABD vatandaşı olsun olmasın bir şahsın terörizmle suçlanmasını sağlayacak faaliyet listesinin genişletilmesidir. Söz konusu yasa sayesinde *“terörle mücadelede yeni yöntemlerin benimsenmesi ve yetkilerin artırılması, terör olaylarına karıştığı belirlenen şahıslara verilen cezaların artırılması, ulusal güvenlik ile ilgili hususlarda mahkeme kararıyla her türlü kişi ve kurumun verilerinin incelenebilmesi, ulusal güvenlik için hayati öneme sahip altyapı sistemlerinin korunması adına koordinasyonun güçlendirilmesi, gereken durumlarda elektronik iletişimin durdurulabilmesi, teröre karşı mücadelede süreci engelleyen ya da yavaşlatan prosedürlerin kaldırılması”* gibi konularda önemli ve oldukça detaylı düzenlemeler yürürlüğe konulmuştur. Vatanseverlik Yasası, özellikle teröristlerin yakalanmasını sağlamak veya gelecekteki olası terör saldırılarını engelleyebilmek adına haber toplama faaliyetlerinde istihbarat kuruluşlarına yeni ve geniş yetkiler sağlamıştır. Söz konusu yasa; bu kapsamda *“teröre karşı iç güvenliğin artırılması”, “geliştirilmiş gözetim prosedürleri”, “terörü önlemek için kara para aklama ile mücadele”, “sınır güvenliği”, “terör soruşturmasının önündeki engellerin kaldırılması”* gibi ana başlıklara sahiptir.²³⁵ Vatanseverlik Yasası; mevcut ya da potansiyel teröristlerin iletişimine, her türlü faaliyetlerine ve de finansal/mali hareketlerine yönelik haber toplanması hususlarını da düzenlemektedir.

Vatanseverlik Yasası’nın, aslında 1978 tarihli FISA yasasının devamı niteliğinde olduğu söylenebilir. FBI, FISA’nın kanunlaşmasından yirmi yıl öncesinden itibaren, konuya ilişkin bir mevzuat olmasa da fiili olarak ABD vatandaşları hakkında yoğun şekilde bir gözetim ve de dinleme çalışması yapmaktaydı. Bu durumun ortaya çıkması sonrasında, faaliyete meşruluk kazandırmak adına ABD Kongresi tarafından FISA kanunu yürürlüğe girmiştir. FISA, ABD vatandaşlarının iletişiminin denetlenmesinin ne zaman ve ne şekilde

²³⁵ U.S. Patriot Act, (Çevrimiçi) <https://govinfo.gov/content/pkg/PLAW-107publ56/pdf/PLAW-107publ56.pdf>, 19 Nisan 2022.

yapılacağına ilişkin kuralları oluşturmuş aynı zamanda da ülke içerisinde bahse konu bu faaliyetlerin yapılabilmesi için ciddi şartlar getirerek bu faaliyetlerin yapılmasını bir anlamda zorlaştırmıştır. FISA, güvenlik açısından zafiyetlere yol açma ihtimaline rağmen ABD'nin güvenlik-özgürlük özdeşliğinde, eksenini özgürlüğe doğru çevirmesinin bir yansımasıdır. Vatanseverlik yasası ise FISA'nın ortaya koyduğu birçok kısıtlamayı önemli ölçüde lağvetmiştir.²³⁶

Vatanseverlik Yasası'nda ülke içerisinde yaşanan terör saldırıları sonrasında birçok kritik güncellemeler yapılmış, istihbarat servislerinin yetkileri artırılmış, çok sayıda farklı yöntemden servislerin yararlanması mümkün kılınarak faaliyet sahaları genişletilmiş, yetkilerin uygulanması ve elde edilen istihbaratın kolluk güçleriyle paylaşımı daha kolay hale getirilmiştir.²³⁷ Bu kapsamda örneğin, terörle mücadele anlayışındaki değişikliklere bağlı olarak istihbarat servislerince gerçekleştirilen iletişimin denetlenmesine ilişkin şartlar kolaylaştırılmış ve bunun sonucunda da 2001'den sonraki 10 yıllık dönemde, iletişimi izlenen kişi sayısı yaklaşık %90 oranında artmıştır.²³⁸ Bunun yanı sıra istihbarat servisleri ile adli makamlar arasında, bilgi alışverişi geçmiş yıllara nazaran daha olanaklı ve hızlı hale getirilmiş; istihbarat ile kolluğun ve de adli makamların koordineli şekilde çalışması hedeflenmiştir.

Vatanseverlik Yasası, bireylerin temel hak ve özgürlüklerini birçok bakımdan kısıtlaması sebebiyle farklı kesimlerden eleştiriler alsa da, dönemin ABD Başkanı Barack Obama tarafından 2011 yılında yasanın geçerlilik süresi biten maddelerinin geçerlilik tarihlerini uzatmak suretiyle tekrardan imzalanmıştır. Vatanseverlik Yasası günümüzde ulusal güvenliği bireysel hak ve özgürlüklerin önünde konumlandıran birçok ülke tarafından, terörle mücadele ve istihbarat yasalarının hazırlanması noktasında örnek alınmaktadır.²³⁹

²³⁶ Faruk Turhan ve Muharrem Aksu, "11 Eylül Sonrası ABD'de Özgürlük ve Güvenlik Dengesi Açısından Terörü Önleme Amaçlı Tedbirler / Özellikle PATRIOT Kanunu ile Getirilen Kısıtlamalar", **Süleyman Demirel Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, C. 1, S. 1, 2011, s. 47-90.

²³⁷ Ibid.

²³⁸ Yüksel, **a.g.e.**, s. 164

²³⁹ Çıtak, **a.g.e.**, s. 191.

Vatanseverlik Yasası ile birlikte, FISA'daki “bir şahsın iletişiminin denetlenmesi için ABD vatandaşlığının olmaması ve yabancı bir gücün elemanı olduğunu kanıtlanması gerekliliği” kaldırılmıştır. FISA'da yer alan fiziksel arama ve gözetim tedbirlerinin süreleri ise uzatılmıştır. Vatanseverlik yasasının II. Başlığı, genişletilmiş bir gözetim ve dinleme prosedürü ortaya çıkarmıştır. Bu başlık; posta, e-posta, sesli posta, bilgisayar ve telefon üzerinden gerçekleştirilen iletişim gibi bütün haberleşme faaliyetlerini denetleyebilmek saikiyle, istihbarat servislerine yeni önemli yetkiler sağlayan 25 farklı bölümü içermektedir.²⁴⁰ Bu yasayla beraber iletişim şirketleri, istihbarat servisleri tarafından talep edilmesi halinde "abonenin adı, adresi, yerel ve şehirlerarası fatura kayıtları, telefon numarası veya diğer abone numarası, kimliği ve hizmet süresi" gibi bilgileri paylaşmanın yanı sıra, aynı zamanda “oturum süreleri, ziyaret edilen web sayfaları, kullanılan hizmet türleri, iletişim cihazlarının IP adresleri, ödeme yöntemi, banka hesabı ve kredi kartı numaralarını” da paylaşmakla mükellef haline gelmiştir.

FISA, iletişiminin denetlenmesi kararı noktasında sadece katalog suçlar kapsamındaki suçlar ile ciddi bir suça karışmış ihtimali olan şahısların federal hakim tarafından onaylanması halinde bu tedbire başvurulmasına izin vermektedir. Oysa Vatanseverlik Kanunu, iletişimin denetlenmesi suç kataloğuna terörizm ve siber suçlarla ilişkili bir çok yeni suç türü daha eklemek suretiyle bu kapsamı genişletmiştir. Bu yasa sayesinde bir şahsın iletişiminin denetlenmesi kararı alınabilmesi adına mahkemeye sunulması gereken unsur, o kişinin “yabancı bir güç adına çalışabileceğine dair makul şüphe” olarak belirlenmiştir.

Vatanseverlik Yasası ayrıca CIA, NSA ve FBI'ın bankaların ve finans kuruluşlarının kendi sistemlerindeki her türlü ticari kayıtlara, finansal-mali bilgi ve belgeye ulaşmasını olanaklı hale getirmiştir. Söz konusu yasanın 215. bölümünde belirtildiği üzere, bahse konu kurumlar terörle mücadele kapsamında talep edilmesi halinde ticari kayıtlarını paylaşmak ve bu paylaşımlarını hiç kimseye açıklamamak zorundadırlar. Yapılan bu düzenlemeler sayesinde CIA, NSA ve FBI'ın terörle mücadele ve ulusal güvenlik kapsamında, her türlü finansal veriye erişebilme ve

²⁴⁰ U.S. Patriot Act, (Çevrimiçi) <https://govinfo.gov/content/pkg/PLAW-107publ56/pdf/PLAW-107publ56.pdf>, 19 Nisan 2022.

verileri temin etme yetkisi bulunmaktadır. Vatanseverlik Yasası'na benzer olarak, ABD Ulusal Güvenlik Yasası'nın 802. bölümünde de, haber toplama ve istihbarata karşı koyma (İKK) çalışmaları kapsamında yetkilendirilmiş olan ABD istihbarat servislerinin, bütün finansal kuruluşlardan finansal hareketlere ilişkin kayıtları, mali bilgileri ve de müşterilere ilişkin bilgileri talep edebileceği hüküm altına alınmıştır.²⁴¹

ABD'de CIA ve FBI'ın takip ettiği bir şahıs hakkında bir kuruluştan gereken veri ve kayıtları alması için o kuruluşa istihbarat servisinin talebini belirten "Ulusal Güvenlik Mektubu (*National Security Letter* - NSL)" vermesi gerekmektedir. Vatanseverlik Yasası ile birlikte, söz konusu talep mektubunun hazırlanma ve onay safhaları da daha basit ve hızlı hale getirilmiştir. Ancak NSL'lere yönelik itiraz veya yargı yolu bulunmamasından dolayı, bu durumun anayasaya aykırı olduğu gerekçesiyle açılan davada, mahkeme başvuru sahipleri haklı bulmuş ve NSL'e yönelik de kanun yolunun bulunması ve yasa da açıkça belirtilmesi gerektiğine 2004 yılında hükmetmiştir.²⁴² Akabinde Vatanseverlik Yasası'nda yapılan düzenlemeyle, NSL'e yönelik kanun yolları açık hale getirilmiştir. Söz konusu tarihten itibaren de CIA ve FBI tarafından ilgili kuruluşlara verilen NSL'ler birçok defa dava konusu olmuştur.

Vatanseverlik Yasası süresi olan miatlı bir yasa olup; süresi dolan maddeleri yürürlükten kalkan, yerine yeni maddeler eklenerek sürekli olarak yenilenen bir kanundur. Bu kapsamda Vatanseverlik Yasası'nın istihbarat servislerine bireylerin iletişimlerini kayıt altına almak adına kapsamlı ve geniş izleme yetkileri veren 215. maddesinin de yer aldığı bölümün geçerlilik süresi 2015 yılında sona ermiştir. Akabinde ise Özgürlük Yasası (*Freedom Act*) yürürlüğe girmiştir. Vatanseverlik Yasası, NSA'in dünya çapında e-posta ve telefon iletişimini kayda aldığı ortaya çıkması sonrasında eleştirilerin hedefi haline gelmiştir. Özgürlük Yasası ise iletişim kayıtlarını saklama yetkisini istihbarat servislerine değil, iletişim şirketlerine

²⁴¹ Mustafa Kartoğlu, CIA ve MI6'te bu yetkiler var, **Star**, 22 Şubat 2014 (Çevrimiçi) <https://www.star.com.tr/guncel/cia-ve-mi6te-bu-yetkiler-var-haber-847088/> 21 Nisan 2020.

²⁴² U.S., "Doe v. Ashcroft, 334 F.Supp.2d 471", (Çevrimiçi) http://www.nysd.uscourts.gov/rulings/04CV2614_Opinion_092904.pdf, 22 Nisan 2020.

vermiştir.²⁴³ Tasarıyı oluşturan Temsilciler Meclisi üyesi Jim Sensenbrenner yasanın amacını; “NSA ve diğer istihbarat kuruluşlarının veri toplanması konusunda geniş yetkilerini dizginlemek, FISA mahkemesinin şeffaflığını artırmak” olarak açıklamıştır.²⁴⁴

ABD hukukunda istihbari amaçla iletişimin denetlenmesine olanak sağlayan diğer bir yasa da “1968 tarihli Telefon Dinleme Yasası’dır (*Wiretap Act-Omnibus Crime Control and Safe Streets Act*)”. Özünde adli amaçlı iletişimin denetlenmesinin önünü açan bu federal yasa, ulusal güvenlik ve organize suç tehdidi karşısında istihbari/önleme amaçlı iletişimin denetlenmesine de olanak tanımaktadır.²⁴⁵ ABD’de eyaletlerin hazırlayacakları münferit teknik dinleme kanunlarının bu kanuna uygun şekilde hazırlanması gerekmektedir.

ABD İstihbarat Topluluğu’nu oluşturan 18 farklı istihbarat servisine, sahip oldukları bu kapsamlı yetkiler doğrultusunda, kendilerine çizilen görev alanlarında faaliyet gerçekleştirebilmeleri için devasa bütçeler tahsis edilmektedir. Bu noktada ABD’nin istihbarat servislerine sadece 2021 yılında yaklaşık 84 milyar USD bütçe ayırması oldukça dikkat çekicidir.²⁴⁶

CIA, NSA ve FBI’ın sayılan bu haber toplama yetkileri haricinde, her bir servisin spesifik olarak sahip olduğu haber toplama yetkileri de aşağıda belirtilmiştir.

²⁴³ ABD’de İstihbarat Kurumlarını Sınırlayan ‘Özgürlük Yasası’na Onay, **Euronews**, (Çevrimiçi) <https://tr.euronews.com/2015/06/02/abd-de-istihbarat-kurumlarini-sinirlayan-ozgurluk-yasasi-na-onay>, 21 Nisan 2020 ve Fatih Yetim, “ABD’deki ‘Özgürlük yasası’ istihbarat servislerinin işleyişini nasıl etkileyecek?”, **Euronews**, (Çevrimiçi) <https://tr.euronews.com/2015/06/01/abd-deki-ozgurluk-yasasi-istihbarat-servislerinin-isleyisini-nasil-etkileyecek>, 21 Nisan 2020.

²⁴⁴ Dan Roberts, “The USA Freedom Act: A Look at the Key Points of the Draft Bill”, **The Guardian**, 10.10.2013, (Çevrimiçi) <https://www.theguardian.com/world/2013/oct/10/the-usa-freedom-act-a-look-at-the-key-points-of-the-draft-bill>, 21 Nisan 2020.

²⁴⁵ Kızıllırmak, **a.g.e.**, s. 254.

²⁴⁶ U.S. Intelligence Budget Data, “The Fiscal Year 2021”, (Çevrimiçi) <https://irp.fas.org/budget/index.html>, 07 Ağustos 2022

1. Merkezi Haber Alma Teşkilatı (CIA)

ABD Başkanı Harry S. Truman tarafından, II. Dünya Savaşı akabinde yeniden şekillenecek dünya düzeni içerisinde, ABD’de daha organize ve etkin bir istihbarat yapılanmasının oluşturulması amacıyla kurulan Merkezi Haber Alma Grubu (CIG); zaman içerisinde doğrudan ABD Başkanı’na bağlı şekilde faaliyet yürütecek Merkezi Haber Alma Teşkilatı’na (CIA) dönüşmüştür. CIA’in kuruluş misyonu, ulusal güvenlik politikalarının hazırlanması aşamasında “*ABD Başkanı’na ve üst düzey bürokratlara raporlar sunmak maksadıyla sınır ötesinde haber toplama, analiz ve değerlendirme çalışmaları gerçekleştirmek*” olarak belirlenmiştir. CIA, ABD’nin diğer şahıslar/kuruluşlar/devletler hakkında sınır ötesinde haber toplama faaliyetlerini yürüten kurumudur. Bu minvalde CIA, bütün dünyayı sorumluluk alanı olarak kabul ederek, üreteceği istihbarat sayesinde ABD’nin uluslararası siyasetini/ilişkilerini destekleyebilecek şekilde yetkilendirilmiştir.

CIA, kanunlardan aldığı yetki doğrultusunda haber toplama, analiz ve diğer fonksiyonları olan bir istihbarat servsidir. Bunun yanı sıra CIA, ABD’nin dünya üzerindeki çıkarlarını korumak adına açık veya gizli birçok faaliyet yürütmektedir. CIA, ABD dışındaki devletler hakkında siyasi, askeri, biyografik, ekonomik vb. konulardaki bilgiyi ve belgeyi toplar, analiz ederek ilgili makamlara ulaştırır. Aynı zamanda ABD’nin dış politikasının belirlenmesinde en etkili kurumlardan birisi olup, karar alıcıların uygulayacağı dış politikada CIA’dan gelen raporların etkisi önemli yer tutmaktadır. CIA kanuni meşruiyetini, “1947 tarihli Ulusal Güvenlik Yasası”ndan almaktadır. Yukarıda sayılan ABD istihbarat servislerinin haiz olduğu genel yetkiler haricinde CIA’in kendine mahsus bazı yetkileri bulunmaktadır. Ulusal Güvenlik Yasası’nda CIA’in faaliyet alanı ve yetkileri şu şekilde sayılmıştır²⁴⁷:

- Ulusal güvenliği ilgilendiren herhangi bir konuda resen haber toplama faaliyeti gerçekleştirmek,

²⁴⁷ U.S. Congress, House Permanent Select Committee on Intelligence, “Compilation of Intelligence Laws and Executive Orders”, Washington DC, 1983, U.S. Government Printing Office, s. 7. (Akt. Doğan, a.g.e., s. 111)

- Ulusal güvenlik alanında kamu kurumlarınca toplanan istihbaratı derleyip tek bir elden Ulusal Güvenlik Konseyi'nin (*National Security Council NSC*) kullanımına sunmak,
- Ulusal düzeyde kullanılabilir/faydalı olabilecek istihbaratı tespit ederek geliştirmek,
- Ulusal Güvenlik Konseyi'ne istihbari hususlarda tavsiyelerde bulunmak,
- Merkezi düzeyde derlenen istihbaratın analizini yaparak ilgili yönetim organları ve bürokrasideki karar alıcıların bilgisine sunmak,
- Ulusal Güvenlik Konseyi'nin talebi doğrultusunda bir konuda spesifik olarak haber toplamak.

Bahse konu Ulusal Güvenlik Yasası, CIA'e geniş bir faaliyet alanı sağlayarak espionaj faaliyetleri açısından yoruma açık birçok yetki vermiştir. CIA bu doğrultuda, kanunun söz konusu hükümlerini geniş bir çerçevede yorumlayarak bu yönde faaliyette bulunmuş ve ABD'deki istihbarat servisleri arasında haber toplama, analiz, HUMINT ve örtülü operasyonların en başarılı şekilde gerçekleştirildiği servis olarak ön plana çıkmıştır. Ayrıca dönemin ABD Başkanı Ronald Reagan tarafından yayınlanan bazı bölümleri halen yürürlükte olan 12333 sayılı Başkanlık Emri²⁴⁸ doğrultusunda, ulusal güvenliği ilgilendiren hassas konularda ABD sınırları içerisinde de espionaj faaliyeti gerçekleştirme yetkisi kazanmıştır. Söz konusu emir ayrıca CIA'e, ABD kamuoyunu ve politika gündemini manipüle etmemek şartıyla, başkanın özel talimatıyla ABD topraklarında örtülü operasyon yapma yetkisi de vermiştir.²⁴⁹ Ulusal Güvenlik Yasası'nın 102. maddesinin d fıkrasındaki "*CIA'in Ulusal Güvenlik Konseyi tarafından verilecek talimat doğrultusunda ulusal*

²⁴⁸ "U.S. Executive Order 12333, 4 Aralık 1981'de ABD Başkanı Ronald Reagan tarafından imzalanan, ABD istihbarat kurumlarının yetkilerini ve sorumluluklarını genişletmeyi hedefleyen ve ABD federal kurumlarını CIA'in bilgi talepleriyle tam işbirliği yapmaya yönlendirmeyi amaçlayan bir emirdir." Ronald Reagan, "Executive Order 12333—United States Intelligence Activities," US Federal Register, Dec. 4, 1981. U.S. Executive Order 12333: United States Intelligence Activities," Ronald Reagan, 1981 (Akt. Doğan, **a.g.e.**, s. 108.)

²⁴⁹ Ibid, s. 111-112.

*güvenlikle alakalı diğer görevleri ve de fonksiyonları yerine getireceği” şeklindeki hükmü*²⁵⁰, CIA’in örtülü operasyonel faaliyetlerinin yasal zeminini oluşturmaktadır.

CIA, ABD istihbarat topluluğu (IC) içerisinde HUMINT faaliyetlerinin ana aktörü olarak ön planda bulunmakta ve bu faaliyetin koordinasyonu görevini de üstlenmektedir. CIA kurulduğu dönemde, amacı dış politika istihbaratı ve analizi için bir haber toplama merkezi oluşturmaktı. Bugün ise birincil amacı “*yabancı istihbaratı toplamak, analiz etmek, değerlendirmek, yaymak ve gizli faaliyetler gerçekleştirmek*” olarak öne çıkmaktadır. Günümüzde CIA’in misyonları arasında beş önceliği bulunmaktadır. Bunlar;²⁵¹

- Terörle mücadele,
- Nükleer ve benzeri kitle imha silahlarının yayılımının engellenmesi (kontrproliferasyon),
- ABD liderini, ülke dışındaki uluslararası boyutu olan önemli olaylar hakkında bilgilendirme,
- Karşı istihbarat ve siber istihbarat, olarak öne çıkmaktadır.

CIA’in önemli diğer görevlerinden/yetkilerinden birisi de psikolojik harp ve propaganda çalışmalarıdır. ABD’de bu tür çalışmalar “Beyaz, Gri ve Kara” olarak üç farklı gruba ayrılmaktadır. *Beyaz propaganda*, açık bir şekilde ABD yönetimi/hükümeti tarafından yapılan propaganda türüdür. *Gri propaganda*, söylemini ABD yönetimi/hükümeti kaynaklı olarak göstermeyen ve kendi söyleymiş gibi halka yayan kişi ve kuruluşlar aracılığıyla yapılmaktadır. *Kara propaganda* ise sahil bir kaynağa dayanmayan, referansı bulunmayan veya gerçekte var olan bir kaynakla ilgili yanlış ve sahte propaganda çeşididir. ABD’de kara propaganda faaliyetleri yapmaya yetkili tek hükümet kuruluşu CIA’dır. Son yıllarda propaganda ve psikolojik harbin en önemli unsurlarından biri de sosyal alanda

²⁵⁰ U.S. National Security Act of 1947, (Çevrimiçi) <https://www.cia.gov/news-information/featured-story-archive/2008-featuredstory-archive/national-security-act-of-1947.htm>, 22 Temmuz 2022.

²⁵¹ Barton Gellman and Greg Miller “U.S. spy network's successes, failures and objectives detailed in 'black budget' summary”, 29/08/2013, **The Washington Post**, (Çevrimiçi) https://www.washingtonpost.com/world/national-security/black-budget-summary-details-us-spy-networks-successes-failures-and-objectives/2013/08/29/7e57bb78-10ab-11e3-8cdd-bcdc09410972_story.html, 26 Nisan 2020.

şahısları ve toplumları yönlendirmek maksadıyla, yanlış haber ve bilgiyi topluma sokmak için kullanılan dezenformasyon çalışmalarıdır. Dezenformasyon, genelde gri ve kara propagandanın bir karışımı olarak toplumun karşısına çıkmaktadır. Sosyal medya, internet, radyo, tv, gazete, dergi, kitap, el ilanları, billboardlar, politik konuşmalar ve dini vaazlar siyah ve gri propagandanın uygulandığı yöntemler olarak sayılabilmektedir.²⁵²

CIA'in ülke dışında biyografik istihbarat faaliyetleri yürütmesi de önemli yetkilerinden bir tanesidir. Dünya liderleri ve liderlik potansiyeli olan şahıslarla ilgili biyografik istihbarat toplamak, CIA'in oldukça önem verdiği bir konu olup bununla ilgili olarak özel bir birimi bulunmaktadır. Biyografik istihbarat faaliyetler neticesinde elde edilen istihbarat, ABD Başkanı'nın farklı ülkelere yapacağı ziyaretler esnasında başkana brifing vasıtasıyla aktarılmaktadır. Ayrıca ABD'nin etkisi altında olan ülkelerin yönetim kademesinin belirlenmesinde de bu faaliyetlerin rolü olduğunu iddia etmek pek de yanlış olmayacaktır.

Tüm bunların yanı sıra CIA'in belli durumlarda "öldürme yetkisi" dahi bulunmaktadır. Bu yetki resmi olarak ilk defa 1985 tarihinde Başkan Reagan döneminde imzalanan direktif ile ortaya çıkmıştır. Bu direktiften dört yıl sonra ise yasal bir haber toplama faaliyeti/operasyonel faaliyet esnasında meydana gelen "kaza sonucu" adam öldürmeye izin verecek ayrı bir kararname kabul edilmiştir. Bu düzenlemeler doğrultusunda ABD Başkanı'nca verilen askeri güç uygulama kararı gereğince, CIA tarafından hasım devletin/örgütün üyelerine karşı bu yetkinin kullanılması suikast/cinayet fiili oluşturmayacaktır.²⁵³ Bush yönetimi zamanında ise CIA'in öldürmeye yetkili olduğu terörist liderlerin isimlerini içeren gizli bir liste basına sızmıştır. Buna göre ABD Başkanı tarafından "canlı olarak ele geçirmenin pratik olmadığı ve sivillerin can kaybının en aza indirgenebildiği" durumlarda, söz konusu listede adı yer alan şahısların öldürülmesine yönelik yetki verildiği ve bu

²⁵² Sait Yılmaz, **Ulusal Güvenlik ve İstihbarat: Türkiye ve ABD üzerine Kavramsal Bir Çerçeve**, Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi Uluslararası İlişkiler Ana Bilim Dalı, Ankara, 2005. s. 182-183.

²⁵³ William Blum, **Haydut Devlet**, Yeni Hayat Kütüphanesi Yayınları, s. 58-59. (Akt. Sait Yılmaz, **Ulusal Güvenlik ve İstihbarat**, s. 185.)

yetki doğrultusunda CIA'in, her operasyon düzenleyişinde tekrardan bir onay almasına gerek kalmaksızın öldürme fiili gerçekleştirebileceği düzenlenmiştir.²⁵⁴

2. Federal Soruşturma Bürosu (FBI)

Federal Soruşturma Bürosu (FBI), ABD Adalet Bakanlığı'na bağlı olarak çalışmalarını yürüten Amerika Birleşik Devletleri'nin iç istihbarat servisi ve aynı zamanda federal düzeydeki güvenlik gücüdür. Bununla birlikte kontrespiyonaj (İKK) faaliyetlerini de yürütmektedir. Ülke içerisindeki haber toplama faaliyetlerinden sorumlu olan FBI, bununla birlikte cezai soruşturma yapma yetkisine de sahiptir. Sahip olduğu yetkiler genel itibariyle ceza hukuku çerçevesinde “*kanun uygulayıcılığı, yurt içi terörle mücadele, istihbarata karşı koyma, siber saldırılarla mücadele ve uluslararası organize suçlarla mücadele*” faaliyetleri olup FBI'ın bu alanlarda yaklaşık 200 farklı suç kategorisinde federal düzeyde yetkisi bulunmaktadır.²⁵⁵

FBI, yasal meşruiyetini ve yetkilerini, ABD Anayasası'nın devlete yönelik işlenen suçları tespit etmek ve kovuşturmak amacıyla soruşturma yetkileri veren 28. Başlık 533. bölümünden almaktadır.²⁵⁶ Ayrıca federal yasalar, FBI'a belirli bazı suçları soruşturma yetkisi vermektedir. ABD Vatanseverlik Yasası (*Patriot Act*), FBI'ın internet izleme ve telefon dinlemesi alanlarındaki var olan yetkileri artırmıştır. Ayrıca bu yasa FBI'e, gizlice göz atma izni olarak da bilinen şüpheli şahısların mülklerine evlerinden uzaktayken girme ve arama yetkisi (*sneak and peek search warrant*) vermekte ve bu aramadan sonra birkaç hafta boyunca mülk sakinlerine bilgi vermeme hakkı sağlamaktadır.²⁵⁷ Vatanseverlik Yasası'nın hükümlerine göre FBI, terör şüphesi olan şahıslara yönelik kendi bünyesindeki arşiv

²⁵⁴ CIA'e öldürme yetkisi verildi, **Milliyet**, 16/12/2002, (Çevrimiçi) www.milliyet.com.tr/dunya/cia-e-oldurme-yetkisi-verildi-5195159 15 Mayıs 2020.

²⁵⁵ U.S. Federal Bureau of Investigation (FBI), “Quick Facts”, (Çevrimiçi) <https://fbi.gov/quickfacts>, 22 Ağustos 2021.

²⁵⁶ U.S., Title 28 of the United States Code (U.S. Code), Section 533, (Çevrimiçi) <https://www.law.cornell.edu/uscode/text/28/533>, 22 Şubat 2022.

²⁵⁷ U.S. Patriot Act, “Sneak and peek warrants” Section 213, Title II, or the Enhanced Surveillance Procedures, (Çevrimiçi) <https://govinfo.gov/content/pkg/PLAW-107publ56/pdf/PLAW-107publ56.pdf>, 22 Ağustos 2021.

haricinde ülke genelindeki arşiv kayıtlarını da soruşturabilmektedir. Bu yasaların yanı sıra 12333 sayılı Başkanlık Emri doğrultusunda, ihtiyaç olması ve İstihbarat Topluluğu (IC) yetkililerinin talep etmesi halinde “*ABD sınırları içerisinde dış istihbarat konularında haber toplama ve diğer servislerin dış istihbarat konularında haber toplama faaliyetlerine destek olma minvalinde faaliyetler yürütme*” yetkisi de bulunmaktadır.²⁵⁸

FBI’nın söz konusu yasal düzenlemeler doğrultusunda yetkileri ve görevleri resmi internet sitesinde;²⁵⁹

- ABD’yi terörist saldırılara karşı korumak,
- ABD’yi yabancı menşeli istihbarat operasyonlarından, casusluktan ve siber saldırılardan korumak,
- Her düzeyde yolsuzluk ile mücadele etmek,
- Bireysel hakları korumak,
- ABD içinde ve dışında suç örgütlerine/oluşumlarına karşı mücadele etmek,
- Beyaz-yaka suçlarına karşı mücadele etmek,
- Önem arz eden şiddet suçlarını araştırmak ve neticelendirmek,

olarak sayılmıştır.

FBI, tıpkı CIA’in sınırlı bir iç istihbarat işlevi olduğu gibi, zaman zaman denizaşırı gizli faaliyetler yürütebilmekte olup, bu faaliyetler genellikle devlet kurumları arasında koordinasyon gerektirmektedir. FBI, ülke dışındaki varlığını diplomatik misyonlarındaki hukuk ataşeleri aracılığıyla sürdürmektedir. FBI’nın 2016 yılı itibarıyla 60 farklı ABD büyükelçiliği ve de konsoloslukunda Hukuk Ataşeliği (LEGAT) ofisi bulunmaktadır. ABD Adalet Bakanlığı raporlarına göre, söz konusu ofislerin faaliyet öncelikleri, FBI’nın öncelikleri ile tamamen benzeşmektedir. Ofislerin temel görevi, ABD’nin ulusal güvenliği ve finansal güvenliğine yönelik

²⁵⁸ U.S., Executive Order 12333: United States Intelligence Activities,” Ronald Reagan - Section 1.14, provision c, Bölüm: 59949, (Akt. Doğan, **a.g.e.**, s. 151.)

²⁵⁹ U.S. Federal Bureau of Investigation (FBI), “Mission & Priorities”, (Çevrimiçi) <https://fbi.gov/about/mission>, 24 Ağustos 2022.

tehdit oluşturan terör ve suç faaliyetlerini araştırma ile dış istihbarat faaliyetlerini kapsamaktadır.²⁶⁰

II. Dünya Savaşı sonrasında FBI'nın kontrespiyonajla ilgili faaliyetleri arasında telefon dinleme, illegal arama gibi çalışmalar da yer almıştır. FBI, farklı ülkelerin diplomatik temsilciliklerinin telefonlarını dinlemiştir. Ayrıca Washington'da temsilcilikleri bulunan komünist yönetimlerin ofislerinde bulunan telefonları da düzenli şekilde dinlemiştir.²⁶¹

Öte yandan FBI, yetkisi dahilindeki istihbarata karşı koyma faaliyetleri esnasında federal bir suçun işlenmekte ya da işlenmiş olduğunu tespit ederse, bunu ivedilikle Federal Başsavcılığa bildirmekle mükelleftir.²⁶²

Günümüzde oldukça hızlı yayılan sosyal medya platformları, kullanıcılarının kişisel verilerini ticari sebeplerle saklamaktadır. Bu tarz veriler, istihbari amaçlarla saklanmıyor olsa da zaman zaman ceza suçları araştırmaları ya da istihbari amaçlarla devletler ile paylaşmakta veya potansiyel suçların araştırılmasında başvurulabilmektedir.²⁶³ ABD'de sosyal medya şirketleri üzerinden haber toplama faaliyetleri ve veri talepleri genellikle FBI tarafından mahkeme kararına ihtiyaç olmaksızın “Ulusal Güvenlik Mektubu (*National Security Letter - NSL*)” talebiyle ya da FISA Mahkemesi kapsamında yapılabilmektedir. Ulusal Güvenlik Mektubu (NSL), FBI'nın gerçekleştirdiği soruşturmalarda “Vatanseverlik Kanunu (*Patriot Act*)” ve “Elektronik İletişim Gizlilik Kanunu (*Electronic Communications Privacy Act*)” çerçevesinde casusluk ve terör faaliyetlerinin engellenmesi için servise tanınmış bir talep yetkisidir. Söz konusu yetki sayesinde FBI telekomünikasyon, internet, sosyal medya vb. kuruluşlarından istediği verileri temin edebilmektedir.

²⁶⁰ U.S., Office of the Inspector General, Department of Justice, “Federal Bureau of Investigation Legal Attache Program”, Washington D.C., March 2014, U.S. Government of Printing Office Publishing, s. I-iii. (Akt. Doğan, **a.g.e.**, s. 151.)

²⁶¹ Victor Marchetti and John Marks, **The CIA and the Cult of Intelligence**, New York, Knopf Press., 1974, p. 204.

²⁶² Aksu, **a.g.e.**, s. 112.

²⁶³ “Özellikle PRISM olayı kapsamında, ABD Ulusal Güvenlik Ajansı'nın (NSA) internette faaliyet gösteren çeşitli şirketlerden bilgi topladığının ortaya çıktığı ifade edilmektedir.” Kızıllırmak, **a.g.e.**, s. 255.

FISA mahkemesi vasıtasıyla gerçekleştirilen haber toplama faaliyetlerinde FBI'nın yaptığı talep hukuka uygun bulunursa, verileri talep edilen kullanıcıya gerekli ölçüde bilgilendirme yapıldıktan sonra söz konusu veriler servisle paylaşılmaktadır.²⁶⁴

FBI ayrıca Adil Kredi Raporlama Yasası çerçevesi içinde Ulusal Güvenlik Mektupları (NSL) kullanmak suretiyle, finansal kuruluşlardan müşterilerine ilişkin her türlü bilgi ve de kişisel verilere erişim yetkisine sahiptir. FBI bu yetkisini kontrespiyonaj faaliyetleri ve uluslararası terörle mücadele çalışmaları esnasında kullanabilmektedir. Böyle durumlarda, FBI'nın talebine muhatap olan finansal kuruluşlar, müşterilerine ait verilere FBI tarafından erişim sağlandığını kimseye açıklayamazlar.²⁶⁵

3. Ulusal Güvenlik Ajansı (NSA)

NSA, ABD'nin sinyal istihbarat (SIGINT) ve iletişim istihbaratı (COMINT) ihtiyaçlarına cevap veren ve bahse konu faaliyetlerde ilgili kuruluşlara her türlü desteği vermekle yetkilendirilen teknik istihbarat servsidir. NSA, küresel çapta teknik haber toplama, siber mücadele ve güvenlik, kriptolama ve bilgisayar sistemleri altyapısının korunması gibi misyonlara sahiptir. Dış istihbarat, iç istihbarat ve karşı istihbarat faaliyetleri doğrultusunda bilgi ve verilerin küresel boyutta izlenmesinden, derlenmesinden ve işlenmesinden sorumludur. NSA, fiili olarak 1952 yılında ihdas edilmiş olsa da 1957 yılında resmi olarak varlığı beyan edilmiştir. NSA, faaliyetlerinin yasal çerçevesini "6 Numaralı Ulusal Güvenlik Konseyi İstihbarat Direktifi" oluşturmaktadır. Söz konusu direktifte NSA'nın görevi²⁶⁶ "Merkezi İstihbarat Kurulu Direktörü tarafından belirlenen öncelik, gereklilik ve amaç bağlamında sinyal istihbaratı (SIGINT) faaliyetleri

²⁶⁴ Servet Yetim, **Ceza Muhakemesi Hukuku Kapsamında Sosyal Medyadan Elektronik Delil Toplama ve Değerlendirme (Facebook Örneği)**, Ankara, Seçkin Yayıncılık, 2016, s. 318-324.

²⁶⁵ Mustafa Kartoğlu, CIA ve MI6'te bu yetkiler var, **Star**, 22 Şubat 2014 (Çevrimiçi) <https://www.star.com.tr/guncel/cia-ve-mi6te-bu-yetkiler-var-haber-847088/> 21 Nisan 2020.

²⁶⁶ U.S. 6 numaralı Ulusal Güvenlik Konseyi İstihbarat Direktifi (NSCID No.6), "Signals Intelligence," February 17, 1972; Department of Justice, "Report on CIA-Related Electronic Surveillance Activities", Department of Justice, Washington D.C., 1976, pp. 77-78. (Akt. Doğan, **a.g.e.**, s. 118.)

gerçekleştirmek” olarak tanımlanmış, bu doğrultuda NSA Başkanı’na SIGINT faaliyetlerinde tam yetki verilmiştir. “6 numaralı Ulusal Güvenlik Konseyi İstihbarat Direktifi”, SIGINT çalışmalarını, Elektronik İstihbarat (ELINT) ve Haberleşme İstihbaratı (COMINT) çalışmaları şeklinde ikiye ayırmaktadır. ELINT, haberleşme niteliği bulunmayan elektromanyetik dalgalardan elde edilen verilerin istihbari amaçla toplanması, işlenmesi ve analiz edilmesi; COMINT ise yabancı kaynaklı şifreli haberleşme unsurlarının elektronik yöntemler vasıtasıyla takip edilmesi, işlenmesi ve kullanılabilir hale getirilmesi olarak tanımlanmıştır.²⁶⁷ SIGINT çalışmaları esnasında toplanan sinyaller içerisinde askeri, diplomatik, ticari, bilimsel ve radar sistemleri tarafından yayılan elektronik haberleşme sinyalleri bulunmaktadır.

Günümüzde kritik öneme haiz bilişim altyapıları, veri tabanları, haberleşme ve iletişim sistemleri ile internet altyapısının kötü amaçlı örgütler ve de düşman devletlerinin hedefinde olması nedeniyle sürekli olarak siber saldırılara maruz kalması, artık doğal karşılanan bir durum haline gelmiştir. Çağımızdaki bu paradigma değişikliği sebebiyle de devletlerin siber bilişim alanına yönelik üst düzey güvenlik önlemleri alma mecburiyeti doğmuştur. ABD istihbarat ve güvenlik politikasının ana öğelerinden biri de ülkedeki bilgi sistemlerinin altyapısının her türlü fiziki ve siber saldırılardan korunmasıdır. NSA, teknik haber toplama ile siber saldırı ve teknik casusluk çalışmalarına karşı ülke sınırları içerisindeki görevlerinin yanı sıra dünyanın birçok bölgesinde bulunan birimleri sayesinde de dünya çapında faaliyet yürütebilme teknolojisine sahiptir. Bu minvalde bütün dünyadaki iletişimin dinlenebilmesi yeteneğine sahip olduğu iddia edilen Echelon Sistemi’ne²⁶⁸ sahip

²⁶⁷ Ibid.

²⁶⁸ “ECHELON, NSA tarafından kontrol edilen küresel casusluk ağıdır. Dünyanın her köşesindeki her türlü telefon görüşmesi, faks, elektronik mektup ve teleks mesajlarını tespit ve analiz eden bir sistem olarak tanıtılmaktadır. İnternet trafiğinin % 90’ı bu sistem tarafından denetlendiği ileri sürülmektedir. Dijital ve elektronik teknoloji ve dünya internet ağını kullanmaktadır. ECHELON sistemi, UKUSA Güvenlik sözleşmesine imza atan beş ülke (Beş Göz) adına, ilk olarak 1971 yılında üretilmiş ise de geçmişi kullanılmak üzere 1947’lere gitmektedir. Bu elektronik dinleme ağı özellikle Soğuk Savaş döneminde tüm Doğu Bloku ülkelerinin askeri ve diplomatik faaliyetlerini yakından takip etmiştir. 1988’de ise ECHELON sisteminin varlığı açığa vurulmuştur. Echelon kullanımına ilişkin problemler arasında, bu sistemin ulusal güvenlik konsepti dışında da kullanılıyor olması yer almaktadır. Özellikle, ABD’nin uluslararası sözleşmelerde Amerikan menşeli firmaların ihalelerde avantaj elde edebilmesi amacıyla da kullanıldığı açıklanmaktadır. Bu konudaki örnekler arasında,

olması, öte yandan geniş çaplı teknik haber toplama faaliyetleri yürütebilmek adına, insansız hava araçlarından uydulara ve farklı uzay teknolojilerine uzanan birçok teknolojik aracı elinde bulundurması, NSA’i tüm dünyada teknik istihbarat konusunda çalışma yürüten emsallerinden farklı bir konuma taşımaktadır.²⁶⁹ NSA, sinyal istihbaratı (SIGINT) ve iletişim istihbaratı (COMINT) ile ilgili faaliyetlerini “12333 sayılı Başkanlık Emri” doğrultusunda ABD’nin ilgi alanındaki yabancı hedefler hakkında gerçekleştirmektedir. NSA bu kapsamda muazzam miktarda sinyal trafiği toplar ve bu verileri analistlerin incelemesi için özel filtrelemeler ve yazılımlar kullanarak milyonlarca kesişimi birkaç bine indirir. NSA ayrıca ABD’nin iletişim ağları ve elektronik bilgi sistemlerinin korunmasıyla da görevli olup, teknik olarak güvenli ve sağlam kriptografik standartlar ve ilkeler geliştirmekten sorumludur. NSA Direktörü aynı anda, Amerika Birleşik Devletleri Siber Komutanlığı’nın başkanı ve de Merkezi Güvenlik Servisi Şefi (*Chief of the Central Security Service*) olarak da görev yapmaktadır.²⁷⁰

NSA, FISA’nın tanıdığı yetkiler kapsamında; istihbari açıdan denetlenmesi talep edilen iletişimin, yabancı güçler arasında geçen irtibatlarla ilişkin olması veya yapılması planlanan herhangi bir teknik istihbarat faaliyetinin yabancı ülkelerin kontrolü altındaki mekanlara/yerlere yönelik olması durumunda, iletişimin denetlenmesi yetkisine sahip olmaktadır.²⁷¹ NSA, tüm bu büyük çaptaki iletişimin denetlenmesi, siber saldırıların engellenmesi, düşman organizasyonların kriptolu iletişimlerinin çözülmesi gibi yoğun emek, maliyet ve teknik bilgi gerektiren

ABD’nin Echelon sistemi ağı aracılığıyla, Avrupa uçak şirketi Airbus ile Suudi Arabistan arasındaki ihale sürecini dinlemesi ve antlaşmanın arka planındaki Avrupalı yetkililerin Suudi yetkililere rüşvet vermesi olayını bilinçli ortaya çıkararak ilgili ihaleyi iptal ettirmesidir. Yine ABD Echelon sistemini kullanarak, Amerikan şirketi Raytheon’un Brezilya’da milyarlar dolarlık iş akdini Fransız elektronik ve savunma sanayi şirketi Fransız Thomson-CSF elinden almıştır.” Detaylı bilgi için bkz. Bülend Aydın Ertekin, “Batı Dünyasında Açık İstihbarat Açık Diplomasi’ye Karşı”, **Balkan Sosyal Bilimler Dergisi**, C. 6, S. 12, 2017, s. 13-35.

²⁶⁹ Çıtak, **a.g.e.**, s. 199-200.

²⁷⁰ U.S. NSA, “Mission”, (Çevrimiçi) [https:// www.nsa.gov/about/mission](https://www.nsa.gov/about/mission), 12 Temmuz 2022

²⁷¹ Mustafa Kartoğlu, CIA ve MI6’te bu yetkiler var, **Star**, 22 Şubat 2014 (Çevrimiçi) <https://www.star.com.tr/guncel/cia-ve-mi6te-bu-yetkiler-var-haber-847088/> 21 Nisan 2020,

U.S. War And National Defense Code, (Çevrimiçi) <https://uscode.house.gov/view.xhtml?path=/prelim@title50/chapter36/subchapter1&edition=prelim>, 22 Ocak 2022.

faaliyetleri; çok sayıda veri analiz uzmanı, yazılımcı ve mühendis çalıştırması ve bu alana büyük miktarda bütçeler ayırması sayesinde gerçekleştirebilmektedir.

Oldukça gelişmiş bilgisayarlara sahip olan, en gelişmiş kriptoloji cihazları ile en komplike haldeki şifreleri çözebildiği iddia edilen NSA'nın, elektro manyetik dalgalarla beyin uyarılma ve yönlendirme programlarını geliştirerek, uzaktan gönderilen sinyaller vasıtasıyla kişinin veya bir kitlenin beyinlerinin uyarılmasına, duyulamayacak seviyedeki düşük ses frekansları ile davranışlarının yönlendirilmesine yönelik uzun yıllardır devam eden çalışmalar dahi yaptığı iddia edilmektedir.²⁷²

2013 yılında CIA ve NSA'nın personeli olan Edward Snowden, ABD istihbarat servislerinin sivil-suçlu ayırt etmeksizin bütün dünyayı PRISM (Prizma) kod adı verilen bir program vasıtasıyla dinlediğini, kitlesel bir gözetim (*mass surveillance*) gerçekleştirdiğini belgeleriyle ortaya çıkarmıştır. PRISM, NSA'nın 2007 yılında faaliyete geçirdiği ve ABD'li farklı teknoloji şirketleri ve internet sağlayıcılarından internet iletişim verilerini topladığı bir programın kod adı olup, varlığı tam altı yıl sonra Snowden'in sızdırdığı belgeler sebebiyle ortaya çıkmıştır. Sızdırılan belgelerde, NSA'nın PRISM programı çerçevesinde aralarında Microsoft, Yahoo, Google, AOL, Facebook, PalTalk, Skype, YouTube ve de Apple gibi internet tabanlı iletişim hizmeti sağlayıcısı şirketlerin verilerine tek taraflı olarak erişebileceğini, internet üzerinden gönderilen tüm e-postalara, görüntülü ve sesli sohbetlere, fotoğraflara, internet aracılığıyla yapılan görüşmelere, görüşmeyi gerçekleştiren kişilerin kişisel bilgilerine, konumlarına, sosyal ağ hesaplarının ayrıntılarına ulaşım sağlayabileceği, bunun yanı sıra depolanan kişisel veriler üzerinde geniş çerçevede gözetim gerçekleştirebileceğini açıklanmaktadır.²⁷³

²⁷² Gün, a.g.e., s. 82-83.

²⁷³ “Merkezi Haberalma Teşkilatı (CIA) ve Ulusal Güvenlik Dairesi (NSA) eski personeli Edward Snowden, gizlilik dereceli NSA belgelerini 2013 yılında medyaya ifşa etmek suretiyle NSA tarafından yürütülen küresel izleme yöntem ve cihazlarının detaylarını tüm dünyaya sızdırmıştır.” Detaylı bilgi için bkz. Edward Snowden Olayı Kapsamında RF ve ABD Arasındaki Siber Mücadelenin Analizi, (Çevrimiçi) https://www.academia.edu/36586456/Edward_Snowden_Olay%C4%B1_Kapsam%C4%B1nda_RF_ve_ABD_Aras%C4%B1daki_Siber_M%C3%BCcadelenin_Analizi_pdf, 07 Eylül 2021,

Snowden açıkladığı belgelerde ayrıca NSA tarafından, şüpheli olduklarına dair hiçbir kanıt olmaksızın milyonlarca ABD vatandaşının iletişiminin toplu bir şekilde izlendiği, dünyanın onlarca ülkesinden bir milyardan fazla kullanıcının internet ve telefon trafiğinin izlenmesine izin veren karmaşık bir casusluk programı ağının yönetildiği, tüm bunların da tehlikeli suç faaliyetleri kapsamına girdiğini ifade etmiştir. Snowden, sadece 8 Şubat-8 Mart 2013 tarihleri arasında, bir aylık süre içerisinde NSA'in tüm dünya çapında yaklaşık 125 milyar telefon iletişimine ilişkin veri ve 97 milyar bilgisayar iletişimi veri ögesi topladığını gözler önüne sermiştir.²⁷⁴

1978 tarihli FISA Yasası'nda 2008 yılında değişiklikler yapılması sonucunda, kamuoyunda FISA 2008 Değişiklik Yasası olarak bilinen yasa, 2013 yılında Edward Snowden tarafından kamuoyuna ifşa edilen ve PRISM'in da dahil olduğu gözetim programları için yasal dayanak olarak kullanılmıştır. Bu tür gözetim programları ABD Dış İstihbarat Gözetim Mahkemesi (FISA Mahkemesi) vasıtasıyla uygulanabilmektedir. FISA 2008 Değişiklik Yasası'nın 702. bölümü gereğince NSA, internet sağlayıcıları ve telekomünikasyon şirketlerinden mahkeme tarafından onaylı "arama terimleri" ile eşleşen verileri teslim etmek için talepte bulunabilmektedir.²⁷⁵ Söz konusu yasanın ilgili kısmına göre, Başsavcı ve Ulusal İstihbarat Direktörü'ne (DNI), ABD dışındaki kişiler üzerinden yabancı istihbarat bilgilerini elde etmek için söz konusu şahısların hedef olarak bir yıla kadar gözetilmesi adına ortak izin verme yetkisi sağlamıştır. Ayrıca bu yasa NSA başta olmak üzere istihbarat servislerine, ABD vatandaşlarının yurt dışındayken telefon, e-posta ve buna benzer iletişimlerini bir haftaya kadar herhangi bir emir almadan izleme yetkisi vermektedir. Sızdırılan belgelerde NSA'in PRISM programı vasıtasıyla elde ettiği internet trafiğinin, NSA'in bir numaralı ham istihbarat kaynağı olduğu ve internet trafiğinin %91'ini

"ABD'de tele kulak tartışmaları sürüyor", **BBC News**, (Çevrimiçi) https://bbc.com/turkce/ozeldosyalar/2013/06/130619_abd_nsa, 22 Ağustos 2020.

²⁷⁴ Arzu Çakır Morin, "ABD'nin telekulacı her yere girmiş", **Hürriyet**, (Çevrimiçi) <https://www.hurriyet.com.tr/gundem/abd-nin-telekulagi-her-yere-girmis-24952017>, 22 Ağustos 2020.

²⁷⁵ Barton Gellman and Ashkan Soltani, "NSA infiltrates links to Yahoo, Google data centers worldwide, Snowden documents say", **The Washington Post**, (Çevrimiçi) https://www.washingtonpost.com/world/national-security/nsa-infiltrates-links-to-yahoo-google-data-centers-worldwide-snowden-documents-say/2013/10/30/e51d661e-4166-11e3-8b74-d89d714ca4dd_story.html, 22 Ağustos 2020.

oluşturduğunu göstermektedir. NSA’ye verilen bu yetkiyi düzenleyen Bölüm 702, normal şartlar altında 2012 yılında yürürlükten kalkacak iken 2018’e kadar uzatılmış akabinde de 2018 yılında tekrardan 2024 yılına kadar altı yıl daha uzatılmasına karar verilmiştir.²⁷⁶ 11 Eylül saldırılarından sonra FISA’da yapılan düzenlemelerle ABD hükümetine verilen bu yetkilerin, gücün kötüye ya da keyfi kullanılmasına ve yersiz gözetime kapı açtığına yönelik ciddi eleştiriler de bulunmaktadır.

Snowden’in sızdırdığı belgeler arasında yer alan ve NSA’in 2010 yılında yayınladığı "*Mevcut Eğilimleri, Hedefleri ve Teknikleri Keşfetmek*" başlıklı bir iç rapora göre; akıllı telefonların yaygınlaşması sonucunda NSA, önde gelen akıllı telefon üreticileri ve mobil işletim sistemleri için teknik uzmanlardan oluşan bir ekip kurmuştur. Uzman ekipler, Apple’ın iOS işletim sisteminin yanı sıra Google’ın sahibi olduğu Android mobil işletim sistemini de yoğun bir şekilde incelemiştir. Raporda "iPhone özelliği" başlığı altında o dönem piyasada rağbet gören iPhone 3 ve 4 işletim sistemlerinin, 38 farklı özelliğinde gözetim gerçekleştirebilen "komut dosyaları" olarak bilinen küçük NSA programları olduğu, bu komutlar sayesinde haritalama, sesli mesaj ve fotoğrafların yanı sıra Google Earth, Facebook ve Yahoo Messenger uygulamalarının da gözetildiği belirtilmiştir.²⁷⁷

Öte yandan NSA tarafından geçmişten günümüze pek çok defalar “teknik hata” sebebiyle, yetkisi haricinde dinleme faaliyetleri yürütüldüğü belirlenmiştir. Bu durumlardan birisi de 2008 senesinde sistemsel bir hata yüzünden Washington’un 202 numaralı alan kodu yerine Mısır’ın 20 numaralı alan kodunun sisteme işlenmesi sebebiyle devasa boyuttaki görüşme trafiği dinleme kapsamına alınmasıdır. Bunun yanı sıra ABD vatandaşı olmadığı düşünülerek hakkında bilgi toplanan ve iletişimi kayda alınan birçok şahsın ABD vatandaşı olduğu sonradan ortaya çıkmıştır.²⁷⁸

²⁷⁶ “U.S. Foreign Intelligence Surveillance Act of 1978(FISA) Amendments Act of 2008, Congress extends surveillance law”, **Politico** (Çevrimiçi) <https://www.politico.com/story/2012/12/congress-extends-foreign-surveillance-law-085563?hp=l19>, 24 Ağustos 2020.

²⁷⁷ Marcel Rosenbach, Laura Poitras and Holger Stark, “How the NSA Accesses Smartphone Data”, **Spiegel International** (Çevrimiçi) <https://www.spiegel.de/international/world/how-the-nsa-spies-on-smartphones-including-the-blackberry-a-921161.html>, 22 Ağustos 2020.

²⁷⁸ “Snowden belgeleri NSA’nın kuralları çiğnediğini gösteriyor”, **BBC News** (Çevrimiçi) https://www.bbc.com/turkce/haberler/2013/08/130816_nsa_snowden, 19 Ağustos 2020.

Snowden'ın sızdırdığı bilgiler sonrası ortaya çıkan bu tür durumlara yönelik artan kamuoyu baskısı sonrasında NSA tarafından yapılan açıklamalarda, dinleme verilerinin Dış İstihbarat İzleme Yasası'nın verdiği yetki dahilinde, mahkeme onayıyla toplandığını ancak bazı sistemsal hatalar nedeniyle bazı kayıtlara yetki dışı erişildiği kabul edilmiştir.

C. İstihbarat Faaliyetlerinin Bireysel Hak ve Özgürlüklere Müdahalesinin Hukuksal Zemini

ABD'de yaşanan 11 Eylül saldırılarından hemen sonra 24 Ekim 2001 tarihinde Kongre'de yasalaşan “ABD Vatanseverlik Kanunu (*Patriot Act*)”, teröristlerin ele geçirilmesi ve potansiyel terör eylemlerini, saldırıları engelleyebilecek istihbaratın toplanması hususunda, ABD istihbarat servislerine yeni ve de geniş yetkiler sağlamıştır. Söz konusu kanunda istihbarat servislerine verilen bu yetkiler, potansiyel teröristlerin finansman, iletişim vb. faaliyetlerine yönelik haber toplama çalışmalarını da kapsamaktadır. Ancak Vatanseverlik Yasası'nın en dikkat çekici noktalarından biri, söz konusu faaliyetler gerçekleşirken ABD vatandaşlarının sahip olduğu özgürlüklerinin hangi noktaya kadar ihlal edeceği sorunsalıdır. Kendisini “özgürlükler ülkesi” olarak tanımlayan ABD'nin, tarihsel süreç içerisinde özgürlük ve güvenlik arasında bir denge kurmaya çalıştığı söylenebilir. Fakat, 11 Eylül saldırılarından sonra son 20 yıldır bu dengenin güvenlik lehine bozulduğu iddia edilebilir.

Vatanseverlik Kanunu'nun genel itibarıyla odaklandığı nokta, ülke içerisinde ikamet eden ABD vatandaşı olan yahut olmayan şahıslar hakkında istihbari haber toplama, dinleme ve gözetim faaliyetleri kapsamında istihbarat servislerinin yetkilerini artırmaktır. Yasanın diğer hükümleri ise terörizmle mücadele hakkındaki hususları içermektedir.

Vatanseverlik Yasası, ABD hükümetine terörizmle mücadele adına çok sayıda farklı alanda yasal meşruiyet sağlamaktadır. Yasanın II. Başlığı, dinleme ve gözetim faaliyetlerinde istihbarat servislerine genişletilmiş bir yetki sunmaktadır. Bahse konu başlık, telefon ve bilgisayar vasıtasıyla haberleşme, posta, e-posta vb.

olmak üzere tüm haberleşme faaliyetlerini gözetmek, arama izinlerinin daha kolay alınmasını sağlamak gibi federal hükümete kapsamlı yetkiler sağlayan birçok farklı düzenlemeyi içermektedir.

2001 tarihli Vatanseverlik Yasası, 1978 tarihli Dış İstihbaratı Gözetim Yasası (FISA)'nda getirilen bazı hükümleri güncellemiştir. FISA yasalaşmadan önce ABD istihbarat servislerinin yasal meşruiyet zeminlerinde boşluklar bulunmaktaydı. Örneğin FBI'nın, ABD vatandaşlarının iletişimini 20 yıl boyunca yasal dayanak bulunmaksızın dinlemesinin ortaya çıkmasından sonra oluşan kamuoyu tepkisi sonrasında FISA yasalaşmıştır. FISA hükümleri, ABD vatandaşlarına yönelik iletişimin denetlenmesi faaliyetinin zaman, sebep ve yönetiminin kurallarını oluşturmuş ve ABD içerisinde yapılan dinleme ve gözetim faaliyetlerini ciddi oranda zorlaştırmıştır. Bu açıdan bakılınca da FISA, güvenlik konularında yaşanabilecek zayıflıklara rağmen ABD hükümetinin politikasının dengeyi özgürlük yönüne doğru kaydırmasının bir göstergesidir. Oysa Vatanseverlik Yasası ise tam tersi şekilde, FISA'nın koyduğu birtakım kısıtlamaları ortadan kaldırarak güvenlik-özgürlük dengesini tekrardan güvenlik lehine değiştirmiştir.²⁷⁹

Vatanseverlik Yasası, kişinin internet trafiğinin izlenmesi noktasındaki arama izni çıkarılması hususunda kuralları kolaylaştırmış ve bu iznin çıkarılabilmesi için ortaya konması gereken makul sebebin, *“bir şahsın yabancı bir güç adına çalışıyor olabileceğine dair makul şüphe”* dahi olabileceğini belirtmiştir. İletişimin denetlenmesi yetkisinin kapsamı da Vatanseverlik Yasası'yla beraber genişletilmiştir. Daha önce FISA, federal hakim onayıyla sadece ciddi bir suça karışmış olma ihtimali olan şahısları ve katalog suçları kapsamındaki kişilerin iletişimin denetlenmesine izin vermektedir. Vatanseverlik Yasası ise terörizm ve siber-suçlarla ilişkili birçok faaliyeti de iletişimin denetlenmesi hakkındaki suç kataloğuna dahil etmiş ve de internet şirketlerinden ziyaret edilen web sayfaları ile gönderilen e-postalar hakkındaki verileri de temin etmeyi sağlamıştır. Bu sebeple, Vatanseverlik Yasası sonrasında ABD'de telefon dinleme ve gözetim yetkisinin

²⁷⁹ Roger Dean Golden, “Güvenliğin Maliyeti Nedir? ABD Vatanseverlik Kanunu ve Amerika'nın Özgürlük ve Güvenlik Arasındaki Dengesi”, Çev. Dr. Muharrem Aksu, **S.D.Ü. Hukuk Fakültesi Dergisi** C. 2, S. 2, 2012, s. 109-133.

geniş kapsamlı hale getirilmesinin, mahremiyet hakkını ciddi derecede zedelediği ve vatandaşlarının istihbarat servisleri ile ilgili kaygılarını artırdığı söylenebilir.

Vatanseverlik Yasası'nın 5. Başlık bölümündeki hükümler, terör soruşturmalarında daha hızlı ve etkin hareket etmeyi amaçlamaktadır. Buradaki hükümler telefon kayıtları, finansal kayıtlar, eğitim ile ilgili kayıtların temin edilebilmesi adına istihbarat servislerine daha geniş yetkiler vermektedir.

Söz konusu yasanın 10. Başlık kısmı ise tüm bu yasal kısıtlama düzenlerine karşın kişilerin temel özgürlüklerinin korunmasını adına bazı çeşitli düzenlemeler getirmektedir. Bu düzenleme sayesinde temel hak ve özgürlüklerinin ihlal edildiğini iddia eden şahısların şikayetlerini incelemek için Adalet Bakanlığı'nın resmi yetkili görevlendirmesi hüküm altına alınmıştır.

Vatanseverlik Yasası sonrasında, Kasım 2002 tarihinde federal mahkeme iletişimin denetlenmesiyle alakalı önüne gelen bir davada, kararını Vatanseverlik Yasası'nın iletişimin denetlenmesi, haber toplama imkanlarının kullanımı, toplanan istihbaratın istihbarat servisleriyle paylaşılmasına olanak sağlayan hükümleri doğrultusunda vermiştir. Mahkemece verilen bu karar, FISA Mahkemesinin istihbarat servislerinin dinleme ve gözetim faaliyetlerini kısıtlama çabalarını önlemiş ve bu konuda içtihat meydana getirerek bu tür gözetimlere yönelik bir meşruiyet sağlamıştır. Akabinde de dönemin Adalet Bakanı tarafından bu son karar doğrultusunda terör şüphelilerine yönelik gerçekleştirilen dinleme ve gözetim faaliyetlerinin kapsamı artırılmıştır. Ayrıca bu karardan sonra ABD yönetimi dinleme ve gözetim faaliyetlerinin yapılabilmesi için “makul bir sebep” olması şartı yerine “makul bir emare” bulunmasının yeterli olduğu anlayışını tercih etmiştir.²⁸⁰

Vatanseverlik Kanunu, ABD yönetimine ülke içerisinde terörle mücadele konusunda birçok farklı hususta meşruiyet sağlamakla beraber, ABD'nin en temel özelliklerinden biri olan kişisel özgürlükler noktasında negatif etkisi olan bir düzenleme olmuş, özgürlük güvenlik terazisinde ibreyi güvenlik tarafına doğru kaydırmıştır.

²⁸⁰ Ibid.

D. İstihbari Faaliyetlerden Elde Edilen Verilerin Hukuki Zeminde Kullanılabilirliği

ABD hukuk sistemi, yukarıda bahsedildiği üzere 11 Eylül 2001’de meydana gelen saldırılardan sonra kapsamlı bir dönüşümden geçmiştir. Bu saldırılardan sonra yapılan yasal düzenlemelerle istihbarat servislerinin ve kolluğun yetkileri artırılmış, istihbari haber toplama faaliyetlerinin kapsamı ve yöntemi genişlemiş, istihbari faaliyetlerin icrası ve ilgili kurumlarla koordineli çalışma ve bilgi akışını kolaylaştırmıştır. Bu düzenlemelerden konumuz açısından belki de en dikkat çekici olan husus, “Vatanseverlik Yasası’nın (*Patriot Act*)” yürürlüğe girmesinden itibaren, terör şüphesi olan durumlarda önleyici istihbari çalışmalarının daha fazla kullanılmaya başlanmasıdır. Ayrıca bilhassa terör suçlarındaki soruşturmalarda uygulanan gizli prosedürlerin ve ceza davalarında istihbarat servislerinin elde ettiği delillerin uygulama olanakları genişletilmiştir.

İstihbari delillerin baz alınarak soruşturma başlatılması, birçok devletin hukuk sisteminde kabul görmektedir. Ancak bazı durumlarda elde edilen istihbari deliller suçun ispatına yönelik büyük önem taşıyabilmekte ve mahkemede doğrudan delil olarak kullanılması talep edilmektedir. Çalışmamız açısından önemli olan husus ise ABD hukuk sisteminde istihbari haber toplama faaliyetleri esnasında elde edilen delillerin, ceza muhakemesinde geçerli delil olarak kullanılmasının kabul edilmiş olmasıdır. Bu kapsamda FISA Yasası, Telefon Dinleme Yasası (*Wiretap Act*) ve Depolanmış İletişime Dair Yasa kapsamında yürütülen faaliyetlerde, elde edilen istihbari verilerin ceza muhakemesinde geçerli delil olarak kullanılması mümkündür.²⁸¹ ABD istihbarat servislerinin etkin çalışmalar yürütmesinde ve ABD devlet sistemi içerisinde güçlü ve etkili kurumlar olmasında bu durumun payının olduğu söylenebilmektedir.

²⁸¹ Kızılırmak, **a.g.e.**, s. 254.

E. İstihbarat Teşkilatları Üzerindeki Yasama ve Yargı Denetimi

Demokratik devletlerin temel ilkelerinden birisi de şeffaflıktır. Demokratik devletler bu ilke doğrultusunda ulusal güvenlik sistemlerinin işlerliğini de göz önünde bulundurmak suretiyle, istihbarat servislerinin denetlenebilir olmasına önem vermektedirler. Bu tür kurumlar gizli ve mahrem faaliyet yürütse de, diğer kamu kuruluşları gibi belli hususlarda denetlenebilmesi gerekmektedir. Bu doğrultuda ABD’de de istihbarat kuruluşlarına yönelik birtakım denetleme mekanizmaları oluşturulmuştur.

1970’li yıllara kadar ABD’de istihbarat servislerinin denetimi konusunda yasal bir prosedür oluşturulmamıştır. Ancak CIA’in yürüttüğü örtülü faaliyetler ve kamuoyunun bu faaliyetlere yönelik getirdiği eleştiriler sonrasında, istihbarat servislerinin denetimi konusunda ABD yönetimi tarafından birtakım düzenlemeler yapılmaya başlanmıştır.

1976 yılında istihbarat faaliyetlerinin yasallığı ve uygunluğunun denetimi hususunda doğrudan ABD Başkan’ına bağlı olarak çalışan “Başkanlık İstihbarat Tavsiye ve Denetim Kurulu (*President’s Intelligence Advisory and Oversight Board-PIAB*)” oluşturulmuştur. PIAB, ABD İstihbarat Topluluğu’nun (IC) anayasaya, yürürlükteki kanunlara ve başkanlık direktiflerine uygunluğunu denetlemekten sorumludur. Kurul, istihbarat faaliyetlerinin yasallığını ve uygunluğunu incelerken, mevzuata aykırı olabileceğine inandığı istihbarat faaliyetleri hakkında Başkan’a tavsiyelerde bulunmaktadır.²⁸²

İstihbarat servislerinin yasama denetimi ile ilgili ABD Kongresi’nde komiteler faaliyet göstermektedir. Kongre istihbarat servislerini denetleme yetkisini, ABD Anayasası doğrultusunda “Gerekli ve Uygun Yasaları Yapma Yetkisi

²⁸² “U.S. President’s Intelligence Advisory and Oversight Board (PIAB)”, (Çevrimiçi) <https://www.whitehouse.gov/piab/>, 19 Nisan 2021.

(*Necessary and Proper Clause*)”²⁸³ ve “Vergilendirme ve Harcama Maddesi (*Power of the Purse*)”²⁸⁴ yetkisi dahilinde gerçekleştirmektedir. Kongre sahip olduğu denetim yetkisi sayesinde, istihbarat servislerinin bütçelerinin kullanımı ve faaliyetlerinin yasallığı konularına odaklanabilmektedir. Bu komiteler, Başkan tarafından onaylanan örtülü operasyonlara ilişkin bilgi sahibi olmak, dış politika konusunda gerekli istihbaratı temin etmek, bütçe vasıtasıyla istihbarat servisleri üzerinde kontrol mekanizması oluşturmak gibi misyonlara sahiptir. Kongre’de ayrıca istihbarat servislerinin denetimiyle görevlendirilen iki ana komite bulunmaktadır. Bunlar; İstihbarattan Sorumlu Senato Komitesi (*Senate Select Committee on Intelligence-SSCI*) ve İstihbarattan Sorumlu Temsilciler Meclisi Komitesi (*House of Representatives Permanent Select Committee on Intelligence-HPSCI*)’dir.²⁸⁵

İstihbarattan Sorumlu Senato Komitesi (*Senate Select Committee on Intelligence-SSCI*); ABD hükümetinin gerçekleştirdiği istihbarat faaliyetleri ve programlarının denetimi ile bu denetim sonucunda istihbarat servislerine ilişkin önerilerini de içeren rapor hazırlayıp Senato’ya sunmakla görevlendirilmiş 15 üyeden oluşan bir komitedir. Komite ayrıca ABD Başkanı tarafından sunulan yıllık istihbarat bütçesinin denetimini gerçekleştirmekle de görevlidir. Komitede görevli senatörlerin istihbarat servislerinin kaynak ve yöntemlerine, harcamalarına ve gizli değerlendirmelerine ilişkin verilere erişim imkanı bulunmaktadır.²⁸⁶

²⁸³ ABD Anayasası Madde I, Bölüm 8: “*Kongrenin Yetkisi ... Yukarıdaki Yetkilerin Yürütülmesi için gerekli ve uygun olan tüm Yasaları ve bu Anayasa tarafından Amerika Birleşik Devletleri Hükümeti’nde veya herhangi bir Bölümünde veya Görevlisinde verilen diğer tüm Yetkileri yapmaktır.*”

²⁸⁴ ABD Anayasası Madde I, Bölüm 8’de ABD’de Kongreye vergileri tahsil etme yetkisi verirken, bu madde vergilerin sadece iki amaç için tahsil edilmesine izin verir: “*Amerika Birleşik Devletleri’nin borçlarını ödemek ve Amerika Birleşik Devletleri’nin ortak savunmasını ve genel refahını sağlamak*” ifadeleri geçmektedir.

²⁸⁵ Eric Rosenbach and Aki J. Peritz, **Confrontation or Collaboration? Congress and the Intelligence Community**, Belfer Center for Science and International Affairs, Harvard Kennedy School, 2009 (Çevrimiçi) <https://www.belfercenter.org/sites/default/files/legacy/files/IC-book-finalasof12JUNE.pdf> 20 Şubat 2022.

²⁸⁶ U.S. Senate Select Committee on Intelligence, (Çevrimiçi) <https://www.intelligence.senate.gov/about>, 05 Mart 2022

İstihbarattan Sorumlu Temsilciler Meclisi Komitesi (*House of Representatives Permanent Select Committee on Intelligence-HPSCI*), Senato'daki komitenin misyonuna benzer şekilde ABD İstihbarat Topluluğu'nun (IC) faaliyetlerinin denetimiyle yetkilendirilmiş 23 üyeden oluşan Temsilciler Meclisi komitesidir. Komitenin; terörle mücadele, karşı istihbarat ve silahların yayılmasını önleme, savunma istihbaratı ve savaş desteği, istihbarat modernizasyonu, stratejik teknolojiler ve ileri araştırmalar olmak üzere dört farklı alanda faaliyet yürüten alt komitesi yer almakta olup, gerçekleştirdikleri denetime ve istihbarat servislerine ilişkine önerilerine ait raporları Temsilciler Meclisi'ne sunmaktadırlar.²⁸⁷

Her iki komite de, ABD İstihbarat Topluluğu'nun (IC) faaliyetlerinin yasallığının denetimi ve mali denetimleri noktasında önemli gözetim yetkilerine ve etkin yaptırım gücüne sahiptir.

ABD'de istihbarat servislerinin yargısal denetimi konusunda ise federal düzeyde yetkilendirilmiş ayrı bir mahkeme bulunmaktadır. Dış İstihbarat Gözetim Yasası'na (FISA) binaen kurulan ve FISA mahkemesi olarak da bilinen Dış İstihbarat Gözetim Mahkemesi (*United States Foreign Intelligence Surveillance Court*), sadece istihbarat servislerinin yargısal denetimi hususunda görev yapmakta olan ihtisas mahkemesidir. FISA Mahkemesi, ulusal güvenlik konularında istihbarat servislerine tanınan yetkilerin hukuki denetimi ve anlaşmazlıkların çözümünde yetkilidir. 11 yargıçtan oluşan mahkeme ulusal güvenlikle alakalı konularda soruşturma yetkilendirmesi de yapabilmektedir.²⁸⁸

²⁸⁷ U.S. House of Representatives Permanent Select Committee on Intelligence, (Çevrimiçi) <https://intelligence.house.gov/about/>, 05 Mart 2020.

²⁸⁸ Cohen and Wells, **a.g.e.**, s. 34.

II. BİRLEŞİK KRALLIK

A. İstihbarat Yapılanması

Birleşik Krallık, dünya üzerinde en köklü istihbarat geleneğine sahip olan devletlerin başında gelmektedir. Çağdaş manada kurumsal istihbarat faaliyetlerinin ilk örneklerinden olan İngiliz Gizli Servisi'nin temelleri 1530 yılında Thomas Cromwell tarafından atılmış olup, 1568 yılında Kraliçe I. Elizabeth döneminde “İngiliz Kraliyet Gizli Servisi” olarak kurumsallaşmıştır.²⁸⁹

Günümüzde Birleşik Krallık ana istihbarat sistemi, Krallık bünyesinde farklı konu ve alanlarda faaliyet gösteren üç farklı ulusal istihbarat servisinden meydana gelmektedir. Bu servisler yabancı, yerli ve teknik istihbarat faaliyetleri gerçekleştirmek ve istihbarata karşı koymaktan sorumludurlar. İstihbarat servisleri söz konusu faaliyetleriyle, Birleşik Krallık'ın ulusal güvenliğinin ve çıkarlarının korunması ile kolluk kuvvetlerinin çalışmalarına katkıda bulunmaktadır. Birleşik Krallık İstihbarat Topluluğu'nu (*U.K. Intelligence Community - UKIC*)²⁹⁰ oluşturan devletin ulusal güvenliğini sağlamak amacıyla oluşturulan ve birbirleriyle koordineli olarak çalışan bahse konu üç servis; iç istihbarattan sorumlu “Güvenlik Servisi (MI5)”, dış istihbarattan sorumlu “Gizli İstihbarat Servisi (SIS veya MI6)” ve teknik istihbarattan sorumlu “Hükümet İletişim Merkezi/Başkanlığı (GCHQ)”dır.²⁹¹ Bahse konu üç istihbarat servisinin merkez binaları İngiltere sınırları içerisinde olduğundan, “İngiliz İstihbarat Servisleri” olarak da bilinmektedirler.

Ayrıca askeri istihbarattan sorumlu “Savunma İstihbaratı (*Defence Intelligence-DI*)” ve “Ortak İstihbarat Komitesi (*Joint Intelligence Organisation-JIO*)” de Birleşik Krallık istihbarat sistemi içerisinde faaliyet göstermektedir. Bu servisler haricinde Scotland Yard, NCS, Soca vb. polis/maliye konulu kısmı

²⁸⁹ İlhan Bahar, **Teşkilat-ı Mahsusa, MİT ve İstihbarat Örgütleri**, İstanbul, Kumsaati Yayınları, 2009, s. 499.

²⁹⁰ U.K. Secret Service (SS-MI5), “Intelligence Machinery”, (Çevrimiçi) <https://www.mi5.gov.uk/national-intelligence-machinery>, 11 Mayıs 2021.

²⁹¹ British Intelligence Agencies, (Çevrimiçi) https://assets.publishing.service.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/738479/SIA_Accounts_HC1509_Web_Version.pdf, 01 Mayıs 2021

istihbarat yetkilerine sahip olan kuruluşlar bulunsa da, çalışmanın sınırlılığı gereği bu kuruluşlara değinilmeyecektir.

MI5, MI6 ve GCHQ, Birleşik Krallık'ın ulusal ve uluslararası alandaki operasyonel istihbarat ve güvenlik çalışmalarının çoğundan sorumludur. MI5, Birleşik Krallık'ta yabancı casusları engellemek ve iç güvenliğin sağlanmasından mükellef iken, MI6 ise yurt dışında Birleşik Krallık adına casusluk faaliyetleri yapmaktan sorumludur. Bu üç servisin bağlı olduğu bakanlıklar olmakla birlikte, tüm bu istihbarat sisteminin asıl sorumlusu başbakandır. Başbakan istihbari faaliyetler hakkında önerileri Ulusal Güvenlik Danışmanı'ndan almaktadır. Başbakan bahse konu servislerin faaliyetleri hakkında parlamentoya karşı sorumludur. Bakanlar Kurulu ise gerekli durumlarda öncelikleri belirleme, servisler arası koordinasyonu oluşturma ve performans takibi gibi konularda yetkilidir. Aşağıda ayrıntılı şekilde anlatılacağı üzere, MI5 İçişleri Bakanı'na, MI6 ve GCHQ Dışişleri Bakanı'na, DI ise Savunma Bakanı'na bağlı olarak çalışmalarını yürütmektedir.

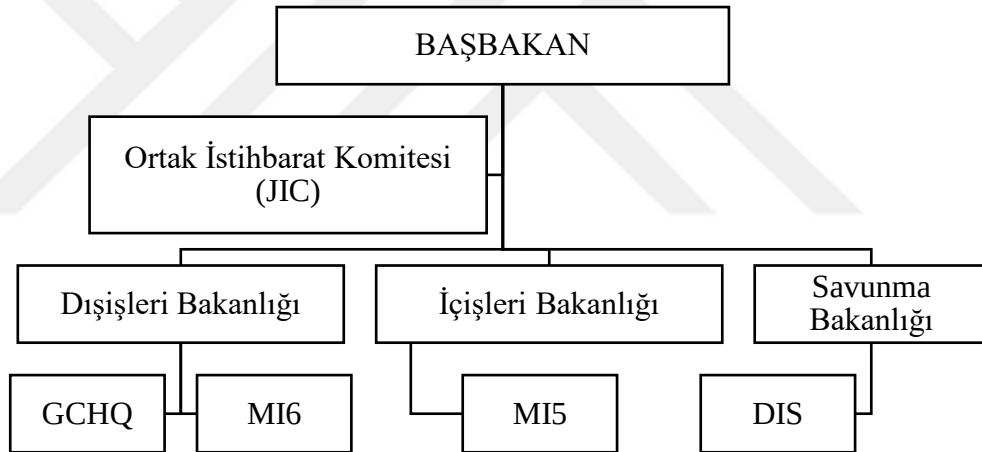
Bunun yanı sıra MI5, MI6 ve GCHQ üzerinde “*Kraliyet Patronajı*” bulunmaktadır. 2011 yılından bu yana Kraliyet ailesinden Galler Prensi, “*İstihbarat Servislerinin Kraliyet Patronu*” (MI5, SIS ve GCHQ) olarak bu görevi yürütmektedir.²⁹²

“Ortak İstihbarat Komitesi (*Joint Intelligence Committee-JIC*)” ise istihbarat servisleri tarafından toplanan istihbaratı değerlendirme ve bu doğrultuda derlenen istihbaratı etkin politika oluşturmaya sağlamak için bakanlara sunmakla görevli yapıdır.²⁹³ Komitenin asıl misyonu, ulusal çıkarlar doğrultusunda kısa ve uzun vadede servisler arası koordineli şekilde istihbarat değerlendirmeleri sağlamak ve karar vericilerin önüne tek elden ve doğrulanmış istihbaratı sunmak olarak özetlenebilir. JIC ayrıca ulusal güvenlik, ekonomik refah ve ciddi suçların önlenmesi ile alakalı istihbarat önceliklerini ve gerekliliklerini yıllık olarak gözden geçirmekte; Birleşik Krallık çıkarlarına yönelik her seviyedeki dolaylı ve dolaysız riskleri veya

²⁹² U.K. Secret Service (SS-MI5), “People and Organization”, (Çevrimiçi) <https://www.mi5.gov.uk/people-and-organisation>, 01 Ağustos 2022.

²⁹³ U.K. Secret Intelligence Service(SIS-MI6), “About”, (Çevrimiçi) <https://www.sis.gov.uk/about-us.html>, 10 Mayıs 2022.

fırsatları ortaya koymaktadır. JIC tarafından ortaya konan ihtiyaç beyanı, istihbarat toplayıcılarına (MI6 ve GCHQ) bir anlamda rehberlik sağlamaktadır.²⁹⁴ MI5 da, JIC gereksinimlerini karşılamak için istihbarata katkıda bulunur. Ancak MI5, yasal fonksiyonlarına uygun olarak bağlı bulunduğu İçişleri Bakanı'nın onayladığı plan ve önceliklere göre işlerini formüle etmektedir.²⁹⁵ JIC her ne kadar istihbarat ile ilgili servisler arası koordinasyonu sağlamakla görevli olsa da, istihbari faaliyetlerin salt JIC'in yönlendirmeleri doğrultusunda yapıldığını söylemek doğru olmayacaktır. Çünkü servislerin haber toplama faaliyetleri sonucunda ürettikleri istihbari bilginin büyük kısmı, servislerin kendi kuruluş amaçlarından kaynaklanan resen gerçekleştirilen faaliyetlerdir.

Şekil 2.2 : Birleşik Krallık İstihbarat Topluluğu (U.K. *Intelligence Community - UKIC*) Yapılanması²⁹⁶

²⁹⁴ U.K. Joint Intelligence Committee, (Çevrimiçi) <https://www.gov.uk/government/groups/joint-intelligence-committee>, 10 Mayıs 2022 ve Yunus Eren, **Demokratik Ülkelerde İstihbarat Teşkilatlarının Yapılanması: İngiltere ve Türkiye Karşılaştırması**, Yüksek Lisans Tezi, Polis Akademisi, Ankara, 2012, s. 23.

²⁹⁵ U.K. Secret Service (SS-MI5), “Intelligence Machinery”, (Çevrimiçi) <https://www.mi5.gov.uk/national-intelligence-machinery>, 11 Mayıs 2021.

²⁹⁶ U.K., The Role of Ministers, (Çevrimiçi) <https://www.intelligence.gov.uk/ministers.aspx>, 11 Ağustos 2022.

Birleşik Krallık'ta istihbarat servisleri arasında etkili bir koordinasyon ve eşgüdümlü çalışma ortamı bulunmaktadır. Ülkeyi geniş bir tehdit yelpazesinden korumak amacıyla, istihbarat servisleri birbirleriyle yakın ilişki içerisinde çalışmaktadır. SIS denizaşırı ülkelerden gelen tehditlere odaklanırken, MI5 ise enerjisini ülke içerisinde istihbarat toplama ve Birleşik Krallık içinden tehditlere karşı soruşturma yürütmeye harcamaktadır. Teknik ve analitik konulardaki uzmanlığını kullanarak günümüz siber dünyasında İngiliz devletini ve toplumunu korumak için istihbarat sağlayan GCHQ ise hem SIS hem de MI5 ile eşgüdüm içerisinde çalışmaktadır. Bu üç farklı beceri grubu, Birleşik Krallık'ın sürekli gelişen tehditlere karşı güvenli ve emniyetli durumda kalmasını sağlamak için birbirini tamamlamayan rollere sahiptir.

Birleşik Krallık'ın istihbarat yapılanması incelendiğinde en çok öne çıkan noktalardan birisi, istihbarata dayalı politika oluşturmada önce farklı mekanizmalar vasıtasıyla bilgilerin karar vericilerin önüne filtrelenmiş şekilde sunulmasının sağlanmasıdır. Bu yöntemle farklı kaynaklardan gelen veriler doğrultusunda sistem kendi otokontrolünü sağlayabilmektedir. Ayrıca koordinasyona verilen önem sayesinde servisler arasında ortaya çıkabilecek muhtemel görev çakışmaları engellenerek para, zaman ve de kaynak israfının önüne geçilebilmektedir.²⁹⁷

MI5, MI6 ve GCHQ personeline sanılanın aksine “ajan” denilmemektedir. “2000 tarihli Soruşturma Yetkileri Yasası (*Regulation of Investigatory Powers Act 2000-RIPA*)” bir ajanın yasal tanımını sağlar. Ajan, araştırmalara yardımcı olan, dışarıdan istihbarat sağlayabilen kişilere denmektedir. İstihbarat servisi personeli ise memur (*officers*) olarak adlandırılmaktadır. RIPA'nın II.Bölümü, ajanların kullanımı noktasında yasal bir temel sağlar ve bunların kullanımı için katı kurallar belirler. Yasada ajanların sadece ulusal güvenlik menfaatleri, suçun önlenmesi veya tespit edilmesi amacıyla yahut Birleşik Krallık'ın ekonomik refahı için kullanılması gerektiği hükme bağlanmıştır.²⁹⁸

²⁹⁷ Eren, **a.g.e.**, s. 23-24.

²⁹⁸ U.K. Secret Service (SS-MI5), “Covert Human Intelligence Sources”, (Çevrimiçi) <https://www.mi5.gov.uk/covert-human-intelligence-sources>, 11 Mayıs 2021.

Bahse konu servislerin yapılanmasından bahsedecek olursak, iç güvenlik servisi olan MI5, 1909 senesinde Gizli Servis Bürosu (SSB) adı altında Alman espionaj faaliyetlerine karşı olarak ihdas edilmiştir. SSB, MI5'in öncülü olmasının yanı sıra aynı zamanda espionaj servisi olan MI6'in de temellerini oluşturan bir kuruluştur. Sonraki yıllarda Birleşik Krallık'ın güvenliğinde farklı görevler alan büro, 1916 yılında Savaş Bakanlığı'nın bir bölümü haline gelmiş ve adı da Askeri İstihbarat (Military Intelligence) Direktörlüğü olmuştur. Günümüzdeki adı olan MI5'in MI kısaltması da buradan gelmekte olup, 5 ise Bölüm 5'i (Section 5) ifade etmektedir. MI (Askeri İstihbarat), kuruluşundan sonra yaklaşık 19 adet bölümden oluşmaktaydı. Söz konusu birimlerden kamuoyuna yansıyanları: MI1 (Kod Kırma), MI2 (Rusya ve İskandinavya Masası), MI3 (Doğu Avrupa Masası), MI4 (Havadan Uzlaşma), MI8 (Askeri İletişim), MI9 (Gizli Operasyonlar Bölümü), MI10 (Silah Analizi), MI11 (Saha Güvenlik Polisi), MI13 (Keşif Birimi), MI14 ve MI15 (Almanya Masası), MI19 (PoW brifing), MI17 (Askeri İstihbarat Merkez Ofisi). olarak bilinmektedir. Hatta komplo teorisyenleri, dünya dışı varlıklar ilgilenen gizli bir MI7 olduğuna iddia etmektedirler. Söz konusu bölümlerin çoğu II. Dünya savaşıdan sonra ya lağvedilmiş ya da MI5, MI6 veya GCHQ bünyesine dahil olmuşlardır.²⁹⁹

1. İç İstihbarat Servisi (Security Service-MI5) İç Yapılanması

MI5, 1989 tarihli Güvenlik Servisi Yasası doğrultusunda, İngiliz parlamenter demokrasisini ve ekonomik çıkarlarını korumak, terörle mücadele etmek ve Birleşik Krallık'ta casusluk faaliyetlerine karşı koymakla görevlendirilen iç istihbarat servisidir. MI5, kabinedeki İçişleri Bakanı'nın yasal yetkisi altında çalışır ancak İçişleri Bakanlığı'nın bir parçası değildir. Servisin başında İngiliz Kamu Hizmeti Daimi Sekreteri seviyesinde bir Direktör bulunmaktadır. Direktör Yardımcısı ise üç farklı birimin operasyonel faaliyetinden sorumludur. Bu üç birim; Uluslararası Terörle Mücadele Birimi, Ulusal Güvenlik Danışma Merkezi (siber, karşı

²⁹⁹ Matt Denham, What's the difference between MI5 and MI6? What happened to MI1 - MI4 and are there agencies with higher numbers (MI7, MI8, etc.)?, **The Guardian**, (Çevrimiçi) <https://www.theguardian.com/notesandqueries/query/0,5753,-20949,00.html>, 13 Mayıs 2020.

proliferasyon ve karşı casusluk) ile Kuzey İrlanda kontr-terörizm birimleridir. Ayrıca Servis Direktörüne bağlı olarak Yetenek Direktörü (analizler, teknik operasyonlar ve gözetimden sorumlu), Strateji Direktörü (finans ve personelden sorumlu) ve Hukuk Birimi bulunmaktadır. 2022 yılı itibarıyla MI5, yaklaşık 4.400 kişiyi istihdam etmektedir. MI5, 2018-2019 yıllarında ana faaliyet alanlarına göre harcamalarının %67'sini uluslararası terörle mücadele, %20'sini Kuzey İrlanda ile alakalı terörizm, % 13'ünü ise karşı proliferasyon ve kontr-espiyonaj ile koruyucu güvenlik faaliyetleri için kullanmıştır. MI5'in harcamaları ve kaynak tahsisleri, İstihbarat ve Güvenlik Komitesi (ISC) tarafından incelenmektedir. Ayrıca Birleşik Krallık'taki diğer kamu kuruluşlarında olduğu gibi, mali hesapları Ulusal Denetim Ofisi (NAO) tarafından denetlenmektedir.³⁰⁰ Servis, istihbari ve operasyonel açıdan ise Ortak İstihbarat Komitesi (*Joint Intelligence Committee-JIC*) tarafından yönetilmektedir. JIC; görevi gereği diğer servisler(MI6, GCHQ, DI), İngiliz hükümeti ve de savunma sanayii alanındaki farklı kuruluşlarda da yetkisi dahilinde irtibat kurabilmektedir.³⁰¹

2. Dış İstihbarat Servisi (Secret Intelligence Service - SIS/MI6) İç Yapılanması

Kamuoyunda daha çok MI6 adıyla bilinen bilinen Gizli İstihbarat Servisi (SIS), Birleşik Krallık devletinin dış istihbarat servsidir ve temel olarak Birleşik Krallık'ın ulusal güvenliğini desteklemek için, deniz aşırı insan istihbaratının (HUMINT) toplanması ve analizi ile görevlendirilmiştir.

MI6, ülkenin istihbarat topluluğunun espiyonajdan sorumlu üyesidir ve Dışişleri Bakanlığı'na karşı sorumludur. Bununla beraber, bazı önemli deniz aşırı operasyonlar için başbakanın onayının alınması gerekmektedir. 1909 yılında Gizli Servis Bürosu'nun (SSB) dış istihbarat konusunda uzmanlaşmış bir bölümü olarak kurulan bölüm, I. Dünya Savaşı esnasında önem kazanması sonrasında 1920 yılında bugünkü adını almıştır. MI6 adı, *Military Intelligence, Section 6*'dan gelmektedir.

³⁰⁰ U.K., Secret Service (SS-MI5), “People and Organization”, (Çevrimiçi) <https://www.mi5.gov.uk/people-and-organisation>, 01 Ağustos 2022.

³⁰¹ U.K., “Intelligence Services Act 1994”, (Çevrimiçi) <http://www.legislation.gov.uk/ukpga/1994/13/contents>, 16 Mayıs 2020.

MI6'in varlığı 1994 senesine kadar resmi olarak kabul edilmemiştir. O yıl yayınlanan “İstihbarat Servisleri Yasası (*Intelligence Services Act-ISA*)”, MI6’i ilk kez yasal bir temele oturtmak için parlamento tarafından çıkarılmıştır. Bu yasa aynı zamanda servisin faaliyetleri için yasal dayanak sağlamaktadır.³⁰²

İç istihbarat servisi olan MI5’in resmi internet sayfasında servisin teşkilat yapılanması, personeli ve harcamalarına ilişkin genel bir bilgi verilmesine karşın dış istihbarat servisi MI6’ın sayfasında ise konuya ilişkin herhangi bir detay bilgi paylaşılmamakta, bünyesindeki operasyonel başkanlıklar ve personel sayısı gizli tutulmaktadır.

3. Teknik İstihbarat Servisi (Government Communications Headquarters – GCHQ) İç Yapılanması

GCHQ (*Government Communications Headquarters*); Birleşik Krallık’ı siber saldırılara ve tehditlere karşı korumak maksadıyla görev yapan teknik istihbarat servisidir. Kitleli veri toplama, iletişimin denetlenmesi ve gözetim konularıyla ilgili faaliyet yürütmektedir. GCHQ ilk yıllarında MI6’e bağlı bir oluşum olarak faaliyetlerini yürütmekteyken, 1946 yılında halihazırdaki adını alarak ayrı bir istihbarat servisi olarak yapılandırılmış ve Birleşik Krallık istihbarat mekanizmasının üçüncü önemli ayağı haline gelmiştir. GCHQ, İngiltere Dışişleri Bakanlığı’nın yetki ve sorumluluğu altında çalışmalarını sürdürmektedir. GCHQ, resmi olarak MI5, MI6 ve de Savunma İstihbarat (DI) ile koordineli olarak, Ortak İstihbarat Komitesi (JIC)’ın resmi başkanlığında faaliyet göstermektedir. GCHQ, Ortak Teknik Dil Servisi (JTLS) ve Elektronik İletişim Güvenlik Grubu (CESG) olarak iki ana alt birime sahiptir. Bu birimlerde GCHQ’nun teknoloji olarak ilgilendiği alanın genişliği sebebiyle çalışmalarını farklı bölümlere ayırmıştır. Bu bölümlenme; “Telekomünikasyon, Ağ Sistemleri, Bilgisayar Mimarlığı, Yazılım Geliştirme ve Elektronik Mühendisliği” olarak teşekkül etmiştir.³⁰³ GCHQ’nun yaklaşık 6.200 personeli bulunduğu bilinmektedir. Bunun yanı sıra 2015’te açılan ve darkweb odaklı

³⁰² Ibid.

³⁰³ Eren, **a.g.e.**, s. 52.

çalışan Ortak Operasyon Hücresi (*Joint Operations Cell*) ile 2016'da açılan ve bilgisayarlara yönelik güvenlik tehditlerini önleme ve ülkenin siber saldırılara karşı savunma üssü olması amacıyla tasarlanan Ulusal Siber Güvenlik Merkezi (*National Cyber Security Centre-NCSC*) de GCHQ'ye bağlı olarak çalışmaktadır.³⁰⁴

GCHQ'nin ayrıca Britanya ve dünyanın farklı bölgelerinde birçok istasyonu/üssü yer almaktadır. Bu istasyonlardan biri de Güney Kıbrıs Rum Yönetimi'ndedir. GKRY'deki bu istasyonun tüm Ortadoğu'nun iletişimini izlediğine dair de iddialar bulunmaktadır.³⁰⁵

B. Haber Toplama Yetkileri

Birleşik Krallık'ta istihbarat kuruluşları olan GCHQ, MI5 ve MI6'nın yetkilerini düzenleyen başlıca yasal düzenlemeler; “Güvenlik Servisi Yasası (*Security Service Act 1989*)”, “İstihbarat Servisleri Yasası (*The Intelligence Services Act 1994-ISA*)” ve “Soruşturma Yetkileri Yasası (*Regulation of Investigatory Powers Act 2000-RIPA*)”dır. Bu yasalar söz konusu servislere *her türlü* operasyona izin verecek kadar geniş yetkiler vermektedir. İstihbarat ile alakalı hükümlere yer veren İnsan Hakları Yasası (İHD) ise bireysel özgürlüklere vurgu yapmaktadır. İngiliz istihbarat servislerinin yabancı diplomatlar da dahil olmak üzere bireyleri dinleme ve gözetlemelerine izin veren yetkiler, “*ulusal güvenlik, ekonomik refah ve ciddi suçların önlenmesi ya da tespitinin desteklenmesi*” kapsamında “1994 tarihli İstihbarat Servisleri Yasası'nda (ISA)” belirtilmiştir.³⁰⁶ ISA'da, gözetim yapılabilmesi için sebepler arasında ekonomik refah (*Economic Wellbeing-EWB*)

³⁰⁴ Ömür Çelikdönmez, İngiltere Güvenlik ve İstihbarat Dairesi siber saldırıya nasıl hazırlanıyor?, **Kafkassam**, (Çevrimiçi) <https://kafkassam.com/ingiltere-guvenlik-ve-istihbarat-dairesi-siber-saldiriya-nasil-hazirlaniyor.html>, 14 Mayıs 2020.

³⁰⁵ “NSA eski çalışanı Edward Snowden, 2013 yılında ifşa ettiği Wikileaks belgelerinde, GKRY'deki bu istasyonun, Ortadoğu ülkelerine ait tüm telefon görüşmelerini, SMS'leri, e-postaları, sosyal medya hesapları, internet trafiği gibi bütün iletişimi kullanıcıların izni ya da bilgisi olmadan gizlice takip ettiğini tüm detaylarıyla ifşa etmiştir. İngiltere'nin aday 1878-1960 arası egemenliği altında tutması; sonraki dönemde ise askeri üsleri ile bölgedeki varlığını sürdürmesinin sebebinin de bu istasyon olduğu iddia edilmektedir.” Detaylı bilgi için bkz. Çelikdönmez, a.g.e.

³⁰⁶ U.K., “Intelligence Services Act 1994” Section I, (Çevrimiçi) <http://www.legislation.gov.uk/ukpga/1994/13/crossheading/the-secret-intelligence-service>, 14 Mayıs 2022.

hükmünün bulunması, yayınlandığı dönemde Avrupa'daki diğer ülkeler tarafından İngiliz şirketlerine rekabet gücü kazandırma amacıyla istihbarat sunulması endişesi oluşturmuştur.³⁰⁷ Ayrıca yasada gözetim şartları arasında geçen "Ulusal güvenlik" hükmünün de bir kesin tanımı olmadığından dolayı istihbarat servislerine, casusluk operasyonları esnasında gizlenecekleri büyük bir şemsiye vermektedir.

İngiliz istihbarat kuruluşları olan MI5, MI6 ve GCHQ'ya ISA aracılığıyla kanuni yetkilendirmeler yapılmasından altı yıl sonra, "Soruşturma Yetkileri Yasası (*Regulation of Investigatory Powers Act 2000-RIPA*)" kapsamında, siber müdahaleler de dahil olmak üzere teknik yollarla istihbarat toplamak için geniş yetkiler verilmiştir.

Güçlü yetkilere sahip olan MI5, MI6 ve GCHQ'in, kendilerine tanımlanan görev alanlarında bu yetkilerini kullanabilmeleri için devasa bütçelere sahip olduklarını söylemekte fayda vardır. Birleşik Krallık'ta "Tek İstihbarat Hesabı (*The Single Intelligence Account-SIA*)" adında bir fon bulunmaktadır. Bu fon, üç ana istihbarat servisinin bütçesini oluşturmaktadır. SIA'nın 2020/2021 mali yılında mevcut harcaması, yaklaşık 3.2 milyar İngiliz Sterlini'dir.³⁰⁸ SIA bütçesine, ilgili bakanlar tarafından Harcama Gözden Geçirmesi (*Spending Review*) yoluyla karar verilir. Bu süreç, bakanlara genel hükümet harcamalarına ilişkin kararlar doğrultusunda istihbarata ne kadar harcama yapacaklarına karar vermelerine yardımcı olur. İngiliz istihbarat servisleri ayrıca Savunma Bakanlığı, Dışişleri Bakanlığı ve uluslararası kalkınma departmanları ile paylaşılan Ortak Güvenlik Fonu'ndan ek kaynaklar için başvuru yapabilme imkanına da sahiptirler.

1. İç İstihbarat Servisi (MI5)

İç istihbarat/güvenlik servisi olan MI5, "yerli" istihbarat servisi olarak tanımlansa da, misyonu İngiliz vatandaşlarının çıkarlarını hem yurt içinde hem de

³⁰⁷ "The laws that allow intelligence agencies to spy on foreign diplomats" **The Guardian** (Çevrimiçi) <https://www.theguardian.com/uk/2013/jun/16/laws-intelligence-agencies-spy-foreign>, 14 Mayıs 2020.

³⁰⁸ U.K., British Intelligence Agencies, "Security and Intelligence Agencies Financial Statement 2020-21" (Çevrimiçi) https://assets.publishing.service.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/1042372/Final_APS_Security_and_Intelligence_Agencies_Financial_Statement_2020-21_Print.pdf, 01 Ağustos 2022.

yurt dışında korumaktır. Ülkeye yönelik tehditler hakkında ayrıntılı istihbarat toplamak MI5'in ana görevidir. Terörizm ve casusluk gibi tehditler genellikle yurt dışı kaynaklı olduğundan, MI5 denizaşırı casusluk ve terör faaliyetlerine karşı mücadele etmek için MI6 ve GCHQ ile yakın bir şekilde çalışmaktadır. MI5'in işlevlerini açıklayan kanun “Güvenlik Servisi Yasası (*Security Service Act 1989*)”dır. Bu yasa, MI5'in yasal zeminde faaliyet göstermesini sağlamıştır. Söz konusu mevzuat öncesinde MI5, 1909'dan beri fiilen faaliyet yürütmesine rağmen İngiltere hükümeti MI5'in varlığını uzun yıllar reddetmiştir. 1989 tarihinde yayınlanan Güvenlik Servisi Yasası'nın getirdiği ana değişiklik, servisin yasal zemine kavuşturulması ile faaliyetlerine yönelik şeffaflık ve denetlenebilirlik koşulları getirmesi olmuştur. Bahse konu kanun, denetim noktasında MI5'e bakanlık denetimini içeren bir çerçeve getirmektedir. Örneğin, kanunun yürürlüğe girmesinden sonra MI5'in özel mülklere müdahale etmesini gerektirebilecek durumlarda, faaliyet için yetki alması gerekli hale gelmiştir. Söz konusu kanun MI5'in işlevlerini ortaya koymuş ve servisin görevlerini³⁰⁹;

- “Casusluğa, terörizme, sabotaja, yabancı güçlerin ajanlarının faaliyetlerine karşı koymak,
- Parlamenter demokrasiyi bozmaya veya baltalamaya yönelik mevcut ve olası tehditlere karşı mücadele etmek,
- Terörle mücadele, kontrespiyonaj, kontrolproliferasyon ve siber güvenlik faaliyetleriyle ulusal güvenliği sağlamak,
- Britanya'nın ekonomik refahını dışarıdan gelebilecek tehdit ve saldırılara karşı korumak,
- Ciddi suçların önlenmesi ve tespitinde diğer kolluk kuvvetlerinin faaliyetlerini desteklemek”

olarak belirtmiştir.

MI5 bu işlevleri yerine getirmek için ülkeye yönelik tehditler hakkında gerekli istihbaratı toplar, analiz eder, değerlendirir ve tehdidin kaynağına karşı

³⁰⁹ U.K., “Security Service Act 1989” and 1996 Amendment, (Çevrimiçi) <http://www.legislation.gov.uk/ukpga/1989/5/section/1>, 15 Mayıs 2022.

faaliyette bulunur. Aynı zamanda da hükümete ve ilgili kuruluşlara tehdidin boyutu ile tehdiye karşı koruyucu güvenlik önlemleri hakkında tavsiyelerde bulunur.³¹⁰

Bunun yanı sıra “İstihbarat Servisleri Yasası (*The Intelligence Services Act 1994-ISA*)”, “Terörizm Yasası (*Terrorism Act 2000*)” ve “Soruşturma Yetkileri Yasası (*Regulation of Investigatory Powers Act 2000-RIPA*)” da MI5’in yasal dayanaklarını/mevzuatlarını oluşturmaktadır.

MI5 kanuni yetkileri kapsamında; “gizli ajan kullanma, doğrudan ya da dolaylı takip ve gözetleme, iletişime müdahale, e-postaları ve telefon görüşmelerini izleme , telekomünikasyon şirketlerinden iletişim verilerini talep etme, kişilerin evine veya arabasına gizli dinleme aygıtlarını koymak suretiyle gözetim yapma, bilgisayarlara veya diğer cihazlara gizlice erişme” gibi faaliyetlerde bulunabilmektedir. Ayrıca devletin hassas konumdaki kadrolarında çalıştırılması planlanan personel hakkında güvenlik araştırması yapmakta servisin görevleri arasındadır.³¹¹

MI5 yetki gerektiren en üst seviyedeki müdahaleci istihbarat toplama yöntemlerini kullanmadan önce, ilgili bakana yapılması planlanan operasyonun; *“ulusal güvenliğin korunması ya da Birleşik Krallığın ekonomik refahının deniz aşırı tehditlere karşı korunması ya da ciddi suçların önlenmesi/tespit edilmesi için gerekli olduğunu; elde edilecek istihbarat kazanımının yapılacak temel hak ihlallerine oranla daha büyük olacağını, elde edilmesi istenen bilgilerin başka yollarla makul bir şekilde elde edilemeyeceğini”* belirtmek ve yetki almak durumundadır. Yani Birleşik Krallık’taki sistemde müdahalenin gerekli ve orantılı olmasını sağlamak zorunlu bir ön koşuldur. Ancak MI5’in gözaltı ya da tutuklama gibi icrai yetkisi bulunmamaktadır. Bu tarz bir durum yaşanması durumunda, operasyon yetkileri

³¹⁰ U.K., National Intelligence Machinery, (Çevrimiçi) https://assets.publishing.service.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/61808/nim-november2010.pdf, 16 Mayıs 2021.

³¹¹ U.K., Secret Service (SS-MI5), “Gathering Intelligence”, (Çevrimiçi) <https://www.mi5.gov.uk/gathering-intelligence>, 16 Mayıs 2021.

olan kolluk kuvvetleri ile koordine kurularak bu tür operasyonlar bahse konu kurumlar vasıtasıyla yürütülmektedir.³¹²

2000 tarihli Soruşturma Yetkileri Yasası'na (RIPA)göre;³¹³ “*Posta, kargo, internet ve telekomünikasyon hizmet sağlayıcıları, MI5 ve diğer servislerin talep etmesi halinde istihbarat servisleri ile işbirliği yapmak ve bilgi paylaşımı gerçekleştirmek zorundadır*”. Benzer şekilde 2005 senesinde yürürlüğe alınan Terörün Önlenmesi Kanunu'na göre MI5, ulusal güvenliği korumak ve suçları tespit etmek amacıyla, İçişleri Bakanı'nın yetkilendirmesiyle her türlü iletişim hizmeti sağlayan kuruluştan veri ve arşiv kaydı isteyebilmektedir.

MI5 yetkisi kapsamında gizli dinleme faaliyeti gerçekleştirebilmek için İçişleri Bakanı'ndan onay almak durumundadır. Ancak acil durumlarda istihbarat servisinin mahkeme kararı olmaksızın 48 saatliğine dinleme yetkisi bulunmaktadır. Servisin yaptığı dinleme yetki başvurularında faaliyetin gerekli ve ölçülü olduğunu belirtmek zorunda olup, yapılan bu faaliyetler iki bağımsız komisyon üyesi tarafından denetime tabidir.³¹⁴

Ülkenin ulusal güvenliğinin ya da ekonomik refahının korunması gereken durumlarda, MI5 personeli Birleşik Krallık'ta “suç teşkil edecek faaliyette bulunma” yetkisine sahip olabilmektedir. Mart 2018'de İngiltere hükümeti, MI5 ajanlarının İngiltere'de ceza faaliyet gerçekleştirebilmelerine izin verildiğini deklare etmiştir. Ayrıca servisin tüm çalışanları, “1989 tarihli Resmi Sırlar Yasası'nın (Official Secrets Act)³¹⁵” güvencelerine tabidir. Ancak 2019 yılında dört farklı insan hakları örgütü, MI5 personeline verilen bu suç işleme yetkisinin aslında 1990'lı yıllardan bugüne değin devam eden bir politika olduğunu, MI5 ajanlarına ulusal güvenliği veya İngiltere'nin ekonomik refahını koruyan cezai faaliyetlere katılma yetkisi verdiğini iddia etmiştir. *Bloomberg* raporuna göre; potansiyel cezai faaliyetler

³¹² Eren, **a.g.e.**, s. 28.

³¹³ U.K. The Regulation of Investigatory Powers Act(RIPA)-2000, 11(4)

³¹⁴ U.K., Secret Service (SS-MI5), “Managing Information”, (Çevrimiçi) <https://www.mi5.gov.uk/managing-information>, 17 Mayıs 2022.

³¹⁵ U.K., “Official Secrets Act 1989”, (Çevrimiçi) <https://www.legislation.gov.uk/ukpga/1989/6/contents>, 17 Mayıs 2022.

arasında cinayet, işkence, adam kaçırma gibi suçlar da yer almaktadır. Bahse konu insan hakları örgütleri, İngiltere hükümetinin MI5'a tanıdığı bu yetkinin AİHS'e aykırı olduğunu belirterek iptal edilmesi ve daha fazla yasa dışı davranışa neden olmaması adına, tedbir kararı verilmesi için Soruşturma Yetkileri Mahkemesine (*Investigatory Powers Tribunal-IPT*) başvurmuştur. Mahkeme Aralık 2019'da yaptığı inceleme sonucunda, *“halkı ağır terör saldırılarından korumak için istihbarat toplama ve diğer faaliyetlerin gerekli”* olduğunu vurgulamak suretiyle, üçe karşı iki oyla insan hakları örgütlerinin talebini reddetmiştir.³¹⁶

2. Dış İstihbarat Servisi (SIS / MI6)

MI6, 1909 yılında faaliyetlerine başlayan İngiliz dış istihbarat servisidir. Servisin ana misyonu; Birleşik Krallık halkını, ekonomisini ve çıkarlarını denizaşırı tehditlerden korumaktır. MI5, Birleşik Krallık vatandaşlarını ve çıkarlarını ulusal güvenlik tehditlerine karşı (hem yurt içi hem de yurt dışında) korurken; MI6 ise hükümetin güvenlik, savunma, dış politika ve ekonomik çıkarlarını desteklemek için denizaşırı haber toplama ve casusluk faaliyetleri gerçekleştirmektedir. MI6, Dışişleri Bakanı'na karşı sorumludur. MI6 tarafından gerçekleştirilen denizaşırı operasyonlarda yetki ve sorumluluk Dışişleri Bakanı'nda olup, bazı durumlarda bu tarz operasyonlar için Başbakan'ın onayı da gerekmektedir. MI6, resmi internet sayfasında üç temel görev alanını şu şekilde açıklamıştır;³¹⁷

- *Terörle mücadele*; Birleşik Krallığın denizaşırı ülkelerdeki çıkarlarına karşı muhtemel terörist saldırıları tespit etmek, durdurmak ve müttefikleri desteklemektir. MI6 bu misyonunu ifa ederken, karşı karşıya olduğu tehdidin uluslararası boyutu olması halinde müttefik servislerle ile işbirliği geliştirebilmektedir.
- *Düşman devletlerin faaliyetlerini akamete uğratma*; düşman devletlerden yönelen tehditlerle mücadele etmek, Birleşik Krallığın refahını korumak.

³¹⁶ Jonathan Browning, “Court Rules British MI5 Agents Can Murder, Kidnap and Torture”, **Bloomberg**, (Çevrimiçi) <https://www.bloomberg.com/news/articles/2019-12-20/licensed-to-kill-court-rules-mi5-can-murder-kidnap-torture>, 17 Mayıs 2020.

³¹⁷ U.K., Secret Intelligence Service (SIS-MI6), (Çevrimiçi) <https://www.sis.gov.uk/about-us.html>, 10 Mayıs 2022.

- *Siber güvenlik*; Birleşik Krallığın siber altyapısını korumak, tehditleri azaltmak için siber faaliyetler gerçekleştirmek. Ayrıca hükümetin bu konuda gerçekleştireceği planları ve yatırımları korumak.

MI6'nın çalışmalarını Ortak İstihbarat Komitesi (*Joint Intelligence Committee-JIC*) tarafından oluşturulan ve bakanlar tarafından onaylanan gereklilik ve öncelik ve sıralaması çerçevesinde yürütmektedir. MI6, bu gereklilikleri karşılamak için insan ve teknik istihbarat kaynaklarını kullanmanın yanı sıra ilişki geliştirdiği yabancı istihbarat ve güvenlik servisleriyle de bağlantı kurabilme yetkisine haizdir.³¹⁸ Diğer tüm demokratik devletlerde olduğu üzere İngiltere'de de MI6'nın istihbari faaliyetlerinin çerçevesini düzenleyen ve yetkiler veren mevzuatlar bulunmaktadır. Bunlar; "İstihbarat Servisleri Yasası (*The Intelligence Services Act 1994*)" ve "Soruşturma Güçleri Yasası (*The Investigatory Powers Act - IPA 2016*)"dır.

"İstihbarat Servisleri Yasası (*The Intelligence Services Act 1994*)", MI6'nın yasal görevlerini belirtmektedir. Kanun, MI6'nın ana işlevini yabancı odaklı faaliyetler yürüten bir istihbarat örgütü olarak belirler. Kanunun 1. bölümünde MI6'nın görev tanımı ve yetkileri;³¹⁹ "*Britanya dışındaki kişilerin eylemleri veya niyetleri hakkında bilgi edinmek ve sağlamak ve bu kişilerin eylemleri veya niyetleri ile ilgili diğer görevleri yerine getirmek*" olarak hükme bağlanmıştır. Buna göre MI6, ciddi suçların tespiti ve önlenmesi ile Birleşik Krallık'ın ulusal güvenlik, dış politika ve de ekonomik refahıyla ilgili konularda haber toplama faaliyeti gerçekleştirir ve gerekli makamlara bilgi sağlamak suretiyle kendisine verilen yetkiler çerçevesinde faaliyette bulunabilir. Yasanın 7. bölümünde, Dışişleri Bakanına, MI6 personelinin İngiliz yasalarına aykırı olabilecek *cinayet* gibi yasa dışı herhangi bir eylemde bulunduklarında, Birleşik Krallık savcılığından MI6 personeline dokunulmazlık verme yetkisi hükme bağlanmıştır. Bu hüküm kamuoyunda "*James Bond maddesi*" olarak bilinmektedir. 2008 yılında mahkemede Lady Diana'nın ölümüne ilişkin ifade

³¹⁸ U.K., National Intelligence Machinery, (Çevrimiçi) https://assets.publishing.service.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/61808/nim-november2010.pdf, 16 Mayıs 2021.

³¹⁹ U.K., "Intelligence Services Act 1994" Section I, (Çevrimiçi) <http://www.legislation.gov.uk/ukpga/1994/13/crossheading/the-secret-intelligence-service>, 14 Mayıs 2022.

veren MI6'in eski başkanı Richard Billing Dearlove, söz konusu öldürme yetkisinin varlığını kabul etmiştir.³²⁰ Bu hüküm, yurt dışında işkence yoluyla bilgi edinme olasılığının bulunduğu durumlarda MI6'e yasal bir af/teminat sağlamaktadır. Ancak bu yetki birçok insan hakları kuruluşunun tepkisini çekmektedir. Birleşik Krallık Parlamentosu'nun, Birleşik Krallık istihbarat topluluğunun çalışmalarını denetlemek için atanmış yasal komitesi olarak görev yapan İstihbarat ve Güvenlik Komitesi (*Intelligence and Security Committee-ISC*) 2018 yılında yayınladığı raporda, terör şüphelilerine yönelik kötü muamele ve işkenceden bahsetmiştir. Söz konusu raporda, İstihbarat Servisleri Yasası'nın 7. bölümü uyarınca *Bakanlar tarafından verilen bu suç işleme yetkisinin yasadışı olduğu, kanundaki bu maddenin Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesine (AIHS) ve İngiltere'nin taraf olduğu diğer uluslararası antlaşmalara aykırı olduğu* iddia edilmektedir.³²¹

“Soruşturma Güçleri Yasası (*The Investigatory Powers Act-IPA 2016*)”, soruşturma güçlerinin kolluk kuvvetleri ve istihbarat servisleri tarafından kullanımı ve gözetimi için modern bir çerçeve sunmaktadır. Yasa, istihbarat teşkilatlarının bireylerin özel hayatına yapacağı müdahaleler için almaları gereken yetkilendirme izni için bir “çift kilit” sistemi oluşturmuştur. Böylece ilgili bakanının iznini aldıktan sonra, bakan tarafından verilen yetkiler bir hakim tarafından onaylanıncaya kadar yürürlüğe girememektedir. Ancak acil durumlarda mahkeme kararı olmaksızın istihbarat servisinin 48 saatlik dinleme yetkisi saklı tutulmaktadır. Bahse konu yasa ayrıca yetkilerin nasıl kullanıldığını denetlemek için yeni ve güçlü bir Soruşturma Gücü Komiseri (*Investigatory Powers Commissioner*) oluşturmuştur. Gizlilik güvenceleri daha net, şeffaf ve de güçlü hale getirilmiştir. Bunun yanı sıra dijital çağda insanların iletişim biçimindeki değişiklikler doğrultusunda, iletişim cihazlarının internet bağlantı kayıtlarının tutulmasını hususunda da değişiklikler yapılmıştır. İletişim hizmet sağlayıcılarının (CSP'ler) İngiliz internet kullanıcılarının

³²⁰ Rebecca English, “Ex-MI6 chief admits agents do have a licence to kill but denies executing Diana”, **The Daily Mail**, (Çevrimiçi) <https://www.dailymail.co.uk/news/article-516712/Ex-MI6-chief-admits-agents-licence-kill-denies-executing-Diana.html>, 16 Mayıs 2020.

³²¹ Owen Bowcott, “Ministers Accused of Issuing 'Torture Warrants' to Spies”, **The Guardian**, (Çevrimiçi) <https://www.theguardian.com/uk-news/2018/sep/06/ministers-accused-of-issuing-torture-warrants-to-spies-james-bond-clause>, 16 Mayıs 2020.

"İnternet bağlantı kayıtlarını" bir yıl boyunca saklamasını zorunlu hale getirmiş, istihbarat servisinin de yaptığı soruşturma doğrultusunda herhangi bir izne gerek kalmadan söz konusu verilere ulaşabilme yetkisini sağlamıştır. Bunun yanı sıra istihbarat servislerine hedeflerinin verilerine erişmek için, bilgisayarlarına ya da elektronik cihazlarına hackleme yapmaları hususunda da yetki verilmiştir.³²²

Ayrıca MI6, "1989 tarihli Resmi Sırlar Yasası (*Official Secrets Act*)" kapsamındaki "D" bildirimlerini kullanarak faaliyetlerine ilişkin basındaki haberleri sansürleme gücüne sahiptir.³²³

3. Teknik İstihbarat Servisi (GCHQ)

GCHQ, Birleşik Krallık'ı siber saldırılara ve tehditlere karşı korumak saikiyle faaliyet yürüten teknik istihbarat servsidir. İletişimin denetlenmesi, gözetim ve kitlesel veri toplama gibi konularda görev yapmaktadır. GCHQ'ya dünyanın birçok farklı yerinden gelen elektronik ve dijital sinyaller analiz edilir ve bu verilerden istihbarat elde edilerek, Birleşik Krallık'ın güvenlik, savunma, dış politika ve ekonomi çıkarlarını koruma/destekleme görevine sahip olan MI5 ve MI6 ile ortak çalışmalar gerçekleştirilir. GCHQ'nun ürettiği istihbaratın müşterileri, iki istihbarat kuruluşu MI5 ve MI6 ile ilgili bakanlıklardır. GCHQ, yasal yetkisini "İstihbarat Servisleri Yasası'ndan (*The Intelligence Services Act 1994*)" almakta olup. MI6'de olduğu gibi, Ortak İstihbarat Komitesi (JIC) tarafından oluşturulan ve Bakanlar tarafından onaylanan gereklilik ve önceliklere göre faaliyetlerini yürütür. İletişimin müdahalesini içeren faaliyetlerine ise Soruşturma Yetkileri Yasası (RIPA) uyarınca izin verilmektedir. Ancak bu tür bir müdahale, Dışişleri Bakanı tarafından bir emir çıkarıldıktan sonra yapılabilir.³²⁴

³²² U.K. "Investigatory Powers Act 2016", (Çevrimiçi)

<https://www.gov.uk/government/collections/investigatory-powers-bill>, 20 Mayıs 2022.

³²³ U.K. "Official Secrets Act 1989", (Çevrimiçi)

<https://www.legislation.gov.uk/ukpga/1989/6/contents>, 17 Mayıs 2022.

³²⁴ U.K. National Intelligence Machinery, (Çevrimiçi) https://assets.publishing.service.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/61808/nim-november2010.pdf, 16 Mayıs 2021.

GCHQ'nun yasal dayanağı olan İstihbarat Servisleri Yasası'nın 3. bölümünde servisin yetkileri:³²⁵

- Birleşik Krallık'ta uygulanan savunma ve dış politikalar doğrultusunda ulusal güvenlik, ekonomik kalkınma, ciddi suçların önlenmesi ve de tespiti gibi konularda elektromanyetik dalgalar üreten üreten cihazları izlemek veya bunlara müdahale etmek, şifrelenmiş materyalleri çözmek suretiyle bunlara ilişkin bilgi elde etmek,
- Birleşik Krallık hükümetine, istihbarat servislerine ve silahlı kuvvetlerine, ülkenin teknik otoritesi olarak teknik konularda (kriptografi ve terminoloji vb.) hizmet, destek, tavsiye ve yardım sağlamak, olarak hükme bağlanmıştır.

Söz konusu kanunun servise verdiği görevler incelendiğinde, GCHQ'nun temelde üç ana misyona sahip olduğu söylenebilir. İlki Sinyal İstihbaratı (SIGINT) faaliyeti yapmaktır. SIGINT çalışmaları, terörle mücadele ile ciddi suçların önlenmesinde mühim katkılar vermektedir. İkincisi, Birleşik Krallık için ulusal makamlara teknik hizmet ve danışmanlık sağlamaktır. Bu bağlamda GCHQ, Ulusal güvenlik konularında karar alıcılara bilgi sağlamak, devlet kuruluşları arasında bilgi güvenliği konusunda öncül olmak ve Birleşik Krallık'ın haberleşme ve bilgi sistemlerini korumak saikiyle de çalışmalar yapmaktadır. Üçüncü misyonu ise siber saldırılara karşı İngiliz toplumunun güvenliğini sağlamak ve siber çağda dünyanın en gelişmiş ve müreffeh devletlerinden biri haline getirebilmektir.

Birleşik Krallık'ın kritik öneme sahip haberleşme ağlarının altyapıları, olası siber saldırılara karşı GCHQ tarafından korunmaktadır. Bu altyapıya yönelik tehditler; siber saldırı, terör saldırısı ya da nükleer/biyolojik kaynaklı olabilmektedir. GCHQ bu tür olası tehditlere karşı koymak adına, sistemlerini sürekli güncellemekte ve bu doğrultuda da “süper bilgisayar” olarak bilinen yüksek teknoloji sistemlerin Ar-Ge çalışmalarına ve de üniversitelere büyük ölçekli finansal destek sağlamaktadır.

³²⁵ U.K. “Intelligence Services Act 1994”, Section III, (Çevrimiçi) <http://www.legislation.gov.uk/ukpga/1994/13/contents>, 14 Mayıs 2022 ve U.K. GCHQ, “Mission” (Çevrimiçi) <https://www.gchq.gov.uk/section/mission/overview>, 01 Ağustos 2022.

Ayrıca ülkeye yönelik terörist tehditlerle ilgili olarak GCHQ bünyesinde “Ortak Terörizm Analiz Merkezi (*Joint Terrorism Analysis Centre-JTAC*)” bulunmaktadır. Bu merkez, terör tehditleriyle alakalı olarak askeri operasyonlarda servisin gelişmiş teknolojisini kullanmak suretiyle bilgi ve istihbarat sağlamaktadır.³²⁶

GCHQ’nun kitlesel gözetim izleme faaliyetleri, NSA eski alışanı Edward Snowden’in ele geçirdiği gizli belgeleri sızdırması sonrası ortaya çıkmıştır. Snowden’in ifşa ettiği belgelere göre GCHQ’nun, milyonlarca kişinin telefon görüşmelerini ve internet üzerinden yaptığı yazışmaları kayda aldığı ortaya çıkmıştır. İstihbari amaçlı kitlesel gözetim ve internet servis sağlayıcısı şirketlerden yapılan iletişimin içeriklerinin temin edilmesi ile ilgili olarak, farklı insan hakları rgtleri GCHQ’nun AİHS 8. maddesi ile güvence altına alınmış olan “zel hayata ve haberleşme hürriyetine sayęı gösterilmesi” hakkını ihlal ettiği iddiasıyla AİHM’e şikayette bulunmuşlardır. Mahkeme inceleme sonrası verdiği kararda, kamu düzeninin tesis edilmesi ve suçun önlenmesi maksadıyla gerçekleştirilen gözetimin kitlesel boyutta olduğu için, bireylerin özel yaşamı ve aile hayatına sayęı hakkının açık biçimde ihlal edildiğini ayrıca tedbirin meşru amaçla orantılı ve ölçülü olmadığını belirtmiş ve söz konusu gözetim faaliyeti sebebiyle AİHS’in 8. maddesinin ihlal edildiğini kararında belirtmiştir.³²⁷ Söz konusu kararın gerekçesinde mahkeme, “*GCHQ tarafından uygulanan kitlesel gözetimin, kanunilik, ölçülülük gibi kriterleri karşılamaması nedeniyle, AİHS’in özel yaşama sayęı ve haberleşme hürriyetini düzenleyen 8. maddesi ve ifade özgürlüğünü düzenleyen 10. maddesinin açık ihlali yapıldığını*” belirtmiştir. Mahkeme, servis tarafından elde edilen verilerin başka ülkeler ile paylaşılmasındaki itiraza ise konunun AİHS açısından bir ihlal oluşturmadığına hükmetmiştir.³²⁸

³²⁶ U.K. GCHQ, “Mission” (evrimii) <https://www.gchq.gov.uk/section/mission/overview>, 01 Ağustos 2022.

³²⁷ European Court of Human Rights, “Case Of Big Brother Watch And Others v. The United Kingdom”, (58170/13, 62322/14 and 24960/15), Decision 25.5.2021, (evrimii) <https://hudoc.echr.coe.int/fre?i=001-210077>, 07 Ağustos 2022.

³²⁸ Erkan Avcı, “AİHM: İngiliz İstihbaratının Toplu Dinleme ve İzlemesi Hak İhlali”, **Euronews**, (evrimii) <https://tr.euronews.com/2018/09/13/aihm-ingiliz-istihbaratinin-toplu-dinleme-ve-izlemesi-hak-ihlali>, 18 Mayıs 2020.

Snowden'ın ifşaatları sonrasında, GCHQ'nun İngiltere'deki parlamenterlerin iletişimini takip altına alma yetkisinin bulunduğu ortaya çıkmıştır. Mart 2015'te GCHQ'nun söz konusu faaliyetine ilişkin “Soruşturma Yetkileri Mahkemesi’ne (*Investigatory Powers Tribunal*)” açılan davada, mahkeme GCHQ'nun bahse konu faaliyeti gerçekleştirmesinde bir sakınca olmadığı ve bu faaliyetlerin hukuka uygun olduğu yönünde karar açıklamıştır.³²⁹

C. İstihbarat Faaliyetlerinin Bireysel Hak ve Özgürlüklere Müdahalesinin Hukuksal Zemini

Birleşik Krallık'ta anayasal devletin özellikleri bulunmakla birlikte devletin yazılı bir anayasası bulunmamaktadır. Ancak konu anayasacılık doğrultusunda bireylerin temel hak ve özgürlüklerinin güvence altına alınması ise bunu en iyi başaran ülkeler arasında Birleşik Krallık da bulunmaktadır.³³⁰ Birleşik Krallık'ta istihbarat toplamak için hukuk çerçevesinde müdahaleci yöntemler kullanılmaktadır. Bu yöntemler kullanırken temel amaç, her zaman tehditle orantılı minimum müdahaleyi gerçekleştirmektir. İlgili bakandan yetki alınması gerektiren müdahaleci istihbarat toplama yöntemleri kullanılmadan önce, teklif edilen operasyonun ulusal güvenliğin korunması, ülkenin ekonomik refahının denizaşırı ülkelerdeki tehditlere karşı korunması ya da ciddi suçları önlemek/tespit etmek için gerekli olduğu açıklanmak zorundadır. Ayrıca faaliyet esnasında yapılacak kişisel hak ihlallerinin elde edilecek kazanım için kaçınılmaz ve orantılı olduğu belirtilmelidir. Bununla beraber ilgili bakanın, elde edilmesi istenen istihbaratın başka yöntemler aracılığıyla elde edilemeyeceğinden emin olması gerekir.

İngiliz istihbarat servislerinin varlığı, resmiyette 1989 yılına kadar kabul edilmemiştir. XX. yüzyılda AIHM gibi uluslararası denetim mekanizmalarının oluşturulması, uzun yıllar boyunca kanuni dayanağı bulunmayan İngiliz istihbarat

³²⁹ Thomas Tamblyn, GCHQ Can Monitor Communications Of MPs And Peers Rules Tribunal, **The Huffington Post**, (Çevrimiçi) https://www.huffingtonpost.co.uk/2015/10/14/gchq-can-monitor-communic_n_8292390.html, 18 Mayıs 2020.

³³⁰ Sabahattin Nal ve Furkan Çirkin, “Halk Egemenliği ve Milli Egemenlik Teorileri Bağlamında Anayasacılık”, **İstanbul Hukuk Mecmuası**, C. 79 S. 2, 2021, s. 621. 599-635

servislerine ve Birleşik Krallık'a uluslararası zeminde sıkıntılı durumlar yaşatmıştır. Bu gelişmelerin nihayetinde 1989 yılında yayınlanan “Güvenlik Servisi Yasası (*Security Service Act 1989*)” ile beraber, MI5’in yasal dayanağı oluşturulmuştur. Yine benzer şekilde 1994’te yayınlanan “İstihbarat Servisleri Yasası (*Intelligence Service Act-1994*)” ile birlikte MI6 ilk kez yasal bir temele oturtulmuştur. Bu yasaların temel hak ve özgürlükler bağlamında getirdiği temel değişiklik, istihbarat servislerine kanuni çerçeve içinde hareket etmesi, şeffaflığının artması ve faaliyetlerinde hesap verme sorumluluğu getirmesi olmuştur. Bu minvalde istihbarat servislerinin faaliyetlerine yönelik yargı ve parlamento denetimi içeren bir hesap verebilirlik çerçevesi oluşturulmuştur. Örneğin, Güvenlik Servisi Yasası’nın yürürlüğe girmesinden sonra MI5’in mülke müdahale etmesini gerektirebilecek herhangi bir faaliyet için yetki alması gerekli hale gelmiştir.³³¹

Birleşik Krallık’ta istihbarat servislerinin kullandığı mevzuat çerçevesi, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi’nin (AİHS) ilkelerini Birleşik Krallık yasalarına dahil eden “1998 tarihli İnsan Hakları Yasası’nın (*Human Rights Act-1998*)” gereklerine uygun olarak kaleme alınmıştır. AİHS’in 8. maddesindeki düzenleme, bireylerin özel hayata ve aile hayatına, evine ve yazışmalarına saygı gösterilmesini isteme hakkını vermektedir. Resmi makamların özel durumlar dışında bu hakka müdahale etmemesi gerektiğini ve bu yükümlülüğün İngiltere’de 1998 yılında İnsan Hakları Yasası ile somutlaştırıldığını belirtmektedir. Bununla birlikte istihbarat servislerinin gerçekleştirdiği bir faaliyet eğer kanunlarla düzenlenmemişse, bu tarz durumlarda söz konusu kurumlar AİHS’deki hükümlere uyumlu bir biçimde hareket etmek durumundadır. Dolayısıyla istihbarat servislerinin faaliyetlerinde, iç hukuk kadar uluslararası hukuk normlarının da sınırlayıcı olduğu söylenebilmektedir.

AİHS’in 8. maddesi, gereken durumlarda bireyin özel hayatına müdahale edilebilmesi adına meşru bir dayanak olarak kabul edilmektedir. Önceki bölümlerde bahsedilen AİHM’in Leander/İsveç (1987) kararı, bir devletin bu tür işlevleri yasal bir temeli mevcut olan istihbarat servisi aracılığıyla yerine getirebileceğini belirlemiştir. Devlet ayrıca bu hakkın istismar edilmemesi adına etkili garantilerin

³³¹ U.K. “Security Service Act 1989”, (Çevrimiçi) <https://www.lawteacher.net/acts/security-service-act-1989.php>, 15 Mayıs 2022.

oluşturulmasını sağlamak zorundadır. Bu doğrultuda İngiltere’de Soruşturma Yetkileri Kanunu (RIPA) vasıtasıyla, istihbarat servislerinin faaliyetlerinin gözetimi ve kontrolü için gereken mekanizmalar oluşturmuştur.

“Bilgi Edinme Özgürlüğü Yasası (*Freedom of Information Act 2000*)”, Birleşik Krallık’taki kamu kuruluşları tarafından tutulan bilgilere, kişilerin erişim hakkını sağlayan bir yasadır. Bu yasa aynı zamanda, Birleşik Krallık’ta bilgi edinme özgürlüğü mevzuatının ulusal düzeyde uygulanmasını sağlamaktadır. Yasanın yürürlüğe girdiği ilk yılda yaklaşık 120.000 talep yapılmıştır.³³² Bilgi Edinme Özgürlüğü Yasası, ülkedeki kamusal nitelikteki işlevleri kullanan organlarla ilgili bilgilere erişim için yasal bir hak oluşturur. Prensip olarak söz konusu yasa İngiltere’deki tüm kamu kurumları için geçerli olup, ilgili kamu makamlarının tam listesi yasada belirtilmiştir. Ancak MI5, MI6, GCHQ ev DI tarafından tutulan bilgiler, Bilgi Edinme Özgürlüğü Kanununun “Güvenlik konularıyla ilgilenen kuruluşlar tarafından sağlanan veya bunlarla ilgili bilgiler“ başlıklı 23. bölümünde açıklandığı üzere düzenlemeden muaftır. Söz konusu maddede “*Bir kamu kuruluşu tarafından tutulan bilgiler, alt bölümde belirtilen kuruluşlardan (MI5,MI6, GCHQ ev DI) herhangi biri tarafından doğrudan veya dolaylı olarak kamu otoritesine sağlanıyorsa veya onunla ilgili ise bu yasadan muaftır*” ifadesi yer almaktadır.³³³

Birleşik Krallık’ta Bilgi Edinme Özgürlüğü Yasası dışında bir bireyin kamu kuruluşları tarafından tutulan bilgileri isteme konusunda iki farklı mevzuat daha vardır. Bunlar; “Veri Koruma Yasası (*Data Protection Act 2018*)” ve “Çevresel Bilgi Düzenlemeleri (*Environmental Information Regulations*)”dir. Buna ek olarak, kişisel verileri işleyen kamu kurumları, Avrupa Parlamentosu ve Konseyi’nin “2016 tarihli Genel Veri Koruma Yönetmeliği”ne tabidir. Ancak İngiliz istihbarat servisleri

³³² "Independent Review of the impact of the Freedom of Information Act: A Report Prepared For The Department For Constitutional Affairs", **Frontier Economics Ltd**, October 2006.

³³³ U.K. “Freedom of Information Act 2000”, (Çevrimiçi)

<http://www.legislation.gov.uk/ukpga/2000/36/section/23>, 15 Mayıs 2022.

tıpkı Bilgi Edinme Özgürlüğü Yasası'nda olduğu gibi bu düzenlemelerden de muaftır.³³⁴

Vatandaşlarının temel özgürlüklerini korumak adına kanunlar çerçevesinde hareket etmek durumunda bulunan İngiliz istihbarat servislerinin, “Soruşturma Güçleri Yasası (*The Investigatory Powers Act-IPA 2016*)” gereğince bireylerin özel hayatına müdahale yapabilmek adına almaları gereken yetkilendirme izni için bir iki adımlı bir sistem oluşturulmuştur. Bu iki adımlı sistemde, istihbarat servisinin bir müdahalesi için bakan tarafından yetki verildikten sonra, söz konusu yetkiler bir hakim tarafından onaylanıncaya kadar yürürlüğe girememektedir. Ancak acil durumlarda mahkeme kararı olmaksızın istihbarat servisinin 48 saatlik dinleme yetkisi saklı tutulmaktadır.³³⁵ Bu iki adımlı sistem sayesinde, temel haklara müdahaleye yönelik söz konusu yetkinin kötüye ve de keyfi kullanımının önüne geçilmeye çalışılmıştır.

D. İstihbari Faaliyetlerden Elde Edilen Verilerin Hukuki Zeminde Kullanılabilirliği

İngiltere’de iletişimin denetlenmesi, gizli arama, gözetim gibi faaliyetler, ciddi suçların önlenmesi yahut ortaya çıkarılması ile ulusal güvenliğin korunması amacıyla yapılabilmektedir. Bu faaliyetler arasında önleyici/adli şeklinde bir ayrım yapılmamaktadır. Bu minvalde örneğin iletişimin denetlenmesi tedbiri sayesinde elde edilen bulgular; suçların önlenmesi, istihbarat elde edilmesi ve devletin ekonomik refahının korunması amacıyla kullanılabilirliktedir.

1990’lı yıllardan sonra küresel tehdit tanımında yaşanan değişim, İngiltere’deki yasal düzenlemelere de yansımış ve 2000 senesinde kabul edilen “Soruşturma Yetkileri Yasası (*Regulation of Investigatory Powers Act 2000-RIPA*)” ile terör suçları gibi bazı ciddi suçların engellenmesi/ortaya çıkarılması amacıyla

³³⁴ U.K. Secret Service (SS-MI5), “Access to Information”, (Çevrimiçi) <https://www.mi5.gov.uk/access-to-information> 15 Mayıs 2021.

³³⁵ U.K. “Investigatory Powers Act 2016”, (Çevrimiçi) <https://www.gov.uk/government/collections/investigatory-powers-bill>, 20 Mayıs 2022.

yapılan istihbari/önleme amaçlı iletişimin denetlenmesi tedbiri vasıtasıyla derlenen verilerin mahkemelerde delil olarak kullanılması mümkün hale gelmiştir.³³⁶

Yukarıda bahsedildiği üzere küresel tehdit algısının artmasıyla beraber MI5, suç soruşturulmalarında son 30 yılda daha etkin rol oynamaya başlamıştır. MI5 görevlileri ceza yargılamalarında tanık olarak dinlenebilmektedir. İngiliz mahkemeleri, ilgili görevlilerin anonim olarak cezai yargılamalarda kanıt sunmasına da izin vermektedir. Hatta mahkemelerde İngiliz istihbarat servisi görevlileri bir cam arkasından kimseye görünmeyecek şekilde dinlenebilmekte, aktarılan hususlar ve mahkemeye sunulan materyaller terörle mücadele kapsamında delil olarak kabul edilebilmektedir. İngiliz istihbarat görevlileri, ortaya çıkan istihbarat ürününün mahkemede delil olarak kullanılabilmesi için diğer kolluk kuvvetleriyle yakın ve koordineli bir biçimde çalışmaktadır. Bu nedenlerden dolayı İngiliz istihbarat servisleri, RIPA ve diğer ilgili mevzuat uyarınca kanuni yükümlülüklerinden dolayı gerçekleştirdikleri gizli dinleme, gizli arama, gözetim vb. faaliyetlerin ayrıntılı kayıtlarını tutmaktadırlar. Ancak mahkemeler delillerin ifşa yükümlülüğünün, hassas bilgilerin korunması maksadıyla dengelenmesi gerektiğini kabul etmektedir. Bu hassasiyetten ötürü, soruşturmanın kovuşturmaya dönüştüğü durumlarda, kovuşturma bilirkişisi istihbarat servisinin kanıtlarını/bilgilerini inceleyip hangi bilgilerin mahkemede açıklamaya uygun olduğunu ve savunmaya açıklanacağını bildirmektedir. Söz konusu bilgi eğer bir istihbarat görevlisinin kimliği ya da hassas bir soruşturma tekniğinin detaylarıysa; bunların ifşa edilmesi ulusal güvenliğin korunmasında kamu yararına zarar verebilmektedir. Bu gibi durumlarda savcı, materyali saklama yetkisine haiz olan yargıça başvurabilir. Bu tür başvurular sonucunda ilgili materyale “kamu yararına dokunulmazlık” kararı verilebilmektedir.³³⁷

Birleşik Krallık'ta istihbari verilerin delil olarak kullanılması, salt olarak mahkemeye sınırlı değildir. İstihbarat servisi, elde ettiği veriler doğrultusunda İçişleri Bakanlığı'na sakıncalı şahısların sınır dışı edilmesi yahut ülkeye alınmaması

³³⁶ Kaymaz, **a.g.e.**, s. 467, Kızılırmak, **a.g.e.**, s. 256.

³³⁷ U.K. Secret Service (SS-MI5), “Evidence And Disclosure”, (Çevrimiçi) <https://www.mi5.gov.uk/evidence-and-disclosure>, 20 Mayıs 2021.

hususunda da yönlendirme yapabilmektedir. İçişleri Bakanlığı'nca verilen sınır dışı kararlarının temyiz makamı olan “Göçmen Temyiz Komisyonu (*Special Immigration Appeals Commission-SIAC*)”, karar alırken istihbarat servisinin verilerini delil olarak kullanabilmektedir.³³⁸

E. İstihbarat Teşkilatları Üzerindeki Yasama ve Yargı Denetimi

Birleşik Krallık, tarihte ilk defa kralın yetkilerini kısıtlayan Magna Carta'yı 1215 yılında yürürlüğe koymasından sonra uluslararası kamuoyunda demokrasinin beşiği olarak tanımlanmıştır. O tarihten sonra da kendisine verilen bu payeden dolayı şeffaflığa ve açıklığa önem veren bir ülke olmuştur. Açıklık ilkesi gereğince, İngiliz istihbarat servislerinin denetimi için de birtakım denetleme mekanizmaları oluşturulmuştur. Bu denetim kapsamında parlamenter ve yargı denetimin yanı sıra, bakanlık denetimi de tesis edilmiştir.

MI5, MI6 ve GCHQ'nun parlamento denetimi, 1994 yılında “İstihbarat Servisleri Yasası (ISA)” ile oluşturulmuş bağımsız İstihbarat ve Güvenlik Komitesi (ISC) tarafından sağlanmaktadır. ISC üyeleri meclisteki parlamenterler arasından başbakan tarafından atanmaktadır. Bu üyeler, gizlilik seviyesi yüksek belgelere erişim hakkına ve istihbarat servislerinin binalarına giriş hakkına sahiptirler. ISC faaliyetlerini yürütme organından bağımsız olarak sürdürmekte olup komitenin yasal misyonu; istihbarat servislerinin harcamalarını, idaresini ve politikasını incelemektir. Bu kapsamda mali soruşturma, hukuki soruşturma ve genel soruşturma yetkileri bulunmaktadır. ISC istihbarat servislerinin faaliyetlerine ilişkin incelediği hususları, gerçekleştirdiği analizleri ve yaptığı eleştirileri açıklık ilkesi gereğince kamuoyu ile paylaşabilmektedir.³³⁹

İstihbarat servisleri ayrıca “Soruşturma Yetkileri Yasası (RIPA)” uyarınca yüksek yargı üyeleri içerisinde Başbakan tarafından seçilip atanan iki komisyon

³³⁸ Ibid.

³³⁹ U.K. Intelligence and Security Committee of Parliament (ISC), UK Parliament, (Çevrimiçi) <http://isc.independent.gov.uk/home>, 24 Mayıs 2021.

üyeleri tarafından denetlenmektedir. Üyelerden biri “İletişimin İzlenmesi Gözlemcisi”, diğeri ise “İstihbarat Servisleri Gözlemcisi” sıfatıyla anılır. Komisyon üyeleri, servislere ISA ve RIPA gereğince verilen yetkilerin kullanımını incelemektedir. Ayrıca posta ve telekomünikasyon kurumlarından iletişim verilerinin alınmasına izin veren yetkilerin ve işlemlerin yanı sıra, bahse konu bilgiyi elde etmeye ilişkin düzenlemeleri de gözden geçirir. Yasaya göre komisyon üyeleri, ihtiyaç duydukları her türlü belge ve bilgiye erişebilmektedirler. Komisyon üyeleri her raporlama yılının sonunda yaptıkları denetimin sonucunu içeren raporu başbakana verirler. Bu raporlar daha sonra parlamentoya sunulur ve yayımlanırlar.³⁴⁰

Bahse konu komisyon üyeleri ayrıca RIPA doğrultusunda, Ekim 2000’de kurulan “Soruşturma Yetkileri Mahkemesine (*Investigatory Powers Tribunal-IPT*)” yardımcı olmaktadır. Mahkeme, istihbarat servislerinin faaliyetlerinin yetkilendirilmesi, bu yetkilerin iptali ve istihbarat servisleri arasındaki anlaşmazlıkların giderilmesi gibi hususlarda görevlidir. Mahkeme İngiliz hükümetinden bağımsız bir yapıda olup, yasama konusundaki uzmanlardan ya da üst düzey yargı üyelerinden teşekkül etmektedir. Mahkemenin kararlarına karşı temyiz yolu bulunmamaktadır. Uyuşuğu ne olursa olsun, herkes iletişim veya insan haklarının bu üç servis tarafından ihlal edildiğini veya kötüye kullanıldığını iddia ederek mahkemeye şikayette bulunabilir. Mahkeme, her bir şikayeti sorgular ve istihbarat servisinin uygun, ölçülü faaliyet gösterip göstermediğini araştırır. Mahkeme kendisine gelen bir şikayeti haklı gördüğü takdirde, şikayet sahibine verilen zararın tazmini de dahil olmak üzere uygun gördüğü düzeltici eylemi emretme yetkisine sahiptir.³⁴¹

Öte yandan “Soruşturma Yetkileri Yasası (*Investigatory Powers Act-IPA 2016*)” ile birlikte İstihbarat ve Güvenlik Komitesi (ISC) ve Soruşturma Yetkileri Mahkemesi (*Investigatory Powers Tribunal-IPT*) tarafından sağlanan denetimin yanı

³⁴⁰ U.K. National Intelligence Machinery, (Çevrimiçi) https://assets.publishing.service.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/61808/nim-november2010.pdf, 16 Mayıs 2021.

³⁴¹ Ibid.

sıra, tüm soruşturma yetkilerinin kullanımını denetlemek için bir Soruşturma Gücü Komisyonu (IPC) oluşturulmuştur.³⁴²

Denetim konusunu istihbarat servisleri özelinde ele alacak olursak;

- MI5, Başbakan tarafından doğrudan atanan parlamento üyelerinden oluşan “İstihbarat ve Güvenlik Komitesi”, “İletişim İzlenmesi Gözlemcisi” ve “İstihbarat Hizmetleri Gözlemcisi” tarafından denetlenir. Servisin faaliyetlerinin yargısal denetimi ise “Soruşturma Yetkileri Mahkemesi (IPT)” tarafından yerine getirilir.³⁴³
- MI6, “Soruşturma Yetkileri Mahkemesi (IPT)” ve “Parlamento İstihbarat ve Güvenlik Komitesi” tarafından yargı ve yasama denetimine tabidir. “Soruşturma Yetkileri Mahkemesi (IPT)”, MI6’ın gizli soruşturma tekniklerini kullanması esnasında yasa dışı bir eylemin kurbanı olduklarına inanan herkes için bir düzeltme yolu sunmaktadır. “İstihbarat ve Güvenlik Komitesi (ISC)” ise MI6’ın faaliyetlerinin, politikalarının ve harcamalarının parlamento tarafından denetlenmesini sağlar. Bunun yanı sıra “İstihbarat Servisleri Gözlemcisi” ise MI6’ın operasyonları yürütmek için sahip olduğu yetkilerin kullanımını denetlemektedir.³⁴⁴
- GCHQ da benzer şekilde “Soruşturma Yetkileri Mahkemesi (IPT)” ve “Parlamento İstihbarat ve Güvenlik Komitesi” tarafından parlamento ve yargı denetimine tabidir. “İletişimin İzlenmesi Gözlemcisi” de GCHQ’nun ISA ve RIPA gereğince kendisine verilen yetkilerin kullanımının hukuka uygunluğunu incelemektedir.

Öte yandan 2013 senesinde yürürlüğe giren “Adalet ve Güvenlik Kanunu’nda (*Justice and Security Act*)” ise istihbarat servislerinin istihbarat ve güvenlik ile alakalı hususlardaki denetimi ilgili olarak, hukuk muhakemeleri usulü açısından

³⁴² U.K. “Investigatory Powers Act 2016”, (Çevrimiçi) <https://www.gov.uk/government/collections/investigatory-powers-bill>, 20 Mayıs 2022.

³⁴³ U.K. Secret Service (SS-MI5), “Access to Information”, (Çevrimiçi) <https://www.mi5.gov.uk/access-to-information> 15 Mayıs 2021.

³⁴⁴ U.K. Secret Intelligence Service (SIS-MI6), (Çevrimiçi) <https://www.sis.gov.uk/about-us.html>, 10 Mayıs 2022.

prosedürlerin oluşturulması, devletin hassas ve mahrem olarak belirlediği bilgilerin açıklanmasının önlenmesi gibi hususlar ele alınmaktadır.³⁴⁵

III. RUSYA FEDERASYONU

A. İstihbarat Yapılanması

Rusya Federasyonu, günümüzde dünyanın en güçlü istihbarat ağına sahip durumda olan devletlerinden biri olarak kabul edilmektedir. Ülkenin incelenmesi gereken güçlü bir istihbarat geleneği ve de geçmişi bulunmaktadır. Rusya Federasyonu, aynı ABD ve Birleşik Krallık'ta olduğu gibi alanında uzmanlaşmış çoklu istihbarat servislerine sahiptir. Günümüz Rusya Federasyonu istihbarat servislerinden (FSB, SVR ve GRU) bahsetmeden önce, Rus istihbarat yapılanmasını daha iyi anlayabilmek için bu servislerden iç istihbarat servisi olan FSB ile dış istihbarat servisi SVR'nin selefi olan ve Türkçe karşılığı Devlet Güvenlik Komitesi olan KGB'den de kısaca bahsetmek gerekir. Askeri istihbarat servisi olan GRU'dan ise ayrıca bahsedilecek olup çalışma kapsamında ağırlıklı olarak sivil istihbarat servisleri olan FSB ve SVR üzerinde durulacaktır.

Devlet Güvenlik Komitesi'nin, kısaltmasıyla KGB'nin geçmişi, diğer devletlerin istihbarat servisleri ile karşılaştırıldığında oldukça eskidir. Sovyetler dönemindeki KGB, iç ve dış istihbaratı bünyesinde bulunduran tekçi bir yapıya sahiptir. KGB, SSCB liderlerinden Lenin'in gizli polis grubu olarak bilinen “*Cheka*”nın temelleri üzerinde ihdas edilmiştir. Dolayısıyla KGB’de görev yapanlara “*Chekist*” denilmektedir. Sovyetler, tarihi süreç boyunca iç güvenliğe ve iç istihbarata büyük önem vermişlerdir. KGB de varlığını ve mirasını 1917 yılından beri devam ettirmektedir. KGB'nin ülke içerisindeki temel sorumluluğu, Komünist Parti'ye yönelik tehditleri engellemektir. Ülke dışındaki sorumluluğu ise casusluk operasyonları, örtülü faaliyetler ve Sovyet politikalarının sürdürülmesi için yapılması gereken çalışmalar olmuştur.

³⁴⁵ Çıtak, a.g.e., s. 213-214.

KGB yapısal olarak üç ayrı ana bölümden oluşmaktadır. Birinci bölüm “casusluk ve espionaj” faaliyetlerinden, ikinci bölüm “eylem, sabotaj ve yıkıcı ve bölücü faaliyetlerden”, üçüncü bölüm ise “kontrespiyonaj” faaliyetlerden sorumludur. KGB’nin ana sorumlulukları; devlet güvenliğinin tesis edilmesi ve kontr-espionaj faaliyetleri olarak belirlenmiştir. Faaliyet alanı ise ülke içerisinde toplumun ahlakının korunmasından, ülke dışında da dış operasyonlara kadar uzanan KGB’nin, Sovyet döneminde sistemin en etkin yapılarından biri olarak faaliyet göstermiştir. Bu açıdan ABD’deki CIA ve FBI’nı bir sentezi olarak tanımlanabilecek bir istihbarat örgütüdür. KGB, 1980’li yıllarda dünyada en yüksek bütçeye sahip istihbarat servisi olup, o dönem ABD’deki Time dergisi tarafından dünyadaki en iyi dört istihbarat teşkilatından biri olarak kabul edilmiştir.³⁴⁶ Çalışmada Rusya Federasyonu’nun istihbarat sisteminin incelenmesinin en önemli sebebi de bu köklü ve güçlü istihbarat geleneği olmuştur.

KGB için çalışan resmi ve gayri resmi görevlilerinin sayısının yaklaşık bir ila beş milyon arasında olduğu tahmin edilmektedir. Bu kişilerin çoğu gizli görev ve maske unvanlarla silahlı kuvvetler başta olmak üzere devletin birçok farklı biriminde görev yapmıştır. Kısaca, KGB görevlileri farklı görev ve unvanlarla tarım, sanayi, kültür, eğitim, sağlık silahlı kuvvetler vb. olmak üzere tüm Sovyet toplumunu kapsayan yaşam biçimi içerisinde dağılmışlardır.³⁴⁷

1990 yılında yaşanan küreselleşme süreci ve Sovyetler Birliği’nin resmen dağılması sonrasında, Rus istihbarat sistemi de tekrardan yapılandırılmıştır. SSCB dağıldıktan sonra KGB lağvedilerek mevcut yetkileri farklı kurumlara verilmiştir. İç ve dış istihbarat çalışmalarının farklı servisler üzerinden yapılması planlanarak ayrı yapılanmaya gidilmiştir. Dış istihbarat birimi SVR (Dış İstihbarat Servisi) ismiyle kurulurken, iç istihbarat birimi ise FSK (Federal Karşı İstihbarat Servisi) adıyla faaliyetlerine başlamış, ilerleyen yıllarda ise ismi FSB (Federal Güvenlik Servisi) olarak değiştirilmiştir. 1920 yılında Troçki tarafından kurulan Rusya Ordusu Gizli Servisi olan GRU (Rus Askeri İstihbarat Servisi) ise mevcut ismiyle günümüzde de

³⁴⁶ Mehmet Atay, “Rusya Gizli İstihbarat Servisleri : KGB’nin Kısa Tarihi, Avrasya Dosyası”, İstihbarat Özel, **21. YY Türkiye Enstitüsü**, Yaz 2002, C. 8, S. 2, s. 313-323.

³⁴⁷ Ibid, s. 319

faaliyetlerini sürdürmektedir.³⁴⁸ Günümüzdeki Rus istihbarat servislerinin yapılanmaları, hukuki statüleri, yetki ve faaliyet konuları incelendiğinde eski KGB'nin günümüzdeki halefinin iç istihbarattan sorumlu olan FSB olduğu söylenebilir. Bu açıdan bakılınca da FSB, Rus istihbarat sistemi içerisinde istihbarat faaliyetlerinin omurgasını teşkil etmektedir. SVR ise sınır ötesinde haber toplama faaliyetleri yürütürken, GRU da askeri istihbarat çalışmalarının yanı sıra sınır ötesindeki örtülü operasyonel faaliyetlerde yetkilidir.

Rus istihbarat sisteminde, dış istihbarat servisi SVR'nin yetkileri ve yapılanması genel olarak ABD'den CIA, Birleşik Krallık'tan ise MI6'e benzerlikler gösterir. İç istihbarat ve kontr-espiyonaj servisi olan FSB ise ABD'den FBI, Birleşik Krallık'tan MI5, Almanya'dan BfV, İtalya'dan AISI gibi kurumlara benzerlik göstermekle beraber, daha sert kurallara sahip bir istihbarat servisi olarak bilinmektedir. Ana İstihbarat Direktörlüğü (GRU) de birçok NATO ülkesinin de sahip olduğu askeri istihbarat kuruluşlarına benzeyen bir askeri dış istihbarat servisidir.³⁴⁹

KGB'nin günümüzdeki halefleri olan FSB ve SVR, idari açıdan birbirinden bağımsız olup bahse konu servislerin direktörleri faaliyetlerden ötürü Rusya Devlet Başkanı'na rapor vermektedir. Kanunlara göre FSB de SVR de askeri birer istihbarat kuruluşudur ancak bu servislerde görevlendirilen personelin büyük çoğunluğu askeri üniforma giymemektedirler. FSB temel olarak Rusya'nın iç güvenliğinden, Bağımsız Devletler Topluluğu (BDT) içerisindeki kontr-espiyonaj ve terörizme karşı mücadeleden sorumluyken; sınır ötesi casusluk faaliyetleri ise SVR ve de GRU'nun ana misyonları arasındadır. Rus istihbarat sisteminde, bütün istihbarat servisleri FSB'nin öncülüğünde faaliyetlerini yürütmektedirler.³⁵⁰

Rusya'da FSB, SVR ve GRU'nun başkanlarını atama yetkisi Rusya Devlet Başkanı'na aittir. Ancak 2020 yılında yapılan anayasa değişikliğiyle birlikte, atama

³⁴⁸ Ali Asker, "Rus İstihbarat Sistemi", İçinde: **İstihbarat Örgütleri**, (Ed.: Ümit Özdağ.), Kripto Yayınevi, 2014, s. 25-76.

³⁴⁹ Mark Galeotti, "Rus istihbaratı siyasi savaş veriyor", **NATO Dergisi**, Mayıs 2017, (Çevrimiçi) <https://www.nato.int/docu/review/tr/articles/2017/05/12/rus-istihbarati-siyasi-savas-veriyor/index.html>, 03 Haziran 2020.

³⁵⁰ Richard Sakwa, **Russian Politics and Society**, Canterbury, Routledge Publishing, 2008, p. 98.

yetkisi devlet başkanında olmasına rağmen atanması planlanan servis başkanları hakkında Rusya Federal Meclisi'nin üst kanadı konumundaki Federasyon Konseyi'ne danışma şartı getirilmiştir. Bu düzenlemeyle Federal Meclis'in, GRU, FSB ve SVR başkanları atanırken etkin ve karar verici bir mercii konumunda olması amaçlanmıştır.³⁵¹

1. Federal Güvenlik Servisi (FSB) İç Yapılanması

“Federal Güvenlik Servisi (*Federalnaya Slujba Bezopasnosti - FSB*)”, Rusya Federasyonu'nun ana güvenlik teşkilatı ve SSCB'nin KGB'sinin ardıl ajansıdır. Dünyanın en büyük istihbarat kurumlarından biri durumundayken Kasım 1991'de lağvedilen KGB'nin, ana müdürlükleri temelinde oluşturulan istihbarat servislerinden biridir. FSB, başta Bağımsız Devletler Topluluğu (BDT) üyesi ülkeler olmak üzere içeride istihbarat toplama, terörle mücadele operasyonları gerçekleştirme ve kamu güvenliğinin sağlanmasından sorumlu istihbarat servisi olup, doğrudan Rusya Devlet Başkanı'nın yetkisi ve denetimi altındadır.

FSB faaliyetlerinin yasal dayanağını, “1996 tarihli Federal Güvenlik Servisi Yasası”ndan almaktadır. İlk olarak Federal Karşı İstihbarat Servisi (FSK) ismiyle kurulan bahse konu servis, 1995 yılında Federal Güvenlik Servisi (FSB) olarak yeniden yapılandırılmıştır. Rusya Federasyonu Anayasası'nın 32. maddesi uyarınca, FSB Direktörü, Rusya Güvenlik Konseyi'nin ve Ulusal Terörle Mücadele Komitesi'nin daimi üyesidir. Direktöre bağlı olarak dört Direktör Yardımcısı bulunmaktadır.³⁵² Başlıca sorumlulukları ise, “*ülke içindeki istihbarat faaliyetleri ve kontr-espiyonaj çalışmaları, iç güvenlik ve sınır güvenliği, terörle mücadele ve gözetimin yanı sıra diğer bazı ağır suçları ve federal yasa ihlallerini araştırmak*” olarak belirlenmiştir.³⁵³

³⁵¹ Mehmet Çağatay Güler, Rusya'da Anayasa Değişikliği ve Putin'in Siyasi Geleceği, **SETA**, Nisan 2020, (Çevrimiçi) <https://setav.org/assets/uploads/2020/04/P279.pdf>, 11 Haziran 2020.

³⁵² Rusya Federasyonu Federal Güvenlik Servisi (FSB), “Federal'naya sluzhba bezopasnosti Rossiyskoy Federatsii”, (Çevrimiçi) <http://www.fsb.ru/fsb/leadership.htm>, 12 Haziran 2022.

³⁵³ Ibid.

FSB'nin Rusya'da bölgesel ofisleri bulunmaktadır. Ayrıca silahlı kuvvetlerde ve diğer askeri kurumlarda küçük ölçekli idareleri vardır. 2003 yılında FSB bünyesindeki farklı departmanlar kaldırılarak, yerlerine farklı başkanlıklar oluşturulmuştur. FSB'nin yapılanmasında dokuz ana bölüm/başkanlık bulunmaktadır. Bunlar;³⁵⁴

- Karşı Casusluk Başkanlığı,
- Anayasal Düzenin Korunması ve Terörizmle Mücadele Başkanlığı,
- Sınır Başkanlığı,
- Ekonomik Güvenlik Başkanlığı,
- Güncel Gelişmeler ve Uluslararası İlişkiler Başkanlığı,
- Organizasyon ve Personel Başkanlığı,
- İzleme Başkanlığı,
- Bilimsel ve Teknik İstihbarat Başkanlığı,
- Kurumsal Güvenlik Başkanlığı'dır.

Havacılık, özel eğitim merkezleri, vb. alanlar için ise söz konusu başkanlıklar bünyesinde alt bölümler bulunmaktadır.

2. Dış İstihbarat Servisi (SVR) İç Yapılanması

“Rusya Federasyonu Dış İstihbarat Servisi (*Sluzhba Vneshnei Razvedki-SVR*)”, Kasım 1991'de lağvedilen KGB'nin ana müdürlükleri temelinde oluşturulan istihbarat servislerinden biridir. KGB'nin lağvedilmesi sonrasında istihbarat sisteminde yeni bir düzenleme planlamasına giden Rusya yönetimi, dış istihbarat çalışmalarının ayrı bir birimde faaliyet yürütmesini istemiş ve bu doğrultuda 1992 yılında SVR ihdas edilmiştir. SVR, Bağımsız Devletler Topluluğu'nun (BDT) sınırları dışında istihbarat toplanmasıyla ilgilenen bir kurumdur ve doğrudan Rusya Devlet Başkanı'na bağlı olarak faaliyetlerini yürütmektedir. 1996 tarihli Federal

³⁵⁴ Eberhard Schneider, "The Russian Federal Security Service under President Putin". In Stephen White (ed.). **Politics and the Ruling Group in Putin's Russia**. Macmillan Press, 2008. ve Nick Reynolds and Jack Watling, "Ukraine Through Russia's Eyes". **Royal United Services Institute.**, February 2022, (Çevrimiçi) <https://rusi.org/explore-our-research/publications/commentary/ukraine-through-russias-eyes>, 17 Mart 2022.

İstihbarat Yasası'nın 12. maddesine göre, dış istihbarat faaliyetlerinin rotası, SVR direktörünü atayan Rusya Devlet Başkanı tarafından belirlenmektedir. SVR Direktörü, Rusya Devlet Başkanı'na faaliyetleri hakkında düzenli brifingler vermektedir. Direktör, Rusya Güvenlik Savunma Konseyi'nin de daimi üyesidir. SVR, Rus Ana İstihbarat Direktörlüğü (GRU) ile koordineli şekilde çalışmalarını yürütmektedir. SVR ayrıca yabancı istihbarat teşkilatlarıyla terörle mücadele konusunda iş birliği ve de istihbarat paylaşımı hususlarında müzakere etme yetkisine de sahiptir. SVR, toplanan dış istihbarata ilişkin veri, bilgi ve haberlerin istihbarat analizine dönüştürülmesini ve istihbaratın Rusya Devlet Başkanı'na iletilmesini sağlamaktadır. SVR'nin internet sitesinde *“Rusya Soğuk Savaş döneminde ABD ve NATO ülkelerinin istihbarat servislerinin bulunduğu yerlerde nasıl faaliyet gösterdiyse, günümüzde de SVR aracılığıyla Rusya'nın hayali çıkarlara değil, gerçek çıkarlara sahip olduğu bölgelerde faaliyet gösteriyor”* şeklinde ifade yer almaktadır. SVR'nin teşkilat iç yapılanması ise;³⁵⁵

- Direktörlük Ofisi,
- Protokol Departmanı,
- Rusya Dış İstihbarat Akademisi (AVR),
- Halkla İlişkiler ve Medya Bürosu (Basın Ofisi),
- Operasyon Başkanlığı,
- Analiz ve Bilgi Yönetimi Başkanlığı,
- Dış Karşı İstihbarat Başkanlığı,
- Enformatik Ofisi,
- Ar-Ge Ofisi,
- Teknik Operasyon Başkanlığı,
- Ekonomik İstihbarat Başkanlığı,
- Destek Bürosu,

olarak yapılandırılmıştır.

³⁵⁵ Rusya Federasyonu Dış İstihbarat Servisi (SVR), “Sluzhba Vneshnei Razvedki – Struktur”, (Çevrimiçi) http://svr.gov.ru/svr_today/struktur.htm, 02 Ağustos 2022.

3. Askeri İstihbarat Servisi (GRU) İç Yapılanması

Baş İstihbarat İdaresi olarak da bilinen Askeri İstihbarat Servisi (*Glavnoye Razvedyvatelnoye Upravleniye-GRU*), Rusya Genelkurmayı'na bağlı olarak faaliyetlerini yürüten askeri istihbarat teşkilatıdır. SSCB döneminde Kızıl Ordu'ya bağlı olarak görev yapan GRU, günümüzde Rus Silahlı Kuvvetlerinin birincil istihbarat servisi olarak ülkenin en önemli istihbarat teşkilatlarından biri konumundadır. SSCB'nin dağılmasından sonra bu durumdan en az etkilenen Rus istihbarat kuruluşu GRU olmuştur. KGB'nin kaldırılması sonrası SVR ve FSB kurulurken, GRU 1918 yılından bugüne faaliyetlerine devam etmektedir. GRU'nun resmi adı 2010 yılında GU olarak değişse de hem Rusya'da hem de uluslararası kamuoyunda halen GRU adıyla anılmaya devam etmektedir. Rusya'daki diğer güvenlik ve istihbarat kurumlarının aksine, GRU Direktörü hem Rus askeri komutanlığına hem Savunma Bakanı'na hem de Genelkurmay Başkanı'na rapor vermektedir. GRU aynı zamanda Rusya'nın en büyük dış istihbarat teşkilatı olup, Dış İstihbarat Servisi'nden (SVR) birkaç kat daha büyük olduğuna inanılan bir casus ağı bulunmaktadır.³⁵⁶ GRU'nun teşkilat yapısı, geçmişten bugüne büyük ölçüde değişmemekle birlikte “devlet sırrı” olarak kabul edilmektedir. Açık kaynaklarda yer alan bilgilere göre, GRU'nun yapılanması 12 müdürlük ve çeşitli yardımcı departmanlardan oluşmaktadır.³⁵⁷

- 1. Müdürlük, Avrupa'daki istihbarattan,
- 2. Müdürlük, Amerika kıtasındaki istihbarattan,
- 3. Müdürlük, Asya kıtasındaki istihbarattan,
- 4. Müdürlük, Afrika ve Orta Doğu'dan,
- 5. Müdürlük, deniz ve hava kuvvetleri istihbaratı da dahil olmak üzere askeri operasyon istihbaratından,
- 6. Müdürlük, sinyal istihbaratından (SIGINT),

³⁵⁶ Five facts about Russian military intelligence, **Reuters**, (Çevrimiçi) <https://www.reuters.com/article/us-russia-medvedev-intelligence-gru-sb/factbox-five-facts-about-russian-military-intelligence->, 31 Mayıs 2020.

³⁵⁷ John Pike, “Organization of the Main Intelligence Administration (GRU)”, **Federation of American Scientists**, (Çevrimiçi) <https://fas.org/irp/world/russia/gru/org.htm>, 31 Mayıs 2020.

- 7. Müdürlük, NATO'dan,
- 8. Müdürlük, özel amaçlı idarelerden,
- 9. Müdürlük, askeri teknolojiden,
- 10. Müdürlük, savaş ekonomisinden,
- 11. Müdürlük, stratejik doktrinler ve savaş mühimmatlarından,
- 12. Müdürlük, bilgi sistemlerinden,

sorumlu olarak yapılandırılmışlardır.

B. Haber Toplama Yetkileri

1. Federal Güvenlik Servisi (FSB)

FSB, Rusya'nın iç güvenlik ve kontr-espiyonaj servsidir aynı zamanda da SSCB dönemindeki KGB'nin ardıl ajansıdır. FSB'nin başlıca sorumlulukları; ülke içerisindeki güvenliğin sağlanması, kontr-espiyonaj faaliyetlerinin gerçekleştirilmesi, terörizmle mücadele ve kanunda belirtilen bazı ağır suçlar ile federal yasa ihlallerini araştırmaktır. Rusya Devlet Başkanı Vladimir Putin, 2004 yılında yüksek rütbeli FSB subaylarına yaptığı konuşmada FSB'nin üç ana görevini; *“yabancı casusluk faaliyetlerini deşifre edip etkisiz hale getirmek, ülkenin ekonomik ve finansal güvenliğini korumak ve organize suçla mücadele etmek”* olarak saymıştır.³⁵⁸ Bu doğrultuda FSB; ayrılıkçı oluşumlar, terör bağlantılı yapılar ve de organize suç şebekelerinin faaliyetlerini izlemek, haklarında haber toplamakla mükelleftir. FSB'nin diğer bir faaliyet alanı olan kontrespiyonaj çalışmaları ise yabancı devletlerin dış istihbarat kuruluşları vasıtasıyla sürdürülen subversif operasyonlarının engellenmesini amaçlar. Ayrıca Rusya'nın siber güvenliğini koruma ve sağlama konusu da FSB'nin görevleri arasındadır.³⁵⁹

FSB'nin faaliyetlerinin yönetimi, FSB Direktörü'nü atayan Rusya Devlet Başkanı tarafından yürütülür. FSB, yasal yetkilerini “1995 tarihli Federal Güvenlik

³⁵⁸ Schneider, **a.g.e.**

³⁵⁹ Ali Burak Darıcılı ve Barış Özdal, “Rusya Federasyonu’nun Siber Güvenlik Kapasitesini Oluşturan Enstrümanların Analizi”, **Bilig Dergisi**, Güz 2017, Sayı: 83, s. 121-146.

Servisi Yasası’ndan almaktadır. Söz konusu kanun servisin kuruluş amacını, teşkilat yapısını, faaliyet esaslarını, yetkilerini ve de kontrol ve denetim mekanizmasını açıklamaktadır. Bahse konu Federal Güvenlik Servisi Yasası’nın 8. maddesinde FSB’nin yetkilendirildiği faaliyet alanları;³⁶⁰

- Kontrespiyonaj faaliyetleri,
- Sınır içerisindeki istihbarat faaliyetleri,
- Terörle mücadele,
- Suç yapılanmaları ile mücadele,
- Sınır güvenliği faaliyeti;
- Enformasyon güvenliğinin sağlanması,

olarak belirtilmiştir.

FSB bu alanlarda istihbari faaliyetler gösterirken bahse konu kanunun 13. maddesine göre aşağıdaki yetkilere sahiptir;³⁶¹

- Kontr-espiyonaj, güvenlik istihbarat faaliyeti ve terörle mücadele faaliyetleri sırasında özel yöntem ve araçları kullanmak, buna muvafakatleri olan kişilerle, gizlilik temelinde ilişki kurmak, işbirliği geliştirmek,
- Rusya Federasyonu’nun güvenliğini tehdit eden her türlü unsuru yok etmek amacıyla fiziksel güç kullanmak,
- Yabancı devletlerin gizli servislerine, kuruluşlarına ve bunun yanı sıra suç örgütlerine hulul etmek,
- Rusya Federasyonu topraklarından geçen şifreli, gizli ve diğer türlerdeki özel iletişim alanında haber toplama faaliyeti gerçekleştirmek,
- Elektronik araçlar ve yöntemler kullanılarak, şifreli, gizli ve diğer türlerdeki özel iletişim alanında, dış istihbarat faaliyeti gerçekleştirmek

³⁶⁰ Rusya Federasyonu Federal Güvenlik Servisi (FSB) hakkındaki kanun, Федеральный Закон О Федеральной Службе Безопасности - 22/02/1995, (Çevrimiçi) <http://www.fsb.ru/fsb/npd/more.htm?id%3D10340801@fsbNpa.html>, 13 Haziran 2022.

³⁶¹ Ibid.

- Devlet makamlarının, kamu kurum ve kuruluşların alt birimlerinde şifrelenmiş bilgilerin kullanıldığı hallerde, gizliliğe riayet edilmesi hususunun kontrolünü gerçekleştirmek,
- Devlet makamlarından, kamu kurum ve kuruluşlarından ihtiyaç olması halinde gerekli tüm bilgi ve belgeleri temin etmek.

Rusya’da devlet makamları, kamu kurum ve kuruluşları, FSB yetkililerine hizmet yükümlülüklerini yerine getirmeleri esnasında yardımcı olmakla mükelleftir. 2010 yılında yapılan kanun güncellemesinde “*FSB personelinin, görevini yerine getirmesine bağlı olan bir talebine itaatsizlik, çalışanın görevini yapmasına engel olmakla eşittir. Buna neden olan şahıslar, beş yüz rubleden bin rubleye kadar olan tutarlarda para cezası uygulanmasına ya da on beş güne kadar idari tutuklamaya maruz kalacaktır.*” ifadesi de eklenmiştir.³⁶²

2003 yılında FSB'nin yetki ve sorumlulukları çıkarılan bir kararnameyle birlikte genişletilmiştir. Aynı sene içerisinde, lağvedilen SIGINT ve kriptoloji alanında faaliyet yürüten KGB'nin eski bir birimi olan, “Federal İletişim ve Enformasyon Ajansı (FAPSI)”nin yetkilerinin büyük bir kısmı da FSB’ye devredilmiştir.³⁶³

Bazı resmi olmayan kaynaklara göre FSB, 1999 yılından bu yana Bağımsız Devletler Topluluğu (BDT) üyesi ülkelerin topraklarında haber toplama faaliyetleri yürütmek ile de görevlendirilmiştir. Bu aslında bir dış istihbarat görevidir. Hükümetler arası anlaşmalar doğrultusunda, BDT ülkelerinde SVR’nin casusluk

³⁶² T. Degtyareva, **Rusya Federasyonu İdari Suçlar Kanunu**, “Кодекс Российской Федерации об административных правонарушениях”, p. 257, 2017. (Çevrimiçi)

https://books.google.com.tr/books?id=6N_mBwAAQBAJ&printsec=frontcover&hl=tr#v=onepage&q&f=false, 10 Haziran 2022.

³⁶³ Peter Finn, “In Russia, A Secretive Force Widens”, **The Washington Post**, (Çevrimiçi) https://www.washingtonpost.com/wp-dyn/content/article/2006/12/11/AR2006121101434_2.html, 11 Haziran 2020.

faaliyetleri yapması kanunen yasaklanmıştır. FSB'nin de bir anlamda yasal boşlukları kullanmak suretiyle bu faaliyeti gerçekleştirdiği iddia edilmektedir.³⁶⁴

FSB'nin gerekli hallerde “adam öldürme” yetkisi de bulunmaktadır. Söz konusu yasal yetki, FSB de dahil olmak üzere Rusya istihbarat servislerine 2006 yılında verilmiş olup bu yetki kapsamında devlet başkanının emri doğrultusunda terör şüphelileri hedefli şekilde yakalanıp öldürebilmektedir.³⁶⁵

FSB'nin bir diğer yetkisi de nükleer silahların yayılmasını önlemektir. Bu çerçevede FSB, nükleer malzeme ve teknolojinin yasadışı ticaretini engellemek amacıyla haber toplama faaliyeti yürütmektedir.

FSB'nin gözetim alanındaki yetkisi ise ülke sınırları içerisinde yaşayan vatandaşlarının ve yabancıların iletişim faaliyetlerinin denetlenmesidir. Bu yetki kapsamında FSB, Rusya'da faaliyet gösteren iletişim şirketlerinin kanuni zorunluluk sebebiyle kurmak zorunda oldukları, internet ve telefon haberleşmelerinin gözetim altına alınmasını sağlayan “Operatif Araştırma Faaliyetleri Sistemi'nin (*System for Operative Investigative Activities-SORM*)” kontrolünü de sağlamaktadır.³⁶⁶

Rusya'da faaliyet gösteren telekomünikasyon ve telefon ağlarının gözetimi için yasal müdahale sağlayan teknik bir sistem olan SORM, 1995 yılında sadece FSB için gözetim verilerine erişim sağlanması için uygulanmaya başlansa da, sonraki yıllarda diğer istihbarat servislerinin de SORM aracılığıyla toplanan verilere erişmesine izin verecek şekilde bu yetki genişletilmiştir. Rusya'da genel olarak istihbarat servislerinin iletişimi denetlemesi için bir mahkeme emri gerekmektedir ancak acil durumlarda bu tür bir mahkeme emri almadan önce de iletişimin denetlenmesinin başlamasına izin verilir. Mahkemeden alınması gereken dinleme yetkisi, yalnızca iletişimin içeriği için gereklidir. İletişim kuran tarafların bilgisi, zaman, konum vb. gibi veriler için ise mahkeme kararına ihtiyaç duyulmamaktadır.

³⁶⁴ Agentura.ru Araştırma Merkezi (Çevrimiçi) <https://web.archive.org/web/20130807024611/http://agentura.ru/press/about/jointprojects/novgaz/exus/sr3/>, 25 Ağustos 2020.

³⁶⁵ Peter Finn, “In Russia, A Secretive Force Widens”, **The Washington Post**, (Çevrimiçi) https://www.washingtonpost.com/wp-dyn/content/article/2006/12/11/AR2006121101434_2.html, 11 Haziran 2020.

³⁶⁶ Darıcılı ve Özdal, **a.g.e.**, s. 128.

FSB'nin gizli dinleme emri alması durumunda telekom sağlayıcıları, FSB'nin bir emir sunmasını talep etme hakkına sahip değildir ve gözetim cihazlarına erişimleri reddedilmiştir. Tüm bunların yanı sıra FSB merkezinden SORM aygıtına bağlanan özel korumalı bir kabloyla, veriler doğrudan servise aktarılmaktadır.³⁶⁷

FSB, 2010 yılından bu yana, bir kişinin bir suç işlemeye hazırlandığını bildiren yani potansiyel suçlu olabileceğine ilişkin iddiaları içeren raporlara dayanarak SORM vasıtasıyla telefonlarını veya internet faaliyetlerini takip edebilmektedir. Bu iddiaları, şüpheliye karşı resmi cezai suçlamalarla desteklemek zorunda değildir. Bu kapsamda FSB "aşırılıkçı faaliyet" için çağrıda bulunduğunu iddia ettikleri herhangi birinin gözetimini yapma hakkına da sahiptir.³⁶⁸

2015 yılında “*yasaya aykırı şekilde dinleme faaliyeti yapıldığı, dolayısıyla özel hayatın gizliliği hakkının açık şekilde ihlal edildiği*” şikayetiyle AİHM’e yapılan Zakharov/Rusya başvurusu sonrasında AİHM verdiği gerekçeli kararda; ulusal güvenliğin korunması, kamu düzeninin sağlanması ve suçun önlenmesi amacıyla, hukukta öngörülebilirlik ve de demokratik toplumda gereklilik şartları göz önüne alınarak yapılan istihbari faaliyetlerin meşru olacağını kabul etmiş ancak bu tür müdahalelerin denetime ve yargı yoluna açık olması gerektiğini açıklamıştır. SORM mevzuatının yasallığı konusunda yapılan incelemelerde ise; SORM ile ilgili yasal hükümlerin keyfilğe ve kötüye kullanım riskine karşı yeterli ve etkili garantiler sağlamadığını, gizli servislerin teknik olarak tüm mobil telefon iletişimine doğrudan erişimlerinin olduğu bir sistemde bu tarz risklerin yüksek olduğunu belirtmiştir. Mahkeme verdiği bu kararda, Rus istihbaratının faaliyetinin, demokratik bir toplumda gerekli olma koşulunun sınırlarını ihlal ettiğini belirterek Rusya’daki SORM ile ilgili mevzuatın AİHS’in 8. maddesini ihlal ettiğine hükmetmiştir.³⁶⁹

2016 yılında ise terörle mücadele kapsamında “Yarovaya Yasası” olarak bilinen yasa değişikliği gerçekleştirilmiştir. Mevzuat, telekomünikasyon ve internet

³⁶⁷ Irina Borogan, The Kremlin is All Ears, **The Moscow Times**, (Çevrimiçi) <https://www.themoscowtimes.com/2012/12/27/the-kremlin-is-all-ears-a20494>, 17 Eylül 2020.

³⁶⁸ Ibid.

³⁶⁹ European Court of Human Rights, “Case Of Roman Zakharov V. Russia”, (Çevrimiçi) <https://hudoc.echr.coe.int/tur?i=001-176957>, 17 Eylül 2020.

şirketlerinin metin mesajları, ses, veri ve görüntüler dahil olmak üzere tüm iletişim içeriklerinin kopyalarını altı ay süreyle saklamasını gerektiren bir dizi düzenlemeyi içermektedir. Şirketler tarafından ayrıca iletişim meta verilerini (zaman, konum ve mesajların göndereni ve alıcıları hakkında bilgiler) de üç yıla kadar saklanması gerekmektedir. Ayrıca söz konusu yasa sonrasında internet ve telekom şirketlerinin, talep üzerine ve bir mahkeme kararı olmaksızın, iletişim ve meta verilerin yanı sıra "gerekli diğer tüm bilgileri" yetkililere vermekle mükellef olduğu belirtilmiştir.³⁷⁰ FSB'nin bu yasal düzenlemeler doğrultusunda, kitlesel dinleme ve gözetleme yaptığı ayrıca dezenformasyon, propaganda ve provokasyon gibi çeşitli gizli yetkilere de sahip olduğu iddia edilmektedir.

Öte yandan Rus diplomatik misyonlarında görevli FSB görevlilerinin, faaliyet yürüttükleri ülkedeki diğer Rus diplomatlarının kontrolü noktasında bir görev yetkisi bulunmaktadır. Rusya'nın farklı ülkelerdeki diplomatik misyonlarında çalışan FSB görevlileri, o ülkede görev yapan diğer Rus diplomatların ve servis görevlilerinin kontrolünden de sorumludur. Rus görevlilere yönelik bu faaliyeti sebebiyle, FSB'nin sınır ötesinde de kontrespiyonaj faaliyeti yürüten cüretkar bir misyona sahip olduğu görülmektedir.³⁷¹

FSB'nin Rusya'daki teknoloji, bilişim ve sanayi alanlarına yönelik dış kaynaklı olası espionaj çalışmalarının engellenmesi amacıyla, Rusya Savunma Bakanlığı bünyesinde faaliyet gösteren "Federal Teknik ve İhracat Kontrol Servisi (*Federal Service for Technical and Export Control of Russia*)" ile ortak çalışma yetkisi de bulunmaktadır. Bu doğrultuda FSB, söz konusu kurumun ihracat rejimini kontrol etmek ve denetlemek suretiyle bilişim, teknoloji ve sanayi sektörlerine yönelik olası casusluk faaliyetlerine karşı koymada da rol oynamaktadır.³⁷²

³⁷⁰ Russia: 'Big Brother' Law Harms Security, Rights, **Human Rights Watch**, (Çevrimiçi) <https://www.hrw.org/news/2016/07/12/russia-big-brother-law-harms-security-rights>, 17 Şubat 2021.

³⁷¹ Ali Burak Darıcılı, Bursa Teknik Üniversitesi, Uluslararası İlişkiler ve Siyaset Bilimi Bölümü Öğretim Üyesi, (Çevrimiçi) <https://twitter.com/BurakDaricili/status/1319670764518428672>, 30 Ekim 2020.

³⁷² Jeffrey Carr, **Inside Cyber Warfare: Mapping the Cyber Underworld**, USA, O'Reilly Media Inc., 2011, p. 318.

2. Dış İstihbarat Servisi (SVR)

SVR, Rusya'nın ülke dışındaki casusluk faaliyetlerini gerçekleştirmek amacıyla kurulan KGB'den sonraki dış istihbarat teşkilatıdır. Rusya'nın dış istihbarat konusundaki haber toplama ve operasyonel ihtiyaçlarının karşılanması noktasında GRU ile birlikte kilit bir rol oynamaktadır. Bu minvalde SVR, hedef ülkelere yönelik siyasi, mali, askeri, teknoloji, altyapı ve biyografik vb. hususlarda haber toplama faaliyeti gerçekleştirmektedir. Rusya'nın siber güvenlik stratejisi politikası doğrultusunda, karşı devletlere yönelik siber espionaj faaliyetlerini planlamak SVR'nin yetkileri arasındadır. Bu çerçevede SIGINT ve ELINT faaliyetleri gerçekleştirmek de SVR'nin görevleri arasındadır. SVR'nin Rusya sınırları dışında, Kırgızistan, Kazakistan, Tacikistan, Kırım, Abhazya, Belarus, Ermenistan, Suriye, Vietnam ve Küba gibi dünyanın birçok bölgesinde, askeri istihbarat servisi GRU ile beraber ELINT ve SIGINT elde etme amacıyla inşa ettiği sinyal ve elektronik istihbaratı toplama merkezleri bulunmaktadır.³⁷³

SVR, ABD'deki Ulusal İstihbarat Direktörlüğü (DNI) tarafından üretilen Günlük Bilgi Notu'na benzer şekilde, Rusya Devlet Başkanı'na günlük istihbarat özetleri göndermektedir. Bununla birlikte ABD'deki sistemden farklı olarak SVR'nin, hangi politika seçeneklerinin tercih edilebileceğini başkana tavsiye etme yetkisi bulunmaktadır. SVR başkanının, istihbarat bilgilerinin güvenilirliği, doğruluğu, tarafsızlığı ve bilgilendirmenin doğru zamanda yapılmasından Rusya Devlet Başkanı'na karşı şahsen karşı sorumluluğu bulunmaktadır.³⁷⁴

SVR yasal dayanağını, Ağustos 1992'de kabul edilen Dış İstihbarat Yasası'ndan almaktadır. 1996 yılında ise Devlet Duması ve Federasyon Konseyi tarafından yeni bir "Dış İstihbarat Federal Kanunu (*Sluzhba vneshney razvedki Rossiyskoy Federatsii-SVR*)" kabul edilmiştir. 1996 tarihli Dış İstihbarat

³⁷³ Roland Heickero, "Emerging Cyber Threats and Russian Views on Information Warfare and Operation", **Swedish Defense Research Agency Press**, March 2010, s. 30., (Çevrimiçi) <http://www.foi.se/rapport?rNo=FOI-R--2970--SE>, (Akt. Darıcılı ve Özdal, a.g.e., s. 128.)

³⁷⁴ Vasili Mitrokhin and Christopher Andrew, **The Mitrokhin Archive: The KGB in Europe and the West**. Gardners Books, 2000.

Federal Kanunu'nun 5. maddesine göre SVR'nin faaliyet amacı ise şu şekilde açıklanmıştır;³⁷⁵

- Rusya Devlet Başkanı, Federal Meclisi ve hükümetine siyasi, ekonomik, askeri-stratejik, bilimsel-teknik ve çevresel konularda karar verebilmeleri noktasında gerekli istihbarat bilgilerinin sağlanması,
- Rusya Federasyonu güvenlik politikasının başarılı bir şekilde uygulanması için elverişli koşulların oluşturulması,
- Ülkenin ekonomik olarak kalkınması, bilimsel ve teknolojik konularda ilerlemesi ve askeri-teknik güvenliğin ileri düzeye taşınmasına teşvik edilmesi.

Bahse konu sayılan hedeflere ulaşılabilmesi noktasında, Dış İstihbarat Federal Kanunu, SVR'ye birtakım yetkiler vermektedir. Söz konusu yetkiler kanunun 6. maddesinde sayılmaktadır. Buna göre SVR'nin yetkileri:³⁷⁶

- İstihbarat amaçlı haber toplama faaliyetleri gerçekleştirmek,
- Rusya'nın güvenliğini sağlamak için aktif tedbirler uygulamak,
- Yabancı ülkelerde askeri, stratejik, ekonomik, teknolojik ve bilimsel casusluk faaliyetleri gerçekleştirmek,
- Yabancı ülkelerde elektronik gözetim faaliyetleri gerçekleştirmek,
- Gizlilik temelinde, buna gönüllü olarak onay veren insanlarla işbirliği ilişkileri kurmak,
- Personeli ve faaliyetlerini gizlemek amacıyla tedbirler uygulamak,
- Rusya Federasyonu'ndaki diğer federal devlet güvenlik organları ile koordineli çalışmalar yürütmek,
- İstihbarat faaliyetlerinin yürütülebilmesi için gerekli olan hükümet organları, işletmeler, kurumlar ve kuruluşlarla antlaşmalar yapmak,

³⁷⁵ Rusya Federasyonu Dış İstihbarat Servisi (SVR) hakkındaki kanun, “Sluzhba Vneshnei Razvedki – Статья 5, 10 Ocak 1996, № 5-FZ. Madde:5, (Çevrimiçi) http://svr.gov.ru/svr_today/struktur.htm, 01 Temmuz 2022.

³⁷⁶ Ibid.

- Rusya'nın sınırları dışında faaliyet gösteren Rusya Federasyonu kurumlarında, fiziksel ve teknik-mühendislik güvenliği gerçekleştirmek, devlet sırlarını oluşturan bilgilerin teknik kanallardan sızmasını önlemek, söz konusu kurumların çalışanları ile ailelerinin güvenliğini sağlamak,
 - Rusya Federasyonu sınırları dışında görevlendirilmiş olan, faaliyetlerinin niteliği nedeniyle devlet sırlarını oluşturan bilgilere erişime sahip olan vatandaşların ve onlarla birlikte olan aile fertlerinin güvenliklerini sağlamak,
 - Yabancı devletlerin istihbarat servisleri ile etkileşim kurmak,
 - İstihbaratla ilgili özel eğitim kurumları, vasıf yükseltme kurumları, bilimsel-araştırma kuruluşları ve arşivleri kurmak, istihbaratla alakalı özel yayınlar çıkarmak,
 - SVR'nin güçlerini, araçlarını ve bilgilerini yasa dışı eylemlerden ve tehditlerden korumak,
 - Faaliyet için gerekli olan organizasyon yapılarını (alt birimler ve kuruluşlar) oluşturmak,
 - Dış istihbarat için gerekli enformasyon sistemlerini, veri aktarma sistemlerini ve aynı zamanda enformasyonların teknik kanallara sızmasını koruyacak güvenlik sistemlerini SVR'nin lisans ve sertifikalandırması altında satın almak ve geliştirmek,
- olarak sayılmıştır.

Ayrıca söz konusu yasanın 13. maddesine göre SVR; istihbarat faaliyetinin amacına ulaşması adına enformasyon sistemlerini, video ve ses kayıtlarını, film ve fotoğraf çekimlerini kullanma, teknik iletişim kanalları aracılığıyla haber toplama ve istihbarat gereklerine cevap verecek olan daha birçok farklı yöntem ile araçları kullanma hakkına sahiptir. Ancak ABD'deki karşılığı olan CIA gibi SVR'nin de ülke sınırları içerisinde operasyon yapması kanunun 13. maddesine göre yasaklanmıştır.³⁷⁷

SVR'nin tüm bu sayılan yetkileri haricinde “adam öldürme” yetkisi de bulunmaktadır. Söz konusu yasal yetki, SVR de dahil olmak üzere Rus istihbarat

³⁷⁷ Ibid.

servislerine 2006 yılında verilmiş olup bu yetki kapsamında devlet başkanının emri doğrultusunda yurt dışındaki terör şüphelileri hedefli şekilde yakalanıp öldürülebilmektedir.³⁷⁸

3. Askeri İstihbarat Servisi (GRU)

GRU, Rusya Savunma Bakanlığı'nın dış istihbarat servsidir ve Rus Genelkurmayı bünyesindeki askeri istihbarat merkezi organının görevlerini icra eder. Görev ve yetkileri açısından ABD'deki Savunma İstihbarat Ajansı (*Defense Intelligence Agency-DIA*) ile karşılaştırılsa da, görev tanımı neredeyse tüm ABD askeri istihbarat teşkilatlarının yanı sıra diğer ulusal ABD istihbarat servisleri tarafından gerçekleştirilen faaliyetleri kapsamaktadır. GRU, yurt dışındaki HUMINT faaliyetlerini diplomatik misyonlarında görevli askeri ataşeler ve yabancı casuslar aracılığıyla gerçekleştirir. Bunun yanı sıra sinyal istihbaratı (SIGINT) ve görüntü keşif ve uydu istihbaratı (IMINT) için gerekli ekipman ve tecrübesi de bulunmaktadır.³⁷⁹ GRU uzmanları, düzinelerce Rus askeri uzay uydusu tarafından toplanan casusluk bilgilerini deşifre ve analiz etmektedir.

GRU, faaliyetlerini ve operasyonlarını "Dış İstihbarat", "Savunma Üzerine" ve "Güvenlik Üzerine" isimli Rus federal kanunları doğrultusunda gerçekleştirir. "1996 tarihli Dış İstihbarat Yasası" GRU'yu "askeri, askeri-politik, askeri-teknik, askeri-ekonomik ve ekolojik bilgi" toplamakla yetkilendirmiştir.³⁸⁰

GRU'nun yurt dışında diplomatik akreditasyonu olmayıp, Moskova'dan gelen emirler doğrultusunda uzun yıllar sahte kimlik altında yaşayan yasadışı (illegal) casusları üzerinden faaliyet gösteren bir sistemle çalışmalarını yürütmektedir. Bu illegal casuslar, Rusya'nın savunma ya da saldırı amacıyla haber toplama faaliyetleri ile operasyonlarında önemli bir rol oynamaktadır. GRU'nun illegal personeli de

³⁷⁸ Peter Finn, "In Russia, A Secretive Force Widens", **The Washington Post**, (Çevrimiçi) https://www.washingtonpost.com/wp-dyn/content/article/2006/12/11/AR2006121101434_2.html, 11 Haziran 2020.

³⁷⁹ Operations of the Main Intelligence Administration (GRU), **Federation of American Scientist**, (Çevrimiçi) <https://fas.org/irp/world/russia/gru/index.html>, 04 Ekim 2021

³⁸⁰ Ibid.

hesaba katıldığında, yurt dışındaki casus ağının SVR'ye göre birkaç kat daha büyük olduğu düşünülmektedir.³⁸¹

GRU'nun kendi web sitesi yoktur ve eylemleri hakkında kamuya açık bir şekilde açıklama yapılmamaktadır. Örgütsel yapılanması, personel sayısı ve bütçesi devlet sırrı niteliğindedir. GRU'nun kendisine ait web sitesi bulunmasa da Rusya Savunma Bakanlığı'nın resmi internet sitesinde GRU'nun misyonu ve görevleri şu şekilde sayılmıştır:³⁸²

- Rusya Federasyonu Başkanı ile Federal Meclisi'ne, hükümetine, Savunma Bakanı ve Genelkurmay Başkanı'na siyasi, ekonomik, savunma, bilimsel, teknik ve coğrafi konularda istihbarat temin etmek,
- Rusya Federasyonu'nun savunma ve güvenlik alanındaki devlet politikasının başarılı bir şekilde uygulanmasına olanak tanıyan koşulların gerçekleşmesini sağlamak,
- Ülkenin ekonomik kalkınmasına, bilimsel ve teknolojik ilerlemesine ve askeri-teknik güvenliğinin sağlanmasına yardımcı olmak.

Özetle GRU'nun birincil görev ve yetkisinin, Rusya Devlet Başkanı'na ve hükümetine askeri istihbarat sağlamak olduğu, ikincil görev ve yetkisinin ise Rusya'nın askeri, ekonomik ve teknolojik güvenliğinin sağlanması olduğu görülmektedir.

GRU'nun sahip olduğu yetkiler kamuoyuyla paylaşılsa da, Rusya sınırları dışında Rusya muhaliflerine yönelik gerçekleştirilen suikastlar çoğunlukla GRU eylemi olarak medyaya yansımıştır. Bu sebeple de tıpkı ABD'deki CIA'in ve Birleşik Krallık'taki MI6'in sahip olduğu "öldürme yetkisinin" benzeri bir yetkinin GRU'da da olduğu söylenebilir. GRU da dahil olmak üzere ulusal Rus istihbarat

³⁸¹ Guy Faulconbridge, "What is Russia's GRU military intelligence agency?", **Reuters**, (Çevrimiçi) <https://www.reuters.com/article/us-britain-russia-gru-factbox/what-is-russias-gru-military-intelligence-agency->, 06 Ocak 2021.

³⁸² Rusya Federasyonu Savunma Bakanlığı, Silahlı Kuvvetler Ana Direktörlüğü, (Çevrimiçi) https://structure.mil.ru/structure/ministry_of_defence/details.htm?id=9711@egOrganization, 06 Ekim 2021.

servislerine 2006 yılında verilmiş olan söz konusu yetki kapsamında, devlet başkanının emri doğrultusunda yurt dışındaki terör şüphelileri hedefli şekilde yakalanıp öldürebilmektedir. Örneğin 2006 yılında Londra'da ölümcül şekilde zehirlenen eski FSB subayı Alexander Litvinenko'nun yakın çevresi, söz konusu yasanın çıkarılmasını cinayetle ilişkilendirmektedir.³⁸³

Günümüzde Rus istihbarat servisleri FSB, SVR ve GRU arasında güç, kapsam ve yetki dengesinde GRU'nun diğer servislere göre daha ön planda ve popüler olduğu görülmektedir. GRU tarafında gerçekleştirildiği yönünde ciddi şüpheler bulunan küresel siber saldırılarda, Rusya muhalifi şahıslara yönelik yurt dışında gerçekleştirilen suikastlarda, Wagner ordusu olarak bilinen paralı askerlerin dünyanın farklı bölgelerinde yaptığı operasyonlarda ve ABD seçimlerinin manipüle edilmesi hakkındaki iddialarda GRU'nun adı hep ön planda yer almıştır.

C. İstihbarat Faaliyetlerinin Bireysel Hak ve Özgürlüklere Müdahalesinin Hukuksal Zemini

Bireysel özgürlüklerin istihbari amaçlarla kısıtlanması ya da geniş kapsamlı kitle gözetim uygulamaları söz konusu olduğunda, demokratik devletler ile otoriter yönetime sahip olan ülkeler, yasama ve hukuki süreçleri/tedbirleri farklı şekillerde olsa da söz konusu müdahaleleri uygulamak için benzer yöntemler kullanmaktadır. Genellikle devletin bekası ve terörle mücadele gibi amaçlar doğrultusunda toplanan kitlesel ölçekli özel hayata ilişkin veriler, insan hakları noktasında negatif bir durum oluşturmaktadır. Otoriter yönetimlerde bireysel özgürlüklerin kısıtlanmasına yasal zemin hazırlayan mevzuatın yönü ve kapsamı da istihbarat ihtiyaçları doğrultusunda şekillenmektedir.

Rusya'da istihbari haber toplama faaliyetleri sebebiyle bireysel hak ve özgürlüklere müdahale edilmesinin yasal meşruiyetini, Federal Güvenlik Servisi

³⁸³ Peter Finn, "In Russia, A Secretive Force Widens", **The Washington Post**, (Çevrimiçi) https://www.washingtonpost.com/wp-dyn/content/article/2006/12/11/AR2006121101434_2.html, 11 Haziran 2020.

FSB'ye ilişkin kanun sağlamaktadır. Bahse konu kanunun 6. maddesinde³⁸⁴ bireysel hak ve özgürlüklerin kısıtlanması durumunda, bireylerin Federal Güvenlik Servisi organlarından izahat ve bilgi alma hakkına sahip oldukları ayrıca Federal Güvenlik Servisi organları görevlilerinin, görevlerini yerine getirmeleri sırasında verdikleri maddi ve manevi zararlar dolayısıyla tazminat talep etme hakkına sahip oldukları belirtilmektedir.

Ayrıca kanunun kontr-espiyonaj faaliyetlerinin anlatıldığı 9. maddede³⁸⁵ ise vatandaşların, e-posta, klasik posta, telefon görüşmeleri, telgraf ve de diğer haberleşme yöntemlerine yönelik gizlilik haklarını sınırlandıran müdahaleler ile konut dokunulmazlığına ilişkin müdahalelere, sadece mahkeme kararıyla izin verildiği belirtilmektedir.

Rusya'da yukarıda belirtilen kanuni düzenlemelere rağmen bireysel hak ve özgürlüklere yönelik müdahalelerin suistimal edilmesinin önlenmesi amacıyla, müdahalenin çerçevesini belirleyen net bir düzenlemeden bahsetmek zordur. Bu noktada Rusya'daki kitlesel gözetim faaliyetlerinde, hukuki denetim noktasında soru işaretleri barındıran ve zaman içerisinde yetkileri artırılan bir gözetleme sisteminin varlığından bahsetmek gerekir. Rusya, FSB başlığında bahsedildiği üzere her türlü analog ve elektronik haberleşmelerin denetlenmesine olanak veren SORM (Operatif Araştırma Faaliyetleri Sistemi)'a sahiptir. SORM aynı zamanda telekomünikasyon sistemlerinin ve dijital iletişimin kanunlara uygun biçimde izlenmesi için yasal dayanak oluşturmaktadır. İletişime yönelik gözetimin teknik ve de hukuki gerekliliklerine yönelik prosedürü oluşturan SORM sistemi, ilk etapta Rusya'daki telekom şirketlerine FSB'nin donanımlarının kurulmasını şart koymuştur. Akabinde teknolojinin gelişmesi ve de internet kullanımının yaygınlaşması sonrasında aynı şart internet servis sağlayıcı şirketlerine de getirilmiştir. SORM, istihbarat servislerine herhangi bir izin almaya ihtiyaç duymaksızın hukuki açıdan iletişim verilerini

³⁸⁴ Rusya Federasyonu Federal Güvenlik Servisi (FSB) hakkındaki kanun, Федеральный Закон О Федеральной Службе Безопасности - 22/02/1995, Madde 6, (Çevrimiçi) <http://www.fsb.ru/fsb/npd/more.htm?id%3D10340801@fsbNpa.html>, 13 Haziran 2022.

³⁸⁵ Rusya Federasyonu Federal Güvenlik Servisi (FSB) hakkındaki kanun, Федеральный Закон О Федеральной Службе Безопасности - 22/02/1995, Madde 9, (Çevrimiçi) <http://www.fsb.ru/fsb/npd/more.htm?id%3D10340801@fsbNpa.html>, 13 Haziran 2022.

gözetleme ve kaydetme imkanı sağlamaktadır. Ancak söz konusu iletişimin içeriğinin temini için izin alınması gerekmektedir. Fakat istihbarat servislerinin bu izinleri iletişim şirketlerine ibraz etmek gibi bir zorunlulukları bulunmamaktadır. Bu izin, yalnızca kurum içi denetim esnasında gerekli prosedürün sağlanması için saklanmaktadır. Bu sistem özel hayatın gizliliğinin ihlal edildiği noktasında birçok eleştiri almasına rağmen; 2016 yılında çıkarılan Yarovaya Yasası sonrasında, istihbarat servislerinin talebi üzerine iletişim şirketlerinin elindeki tüm verileri herhangi bir izin gerekmeden otomatik olarak istihbarat servislerinin sistemlerine aktarmaları hüküm altına alınmış ve SORM'un yasal meşruiyet bu şekilde sağlanmıştır.³⁸⁶

AİHM Zakharov/Rusya kararında, iletişimin denetlenmesi hakkındaki Rusya'daki mevzuatın, gözetimi kötüye kullanma riskine karşı etkili ve de yeterli şekilde düzenlememesi ve güvence sağlamaması sebebiyle, söz konusu olayda AİHS'in 8. maddesinin ihlal edildiğine hükmetmiştir. AİHM gerekçeli kararında; *“Rusya’da özel hayata müdahale esnasında bu tür tedbirlere hangi şartlarda başvurulacağı, bu tedbirlerin süresinin ne kadar olacağı ve tedbire son verilmesi gereken durumların neler olduğu, elde edilen verilerin saklanması ve imha edilmesine ilişkin kurallar ve bu tür tedbirlere yönelik hukuki denetimin nasıl yapılacağı hakkında yasal çerçevede birtakım eksiklikler bulunduğunu”* tespit etmiştir. AİHM ayrıca *“Rusya’da iletişimin denetlenmesine karşı başvurulabilecek mevcut hukuk yollarının etkili hukuki yollar olmadığını çünkü bu yollara yalnızca dinlendiğine ilişkin kanıt sunabilen şahısların başvurulabileceğini, iletişiminin denetlendiğinin farkında olmayan şahısların ise bu tür bir kanıt elde edemeyeceğinden dolayı hukuki yollara başvuru imkanının olmayacağını”* kararın gerekçesinde belirtmiştir.³⁸⁷ AİHM'in de ifade ettiği şekilde, demokratik bir devlette istihbarat servislerinin faaliyetlerinin meşru olarak kabul edilebilmesi için bu tür

³⁸⁶ Alec Luhn, “Russia Passes ‘Big Brother’ Anti-Terror Laws”, **The Guardian**, (Çevrimiçi) <https://www.theguardian.com/world/2016/jun/26/russia-passes-big-brother-anti-terror-laws>. (Akt. Ünver Akın, Dijital Gözetleme, Milli Güvenlik ve Özel Hayatın Gizliliği Siyaseti, **EDAM** (Çevrimiçi) <https://edam.org.tr/wp-content/uploads/2018/04/EDAM-Dijital-Gozetleme.pdf>, 20 Ekim 2020)

³⁸⁷ European Court of Human Rights, “Case Of Roman Zakharov V. Russia”, (Çevrimiçi) <https://hudoc.echr.coe.int/tur?i=001-176957>, 17 Eylül 2020.

faaliyetlerin genel kamu düzenini sağlamak, ulusun güvenliğini ve bekasını korumak ile ciddi suçların önlenmesi adına, “ölçülülük ilkesi” doğrultusunda yapılması gerekmekte olup, keyfi ve kötü niyetli kullanımlar ve istismarlara karşı sunulacak teminatlar da kanunda belirtilmek zorundadır.

D. İstihbari Faaliyetlerden Elde Edilen Verilerin Hukuki Zeminde Kullanılabilirliği

1995 tarihli Federal Güvenlik Servisi Yasası’nın 9. maddesinde³⁸⁸ FSB’nin görev alanlarından biri olan kontrespiyonaj ve terörle mücadele faaliyetleri anlatılırken, kontrespiyonaj ve terörle mücadele faaliyetleri esnasında öngörülen düzen içinde istihbarat servisi tarafından elde edilen sonuçların yani delil oluşturabilecek verilerin, ceza muhakemesi kapsamındaki mahkeme önünde kullanılabileceği belirtilmiştir.

Bu doğrultuda Rusya’da istihbarat servisinin kontrespiyonaj ya da terörle mücadele ile ilişkilendirdiği tüm faaliyetlerde elde ettiği verilerin mahkemede delil olarak kullanılmasında bir engel bulunmamaktadır.³⁸⁹ Bu durum da Rusya’daki istihbarat servislerinin faaliyetlerini sonuca yönelik ve daha etkin şekilde yürütmesine olanak sağlamaktadır.

E. İstihbarat Teşkilatları Üzerindeki Yasama ve Yargı Denetimi

Rusya Federasyonu istihbarat servisleri üzerindeki denetim yöntemleri FSB’nin ve SVR’nin kanunlarında ayrıntılı şekilde ele alınmıştır.

Federal Güvenlik Servisi kanununun “Faaliyetlerin Kontrolü ve Denetlenmesi” başlıklı 5. bölümünde, FSB üzerindeki denetim şartlarının yasal sınırları belirlenmiştir. FSB’nin faaliyetleri üzerindeki parlamento denetimi, Federal

³⁸⁸ Rusya Federasyonu Federal Güvenlik Servisi (FSB) hakkındaki kanun, Федеральный Закон О Федеральной Службе Безопасности - 22/02/1995, Madde 9, (Çevrimiçi) <http://www.fsb.ru/fsb/npd/more.htm?id%3D10340801@fsbNpa.html>, 13 Haziran 2022.

³⁸⁹ Ibid.

Meclis bünyesinde kurulan komiteler vasıtasıyla gerçekleştirilmektedir. Rusya Federasyon Konseyi üyeleri ile Devlet Duması üyeleri, istihbarat servislerinin faaliyetlerine ilişkin bahse konu kanunla belirlenen koşullar doğrultusunda bilgi alma hakkına sahiptirler.

Rusya’da FSB üzerindeki yargı denetimi ise istihbarat servislerinin faaliyetlerini düzenleyen kanunlar ve de savcılık kurumu hakkındaki federal kanunlarla düzenlenmiştir. Rusya’da sadece istihbarat alanında yetkilendirilmiş bir mahkeme bulunmamaktadır. Ancak istihbarat alanında ihtisas yapmış savcı ve hakimler vardır. İlgili kanunlar çerçevesinde soruşturma ve denetim için görevlendirilen bu savcı ve hakimler, istihbarat alanında uzmanlaşmışlardır. Fakat bu yargı denetimi, istihbarat servislerinin teşkilatlanma, personel gizliliği, yöntem, taktik ve faaliyet araçları gibi konuları kapsamamaktadır.³⁹⁰

Dış İstihbarat Servisi SVR’nin faaliyetlerinin denetimi ise Rusya Federasyonu’nun Dış İstihbarat Hakkındaki Kanunu’nun 4. Başlığında açıklanmıştır.³⁹¹ SVR’nin faaliyetleri üzerindeki parlamento denetimi, Federal Meclis bünyesinde kurulan komiteler vasıtasıyla yapılmaktadır. Servisin bütçesi Federal Meclis ile Devlet Duması tarafından onaylanmaktadır. İstihbarat servisinin harcamalarına yönelik mali denetimi ise Rusya Federasyonu Sayıştayı gerçekleştirmektedir.

SVR’nin yargı denetimi Rusya Federasyonu Baş Savcısı tarafından gerçekleştirilmektedir. Ancak bu yargı denetimi tıpkı FSB’de olduğu gibi servisin teşkilatlanması, faaliyetlerinin içeriği, yapılış yöntemleri, personel güvenliği gibi konuları kapsamamaktadır.³⁹²

Bu sınırlamaların da FSB ve SVR’nin faaliyetlerinin esasına ilişkin hukuki denetim ve de soruşturmaların yapılmasını engellediği söylenebilmektedir.

³⁹⁰ Rusya Federasyonu Federal Güvenlik Servisi (FSB) hakkındaki kanun, Федеральный Закон О Федеральной Службе Безопасности - 22/02/1995, Madde 24, (Çevrimiçi) <http://www.fsb.ru/fsb/npd/more.htm?id%3D10340801@fsbNpa.html>, 13 Haziran 2022.

³⁹¹ Rusya Federasyonu Dış İstihbarat Servisi (SVR) hakkındaki kanun, “Sluzhba Vneshnei Razvedki – Статья 5, 10 Ocak 1996, № 5-FZ. Madde: 24-25, (Çevrimiçi) http://svr.gov.ru/svr_today/struktur.htm, 01 Temmuz 2022.

³⁹² Ibid.

IV. İSRAİL

A. İstihbarat Yapılanması

İsrail, küçük yüzölçümüne ve de az nüfusa sahip bir devlet olmasına rağmen istihbarat denilince akla ilk gelen devletlerden birisi durumundadır. İsrail'deki istihbarat servislerinin çalışma yöntemleri, ülke içi ve dışındaki haber ağları ile tüm bu faaliyetlerin devletin iç ve dış politikasına olan etkisi birlikte incelendiği zaman, İsrail'in bir istihbarat devleti olduğunu ifade etmek pek de yanlış olmayacaktır. İsrail halkının geçmişten günümüze var olan kültürel kodları, vaad edilmiş topraklardan atıldıktan sonra dünyanın farklı bölgelerinde geçirdikleri zaman ve edindikleri tecrübe, İsrail'in istihbarat kültürünün oluşmasında önemli yapı taşları olmuştur. Bu açıdan bakılınca da İsrail'in profesyonel istihbarat yeteneğinin ve istihbarata büyük önem vermesinin asıl sebebinin, tarihleriyle doğrudan alakalı olduğu anlaşılmaktadır.

Tarihin akışı boyunca Yahudiler, dünyanın farklı bölgelerinde sürgün hayatı yaşamış, yaşadıkları bölgedeki halk tarafından dışlanarak kabul edilmemiş, tehdit ve baskılara maruz kalmışlardır. Oluşan bu tehdit ve güvensizlik algısı da hep nesilden nesile aktarılmıştır. Bu sebepten ötürü de Yahudiler için güvenlik olgusu, diğer bütün olguların üzerinde yer edinmiştir. Yahudiler bu baskı ve tehdit sebebiyle de kendilerine yönelik tehditleri önceden tespit etmek, yaşadıkları bölgedeki yönetimlerin içine sızarak haber toplamak, yönetenleri etkilemek hatta gerektiğinde de karışıklık çıkarmak adına istihbaratı hep kullanmışlardır. Bunu yaparken de çoğu zaman Yahudi kimliklerini gizleyip o toplumun inançları benimsemiş insanlar gibi davranmak suretiyle önemli kurumlara sızmaya çalışmış, kendi emellerine hizmet edecek kültürel, siyasi, dini varyasyonlar oluşturma gayretinde olmuşlardır. İsrail, düşük bir nüfusa ve de küçük yüzölçümüne sahip bir devlet olmasına karşın tüm dünyayı etkileyebilecek potansiyelde siyasi politikalar yürütmesini, yüzlerce yıldır süregelen istihbarat alanındaki birikimlerine ve de başarılarına borçlu olduğu görülmektedir.

Günümüzdeki İsrail devleti de, kuruluşundan bu yana Ortadoğu'daki istikrarsızlıktan kaynaklanan güvenlik sorunlarından dolayı istihbarata halen hayati

derecede önem atfetmekte olup, istihbarat hem devlet nezdinde hem de gündelik yaşamda önemli bir yer tutmaktadır.

İsrail'deki istihbarat sistemi, kendine has bir yapılanmaya sahiptir. İsrail'in sahip olduğu istihbarat teşkilatları da, dünya genelinde en gizli ve de hakkında en az bilgi sahibi olunan yöntemlerle faaliyet gösteren istihbarat kuruluşları olarak bilinmektedir. İsrail'deki istihbarat servisleri iç güvenliğin sağlanmasının yanı sıra hedef ülkeler hakkında haber toplama faaliyeti gerçekleştirmek ve operasyon yapmakla yetkilendirilmiştir. Bunun yanı sıra yurt dışında gerçekleştirilen örtülü operasyonlar sayesinde de, dünya kamuoyunda adlarından sık söz edilmesini sağlamışlardır. İsrail her ne kadar küçük yüz ölçümüne sahip bir devlet olsa da, birçok konuda dünyaya meydan okuyan küresel bir ülke olmasını güçlü istihbarat servislerine borçludur. İsrail aynı zamanda güçlü istihbarata sahip ülkelerin neler yapabileceğine ilişkin dikkat çekici ve önemli bir örnek teşkil etmektedir.

İsrail'de istihbarat faaliyetlerinin yürütülmesi için kurulmuş üç farklı teşkilat bulunmaktadır. Bunlar iç istihbarattan sorumlu ŞABAK (Shin Bet), dış istihbarattan sorumlu MOSSAD ve İsrail Ordusu'na bağlı askeri istihbarattan sorumlu AMAN'dır. Ayrıca ülkedeki polis teşkilatının da kendi içerisinde bir istihbarat bölümü bulunmaktadır. ŞABAK ve AMAN, İsrail sınırları içerisindeki bölgelerin yanı sıra Filistin bölgesi olan Batı Şeria ve Gazze'de aktif olarak çalışırken, MOSSAD sınır ötesinde faaliyetlerini yürütmektedir.³⁹³ İsrail istihbarat sistemi içerisindeki ŞABAK, MOSSAD ve AMAN arasındaki iş bölümü, genellikle coğrafi bir temele dayanmaktadır.

İsrail'de ayrıca ABD'deki istihbarat servislerinin koordinatörlüğünü yapan Ulusal İstihbarat Başkanlığı'na (DNI) benzer görevler yürütmek amacıyla, 2009 yılında kurulan İsrail İstihbarat Bakanlığı bulunmaktadır. Bakanlığın amacı ise istihbarat örgütleriyle iletişim kurmak, hükümetin talimatlarının uygun biçimde yerine getirilip getirilmediğini denetlemek, istihbarat örgütlerinin yapısını ve organizasyonunu incelemek ve bunları geliştirmek için programlar başlatmak, servis

³⁹³ Çağla Gül Yesevi, "İsrail İstihbaratı ve MOSSAD", Ümit Özdağ (Ed.) **İstihbarat Örgütleri**, Ankara, Kripto Yayınları, s. 217.

direktörleriyle beraber istihbarat topluluğu için çalışma planları oluşturmak, istihbarat topluluğuyla ilgili ulusal projeleri formüle ve senkronize etmek ve de servisler arasındaki anlaşmazlıklara çözüm üretmek olarak belirlenmiştir.³⁹⁴

1. İç İstihbarat Servisi (Shin Bet / ŞABAK) İç Yapılanması

ŞABAK ya da diğer bilinen adıyla Shin Bet, İsrail'in iç güvenliğinden sorumlu istihbarat servsidir. Açık ismi ise Genel Güvenlik Kurumu'dur. İsrail Devleti'nin yurt içindeki haber toplama faaliyetleri ile kontrespiyonaj çalışmalarını yürüten teşkilatıdır. Sloganı ise “Görünmeyen Savunucu”dur. Görev ve sorumluluk alanı bakımından ABD'den FBI, Birleşik Krallık'tan MI5 ve Rusya'dan FSB ile muadil kabul edilebilir.

ŞABAK, 1948 yılında İsrail Savunma Bakanlığı'nın bir dalı olarak ihdas edilmiş olmasına rağmen günümüzde doğrudan başbakana olarak çalışmalarını yürütmektedir. Ancak servisin tarihi daha eskilere dayanmaktadır. ŞABAK'ın eski direktör yardımcılarında Barak Ben Zur, Shin Bet hakkında “*İsrail'deki istihbarat servisleri faaliyetlerine İsrail'in kurulmasından önce gizli örgütler olarak başlamışlardır. Haganah³⁹⁵'in istihbarat organı, Shin Bet'in temellerini atan tohumdur.*” demiştir.³⁹⁶ Gerçekten de İsrail'in tarihteki ilk başbakanı olan David Ben-Gurion, ŞABAK'ı oluşturmak için Haganah'tan faydalanmıştır.

1948 yılındaki Arap-İsrail savaşı esnasında ŞABAK'ın sorumlulukları yalnızca iç güvenlik meselelerini içerirken, 1949'dan itibaren görev alanı casusluğu da kapsar şekilde genişletilmiştir.³⁹⁷ ŞABAK'ın internet sitesinde servisin örgütsel

³⁹⁴ Israel Ministry of Intelligence Services, (Çevrimiçi) https://www.gov.il/he/departments/ministry_of_intelligence_services, 30 Ekim 2021.

³⁹⁵ “Haganah, kelime olarak savunma manasına gelir. Birleşik Krallık Filistin mandasındaki Yahudi yerleşimlerini korumak amacıyla kurulan ve 1920–47 yılları arasında faaliyet gösteren siyonist paramiliter örgüttür. İsrail karşıtı kesimlerce terör örgütü olarak kabul edilmektedir.” Detaylı bilgi için bkz: (Çevrimiçi) <https://www.britannica.com/topic/Haganah> 25 Eylül 2020.

³⁹⁶ Issam Ballan, “Inside Shin Bet”, **Al Jazeera**, (Çevrimiçi) <https://interactive.aljazeera.com/aje/palestineremix/inside-shin-bet.html#/8>, 01 Kasım 2020.

³⁹⁷ Israel SHABAK, “History”, (Çevrimiçi) <http://www.shabak.gov.il/heritage/Pages/history.aspx>, 23 Ağustos 2021.

şeması, organizasyon yapısı hakkında bir bilgi bulunmamaktadır. Ancak ŞABAK'ın, teşkilat yapısının “Destek Başkanlığı” ve “Operasyon Başkanlığı” olmak üzere iki bölümden oluştuğu; Destek Başkanlığı'nda; teknoloji, koordinasyon ve operasyonlar için farklı destek birimlerinin olduğu;³⁹⁸ Operasyon Başkanlığı'nın ise üç bölümden meydana geldiği yönünde bilgiler bulunmaktadır. Bu bölümler³⁹⁹:

- Koruyucu Güvenlik Şubesi; İsrail Devlet Başkanı'nı, sınır ötesindeki elçiliklerini ve görevlilerini, ülkedeki savunma sanayisi ve yüksek değerli araştırma tesisleri gibi ülkedeki yüksek değerli kişileri ve yerleri korumaktan korumakla mükelleftir.
- Arap İşleri Şubesi; Filistinli ve Arap kökenli olup, terörist olduğu iddia edilen şahıslarla ilgili mücadele operasyonlarından sorumlu birimdir. Bilhassa Batı Şeria ve Gazze Şeridi'ndeki Arapların faaliyetlerini izlemektedir.
- Yabancılar, Kontrespiyonaj ve Yıkıcı Faaliyetleri Engelleme Şubesi; Servis içerisinde en geniş bir kadroya sahip birimdir. Kontrespiyonaj, yabancı diplomatların takibi ve ülke içerisindeki diğer aşırı uçlarla mücadele etmektedir.

2. Dış İstihbarat Servisi (MOSSAD) İç Yapılanması

MOSSAD; İsrail'in dış istihbarat servsidir. Tam adı “İstihbarat Özel Operasyonlar Enstitüsü (*HaMossad leModi'in uleTafkidim Meyuḥadim*)” olarak geçmektedir. 1949'da İsrail'in tarihteki ilk başbakanı olan David Ben-Gurion tarafından ihdas edilmiştir. MOSSAD, İsrail sınırları dışında haber toplama, gizli operasyonlar yürütme ve terörle mücadeleden sorumludur. Bu kapsamda ülke dışında haber toplama faaliyetleri gerçekleştirmek suretiyle bilgi toplar ve gizli operasyonlar gerçekleştirir. MOSSAD kuruluş sürecinde, dünya üzerinde yaşayan bütün Yahudilere ulaşılmasını kendine misyon edinmiş, yaptığı çalışmalar doğrultusunda

³⁹⁸ Oğuzhan Başaran, “MOSSAD Nedir ve Kimlerden Oluşur”, **Stratejik Ortak**, (Çevrimiçi) <https://www.stratejikortak.com/2017/01/mossad-nedir.html>, 25 Eylül 2020.

³⁹⁹ Israel's Shin Bet agency: The Profile, **BBC**, (Çevrimiçi) http://news.bbc.co.uk/2/hi/middle_east/1791564.stm, 25 Eylül 2020. ve Ali Kuzu, **MİT, MOSSAD, CIA, GLADIO**, Kariyer Yayınları, 2018.

bu konuda genel anlamda başarılı olmuştur. Bir Yahudi yaşadığı yerde istihbarat servisinin ilgisini çekebilecek bir şey öğrendiğinde, bu bilgiyi ilgili mercilere zaman kaybetmeksizin iletmek suretiyle istihbarat sürecine destek olmaktadır. Bu sebeptendir ki dünya üzerindeki her Yahudi kendisini bir anlamda MOSSAD ajanı olarak görmektedir.⁴⁰⁰ Hem coğrafi olarak küçük hem de sınırlı nüfusa sahip bir devlet olan İsrail'in, var olan büyük istihbarat gücünün kaynağı da buradan gelmektedir.

MOSSAD direktörü, doğrudan İsrail Başbakanı'na bağlı olup sadece anılana karşı sorumludur. İsrail'deki hiçbir kanun servisin amacını, misyonunu, yetkilerini veya bütçesini tanımlamadığı ve de kurum İsrail Anayasası'nda bahsedilmediği için MOSSAD bir manada “derin devlet” olarak tanımlanmaktadır.⁴⁰¹ 2019 yılındaki yıllık bütçesi yaklaşık 10 milyar şekel (2.73 Milyar USD) olduğu tahmin edilmektedir ki bu rakam 2009 yılındaki rakamın yaklaşık iki misline tekabül etmektedir. MOSSAD'da yaklaşık 7.000 civarında kişinin istihdam edildiği tahmin edilmektedir. Buna karşın servisin profesyonel istihbarat personelinin sayısının ise yaklaşık 1.500 civarında olduğu düşünülmektedir.⁴⁰²

MOSSAD kamuoyunda dünyanın en büyük ve de en güçlü istihbarat örgütlerinden biri olarak tanınsa da, personel sayısı açısından oldukça küçük ölçekli bir istihbarat servsidir. İsrail yönetiminin şüpheli tavrı ve faaliyetin gizli tutulmasına yönelik aşırı hassasiyetinin, çalışan profesyonel sayısının asgari seviyede tutulmasında rol oynadığı söylenebilir. Ancak MOSSAD'ın ana felsefesi, “*Yol göstereni olmayan toplum ilerleyemez, danışmanı çok olana ise zaferin kapıları açılır*” şeklindedir.⁴⁰³ Bu yüzdendir ki profesyonel personel sayısı görece az olsa da, dünyanın farklı bölgelerinde yaşayan ve “Sayanim” ünvanı verilen Yahudiler,

⁴⁰⁰ Kürşad Berkkan, **İstihbarat Savaşları**, İstanbul Eftalya Yayınları, 2017, s. 62-63.

⁴⁰¹ Ronen Bergman, The secret history of Mossad, Israel's feared and respected intelligence agency, **New Statesman** (Çevrimiçi) <https://www.newstatesman.com/world/middle-east/2018/08/secret-history-mossad-israel-s-feared-and-respected-intelligence-agency>, 12 Eylül 2020.

⁴⁰² Chaim Levinson, “A Golden Age for the Mossad: More Targets, More Ops, More Money”, **Haaretz**, (Çevrimiçi) <https://www.haaretz.com/israel-news/.premium.MAGAZINE-more-ops-more-secrets-more-money-mossad-s-supercharged-makeover-1.6410934>, 12 Eylül 2020.

⁴⁰³ Yesevi, **a.g.e.**, s. 222.

MOSSAD'a faaliyetlerinde yardımcı olarak tüm dünyada servis için bir eleman ağı oluşturmaktadır. Sayanim'ler MOSSAD'ın saha görevlileri tarafından operasyonlar için gereken işleri yapma (rezervasyon, kiralama, satın alma vb.) gerçekleştirerek MOSSAD görevlilerinin kimliklerinin gizli kalmasına yardımcı olmaktadır. Gordon Thomas'a göre, 1998'de İngiltere'de 4.000, ABD'de ise yaklaşık 16.000 Sayanim bulunmaktadır.⁴⁰⁴ Salt Yahudilik motifiyle yapılan bu işler, MOSSAD'ın sahada daha esnek ve etkin faaliyet göstermesine sebep olmakta ve servisi güçlü kılmaktadır.

MOSSAD'ın eski personeli Victor Ostrovsky'e göre ise resmi bir merci tarafından teyit edilmemesine rağmen, MOSSAD'ın “*sleeper*” yani uyuyan hücre olarak kabul edilen normal zamanda herhangi bir görev ifa etmeyip fakat her an görev için hazır bekleyen personeli (Sayanim) de dahil olmak üzere, dünya üzerinde yaklaşık 30.000 civarında ajanı bulunmaktadır.⁴⁰⁵

Doğrudan başbakana bağlı çalışan MOSSAD'ın tepe yönetiminde diğer istihbarat servisleri ŞABAT ve AMAN'dan da yöneticiler bulunmaktadır. İsrail parlamentosu Knesset'in MOSSAD üzerinde emir verme yetkisi bulunmamaktadır. Ancak tarihsel süreç içerisinde başbakanın yoğunluğundan ötürü kabinde görevli bir bakan, MOSSAD da dahil olmak üzere istihbarat servislerinden sorumlu kılınarak servislerin koordinatörlük görevini üstlenmiştir.⁴⁰⁶

MOSSAD'ın gizli teşkilatlanma yapılanmasına rağmen faaliyetlerini her biri kendi alanında uzmanlaşmış yedi farklı başkanlık üzerinden yürüttüğü bilinmektedir. Bu başkanlıklar: ⁴⁰⁷

- Haber Toplama Başkanlığı; MOSSAD'ın sınır dışındaki istihbarat toplama faaliyetlerini yönetmektedir. Bu kapsamda HUMINT faaliyetleri

⁴⁰⁴ Sayanim'ler hakkında detaylı bilgi için bkz. Thomas, Gordon, **Gideon's Spies: Mossad's Secret Warriors**, Pan Macmillan, 2015.

⁴⁰⁵ Victor Ostrovsky & Claire Hoy, **MOSSAD İhanet Çemberi**, İstanbul, Hikmet Neşriyat, 1990, s. 527.

⁴⁰⁶ Yesevi, **a.g.e.**, s. 222.

⁴⁰⁷ Yesevi, **a.g.e.**, s. 222 ve Berkkan, **a.g.e.** s. 102., “Israel Mossad”, **Global Security** (Çevrimiçi) www.globalsecurity.org/intell/world/israel/mossad.htm 18 Ekim 2021.

gerçekleştirmektedir. Çalışmalarını yurt dışındaki misyon temsilcilikleri içerisinde legal statüdeki diplomatik görevli maskesiyle yahut gizli ajanlar vasıtasıyla yürütmektedir.

- Özel Operasyonlar Başkanlığı (*Metsada*); *Metsada* ya da *Caesarea* adıyla da anılmaktadır. Gizli suikastlar ve askeri operasyonlardan sorumludur. Bu kapsamda adam kaçırma, öldürme ve imha etme gibi ciddi ve tehlikeli operasyonlar da yapmaktadır.
- Psikolojik Harp Başkanlığı (*LAP*); Hedef ülkeye yönelik psikolojik harp yöntemleri geliştirmek ve uygulamaktan sorumludur. Faaliyetleriyle hedef ülkenin psikolojik olarak gücünü yok etmeye çalışır. Bu doğrultuda propaganda, kara propaganda ve dezenformasyon gibi görevleri yerine getirir.
- Siyasi Eylem ve İletişim Başkanlığı (*Tevel*); Diğer ülkelerin istihbarat teşkilatlarıyla olan ilişkilerden sorumludur.
- Analiz ve Araştırma Başkanlığı; Haber Toplama Departmanı'nın topladığı ham verinin işlenip istihbarat raporu haline dönüştürüldüğü analiz birimidir.
- Teknoloji ve Ar-Ge Başkanlığı; MOSSAD'ın faaliyetlerinde kullanılmak üzere teknolojik araç ve sistemlerin üretilmesinden sorumludur.
- Göç Başkanlığı (*Tzafririm*); Dünya üzerinde yaşayan Yahudilerin korunması ve İsrail'e göç edebilmeleriyle ilgili çalışmalar yürüten birimdir. Özellikle İsrail'in kuruluşu sonrasında aktif görev yürütmüştür.

Özetle MOSSAD, günümüzde Ortadoğu, Mezopotamya ve Akdeniz bölgesi başta olmak üzere dünya genelinde en etkin faaliyet yürüten istihbarat servislerinden biridir. Faaliyetleri ve analizleriyle, İsrail'in hem devlet politikasını hem de Ortadoğu ve diğer bölgelerdeki dış politikasını belirlemesinde başat rol oynamaktadır.

3. Askeri İstihbarat Servisi (AMAN) İç Yapılanması

AMAN (Askeri İstihbarat), 1950'de kurulan İsrail'in askeri haber alma servsidir ve dış tehditlere yönelik olarak faaliyet göstermektedir. İsrail Savunma

Kuvvetleri'ne (*Israel Defence Forces-IDF*) bağılı olarak görev yapmaktadır.⁴⁰⁸ AMAN; diğer ulusal istihbarat servisleri ŞABAK ve MOSSAD ile birlikte İsrail istihbarat topluluğunun ana varlıklarından biridir. Esas olarak askeri istihbarat servisi olduğu için *“hükümeti savaş olasılıklarına karşı uyarmak, düşmanın faaliyetleri ve ekipmanları hakkında bilgi toplamak, muhtemel bir savaş ya da askeri çatışma sırasında olası hedefleri belirlemek”* gibi görevleri bulunmaktadır. Servis, haber toplama ve analiz başkanlığı olarak iki kanat üzerinden yapılanmıştır.⁴⁰⁹

Haber toplama departmanı; açık kaynak istihbaratı, sinyal istihbaratı ve de teknik istihbarat faaliyetleri yürütmektedir. Analiz departmanında ise Ulusal İstihbarat değerlendirmesi olarak sayılan analizler gerçekleştirilmekte olup, bu analizler İsrail'deki diğer istihbarat servislerinin analizlerinden daha üstün kabul edilmektedir.⁴¹⁰ AMAN'ın bilinen toplamda dokuz birimden oluşan bir teşkilat yapılanması bulunmaktadır.⁴¹¹ Bu birimler;

- Haber Toplama Birimi; HUMINT, SIGINT ve IMINT faaliyetlerini gerçekleştirmektedir. Ayrıca kendi bünyesindeki “Sayeret Matkal” isimli özel hareket birimi vasıtasıyla stratejik istihbarat elde etmek amacıyla düşman hatlarının arkasında derin keşif faaliyetleri yapmaktadır.
- Araştırma Birimi,
- Bilgi Güvenliği Birimi,
- Dış İlişkiler Birimi,
- Ar-Ge Birimi; askeri istihbarat teknoloji birimi olup İsrail ordusuna en yeni teknolojiyi sağlamaya odaklanmaktadır.
- Personel Birimi,
- Denetim Birimi,

⁴⁰⁸ Shlomo Shpiro, “No Place to Hide: Intelligence and Civil Liberties in Israel”, **Cambridge Review of International Affairs**, Vol. 19, No: 4, 2006, pp. 630-631.

⁴⁰⁹ Bülent Başar, **Küreselleşme Sürecinde Dünyada ve Türkiye’de İstihbarat**, Yüksek Lisans Tezi, Atılım Üniversitesi, Ankara, 2015, s. 43.

⁴¹⁰ Ibid.

⁴¹¹ Israel AMAN, (Çevrimiçi) [https://military-history.fandom.com/wiki/Military_Intelligence_Directorate_\(Israel\)](https://military-history.fandom.com/wiki/Military_Intelligence_Directorate_(Israel)), 18 Şubat 2022.

- Havatzalot Programı Birimi; İstihbarat subaylarına akademik askeri ve istihbari alanda özel eğitim verilerek yürütülen yönetici yetiştirme programıdır.

AMAN'ın kendi içerisindeki bu yapılanması haricinde devlet yapılanması içerisindeki;

- İsrail Hava Kuvvetlerinin istihbarat birimi (*Air Intelligence Group*),
- İsrail Deniz Kuvvetleri'nin istihbarat birimi olan Deniz İstihbarat Bölümü,
- İsrail Ordusu Karargahı'nın istihbarat birimi (*Combat Intelligence Collection Corps*),
- Merkez, Kuzey, Güney ve iç cephe Bölge Komutanlıklarının istihbarat birimleri,
- İsrail Savunma Kuvvetleri Operasyon Müdürlüğü'nün psikolojik savaş birimi olan Psikolojik Harp Operasyonları Merkezi,

gibi kamu kuruluşları da, AMAN'a bağlı profesyonel birimler olarak görev yapmaktadır.

B. Haber Toplama Yetkileri

1. İç İstihbarat Servisi (Shin Bet / ŞABAK)

ŞABAK, İsrail istihbarat topluluğu içerisinde iç güvenlik faaliyetleri ve kontrespiyonaj çalışmalarını gerçekleştiren istihbarat servisidir. ŞABAK iç güvenlik faaliyetleri doğrultusunda, radikal grupların faaliyetlerinin ortaya çıkarılmasına yönelik çalışmalar; kontrespiyonaj faaliyetleri doğrultusunda ise İsrail'de bulunan yabancıların takip ve kontrolünü sağlayacak çalışmalar yürütmektedir. ŞABAK'ın bu söz konusu misyonu kapsamında, İsrail devletine karşı faaliyetlerde bulunan kişilere yönelik gözaltı, tutuklama ve hapsetme yetkisi bulunmaktadır.⁴¹² Bu yetki

⁴¹² Hasan Ercan, *Tarihi Derinlik İçinde Soğuk Savaş Sonrası Dünyada Yeni İstihbarat Kavramı*, Yüksek Lisans Tezi, Kara Harp Okulu, Ankara, 2006, s. 108.

kapsamında ŞABAK tarafından alıkoyulan bir kişinin 20 güne kadar bir avukat tutma hakkı bulunmamaktadır.⁴¹³

ŞABAK'ın kuruluş yetkisi, hükümete "karada, denizde ve havada silahlı kuvvetler kurma ve devletin korunması için gerekli ve yasal tüm işlemleri yapmaya yetkili olma" temsili veren 1948 tarihli İsrail Devleti'nin ilk yasası olan "Hükümet ve Adalet Yönetmeliği"nin 18. maddesine dayanmaktadır.⁴¹⁴ 2002 yılında yayınlanan "Genel Güvenlik Servisi Yasası"⁴¹⁵ ise kuruma faaliyetlerinin meşruiyeti noktasında yasal zemin kazandırmıştır. Söz konusu yasanın 7. Kısmı, servisin misyonunu açıklamaktadır. ŞABAK, İsrail'in güvenliğini tehlikeye atan casusluk, iç yıkım ve terörizmden ülkeyi korumayı amaçlamakta olup bu kapsamda görevleri ise şunlardır;⁴¹⁶

- İsrail'de faaliyet gösteren casusların çalışmalarını önlemek,
- Devlet liderlerinin kişisel güvenliğini sağlamak,
- İsrail'de iç terör faaliyetlerini önlemek ve terör şebekelerini ifşa etmek,
- Devletin stratejik kurumlarının ve varlıklarının gözetimi ve denetimini sağlamak,
- Dünyanın farklı yerlerindeki İsrail misyonlarının güvenliğini denetimini sağlamak ve siber saldırılardan korumak,
- Kamu hizmetinde görevlendirilen yahut görevlendirilecek kişilerin uygunluğunun belirlemek.⁴¹⁷

Genel Güvenlik Servisi Yasası'nın 11. bölümü, İsrail'deki iletişim şirketlerinin kendileri aracılığıyla gerçekleşen her çağrı ve mesaj hakkında ŞABAK'a kapsamlı bilgi sağlamasını gerektirmektedir. Bu amaçla iletişimin denetlenmesine

⁴¹³ Issam Ballan, "Inside Shin Bet", **Al Jazeera**, (Çevrimiçi) <https://interactive.aljazeera.com/aje/palestineremix/inside-shin-bet.html#/8>, 01 Kasım 2020.

⁴¹⁴ Israel Knesset, (Çevrimiçi) http://fs.knesset.gov.il/0/law/0_lsr_312670.PDF, 03 Nisan 2022.

⁴¹⁵ İsrail 2002 tarihli Genel Güvenlik Servisi Yasası, (Çevrimiçi) https://www.nevo.co.il/Law_html/law01/p220k4_001.htm, 17 Temmuz 2022.

⁴¹⁶ Ibid.

⁴¹⁷ Ibid.

izin veren kişi, İsrail Savunma Bakanı veya Başbakan’dır. Söz konusu izinle beraber, üç aya kadar dinleme yapılabilmekte olup gerekmesi halinde bu süre uzatılabilmektedir. Aciliyeti bulunan durumlarda ise siyasi makamların onayına gerek duyulmaksızın ŞABAK direktörü tarafından 48 saat boyunca dinlemeye izin verilebilmektedir. Ayrıca Başbakan veya Savunma Bakanı tarafından, ŞABAK ve AMAN’a doğrudan telefon dinleme izni verilebilir ve bu tür bir durumda herhangi bir yargı denetimi gerekmemektedir. Bu kural “1979 tarihli Telefon Dinleme Yasası”nda da belirtilmiştir. Bununla birlikte “1982 tarihli İsrail Telekomünikasyon Yasası” da söz konusu hususlara ilişkin detayları açıklayan bir mevzuattır. Genel Güvenlik Servisi Yasası ile beraber istihbarat servislerinin artan ihtiyaçları ve iletişimin niteliğinin değışmesi nedeniyle, ŞABAK’ın herhangi bir yasal denetim olmaksızın bir kullanıcının kişisel verilerine erişimini fiilen sağlamıştır. Bu düzenleme, doğrudan suçla ilgili olmayan kişilerin iletişimlere erişim potansiyeli ile de ilgilidir. İsrail toplumu uzun yıllardır yaşanan gergin siyasi durum ve çok sayıda terör saldırısı nedeniyle, yasanın uygulanması noktasında oldukça makul bir tutum sergilemiştir.⁴¹⁸

Genel Güvenlik Servisi Yasası’nın 13. bölümü ise istihbarat servislerine gizli gözetim yapmak amacıyla telekom operatörlerinin ekipmanlarını, tesislerini ve sunucularını değıştirme yetkisi vermektedir. Yasadaki bu belirsiz ifade, telefon ve internet üzerinden yapılan erişimin istihbarat servisleri tarafından engelsiz şekilde erişilebilmesine olanak sağlamıştır.⁴¹⁹

Genel Güvenlik Servisi Yasası’nın 19. maddesinde ise ŞABAK’a görevlerini yerine getirebilmesi için kolluk yetkileri verilmesi hususu hüküm altına alınmıştır. Servis çalışanları bu yetki doğrultusunda bir mülke, binaya ya da araca

⁴¹⁸ Israel, Confidentiality and Personal Data Privacy in Israel, (Çevrimiçi) <https://medium.com/@aegees.community/confidentiality-and-personal-data-privacy-in-israel-70a27d48d08c>, 21 Ekim 2020.

⁴¹⁹ Ibid.

sahiplerinin rızası ya da bilgisi dışında girme, arama ve bilgi toplama iznine sahiptir.⁴²⁰

ŞABAK'ın şüphelileri sorguya çekerek bilgi alma yetkisi de bulunmaktadır. Ancak bu yetki birçok Filistinlinin sorgu esnasında işkence görmesi ve öldürülmesiyle sonuçlanmıştır. BM İşkenceye Karşı Komite, ŞABAK'ı birçok kez bugün de devam eden şiddet içeren sorgulama taktikleri kullanması sebebiyle kınamıştır. İsrail Yüksek Mahkemesi, ŞABAK'ın “zorunluluk hali” olsa dahi Filistinli mahkumlar üzerinde kullanılan şiddet içeren sorgulama yöntemlerini yasaklamasına rağmen bu yasağın uygulanmadığı birçok defalar kamuoyuna da yansımıştır.⁴²¹

Öte yandan diğer ülkelerdeki güvenlik servislerine benzer şekilde, ŞABAK da istihbarat servislerine alınacak personelin güvenlik soruşturmaları ile devlet içinde üst makamlara atanacak şahısların güvenlik soruşturmalarını yapmakla yetkilendirilmiştir.

2. Dış İstihbarat Servisi (MOSSAD)

MOSSAD, İsrail sınırları dışında İsrail devleti adına istihbari haber toplamak ve analiz etmekten, HUMINT faaliyetleri gerçekleştirip gizli operasyonlar yürütmekten ve de terörle mücadele çalışmaları gerçekleştirmekten sorumlu dış haber alma teşkilatıdır. MOSSAD'ın görev alanları, “terörle mücadele, başta İran olmak üzere diğer hasım ülkelerden gelebilecek olası tehditlerin ve saldırıların engellenmesi ve nükleer silahların yayılmasının durdurulması” olarak belirlenmiştir.⁴²² MOSSAD dış istihbarat servisi olmasına rağmen faaliyet ve yetki alanları içerisine Filistin toprakları da dahil edilmiştir. İsrail'in bu toprakları kendine ait olarak kabul etmesi, diğer istihbarat servisleri ŞABAK ve AMAN ile MOSSAD arasında zaman zaman faaliyet ve yetki konusunda çatışmalara sebep olmaktadır.

⁴²⁰ İsrail 2002 tarihli Genel Güvenlik Servisi Yasası, (Çevrimiçi) https://www.nevo.co.il/Law_html/law01/p220k4_001.htm, 17 Temmuz 2022.

⁴²¹ Richard Miron, “Israeli 'torture' methods illegal”, BBC, (Çevrimiçi) http://news.bbc.co.uk/2/hi/middle_east/439554.stm, 25 Eylül 2020.

⁴²² Shpiro, a.g.e., s. 629.

Ayrıca MOSSAD'ın görev sorumluluğu salt İsrail'in bekasının korunması değil, bütün dünyadaki Yahudileri korumak olarak belirlenmiştir. Bu kapsamda dünyanın farklı bölgelerindeki Yahudiler MOSSAD tarafından eğitilmiş; İsrail dışında yaşayıp bulundukları coğrafyalarda tehdit altında olan Yahudiler ise MOSSAD'ın yetkisi kapsamında diplomasi ve istihbari tecrübelerini de kullanmak suretiyle İsrail'e götürülmüşlerdir.

MOSSAD dünyadaki diğer istihbarat servislerinin aksine, askeri operasyonel kabiliyeti de oldukça kuvvetli bir teşkilattır. Bunun yanı sıra HUMINT faaliyetlerinde dünyanın önde gelen sayılı istihbarat servislerindendir. MOSSAD, günümüzde birçok yahudinin yaşadığı Avrupa ve ABD'nin siyasi, ekonomik ve de askeri politikalarını, İsrail'in menfaatleri doğrultusunda biçimlendirmek amacıyla o ülkelere yönelik hulus operasyonları gerçekleştirmekte ve üst düzey şahısları siyonist politikalar uygulamaya sevk etmektedir. ABD'de CIA tarafından hazırlanan ve MOSSAD'ı konu edinen bir raporda, MOSSAD'ın hedef ülkelerde üst düzey hükümet mensupları ve yöneticileri, HUMINT faaliyetleriyle angaje ettiği belirtilerek, servisin bilgi toplama yeteneği gözler önüne serilmiştir.⁴²³

MOSSAD direktörü doğrudan İsrail Başbakanı'na karşı sorumludur. Ancak MOSSAD'ın eski mensuplarından Victor Ostrovsky tarafından, *“MOSSAD resmiyette başbakana karşı sorumlu olmasına rağmen, fiiliyatta başbakanın MOSSAD üzerinde hiçbir denetim yapmadığı ayrıca servisin yapmayı planladığı gizli operasyonlardan başbakanın çoğu zaman bilgisinin bulunmadığı”* iddia edilmiştir.⁴²⁴

MOSSAD, İsrail'in demokratik kurumlarından farklı bir statüdedir. Çünkü hiçbir kanun servisin amacını, hedeflerini, rollerini, görevlerini, yetkilerini veya bütçesini tanımlamamaktadır. MOSSAD, İsrail'in anayasası olarak kabul edilen Temel Yasalar'da belirtilen hükümlerden de muaf tutulduğu için kamuoyunda *“İsrail'in derin devleti”* olarak tanımlanmaktadır.⁴²⁵

⁴²³ Yesevi, **a.g.e.**, s. 218.

⁴²⁴ Ibid.

⁴²⁵ The secret history of Mossad, Israel's feared and respected intelligence agency, **New Statesman** (Çevrimiçi) <https://www.newstatesman.com/world/middle-east/2018/08/secret-history-mossad-israel-s-feared-and-respected-intelligence-agency>, 12 Eylül 2021.

MOSSAD'ın web sitesinde servisin yetkili olduğu faaliyet alanları şu şekilde sayılmıştır;⁴²⁶

- Ülke dışında istihbari haber toplama faaliyetleri gerçekleştirmek,
- İsrail sınırları dışında özel operasyonlar yapmak.
- Yurt dışındaki İsrail ve Yahudi hedeflerine yönelik terör faaliyetlerinin önlenmesini sağlamak,
- Stratejik, politik ve operasyonel konularda istihbarat üretimi yapmak,
- Ülke dışında özel, siyasi ve diğeri gizli ilişkilerin geliştirilmesi ve sürdürülmesini gerçekleştirmek,
- Düşman ülkeler tarafından kitle imha silahlarının geliştirilmesini önlemek,
- İsrail dışında yaşayan ve İsrail'e göç etmek isten Yahudilerin göç etmeleri için gereken koşulları sağlamak.

MOSSAD'ın yukarıda da belirtildiğı üzere birincil görevleri; İsrail toprakları dışında stratejik, politik ve operasyonel istihbari bilgi toplamak, özel operasyonlar gerçekleştirmek, ülke dışındaki İsrail misyonlarını ve hedeflerini olası saldırılardan korumak, İsrail'in Ortadoğı ve batıdaki yakın müttefikleriyle açıktan ya da gizliden stratejik ilişkiler geliştirmek, başta İran olmak üzere düşman ülke olarak tanımladığı ülkelerin nükleer silah geliştirilmelerine yönelik faaliyetleri akamete uğratmaktır. Ancak resmi olarak belirtilmese de MOSSAD, bugüne kadar yurt dışında birçok infaz gerçekleştirmiş olup bu sebepten de servisin gayri resmi olarak öldürme yetkisinin de bulunduğı söylenebilmektedir.⁴²⁷ Adam kaçırma, öldürme ve sabotaj gibi görevleri yerine getirmek, bu kapsamda MOSSAD'ın gayri resmi yetkileri arasındadır. Bu yetkilerden hareketle MOSSAD, hedef ülkelerdeki önemli kişiler, üst düzey siyasiler ve askeri yetkililerle ilgili haber toplama faaliyeti gerçekleştirebilmektedir. Bu kişiler arasından İsrail adına tehlike oluşturabilecek şahısları ise servisin ölüm listesine aldığı, söz konusu kişilerin infaz kararlarının

⁴²⁶ Israel MOSSAD, "About", (Çevrimiçi) <https://www.mossad.gov.il/heb/about/Pages/values.aspx>, 23 Mart 2022.

⁴²⁷ Shpiro, **a.g.e.**, s. 629.

başbakan tarafından imzalandığı, bahse konu hedefteki kişiler hakkında önce teorik düzeyde bilgi toplayan MOSSAD'ın, ardından pratiğe geçerek hedefindeki kişiyi infaz ettiği iddia edilmektedir.⁴²⁸ Söz konusu iddialar arasında İsrail Devleti'nin 70 yılı aşkın varlığı boyunca, birçoğu MOSSAD vasıtasıyla olmak üzere yaklaşık 2.700 kişiye suikast operasyonu gerçekleştirdiği de yer almaktadır. Bu operasyonların pek çoğu başarısız olsa da, bu rakam diğer batı ülkelerinden çok daha fazlasını ifade etmektedir. Klasik silahlı suikastların yanı sıra hedefinin hayatına son vermek için silahlı insansız hava araçları, etkisini bir aylık kullanımda gösteren zehirli dış macunu, patlayan cep telefonları da MOSSAD'ın suikast yöntemleri arasında yer almaktadır.⁴²⁹

MOSSAD bu infazları gerçekleştirerek hem Yahudi toplumunun motivasyonunu üst seviyede tutmaya hem de Siyonizme karşı mücadele edenlere gözdağı vermeye çalışmaktadır. Bunun yanı sıra İsrail, az nüfuslu bir ülke olmasından dolayı da savaş yerine suikast düzenlemeyi tercih etmiştir. Örneğin, İran'a askeri bir saldırı başlatmak yerine, İranlı nükleer bilim adamlarını MOSSAD vasıtasıyla öldürmek İsrail'in bir nevi devlet politikasıdır.⁴³⁰ MOSSAD'ın suikast yeteneği dünya kamuoyunda da iyi bilinmekte olup, 11 Eylül 2001'de gerçekleşen terör saldırıları akabinde ABD, İsrail'in suikast tekniklerini benimsemiş ve uzun yıllar boyunca terör hedefi olarak gördüğü şahıslara yönelik yüzlerce hedefli infaz gerçekleştirmiştir.

“2002 tarihi Genel Güvenlik Servisi Yasası” 11. ve 13. bölümü ile “1982 tarihli İsrail Telekomünikasyon Yasası”, İsrail'deki iletişim şirketlerinin, kendileri aracılığıyla gerçekleşen her çağrı ve mesaj hakkında ŞABAK ve AMAN'a kapsamlı bilgi sağlamasını, istihbarat servislerine gizli gözetim yapmak amacıyla telekom

⁴²⁸ El-ihityalet El-sahyuniye ve durusiha, **El-Mareke**, (Çevrimiçi) http://www.alma3raka.net/spip.php?page=article&id_article=86&lang=ar, 04 Nisan 2020 (Akt. İbrahim DMERAL, **Türkiye Bağlamında Orta Doğu'da İstihbarat Örgütleri**, Yüksek Lisans Tezi, Ufuk Üniversitesi, Ankara, 2019, s. 88.)

⁴²⁹ Ethan Bronner, “Poisoned toothpaste and exploding phones: New book chronicles Israel's ‘2,700’ assassination operations”, **Independent**, (Çevrimiçi) <http://www.independent.co.uk/news/world/middle-east/mossad-assassinations-israel-foreign-operations-arafat-book-shin-bet-ronan-bergman-interviews-a8181391.html>, 21 Ekim 2020.

⁴³⁰ Michael Bar Zohar ve Nissim Mishal, **Mossad**, Koton Yayınevi, 2011, s. 25-29.

operatörlerinin ekipmanlarını, tesislerini ve hizmetlerini değiştirme yetkisi vermektedir. Acil durumlarda ise siyasi makamların onayına gerek duyulmaksızın servis direktörü tarafından 48 saat boyunca dinlemeye izin verilebilmektedir. Ayrıca başbakan veya savunma bakanı tarafından ŞABAK ve AMAN'a doğrudan telefon dinleme izni verilebilir ve bu tür durumlarda herhangi bir yargı denetimi gerekmemektedir.⁴³¹ Söz konusu mevzuatlarda, yetkilendirilen istihbarat servisleri arasında MOSSAD'ın adı lafzi olarak geçmese de, pratikte bu uygulamaları MOSSAD'ın da yürüttüğü değerlendirilmektedir.

3. Askeri İstihbarat Servisi (AMAN)

AMAN, İsrail Ordusu bünyesinde askeri haber toplama ve operasyonel faaliyetleri gerçekleştiren istihbarat servsidir. Bu kapsamda AMAN, askeri konularda haber toplama, analiz etme ve derlenen istihbaratı ilgili birimlere dağıtmakla görevlidir. Ayrıca kara, hava ve de deniz kuvvetleri ile denk mertebede bağımsız bir servis olup, İsrail hükümeti ile askeri kuvvetler arasında istihbarat paylaşımı ve operasyonlar noktasında koordinatörlük görevini de yürütmektedir.⁴³² Bunun yanı sıra İsrail'deki diğer istihbarat servisleriyle, amaçlarının tanımına göre koordineli şekilde çalışmaktadır. AMAN, İsrail'in düşman olarak belirlediği hedeflerden gelebilecek tehditlere karşı askeri ve siyasi makamlara uyarı sağlamaktan da sorumludur.

İsrail'in tarihsel gelişimi, askeri istihbarat servisi olan AMAN'ı Batı'daki askeri istihbarat servislerinin görev tanımını aşacak şekilde siyasi konularda da haber toplama faaliyeti yapma sorumluluğu yüklemiştir. Bu durumun oluşmasında yani AMAN'ın görev alanına girmeyecek konularda faaliyet yürütmesinde, İsrail'in ilk kuruluş yıllarında yani devletin insan kaynağının oluşturulup kurumsal yapılarının meydana getirildiği dönemde, İsrail Savunma Kuvvetleri'nin büyük pay sahibi

⁴³¹ İsrail 2002 tarihli Genel Güvenlik Servisi Yasası, (Çevrimiçi) https://www.nevo.co.il/Law_html/law01/p220k4_001.htm, 17 Temmuz 2022.; Israel, Confidentiality and Personal Data Privacy in Israel, (Çevrimiçi) <https://medium.com/@aegees.community/confidentiality-and-personal-data-privacy-in-israel-70a27d48d08c>, 21 Ekim 2020.

⁴³² Ercan, **a.g.e.**, s. 108.

olması yatmaktadır. Bu sebeple de AMAN, başka ülkelerde sivil istihbarat servisleri tarafından yerine getirilen görevleri üstlenmiş ve bu hususlarda yetkilendirilmiş durumdadır. Bu çerçevede AMAN'ın İsrail istihbarat sistemi içerisinde üstlendiği konum ve yetkilerinin yeniden değerlendirilmesi, görev alanındaki bazı siyasi ve askeri olmayan konuların ŞABAK ve MOSSAD'a aktarılması yönünde görüşler bulunmaktadır.⁴³³

*Ulusal Güvenlik Sözlüğü'ne göre AMAN'ın yetkilendirildiği konular*⁴³⁴:

- Devletin güvenlik ve askeri politikasının sağlanması amacıyla istihbarat oluşturulması ve bu istihbaratın İsrail Savunma Kuvvetleri ile İsrail hükümetinin ilgili birimlerine ulaştırılması,
- Genelkurmay düzeyinde saha güvenliği eğitimleri ve operasyonları gerçekleştirilmesi,
- Askeri operasyonlar düzenlenmesi,
- Askeri amaçla harita çizimleri gerçekleştirilmesi ve ilgili birimlere iletilmesi,
- Ülkedeki istihbarat servislerinin güvenliklerinin sağlanması adına özel önlemlerin geliştirilmesi,
- İstihbari araştırma, haber toplama ve saha güvenliği alanlarında istihbarat doktrininin geliştirilmesi,
- Denizaşırı ülkelerdeki askeri ataşelerin personel sorumluluğu.

olarak belirlenmiştir.

İsrail'de Sinyal İstihbaratı (SIGINT), AMAN'ın yetkisi altındadır. Bu kapsamda servisin, iletişimi denetleme yetkisi bulunmaktadır. Bu amaçla iletişimin dinlemesine izin veren kişi, İsrail Savunma Bakanı yahut Başbakan'dır. Söz konusu izinle beraber üç aya kadar dinleme yapılabilmekte olup, gerekmesi halinde bu süre uzatılabilmektedir. Aciliyeti olan durumlarda ise siyasi makamların onayına gerek duyulmaksızın AMAN direktörü tarafından 48 saat boyunca dinlemeye izin

⁴³³ Ephraim Kahana, **Reorganizing Israel's Intelligence Community**, Routledge Publishing, 2002, pp. 415-428.

⁴³⁴ Israel AMAN, (Çevrimiçi) [https://military-history.fandom.com/wiki/Military_Intelligence_Directorate_\(Israel\)](https://military-history.fandom.com/wiki/Military_Intelligence_Directorate_(Israel)), 18 Şubat 2022.

verilebilmektedir. Başbakan veya Savunma Bakanı tarafından AMAN’a doğrudan telefon dinleme izni verilebilmekte ve bu tür bir durumda herhangi bir yargı denetimi gerekmemektedir. Bu kural “1979 tarihli Telefon Dinleme Yasası”nda da belirtilmiştir. AMAN, askeri istihbarat faaliyetleri yürütürken küresel haber toplama faaliyetleri kapsamında, Görüntü İstihbaratı (IMINT) faaliyeti gerçekleştirme yetkisine de sahip olup, bu kapsamda kendisine ait keşif ve uydu sistemlerinden de faydalanmaktadır.⁴³⁵

C. İstihbarat Faaliyetlerinin Bireysel Hak ve Özgürlüklere Müdahalesinin Hukuksal Zemini

İsrail devletinin geleneksel tarzda yazılı bir anayasası bulunmamaktadır. Ancak devletin yönetiminin organlarını ve işleyişini açıklayan, temel hak ve özgürlüklerden de bahseden kanunlardan meydana gelen bir “Temel Yasa” sistemi bulunmaktadır. Yani bir anlamda ülkede, yarı anayasal statüye sahip kanun dizisi bulunmaktadır.⁴³⁶ Temel Yasalar, Eski Ahit (Tevrat) emirlerinin ruhuyla Yahudi şeriatine uygun şekilde kaleme alınmıştır. Son olarak Temmuz 2018’de kabul edilen “İsrail, Yahudi Halkının Ulus-Devleti” başlıklı 11 maddelik Temel Yasa ile beraber 1958’den beri kabul edilmiş toplamda 15 adet Temel Yasa bulunmaktadır.⁴³⁷

Bahse konu 15 Temel Yasa’dan biri olan, “1992 tarihli İnsan Onuru ve Özgürlüğü” Temel Yasası’nın, “Özel hayat, kişisel ve aile sırları” başlıklı 7. maddesi, özel hayatın ve de haberleşmenin gizliliğine yönelik düzenlemeleri açıklarken, “*Kişilerin sözlü ve yazılı iletişiminin gizliliği ihlal edilmeyecektir*” hükmünü getirmiştir. Temel Yasalar haricinde ise Haziran 1997’de yayınlanan “Gizli Gözetim Yasası”, iletişimin denetlenmesinin kurallarını ve çerçevesini düzenlemektedir. Söz

⁴³⁵ Israel, Confidentiality and Personal Data Privacy in Israel, (Çevrimiçi) <https://medium.com/@aegees.community/confidentiality-and-personal-data-privacy-in-israel-70a27d48d08c>, 21 Ekim 2020.

⁴³⁶ İsrail’deki Temel Yasa sistemine ilişkin detaylı bilgi için bkz. Dalia Horner, “Does Israel Have a Constitution?”, **Saint Louis University Law Journal**, Vol. 43 No: 4, 1999, (Çevrimiçi) <https://scholarship.law.slu.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=2226&context=lj>, 07 Temmuz 2022.

⁴³⁷ Ahmet İnsel, İsrail’de Ulus-Devlet Temel Yasası, **Birikim Dergisi**, Ekim 2018, (Çevrimiçi) <https://birikimdergisi.com/haftalik/9131/israilde-ulus-devlet-temel-yasasi>, 21 Mart 2021.

konusu kanun; ulusal güvenlik, suçların önlenmesi ve suçluların yakalanması amaçları doğrultusunda iletişimin denetlenmesine imkan sağlamaktadır. İstihbari amaçlarla yapılacak iletişimin denetlenmesi hususuna, ilgili istihbarat servisi direktörünün talebi doğrultusunda Başbakan ya da İsrail Savunma Bakanı tarafından yazılı olarak onay verilmektedir. Gecikmesinde sakınca bulunan durumlarda ise Savunma Bakanı'na bildirilmek şartıyla ile ilgili istihbarat servisi direktörünün 48 saate kadar dinleme yetkisi bulunmaktadır. Yasada iletişimin denetlenmesi adına süreler belirtilmiştir. Ulusal güvenlik maksatlı iletişimin izlenmesi kararı 3 ay, suçların önlenmesi ve suçluların yakalanması maksatlı iletişimin izlenmesi kararı ise 3 hafta olarak verilebilmektedir. Bu sürelerin karar süresi sonunda tekrardan uzatılması ise mümkündür.⁴³⁸

Bunun yanı sıra “1979 tarihli Telefon Dinleme Yasası” doğrultusunda istihbarat servislerine, Başbakan ya da Savunma Bakanı tarafından doğrudan dinleme izni verilebilmekte olup, böyle bir durumda herhangi bir adli denetime gerek kalmamaktadır.⁴³⁹ Buna karşın İsrail hukuk sisteminde iletişimin denetlenmesi konusunun istismarına ilişkin yetkin bir denetim mekanizmasının oluşturulduğu da söylenememektedir.

İsrail uzun yıllardır çatışma ve savaş halinde bir ülke olduğundan dolayı özel hayatın gizliliği ile kişisel verilerin korunmasına ilişkin sahip olduğu mevzuat tartışmalı yasalardan biri olmuştur. İsrail’de genel manada “1992 tarihli İnsan Onuru ve Özgürlüğü” Temel Kanunu’yla, özel hayatın gizliliği ve de kişisel verilerin korunması konularının, hukuki güvence altına alındığı söylenebilmektedir. Örneğin 2011 yılında AB, İsrail’de kişisel verilerin korunmasının uygun bir düzeyde sağlandığını kabul etmiştir. Ancak bu görüş tartışmaya açık bir konudur. Çünkü

⁴³⁸ Sibel Karasioğlu, **Telekomünikasyon Yoluyla Yapılan İletişimin İstihbarat Amaçlı Denetlenmesi ve Özel Hayata Etkileri**, Yüksek Lisans Tezi, Erzincan Üniversitesi, 2011, s. 151.

⁴³⁹ Israel, Confidentiality and Personal Data Privacy in Israel, (Çevrimiçi) <https://medium.com/@aegees.community/confidentiality-and-personal-data-privacy-in-israel-70a27d48d08c>, 21 Ekim 2020.

1981'den bu yana İsrail Parlamentosu Knesset, istihbarat servislerine gizliliği ihlal etme yetkisi tanıyan birkaç kanun yayınlamıştır.⁴⁴⁰

1982 tarihli İsrail Telekomünikasyon Yasası'nın 13. bölümü, istihbarat servislerine gizli gözetim yapmak amacıyla telekom operatörlerinin ekipmanlarını ve hizmetlerini değiştirme yetkisi vermiş ve iletişime müdahaleye hukuksal zemin hazırlamıştır. Bu hükümle, telekom operatörlerinde bulunan kişisel verilere, telefon görüşmelerine ve internet veri iletimine engelsiz erişim elde etme imkanı ortaya çıkmıştır.⁴⁴¹

Ayrıca istihbarat servislerinin artan ihtiyaçları ve teknolojinin ilerlemesiyle iletişimin niteliğinin değişmesi sonucunda, 2002 yılında kabul edilen Genel Güvenlik Servisi Yasası ile birlikte, servislerin herhangi bir yasal denetim olmaksızın herhangi bir kullanıcının kişisel verilerine erişmesine olanak sağlanmıştır. Bu kanunu önemli kılan nokta ise istihbarat servislerine doğrudan suçla ilgili olmayan şahısların kişisel iletişimlerine de erişim için yasal zemin oluşturmastır.⁴⁴²

Özetle İsrail'deki özel hayatın gizliliği ve kişisel verilerin korunması konusundaki yasalar ve İsrail Temel Yasaları'nda beyan edilen koruma garantilerinin, istihbarat servislerinin çıkarları söz konusu olduğunda geçerli olmadığı görülmektedir. Birçok demokratik ülkede istihbarat servisleri tarafından yapılan özel hayatın gizliliğine yönelik müdahaleler, kanunda belirtilen çerçeve ile sınırlı olup kanunda belirtilmeyen alanlarda denetim uygulanması ise yasa dışı kabul edilmektedir. İsrail'de ise tam tersine bu durum yasal metinlerle meşrulaştırılmakta olup, yeni yayınlanan yasal düzenlemelerle daha da güçlü hale getirilmeye çalışılmaktadır.⁴⁴³

⁴⁴⁰ Ibid.

⁴⁴¹ Ibid.

⁴⁴² Ibid.

⁴⁴³ Ibid.

D. İstihbari Faaliyetlerden Elde Edilen Verilerin Hukuki Zeminde Kullanılabilirliği

İsrail, istihbarat devleti olarak tanınan bir ülke olmasından dolayı, istihbarat faaliyetlerinden elde edilen delillerin hukuk karşısında ceza muhakemelerinde geçerli olması beklenen bir durumdur. Hatta İsrail’de istihbarat servisinin mahkemede sunduğu deliller ve sanık hakkındaki suçlamalar dahi sanığa açıklanmamaktadır. Sanığın ne ile suçlandığını bilmemesi, sanık aleyhine büyük dezavantajlar oluşturmaktadır. İsrail Yüksek Mahkemesi, İsrail’in kişisel hakları büyük ölçüde kısıtlayan çeşitli güvenlik önlemleri getirdiği "*Teröre karşı savaş on yılı*" olarak adlandırılan 2000-2010 yılları arasında, ŞABAK’ın istihbari deliller sunduğu ve karara bağlanan 322 davadan tek bir davada bile tahliye emri ya da gizli delillerin reddine yönelik karar vermemiştir.⁴⁴⁴

Mahkemenin bu kararları göz önüne alındığında, İsrail mahkemelerinin idari gözaltılarda ve duruşmalarda gizli delillere neredeyse mutlak bir güven duyduğu, gizli delillerin değerlendirilmesine ilişkin mahkeme tarafından herhangi bir müdahale olmadığı göze çarpmaktadır. Bir anlamda İsrail’de mahkemenin kararları, duruşmaya sunulan gizli delillerin güvenilirliğine, çeşitliliğine ve gücüne dayanmaktadır. Ancak istihbarat servislerinin sunduğu gizli delillere göre karar vermek, adli incelemenin yürütülmesinde iki önemli soruna sebebiyet vermektedir. Birincisi, böyle bir durumda mahkemede verilen hüküm tek taraflı bilgiye dayanır ve yargılanan kişinin devletin kendisine yönelik iddialarını çürütmesi neredeyse imkansızdır. Bu da silahların eşitliği ilkesine açık ve kati surette bir aykırılık oluşturmaktadır. İkinci olarak ise istihbarat servisinin sunduğu gizli deliller sayesinde, yargı ile servis arasında özel bir dinamik ve güven oluşturulmaktadır. Bu da mahkemenin gizli delilleri reddetmesini ya da istihbaratla farklı fikirde karar vermesini zorlaştıran bir etkidir. Bu tarz gizli materyalin mahkemede geçerli delil oluşturması, hakimi diğer delillerin arka planına ve davanın bütün koşullarına göre güvenilirlik derecesini incelemekten muaf tutmamaktadır. Ancak sanık aleyhine

⁴⁴⁴ Shiri Krebs, "Lifting the Veil of Secrecy: Judicial Review of Administrative Detentions in the Israeli Supreme Court", **Vanderbilt Journal of Transnational Law**, Vol.45 May 2012, p. 643. (Çevrimiçi) <https://law.vanderbilt.edu/files/archive/Krebs-camera-ready.pdf>, 01 Kasım 2020.

istihbarat servisi tarafından toplanan bu tür gizli materyaller, sanığın incelemesine tabi tutulmadığından dolayı hukuktaki delil kurallarından birden fazla kez sapmayı oluşturmaktadır. Bu sapma durumu mahkemeye, gizli materyalin incelenmesinde ekstra özen gösterme ve sanığın olumsuz materyallere maruz kaldığı ve kendisini savunamayacağı yerde tutuklu kişinin "ağız" olarak hareket etmesi gibi bir özel görevi yüklemektedir.⁴⁴⁵

İsrail'deki tutuklularla yapılan röportajlarda da benzer görüşler sıkça dile getirilmiştir. Örneğin bir tutuklu; *"İsrail Güvenlik Servisi ŞABAK her şeyi belirler. Askeri mahkemelerle ilgili umudumu kaybettikten sonra Yüksek Mahkeme'ye gittim. Ne yazık ki burada da hemen hemen her şey gizli delillerle ilgiliydi ve hiç şansım yoktu"* şeklinde beyanda bulunmuştur. Benzer biçimde bir başka tutukluyla yapılan röportajda ise; *"Benim aleyhimdeki davanın ne olduğunu ya da bana karşı ŞABAK'ın öne sürdüğü delillerin ne olduğunu asla bilmiyordum. Bilgim yoktu ve bu yüzden savunmam için söyleyecek hiçbir şeyim olmadı"* demek suretiyle İsrail mahkemelerindeki durumu ifade etmiştir.⁴⁴⁶

İsrail'de İdari Yargılama Kanunu'nun 21. maddesi gereğince, kişi ile devlet (idare) arasında görülen davalarda, idare tarafından karşı tarafa kopyası verilmeksizin mahkemeye gizli delil sunma talebinde bulunabilmektedir.⁴⁴⁷ Bu hüküm gereği istihbarat servisi de içerisinde kanıt olmayan ancak topladığı genel bilgilere dayanan istihbarat raporunu mahkemeye sunabilmektedir.⁴⁴⁸ Bu durum da hukukun ana ilkelerinden olan, bir tarafın diğeri karşısında zayıf duruma düşürülmeksizin, savunma ve iddialarını denk bir surette mahkeme önünde açıklama imkanı manasına gelen silahların eşitliği ve de adil yargılanma ilkelerine açık bir aykırılık oluşturmaktadır.

⁴⁴⁵ Barak-Erez & Waxman, supra note 5, at 22 (quoting HCJ 4400/98 Barham v. Shefi 52(5) PD 337, 346, 1998 and Khadri v. IDF Commander in Judea&Samaria para. 6, 2004 (unpublished decision) Akt: Krebs, **a.g.e.**, pp. 656-669.

⁴⁴⁶ Interview with "Mohamed," Palestinian Detainee, supra note 3 and Interview with "Yusuf," Palestinian Detainee, January 2011, (Akt: Krebs, **a.g.e.**, s. 685.)

⁴⁴⁷ Israel, Getz 10740/07 Matzlach/Jonathan Klinger, Bilgisayarları hacklerken elde edilen kanıtların kullanımı hakkında (על השימוש בראיות שהושגו תוך פריצה למחשבים), (Çevrimiçi) <https://2jk.org/praxis/?p=5630>, 18 Ekim 2020.

⁴⁴⁸ Ref. 7480/05 Fahima / Israel State (Akt., Jonathan Klinger, **a.g.e.**)

Yakın bir geçmişteki örneklerle bakarsak, Mart 2019 ayında İsrail Kudüs Merkezi Mahkemesi'nde yargılanan gazeteci Mustafa Kharouf'un duruşması esnasında, İsrail İç İstihbarat Servisi ŞABAK görevlisinin mahkeme heyetine "gizli delilleri" sunacağını belirtmesi üzerine, salondaki herkesi dışarı çıkarılmış ve mahkeme heyetine görevli tarafından istihbari deliller sunulmuştur.⁴⁴⁹ Benzer şekilde Temmuz 2020 ayında, insan hakları savunucusu Mahmoud Nawajaa da, ŞABAK'ın adı geçen hakkında "siyasi grup üyeliği veya bunlardan birine hizmet sağladığına" ilişkin mahkemeye sunduğu istihbari deliller doğrultusunda yargılanmıştır.⁴⁵⁰ Batı Şeria'da yaşayan Filistinli Devabişe ailesinin evini 2015 yılında ateşe veren ve biri daha bebek olmak üzere üç Filistinli'nin ölümüne sebep olan ortodoks Yahudi Ben Uliel'in yargılanması esnasında, İsrail istihbarat birimleri tarafından mahkemeye sunulan istihbari deliller neticesinde Ben-Uliel'i suçlu bulan İsrail mahkemesi, ömür boyu hapis cezası vermiştir.⁴⁵¹

E. İstihbarat Teşkilatları Üzerindeki Yasama ve Yargı Denetimi

İsrail'de istihbarat teşkilatlarının üzerindeki parlamento denetimi, İsrail'deki bütün güvenlik kurumlarını denetleyen Knesset'teki Dışişleri, Savunma ve Güvenlik Komisyonu'nun bir alt komitesi olan "İstihbarat ve Gizli Servisler Alt Komisyonu" tarafından yapılmaktadır. Söz konusu komisyon, toplantılarını gizli oturum şeklinde gerçekleştirmektedir.⁴⁵² İsrail istihbarat servislerinin bütçeleri, her sene bu komisyonda görüşülmekte ve onaylanması akabinde yürürlüğe girmektedir. 2002'de kabul edilen Genel Güvenlik Servisi Yasası gereğince, İsrail'de istihbarat servisleri

⁴⁴⁹ Mustafa Deveci, Esat Fırat, "İsrail'in sınır dışı etmeye çalıştığı AA foto muhabirinin duruşması yapıldı", **Anadolu Ajansı**, (Çevrimiçi) <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/israilin-sinir-disi-etmeye-calistigi-aa-foto-muhabirinin-durusmasi-yapildi-1438300>, 31 Ekim 2020.

⁴⁵⁰ Durum: Keyfi Gözaltı, **Frontline Defenders**, <https://www.frontlinedefenders.org/tr/case/arbitrary-detention-human-rights-defender-mahmoud-nawajaa>, 31 Ekim 2020.

⁴⁵¹ Mustafa Deveci, "Filistinli Devabişe ailesini katleden Yahudi yerleşimciye müebbet hapis cezası verildi", **Anadolu Ajansı**, (Çevrimiçi) <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/filistinli-devabise-ailesini-katleden-yahudi-yerlesimciye-muebbet-hapis-cezasi-verildi-1973049>, 31 Ekim 2020.

⁴⁵² Çok Gizlinin Denetimi, **Al Jazeera**, (Çevrimiçi) <http://www.aljazeera.com.tr/haber/cok-gizlinin-denetimi> 27 Kasım 2019.

kendi görevleri haricinde hükümet tarafından verilen emirleri de ifa etmekte olup, bu tür emirler ilk olarak bahse konu komisyonun onayına sunulmakta, komisyonun onay vermesi halinde ise istihbarat servislerine iletilmektedir. Ayrıca istihbarat servisleri iletişimin denetlenmesine yönelik aldığı müdahale kararlarına ilişkin her sene sonunda başbakana, başsavcıya ve bahse konu komisyona bilgi vermektedir.⁴⁵³

İsrail iç istihbarat servisi ŞABAK'ın ilk olarak Mayıs 2002 tarihinde Dışişleri ve Savunma Komisyonu'nun yetki alanına dahil edilmesi, İsrail'de istihbarat servislerinin mevzuat içerisinde çalışması noktasında önemli bir dönüm noktası olmuştur. Her ne kadar İsrail'deki yargılamalarda istihbarat servislerinin sunduğu deliller mahkemede kabul edilip bu delillerden sanıklar bilgilendirilmese de, ironik bir şekilde tutukluların bu komisyona şikayette bulunma hakları bulunmaktadır.⁴⁵⁴

İsrail'de istihbarat servislerinin faaliyetlerinin yargı denetimi ile ilgili olarak ayrı bir yetkili ihtisas mahkemesi bulunmaktadır. Bu kapsamda faaliyet yürüten "İstihbarat Topluluğu Disiplin Mahkemesi", istihbarat servisi ve servis görevlilerince işlenen suçları yargılamakla yetkilendirilmiştir. Söz konusu mahkeme üç yargıçtan oluşmakla olup iki üyesi MOSSAD ve ŞABAK'ta görev yürüten üst düzey yöneticiler arasından atanmaktadır. Ancak söz konusu mahkemede dava açılabilmesi, başvuruyu inceleyen müfettişin suçun mahkemeye sevk edilmesine yönelik karar vermesi halinde mümkün olabilmektedir. Müfettişin araştırması neticesinde, vakayı istihbarat servisinin iç disiplin komitesine gönderme yetkisi de bulunmaktadır. Doğrudan istihbarat servisinde görevli şahıs hakkında yargılama yapılabilmesi için ise hükümet hukuk müşavirinin onayı gerekmektedir.⁴⁵⁵

⁴⁵³ İsrail 2002 tarihli Genel Güvenlik Servisi Yasası, (Çevrimiçi) https://www.nevo.co.il/Law_html/law01/p220k4_001.htm, 17 Temmuz 2022.

⁴⁵⁴ Ibid.

⁴⁵⁵ Mustafa Kartoğlu, CIA ve MI6'te bu yetkiler var, **Star**, 22 Şubat 2014 (Çevrimiçi) <https://www.star.com.tr/guncel/cia-ve-mi6te-bu-yetkiler-var-haber-847088/> 21 Nisan 2020.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

TÜRKİYE’DEKİ İSTİHBARAT SİSTEMİ, SİSTEMDEKİ İHTİYAÇLAR, SİSTEMDE YAPILABİLECEK REFORMLAR VE UYGULAMAYA YÖNELİK ÖNERİLER

Merkeziyetçi otoritenin pratikte en işlevsel ve geçerli örgütlenmesi olan devlet kavramı, sahip olduğu otorite sayesinde geniş çaplı politikalar üreterek diğer oluşumlardan ayrılmaktadır. Devletler, uluslarının bekası adına büyük kapsamlı güvenlik politikaları belirlemektedir. İstihbarat da bu politikaların en önemli öznelerinden bir tanesi olup, Türklerin uzun tarihi geçmişinde her daim kendine yer edinmiştir. Türklerde istihbarat anlayışı Orta Asya’dan bu yana devlet geleneği içerisinde yer edinmiş bir anlayış olup, bu sistem Türklerin uzun çağlar boyunca coğrafi açıdan dünyanın önemli bir kısmında hüküm sürmesinin sebeplerinden birisi olmuştur. İstihbarat sayesinde devlete yönelik içeriden ya da dışarıdan gelebilecek tehditler önceden öğrenilmek suretiyle bertaraf edilmiş, bunun yanı sıra hasım devletlerin güçlü ve zayıf yanları istihbarat vasıtasıyla teşhis edilmek suretiyle bu doğrultuda aksiyon alınmıştır. Ancak bir devletin istihbarat geleneği ve kökleri ne denli sağlam olursa olsun, kendini yenilemediği ve çağa ayak uyduramadığı sürece hasım devletlerin istihbarat servislerinin gerisinde kalacağı aşikardır. Bu noktada önemli olan husus, değişen dünya düzenine uyum sağlayan, çağın gereklerine uygun şekilde organize edilmiş bir istihbarat sisteminin mevcutta bulunması ve sürekli olarak kendini güncellemesidir.

Türkiye, köklü istihbarat geleneğine sahip bir devlet olmasına rağmen istihbarat sisteminde bazı açılardan reformlara ihtiyaç duymaktadır. 2014 yılında mevzuatta yapılan kapsamlı değişiklikler öncesinde MİT, Türkiye’nin rekabet içerisinde olduğu ülkelerin istihbarat servislerine sağlanan kanuni yetki ve imkanlardan birçok noktada mahrum durumdaydı. Bu açıdan bakıldığında, 2014 yılının Türk istihbarat sistemi açısından çok önemli bir dönüm noktası olduğu söylenebilir. Eğer bu çalışma 2014 yılı öncesinde yapılıyor olsaydı bu bölüm çok daha uzun sayfalara ve alt başlıklara yayılacaktı. Ancak yine de değişen dünya

düzeniyle beraber; yapısal, yetkisel, anlayışsal, algısal ve mevzuatsal açılardan birtakım düzenlemelere ihtiyaç duyulduğu söylenebilir. Bu ihtiyaçlar doğrultusunda reformların gerçekleştirilmesi, Türkiye'nin istihbarat sistemi açısından diğer devletlerle daha denk bir düzlemde, daha etkin mücadele etmesinin önünü açacaktır.

Devletin siyasal güvenliği, bekasının korunması ve sürdürülmesi doğrultusunda, *“kendini tanımlamak, anlamak ve geliştirmek için diğeri ile karşılaştırma”* şeklindeki karşılaştırmalı analiz metodu ilkesi önem arz etmektedir. Dolayısıyla tezin bu bölümünde ilk olarak Türk istihbaratının mevcut durumu mevzuat ve açık kaynaklardan elde edilen veriler doğrultusunda analiz edilecek, akabinde ise çalışmaya konu diğer ülkelerin istihbarat sistemleri de referans alınarak, Türk istihbarat sisteminde aksayan noktaların ne olduğu belirlenmeye çalışılacak, sistemin mevcut durumundan daha iyi bir hale nasıl getirilebileceği adına hukuk çerçevesi içerisinde öneriler sunulması noktasında gayret gösterilecektir. Türk istihbaratının gelişmiş diğer devletlerle daha denk bir düzlemde mücadele etmesi ve çağdaşlaşması doğrultusunda, karşılaştırmalı hukuk ve karşılaştırmalı güvenlik politikaları analizleri yapılarak çıkarımlarda bulunulacaktır. İstihbarat çerçevesi üzerinden incelenen devletlerdeki güvenlik-özgürlük dengesi, istihbarat servislerinin haber toplama yetkileri ve yapılanmaları ile istihbarat konusunda güçlü olduğu yönler üzerinden, Türk istihbarat sistemine katkı sağlayabilecek bulgular elde edilmeye çalışılacaktır.

Tez çalışmasının bu bölümünde Türk istihbarat sistemini incelenirken; 2937 sayılı kanunda yer alan hükümler, MİT'in internet sayfasında yer alan bilgiler ve konu hakkında daha önce kaleme alınmış eserler olmak üzere açık kaynaklar üzerinden derlenen bilgilerden faydalanılmıştır.

Türk istihbarat sistemin daha iyi hale getirilmesi adına bu bölümde dile getirilen tespit ve öneriler şahsi kanaat ve değerlendirmeler olup, herhangi bir kişi, kurum ya da kuruluşun fikirlerini yansıtmamaktadır.

I. TÜRKİYE'DEKİ İSTİHBARAT SİSTEMİ (MİT)

Türkiye'deki istihbarat yapılanması içerisinde en geniş yetkilere ve en kapsamlı sorumluluk alanına sahip olan kurum, Cumhurbaşkanı'na bağlı olarak faaliyet gösteren Milli İstihbarat Teşkilatı'dır (MİT). Türkiye'de MİT haricinde istihbarat faaliyeti yapan Emniyet Genel Müdürlüğü ve Jandarma Genel Komutanlığı gibi kuruluşlar, yurt içinde kendi görev alanları ve sorumluluklarının gerektirdiği konularda istihbarat çalışmaları gerçekleştirirken⁴⁵⁶, MİT ise hem yurt içi hem de yurt dışında icra edilen ulusal ve uluslararası çaptaki istihbarattan sorumludur.

Dolayısıyla MİT'in istihbarat alanındaki yetki ve sorumlulukları, diğer kuruluşlara göre çok daha kapsamlıdır. Bu sebepten ötürü çalışmanın Türkiye bölümünde MİT ele alınmakta ve çeşitli yönlerden analiz edilmeye çalışılmaktadır.

A. İstihbarat Yapılanması

Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşundan sonra istihbarat çalışmaları, 1927-1965 yılları arasında Milli Emniyet Hizmetleri Riyaseti (M.E.H./M.A.H.) tarafından yürütülmüştür.⁴⁵⁷ Akabinde 22 Temmuz 1965 tarihinde istihbaratın tek elden yürütülmesi saikiyle adı Milli İstihbarat Teşkilatı olarak değiştirilmiş, yapısal olarak da çeşitli düzenlemeler yapılarak teşkilatın bir müsteşar tarafından yönetilmesi ve doğrudan Başbakanlığa bağlı olarak görev yapması kararlaştırılmıştır. 1983 yılında ise halen yürürlükte olan “2937 sayılı Devlet İstihbarat Hizmetleri ve Milli İstihbarat Teşkilatı Kanunu” hazırlanmış ve bahse konu kanun 01 Ocak 1984 tarihinde yürürlüğe girmiştir.⁴⁵⁸ MİT, uzun yıllar Başbakanlığa bağlı olarak faaliyetlerini sürdürürken, “15 Ağustos 2017 tarihli ve 694 sayılı Kanun Hükmünde Kararname”

⁴⁵⁶ Ersan Şen, “İstihbarat Raporlarının Delil Değeri”, Kasım 2019, (Çevrimiçi) <https://www.hukukihaber.net/istihbarat-raporlarinin-delil-degeri-makale,7196.html>, 01 Nisan 2020.

⁴⁵⁷ Milli İstihbarat Teşkilatı (MİT), “Tarihçe”, (Çevrimiçi) https://www.mit.gov.tr/tarihce/ikinci_bolum_F.html, 07 Kasım 2019

⁴⁵⁸ Ibid.

ve sonrasında “01 Şubat 2018 tarihli 7078 Sayılı Kanun” ile Cumhurbaşkanlığı’na bağlanmıştır.⁴⁵⁹

Milli İstihbarat Teşkilatı’nın görev alanı; Türkiye Cumhuriyeti’nin bütünlüğüne, hukuk devleti ilkelerine, demokratik anayasal düzene, ülkenin mutlak bağımsızlığı, egemenliği ve de bekasına karşı yurt içinden ve yurt dışından gelen yahut gelmesi olası tehlikeler/tehditler hakkında bilgi ve belge toplamak, derlenen bu veriler doğrultusunda istihbarat oluşturmak, akabinde de gerekli önlemleri alarak ilgili kurumları bilgilendirmek ve harekete geçirmektir.⁴⁶⁰

MİT’in faaliyetlerinin yasal sınırlarını çizen “2937 sayılı Devlet İstihbarat Hizmetleri ve Milli İstihbarat Teşkilat Kanunu”, devletin istihbarat faaliyetlerinin hukuki zemine oturtulduğu temel kanundur. 2937 sayılı kanunda MİT’in kuruluşu ve temel vazifeleri genel hatlarıyla belirtilmiş, teşkilat içerisindeki birimlerin isimleri, sayıları, görevleri, iç örgütlenmeye ilişkin diğer hususlar Cumhurbaşkanı tarafından onaylanacak gizli yönetmeliklere bırakılmıştır. Bu sayede hem gizlilik oluşturulmuş, hem de teşkilat çağın koşullarına göre hızlı ve esnek hareket etme imkanına kavuşturulmuştur.⁴⁶¹

MİT, 2009 yılından sonra çağın ihtiyaçlarına uygun şekilde yeniden yapılandırma çalışmalarına ağırlık vermeye başlamıştır. MİT’in teşkilat yapılanmasında 2009 ve 2012 senelerinde çeşitli düzenlemeler yapılmış, bu doğrultuda 2009’da Operasyon Başkanlığı ve Psikolojik İstihbarat Başkanlığı kaldırılmış; İstihbarata Karşı Koyma faaliyetleri ise başkanlık düzeyinde yeniden yapılandırılmıştır. 2012’de ise Sinyal İstihbaratı Başkanlığı ihdas edilmiştir. Bu başkanlığın kurulmasındaki en önemli faktör, Genelkurmay Elektronik Bilgi Sistemleri Komutanlığı’ndaki teknik imkanlar ve yetkilerin MİT’e devredilmesidir. Bu gelişmeyle birlikte MİT teknik istihbarat konusunda da ülkedeki en yetkin kurum haline gelmiştir. Bunun yanı sıra Dış Operasyonlar birimi, 2012 senesindeki

⁴⁵⁹ T.C. Resmi Gazete, 08.03.2018, (Çevrimiçi) <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2018/03/20180308M1-11.htm>, 06 Şubat 2020.

⁴⁶⁰ 2937 sayılı kanun Md. 4 (Milli İstihbarat Teşkilatının görevleri)

⁴⁶¹ Milli İstihbarat Teşkilatı (MİT), “MİT’in Görev Yetki ve Sorumlulukları”, (Çevrimiçi), <http://www.mit.gov.tr/gorev.html>, 07 Mart 2022.

yapılanma esnasında daire başkanlığı seviyesinden başkanlık düzeyine çıkarılmıştır.⁴⁶²

15 Temmuz 2016 tarihindeki başarısız darbe girişimi sonrasında uygulanan Olağanüstü Hal (OHAL) kapsamında, 2017 yılında yayınlanan “694 sayılı Kanun Hükmünde Kararname” (KHK) ile MİT, doğrudan Cumhurbaşkanı’na bağlanmış ve MİT Başkanı, doğrudan Cumhurbaşkanı’na karşı sorumlu kılınmıştır. Yeni sistem gereği kurum, müsteşarlık yerine başkanlık olarak konumlandırılarak adı da “Milli İstihbarat Teşkilatı Başkanlığı” olarak güncellenmiştir. Ayrıca MİT bünyesinde bulunan Milli İstihbarat Koordinasyon Kurulu (MİKK), yapılan düzenlemeler sonrasında, “*terörle mücadelede daha etkin ve hızlı çalışmalar yürütülmesi*” maksadıyla Cumhurbaşkanlığı bünyesine alınmıştır. Milli İstihbarat Koordinasyon Kurulu (MİKK), tüm kurum ve kuruluşlardan toplanan istihbari bilgilerin değerlendirilmesi, analizi ve takibini yapmakla görevlendirilmiştir.⁴⁶³

MİT, Türkiye’de hem iç istihbarat hem de dış istihbarat konularında tek yetkili olan tek ulusal istihbarat kurumudur. Dünyada istihbarat sistemleri açısından gelişmiş ülkeler olarak kabul edilen ABD, Almanya, Birleşik Krallık, Fransa, Rusya ve İsrail başta olmak üzere birçok ülkede iç istihbarat ve dış istihbarat faaliyetleri birbirinden bağımsız iki ya da daha fazla kurum tarafından yürütülürken, ülkemizde ise iç, dış ve teknik istihbarat faaliyetlerinin tek bir kurum üzerinden yürütülmesi, üzerinde düşünülmesi gereken önemli bir mevzu olarak karşımıza çıkmaktadır.

Milli İstihbarat Teşkilatı Başkanlığı’nın resmi internet sayfasında belirtildiği üzere kurum bünyesinde halihazırda faaliyet gösteren;

- Güvenlik Tahkikat Başkanlığı,
- İstihbarata Karşı Koyma Başkanlığı
- Dış Operasyonlar Başkanlığı,
- Güvenlik İstihbaratı Başkanlığı,

⁴⁶² Murat Gürgen, MİT’e ABD modeli geliyor, **Habertürk**, 17/07/2014, (Çevrimiçi), <https://www.haberturk.com/gundem/haber/970437-mite-abd-modeli-geliyor>, 05 Kasım 2019.

⁴⁶³ OHAL Kapsamında Bazı Düzenlemeler Yapılması Hakkında 694 sayılı Kanun Hükmünde Kararname, **T.C. Resmi Gazete**, 25/08/2017, (Çevrimiçi), <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2017/08/20170825-13.pdf>, 07 Kasım 2021.

- Elektronik ve Teknik İstihbarat Başkanlığı
- Sinyal İstihbaratı Başkanlığı,

olmak üzere altı farklı başkanlık bulunmakta olup, bu başkanlıkların görevleri şu şekilde açıklanmıştır:⁴⁶⁴

Güvenlik Tahkikat Başkanlığı, Türkiye'nin ulusal güvenliğine yönelik her türlü tedbirler ışığında, görev kapsamına giren konularda ilgili mevzuat çerçevesi içerisinde kamu kurum ve kuruluşlarınca yapılması istenen güvenlik soruşturması ve de arşiv araştırması faaliyetlerini gerçekleştirir.

İstihbarata Karşı Koyma Başkanlığı, farklı ülkelerin istihbarat servislerinin Türkiye'de yürüttüğü istihbari faaliyetlere karşı koymak ile görevlendirilen başkanlıktır. İKK Başkanlığı bu görevi ifa ederken, ülke içerisindeki ya da ülkeye yönelik dışarıdan her türlü casusluk faaliyetlerini tespit eder ve de engellemeye çalışır. Ayrıca casusluk faaliyetlerinin hedefinde yer alan kişi, kurum ya da kuruluşları da bu tehditlere karşı koyma hususunda iş birliği doğrultusunda yönlendirir.

Dış Operasyonlar Başkanlığı, Uluslararası mecralarda Türkiye'nin stratejik hedeflerinin gerçekleştirilmesi, geliştirilmesi ve korunması ile görevli başkanlıktır. Dış Operasyonlar Başkanlığı bu misyonu çerçevesinde, yurt içi ve de yurt dışı birimlerle koordineli çalışmalar ifa etmektedir. Türkiye'nin Milli Güvenlik Stratejisi'ne uygun olarak, karar alıcılarla koordineli ve konjonktürle uyumlu biçimde faaliyetlerini yürütmektedir.

Güvenlik İstihbaratı Başkanlığı, terör örgütlerinin oluşumları ve faaliyetleri başta olmak üzere, devletin bekasına, bütünlüğüne ve toplumsal huzuruna karşı tehditlere yönelik istihbarat faaliyetleri yapmakla görevlidir. Güvenlik İstihbaratı Başkanlığı tarafından bu amaçla yurt içinde ve sınır ötesinde derlenen istihbarat, tehditlerin yok edilmesi ve güvenlik tedbirlerinin sağlanması maksadıyla kullanılmaktadır.

⁴⁶⁴ Milli İstihbarat Teşkilatı (MİT), “Teşkilat Yapılanması”, (Çevrimiçi), <https://www.mit.gov.tr/teskilat.html>, 13 Eylül 2022.

Elektronik ve Teknik İstihbarat Başkanlığı, kanun çerçevesinde yetkilendirildiği görev alanlarında, teknik istihbarat yapmaya matuf araç ve yöntemler vasıtasıyla istihbari verileri, bilgileri, belgeleri toplamak, kaydetmek ve analiz etmekle görevlidir.

Sinyal İstihbaratı Başkanlığı, radar ve haberleşme sinyallerini toplayıp derlemek, akabinde söz konusu sinyalleri analiz etmek ve istihbarata dönüştürmekle görevli birimdir.

MİT, resmi internet sayfasında belirtilen bu teşkilat yapısı doğrultusunda, her biri kendi alanında profesyonelleşmiş altı farklı birim ile istihbarat çalışmalarını gerçekleştirmektedir. Bu birimler MİT Başkanlığı çatısı altında olduğundan birbirleriyle işbirliği içerisinde hareket etmektedirler. Söz konusu başkanlıkların yukarıda bahsedilen görev tanımları incelendiğinde, Güvenlik İstihbaratı Başkanlığı, İstihbarata Karşı Koyma Başkanlığı ve Dış Operasyonlar Başkanlığı'nın ürettiği istihbaratın, devletin karar alma mekanizmasının ürettiği politikalarda büyük etkisi olduğu söylenebilir. Türkiye'nin bekasına yönelik tehditlere karşı güvenlik istihbaratı faaliyeti gerçekleştirmekle görevli olan Güvenlik İstihbaratı Başkanlığı, özellikle terörle mücadele konusunda iç politikada karar alma ve hangi yöntemlerle nasıl mücadele edileceğine ilişkin süreçlere katkıda bulunan bir başkanlıktır. İstihbarata Karşı Koyma Başkanlığı'nın misyonu, yabancı devletlerin istihbarat servislerinin, Türkiye Cumhuriyeti'ne yönelik planladıkları istihbarat çalışmalarının tespiti ve de akamete uğratılması olduğundan; Türkiye'nin o ülkelere karşı dış politikada nasıl bir tutum izlemesi gerektiği konusunda, yaptığı çalışmalarla karar alıcıların politikalarına yol gösterebilmektedir. Dış Operasyonlar Başkanlığı ise Türkiye Cumhuriyeti'nin Milli Güvenlik Stratejisi'ne katkıda bulunacak doğrultuda çalışmalarını gerçekleştiren, dış politikada karar alıcıların görüşlerine etki eden; bunun yanı verilen operasyonel kararların icrası noktasında da yetkiye haiz bir başkanlık olduğu görülmektedir.

B. Haber Toplama Yetkileri

Türkiye Cumhuriyeti'nin istihbarat faaliyetlerini yürüten kurumları içerisinde, MİT'in temel ve başat bir konumu bulunmaktadır. Dünyadaki kriz, çatışma ve savaş hallerinin en çok yaşandığı yerlerden biri olan ve Türkiye Cumhuriyeti'nin de yer aldığı bu coğrafya, ülkemizin dış tehditlere çok daha fazla maruz kalmasına sebep olmaktadır. Ancak son 20 yılda devletin ekonomik gücünün artması ve uluslararası düzlemde daha etkin bir konuma yükselmesi sonrasında, istihbarata olan ihtiyaç ve verilen önem artmış, bu da beraberinde MİT'in yetkilerinin, bütçesinin ve de teknik imkanlarının çağa uygun hale getirilmesine neden olmuştur. Bu süreçte ayrıca MİT'in hukuki altyapısı da çeşitli reformlara tabi tutulmuştur. Ancak halen yürürlükte olan 1982 Anayasası'nın içerisinde, devletin asli faaliyetlerinden biri olan istihbaratı doğrudan tanımlayan ve düzenleyen herhangi bir anayasa maddesi yer almamaktadır. Bunun yanı sıra ülkenin ve milletin bölünmez bütünlüğünü ve bekasını korumak, iç ve dış her türlü tehlikelere yönelik anayasal düzeninin korunması ve de vatandaşların kişisel güvenliklerinin sağlanması da anayasada belirtilen devletin görevleri arasındadır. Bu sebeple devletin bahse konu sorumluluklarını yerine getirebilmesi noktasında kullanacağı enstrümanlardan biri de istihbari faaliyetlerdir. Dolayısıyla da her ne kadar anayasada istihbarat faaliyetleri için tanımlanan doğrudan bir yetki bulunmasa da, dolaylı şekilde istihbarat yapma yetkisinin bulunduğundan söz etmek mümkündür.

MİT'in görevlerinin, yetkilerinin ve faaliyet kapsamının düzenlendiği temel kanun, 1984 yılında yürürlüğe giren “2937 sayılı Devlet İstihbarat Hizmetleri ve Milli İstihbarat Teşkilatı Kanunu”dur.⁴⁶⁵ 2014'te yürürlüğe giren 6532 sayılı Kanunla da, 2937 sayılı yasada önemli reformlar yapılmıştır. Söz konusu düzenleme neticesinde 30 yıldır yürürlükte bulunan 2937 sayılı yasanın, günümüz ihtiyaçlarına cevap verebilen, çağa uygun bir hale getirilmesi amaçlanmıştır. Bu tür yasal düzenlemeler, dünyanın pek çok ülkesinde istihbarat servislerinin dönüşümü noktasında değişen dünya şartlarına ayak uydurması adına yapılmaktadır.

⁴⁶⁵ Adı geçen kanun için bkz. “2937 sayılı Devlet İstihbarat Hizmetleri ve Milli İstihbarat Teşkilatı Kanunu”, (Çevrimiçi) <https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.2937.pdf>, 16 Haziran 2022.

MİT'in temel misyonu; Türkiye Cumhuriyeti'ne yönelik içten ve dıştan gelebilecek tehditler karşısında 2937 sayılı yasada açıklandığı üzere milli güvenlik istihbaratını ülke düzeyinde oluşturmak, akabinde de oluşturulan istihbaratı kanunda belirtilen ilgili kurum ve kuruluşlara iletilmesini sağlamaktır.⁴⁶⁶ MİT'in bu temel misyonunu yerine getirebilmesi için, zaman zaman kamu ya da özel kuruluşlar ile ihtiyacı olan verilere ulaşmak adına işbirliği gerçekleştirmesi gerekmektedir. 2937 sayılı yasada MİT'e verilen yetkiler kapsamında, bakanlıklar ve diğer tüm kamu kuruluşları ile özel kuruluşlar ve şahıslar, MİT mensuplarının ihtiyacı olan her türlü bilgi belgeyi temin etme noktasında gerekli kolaylığı sağlamakla mükelleftirler. Ayrıca Cumhurbaşkanı'nın başkanlığında görev yapan Milli İstihbarat Koordinasyon Kurulu'nun (MİKK) bir görevi de, kamu kurumlarının bahse konu bu yükümlülüklerinin yerine getirilmesi noktasında ihtiyaç duyulan koordinasyonu sağlamaktır.⁴⁶⁷

2014 senesinde çıkarılan 6532 sayılı yasa ile 2937 sayılı kanunda önemli değişiklikler yapılmış, MİT'in daha kurumsal bir hale gelmesi ve çağa ayak uydurması adına birçok yapısal reform gerçekleştirilmiştir. Öte yandan MİT'e dış istihbarat çalışmaları hususunda ulusal güvenlik ve çıkarların korunması adına sınırlarımız dışındaki bölgelerde yaşanan gelişmeler hakkında istihbarat toplama yetkisi de yasal olarak tanınmıştır. 2014 yılından önce MİT'in dış istihbarat alanındaki yetkisi, yurt dışında istihbarat toplamak ve elde ettiği haberleri ilgili kurumlara ulaştırmakla sınırlıydı. 2014 yılında yapılan değişiklikler sonrasında ise MİT, yabancıların ülkeye giriş-çıkışları, vize, oturma izni, çalışma izni ve de sakıncalı hallerde sınır dışı edilmesi gibi hususlarda ilgili kurum ve kuruluşlardan talepte bulunma yetkisine sahip olmuştur. Ayrıca yeni düzenlemede MİT'e doğrudan yurt dışında operasyon yapma yetkisi lafzi olarak belirtilmese de “dış güvenlik,

⁴⁶⁶ “2937 sayılı kanunun 4. maddesinin a fıkrasında açıklanan Milli İstihbarat Teşkilatı Başkanlığı'nın görevleri;

a) “Türkiye Cumhuriyetinin ülkesi ve milleti ile bütünlüğüne, varlığına, bağımsızlığına, güvenliğine, Anayasal düzenine ve milli gücünü meydana getiren bütün unsurlarına karşı içten ve dıştan yöneltilen mevcut ve muhtemel faaliyetler hakkında milli güvenlik istihbaratını Devlet çapında oluşturmak ve bu istihbaratı Cumhurbaşkanı, Başbakan, Genelkurmay Başkanı, Milli Güvenlik Kurulu Genel Sekreteri ile gerekli kuruluşlara ulaştırmak”.

⁴⁶⁷ 2937 sayılı kanun md. 5

terörle mücadele ve milli güvenliğe ilişkin konularda Bakanlar Kurulu'nca verilen görevleri yerine getirmek" hükmü doğrultusunda MİT'in yurt dışında istihbari operasyonlar gerçekleştirebilmesinin yasal düzlemde önü açılmıştır.⁴⁶⁸ Tüm bu düzenlemeler sonucunda MİT'in İstihbarata Karşı Koyma ve de Dış İstihbarat konularında çağın şartlarına uygun, daha verimli, etkin ve operasyonel hale getirilmesi hedeflenmiştir.

2000'li yıllardan sonra teknolojinin hızlı bir şekilde ilerlemesi, devletlerin birbirlerine yönelik tehditlerinin niteliğini de değiştirerek siber tehdit kavramını ön plana çıkarmış ve ülkelerin sinyal istihbaratı konusunda daha etkin ve çağa uygun bir şekilde yapılanmasını zorunlu hale getirmiştir. Bu noktada Türkiye'de sinyal istihbaratının üretilmesinden sorumlu Genelkurmay Elektronik Sistemler (GES) Komutanlığı, 2012 yılında yapılan düzenleme sonrasında MİT bünyesine dahil olmuş ayrıca 6532 sayılı yasa ile MİT'e bu alanda verilen yeni yetkiler sonrasında, çağdaş teknik istihbarat araç ve yazılımlarının MİT tarafından verimli bir biçimde kullanımı Sinyal İstihbaratı Başkanlığı (SİB)⁴⁶⁹ bünyesinde sağlanmıştır. Bu sayede MİT, sinyal istihbaratı konusunda Türkiye'nin en yetkili kurumu haline gelmiştir.

2937 sayılı kanunda yapılan değişikliklerle birlikte MİT'in haber toplama konusundaki yetkilerinin genişletildiğinden bahsetmiştik. Milli güvenliğin sağlanması ve devletin bekasının korunması için, dünyadaki diğerk ülkelerin servislerinin yaptığı gibi MİT'in de ihtiyaç duyduğu kişi, kurum ve kuruluşlarla koordine kurması bilgi alması ve veri tabanlarına erişebilmesi büyük önem taşımaktadır. Bu minvalde 2014 yılındaki 6537 sayılı kanunla yapılan düzenlemeler sonucunda MİT'e; *"her türlü kurum, kuruluş, oluşum, örgüt ve şahıslarla koordinasyon ya da doğrudan ilişki kurabilme, bankalar, telekomünikasyon şirketleri vb. her türlü özel ya da resmi kurum ve kuruluşlardan bilgi alabilme veri tabanlarına erişebilme, görev alanına giren soruşturma ve kovuşturmalarda her türlü bilgi ve*

⁴⁶⁸ 2937 sayılı kanun md. 4 h) *"Dış güvenlik, terörle mücadele ve milli güvenliğe ilişkin konularda Cumhurbaşkanınca verilen görevleri yerine getirmek."*

⁴⁶⁹ "2937 sayılı Devlet İstihbarat Hizmetleri ve Milli İstihbarat Teşkilatı Kanunu", (Çevrimiçi) <https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.2937.pdf> ve "2937 Sayılı Devlet İstihbarat Hizmetleri ve Milli İstihbarat Teşkilatı Kanunu'nda 6532 Sayılı Kanunla Yapılan Düzenleme", (Çevrimiçi) <https://www.mit.gov.tr/2937.html>, 16 Haziran 2022 ve Hasan Ateş, **a.g.e.**, s. 25.

belgeye erişebilme” gibi birçok konuda geniş yetkiler verilmiştir.⁴⁷⁰ Bu yetkilerin bazıları mevcut yasada var olan mevcut yetkilerin güncelleştirilmiş ve genişletilmiş halleriyken, bazıları da yasada yazmayan ancak MİT’in zaten fiili olarak kullandığı düşünülen yetkiler olup, bu düzenleme sayesinde yasal zemine kavuşturulması sağlanmıştır. Genel resme bakacak olursak, modern bir istihbarat servisinin ülke içi ve dışında istihbari haber toplama ve operasyonel faaliyetler gerçekleştirmesi ve istihbarata karşı koyması adına sahip olması gereken yetkilerin çok büyük bir bölümünün, bu yasa vesilesiyle MİT’e sağlandığını söyleyebiliriz. Öte yandan "önleyici istihbarat" kavramının da bu yasada yer edinmesi önemli ve ilgi çekici bir husustur.⁴⁷¹

Yeni düzenleme sonrasında MİT mensupları, görevlerini icra ederken cezaevlerinde bulunan tutuklu ve hükümlülerle, gerekli makamlara bilgi vermek koşuluyla bizzat görüşebilecek ya da görüşmeler yaptırabilecek, terör örgütleri de dahil olmak üzere görevin gereği ölçüsünde ulusal güvenliği tehdit eden tüm yapılarla irtibata geçebilecektir.⁴⁷² MİT’e sağlanan bu yetkiler sonucunda, milli güvenliğe yönelik içten ya da dıştan gelebilecek her türlü tehdit karşısında, istihbarat elde etmek için haber toplama olanaklarının genişletilmesi hedeflenmiştir.

Ayrıca yeni düzenlemeyle birlikte MİT yasadan kaynaklı olarak; barolar, belediyeler, bakanlıklar, hastaneler, cezaevleri gibi kamu kurumlarının yanı sıra telekomünikasyon firmaları, bankalar, meslek odaları, borsalar, sendikalar, siyasi partiler, vakıflar, dernekler vb. gibi tüm tüzel kişiliklerden ve tüzel kişiliği bulunmayan kuruluşlardan da bilgi, belge, veri ve kayıtları isteme, bahse konu kuruluşların arşivlerinden, elektronik bilgi işlem merkezlerinden ve de iletişim altyapılarından faydalanma hakkına da sahip olmuştur. Örneğin, 2014 öncesinde Türk Havayolları gibi kamu kuruluşları dahi MİT’in “yolcu listesi” vb. taleplerini yasal düzenleme olmadığı için karşılamazken⁴⁷³ 2014’teki kanun düzenlemesinden

⁴⁷⁰ “2937 Sayılı Devlet İstihbarat Hizmetleri ve Milli İstihbarat Teşkilatı Kanunu’nda 6532 Sayılı Kanunla Yapılan Düzenleme” (Çevrimiçi) <http://www.mit.gov.tr/2937.html>, 16 Haziran 2022.

⁴⁷¹ 2937 sayılı kanun md. 6 Ek fıkra: 17/4/2014-6532/3 md.

⁴⁷² 2937 sayılı kanun md. 6/j

⁴⁷³ THY yolcu bilgilerini mi MİT’e sızdırıyor?, Medya Radar, (Çevrimiçi) <https://www.medyaradar.com/thy-yolcu-bilgilerini-mi-mite-sizdiriyor-haberi-111809>, 08 Aralık 2019

sonra hiçbir kurum ya da kuruluş MİT'in bilgi ve belge taleplerini kanunen reddedememektedir. MİT mensuplarının talep ettiği bilgi ve belgeleri vermeyi reddeden kişilerin ise iki yıldan dört yıla kadar hapisle cezalandırılması öngörülmüştür.⁴⁷⁴ Kanunda MİT'in talep edebileceği bilgi-belge açısından herhangi bir sınırlama ya da kurum istisnası belirtilmediği için, askeri kurumlar da dahil olmak üzere açık/gizli her türlü verilere de MİT'in erişim imkanının bulunduğu söylenebilmektedir. MİT'in açık kaynaklardan veri/haber toplaması hususu ise herhangi bir düzenlemeye ya da kısıtlamaya tabi tutulmamıştır. 2014 yılında MİT'e verilen yeni yetkilerin Türkiye gibi içten ve dıştan pek çok tehdide maruz kalan bir ülke için istihbarat hizmetlerinin modern imkanlarla yürütülmesi noktasında zaruri olduğu söylenebilir.

Genel olarak toparlayacak olursak, MİT'in yasal dayanağını oluşturan 2937 sayılı kanun incelendiğinde, teşkilatın sorumluluğuna verilen görevler yasanın 4. maddesinde belirtilmiştir. Teşkilatın görevleri kısaca; *“devletin varlığını ve birliğini korumak adına bağımsızlığına, bütünlüğüne, ülkenin ve ulusun bölünmezliğine, cumhuriyet ve demokrasiye içten ve dıştan gelebilecek tehlikelere karşı koruma sağlamak amacıyla istihbari faaliyette bulunmak ve bunları ilgili makamlara⁴⁷⁵ iletmek, terörle mücadele, milli güvenlik ve dış güvenliğe ilişkin konularda*

⁴⁷⁴ 2937 sayılı kanun Md. 6/2 b): “Kamu kurum ve kuruluşları, kamu kurumu niteliğindeki meslek kuruluşları, ... ile diğer tüzel kişiler ve tüzel kişiliği bulunmayan kuruluşlardan bilgi, belge, veri ve kayıtları alabilir, bunlara ait arşivlerden, elektronik bilgi işlem merkezlerinden ve iletişim altyapısından yararlanabilir ve bunlarla irtibat kurabilir. Bu kapsamda talepte bulunanlar, kendi mevzuatlarındaki hükümleri gerekçe göstermek suretiyle talebin yerine getirilmesinden kaçınamazlar.”

Md. 28: “Bu Kanunda MİT'e verilen görev ve yetkiler çerçevesinde yapılan her türlü talep öncelikli olarak yerine getirilir, bu talepleri yerine getirenlerin hukuki ve cezai sorumluluğu doğmaz. Bu Kanun ile diğer kanunlarda aynı konuyu düzenleyen farklı hükümler bulunması hâlinde bu Kanun hükümleri uygulanır”

Md. 27: “Bu Kanun kapsamındaki görev ve yetkilerin kullanılmasını engelleyenlere üç yıldan beş yıla kadar, ihmal veya suistimal suretiyle önleyenlerle yükümlülüklerini yerine getirmeyenlere iki yıldan dört yıla kadar hapis cezası verilir.”

⁴⁷⁵ 2937 sayılı kanunun 4. maddesine göre MİT, devletin milli güvenlik siyaseti ile ilgili planların hazırlanması ve yürütülmesinde; Cumhurbaşkanı, Genelkurmay Başkanı, Millî Güvenlik Kurulu Genel Sekreteri ile ilgili bakanlıkların istihbarat istek ve ihtiyaçlarını karşılar.

*Cumhurbaşkanı tarafından verilen görevleri yerine getirmektir.*⁴⁷⁶ Dolayısıyla MİT, kamu düzeni ve de güvenliğini sağlayan kolluktan, sahip olduğu bu misyonlar nedeniyle ayrılmaktadır. MİT, gerçekleştirdiği istihbari faaliyetler esnasında suç unsurları tespit etmesi halinde ise bu unsurların istihbari boyuttan adli boyuta taşınması adına adli makamlara iletmektedir. MİT, kanun kapsamında yukarıda sayılan görevleri icra ederken birtakım yetkiler kullanmaktadır. Bu yetkiler de bahse konu yasanın 6. maddesinde düzenlenmiştir. Söz konusu yetkiler⁴⁷⁷:

- “Yerli ve yabancı her türlü kurum, kuruluş, örgüt, oluşum veya kişilerle doğrudan ilişki kurmak, uygun koordinasyon yöntemleri uygulamak”,
- “Kamu kurum ve kuruluşları ile diğer tüzel kişiler ve tüzel kişiliği bulunmayan kuruluşlardan bilgi, belge, veri ve kayıtları almak”,
- “Anayasal düzene, devletin güvenliğine, milli savunmaya ve devlet sırlarına karşı işlenen suçlara ilişkin soruşturma ve kovuşturmalarda ifade tutanaklarına, her türlü bilgi ve belgeye erişebilmek ve bunlardan örnek alabilmek”,
- “Gizli çalışma usul, prensip ve tekniklerini kullanmak”,
- “Gizli kimlik kullanabilmek”,
- “Yabancıların ülkeye giriş ve çıkış ile vize, ikamet, çalışma izni ve sınır dışı edilmesi gibi konularda, ilgili kurum ve kuruluşlardan talepte bulunabilmek”,
- “Telekomünikasyon kanallarından geçen dış istihbarat, milli savunma, terörizm ve uluslararası suçlar ile siber güvenlikle ilgili verileri toplayabilmek”,
- “Yabancı unsurların ülkenin ve vatandaşların iletişim güvenliğini tehdit eden faaliyetlerinin engellenmesine yönelik çalışmalar yapmak ve ihtiyaç duyduğu kurumlardan talepte bulunabilmek”,

⁴⁷⁶ MİT’in görevlerinin tam metni için bkz. “2937 sayılı Devlet İstihbarat Hizmetleri Ve Milli İstihbarat Teşkilatı Kanunu”, Madde 4, (Çevrimiçi) <https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.2937.pdf>, 16 Haziran 2022.

⁴⁷⁷ “2937 sayılı Devlet İstihbarat Hizmetleri ve Milli İstihbarat Teşkilatı Kanunu”, Madde 6, (Çevrimiçi) <https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.2937.pdf>, 16 Haziran 2022.

- “MİT’te görev alan veya alacak kişilerin güvenilirliklerini ve uygunluklarını belirlemek için yalan makinası uygulaması gibi yöntemleri kullanmak”,
- “Cezaevlerinde bulunan tutuklu ve hükümlülerle önceden bilgi vermek suretiyle görüşmek, terör örgütleri dâhil olmak üzere millî güvenliği tehdit eden bütün yapılarla irtibat kurabilmek”,

olarak özetlenebilir.

Söz konusu yasa haricinde, 15 Temmuz darbe girişimi sonrasındaki Olağanüstü Hal (OHAL) kapsamında, 2017’de yayınlanan “694 sayılı Kanun Hükmünde Kararname (KHK)” ile Milli Savunma Bakanlığı ve TSK’da görev yapan personele ilişkin yürütülecek istihbarat çalışmaları konusunda da MİT yetkilendirilmiştir. MİT’in 15 Temmuz darbe girişiminin tespit edilememesi noktasında eleştirildiği ve bu durumun TSK içerisinde teşkilatın haber toplama yetkisi bulunmaması yüzünden yaşandığı yönündeki fikirlerin kamuoyunda sıkça dile getirilmesi de, böyle bir düzenlemenin yapılması noktasında etkili olmuştur. Bu KHK ile beraber MİT, *“güvenlik soruşturmaları kapsamında, MSB ve TSK personeli hakkında kıt’a içerisinde ya da dışarısında her türlü güvenlik tahkikatını gerçekleştirebilme”* yetkisine haiz olmuştur.⁴⁷⁸

MİT’in yetki alanlarından biri de, ülke içerisindeki casusluk girişimlerini engelleme noktasında, gerçekleştirdiği İstihbarata Karşı Koyma (İKK) faaliyetleridir. İKK faaliyetleriyle ilişkili olarak, Türk Ceza Kanunu’nun "Devletin Güvenliğine Karşı Suçlar", "Milli Savunmaya Karşı Suçlar", "Anayasal Düzene ve Bu Düzenin İşleyişine Karşı Suçlar", "Devlet Sırlarına Karşı Suçlar ve Casusluk" maddelerinde bahsedilen suçlara ilişkin soruşturma ve kovuşturmalar esnasında MİT, ifade tutanakları da dahil olmak üzere her türlü bilgi-belgeye erişme yetkisine sahip bulunmaktadır.⁴⁷⁹ Bununla birlikte MİT, İKK faaliyetlerinde fezleke hazırlayabilme,

⁴⁷⁸ OHAL Kapsamında Bazı Düzenlemeler Yapılması Hakkında 694 sayılı Kanun Hükmünde Kararname, **T.C. Resmi Gazete**, 25/08/2017, (Çevrimiçi), <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2017/08/20170825-13.pdf> , 07 Kasım 2021.

⁴⁷⁹ 2937 sayılı kanun md.6 c) “ 5237 sayılı Türk Ceza Kanununun İkinci Kitap Dördüncü Kısım Dört, Beş, Altı ve Yedinci bölümlerinde yer alan suçlara (318, 319, 324, 325 ve 332 nci maddeleri hariç

arama ve gözetim faaliyeti gerçekleştirebilme gibi kolluk yetkilerine de bünyesinde barındırmaktadır.⁴⁸⁰

Öte yandan MİT, dünyadaki neredeyse tüm istihbarat servislerinin sahip olduğu telekomünikasyon yoluyla gerçekleşen her türlü iletişimin denetlenmesi yetkisine de haizdir. MİT'in telekomünikasyon yoluyla yapılan iletişimi hangi koşullarda ve ne maksatla yapacağı 2937 sayılı kanunun 6/2 maddesinde şu şekilde düzenlenmiştir:

“... demokratik hukuk devletine yönelik ciddi bir tehlikenin varlığı halinde Devlet güvenliğinin sağlanması, casusluk faaliyetlerinin ortaya çıkarılması, Devlet sırrının ifşasının tespiti ve terörist faaliyetlerin önlenmesine ilişkin olarak, hâkim kararı veya gecikmesinde sakınca bulunan hallerde Teşkilat Başkanı veya yardımcısının yazılı emriyle telekomünikasyon yoluyla yapılan iletişim tespit edilebilir, dinlenebilir, sinyal bilgileri değerlendirilebilir, kayda alınabilir. Gecikmesinde sakınca bulunan hallerde verilen yazılı emir, yirmidört saat içinde yetkili ve görevli hâkimin onayına sunulur. Hâkim, kararını en geç yirmidört saat içinde verir. Sürenin dolması veya hâkim tarafından aksine karar verilmesi halinde tedbir derhal kaldırılır. Bu halde dinlemenin içeriğine ilişkin kayıtlar en geç on gün içinde yok edilir; durum bir tutanakla tespit olunur ve bu tutanak denetimde ibraz edilmek üzere muhafaza edilir ...”

Söz konusu madde çerçevesinde MİT'in ulusal güvenlik istihbaratı kapsamında iletişim verilerini takip etmesi ve kaydetmesi, Türk Ceza Kanunu'nun (TCK) 135. maddesindeki “Kişisel verilerin kaydedilmesi” suçu açısından bir istisna ve hukuka uygunluk sebebi oluşturmaktadır. Ancak bireyin dokunulmaz olan özel hayatı ile alakalı verilerin, kamu yararı olmaksızın şahsi amaçlarla yahut ölçülülük ilkesini gözetmeyecek şekilde toplanması ve kayda alınması ise suç teşkil etmeye

olmak üzere) ilişkin soruşturma ve kovuşturmalarda ifade tutanaklarına, her türlü bilgi ve belgeye erişebilir, bunlardan örnek alabilir.”

⁴⁸⁰ Deniz Zeyrek, “11 Soruda Yeni MİT”, **Hürriyet**, 19 Nisan 2014 (Çevrimiçi) <https://www.hurriyet.com.tr/gundem/11-soruda-yeni-mit-26252615>, 07 Kasım 2021.

devam edecektir.⁴⁸¹ Görüldüğü üzere, MİT'in iletişimin dinlenmesi, kayda alınması ve de sinyal bilgilerinin çözümlenmesi gibi faaliyetleri yalnızca belirli suçlar kapsamında gerçekleştirebileceği kanunda açıkça belirtilmiştir. MİT'in sahip olduğu telekomünikasyon yoluyla gerçekleştirilen iletişimin izlenmesi yetkisinin benzerine polis ve jandarma da sahiptir. Ancak MİT'in sahip olduğu yetkilerin, polis ve jandarmaya tanımlanan yetkilerden ayrıldığı bazı noktalar bulunmaktadır. Örneğin MİT'in çalışma konuları arasında kanuni olarak casusluk faaliyetlerinin deşifre edilmesi yer alırken, polis ve jandarmanın kanuni olarak böyle bir misyonu bulunmamaktadır. Ayrıca MİT, iletişimi denetleme yetkisini kolluktan farklı olarak suçların önlenmesi saikiyle değil; 2937 sayılı kanunun 4. maddesinde açıklanan görevlerin ifası için gerçekleştirmektedir. Zira MİT'in misyonu belirli suçları önlemek değil; genel olarak ulusal güvenliğin sağlanmasıdır.⁴⁸² Ayrıca kanunun 6. maddesinin 1-g bendine yer alan *"Telekomünikasyon kanallarından geçen dış istihbarat, millî savunma, terörizm ve uluslararası suçlar ile siber güvenlikle ilgili verileri toplayabilir"* ifadesinin, çalışmaya konu diğer ülkelerdekine benzer şekilde MİT'e internet trafiği üzerinde de denetim yetkisi verdiği söylenebilir. Yukarıda bahsi geçen iletişimin denetlenmesi ve teknik takip gibi faaliyetler için mahkeme kararı alınması gerektiğinden ve bu tür verilerin özel hayatın korunması kapsamında gizliliği esas olduğundan ötürü mahremiyeti esastır. Bu tür verilerin amacı dışında açığa çıkması ya da ifşa edilmesi de, 2937 sayılı yasanın 27. maddesi kapsamında suç teşkil etmektedir.⁴⁸³

MİT'in dinleme yetkisini mahkeme kararı doğrultusunda kullanmasının bir istisnası bulunmaktadır. 2937 sayılı kanunun Yetkiler başlıklı 6. maddesine 2014 yılındaki düzenleme sonrasında eklenen fıkra ile bu istisna belirtilmiş ve bu sayede Teşkilat Başkanı önemli bir yetkiye kavuşmuştur. Yapılan düzenlemeyle kanunun 6. maddesine; *"Önleyici istihbarat elde etmek ve analiz yapabilmek amacıyla yukarıdaki hükümlere ve diğer kanunlardaki düzenlemelere bağlı kalmaksızın;*

⁴⁸¹ Turan Atlı, "Kişisel Verilerin Önleyici, Koruyucu ve İstihbari Faaliyetler Amacıyla İşlenmesi", **Necmettin Erbakan Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, C. 2, S. 1, 2019., s. 14-15.

⁴⁸² Kızılırmak, **a.g.e.**, s. 132.

⁴⁸³ MİT, "2937 Sayılı Devlet İstihbarat Hizmetleri ve Milli İstihbarat Teşkilatı Kanunu'nda 6532 Sayılı Kanunla Yapılan Düzenleme", (Çevrimiçi) <https://www.mit.gov.tr/2937.html>, 16 Haziran 2022.

Teşkilat Başkanı veya yardımcısının onayıyla yurt dışında veya yabancılar tarafından gerçekleştirilen iletişim ile ankesörlü telefonlarla gerçekleştirilen iletişim ve MİT mensuplarının, MİT'te görev almış olanların veya görev almak üzere başvuranların iletişimi tespit edilebilir, dinlenebilir, sinyal bilgileri değerlendirilebilir, kayda alınabilir." hükmü eklenmiştir. Bu yetki sayesinde, mahkeme kararına ihtiyaç duyulmaksızın Teşkilat Başkanı veya yardımcısının vereceği onayla, ülkedeki tüm ankesörlü telefonlar, yabancılar ait telefonlar, yurt dışında gerçekleştirilen iletişim ve MİT mensupları yahut eskiden MİT'te görev almış ya da görev almak üzere başvuru yapanların iletişimi izlenebilmektedir.⁴⁸⁴

Anayasa Mahkemesi, Teşkilat Başkanı'na verilen söz konusu yetkinin Anayasa'ya aykırı olduğu yönündeki iddia doğrultusunda yaptığı inceleme sonucunda; Anayasa madde 22/3'te belirtilen "*İstisnaların uygulanacağı kamu kurum ve kuruluşları kanunda belirtilir.*" hükmünden yola çıkarak, "MİT'in bu istisnai kurumlardan biri olduğunu" belirtmek suretiyle başvuruyu reddetmiştir. Gerekçeli kararında ise, "*...millî güvenliğin ve kamu düzeninin sağlanması amacıyla özel hayatın ve haberleşmenin gizliliği haklarına bir sınırlama getirildiği ve bu sınırlamanın, demokratik toplum düzeni bakımından alınması gereken tedbirler kapsamında kaldığı*" hususunu vurgulamıştır.⁴⁸⁵

MİT'in yetkileri dolayısıyla gerçekleştirdiği haber toplama faaliyetleri sonucunda üretilen istihbaratı gerekli kuruluşlara ulaştırırken, söz konusu verilerin "*amaca bağlılık ilkesi*" gereğince hangi amaç doğrultusunda kullanılabileceğine ilişkin kurallar da 2937 sayılı yasanın 6. maddesinde " ... *Devlet güvenliğinin sağlanması, casusluk faaliyetlerinin ortaya çıkarılması, devlet sırrının ifşasının tespiti ve terörist faaliyetlerin önlenmesi ...*" olarak netleştirilmiştir. Ayrıca bahse konu maddenin 6. fıkrasındaki "*Bu madde hükümlerine göre yürütülen faaliyetler çerçevesinde elde edilen kayıtlar, bu kanunda belirtilen amaçlar dışında kullanılamaz. Elde edilen bilgi ve kayıtların saklanması ve korunmasında gizlilik*

⁴⁸⁴ 2937 sayılı kanun md.6 (Ek fıkra: 17/4/2014-6532/3 md.)

⁴⁸⁵ AYM, İptal Başvurusu Gerekçeli Kararı (Esas No:2014/122, Karar Sayısı:2015/123, Karar Tarihi: 30.12.2015) (Çevrimiçi) <https://normkararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr/ND/2015/123>, 03 Mart 2020, Eroğlu, a.g.e., s. 114, Kızılırmak, a.g.e., s. 135.

ilkesi geçerlidir" ibaresinde gizliliğe de ayrıca vurgu yapılmış ve MİT'in yetkileri doğrultusunda elde ettiği istihbaratın sadece yasada belirtilen amaçlar doğrultusunda kullanılabilmesi için sağıh şekilde belirtilmiştir. Bu noktada kanunun 4. maddesinde açıklanan MİT'in görevleri⁴⁸⁶, amaca bağılılık ilkesi açısından açıklayıcı ve sınırları belirleyici özelliktedir.

2937 sayılı kanunda detaylıca açıklanan MİT'in görev ve yetkileri incelendiğinde; istihbarat hizmetlerinin çağın gereklerine uygun biçimde yürütölmesi ve sistemin reforme edilmesi için MİT'e 2014 yılında verilen yeni yetkilerin birçoğunun, gelişmiş ve güçlü istihbarat servislerine sahip devletlerin mevzuatında

⁴⁸⁶ 2937 sayılı kanun md.4: "Milli İstihbarat Teşkilatının görevleri şunlardır;

a) Türkiye Cumhuriyetinin ülkesi ve milleti ile bütünlüğüne, varlığına, bağımsızlığına, güvenliğine, Anayasal düzenine ve milli gücünü meydana getiren bütün unsurlarına karşı içten ve dıştan yöneltilen mevcut ve muhtemel faaliyetler hakkında milli güvenlik istihbaratını Devlet çapında oluşturmak ve bu istihbaratı Cumhurbaşkanı, Başbakan, Genelkurmay Başkanı, Milli Güvenlik Kurulu Genel Sekreteri ile gerekli kuruluşlara ulaştırmak.

b) Devletin milli güvenlik siyasetiyle ilgili planların hazırlanması ve yürütölmesinde; Cumhurbaşkanı, Başbakan, Genelkurmay Başkanı, Milli Güvenlik Kurulu Genel Sekreteri ile ilgili bakanlıkların istihbarat istek ve ihtiyaçlarını karşılamak.

c) Kamu kurum ve kuruluşlarının istihbarat faaliyetlerinin yönlendirilmesi için Cumhurbaşkanı, Başbakan ve Milli Güvenlik Kuruluna tekliflerde bulunmak.

d) Kamu kurum ve kuruluşlarının istihbarat ve istihbarata karşı koyma faaliyetlerine teknik konularda müşavirlik yapmak ve koordinasyonun sağılanması için yardımcı olmak.

e) Genelkurmay Başkanlığınca Silahlı Kuvvetler için lüzum görölcek haber ve istihbaratı, yapılacak protokole göre Genelkurmay Başkanlığına ulaştırmak.

f) Milli Güvenlik Kurulunda belirlenecek diğler görevleri yapmak.

g) İstihbarata karşı koymak.

h) (Ek: 17/4/2014-6532/1 md.) Dış güvenlik, terörle mücadele ve millî güvenliğe ilişkin konularda Cumhurbaşkanınca veya Bakanlar Kurulunca verilen görevleri yerine getirmek.

i) (Ek: 17/4/2014-6532/1 md.) Dış istihbarat, millî savunma, terörle mücadele ve uluslararası suçlar ile siber güvenlik konularında her türlü teknik istihbarat ve insan istihbaratı usul, araç ve sistemlerini kullanmak suretiyle bilgi, belge, haber ve veri toplamak, kaydetmek, analiz etmek ve üretilen istihbaratı gerekli kuruluşlara ulaştırmak.

j) (Ek: 17/4/2014-6532/1 md.) İstihbarat kapasitesini, niteliğini ve etkinliğini artırmak amacıyla çağdaş istihbarat usul ve yöntemlerini araştırmak, teknolojik gelişmeleri takip etmek ve uygun görölünenleri temin etmek.(Değişik birinci cümle: 17/4/2014-6532/1 md.) Milli İstihbarat Teşkilatına bu görevler dışında görev verilemez. Milli İstihbarat Teşkilatı birimlerinin görev, yetki ve sorumlulukları Cumhurbaşkanınca onaylanacak bir yönetmelikte belirtilir."

da yer aldığı; çalışmaya konu olan diğer ülkelerdeki istihbarat servislerinin sahip olduğu yetkilerin de bu minvalde benzer yetkiler olduğu görülmüştür.

C. İstihbarat Faaliyetlerinin Bireysel Hak ve Özgürlüklere Müdahalesinin Hukuksal Zemini

İstihbarat faaliyetleri denildiğinde akla ilk gelen sorulardan biri, istihbarat servislerinin çalışmalarını gerçekleştirirken bireylerin özel hayatlarına yönelik hangi şartlarda nasıl ve ne derecede müdahale edebileceği sorusudur. Hukuk devletlerinde “kanunilik ilkesi” doğrultusunda, bireyin hak ve özgürlüklerine ilişkin her türlü müdahale ancak kanunla düzenlenebilmektedir. İstihbarat servisleri, faaliyetlerini gerçekleştirirken kanundan aldığı yetkiler doğrultusunda hareket etmekle birlikte, özellikle önleyici tedbirler kapsamında kendilerine verilen ve başka hiçbir kurumda bulunmayan benzersiz yetkiler doğrultusunda hareket imkanına sahiptirler. Demokratik hukuk devletlerinde olduğu şekilde, Türkiye’de de 2937 sayılı yasayla kişisel hak ve özgürlükler açısından bireyin özel hayatına yapılan müdahalelerin hangi durumlarda ne ölçüde ve hangi sürelerde yapılacağı hususu, kanunla çerçeve içerisine alınmıştır.

Demokratik bir hukuk devleti, bireylerin özgürlüklerinin istihbarat servisi tarafından denetlenmesinin/sınırlandırmasının kötüye kullanılmasını engellemeye yönelik hukuki güvenceleri oluşturmak zorundadır. Bu konuyla ilgili hazırlanan kanunda, müdahaleye başvurmak için gerekli olan koşullar detaylı olarak belirtilmeli ve kötüye kullanımı engellemek için etkili tedbirler oluşturulmalıdır.⁴⁸⁷ Gelişen bilgi teknolojisiyle beraber, bireylerin kişisel verilerinin korunmasına duyulan ihtiyaç ve Türkiye’nin tarafı olduğu uluslararası antlaşmalar, bu alanda kanuni düzenleme yapılmasına zemin hazırlamış, Türkiye Cumhuriyeti Anayasa’nın “*özel hayatın gizliliği*” hakkını düzenleyen 20. maddesinin 3. fıkrası⁴⁸⁸ gereğince 2016 yılında

⁴⁸⁷ Kızılırmak, **a.g.e.**, s. 177.

⁴⁸⁸ T.C. Anayasası md. 20 (Ek fıkra: 7/5/2010-5982/2 md.): “*Herkes, kendisiyle ilgili kişisel verilerin korunmasını isteme hakkına sahiptir. Bu hak; kişinin kendisiyle ilgili kişisel veriler hakkında bilgilendirilme, bu verilere erişme, bunların düzeltilmesini veya silinmesini talep etme ve amaçları doğrultusunda kullanılıp kullanılmadığını öğrenmeyi de kapsar. Kişisel veriler, ancak kanunda*

“6698 sayılı Kişisel Verilerin Korunması Kanunu (KVKK)” uygulamaya sunulmuştur. KVKK ile birlikte özel hayatın gizliliği kapsamında kişisel verilerin korunmasına yönelik birçok güvence oluşturulmuş, kişisel verilerin işlenmesine⁴⁸⁹ yönelik yükümlülükler, usul ve esaslar düzenlenmiştir. Söz konusu kanun ayrıca istihbari amaçlarla derlenen kişisel verilerin, hangi şartlarda ve hangi maksatlar doğrultusunda kullanılabileceğinin ortaya konulmasında da yol gösterici niteliktedir.

KVKK'nın “İstisnalar” başlıklı 28/1. fıkrasında, bu kanunun uygulanmayacağı istisnai haller açıklanmıştır. Konumuz bağlamındaki önemli olan istisna ise fıkra da yer alan *"Kişisel verilerin millî savunmayı, millî güvenliği, kamu güvenliğini, kamu düzenini veya ekonomik güvenliği sağlamaya yönelik olarak kanunla görev ve yetki verilmiş kamu kurum ve kuruluşları tarafından yürütülen önleyici, koruyucu ve istihbari faaliyetler kapsamında işlenmesi"* ibaresidir. Bu hükme göre koruyucu, önleyici ve istihbari faaliyetler dolayısıyla elde edilen kişisel veriler hakkında KVKK hükümleri uygulanmayacak ve bu kanunda belirtilen sınırlamalar uygulanmayacaktır.⁴⁹⁰

Ayrıca MİT'in görevlerinin açıklandığı 2937 sayılı kanunun 4. maddesinde, kurumun *"millî güvenlik istihbaratını sağlamak amacıyla veri toplaması kaydetmesi"* yönünde yetkilendirilmesi, teşkilatın bu minvaldeki faaliyetlerini TCK'nın 135. maddesinde ele alınan *"Kişisel verilerin kaydedilmesi"* suçu karşısında bir istisna ve hukuka uygunluk sebebi oluşturmaktadır. Bu istisna ile birlikte, MİT'in haber toplama faaliyetlerinin, KVKK dışında tutulduğu anlaşılmaktadır.

öngörülen hallerde veya kişinin açık rızasıyla işlenebilir. Kişisel verilerin korunmasına ilişkin esas ve usuller kanunla düzenlenir."

⁴⁸⁹ KVKK md.3'te kişisel verilerin işlenmesi *"...elde edilmesi, kaydedilmesi, depolanması, muhafaza edilmesi, değiştirilmesi, yeniden düzenlenmesi, açıklanması, aktarılması, devralınması, elde edilebilir hâle getirilmesi, sınıflandırılması ya da kullanılmasının engellenmesi gibi veriler üzerinde gerçekleştirilen her türlü işlem"* olarak açıklanmıştır.

⁴⁹⁰ Söz konusu maddenin gerekçesinde bu istisnanın sebebi *"... Milli İstihbarat Teşkilatı ile diğer istihbarat birimlerinin millî savunmayı, millî güvenliği, kamu güvenliğini, kamu düzenini ve ekonomik güvenliği sağlamaya yönelik faaliyetler kapsamında işlediği veriler Kanun kapsamı dışında tutulmaktadır. Aynı şekilde belirtilen amaçlarla, suç gelirlerinin aklanması, terörizmin finansmanının önlenmesi ve mali suçların araştırılması konusunda; yetkili birim tarafından yürütülen faaliyetler kapsamında işlenen veriler de bu istisna kapsamındadır"* olarak açıklanmıştır.

Suçları önleme, ulusal savunma ve güvenlik, kamu düzeni ve güvenliği ile ekonomik güvenlik gibi saiklerle faaliyette bulunan istihbarat organlarının, bu doğrultudaki kişisel verilere ulaşma ve işleme faaliyetleri tamamen KVKK kapsamı dışında tutulmuştur. MİT'in ve MASAK'ın madde 28/1'de belirtilen faaliyetlerinin, tamamıyla KVKK kapsamı dışında kalması hususu, görev ve yetkileri itibarıyla anlaşılabilir bir durumdur. Bu durum, MİT'in istihbari faaliyetleri esnasında özel hayata müdahalesinin hukuksal zeminini oluşturmakta ve bu tür faaliyetlerine yasal meşruiyet kazandırmaktadır. Öte yandan kişisel verilerin korunması hususunun, söz konusu yasalardan ziyade Anayasa ile güvence altına alındığı, yukarıda da açıklanan sebeplerle istisnaların sınırsız olmadığı, ilgili yasalara ve ölçülülük ilkesine uyulmak suretiyle söz konusu verilerin kaydedilip işlenebileceği de unutulmamalıdır.

Her ne kadar MİT'in haber toplama faaliyetleri KVKK kapsamı dışında tutulmuş olsa da, “*amaca bağlılık ilkesi*” gereğince elde edilen kişisel veriler, hangi amaca yönelik olarak elde edilmişse o amaca yönelik kullanılmak zorundadır. Bu ilke doğrultusunda, kişisel verilerin toplanmasından önce söz konusu verilerin neden toplanacağı ve hangi maksat doğrultusunda kullanılacağını belirlenmesi ve çerçevesinin çizilmesi gerekmektedir. Kanunda belirtilen görevler haricinde kişisel verilerin toplanması ve de analizi ise hukuken suç oluşturacaktır.

Hukuk devletlerinde bireyin hak ve özgürlüklerine ilişkin her türlü müdahale ancak kanunla yapıldığından dolayı, 2937 sayılı yasanın verdiği yetki çerçevesinde MİT'in özel hayatın gizliliği kapsamındaki verilere erişim hakkı olmakla birlikte, yasa da belirtildiği üzere iletişimin denetlenmesi ve teknik takip gibi faaliyetler için mahkeme kararı alınması gerekmektedir. Bu hüküm, insan haklarına yönelik ihlallerinin önlenmesi ve yetkilerin kötü maksatla kullanımının kullanılmasının engellenmesi için hukuki güvence sağlamaktadır. Ayrıca çalışmanın ilk bölümünde verilen örnek AİHM kararlarında da görüldüğü üzere, birçok Avrupa ülkesinde istihbarat servislerinin kendi yasalarından aldığı yetki doğrultusunda gerçekleştirdiği faaliyetler, farklı bir kanunla ya da daha üstteki hukuk normuyla çatıştığı (bilhassa temel hak ve özgürlüklere ilişkin yasa ya da anayasa hükümleri) gerekçesiyle AİHM'de dava konusu olabilmektedir. 2937 sayılı kanunda 2014 yılında eklenen ve çeşitli kamu kurumlarının kanunlarında da yer alan “*diğer kanunların bu kanuna*

*aykırı hükümleri uygulanmaz” şeklindeki hükümle beraber, MİT’in söz konusu kanun doğrultusunda gerçekleştirdiği faaliyetler esnasında meydana gelebilecek mevzuat çatışmalarının önüne geçilmesi amaçlanmıştır.*⁴⁹¹

D. İstihbari Faaliyetlerden Elde Edilen Verilerin Hukuki Zeminde Kullanılabilirliği

Türkiye’de adli delil-istihbari delil ayrımı bulunmakta, bu iki delil türünün kovuşturma esnasında geçerliliği arasında farklılık bulunmaktadır. Ülkemizde istihbari faaliyetler sonucunda elde edilen önleyici ve istihbari deliller, istisnalar saklı olmak üzere genel olarak mahkemelerde delil olarak kabul edilmemektedir.⁴⁹²

Yukarıda da bahsedildiği üzere 2014 yılında yapılan düzenleme sonrasında 2937 sayılı kanunda MİT’e verilen yeni yetkilerin iptali için Anayasa Mahkemesi’ne yapılan başvuruda, mahkeme yaptığı inceleme sonrasında verdiği gerekçeli kararda “...Öte yandan, anılan yetki sadece önleyici istihbarat elde etmek ve analiz yapabilmek amacıyla verildiğinden bu yetkinin kullanılması sonucu elde edilen bilgilerin anılan amaç dışında kullanılması, örneğin adli soruşturma ve kovuşturmalarda kullanılması mümkün değildir...”, “...istihbari verilerin delil olarak değerlendirilmeyeceği ve gizliliği ihlal etmenin ağır cezai yaptırımları olması nedeniyle, özel hayatın gizliliğine yönelik orantılı bir müdahale olduğu...” şeklindeki açıklamasıyla istihbari verilerin mahkemede delil olarak kullanılamayacağını açıklamıştır.⁴⁹³ Söz konusu mahkeme kararı ve de delil yasakları gereğince, MİT tarafından gerçekleştirilen önleme maksatlı dinlemeden elde edilen bilgiler de

⁴⁹¹ MİT, “2937 Sayılı Devlet İstihbarat Hizmetleri ve Milli İstihbarat Teşkilatı Kanunu’nda 6532 Sayılı Kanunla Yapılan Düzenleme-Soru ve Cevaplar”, (Çevrimiçi), <https://www.mit.gov.tr/2937.html>, 07 Temmuz 2022.

⁴⁹² Ersan Şen, “İstihbarat Raporlarının Delil Değeri”, Kasım 2019, (Çevrimiçi) <https://www.hukukihaber.net/istihbarat-raporlarinin-delil-degeri-makale,7196.html>, 01 Nisan 2020.

⁴⁹³ AYM, İptal Başvurusu Gerekçeli Kararı (Esas No:2014/122, Karar Sayısı:2015/123, Karar Tarihi: 30.12.2015) (Çevrimiçi) <https://normkararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr/ND/2015/123>, 03 Mart 2020.

yargılamalarda delil niteliği taşımamaktadır.⁴⁹⁴ Bu noktada Anayasa Mahkemesi'nin ve Yargıtay'ın konu hakkında verdiği bazı kararlarına göz atmakta fayda vardır.

Av. Ercan Kanar (Başvuru No:2013/533) isimli şahsın AYM'ye yaptığı bireysel başvurusunda, kendisi hakkında bilgilerin bulunduğu ve üzerinde "İstihbari Nitelikte Olan Bu Bilgiler Hukuki Bir Delil Olarak Kullanılamaz" şeklinde ibarenin yer aldığı MİT raporunun, soruşturma ve akabinde açılan dava esnasında delil olarak kullanılması sebebiyle, özel hayata saygı ve adil yargılanma hakkının açık biçimde ihlal edildiğini iddia etmiştir. Söz konusu şahıs hakkında başsavcılığın hazırladığı soruşturma dosyasının içerisine eklenen, MİT tarafından hazırlanmış "Devrimci Karargah (DK) Adli Örgüt Hakkında Etüt" adlı raporda, E.KANAR hakkında; "...Devrimci Karargah mensuplarının davalarını umumiyetle takip eden İstanbul Barosu avukatlarından ..., Ercan KANAR'ın yanı sıra aileler ile ziyaret edebilecekler listesindeki şahıslar önem arz etmektedir. ... örgüt mensuplarıyla cezaevinde görüşen şahısların, DK örgütü ve üst yönetimi ile adı geçenler arasında aracılık/kuryelik yapabileceği değerlendirilmektedir." şeklindeki istihbari bilgiler yer almıştır. Söz konusu raporun sayfalarının altında "İstihbari Nitelikte Olan Bu Bilgiler Hukuki Delil Olarak Kullanılamaz" ve "Çok Gizli" ibareleri bulunmaktadır. E.KANAR, mahkemede görülen dava esnasında MİT raporunun dosyadan çıkarılmasını talep etmiş ancak söz konusu talep mahkeme heyetince reddedilmiştir. Akabinde AYM yaptığı inceleme sonucunda, E.KANAR'a ait bilgilerin de bulunduğu MİT raporunun, 2937 sayılı kanunun 4. maddesinde açıklanan MİT'in görevleri gereğince, silahlı bir darbe gerçekleştirmeyi planlayan yasa dışı bir örgütle ilgili istihbaratın elde edilmesi ve bu istihbaratın ilgili kurumlara ulaştırılmasının söz konusu görev kapsamında yapıldığını ayrıca Anayasa'nın 20. maddesinde belirtilen kamu düzeninin sağlanması, suçların önlenmesi ve milli güvenlik amaçlarına yönelik olduğu hususunu kabul etmiştir. Ancak E.KANAR hakkında MİT raporunda yer alan "örgüt üst yönetimi ile cezaevinde bulunanlar arasında aracılık/kuryelik yapabileceği ve başvurusunun bu örgütün mensuplarının davalarını genellikle takip eden bir avukat olarak önem arz eden şahıslar arasında olduğu" yönündeki

⁴⁹⁴ Feridun Yenisey ve Ayşe Nuhoğlu, **Ceza Muhakemesi Hukuku**, İstanbul, Seçkin Yayınları, 2019, s. 284.

değerlendirme, hukuki açıdan kesinlik ifade etmemesine ve de anılan hakkında bir isnada dayanak oluşturmamasına rağmen dava dosyasına eklenerek alenileştirilmesinin, adı geçen özel hayatının gizliliğine yönelik ağır bir müdahale olduğunu oybirliği ile kabul etmiş ve “*Demokratik bir toplumda, doğruluğu hiçbir şekilde sorgulanamamış ve denetime tabi tutulmamış istihbari nitelikteki bilgilerin dava dosyasına konulması suretiyle alenileştirilmesi kabul edilemez.*” şeklindeki hükmüyle de söz konusu delilin muhakeme esnasında geçerli olarak kabul edilemeyeceğini açıklamıştır.⁴⁹⁵

Farklı bir örnekte ise Yargıtay; birinci derece mahkemede gerçekleştirilen yargılama esnasında delil olarak değerlendirilen raporların, MİT tarafından hazırlanan istihbari bilgi notları olduğunu tespit etmesi akabinde;

“...silahlı terör örgütüne üye olduğu ... belirlenen sanığın, yargılamanın yenilenmesi sonucunda, istihbari nitelikteki yazının hükme esas alınamayacağına anlaşılmaması ve Yerel Mahkemenin de bu doğrultuda kabule varması karşısında, istihbari nitelikteki görüş yazısı suçun sübut ve vasfının belirlenmesinde hükme esas alınmamalıdır. Dosya kapsamında bulunan diğer delillerin suçun sübut ve vasfının değerlendirilmesinde yeterli olup olmadığı değerlendirilmeli, yeterli görülmesi halinde oluşan yeni durum karşısında TCK m.61’deki ölçütlere göre temel cezanın belirlenmesi gereklidir ...”

yönündeki gerekçesi doğrultusunda ilk derece mahkemesinin hükmünü bozma kararı vermiştir.⁴⁹⁶ Yargıtay, 2937 sayılı yasanın 2014 yılında eklenen ek 1. maddesini esas alarak, istihbari raporun MİT tarafından hazırlandığı ve şahıs hakkında iddia edilen suçun da ek m.1/1 fıkrasında belirtilen suçlardan⁴⁹⁷ biri olmadığı hallerde, MİT tarafından hazırlanan bu tür raporların “delil” olarak kabul

⁴⁹⁵ AYM, Bireysel Başvuru-Ercan Kanar (Başvuru Numarası: 2013/533- Karar Tarihi: 9/1/2014), (Çevrimiçi) <http://www.kararlaryeni.anayasa.gov.tr/BireyselKarar/Content/67c6dd42-f69e-4e7c-b098-a4e5efc5612b?wordsOnly=False>, 01 Nisan 2020.

⁴⁹⁶ Yargıtay 16. Ceza Dairesi (Esas No: 2018/3918) akt. Ersan Şen, “İstihbarat Raporlarının Delil Değeri”

⁴⁹⁷ 2937 sayılı kanun Ek Madde 1: (Ek: 17/4/2014-6532/11 md.) “*Millî İstihbarat Teşkilatı uhdesindeki istihbari nitelikteki bilgi, belge, veri ve kayıtlar ile yapılan analizler, Türk Ceza Kanununun İkinci Kitap Dördüncü Kısım Yedinci Bölümünde yer alan suçlar (Devlet Sırlarına Karşı Suçlar ve Casusluk) hariç olmak üzere, adli mercilerce istenemez.*”

edilemeyeceği fakat dosyada yer alan diğer somut deliller sayesinde sanık aleyhine hükme ulaşılabileceği yönünde kararını vermiştir. Eğer dava dosyasındaki bu raporlar polis ya da jandarma tarafından hazırlanıp, içeriği de somut adli delillerle desteklenmiş olsa, rapor hakkında alınacak kararın daha farklı olabileceği söylenebilir.⁴⁹⁸

MIT'in yetkileri doğrultusunda istihbari haber toplama yöntemleriyle elde ettiği bilgilerin kovuşturma aşamasında kullanılabilir olup olmadığı haricinde, bu tür bilgilerin soruşturma başlatılmasında dayanak olarak kullanılabilmesi de tartışmaya açık bir konudur. Bu husustaki genel eğilim, istihbari haber toplama faaliyeti esnasında bir suça dair bilgi edinilmesi durumunda, “delile götüren veri/bilgi” gibi değerlendirilerek soruşturma başlatılmasına imkan sağlaması yönündedir. Bu şekilde, suç işlendiği kanısına varan savcılık makamı, Ceza Muhakemesi Kanunu'nun (CMK) İkinci Kitap/Birinci Kısım/İkinci Bölümündeki “*Soruşturma İşlemleri*” başlığındaki 160. maddesine⁴⁹⁹ göre soruşturma başlatacaktır. Kolluk makamı bir suçun meydana geldiğini tesadüfi şekilde bile öğrense, bu durumu araştırmak zorundadır. Yukarıdaki AYM ve Yargıtay kararlarından da anlaşılabileceği üzere, uygulamada istihbari veriler resmiyette dışarıda bırakılsa dahi, savcının konuya ilişkin delil elde etme amacıyla hukuka uygun delil toplama yöntemlerine başvuracağı belirtilmektedir. İstihbari verilerin kullanılabilmesi amacıyla uygulamadaki bir diğer yol ise kolluk görevlilerinin; isimsiz/anonim ihbar yöntemine başvurusıdır. Üçüncü bir yol ise edinilen istihbari bilgiler el altından medya ile paylaşarak haber olarak yansıyabilmekte, akabinde de savcılar bu haberleri esas alarak soruşturma başlatabilmektedir.⁵⁰⁰

Ceza Hukuku profesörü Ersan Şen'e göre Milli İstihbarat Teşkilatı'nın 2937 sayılı yasanın ek m.1/1'in kapsamına dahil olan suçlara yönelik elde ettiği somut ve

⁴⁹⁸ Ersan Şen, “İstihbarat Raporlarının Delil Değeri”

⁴⁹⁹ Ceza Muhakemeleri Kanunu md. 160: “(1) Cumhuriyet savcısı, ihbar veya başka bir suretle bir suçun işlendiği izlenimini veren bir hâli öğrenir öğrenmez kamu davasını açmaya yer olup olmadığına karar vermek üzere hemen işin gerçeğini araştırmaya başlar. (2) Cumhuriyet savcısı, maddi gerçeğin araştırılması ve adil bir yargılamanın yapılabilmesi için, emrindeki adli kolluk görevlileri marifetiyle, şüphelinin lehine ve aleyhine olan delilleri toplayarak muhafaza altına almakla ve şüphelinin haklarını korumakla yükümlüdür.”

⁵⁰⁰ Kızılırmak, **a.g.e.**, s. 198-199.

incelemeye elverişli bulguların delil değeri bulunmaktadır. Yasanın ek 1. maddesinin, 1. fıkrasına göre; “*Milli İstihbarat Teşkilatı uhdesindeki istihbari nitelikteki bilgi, belge, veri ve kayıtlar ile yapılan analizler, TCK İkinci Kitap Dördüncü Kısım Yedinci Bölümünde yer alan suçlar (Devlet sırlarına karşı işlenen suçlar ve casusluk) hariç olmak üzere, adli mercilerce istenemez*”. Dolayısıyla “*Devlet sırlarına karşı işlenen suçlar*” ve “*casusluk*” suçları hakkında MİT’in topladığı veriler mahkemece isteniyorsa, delil olarak kullanılacağı aşıkardır. Nitekim Yargıtay Ceza Genel Kurulu'nun, 2017 yılında verdiği kararında⁵⁰¹; “*Kanun koyucunun bu hükmün ihdasındaki amacı, söz konusu suçlar bakımından maddi gerçeğin ortaya çıkarılmasına katkı sunabilecek bilgi ve belgelere sınırlama getirilmesini engellemektir*” şeklinde bir açıklama bulunmaktadır.⁵⁰² Bu suçlar haricinde MİT’in istihbari nitelikte topladığı her türlü veri ve yaptığı analiz, yasa gereğince yargılama safahatinde delil olarak kullanılamamaktadır. Ancak bu durumun tek bir istisnası bulunmaktadır. Bu istisna, 2937 sayılı kanunda MİT’in görevlerinin anlatıldığı 4. maddenin 1. fıkrasının (i) bendinde ifade edilmektedir. Söz konusu bende göre; “*Dış istihbarat, milli savunma, terörle mücadele ve uluslararası suçlar ile siber güvenlik konularında her türlü teknik istihbarat ve insan istihbaratı usul, araç ve sistemlerini kullanmak suretiyle bilgi, belge, haber ve veri toplamak, kaydetmek, analiz etmek ve üretilen istihbaratı gerekli kuruluşlara ulaştırmak*” MİT’in görevleri içerisinde sayılmıştır.⁵⁰³ Nitekim 15 Temmuz darbe girişimi sonrasında MİT tarafından ortaya çıkarılan FETÖ/PDY mensuplarınca kullanılan ByLock uygulaması üzerinden yapılan yazışmalar, “*Bilgisayarlarda, bilgisayar programlarında ve kütüklerinde arama, kopyalama ve el koyma*” başlıklı CMK’nın 134. maddesine göre ele alınmış, kullanıcı bilgileri ve yazışma içerikleri deşifre

⁵⁰¹ Yargıtay Ceza Kurulu’nun, 26.09.2017 tarihli E. 2017/16-956, K. 2017/370 numaralı kararı, (Çevrimiçi) www.kazanci.com, 15 Nisan 2020.

⁵⁰² Kızılırmak, **a.g.e.**, s. 204.

⁵⁰³ Ersan Şen, “İstihbarat Raporlarının Delil Değeri, 4. Kısım”, Kasım 2019 (Çevrimiçi) <http://www.hukukihaber.net/istihbarat-raporlarinin-delil-degeri-makale,7196.html>, 01 Nisan 2020.

edilmiş, bunun sonucunda da elde edilen bilgiler delil olarak değerlendirilerek yargılamalarda hukuki olarak kabul edilmiştir.⁵⁰⁴

“Devlet sırlarına karşı işlenen suçlar” ve “casusluk” suçlarında, MİT’in hazırladığı istihbarat raporlarının mahkemede delil olarak kullanılabileceği hususunu daha detaylı ele almakta fayda bulunmaktadır. Bu noktada MİT’in haber toplama faaliyetleri sonucunda elde ettiği verilerin, içeriklerinin de somut delillerle desteklenmesi elzemdir. Raporların salt duyum, emare, değerlendirme vb. ibaret olmayacak şekilde hazırlanıp, somut delillerle suçun sabitleştiği netleştirilmesi gerekmektedir. Bunun yanı sıra MİT’in bir konu hakkında çalışma yaparken, farklı bir konu hakkında elde ettiği bilgileri adli kolluk makamlarıyla paylaşması normaldir. Bu tür delillerin, “hukuka aykırı elde edildiği” gerekçesiyle yargılama dışında tutulması doğru olmayacaktır. MİT’in delil toplama yetkisi olmasa da, elde ettiği somut suç delillerini gerekli makamlarla paylaşması akabinde adli tedbir yollarına başvurulması mantıklıdır.⁵⁰⁵ Bu mantıkla örneğin casusluk kapsamında istihbari dinlemeye alınan bir telefonda, çocuk istismarı, cinayet, uyuşturucu ticareti vb. hakkında görüşmeler geçiyorsa, söz konusu telefonu adli dinleme kapsamına alıp hukuki delil elde etmek mümkündür.

Sonuç olarak, 2937 sayılı yasanın ek 1. maddesinin 1. fıkrasında gösterilen suçlarla ilgili deliller ve MİT’in yürüttüğü bir faaliyet esnasında tesadüfen elde edip ilgili kolluk makamlarıyla paylaştığı deliller hariç olmak üzere, genel öğretide MİT’in istihbari raporlarının delil yahut delil başlangıcı olarak mahkemelerde kullanılabilmesi günümüz Türk mevzuatı gereğince mümkün olmadığı değerlendirilmektedir. İstihbari verilerin yargılamalarda kullanılabilmesi noktasında farklı birçok görüş bulunmasına karşın genel eğilim, istihbari verilerin tek taraflı olması nedeniyle kanıtlanabilirliği ve güvenilirliği noktasında gerekli nesnelliği ve güvenceyi oluşturamadığı ve tek başına kullanılmaması gerektiği yönündedir. Bu görüşü savunanların en temel argümanı, istihbari delillerin çoğu zaman somut

⁵⁰⁴ “Yargıtay Ceza Genel Kurulundan ByLock içtihadı”, **Anadolu Ajansı**, (Çevrimiçi) <https://www.aa.com.tr/tr/turkiye/yargitay-ceza-genel-kurulundan-bylock-ictihadi-/1435224>, 30 Ocak 2022.

⁵⁰⁵ Ersan Şen, “İstihbarat Raporlarının Delil Değeri, 4. Kısım”

verilerden ziyade duyuma dayalı ögelerden oluşması, bu tür verilerin de ispat gücünün yetersiz olmasıdır. Yargıtay da birçok kararında istihbari verilerin kabul edilmemesiyle alakalı olarak; istihbari verilerin ispat gücü ve güvenilirliğine ilişkin yetersizliğe vurgu yapmıştır. Dolayısıyla delil yasakları gereğince, MİT tarafından gerçekleştirilen önleme amaçlı dinlemeden elde edilen veriler günümüz Türk hukuk sisteminde mahkeme nezdinde delil niteliği taşımadığı savunulmaktadır.⁵⁰⁶ Ancak E.ŞEN, Ç.ARSLAN, N.MERAN ve A.GÖKCEN'e göre ise MİT'in istihbari çalışmalar sonucu elde ettiği veriler tek başına hüküm verilmesi noktasında esas alınamasa da, istihbari verilerden yola çıkılarak başka delillere ulaşılabilmesi amacıyla yararlanılabileceği, istihbari verilerden somut ve de kanıtlanabilir olması halinde yardımcı delil olarak faydalanılabileceği, *“akılcı, gerçekçi, olayı temsil edici, müşterek ve hukuka uygun olduğu müddetçe delil olarak kabul edilebileceği, hatta muhakeme esnasında üzerinde tartışılıp tamamlayıcı hukuki delillerle desteklendirilmesi halinde mahkumiyet kararı verilebileceği”* belirtilmektedir.⁵⁰⁷ İstihbari amaçlı elde edilen bilgiler mahkemede geçerli delil olarak kullanılamasa da, istihbaratın doğası gereği suç önleme amaçlı olarak kullanılabilecektir. Elde edilen istihbari veriler doğrultusunda gerçekleşmesi muhtemel suçların engellenmesi için gerekli tedbirler alınacaktır. Alınan tedbirler sayesinde de suç işlenmesi önlenecek, kamu güvenliği ve esenliği sağlanmış olacaktır.

İlaveten, 2014 yılında yapılan değişiklikler sonrasında MİT, Birleşik Krallık'taki uygulamaya benzer şekilde⁵⁰⁸, yabancıların ülkeye giriş-çıkışları, vize, oturma izni, çalışma izni ve de sakıncalı hallerde sınır dışı edilmesi gibi hususlarda

⁵⁰⁶ Yenisey ve Nuhoğlu, **a.g.e.**, s. 284.

⁵⁰⁷ Konu hakkındaki değerlendirmeler için bkz. Çetin Arslan, "İstihbaratın Ceza Muhakemesi Hukukunda Kullanımı", **Fasikül Hukuk Dergisi**, S. 22, 2011, s. 12-14; Necati Meran, **İletişimin Denetlenmesi & Gizli Soruşturmacı ve Teknik Takibin Hukuki Boyutu**, Ankara, Adalet Yayınevi, 2015, s. 24; Ahmet Gökcen, **Ceza Muhakemesi Hukuku II**, Ankara, Adalet Yayınevi, 2017, s. 200; Ersan Şen, "İstihbarat Raporlarının Delil Değeri, 4. Kısım", Kasım 2019 <https://www.hukukihaber.net/istihbarat-raporlarinin-delil-degeri-makale,7196.html>, 01 Nisan 2020, Kızılırmak, **a.g.e.**, s. 215.

⁵⁰⁸ U.K. Secret Service (SS-MI5), "Evidence And Disclosure", (Çevrimiçi) <https://www.mi5.gov.uk/evidence-and-disclosure>, 20 Mayıs 2022.

ilgili kurum ve kuruluşlardan talepte bulunma yetkisine sahip olmuştur.⁵⁰⁹ Kanımızca MİT'in elde ettiği veriler doğrultusunda yasal yetkisi çerçevesinde, ilgili kurumlardan sakıncalı şahısların sınır dışı edilmesi yahut ülkeye alınmaması hususunda da talepte bulunabilmesi ve ilgili kurumların buna göre hareket etmesi, istihbari verilerin delil olarak kullanılmasının da farklı bir örneği olarak değerlendirilebilmekte ve de delillerin kullanım alanının salt olarak mahkemeyle sınırlı olmadığını göstermektedir.

E. İstihbarat Teşkilatı Üzerindeki Yasama ve Yargı Denetim

Hukuk devletlerinde, demokrasiye ve insan haklarına saygılı bir düzenin tesis edilmesi adına, ülkenin istihbarat servislerine hangi yetkilerin verildiği, söz konusu yetkilerin hangi amaçlarla ne kadar süre ile kullanılacağına sınırlarının belirlenmesi ve de bu kuruluşların hangi yollarla denetleneceğinin sarıh bir şekilde düzenlenmesi gerekmektedir. Çünkü demokratik yönetimlerin en karakteristik özelliklerinden birisi de, sağlıklı ve etkin şekilde çalışan denetim mekanizmalarıdır. İstihbarat servisleri gizli çalışma prensipleri doğrultusunda faaliyetlerini gerçekleştirse de sonuçta bir kamu kurumu olduğundan dolayı denetlenmesi elzemdir. Bu yüzden istihbarat servisleri için kendi iç denetimleri haricinde, dışarıdan denetime imkan sağlayan dış denetim mekanizmaları da oluşturulmuş olup, bu denetim türünün genel kabul görmüş olanları parlamenter denetim ve yargı denetimidir.

MİT, Türkiye'deki tüm kamu kuruluşları gibi denetim mekanizmalarına tabi durumdadır. MİT'in yetkilerini belirleyen 2937 sayılı kanunun 6. maddesi kapsamında, yapılan faaliyetlerin denetimi sıralı amirler ve de Devlet Denetleme Kurulu tarafından gerçekleştirilmektedir.⁵¹⁰ MİT Başkanı ise ayrıca teşkilatın kanun kapsamında belirtilen görevleri yerine getirmesinden Cumhurbaşkanı karşısında sorumludur. 2014 yılındaki 2937 sayılı kanunda yapılan düzenleme sonrasında, MİT'in faaliyetleri Türkiye Büyük Millet Meclisi (TBMM) denetimine de açılmıştır. TBMM bünyesinde oluşturulan "Güvenlik ve İstihbarat Komisyonu" ile birlikte,

⁵⁰⁹ "2937 sayılı Devlet İstihbarat Hizmetleri ve Milli İstihbarat Teşkilatı Kanunu", Madde 6, (Çevrimiçi) <https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.2937.pdf>, 16 Haziran 2022.

⁵¹⁰ 2937 sayılı kanun md.6 (Ek fıkra: 3/7/2005 – 5397/3 md.)

demokratik hukuk devletlerinde bulunan parlamenter denetim mekanizması ülkemizde de meydana getirilmiş, MİT'in faaliyetleri hakkında TBMM'nin bilgi edinmesine olanak sağlanmıştır. Güvenlik ve İstihbarat Komisyonu, 17 kişiden oluşmakta olup, MİT'in bağlı bulunduğu Cumhurbaşkanlığı tarafından teşkilatın son bir yıllık faaliyetlerine ilişkin hazırlanan yıllık raporları incelemekte ve görüşlerini TBMM Başkanlığı'na sunmaktadır. Komisyonun görevleri ise;⁵¹¹

- “Milli güvenliğe ilişkin konularda görüş ve öneriler teklif etmek”,
- “Güvenlik ve istihbarat konularında uluslararası alanda kabul gören ilerlemeleri takip etmek”,
- “Komisyonun kendi faaliyetlerine yönelik rapor hazırlamak”,
- “Güvenlik ve istihbarat faaliyetleri sırasında elde edilen kişisel verilerin güvenliğini ve bireyin temel hak ve özgürlüklerini koruyucu öneriler geliştirmek,”

olarak belirtilmiştir.

Ancak parlamento denetiminin halihazırdakinden daha etkin olması adına yapılmış bazı eleştiriler de bulunmaktadır. Örneğin MİT'in geçmiş dönemdeki Müsteşar Yardımcılarından Cevat Öneş, kanunda komisyonun görevleri açıklanırken “denetim” sözcüğünün bulunmadığına dikkat çekmektedir. Öneş bu eksiklik için, *“yetkilerin çerçevesi açısından bir belirsizlik meydana getirdiğini”* dile getirmektedir. Ayrıca meclisteki komisyonun yapacağı çalışmalar esnasında kullanacağı Cumhurbaşkanlığı'nın hazırlayacağı nihai raporda ve komisyonun hazırlayacağı raporlar ve tutanaklarında *“devlet sırrı niteliğindeki bilgi ve belgelere yer verilmemesi”* ifadesinin, *“raporların kurumların inisiyatifine bırakılacağı anlamına geldiğini, bu durumunun da sağlıklı bir parlamento denetiminin yapılabilmesine engel olduğunu”* ifade etmiştir.⁵¹²

MİT'in faaliyetlerine yönelik yasama denetimi olduğu gibi yargı denetimi de bulunmaktadır. Ancak bu yargı denetimi için ülkemizde, ABD ve Birleşik Krallık'ta

⁵¹¹ 2937 sayılı kanun ek madde 2 (Ek: 17/4/2014-6532/12 md.)

⁵¹² Sedat Ergin, “Denetimden söz etmeyen yasayla denetim olur mu?”, **Hürriyet**, (Çevrimiçi) www.hurriyet.com.tr/denetimden-soz-etmeyen-yasayla-denetim-olur-mu-26289108, 05 Nisan 2020.

mevcut olduğu gibi istihbarat teşkilatının faaliyetlerini denetleyecek, istihbarat faaliyetleriyle ilgili şikayetleri hükme bağlayacak ya da teşkilatın dinleme faaliyeti gibi mahkeme kararı doğrultusunda yapacağı faaliyetlere izin verecek ayrı bir istihbarat mahkemesinin kuruluşuna ilişkin bir kanun ise bulunmamaktadır.

2937 sayılı yasanın 26. maddesi uyarınca, MİT mensuplarının görevlerini ifa ederken, “görevin niteliğinden doğan ya da görevin ifası sırasında işledikleri iddia olunan suçlardan” dolayı yahut “5271 sayılı CMK’nın 250. maddesinin 1. fıkrasına göre kurulan ağır ceza mahkemelerinin görev alanına giren suçları”⁵¹³ gerçekleştirdikleri iddiasıyla, soruşturma yapılması durumu Cumhurbaşkanı’nın iznine bağlıdır.⁵¹⁴ Söz konusu düzenlemenin MİT görevlilerine yönelik yargı karşısında bir kalkan oluşturduğu şeklinde kamuoyunun bir kısmında oluşan bir algı bulunmaktadır. Bu açıdan bakıldığında da MİT Başkanlığı’na geniş bir takdir yetkisi alanı oluşturulduğu iddia edilebilir. Ancak MİT’te görev yapan personele adli makamlarca soruşturma yapılmasından önce izin alınması şartı, salt görevin özelliğinden kaynaklanan veya görevin yapıldığı esnada yapılmak durumunda kalınan suçlar ile sınırlıdır. Örneğin MİT personelinin işi gereği olarak faaliyet esnasında gizli bir faaliyette bulunması, örneğin sahte para ya da kimlik kullanması gibi durumlar, operasyonun yapılabilmesi noktasında elzem olabilir. Bu tür durumlarda da söz konusu MİT personelinin amirlerinin bilgisi ve kanundan aldığı yetkiler doğrultusunda faaliyetlerini yaparken suçlu duruma düşmesi doğru olmayacaktır. Bu sebeple de MİT mensuplarının yargılanmasına ilişkin kurallar,

⁵¹³ 5271 sayılı CMK’nın 250. md. birinci fıkrasında sayılan suçlar şunlardır: “*Hakkı olmayan yere tecavüz, genel güvenliğin kasten tehlikeye sokulması, trafik güvenliğini tehlikeye sokma, gürültüye neden olma, parada sahtecilik, mühür bozma, resmi belgenin düzenlenmesinde yalan beyan, kumar oynanması için yer ve imkan sağlama ve başkasına ait kimlik veya kimlik bilgilerinin kullanılması*”

⁵¹⁴ 2937 sayılı kanun md. 26: “*MİT mensuplarının veya belirli bir görevi ifa etmek üzere kamu görevlileri arasından Cumhurbaşkanı tarafından görevlendirilenlerin; görevlerini yerine getirirken, görevin niteliğinden doğan veya görevin ifası sırasında işledikleri iddia olunan suçlardan dolayı ya da 5271 sayılı CMK’nın 250. maddesinin birinci fıkrasına göre kurulan ağır ceza mahkemelerinin görev alanına giren suçları işledikleri iddiasıyla haklarında soruşturma yapılması Cumhurbaşkanının iznine bağlıdır.*”

(Ek fıkra: 17/4/2014-6532/6 md.) “*Cumhuriyet savcıları, MİT görev ve faaliyetleri ile mensuplarına ilişkin herhangi bir ihbar veya şikâyet aldıklarında veya böyle bir durumu öğrendiklerinde MİT’e bildirirler. MİT’in, konunun görev ve faaliyetlerine ilişkin olduğunu belirtmesi veya belgelendirmesi hâlinde adli yörden başkaca bir işlem yapılmaz ve herhangi bir koruma tedbiri uygulanmaz. Ancak birinci fıkra hükümlerine göre işlem yapılabilir.*”

aslında faaliyet/operasyon güvenliğinin sağlanması adına yapılmış düzenlemeler olduğu söylenebilir. Söz konusu düzenleme sayesinde, MİT mensuplarına yahut doğrudan MİT'in görev ve faaliyetlerine ilişkin savcılığa yapılan şikayet sonrasında, MİT Başkanlığı'nın bahse konu durumun teşkilatın görev ve faaliyetlerine ilişkin olduğunu açıklaması ya da belgelendirmesi durumunda adli yönden farklı bir işlem yapılamayacak ve herhangi bir koruma tedbiri uygulanamayacaktır.⁵¹⁵

II. TÜRK İSTİHBARAT SİSTEMİNİN MEVCUT İHTİYAÇLARI

Eleştirel düşünme pratiği, bir konunun mevcut halinden daha iyi hale dönüşmesi noktasında önemli ve yapıcı özelliği olan bir süreçtir. Dolayısıyla eleştirinin olmadığı, dengeli, mantıklı ve rasyonel önermelerin bulunmadığı durumlarda, ilerlemenin ve gelişmenin önünün kapanacağı aşıkardır. Bu bakış açısından hareketle bu başlık altında, Türk istihbarat sisteminin incelendiği kaynaklar olan 2937 sayılı kanundaki hükümler, MİT'in internet sayfasında yer alan bilgiler ve konu hakkında daha önce kaleme alınmış eserler olmak üzere açık kaynaklardan derlenen bilgilerden yola çıkılarak, “sistemin daha iyi hale dönüşmesi” gayesiyle, çalışmaya konu diğer ülkelerin istihbarat sistemleri de göz önüne alınarak Türk istihbarat sisteminde ihtiyaç duyulan hususlardan bahsedilecektir. Bu başlık altında sunulan tespitler şahsi kanaat ve değerlendirmeler olup, herhangi bir kişi, kurum ya da kuruluşun fikirlerini yansıtmadığını belirtmekte fayda görülmektedir.

A. Türkiye'nin Jeopolitik Konumunun Getirdikleri (İç ve Dış Tehditler)

Jeopolitik kelime anlamı olarak, bir devletin yer aldığı coğrafya ve bununla birlikte nüfusun, ekonominin, iç dinamiklerinin, demografisinin vb. o devletin siyasi mekanizması üzerindeki etkisi olarak açıklanabilir. Jeopolitiğin alt dallarından biri olan jeostrateji ise devletin bulunduğu konumu göz önüne alarak askeri ve siyasi politikasının planlamasını amaçlayan stratejiler bütünüdür. XVIII. yüzyılın ikinci

⁵¹⁵ 2937 sayılı kanun md. 26 (Ek fıkra: 17/4/2014-6532/6 md.)

yarısında yaşanan sanayi devrimiyle beraber dünya üzerinde ortaya çıkan güçler dengesi, o günden bugüne sürekli olarak önemini artıran bir konu olmuş, söz konusu güçler dengesinin meydana gelmesi ve farklı görünümeler kazanması süreçlerinde jeopolitik ve jeostratejik politikalar yol gösterici kavram konumuna ulaşmıştır. Çağımızda özellikle ülkeler arasındaki bölgesel anlaşmazlıklarda, jeostratejik ve jeopolitik uygulamaların etkisi oldukça önemlidir. Bu iki kavram küresel ve bölgesel rekabetin, bunun yanında da çatışmaların sürekli olarak arttığı günümüzde oluşan askeri, siyasi ve ekonomik problemlerin çözümünde kilit rol oynamaktadır. Devletler stratejik doktrinlerini oluştururken de genellikle jeopolitik bakış açısı kullanılmaktadırlar. Jeopolitiği ve jeostratejiyi iyi belirleyebilmek, cari olayların ve ileriye dönük planlamaların kime ve neye yaradığını anlamayı da mümkün kılma noktasında önem arz etmektedir.

Devletlerin uyguladığı güvenlik politikasının; istihbarattan uluslararası ilişkilere, terörizmle mücadeleden enerji politikalarına uzanan ve bu disiplinleri etkileyip yönünü tayin eden bir vasfa sahip olduğu ifade edilmektedir. Bu doğrultuda bir devletin güvenlik politikalarını, istihbarat anlayışını, yapılanmasını ve disiplinini; ekonomik gücüne, gelişmişlik düzeyine, demografik yapısına, kendisine yönelik tehditlere ve ülkenin jeopolitik konumuna göre açıklamak mümkündür.

Bunun yanı sıra Türkiye ve içerisinde yer aldığı Ortadoğu coğrafyasındaki devletler, istihbarat kültürü açısından birbirlerini etkilemişlerdir. Türkiye ile birlikte birçok Ortadoğu ülkesi, Arapça orijinli istihbarat kelimesini “*yeni öğrenilen bilgi/haber alma*” şeklinde açıklamış ve haber kökenli bu kelimedenden muhbir, ihbar şeklinde kavramlar türetmişlerdir.⁵¹⁶ Oysa Batıdaki ülkeler ise istihbaratı “*zeka*” manasına gelen *intelligence* kelimesiyle ifade edip istihbaratı akıl, bilgi ve entelektüel bir çalışma alanı olarak görmüş; istihbari faaliyetlerini ekonomik ve siyasal çıkarları ile sahip oldukları ayrıcalıklı konumlarını korumak üzere planlamışlardır.

⁵¹⁶ Ünal Acar, Yönlendirici Güç: İstihbarat Servisleri, **Uluslararası Kriz ve Siyaset Araştırmaları Dergisi**, Aralık 2019, s. 119.

Öte yandan Türkiye, uzun yıllardır jeopolitik konumundan ötürü sadece Avrupa ve Ortadoğu'nun değil dünyanın kilit noktasındaki devletlerinden birisi durumundadır. Türkiye, sahip olduğu bu stratejik konumundan ötürü, çağlar boyunca bilhassa büyük güçlerin odak noktasında olmuştur. Bu stratejik konumun avantajlarından faydalanma saikiyle bölgede ve dünyada söz sahibi olma iddiasındaki devletler, sürekli olarak Türkiye'yi bir rakip ve tehdit olarak görmüşlerdir.

Bilhassa II. Dünya Savaşı akabinde ABD ve Rusya'nın başında olduğu Doğu ve Batı blokları üzerinde yükselen güçler dengesi, bu iki devlet tarafından belirlenen jeopolitik ve jeostratejik dengeler doğrultusundaki uygulamalarla oluşturulmuştur. Bu doğrultuda da her iki blok için odak devletlerden birisi de Türkiye olmuştur. Önceleri II. Dünya Savaşı'na kadar müttefik devlet Almanya'nın istihbarat ekolünden etkilendiği söylenebilen Türk istihbarat sistemi, Türkiye'nin NATO'ya katılması ve ABD tarafından gönderilen Marshall yardımları sonrasında ABD ekolü ve sistematığının etkisi altında kalmıştır. Eski MİT Müsteşarlarından Fuat Doğu'nun *"Ben MİT müsteşarlığı yapmadım, CIA'in şube müdürlüğünü yaptım. Bir CIA yetkilisi gelse, beni Sinop'a götür dese onu oraya götürmekle memurum."*⁵¹⁷ şeklinde söylediği iddia edilen demeci de bu durumu açıklar niteliktedir. Bu durum, Türk istihbaratının uzun yıllar boyunca Doğu-Batı Bloku'nun mücadelesi arasında kalmasına sebep olmuştur.

Türkiye ayrıca sınırındaki komşu devletlerle de uzun yıllar boyunca politik mücadeleler yaşamıştır. Batıda Yunanistan ve SSCB destekli Bulgaristan, güneyde Irak ve Suriye, doğuda ise İran ve Ermenistan ile yaşanan siyasi gerilimler ve çatışmalar neticesinde, bu ülkelerin istihbarat projektörleri hep Türkiye üzerinde olmuştur. Bu doğrultuda da bahse konu ülkeler devamlılık arz eden bir şekilde

⁵¹⁷ Fahrettin Altun, "Bu Nasıl Milli İstihbarat", **Sabah Gazetesi**, (Çevrimiçi) <https://www.sabah.com.tr/yazarlar/fahrettinaltun/2016/12/29/bu-nasil-milli-istihbarat> ve (Çevrimiçi) <https://www.cnnturk.com/turkiye/mit-mustesari-degil-cianin-sube-muduruydum>, 21 Aralık 2020. Haberde, 2016 yılında TBMM Darbeleri Araştırma Komisyonu Başkanvekili Doç. Dr.Selçuk Özdağ'ın eski MİT Müsteşarlarından Fuat Doğu'dan aktardığına göre, Fuat Doğu 12 Eylül askeri darbesinden birkaç yıl sonra Özdağ'a şu itirafta bulunmuş: *"Ben MİT müsteşarlığı yapmadım, CIA'in şube müdürlüğünü yaptım.Bir CIA yetkilisi gelse, beni Sinop'a götür dese onu oraya götürmekle memurum."*

casusları vasıtasıyla istikrarsızlık oluşturmak amacıyla Türkiye içerisinde gerçekleştirdikleri haber toplama, sabotaj, provokasyon, örtülü operasyon, propaganda vb. tarzındaki faaliyetleri pek çok zaman da kamuoyuna da yansımıştır. Tüm bu dış tehditlerle birlikte Türk istihbaratı, uzun yıllar boyunca enerjisinin büyük kısmını ülke içerisinde faaliyet yürüten terör örgütleriyle mücadeleye harcamak durumunda kalmıştır. Dış tehditlerin içerideki terör örgütlerini desteklemesi de Türkiye'nin jeopolitik konumunun getirdiği en önemli dezavantajlardan biri olmuştur.

Son 10-15 yıllık süreç hariç tutulursa, sözü edilen bu durumlar uzun yıllar boyunca MİT'in çağdaşları gibi espionaja odaklanan bir istihbarat servisi olmasından ziyade, iç tehditlere ve kontrespiyonaj çalışmalarına daha fazla ağırlık vermek durumunda kalan; iç konulara ve dışarıdan gelebilecek tehditler noktasında savunmaya odaklanan daha çok bir güvenlik servisi olarak faaliyet göstermesine sebep olmuştur. Ülkemizin dünya üzerindeki stratejik konumundan dolayı bu tehditlerin önümüzdeki dönemde de devam edeceği aşîkardır. Dolayısıyla bilhassa devlet yöneticilerinin ve halkın, ulusal güvenliğimize yönelik bu tür tehditlere karşı daha bilinçli ve de bilgili olması sağlanarak, tehditler daha ortaya çıkmadan fark edilmesini sağlayan güvenlik stratejileri oluşturmak, istihbarat sistemini de bu yönde yapılandırmak ve yetkilerini çeşitlendirmek hususları önem arz etmektedir.

B. Yapısal Durum (İstihbaratın Tek Çatı Altında Yürütülmesi)

Türkiye, bahsedildiği üzere uzun yıllardır jeopolitik konumundan ötürü birçok yabancı devletin odak noktasında olmuş, tüm bu dış tehditlere rağmen konjöntür gereği enerjisinin büyük kısmını içerideki terör örgütleriyle mücadeleye harcamak durumunda kalmıştır. Dış tehditlerin içerideki terör örgütlerini beslediğinin birçok defalar kamuoyunda ifşa edilmesi de, iç ve dış tehditlerin bir bütün olarak ele alınması ve değerlendirilmesine yol açmıştır. Yıllar boyunca Türkiye'de iç ve dış istihbaratın tek çatı altında olmasını savunanların en büyük argümanı da bu olmuştur. Gelişmiş ülkelerin istihbarat sistemleri, ülkelerinin çıkarları doğrultusunda ayrı bir

dış istihbarat servisi kurmak suretiyle dünyaya şekil vermeye çalışırken, Türkiye gibi terör tehdidi altında bulunan ve aynı zamanda gelişmekte olan devletler ise istihbarat faaliyetlerini espionajdan daha çok güvenlik istihbaratına/iç istihbarata odaklamak durumunda kalmıştır. Bu sebeple Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşu sonrasında, istihbarat kavramının dış politikada ve uluslararası ilişkilerde kullanılması hususunda yapılan çalışmalar genellikle Batıdaki devletlerle kıyaslandığında istenilen düzeyde olmadığı söylenebilir. II. Dünya Savaşı sonrası kutuplaşan dünya sisteminde, devletimizin yöneticileri zamanın şartları doğrultusunda, ülkenin bekası ve dış politika yönünden hayati öneme sahip espionaj çalışmalarında geniş çaplı faaliyetler yürütmek adına ayrı bir dış istihbarat ekolü oluşturmak yerine, mevcut tekçi istihbarat yapılanmasını sürdürmeyi tercih etmiştir.

Türkiye gibi binlerce yıllık geçmişe ve kadim bir devlet geleneğine sahip olan devletin, geçmiş dönemde hüküm sürdüğü Kafkas, Orta Doğu, Orta Asya, Kuzey Afrika ve Balkan coğrafyasında ve milyonlarca vatandaşının yaşadığı Batı Avrupa'da 2000'li yıllara kadar çok daha etkin ve kamuoyunda sözü edilen espionaj faaliyetleri gerçekleştirmesi umulurken, bu konuda uzun yıllar pasif kalışının cevabını iç tehditlere ağırlık veren istihbarat yapılanması üzerinden vermek mümkündür.

Yapılan okumalar sonucunda, kanımızca Türkiye'nin istihbarat yapılanmasında iki farklı açıdan problem bulunmaktadır. İlki, ulusal çaptaki iç-dış-tekniik istihbaratın tek çatı altında (MİT) yürütölmeye çalışılması, ikincisi ise başta MİT ve diğer istihbarat kuruluşlarının oluşturduğu Türk istihbarat sisteminde bölümlenmenin konu ölçekli olmayışıdır.

1. Merkeziyetçilik Problemi

MİT, Türk istihbarat sisteminde en tepedeki istihbarat kuruluşu olup, "2937 sayılı Devlet İstihbarat Hizmetleri ve Milli İstihbarat Teşkilatı Kanunu'nun" verdiği yetkiyle, ulusal çaptaki iç-dış ve teknik istihbaratın tek çatı altında yürütölmesini sağlayan merkeziyetçi bir yapılanmadır. MİT'in bünyesindeki iç ve dış istihbarat sorumluluğu hatta buna teknik istihbaratı da kattığımız zaman ortaya çıkan üç ana

başlıklı yapıdan⁵¹⁸ kaynaklanan ağır sorumluluk yükü, sistemsel açıdan sorunun temel sebebi olarak karşımıza çıkmaktadır. Ayrıca istihbarat alanında Türkiye’de faaliyet gösteren Emniyet ve Jandarma’nın da istihbarat birimleri bulunsa da, istihbarat denilince ülke kamuoyunda akla gelen ilk kurum MİT olduğundan, yaşanan herhangi bir istihbarat zaafiyetinde bütün sorumluluk kamuoyu tarafından doğal olarak MİT’e mal edilmektedir.

MİT’in faaliyet alanlarını incelediğimizde, ülke sınırları içerisindeki güvenliği sağlamak adına iç istihbarat ve İKK çalışmaları yürüten, dış istihbarat konusunda yetkili, bunun yanı sıra başlı başına bir disiplin alanı olan teknik istihbarat faaliyetlerini bünyesinde barındıran ve istihbaratın üst koordinasyonunu da sağlamaya çalışan⁵¹⁹ kompleks bir yapı ortaya çıkmaktadır. Dolayısıyla MİT, sahip olduğu bu farklı alanlardaki sorumluluklarıyla ülke istihbaratının dinamosu durumundadır.

Türkiye’de, iç ve dış istihbarat yetkilerinin tek çatı altında toplanmasını sağlayan bu yapılanma, terör ve iç güvenlik tehditleri nedeniyle yıllar içerisinde MİT’in dış istihbarattan çok iç güvenlik istihbaratına odaklanması sonucunu doğurmuştur.⁵²⁰ MİT’in iç, dış ve teknik istihbarattan sorumlu olması sebebiyle üzerinde oluşan iş yükünün, geçmişte birçok zamanlar iç ve dış politikada zaafiyet oluşturduğu savunulmuştur. Dış istihbarat faaliyetleri yürütmek adına ülke sınırları dışında haber toplama ve elde edilen istihbaratın dış politikada etkin şekilde kullanılması konusunda yaşanan bu durum da, yıllar boyunca Türk dış politikasını olumsuz yönde etkilemiştir. 2014 yılındaki mevzuat değişikliğine kadar⁵²¹ MİT’in yurt dışında yasal olarak operasyon yapabilmesine zemin oluşturacak bir kanuni düzenlemenin olmadığı yönündeki görüşler, Türkiye’de dış istihbarat faaliyetlerine

⁵¹⁸ 2937 sayılı kanun md. 4/i (Ek: 17/4/2014-6532/1 md.) “Dış istihbarat, millî savunma, terörle mücadele ve uluslararası suçlar ile siber güvenlik konularında her türlü teknik istihbarat ve insan istihbaratı usul, araç ve sistemlerini kullanmak suretiyle bilgi, belge, haber ve veri toplamak, kaydetmek, analiz etmek ve üretilen istihbaratı gerekli kuruluşlara ulaştırmak”

⁵¹⁹ Ibid.

⁵²⁰ Hasan Ateş, **a.g.e.**, s. 52.

⁵²¹ 2937 sayılı kanun md. 4/h (Ek: 17/4/2014-6532/1 md.) “Dış güvenlik, terörle mücadele ve millî güvenliğe ilişkin konularda Cumhurbaşkanınca verilen görevleri yerine getirmek.”

uzun yıllar görece az önem verildiği iddialarının da de bir anlamda göstergesi durumundadır.

Öte yandan Türkiye’de istihbaratın tek çatı altında toplanması durumu, ülkemizin iç ve dış olarak ayrı istihbarat ekolü oluşturmamasına sebebiyet vermiştir. Daha geniş bir perspektiften bakacak olursak, iki ana konuya aynı bünye içerisinde bakmaya çalışan herhangi bir kurumun da bir konuya diğerinden daha çok önem ve ağırlık vermesi yadsınamaz bir gerçektir. Türkiye’de de maalesef durum böyle olmuş, ülke içerisindeki terör örgütleri sebebiyle uzun yıllar boyunca güvenlik istihbaratı stratejik istihbarattan daha çok öneme sahip ve daha çok mesai harcanan bir alan olduğu görüşü kamuoyunda hakim olmuştur. Türkiye’deki halihazırdaki istihbarat yapılanmasının önümüzdeki dönemde de mevcut şekliyle sürdürülmesi, rakip devletlerin uzmanlaşmış ve ayrı bir kurum olarak yapılandırılmış dış istihbarat servisleriyle yapısal açıdan denk bir düzlemde olunamamasına sebebiyet verecektir.

Modern güvenlik anlayışında, tek bir istihbarat servisinin içeriden ve dışarıdan gelebilecek bütün tehditlere karşı mücadele etmede yeterli olamayacağı ve farklı alanlardaki istihbaratın farklı servisler üzerinden yapılması gerektiği görüşü hakimdir. İstihbarat sisteminin sorunsuz işleyebilmesi, bütün faaliyetlerin tek çatı altında olmasından ziyade, farklı çatılar altında ancak eşgüdüm içerisinde yürütülebilmesiyle mümkündür. Ancak istihbari kuruluşlar arasında eşgüdüm sağlanamadığı zaman ortaya menfi manada bir rekabet çıkması da ihtimal dahilindedir. Bu sebeple ülkemizde istihbarat faaliyetlerinin, devletin farklı kurumları arasında yetki paylaşımı ve eşgüdümlülük esasına göre yürütülmesi, uzun yıllar boyunca kamuoyu gündemini meşgul eden ve zaman zaman çözümü için girişimlerde bulunulan bir konu haline gelmiştir. Cumhuriyetin kuruluşundan bu yana iç ve dış istihbaratın aynı bünye üzerinde gerçekleştirilmeye çalışılması ve MİT’in dış istihbarattan daha çok güvenlik istihbaratına odaklanmasından kaynaklanan sistemsel problemler, 1996 yılında “Kamu Güvenliği Başkanlığı (KGB)” kurulmak suretiyle aşılmaya çalışılmıştır. MİT’in iç istihbarata yönelik görevlerini üstlenmesi planlanan KGB’nin, oluşan tepkiler sebebiyle ömrü uzun olmamıştır. Benzer şekilde 2009’da kurulan “Kamu Güvenliği ve Düzeni

Müsteşarlığı (KGDM)” da etkin bir şekilde çalıştırılmamıştır.⁵²² Sonuç olarak MİT günümüzde halen iç, dış ve teknik istihbaratı kendi bünyesi üzerinde yürütmeye devam etmektedir.

Bunun yanı sıra demokrasi açısından gelişmiş devletlerin kamu yönetimi anlayışında, yetkiyi tek bir kurumda toplamak yerine farklı kurumlar arasında paylaştırılması sıklıkla tercih edilmektedir. Her alanda haber toplama yetkisi olan ve gerektiğinde her türlü operasyonu yapma yetkisi bulunan istihbarat servislerinin, demokrasi için tehdit oluşturabilme potansiyeli vardır. Dolayısıyla da istihbarat servislerinin önemli ve özel bir güç olduğu gerçeğinden yola çıkılarak, bu gücün ve de yetkinin tek bir kurum üzerinde toplanmasının demokratik bir yaklaşım olmadığı hususunda genel bir kanı bulunmaktadır. Türkiye’de bazı kesimler istihbaratın tek bir çatı altında yürütülmesinin bu coğrafya için gerekli olduğu fikrini ileri sürmektedir. Ancak demokratik devletlerde kamu kurumlarıyla ilgili temel yaklaşım; gücün tek elde toplanmasını önlemek, yetkileri paylaşmak, denetim ve verimlilik. Bu minvalde dünyada söz sahibi olan ve gelişmiş demokrasiye sahip hukuk devletlerinin hemen hemen hiçbirinde istihbarat faaliyetleri tek bir kurum üzerinden yürütülmemektedir.⁵²³

2. Kurumsal Merkezli İstihbarat Örgütlenmesi

Çalışmaya konu dört ülkenin istihbarat yapılanması incelendikten sonra incelenen Türkiye’nin istihbarat yapılanmasında gördüğümüz ikinci sorun ise MİT ve istihbari faaliyetler yürüten diğer güvenlik kurumları arasındaki halihazırdaki örgütlenmenin “konu” merkezli olmayıp “kurumsal” merkezli oluşudur. Türkiye’de MİT’in yanı sıra devletin ulusal güvenliğini ve iç istihbaratı sağlamak adına haber/istihbarat toplama yetkisi Emniyet ve Jandarma’ya da verilmiştir.⁵²⁴ Dolayısıyla da bu kurumlar bünyesinde Emniyet İstihbarat, Genelkurmay İstihbarat ve Jandarma İstihbarat adında istihbari birimler oluşturulmuştur. Oysa çalışmaya

⁵²² Hasan Ateş, **a.g.e.**, s. 52.

⁵²³ Acar, **a.g.e.**, s. 107-119.

⁵²⁴ Ersan Şen, “İstihbarat Raporlarının Delil Değeri”, Kasım 2019, (Çevrimiçi) <https://www.hukukihaber.net/istihbarat-raporlarinin-delil-degeri-makale,7196.html>, 01 Nisan 2020.

konu ülkeler başta olmak üzere gelişmiş kabul edilen devletlerin çoğu, istihbarat teşkilatlarını konu merkezli yapılandırmışlardır. Bu ülkelerdeki istihbarat servisleri konu merkezli olarak yapılanmakta, ulusal çıkarlar doğrultusunda her konu ile ilgilenen farklı bir istihbarat servisi bulunmakta ve çağın gereklerine göre gerekli güncellemeler ivedilikle gerçekleştirilmektedir.⁵²⁵

Ülkemizde istihbaratla yetkilendirilmiş kurumların görev alanları ve haber toplama yetkileri kendi mevzuatlarında açıklanmıştır. Ancak bahse konu mevzuatlardaki görev ve yetkilerin bilhassa güvenlik istihbaratını ilgilendiren noktalarda birbirine denk düşmesi sonucunda, istihbarat kuruluşları aynı konular ve hedefler üzerinde çalışma yürütmekte, benzer verileri toplamakta ve bu sebeple de aynı alandaki benzer faaliyetlerin oluşturduğu gereksiz tekrarlar sebebiyle para, iş gücü ve zaman kaybı oluşmaktadır.⁵²⁶ Türkiye’deki mevcut istihbarat yapılanmasını incelediğimizde, aynı konunun birden çok istihbari kuruluşun ilgi alanında olduğunu görmekteyiz. Örneğin, ülkemizde faaliyet gösteren terör örgütü PKK mensuplarının yurt içindeki faaliyetlerini hem MİT hem Emniyet İstihbarat hem de Jandarma istihbarat birimleri tarafından takip edildiği kamuoyu tarafından bilinmekte ve her kurum bu doğrultuda birbirine yakın bilgiler derlemektedir. Bu durum, kurumlar arasında işbirliği yerine olumsuz manada bir rekabet oluşturmak suretiyle, istihbarat çarkının son aşaması durumundaki paylaşım sürecini de menfî şekilde etkileme ihtimalini beraberinde getirmektedir. Oysa bu kurumların her biri belli alanlarda faaliyet gösterse; MİT sadece sınır ötesi istihbarata, Emniyet İstihbarat terör örgütünün şehir merkezindeki faaliyetlerine, Jandarma ve Genelkurmay ise kırsal alandaki ve sınır hattındaki faaliyetlere yönelse, gereksiz tekrardan kaçınılmış ve personel-emek-para ilişkisi daha verimli kullanılmış olacaktır.

⁵²⁵ Ibid, s., 116.

⁵²⁶ Atakan Şenel, **Türkiye’de Güvenlik Kurumları Arasındaki İstihbarat Paylaşımı**, Yüksek Lisans Tezi, Yıldırım Beyazıt Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2019, s. 38-39.

Konuyla ilgili olarak emekli MİT Müsteşarı Emre Taner, 15 Temmuz darbe girişimi sonrasında TBMM bünyesinde kurulan araştırma komisyonunda yaptığı konuşmada;⁵²⁷

“44 sene bu teşkilatta çalıştım, 7 yıldır emekliyim. 51 yıldır MİT’in eksikliği konuşulur. İstihbarat eksikliği kurumlaşma eksikliğinden kaynaklanıyor. Ülkemizde istihbaratın merkezi anlamda patronu belli değildir. Kağıt üzerinde MİT vardır. Hesap sorulacağı zaman MİT akla gelir ama güvenlik istihbaratının diğer enstrümanları ve diğer unsurları ortada yoktur. Bugün kırsalı en iyi kontrol eden jandarmadır. Şehirler ve kent merkezi polisin elindedir. Güvenlik istihbaratın büsbütün sorumluluk altına alırsanız binlerce polise karşı iki, üç, dört personelle çalışan MİT. Güvenlik istihbaratının adı konmalıdır. Çok seslilik ve çok başlılık bize çok zarar vermiştir. MİT’e askerden, jandarmadan, polisten bilgi gelmez. Devlet içinde devlet birbirini kontrol etmeye çalışıyordu 2000’li yıllarda. Dünyanın hiçbir yerinde birçok istihbarat teşkilatı aklının erdiği gibi, kendilerine göre çalışmaz, mümkün değildir. Bütün bilgilerin bir yerde toplanması gerekir. Milli İstihbarat Teşkilatı’nın adı ‘Merkezi Devlet İstihbarat Teşkilatı’ olmalı”

yönünde açıklamalarda bulunmuştur. Taner’in bu açıklamaları, Türk istihbarat sistemin yapılanması ve geçmiş dönemde kurumlar arasındaki görev-yetki paylaşımına ilişkin gerçekleri de bir anlamda gözler önüne sermektedir.

Süreç içerisinde birçok zamanlar devletin istihbarat kuruluşları arasında koordinasyonun sağlanması amacıyla, derlenen istihbaratın bir havuzda toplanarak kurumlar arasında işbirliği, koordinasyon ve eşgüdüm sağlanmaya çalışılmış; bu şekilde yeni kurulan yapılar vasıtasıyla mevcut sistem devam ettirilmeye ve haber toplama faaliyetleri daha verimli hale getirilmeye çalışılmıştır. Farklı istihbarat kuruluşlarından akan verinin analiz edilip devleti yönetenlerin önüne, doğru ve anlaşılır bir biçimde sunulması maksadıyla, istihbari kuruluşlar arasında eşgüdümün

⁵²⁷ MİT Eski Müsteşarı Emre Taner’in 15 Temmuz Darbe Girişimine ve Fetullahçı Terör Örgütüne İlişkin Bilgi Vermesi, (10 / 276, 277, 278, 279) Esas Numaralı Meclis Araştırması Komisyonu, **Tutanak** **Dergisi**, 09/11/2016, (Çevrimiçi) https://www.tbmm.gov.tr/develop/owa/komisyon_tutanaklari.goruntule?pTutanakId=1775, 17 Ocak 2021

sağlandığı bir yapı bu açıdan önemlidir. Güncel olarak Cumhurbaşkanı'nın başkanlığında toplanan Müşterek İstihbarat Koordinasyon Kurulu (MİKK) bu açıdan önemli bir görevi üstlenmektedir.⁵²⁸

Ancak bir istihbarat sisteminde kurumlar arasında görev, yetki ve sorumluluk noktasında karmaşalar yaşıyorsa, orada koordinasyonun olmaması da doğal bir sonuçtur. Problem sistemin temelinde olduğu için koordinasyon amacıyla yapılan çalışmalar bahse konu bu kaotik durumu ortadan kaldıramamakta, sadece geçici çözümler üretebilmektedir. Dolayısıyla istihbarat kuruluşları arasında koordine yok diyerek istihbarat görevlerini tek bir çatı bünyesinde toplama çalışmaları, mevcut sistemsal sorunları çözememektedir. Son yıllarda yapılan reform ve düzenlemeler ile yeni kurulan koordinasyon merkezlerine rağmen, Türk istihbarat sisteminde uzun yıllardır devam eden bu karmaşık yapı; konu merkezli istihbarat yapılanmasına gidilmedikçe de devam edecektir. Çalışmaya konu ülkelerin istihbarat yapılanmasıyla kıyasladığımızda 80 milyonu aşan nüfusuyla üç kıtanın birleşim noktasında yer alan Türkiye'nin istihbarat yapılanması, çağdaş örneklerine bu yönden benzeşmemektedir. İstihbarat kavramı her geçen gün kendini yenilerken bizim de çağa uygun şekilde istihbarat yapılanmamızı güncellememiz gerekmektedir.

C. Hukuki Durum

1. Mevzuat Kaynaklı Hususlar

Demokratik bir hukuk devletinde istihbarat faaliyetleri, yasal çerçeve içerisinde yürütülmek zorundadır. Haber toplama ve operasyonel faaliyetlerin amacı ve yöntemleri, anayasaya ve yasalara aykırı şekilde yorumlanmamalı ve uygulanmamalıdır.⁵²⁹

⁵²⁸ 2937 sayılı kanun md. 5

⁵²⁹ Türkiye Cumhuriyeti Anayasası 13. md. “*Temel hak ve hürriyetler, özlerine dokunulmaksızın yalnızca Anayasanın ilgili maddelerinde sebeplere bağlı olarak ve ancak kanunla sınırlanabilir. Bu sınırlamalar, Anayasanın sözüne ve ruhuna, demokratik toplum düzeninin ve lâik Cumhuriyetin gereklerine ve ölçülülük ilkesine aykırı olamaz.*”

Türkiye Cumhuriyeti'nin istihbari faaliyetlerin yasal zeminde yürütülmesine olanak sağlamak adına ilk çıkardığı kanun, “1965 tarihli 644 sayılı MİT Kanunu”dur. Bu kanun öncesinde Türk istihbaratının faaliyetlerini kanuni dayanak olmadan gerçekleştirdiği ve kanunla birlikte istihbaratın yer altından çıkararak yasal bir haber alma teşkilatına dönüştüğü görülmektedir. O tarihe kadar istihbaratın yasal zemine kavuşturulması ve çağa uygun bir yapıya büründürülmesi hususu, tartışılan ancak bir türlü uygulamaya geçirilemeyen fikirler olarak kalmış, dolayısıyla da istihbarat ülkemizde sistemsel açıdan o yıla değin hukuki düzlemde kurumsallaşamamıştır. MİT, uzun yıllar faaliyetlerini 644 sayılı kanun çerçevesinde yürütmüş ancak hızla gelişen ve değişen koşullar sebebiyle yeni bir kanun ihtiyacı oluşmuş, bu doğrultuda da 1984 yılında “2937 Sayılı Devlet İstihbarat Hizmetleri ve Milli İstihbarat Teşkilatı Kanunu” yürürlüğe girmiştir.

Türk istihbarat sisteminde mevzuattan kaynaklı eksiklik olarak değerlendirilebilecek hususlar incelenirken ilk göze çarpan husus, Türkiye Cumhuriyeti Anayasası'nda istihbarat fonksiyonundan doğrudan şekilde hiç bahsedilmiyor olmasıdır. İstihbarat gibi devletin en önemli işlevlerinden birinin anayasal düzlemde yer edinmemesi bir eksiklik olarak görülebilir.

Devletin istihbarat konusunda temel yasal çerçevesini oluşturan 2937 sayılı kanunda ise istihbari görev ve yetkilerin sadece bir kaç madde dahilinde açıklandığı, diğer maddelerin ise genel manada faaliyet ve personel güvenliği, özlük hakları, denetim vb. olduğu görülmektedir.⁵³⁰ 2937 sayılı kanunun çağın gereklerine adapte edilmesi noktasında 2014 yılında kanunda kapsamlı değişiklikler yapılmasına rağmen çalışmaya konu ülkelerin iç-dış-teknik ve askeri istihbarat kuruluşları ve bu kuruluşların faaliyetleriyle ilgili yüzlerce maddeden oluşan yasalarıyla kıyaslandığında, ülkemizin bu noktada kanuni altyapısını güçlendirilmesi ve istihbarat mevzuatını daha kazuistik hale getirmesi gerektiği değerlendirilmektedir.

Türk istihbarat mevzuatında eksiklik olarak değerlendirdiğimiz bir diğer konu ise çalışmaya konu ülkelerin sınır ötesi espionaj faaliyetlerine yönelik kanuni

⁵³⁰ Ali Atılır, **Türkiye'de İstihbarattan Sorumlu Kurumların Yapısı, Faaliyet Alanları, Aralarındaki Bilgi Paylaşımı ve Sorunların Belirlenmesi**, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Gelişim Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2018., s. 63-64.

yetkilerini incelediğimizde, söz konusu ülkelerin sınırsıza yakın yetkiye sahip olmaları, ülkemizdeki mevzuatta ise sınır ötesi faaliyetlere ilişkin detaylı yahut faaliyet çerçevesinin belirlendiği bir anlatımda bulunulmamasıdır. Bahse konu dört ülkenin istihbarat servislerinin bu kapsamda *öldürme* yetkisine bile matuf oldukları mevzuatlarında görülmektedir. Türk istihbaratı kanuni açıdan uzun yıllar sınır ötesinde salt haber toplama faaliyetleri ile yetkilendirilmiş, 2014 düzenlemeleri sonrasında ise operasyonel çalışmaları kanuni zırha büründürülmüştür. İlerleyen dönemde mevzuata istihbaratın dış operasyonel kabiliyetini artıracak ve çeşitlilik getirecek düzenlemeler eklenmesi, MİT'in operasyonel espionaj faaliyetlerini daha etkin ve daha güçlü bir hukuki zemin içerisinde şekilde yapabilmesine olanak sağlayacaktır.

Genel olarak baktığımızda, 2937 sayılı yasa ve istihbaratla ilişkili diğer yasalarda istihbaratın toplanması, kullanılması ve ilgili mercilere ulaştırılması hususunda gereken düzenlemelerin yapıldığı fakat MİT dışındaki istihbaratla yetkilendirilmiş kuruluşların faaliyet alanlarının belirlenmesi ve yetkileri ile istihbari delillerin yargılama safhasında kullanılması noktasında birtakım eksikliklerin olduğu göze çarpmaktadır. Haber toplama faaliyeti yürüten istihbari kuruluşların, faaliyet alanları ve sorumluluklarına ilişkin yasaların daha kapsamlı biçimde yeniden reforme edilmesi halinde, Türk istihbaratının daha verimli çalışacağı değerlendirilmektedir.

2. İstihbari Delillerin Durumu

Türk istihbarat mevzuatı incelendiğinde öne çıkan bir diğer önemli husus, istihbari delillerin mahkemelerde geçerli delil sayılıp sayılmayacağıyla ilgili olarak 2937 sayılı yasada bir düzenleme bulunmayışıdır.

Dünya üzerindeki birçok disiplinde ve gündelik hayatta yapılan işlerde, giriş-gelişme-sonuç aşamaları başlanılan bir işin nihayete erdirilmesinde izlenen temel yöntemlerden biridir. Kanımızca, istihbarat servislerinin de yaptığı işler bu açıdan ele alındığında, gerçekleştirilen istihbari faaliyetin bir sonuca ulaştırılabilmesi, neticelendirilmesi, kadük kalmaması adına, elde edilen istihbaratın somut ve kanıtlanabilir olduğu durumlarda mahkeme nezdinde geçerli delil olarak kabul

edilmesi gerekmektedir. Uzun çalışmalar sonucunda elde edilen istihbari ürün eğer mahkeme nezdinde geçerli olmuyorsa, yapılan onca çalışmanın emek, para ve zaman kaybına yol açacağını kestirmek zor olmayacaktır. Bu açıdan Türk istihbarat mevzuatında, istihbari delillerin mahkemelerde hangi şart ve durumlarda kullanılabileceğine ilişkin net bir anlatımın bulunmaması eksiklik olarak göze çarpmaktadır.

Yenisey'e göre⁵³¹ beyaz ve gri alan şeklinde tanımlanan ve bir tehlikeyi gösteren suç öncesindeki kolluk tarafından yapılan araştırmalar ile soruşturma öncesindeki araştırma aşaması, kolluğun istihbarat yetkilerini ifade etmektedir. Soruşturma başlatılıp başlatılmaması kararı almak adına, ihtiyaca göre ön alan araştırması yapılabilmektedir. Önleme maksatlı izleme ve dinleme ön alan araştırması olarak değerlendirilmektedir. Suçun işlendiğine dair başlangıç şüphesi varsa ve soruşturma başlatılırsa, konu artık cumhuriyet savcısının yetki alanına girmiştir. Ancak suça dair somut deliller yoksa ve bir suç tehlikesi varsa bunların var olup olmadığını araştırmak, yetkili olan kolluk kuvvetinin görevidir. Bu noktada bir sıkıntı yoktur ancak suç öncesinde kişinin istihbarat servisi tarafından izlendiği esnada suç oluşmuşsa ve bu noktadan sonra adli delil elde etme şansı bulunmuyorsa, istihbari delillerin mahkemede geçerli kabul edilip edilmediği hususu önem arz etmektedir. Bu konudaki önerilerimiz bir sonraki kısımda detaylıca ele alınacaktır.

D. İstihbarat Teşkilatının Denetimi Konusu

Demokratik sistemlerde istihbarat servislerinin etkin şekilde denetlenebilmesi için farklı denetim mekanizmalarının kurulması, bu mekanizmalar içerisinde yasama, yürütme ve yargı temsilcilerinin yer alması sağlanarak, etkin ve düzgün şekilde çalıştırılması gerekmektedir.⁵³² MİT, Türkiye'deki diğer kamu kuruluşlarının tabi olduğu bütün denetim mekanizmalarına tabidir. Türkiye'de MİT'in istihbari açıdan faaliyetlerinin denetimi, sıralı kurum amirleri ve Devlet Denetleme Kurulu tarafından

⁵³¹ Feridun Yenisey ve Ayşe Nuhoglu, **Ceza Muhakemesi Hukuku Ders Kitabı**, İstanbul, Bahçeşehir Üniversitesi Yayınları, 2014, s. 704.

⁵³² Atılır, **a.g.e.**, s. 66.

yapılmaktadır.⁵³³ Kurumun, 5018 sayılı Kamu Mali Yönetimi ve Kontrol Kanunu'nun 3. maddesinde yer alan sınıflandırma içerisinde, merkezi yönetim kapsamındaki kamu idarelerinden birisi olmasından dolayı, mali denetimi Sayıştay tarafından yapılmakta olup Sayıştayın denetim raporu kamuoyuyla paylaşılmaktadır. Buna karşılık Cumhurbaşkanlığı Devlet Denetleme Kurulu'nun MİT'e yönelik denetim raporuna açık kaynaklarda rastlanılmamıştır. Ancak Devlet Denetleme Kurulu'nun görev tanımının yapıldığı 2018 tarihli Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi'nde, kurulun raporlarının yayınlanıp yayınlanmayacağı hususunun, kurul tarafından belirleneceği düzenlenmiştir.⁵³⁴ Bu noktada istihbari faaliyetlerin gizliliği gereğince, kurulun MİT hakkında hazırlamış olduğu raporları kamuoyuyla paylaşmamasının makul bir gerekçe olduğu değerlendirilmektedir. Kurumun parlamento denetimi ise TBMM bünyesinde oluşturulan “Güvenlik ve İstihbarat Komisyonu” ile gerçekleştirilmektedir. Ayrıca kurum mensuplarının görev ifası esnasında işledikleri iddia edilen suçlardan dolayı veya CMK'nın 250. maddesinin birinci fıkrasına göre⁵³⁵ Ağır Ceza Mahkemelerinin sorumluluk sahasına giren suçları işledikleri savıyla haklarında soruşturma gerçekleştirilmesi, ilişkin haklarında soruşturma yapılması, 2937 sayılı yasanın 26. maddesinde düzenlenerek Cumhurbaşkanı'nın iznine bağlanmıştır.⁵³⁶ Bu yasal koruma sayesinde, MİT personelinin görevlerini ifa ederken güvence altında bulunduklarından, daha etkin ve aktif çalışacakları bir zemin hazırlanmıştır. Bu durum teşkilatın denetimi açısından değerlendirildiğinde, birtakım suistimallere ortam sağlama riskini de beraberinde taşıdığı gerekçesiyle AYM'ye iptal başvurusunda bulunulmuş ancak mahkeme

⁵³³ MİT, “2937 Sayılı Devlet İstihbarat Hizmetleri ve Milli İstihbarat Teşkilatı Kanunu'nda 6532 Sayılı Kanunla Yapılan Düzenleme-Soru ve Cevaplar”, (Çevrimiçi), <https://www.mit.gov.tr/2937.html>, 07 Temmuz 2022.

⁵³⁴ Devlet Denetleme Kurulu Hakkında Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi, RG:15/7/2018 – 30479, “Raporların gizlilik derecesi Md. 18- (1) Denetim, inceleme, araştırma ve soruşturma faaliyetlerinde gizlilik esastır. (2) Raporların gizlilik derecesine raporun son şeklinin verileceği Kurul toplantısında karar verilir. (3) Raporların yayımlanıp yayımlanmayacağı Kurulda kararlaştırılır”

⁵³⁵ 5271 sayılı CMK'nın 250. md. birinci fıkrasında sayılan suçlar şunlardır: “Hakkı olmayan yere tecavüz, genel güvenliğin kasten tehlikeye sokulması, trafik güvenliğini tehlikeye sokma, gürültüye neden olma, parada sahtecilik, mühür bozma, resmi belgenin düzenlenmesinde yalan beyan, kumar oynanması için yer ve imkan sağlama ve başkasına ait kimlik veya kimlik bilgilerinin kullanılması”

⁵³⁶ 2937 sayılı kanun md. 26

gerekçeli kararında söz konusu hükmün anayasaya aykırı olmadığına hükmetmiştir.⁵³⁷

Öte yandan dünyadaki tüm istihbarat teşkilatının haber toplama yetkilerini, devletin âli menfaatleri dışında, siyasi iktidarın politik rakipleri ilgili bilgi toplaması gibi kendi çıkarları doğrultusunda kullanabilme riski bulunmaktadır. Dolayısıyla istihbarat kuruluşlarının, bu tarz talepleri reddetmesi noktasında güvenceye sahip olması gerekmektedir.⁵³⁸ ABD’de “Ulusal Güvenlik Konseyi (NSC)” ve “Müşterek İstihbarat Topluluğu Komitesi” vasıtasıyla bu yönde denetim icra edilebilmektedir.⁵³⁹ Birleşik Krallık’ta ise 2002 yılında oluşturulan “Güvenlik ve İstihbarat Koordinatörü” üzerinden söz konusu hususun gözetim altında bulundurulduğu görülmektedir.⁵⁴⁰ Ülkemizde de bu tarz bir üst kurula ihtiyaç olduğu gözlemlenmektedir.

E. İstihbarat Konusundaki Algısal Problemler

İstihbaratın toplumdaki algısı ile istihbarat servisinin başarısı, çalışmaya konu ülkelerin istihbarat sistemleri incelenirken de görüldüğü üzere doğru orantılı bir olgudur. İstihbaratın bir toplumda nasıl algılandığı, bireylerin istihbarat faaliyetlerine ne derece katkı vereceğinin en önemli göstergelerinden biridir. Tarihteki örneklerde de görüldüğü üzere istihbarata gammazcılık, muhbircilik, ispiyonculuk vb. gibi bakılan ülkelerde istihbarata dönük olumsuz bir algı ortaya çıkarken; bunun tam tersi istihbarat servisini devletin çıkarlarını koruyan ve sistem içerisinde devletin en önemli yapı taşlarından biri olarak gören İsrail gibi ülkelerde ise istihbarat servisleri daha başarılı olup, daha etkin faaliyet yürütebilmektedir.

⁵³⁷ AYM, İptal Başvurusu Gerekçeli Kararı (Esas No:2014/122, Karar Sayısı:2015/123, Karar Tarihi: 30.12.2015) (Çevrimiçi) <https://normkararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr/ND/2015/123>, 03 Mart 2020.

⁵³⁸ Ibid, s. 67-69.

⁵³⁹ Roger George and Kline Robert, **Intelligence and the National Security Strategist**, Maryland, Rowman&Littlefield, 2005, p. 572.

⁵⁴⁰ Patrick Wintour, “Blair Picks Security Services Coordinator”, **The Guardian**, (Çevrimiçi) <http://www.theguardian.com/politics/2002/jun/21/uk.military>, 01 Mart 2021.

Önceki bölümlerde de bahsettiğimiz şekilde, gelişmiş devletlerin istihbarat teşkilatları dünya düzenini dizayn ederken, bizim de içinde yer aldığımız gelişmekte olan ülke kategorisindeki devletlerin istihbarat kuruluşları ise odak noktasını iç konulara yöneltmiş; uzun yıllar boyunca vatandaşlarını dini inancına ya da siyasi görüşüne göre kategorize etmiş, derin devlet ve mafyalaşma gibi ithamlara maruz bırakılmış ve bu yüzden de çağdaşlarının “zeka-akıl” olarak tanımladığı istihbarat anlayışının uzun yıllar boyunca oldukça uzağında kalmıştır. Türkiye özelinde de geçmişte yaşanan ve kamuoyuna da yansıyan buna benzer süreçler, halkın istihbarat teşkilatını salt olarak insanları fişleyen, hukuksuz faaliyetler yürüten, karanlık işlerle uğraşan vb. bir kuruluş olarak algılamasına sebep olmuştur. İstihbarat, özellikle 1970 ve 1980’lerde devlet güvenliğine ve bekasına katkıda bulunmaktan ziyade, toplum tarafından korkulan ve çekinilen bir kavram haline dönüşmüştür.

Türk istihbaratına yönelik bu olumsuz algının oluşmasında; Osmanlı döneminde Sultan II. Abdulhamid dönemini anlatan yazarların o dönemki Yıldız Teşkilatı’nın faaliyetlerini padişahın baskı ve otoritesini güçlendirmek amacıyla yaptığı yönündeki anlatımları⁵⁴¹, 1960’lı yıllardan sonra sağ sol olayları sebebiyle yapılan fişlemeler, 12 Mart 1971 muhtırası akabinde Ziverbey Köşkü’nde yapıldığı iddia edilen işkence ve sorgular, 1980-1990’lı yıllarda kaçırılan/kaybolan şahısların istihbarat tarafından ortadan kaldırıldığı yönündeki söylentiler, mafya ve çete liderlerinin kendilerini istihbaratla ilişkili gösterme çabaları, 2000’li yıllarla beraber ise sıradan insanlarda dahi oluşan MİT tarafından telefonlarının dinlendiği yönündeki inanç vb. söylentilerin büyük bir payı bulunmaktadır. Bu algının uzun yıllar bu şekilde kalması, istihbarat çalışmalarına halkın desteğini azaltmış, istihbaratın güvenden ziyade güvensizlik oluşturan bir mekanizma olduğu yönündeki tartışmalara sebebiyet vermiştir. Bu durumun yansımaları da, istihbarat sistemimiz açısından sürekli olarak farklı problemlerin doğmasına zemin hazırlamıştır.

⁵⁴¹ Söz konusu kitaplardan bazıları için bkz. Cevdet Kudret, **Abdülhamit Devrinde Sansür**, İstanbul, Milliyet Yayınevi, 1977; Hasan Taner Kerimoğlu, **Osmanlıda Devrim ve Fedakaran-ı Millet: İstibdat Dönemi Sürgün ve Firarilerinin Devr-i Hürriyet’te Mücadeleleri**, İstanbul, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 2018; Cüneyt Akman, **Kahrolsun İstibdat Yaşasın Hürriyet, Tek Adam Rejimi ve İslamofaşizmin Tarihsel, Ekonomik ve Siyasal Temelleri**, Tekin Yayınevi, 2019; Zülfü Livaneli, **Kaplanın Sırtında - İstibdat ve Hürriyet**, İstanbul, İnkılap Yayınevi, 2022.

Toplumumuzda istihbarata yönelik oluşan bahse konu olumsuz algıda, sözü edilen iç etkenlerin yanı sıra diğer devletlerin istihbarat servislerinin de büyük payı vardır. Bilhassa Osmanlı'nın son döneminde, düşman düşman devletlerin icra ettiği kara propaganda ve dezenformasyon sonucunda, halkın bir kısmı tarafından Osmanlı Devleti'nin haber toplama faaliyetleri; muhbirlik, ispiyonculuk, hafiyelik, gammazcılık gibi kötü manalarda kabul görmüştür. Sultan II. Abdülhamid hatıratlarında Yıldız Teşkilatı ile ilgili olarak; *“Yabancı devletler kendi çıkarlarına hizmet edecek kişileri sadrazam mertebesine kadar yerleştirebilmişlerse, devlet selah ve emniyet içinde olamazdı. Bu düşünce ile doğrudan doğruya makamıma bağlı bir İstihbarat Teşkilatı oluşturmaya karar verdim. İşte düşmanlarımın Jurnalcilik dedikleri teşkilat bundan ibarettir.”* ifadeleri ile istihbarata yönelik dışarıdan gerçekleştirilen kara propaganda ve dezenformasyon etkisini açıkça ortaya koymaktadır.⁵⁴²

Toplumdaki olumsuz istihbarat algısının düzeltilmesine yönelik son yıllarda yapılan faaliyetlere baktığımızda, MİT'in geçmiş dönemde izlediği sıkı gizlilik politikasını yumuşatarak geçmişe nazaran şeffaflaştığı ve sivilleştiği algısının kamuoyunda oluşturulmaya çalışıldığı gözlemlenmektedir. Bu yöndeki reformlar MİT'i 1980li yıllardaki askeri bakış açısı ve zihniyetinden ayrıştırıp, teşkilat yönetiminin sivilleşmesine temel oluşturarak, kamuoyundaki istihbaratçı profili algısını da değiştirmiştir. Ayrıca kurumun işe alım için üniversitelerde tanıtım/konferanslar yapması, internet sayfasını daha aktif hale getirmesi, sitede istihbaratın halkla beraber yürütülmesi gereken bir faaliyet oluşu anlatılarak *"Nasıl Yardım Edebilirsin"* linki üzerinden halkın direkt olarak katkıda bulunabilecekleri bir imkan oluşturulması gibi hususlar, olumlu yönde yapılan çalışmalardır. Ayrıca istihbaratı konu edinen ve senaryosuna MİT'in katkıda bulunduğu dizi ve film gibi yapımların, istihbarata destek vermenin ve de MİT bünyesinde çalışmanın özendirilmesini sağlamanın yanı sıra, istihbarata yönelik olumlu algının oluşturulmasına katkıda bulunan hamleler olduğu değerlendirilmektedir.

⁵⁴² Hasan Ateş, **a.g.e.**, s. 49.

III. TÜRK İSTİHBARAT SİSTEMİNDE YAPILABİLECEK REFORMLAR VE UYGULAMAYA YÖNELİK ÖNERİLER

Küreselleşmenin etkisiyle devletler değişime ve gelişmeye açık hale gelmiş, bu değişim süreci de ülkelerin istihbarat ve güvenlik konularında birbirinden etkilenmesini beraberinde getirmiştir. Günümüzde ulusal güvenlik konularında yaşanan her türlü olumlu yahut menfi gelişme, doğal olarak istihbarat ile doğrudan alakalıdır. Uluslararası düzlemde devletlerin uyguladığı güvenlik anlayışı, tehditlerle mücadele etme yöntemleri ve yeni teknolojilerin kullanımı, istihbarat servislerinin yeni doktrinler üzerinden hareket etmesini ve kendilerine yeni roller belirlemesini zorunlu hale getirmiştir. Sürekli bir dönüşüm içerisinde olan dünyadaki istihbarat sistemi göz önüne alındığında, istihbarat alanında dünyadaki ana aktörlerden biri haline gelme hedefi bulunan Türkiye'nin, bu dönüşüm sürecinden bağımsız hareket etmesi, değişen dünya düzeninden farklı politika ve strateji geliştirmesi ve mevcut istihbarat kurgusunu ilerleyen yıllarda güncellemeden aynen devam ettirmesi mümkün görünmemektedir. Türkiye'nin istihbarat sistemindeki dönüşüm sürecinde, dünyadaki teknolojik, kuramsal, yönetsel ve hukuki literatürdeki gelişmeleri yakından takip etmesi, bununla birlikte Ortadoğu-Avrupa-Asya eksenindeki siyasi ve coğrafi mücadeleler sebebiyle ortaya çıkabilecek yeni tehditleri hesaplayabilmesi beklenmektedir. İstihbari dönüşüm için yapılması gerekenler noktasında, çok sayıda maddeden oluşan bir reform programı önümüzdeki süreçte Türkiye'yi beklemektedir. Bu noktada istihbarattaki dönüşümü dönemlik bir ihtiyaç olarak değil, sürekli olarak devam edecek, devam ettikçe gelişecek bir reform süreci olarak da düşünmek gerekmektedir.

Bu başlık altında sunulan tespitler şahsi kanaat ve değerlendirmeler olup, herhangi bir kişi, kurum ya da kuruluşun fikirlerini yansıtmadığını belirtmekte fayda görülmektedir. Türk istihbarat sistemini ve sistemde tespit edilen sorunları, ihtiyaçları incelediğimiz bölümlerden sonra, çalışmaya konu olan ülkelerin istihbarat topluluklarını da göz önünde bulundurarak, Türk istihbarat sistemini mevcut bulunduğu noktadan daha ileriye götürebilmek adına neler yapılabileceği noktasında görüşlerimizin belirtileceği bu bölümde; istihbarat yapılanması, haber toplama

yetkisi konusu ve güçlendirilmesi gereken faaliyetlere yönelik fikirler sunulmaya çalışılacaktır. Reformist bir bakış açısıyla, Türk istihbaratının çağın gereklerine uygun, orijinal ve gelecekteki olası ihtiyaçlarına da çözüm sunabilecek bir modele evrilebilmesi adına, ülkenin kendine özgü dinamikleri de göz önüne alınmak suretiyle hazırlanan bu önerilerin, yapısal ve hukuksal boyutlarıyla önem arz ettiği değerlendirilmektedir.

A. İstihbarat Sisteminin İç-Dış ve Teknik İstihbarat Olarak Yeniden Yapılandırılması

1. Konu Merkezli İstihbarat Örgütlenmesi

Gelişmiş olarak kabul edilen devletler dış politika alanında bir adım atmadan önce, sahip oldukları istihbarat servislerinin küresel çapta gerçekleştirdiği haber toplama faaliyetlerini inceleyerek dünyadaki ekonomik, siyasi, sosyal, güvenlik vb. alanlarda yaşanan değişimleri erken algılayıp, politikalarını buna göre belirlemektedir. Bu sayede istihbaratı dış politika ile bütünleştirerek, karar alma ve de uygulama süreçlerinde, diğer devletler karşısında avantajlı konuma geçmektedirler. Bahse konu bu ülkeler istihbarat sistemlerini; tehdit algılamaları, dünya üzerindeki konumları, bölgesel ya da küresel problemlerle olan ilişkilerinin yanı sıra uluslararası çıkarlarını koruma ve dünya düzeninde etkin söz sahibi olma isteklerinden ötürü, görev bölümü yaparak iç ve dış istihbarat olarak yapılandırmışlardır. Birçok devlet de benzer amaçlar doğrultusunda iç ve dış istihbaratı ayrı olarak yapılandırmıştır.

Kamuoyunda istihbarat denildiğinde akla genellikle ABD, Birleşik Krallık, İsrail, Rusya, Almanya ve Fransa gibi ülkeler gelmektedir. Bahse konu ülkelerin istihbarat kuruluşları, haber toplama ve operasyonel faaliyet konularında profesyonelleşmiş, her türlü teknolojiyi kullanmak suretiyle teknik istihbarat alanında da uzmanlaşmış, bu sayede ülkelerinin küresel boyuttaki hedeflerini gerçekleştirmelerinde büyük pay sahibi olmuşlardır. Bu tür devletler dünyada yaşanan gelişmeleri diğer ülkeler gibi takip etmekten ziyade, olayları oluşturan ve yönlendiren ülkeler olmuşlardır. Dolayısıyla çağımızda, istihbarat servisi ile devletin

gücü arasında pozitif korelasyon bulunduğu söylenebilmektedir. ABD’de CIA, Birleşik Krallık’ta MI6, Rusya’da SVR/GRU ve İsrail’de MOSSAD; ülkelerinin uluslararası arenadaki prestijlerini ve dış politika güçlerini artıran kuruluşlar olmuşlardır. Saydığımız tüm bu ülkelerde iç ve dış istihbarat, konu ölçekli olarak ayrı ayrı yapılandırılmıştır.

Gelişmiş olarak kabul edilen devletlerin, istihbarat sistemlerini iç ve dış olarak kurgulamalarının en temel sebebi; bahse konu iki alanın birbirinden görece bağımsız olması ve de farklı görev ve çalışma metotlarının bulunmasıdır. İç istihbarattan sorumlu kuruluşlarda temel saik güvenlik iken, dış istihbarat servisinde ise ülkenin çıkarları ve güçlü dış politika oluşturma arzusudur. Dolayısıyla da iki ayrı teşkilat, iki ayrı yasa ve farklı yetkiler dahilinde faaliyet yürütmektedir. Birçok demokratik ülkede iç ve dış istihbaratın iki ayrı mekanizma üzerinden yürütülmesinin diğer bir sebebi ise bütün istihbarat yetkisinin tek bir kurumda olmasının demokratik ölçütlerle bağdaşmayacağı yönündeki inanç, daha karamsar bakış açısıyla ise gücün tekel haline gelmesi ve demokrasi açısından potansiyel bir tehdit oluşturabileceği yönündeki algıdır. Gerçekten de demokrasilerde sağlıklı kararlar alınabilmesi ve bilginin doğrulanabilmesi için, yöneticilere birden çok kaynaktan veri akışının olması gerekmektedir. Özetle, güçlü dış politika amacı güden ve dünyada söz sahibi olmaya çalışan demokratik devletler, istihbarat yapılanmalarını güvenlik, sürdürülebilirlik ve uluslararası çıkarları doğrultusunda iç ve dış istihbarat olarak yapılandırma yönünde politika geliştirmişlerdir. Diğer taraftan uzun yıllardır iç ve dış istihbaratı tek çatı altında yürüten bazı devletler ise 11 Eylül ve devamındaki terör saldırıları sonrası tekçi yapının sakıncalarını görerek sadece iç güvenlik istihbaratına odaklanacak bir istihbarat servisinin varlığına ihtiyaç duymuş ve bu minvalde istihbarat yapılanmalarını değiştirmişlerdir.

Bu anlayış doğrultusunda, iç ve dış istihbaratı ayıran ülkelerin istihbarat kuruluşları konu merkezli yapılandıkları ve her bir istihbarat kuruluşunun sadece kendi alanıyla ilgili haber toplama faaliyetiyle yetkilendirildiklerinden ötürü, bu kuruluşlar arasında hem yetki çatışmaları engellenmiş hem de oto-kontrol sağlanmaya çalışılmıştır. Bu sistem, etkin ve verimli haber toplama ortamı oluştururken, bir yandan da istihbarat servisleri arasında askeri, teknik, güvenlik ve

espionaj yetkilerini paylaştırarak, demokrasi karşısında tehdit oluşturmalarını engellemiş ve karar alıcı mekanizmanın tek bir kaynaktan beslenme zorunluluğunu ortadan kaldırmıştır.

Türkiye ile yukarıda adı geçen istihbari açıdan gelişmiş olan devletlerin istihbarat yapılanmaları karşılaştırıldığında, aralarında sistem ve kurgu farklılığı olduğu göze çapmaktadır. Türkiye'deki istihbarat mekanizması cumhuriyetin kuruluşu sonrasında çok uzun yıllar boyunca sınırları içerisindeki ulusal güvenlik konularına odaklanmışken, gelişmiş devletler uluslararası arenada çıkarlarını koruyacak politikalar üretmek adına espionaja ağırlık vermişlerdir. Bu tür ülkelerin istihbarat yapılanmaları incelediğinde, hiçbirinde bizdekine benzer şekilde polis, jandarma, asker gibi terörle mücadeleyi asli görev kabul eden, aynı konuları çalışan istihbarat yapıları olmadığını, ulusal çıkar ekseninde her konu için ayrı ayrı istihbarat servisleri bulunduğunu ve bu yapıların çağın gereklerine göre kendilerini sürekli olarak güncel tuttukları görülebilmektedir.⁵⁴³ Türkiye'de ise bu ülkelerdeki gibi istihbaratta iç-dış ayrımı kurumsal yapılanma açısından gerçekleştirilememiştir.

Ülkemizde MİT, ulusal çapta iç-dış ve teknik istihbarattan sorumlu en üstteki istihbarat mekanizması durumundadır. Dış istihbaratta tek yetkili kurumdur. İç istihbaratta ise MİT'in yanı sıra Emniyet ve Jandarma da haber toplama faaliyetleri yürütmektedir.⁵⁴⁴ Ancak bu durum yani güvenlik istihbaratının birden fazla kuruluş tarafından gerçekleştirilmesi, bazı sorunları beraberinde getirmektedir. Türkiye'de istihbarat yapılanması bir önceki kısımda da açıklandığı üzere iki farklı yönden sıkıntılı durumdadır. İlki MİT bünyesinde iç, dış ve teknik istihbaratın toplanmak suretiyle teşkilatın ağır bir yük altında bırakılmasıdır. İkincisi ise Türk istihbarat teşkilatları arasında bölümlenmenin konu ölçekli olmayışı ve bunun sonucunda iç istihbarat noktasında ulusal güvenliği sağlamak adına MİT'e Genelkurmay, Emniyet ve Jandarma'ya istihbarat toplama görevi verilerek aynı konularda aynı işi yapan ve benzer istihbarat toplayan, bu sebeple de oluşturduğu tekrarlar nedeniyle para, emek, iş gücü ve de zaman kaybına neden olan yapılanmadır. Bu kuruluşların

⁵⁴³ Acar, **a.g.e.**, s. 114.

⁵⁴⁴ Ersan Şen, "İstihbarat Raporlarının Delil Değeri", Kasım 2019, (Çevrimiçi) <https://www.hukukihaber.net/istihbarat-raporlarinin-delil-degeri-makale,7196.html>, 01 Nisan 2020.

birbirinin görev alanına müdahale edebilmesi nedeniyle de olumsuz sonuçlar ortaya çıkma potansiyeli her zaman mevcuttur. Dolayısıyla ülkemizdeki istihbarat sisteminin gözden geçirilerek, konu bazlı olarak yeniden yapılanması önemli bir husustur.

Türk istihbarat sistemindeki yapısal problemleri oluşturan bu sürecin yasal zemini, 2937 sayılı yasada iç ve dış istihbarat görev ve yetkilerinin MİT sorumluluğuna verilmesi ile oluşmuştur. Ülkemizde iç ve dış istihbarat ayrımının kurumsal ölçekte bugüne kadar yapılamaması, her iki sorumluluğu da karşılamaya çalışan MİT'in uzun yıllar boyunca stratejik istihbarat yerine iç istihbarat konularına odaklanması, Emniyet ve Jandarma'nın istihbarat birimlerinin de kriminal suçların önlenmesinden ziyade terör sorunlarına yönelerek bir iç istihbarat servisi gibi faaliyet göstermesi sebebiyle oluşan sistemsel problemler, 1996 senesinde "Kamu Güvenliği Başkanlığı (KGB)" kurulmak suretiyle çözülmeye çalışılmıştır. Başlangıçta MİT'in güvenlik istihbaratı ile ilgili görevlerini üstlenerek MİT'in dış istihbarata yönelmesi amacıyla kurulan bu başkanlık tartışmalara konu olmuş, istihbarat sistemindeki aktörlerin direnişi ile karşılaşmış ve bu sebeple tam manasıyla faaliyete geçmeden aynı sene içerisinde lağvedilmiştir.⁵⁴⁵

Ülkemizdeki birçok terör grubu ve oluşumunun sınırları aşan uzantılarının olması, maddi manevi dış kaynaklardan beslenmesi ve hasım devletlerin ülke içerisinde uzantılarının olması gibi nedenler, istihbaratın iç ve dış olarak kurumsal bazda ayrılması konusunda tartışmalara neden olmaktadır. Nitekim MİT'in kurumsal resmi internet sayfasında; *"İç ve Dış istihbaratın ayrılması ne anlama gelmektedir?"* sorusuna *"İç ve dış istihbarat servisleri bazı ülkelerde ayrı yapıdadır ancak Türkiye'nin jeo-stratejik konumu, bölgesel ve uluslararası sorunlar ile çıkar çatışmaları, siyasi-ekonomik-askeri-güvenlik konularının iç içeliği, haber toplama ve değerlendirme faaliyetlerinde Türkiye'de iç ve dış tehditlere bir bütün olarak yaklaşılmasını zorunlu kılmaktadır. Nitekim yasa gereği MİT Müsteşarlığı, iç ve dış*

⁵⁴⁵ Hasan Ateş, **a.g.e.**, s. 52.

*kaynaklarca sağlanacak istihbaratı devlet çapında oluşturmakla görevlidir.” olarak cevap verilmektedir.*⁵⁴⁶

Cenevre merkezli “Güvenlik Sektörü Yönetim Merkezi (*Geneva Centre for Security Sector Governance - DCAF*)”⁵⁴⁷ ise istihbaratın tek çatı altında yürütülmesi ile ilgili olarak; ABD, Rusya, İngiltere gibi devletlerden *daha küçük ölçekteki devletler* için iç ve dış istihbaratı aynı çatı altında yürütmenin kaynakları korumak ve aynı işin birden çok kereler yapılmasını önlemek amacıyla tercih edilen bir sistem olduğunu açıklayarak, Hollanda’da AIDV, İspanya’da CNI, Bosna-Hersek’te OSA ve Türkiye’de MİT’in ve iç ve dış istihbarat arasındaki ayrımı ortadan kaldıran servisler olduğunu belirtmiştir.

Ancak çağdaş dünyada güvenlik istihbaratı, dış istihbarat, teknik istihbarat, askeri istihbarat, kriminal istihbarat vb. faaliyetlerin her biri kendi alanında profesyonelleşmiş istihbarat servisleri tarafından icra edilmesi hususu, dünya siyasetinde söz sahibi olmayı amaçlayan büyük ölçekli devletler için bir mecburiyet haline gelmiştir. Ülkelerin ulusal güvenlik doktrinlerinin, her biri kendi disiplinde profesyonelleşen kadroları sayesinde bu tarz bir sistemin sağlıklı bir şekilde hayata geçirebileceği düşünülmektedir. Nitekim ABD örneğine baktığımızda iç, dış, stratejik, operasyonel, coğrafi, teknik, askeri vb. konularında uzmanlaşan 18 farklı istihbarat kuruluşunun faaliyet gösterdiğini görmekteyiz. Türkiye ise jeopolitik konumu, coğrafi büyüklüğü, nüfusu, ekonomisi, nedeniyle istihbaratını tek çatı altında yürütebilen küçük devletlerle aynı kefeye koyulmamalı, gelişmiş devletlerle beraber değerlendirilmelidir.

Gelişmiş olarak kabul edilen devletler sahip oldukları dış istihbarat servisi sayesinde, dış politika hedeflerini başarma doğrultusunda daha etkin şekilde çalışmaktadır. Türkiye bu sistemi benimsemediği için istihbarat sistemini sürekli olarak modernizasyon, reorganizasyon gibi farklı isimlerle makyajlamak suretiyle, çağın gereklerine uygun hale getirmeye çalışsa da, güvenlik kurumlarının bünyesinde

⁵⁴⁶ Milli İstihbarat Teşkilatı (MİT), “Merak Edilenler”, (Çevrimiçi) <http://www.mit.gov.tr/isth-olusum.html>, 10 Mart 2021.

⁵⁴⁷ Geneva Centre for Security Sector Governance (DCAF), “Intelligence Services”, (Çevrimiçi) https://www.files.ethz.ch/isn/17437/background_08_intelligence_services.pdf, 25 Nisan 2021

var olan istihbarat birimlerinin yetki alanlarının sürekli birbiriyle çatışması ve aynı işin tekrarlanması gibi sebeplerle sistem tıkanıklığının devam ettiği gözlemlenmektedir.⁵⁴⁸

MİT'in 2937 sayılı kanunda belirtilen halihazırdaki görev ve sorumluluklarını incelediğimizde; iç istihbarat konularında haber toplayan, İKK, espionaj ve sınır ötesi operasyonlarda yetkili, her türlü teknik istihbarat salâhiyetine sahip ve de kamu kurumları arasındaki istihbaratın koordinasyonundan sorumlu olan, sorumlulukları ağır ve girift bir yapı görmektediriz. Bu haliyle ABD'nin 18, Birleşik Krallık, Rusya ve İsrail'in ise üç farklı istihbarat servisiyle başa çıkmaya çalıştığı faaliyet konularının, ülkemizde sadece MİT'in sorumluluğuna verilmesi, uzun vadede teşkilatın kritik öneme sahip konularda hata yapma ihtimalinin oluşmasına ve her bir faaliyete gerektiği kadar odaklanamamasına yol açma ihtimali bulunmaktadır.

Mevcut istihbarat sisteminin sürdürülmesi durumunda, ilerleyen yıllarda hasım devletlerin her biri kendi konularında profesyonelleşmiş iç ve dış istihbarat servisleri ile olan makasın açılması ihtimal dahilindedir. Öte yandan istihbaratta bilgi ne kadar önemliyse tecrübe ve uzmanlaşma da en az o kadar kıymetli ve etkileri yadsınamayacak hususlardır. Elde edilen istihbari haberi doğru analiz edebilmek, tecrübe ve uzmanlık ile doğru orantılıdır. İstihbarat personelinin de sadece iç ya da sadece dış istihbarat olmak üzere belli bir alanda uzmanlaşması neticesinde; bilgisi, tecrübesi ve niteliği artacağından dolayı bu durum istihbarat servisinin başarısını da doğal olarak yukarıya çekecektir.

Ülkede bugüne kadar ayrı bir dış istihbarat servisinin bulunmaması sebebiyle yaşanan sorunlar, en çok Türk dış politikasını etkilemiştir. Türkiye'nin hedefi, dünyanın dört bir köşesindeki vatandaşlarının hakkına sahip çıkan bir devlet ve küresel bir aktör olabilmektir. Dolayısıyla ülkenin II. Dünya Savaşı sonrasında uzun yıllar iç tehditlere odaklanan içe kapanık ruh halini ve dış politikasını değiştirmesi gerektiği hususu 2000'li yıllarla beraber daha çok konuşulmaya başlanmıştır. Türkiye'de son yıllarda dış politika siyaseti açısından geçmişe göre çok daha aktif faaliyetler yürütülse de, küresel manada bugünkünden daha da aktif ve sözü geçen

⁵⁴⁸ Hasan Ateş, **a.g.e.**, s. 88-89.

bir ülke olabilmek adına dış istihbaratın daha sistematik ve ayrı bir şekilde yapılandırılması, yetkilendirilmesi ve ulusal istihbarat doktrinin çağa daha uygun hale getirilmesi gerekmektedir. Kurulacak bir dış istihbarat servisi; uluslararası çapta siyasi, askeri, ekonomik, teknolojik ve sosyolojik gelişmeleri daha etkin takip edebilme, dünya üzerindeki olası krizleri ve problemleri önceden tespit edebilme, devletin ve vatandaşın uluslararası boyuttaki hak ve çıkarlarını gözetme adına önemli işlevler görecektir.

Nitekim halihazırda MİT Başkanlığı'nı yürüten Hakan Fidan da hazırladığı yüksek lisans tezinde⁵⁴⁹ bu hususun üzerinde durmuş ve *“Türkiye'nin bölgesiyle ilgilenecek, ülke sınırları dışında yaşayan Türklerin haklarını gözetecek, Türk devleti ve milletinin her türlü ulusal çıkarlarına yönelik olası tehdit ve tehlikeleri önceden saptayabilecek, uluslararası çapta faaliyet yürüten Türk işadamlarının ve şirketlerinin haklarını koruyacak, dış politikanın etkin planlanması için doğru ve sağlam istihbarat tahminleri ortaya koyacak güçlü bir dış istihbarat servisine ihtiyaç duyduğunu”* aktarmıştır.

İstihbarat sistemleri bakımından gelişmiş kabul edilen çalışmaya konu ABD(FBI-CIA), Birleşik Krallık(MI5-MI6), Rusya(FSB-SVR) ve İsrail(ŞABAK-MOSSAD) ile birlikte, Almanya(BfV-BND), Fransa(DGSE-DST), İtalya(AISE-AISI) gibi devletlerin istihbarat sistemlerine bakıldığında, yapılanmalarını genelde iç ve dış olarak ayrı kurumlar üzerinden gerçekleştirdikleri görülmektedir. Uzun vadeli hedefleri doğrultusunda 85 milyon nüfusa sahip, coğrafi açıdan stratejik ve değerli bir konumda yer alan ayrıca küresel aktör olma hedefi bulunan Türkiye'nin, ulusal istihbarat teşkilatı konumundaki MİT'in dış istihbarata odaklanması, diğer ülke örneklerinde görüldüğü gibi nitelikli insan kaynağını ve enerjisini bu yöne kanalize etmesi gerekmektedir. Cumhuriyetin kuruluşundan bu yana, devletin iç güvenlik meselelerine sürekli olarak ağırlık vermek zorunda kalması sebebiyle espionaja odaklanamaması makul sayılabilecekken, günümüzde aktif ve etkin dış politika yürütmeye çalışan Türkiye'nin artık bu konuyu gündeminde daha çok ön plana alması gerekmektedir. Ancak mevcut sistem devam ettiği takdirde, MİT odak

⁵⁴⁹ Hakan Fidan, **A Comparison of British, American and Turkish Intelligence Systems**, Yüksek Lisans Tezi, Bilkent Üniversitesi Ekonomi ve Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 1999, s. 80.

noktasını dış istihbarata kaydırırsa da bir yandan iç istihbarat konularına da çalışacağı için espionaja tam olarak ağırlık veremeyecek ve bu durum yine dış politika siyasetini olumsuz etkileyebilecektir. Ayrıca meydana gelebilecek her olumsuz olay sonrasında, istihbarat kuruluşları arasındaki eşgüdüm, işbirliği sorunu ve istihbarat sisteminde reform yapılması gerektiği gibi hususlar ülke gündemini meşgul etmeyi sürdürecektir.

1. Türkiye İçin Önerilen İstihbarat Yapılanması Modeli

Peki Türk istihbarat sistemi yeniden yapılandırılacaksa nasıl bir strateji izlenmelidir? Bu noktada ifade edilmesi gereken ilk husus, istihbarat sistemimizi oluşturan kuruluşların ulusal çıkarlar doğrultusunda “konu merkezli” olarak ayrı ayrı teşkilatlandırılması ve bu doğrultuda iç ve dış istihbarat ekolleri oluşturulmasıdır. Türkiye jeopolitik ve jeostratejik konumu, çeşitlilik arz eden popülasyonu, güvenlik tehditlerinin çok çeşitli olması gibi sebepleri bünyesinde barındıran, kendine has özelliklere sahip bir ülke olduğundan, istihbarat ekolünü de kendisine uygun şekilde kurgulaması gerekmektedir. Dünyada istihbarat alanında güçlü olan ülkelerde yaşanan sistemsel ve teknolojik gelişmelerin Türk istihbarat sistemine uyarlanması önemli bir hususken, bu ülkelerden herhangi birinin istihbarat sistemini kendi kodlarına uyarlamadan doğrudan aynı şekilde almanın (kopyalamanın) yanlış bir düşünce pratiği olduğu söylenebilir. Türkiye istihbarat sistemini yeniden yapılandırırken elbette bir ekolü kendine örnek almalı ancak anlayış, yöntem ve pratik noktasında bu ekolü kendine uyarlamayı bilmelidir.

Kanımızca Türkiye’deki istihbarat sistemi iç-dış olarak yeniden yapılandırılması halinde, örnek alınabilecek en iyi model Birleşik Krallık’ın istihbarat sistemidir. İstihbarat sistemini 1568 yılında Kraliçe I. Elizabeth döneminde kurumsal kisveye büründürmeyi başaran⁵⁵⁰ Birleşik Krallık’ın uyguladığı istihbarat

⁵⁵⁰ Çağdaş manada kurumsal istihbarat faaliyetlerinin ilk örneklerinden olan İngiliz Gizli Servisi’nin temelleri 1530 yılında Thomas Cromwell tarafından atılmış olup, 1568 yılında Kraliçe I. Elizabeth döneminde “İngiliz Kraliyet Gizli Servisi” olarak kurumsallaşmıştır. Detaylı bilgi için bkz. İlhan Bahar, **Teşkilat-ı Mahsusa, MİT ve İstihbarat Örgütleri**, İstanbul, Kumsaati Yayınları, 2009, s. 499.

modeli, ne Türkiye’deki gibi tam merkeziyetçi ne de ABD’deki gibi yetkinin çok fazla bölündüğü bir sistemdir. Üzerinde çalışılması halinde, Birleşik Krallık’taki iç, dış ve teknik istihbarat servisinin yapılanmaları, işleyişleri ve birbiriyle uyumlu çalışma prensipleri analiz edilerek sistemin Türkiye’ye uygun bir hale getirmenin mümkün olabileceği değerlendirilmektedir. Birleşik Krallık’ta uygulanan sistem, ABD istihbarat sisteminde olduğu gibi farklı alanlarda haber toplama uygulamalarına olanak sağlayacak şekilde çok yönlülüğünün bulunması ve de gelişmiş koordinasyon ve denetim sistemlerinin bulunmasıyla da öne çıkmaktadır.

Birleşik Krallık’taki istihbarat servisleri, çok uzun yıllar boyunca sadece kendi alanlarında faaliyet yürütmesinden dolayı servislerin görev alanları, konuları, sorumlulukları ve yetkileri kemikleştiğinden, işleyişte bir sorun yahut aksaklık kolay kolay yaşanmamaktadır. MI5 konu olarak yurt içi faaliyetlerine yönelirken, MI6 ise deniz aşırı haber toplama ve operasyonel faaliyetlerde profesyonelleşmiştir. Teknik istihbarat servisi GCHQ ise teknik hususlarda farklı istihbarat servislerinin benzer çalışmalar yapmasının önüne geçmek suretiyle, kaynak ve emek israfını engellemekte ve de teknik istihbaratı konum olarak daha yukarı koyarak uzmanlaşmanın önünü açmaktadır.

Özetle bu üç ayrı beceri grubu, sürekli değişen tehditlere karşı Birleşik Krallık’ın güvende ve emniyette olmasını tesis etmek amacıyla, birbirini tamamlamayan bir yapıyı oluşturmaktadır. İngiliz istihbarat servisleri Başbakan’a karşı sorumludur. Bakanlar Kurulu ise gerekli durumlarda öncelikleri belirleme, servisler arası koordinasyonu oluşturma ve performans takibi gibi konularda yetkilidir. Genel olarak bakıldığında, ülkedeki istihbarat servisleri arasında her ne kadar bir rekabet bulunsa da, terörizm benzeri ortak tehditlerden ötürü iş birliğine yöneldikleri, birbirleriyle uyum içerisinde ve birbirlerini tamamlayan şekilde faaliyet yürüttükleri, ülkenin çıkarları doğrultusunda kenetlendikleri bir istihbarat yapılanması görülmektedir. İngiliz istihbarat kuruluşlarının bağlı oldukları “Ortak İstihbarat Komitesi (*Joint Intelligence Committee-JIC*)” sayesinde, servisler arasında eşgüdüm, koordinasyon ve verimli çalışma pratiği oluşturulmuştur. Koordinasyona atfedilen önem sayesinde, istihbarat servisleri arasında ortaya çıkabilecek muhtemel

görev çakışmaları engellenerek para, zaman, iş gücü ve kaynak israfının önüne geçilmiştir.

Türkiye'deki istihbarat ve kolluk kurumları arasında ise uzun yıllar boyunca koordinasyon ve iş birliğinden daha çok olumsuz anlamda bir rekabet söz konusu olmuştur. Bu kuruluşların temel amacı ulusal güvenlik ve milli çıkarlar olsa da, görev alanlarının birbirine iç içe geçmiş ve girift bir yapıda olması sebebiyle bu olumsuz durum meydana gelmektedir. ABD ve İngiltere ise çok uzun yıllar önce bu sıkıntıları yaşamış, akabinde ise servisler arası eşgüdüm, denge, kontrol ve koordinasyonu sağlamak amacıyla ABD'de “Ulusal İstihbarat Direktörlüğü Ofisi (*Director of National Intelligence-DNI*)”, İngiltere’de ise “Ortak İstihbarat Komitesi’ni (*Joint Intelligence Committee-JIC*)” inşa etmiştir. Türkiye’de de benzer amaçlarla kurumlar arasındaki koordinasyonun sağlanması ve faaliyetlerin eşgüdüm içerisinde yürütülmesi adına, Milli İstihbarat Koordinasyon Kurulu (MİKK) oluşturulmuş aynı zamanda istihbarat kuruluşları ve kolluk kuvvetleri arasındaki iletişimi sağlamak adına “Operasyonel Bilgi Paylaşım Sistemi (OBİPAS)”⁵⁵¹ etkin biçimde kullanılmaya başlanmıştır.

Ancak istihbarat sistemimizin iç-dış-teknik olarak tekrardan yapılandırılması durumunda, istihbari kuruluşlar arasındaki bilgi paylaşımı ve de koordinasyonun daha etkin hale getirilmesi, stratejik karar alma ve planlama süreçlerinin güçlendirmesi amacıyla ABD’deki DNI ya da İngiltere’deki JIC’e benzer şekilde “İstihbarat Koordinasyon Başkanlığı” ya da “Ulusal İstihbarat Merkezi” adı altında, istihbarat kuruluşlarının patronluğunu yapacak bir çatı istihbarat sistemi oluşturulması ya da mevcut haliyle MİKK’in yapısı ve görevlerinin tekrardan gözden geçirilerek daha fonksiyonel hale getirilmesi gerektiği düşünülmektedir. İstihbarat kuruluşları arasında koordinasyonun gelişmiş seviyede olması, kaynakların etkin kullanımına ve doğru istihbarata daha kolay şekilde ulaşmaya katkı sağlayacaktır.

MİT son zamanlarda dış istihbarat ve sınır ötesi operasyonel faaliyetlere geçmişe nazaran çok daha önem veren bir kisveye bürünse de, bu durumun MİT’in

⁵⁵¹ Bülent Aydemir, “İstihbaratta "OBİPAS" dönemi”, **Habertürk**, (Çevrimiçi) <https://www.haberturk.com/gundem/haber/1314332-istihbaratta-obipas-donemi>, 29 Mayıs 2021.

üst yönetiminin vizyonu ve siyasi iktidarın politikalarından kaynaklandığı değerlendirilmektedir. İktidarın ya da üst yönetimin değişmesi halinde MİT dış istihbarata bugünkü kadar önem verecek midir? Bu durumun herhangi bir garantisi bulunmamaktadır. Dolayısıyla dış istihbarat, kişilerin/iktidarların inisiyatifine bırakılmayacak derecede önemli bir konudur.

Üst düzey yetkilere sahip kişi, kurum ve kuruluşların uhdelerindeki imtiyaz ve yetkileri bırakmak istememeleri, dönüşüm süreçlerinde en çok görülen durumlardandır. Dolayısıyla bu tür yapıların mevzuatlarında, görev ve yetkilerine ilişkin değişime gidilmedikçe, sahip olduğu yetkilerden kendi istekleri doğrultusunda feragat etmelerine yönelik girişimde bulunmalarını beklemek yanlış olacaktır. Bu nedenle İngiliz modelinin Türkiye'ye uyarlanması halinde gerçekleştirilmesi gereken ilk adım; doğrudan Cumhurbaşkanı'na bağlı olarak çalışmalarını yürütmeye devam edecek olan MİT'in, yeni yapılanma sonrasında faaliyet alanı ve görev çerçevesinin mevzuatta net olarak çizilmesidir. MİT; iç, dış ve teknik istihbarattan sorumlu olan yapısından ayrıştırılıp; teşkilatın görev, yetki ve sorumluluk alanının espionaja dönük haber toplama faaliyetleri ve dış operasyonlar olduğunun belirtilmesi gerekmektedir.

Yeni dönemde dış istihbarat alanındaki haber toplama ve operasyonel çalışmaların çeşitliliğinin artırılması ve faaliyetlerin maskelenmesi adına, birçok Batılı devletin yaptığı ve kamuoyuna yansıdığı üzere vakıflar, dernekler, basın-yayın kuruluşları kurulmalı; halihazırda var olan ve yurt dışında faaliyet gösteren Türkiye Cumhuriyeti kurumları haber toplama faaliyetleri noktasında değerlendirilmelidir. Ayrıca dış operasyonel faaliyetlerin güçlendirilmesi adına ilerleyen başlıklarda değinileceği üzere birçok Batılı devletin kullandığı şekilde paramiliter yapılar ya da paralı askeri kuvvetler kurulması/geliştirilmesi de planlamalara dahil edilmelidir. Tüm bunlar yapılırken MİT'in görev, yetki ve sorumlulukları iç politika alanından mümkün olduğunca bağımsız olarak değerlendirilmelidir. Ancak önerilen sistemde

istihbarata karşı koyma (İKK) faaliyetleri, uzun yılların tecrübesi ve konunun diplomatik bir yönü bulunması⁵⁵² nedeniyle MİT'in içerisinde kalmalıdır.

MİT'in bir dış istihbarat servisi olarak tanımlanması akabinde, bir iç güvenlik bir de teknik istihbarat servisi oluşturulmasına ihtiyaç duyulacaktır.

Bu kapsamda ilk olarak, kuruluş sürecinin MİT'in himayesinde gerçekleşmesi ve burada çalışacak personele istihbarat servisi mantığı ve nosyonu yerleştirilmesi suretiyle, “Milli Güvenlik Teşkilatı Başkanlığı” ya da “İç İstihbarat Başkanlığı” adı altında bir iç güvenlik istihbaratı servisi kurulması önerilmektedir. MİT'in güvenlik istihbaratı konusundaki yetkilerinin aktarılacağı ve bu alanda çalışan uzman personelinin bir kısmının istihdam edileceği yeni iç güvenlik servisi; doğrudan Cumhurbaşkanı ya da İçişleri Bakanı'na bağlı şekilde çalışacak, ülke genelinde teşkilatlanmak suretiyle görev ve yetkileri kapsamında devletin kurumsal işleyişini ve anayasal sistemini koruyacak, toplumsal düzeni ve huzuru sağlayacak, zararlı akımları ve toplumsal olayları önceden tespit edecek, terörle mücadele kapsamında, terörün finansmanı, propagandası, üye kazanma faaliyetleri ve olası eylem planlarını deşifre ve engelleme faaliyetleri yürütecek bir yapıda olacaktır. Ayrıca Emniyet Genel Müdürlüğü ve de Jandarma Genel Komutanlığı'nın istihbarat birimlerinin yetkileri de bu yeni kurulacak iç güvenlik servisine aktarılacak olup, gerekmesi halinde uzman personeli de bu yeni kurulacak iç güvenlik servisinde istihdam edilecektir. “Milli Güvenlik Teşkilatı Başkanlığı” ya da “İç İstihbarat Başkanlığı” isimleri önerilen bu yeni yapının görev tanımı içerisinde, ülke dışarısında da bağlantıları bulunan iç tehditlere karşı MİT ile eşgüdüm içerisinde çalışmak da yer alacaktır.

Yeni oluşturulacak istihbarat yapılanmasında, iç ve dış istihbarat servislerinin ihtiyaçları kapsamında her türlü teknik istihbarat faaliyetinin gerçekleştirileceği bir teknik istihbarat teşkilatı da kurulmalıdır. “Dijital İstihbarat ve Bilgi Sistemleri Başkanlığı” adı altında kurulması önerilen bu yeni teknik istihbarat teşkilatı; istihbarat paydaşlarından gelecek talepler doğrultusunda sahip olduğu teknik

⁵⁵² Douglas H. Dearth and R. Thomas Goodden, **Strategic Intelligence: Theory and Application**, Washington, Defence Intelligence Agency, Washington D.C. 1995. (Akt. Özdağ, **İstihbarat Teorisi**, s. 117.) ve Herman, **a.g.e.**, p. 9-10.

imkanları kullanarak, yurt içinde ve de yurt dışında ses, görüntü, sinyal, uydu, bilişim konularında verilerin toplanıp analiz edileceği ve ilgili birimlere sunulacağı bir yapıda olacaktır. Ülkedeki istihbaratla görevli her bir kuruluşa kendine ait uydu sistemleri, keşif ve gözlem uçakları ve de sinyal istihbaratı için gerekli olan altyapıyı tesis etmek pahalı ve kaynak israfına yol açan bir metottur. Teknik istihbarat teşkilatının asıl varlık amacı istihbaratın sinyal, uydu ve telekomünikasyon boyutuyla ilgili faaliyetlerinin bir merkez üzerinden gerçekleştirilip, üretilen istihbaratın ilgili servise ulaştırılması prensibiyle çalışmak suretiyle, daha sağlıklı, sistematik ve verimli şekilde teknik faaliyetlerin yürütülmesine olanak sağlamaktadır. Bu açıdan kurum, etkin istihbarat yönetimi adına hızlandırıcı ve kolaylaştırıcı bir rol oynayacak, iç ve dış istihbaratın iş yükünü azaltacaktır. Gereken her türlü teknolojik yazılım ve altyapıya sahip olacak olan bu kurum, yurt içinde ve de yurt dışında, karada, denizde ve havada gereken tüm teknik istihbaratı toplamak için uydulara, insansız hava araçlarına, keşif ve gözlem uçaklarına, istihbarat gemilerine sahip olacak; analitik konularda uzmanlaşmış teknik istihbarat personeli ve analizciler tarafından bu yapı yönetilecektir. “Dijital İstihbarat ve Bilgi Sistemleri Başkanlığı’nın” etkin şekilde çalışabilmesi için, ülkedeki diğer istihbarat paydaşlarıyla ilişkisini güçlü tutması, talepleri hızlı ve güvenilir şekilde çözüme kavuşturup talep eden servislere bir an önce ulaştırması gerekmektedir. Bunların yanı sıra; uzay istihbaratı, bilişim sistemleri, telekomünikasyon, savunma sanayi, siber güvenlik ve siber saldırı gibi konulardaki her türlü yeni teknolojik gelişmeleri izlemek, gerekli olanları bünyesine katmak, yerli uydu sistemleri ile yazılımlar üreterek bu konulardaki projelere öncülük etmek ve ülkenin bilişim altyapısını her türlü siber saldırıya karşı korumak da bu kurumun görevleri arasında olacaktır.⁵⁵³ Diğer istihbarat servislerinin de olduğu gibi MİKK’in çatısı altında çalışacak “Dijital İstihbarat ve Bilgi Sistemleri Başkanlığı”, İngiltere’dekine benzer şekilde Dışişleri Bakanlığı’na ya da doğrudan Cumhurbaşkanı’na bağlı olarak faaliyetlerini yürütebilecektir. Söz konusu teknik istihbarat servisinin varlığı sayesinde, iç ve dış istihbarat servislerinde görev yapan istihbaratçılar, teknik konularla ilgilenmek

⁵⁵³ Çıtak, a.g.e., s. 360-362.

zorunda kalmayıp doğrudan haber toplama, analiz ve operasyonel çalışmalara odaklanabileceklerdir.

B. İstihbarat Mevzuatında Yapılabilecek Düzenlemeler

İstihbaratın; Anayasa Hukuku, Ceza Hukuku, İdare Hukuku gibi hukukun farklı dallarıyla iç içe olması aynı zamanda temel hak ve özgürlükler konusuyla doğrudan bağlantısı olması sebebiyle, akademik açıdan Kamu Hukuku içerisinde “İstihbarat Hukuku” başlığı altında bir alt dal olarak tanımlamak mümkündür. İstihbarat Hukuku; kurumsal anlamda istihbarat servislerinin yetkilerinin açıklanıp yasal çerçevenin ve denetim mekanizmalarının belirlendiği ayrıca faaliyet gerçekleştirilirken kişisel özgürlüklere ne ölçüde müdahale edilebileceğinin sınırlarının çizildiği bir disiplin olarak tanımlanabilir.

Hukuk devletinin en önemli ilkelerinden biri, devletin bütün işlem ve eylemlerinin hukuk kurallarına uygun şekilde icra edilmesidir. Özellikle de insanların temel hak ve özgürlüklerine müdahale gerektiren işlem ya da eylemlere ilişkin kanuni dayanakların yer aldığı mevzuatların, ayrıntılı ve hassas şekilde hazırlanması gerekmektedir.⁵⁵⁴ Her ne kadar güvenlik tehditleri ve çeşitleri günden güne artsa da, istihbarat servislerinin bu tehditlerle mücadelesini hukuki denetime açık şekilde, yasal sınırların dışına çıkmadan sürdürmesi gerekmektedir. İstihbaratla ilgili mevzuat oluşturulurken, istihbarat servislerinin görev ve yöntemlerine ilişkin bütün detaylar doğal olarak kanunda yazılamamaktadır. İstihbaratın doğasında gizlilik vardır ve bu sebeple de istihbarat servisleri çalışmaları esnasında hızlı karar verebilmeye, esnekliğe ihtiyaç duymaktadır. İstihbaratın bu çalışma stiline uygun, çağın güncelliğini yakalamış ve demokratik denetim ölçütlerini kurgulamış bir mevzuatın var olması, Türkiye’nin ve Türk istihbaratının faydasıdır.

Ülkemizde istihbarat ile ilgili ana mevzuat “2937 sayılı Devlet İstihbarat Hizmetleri ve Milli İstihbarat Teşkilatı Kanunu” olup bu kanun salt olarak MİT’in yapısını ele almaktan ziyade, bütünüyle devletin istihbarat faaliyetlerini ve kurumlar arası koordinasyonu da ele alarak, istihbarat ile alakalı faaliyetlere genel manada bir

⁵⁵⁴ Hasan Ateş, **a.g.e.**, s. 13.

çerçeve çizmektedir. 1983 yılında hazırlanan bu kanunun yayınlanmasından sonraki süreçte hem dünyanın hem de ülkemizin istihbarat anlayışı, gündemi, öncelikleri ve faaliyet yöntemleri değişikliğe uğramıştır. Bu sebeple de ülkemizin istihbarat mevzuatının güncellenmesi ihtiyacı artık ötelenemeyecek bir konu haline gelmiştir. 2014 yılında çıkarılan 6532 sayılı kanun ile 2937 sayılı kanunda yapılan düzenlemelerin, Türk istihbaratı açısından milat niteliğinde olduğu söylenebilir. MİT'e esneklik imkanı çok fazla tanımayan ve 1980'li yılların bakış açısıyla hazırlanan kanunda yapılan güncellemeler sayesinde, teşkilatın yetkisi olmadığı için yapamadığı yahut faaliyet gereği hukuki bir zemin olmadan yapmak zorunda kaldığı hususlar noktasında, ihtiyaç duyduğu yasal zemin oluşturulmuştur. Bu düzenlemeyle beraber MİT'in görev alanları genişletilip yetkileri güçlendirilerek, faaliyetleri için gereken kanuni zeminin sınırları daha somut hale getirilmiştir.

2014 senesine kadar yurt dışında operasyon yapma yetkisi kanunda net bir şekilde belirtilmeyen, tüm özel-tüzel kişilerden bilgi-belge talep edebilme konusunu düzenlemeyen ve buna bir yaptırım uygulamayan, faaliyet gereği her türlü kişi, örgüt, kuruluşla irtibat kurma yetkisini belirtmeyen, yahut bu tür faaliyetler yapılırsa dahi kanuni güvence sağlayamayan bir MİT mevzuatı varken; 6532 sayılı yasayla beraber MİT'in yetkileri artırılarak teşkilata daha etkin bir rol verilmiş ve yurt dışındaki karşılık istihbarat servisleriyle hukuki açıdan daha denk bir seviyeye getirilmesi hedeflenmiştir. Espiyonaj kapsamında sınır ötesinde haber toplama ve operasyonel faaliyetler gerçekleştirebilme, teknik imkanlar vasıtasıyla her türlü istihbaratı toplayabilme, faaliyet alanına giren konularda bütün kurum, kuruluş, şirket ve şahıslardan her türlü bilgi, belge, kayıtları temin edebilme ve gerektiğinde her türlü yerli veyahut yabancı kurum, oluşum, örgüt ve şahıslara görüşebilme gibi yetkilerle donatılan MİT; bu sayede kurumlar üstü bir kisveye büründürülmüş ve daha etkin faaliyet yürütmeye haiz bir konuma getirilmiştir.

Ancak yapılan bu kapsamlı değişikliklere rağmen bazı hususlarda ihtiyaç duyulan noktalar göze çarpmaktadır. İstihbarat alanında her geçen gün değişimlerin yaşandığı, farklı yöntemlerin geliştirildiği, yeni tehditlerin ortaya çıktığı bir çağda, devletin istihbarat servisinin görev ve yetkileriyle ilgili mevzuatın güncellenmesi için 30 yılı aşkın süre geçmesi Türk istihbaratının aleyhine olmuştur. Bu süreç içerisinde

MİT, faaliyetlerini ve görev alanlarını her ne kadar çağın şartlarına uygun şekilde esnetmeye çalışsa da, mevzuatın yetersiz kalışı birçok noktada faaliyetlerin önünü tıkamıştır.⁵⁵⁵

Genel olarak baktığımızda ise 6532 sayılı düzenlemenin, ülkenin istihbarat yapılanmasını ve bu alandaki kurumların iş bölümünü düzenlemekten ziyade MİT'in görev, sorumluluk ve yetkilerinin artırımı ile teşkilatın denetimi gibi alanlarla sınırlı kaldığını görmekteyiz. Uzun yıllar süregelen iç ve dış istihbaratın ayrılması yönündeki beklentiler sonucunda, 1990'lı ve 2000'li yıllarda yapılan girişimlerin sonuçsuz ya da kadük kalmasında en büyük etkenin, iç ve dış istihbarata yönelik ayrı mevzuatların daha meydana getirilmeden, yeni kurumların oluşturulmasından kaynaklandığını söyleyebiliriz. Türk istihbarat sisteminde ilerleyen dönemde konu ölçekli yapılanmaya gidilmesine karar verilmesi halinde, üzerinde çalışılması gereken en önemli husus, istihbarat servislerinin yetki, görev ve sorumluluk alanlarının belirlendiği mevzuatlarının, açıklayıcı ve eksiksiz şekilde öncelikli olarak oluşturulmasıdır.

Yeni bir iç istihbarat servisi kurulması halinde, mevzuatındaki haber toplama yetkilerinin; faaliyet alanına giren hususlarda ülke içerisindeki tüm kurum ve şahıslardan her türlü bilgi ve belgeyi temin edebilme, bunun yanında her türlü oluşum, örgüt ve şahıslarla görüşebilme gibi hususları kapsamı gerekmektedir. Ayrıca söz konusu yetkilerin, MİT'in haber toplama faaliyetlerindeki sahip olduğu yetkilere ve yaptırım gücüne denk olması icap etmektedir. Haber toplama faaliyeti yürütecek iç-dış ve teknik istihbarat kuruluşların faaliyet alanları ve sorumluluklarına ilişkin yasaların kazuistik biçimde hazırlanması halinde, Türk istihbaratının yeni yapılanmaya daha hazırlıklı ve etkin bir şekilde geçeceği ve kurumların daha verimli çalışacağı değerlendirilmektedir.

Yeni hazırlanacak istihbarat mevzuatı çalışmaları esnasında yapılabilecek düzenlemelerden birisi de, güncel haliyle anayasada yer almayan devletin istihbarat fonksiyonunun anayasal bir zemine kavuşturulmasıdır. Zira istihbarat gibi devletin en ciddi ve önemli faaliyetlerinden birinin ve bu alanda yetki ve görevler açısından

⁵⁵⁵ Çıtak, a.g.e., s. 329-330.

kurumlar üstü bir konuma sahip olan MİT'in anayasada yer almayışının mantıklı bir açıklaması bulunmamaktadır. Bununla birlikte istihbarat mevzuatının MİT'in görevlerinin, yetkilerinin yanı sıra; denetim mekanizmalarının da ayrıntılı şekilde açıklandığı, hangi durumlarda kişilerin özel hayatına müdahale edilebileceği ve kişisel verilerine ulaşılabileceğinin detaylandırıldığı, ülkedeki tüm istihbarat yapılarının ve bu doğrultuda inşa edilecek kurumların görev ve yetki sınırlarının belirlendiği, geniş kapsamlı ve detaylı bir hale kavuşturulması da önem arz etmektedir.

Türk istihbarat mevzuatında yapılabilecek düzenlemelerden bir diğeri ise artık gelişmiş olarak kabul edilen bütün ülkelerin istihbarat servislerinin temel çalışma alanlarından biri haline gelen ve yasalarında görev alanı olarak belirtilen ekonomik istihbarat faaliyetleri konusunda, MİT'in kanuni zeminde yetkilendirilmesidir. Bu noktada MİT'in görev alanlarının düzenlendiği 2937 sayılı kanunun 4. maddesine “*ülke içinde ve dışında milli menfaatler doğrultusunda ekonomik istihbarat faaliyetleri gerçekleştirmek*” şeklinde bir ibare eklenmesinde fayda görülmektedir. Her ne kadar istihbaratın doğasında gizlilik olması sebebiyle istihbaratla ilgili mevzuat oluşturulurken istihbarat servislerinin görev alanlarına ilişkin bütün detaylar kanunda yazılamasa da, ekonominin önemli bir konu olması nedeniyle mevzuat metninde belirtilmesi yararlı olacaktır.

Ayrıca önümüzdeki yıllarda yapay zeka teknolojisinin istihbarat sektöründe daha çok kullanılarak bu sistemler sayesinde kişilere ait uçsuz bucaksız verilerin işlenip analiz edilmesi suretiyle istihbari profillemeye çalışmalarının daha sık yapılacağı, temel hak ve özgürlüklerin ihlali noktasında tartışmaların daha da artacağını göstermektedir. Günümüzde istihbarat mevzuatı açısından eksiklikleri bulunan bir devletin istihbarat servislerinin gerçekleştirdiği faaliyetler, bilhassa temel hak ve özgürlükler açısından bahse konu devlete uluslararası hukuk önünde sıkıntılar oluşturabilmektedir. Çalışmaya konu olan Birleşik Krallık'ın istihbarat mevzuatına baktığımızda, her ne kadar ülkede yazılı bir anayasa geleneği bulunmasa ve de hukuk geleneğinde yasalar ağırlıkta olmasa da, sadece istihbarat alanında on taneden fazla

kanun saymak mümkündür.⁵⁵⁶ Keza bu sayı ABD’de daha da fazladır. Bu durumun temel gerekçesi ise istihbarat servislerinin görev, yetki ve de sorumluluk alanlarının net biçimde belli edilerek, hem faaliyeti güvence altına almak hem de belirsizlikleri ortadan kaldırmaktır. Bu noktada Türkiye’nin istihbarat ihtiyacı doğrultusunda yeni kurulacak yapıların öncelikle hukuksal zeminlerinin oluşturulması, mevcut yapıdaki MİT’in görev ve yetki alanlarının, potansiyel tehditler doğrultusunda uydu, siber güvenlik ve teknolojik gelişmelere göre güncellenmesi, mevzuatın çağın koşullarına uygun, esnekliğe olanak sağlayacak ve de denetim mekanizmalarının nasıl işletileceğinin net şekilde belirtildiği bir hale getirilmesine ihtiyaç duyulmaktadır.⁵⁵⁷

Tüm bunların yanı sıra, “İstihbarat Hukuku” alanında dünyadaki gelişmeleri takip edecek, mevzuatın güncellenmesine ve de geliştirilmesine katkı sağlayacak akademik düzeyde uzman kişilerin yetiştirilmesi de Türk istihbarat sistemi açısından faydalı olacaktır.

C. İstihbari Delillerin Soruşturma ve Kovuşturmalarda Kullanılması

Günümüz dünyasında terör, casusluk, organize ve de mali suçlar başta olmak üzere birçok kategorik suçla mücadele etmek için istihbaratın yöntem ve teknikleri yaygın bir şekilde kullanılmaktadır. Bir suçun meydana gelmesi akabinde adli işlemler başlatılabilmektedir. Ancak suçun meydana gelmeden önlenmesi ve varlığının ortaya çıkarılması ise istihbaratın görevidir. Bahsedilen önleyici istihbaratın yanı sıra, adli olayların aydınlatılmasında kullanılan suç istihbaratı ve kriminal istihbarat gibi adli alan kapsamında olan kolluk istihbaratı çeşitleri de bulunmaktadır. İstihbari saikle gerçekleştirilen izleme ve dinleme faaliyetleri esnasında elde edilen delillerin ülkemizde hukuki delil olarak mahkeme önünde kabul görmesi noktasında yasal bir düzenleme bulunmamasından dolayı, suçla ilgili emarelerin bulunması akabinde istihbari sürecin adli sürece dönüştürülmesi, hukuki delil elde etme açısından zorunluluk arz etmektedir. Dolayısıyla mevcut sistemde

⁵⁵⁶ Eren, **a.g.e.**, s. 115.

⁵⁵⁷ Çıtak, **a.g.e.**, s. 332.

istihbaratın amacı; potansiyel bir suç faaliyetini daha harekete geçmeden tespit ederek, suça ilişkin adli soruşturma başlatılmasına olanak sağlayacak “başlangıç şüphesini” adli makamlara sunmak ve adli sürecin başlatılmasını sağlamaktır. İstihbarat, siyasi karar mercilerinin stratejik ve politik kararlar alması noktasında ne kadar önemliyse, adli makamların da soruşturma ve kovuşturma aşamasında karar alma stratejilerini oluşturmada o denli önem arz etmektedir.⁵⁵⁸ Adli süreç başlatılarak yapılan izleme ve dinlemelerde ulaşılan deliller, soruşturma ve kovuşturma aşamasında nihai karar verilirken kritik öneme sahip olabilmektedir. Özetle, mevcut sistemimizde milli güvenlik ve de kamu düzenine karşı tehditlere yönelik istihbarat teşkilatı ile adli makamların eşgüdümlü şekilde çalışması, suçla mücadelede başarıya ulaşmayı sağlayacak en önemli faktörlerden biri olarak öne çıkmaktadır.

Türk istihbaratının çağa uygun şekilde daha etkin çalışabilmesi ve faaliyetlerinin bir sonuca ulaştırılabilmesi adına yapılabilecek en önemli düzenlemelerden birisi; istihbarat servisinin elde ettiği somut ve kanıtlanabilir istihbari delillerin mahkeme nezdinde geçerli delil kabul edilmemesinden kaynaklı oluşan problemlerin giderilmesi ve bu noktada gerekli mevzuat düzenlemelerinin gerçekleştirilmesidir. İstihbarat servislerinin elde ettiği delillerin mahkemelerde geçerli delil olarak kabul edilmesi hususu, uzun yıllardır insan hakları bağlamında hep tartışma oluşturan bir konu olmuştur. Bu delillerin mahkemede kullanılmasına karşı olanlar endişelerini dile getirmişler, bu durumun mahkemelerde devletle birey arasında silahların eşitliği ilkesine açık bir aykırılık olacağını savunmuşlardır.

Ancak suç oluşturan birtakım fiillerin, oluştuğu esnadaki şartlar sebebiyle (zaman darlığı, olayın aniden gerçekleşmesi vb.), istihbari süreç adli sürece dönüştürülememekte, dolayısıyla da kolluk kuvvetlerinin adli delil toplaması mümkün olmamaktadır. Bu tür durumlarda da istihbarat servislerinin kullandığı yöntemler vasıtasıyla yaptığı çalışmalar, olayın çözümlenmesi adına somut kanıtlar ortaya koyabilmektedir. Kanımızca, casusluk, devletin güvenliğe karşı işlenen suçlar veyahut terörle mücadele kapsamında görülen davalarda, istihbarat teşkilatının

⁵⁵⁸ Şenol Çınar, **a.g.e.**, s. 115.

15 Temmuz darbe girişimi sonrasında yapılan çalışmalarda, FETÖ mensuplarının haberleşme programı olarak kullandıkları ByLock programının MİT tarafından deşifre edilmesi, akabinde kullanıcılarının ve program üzerinden yapılan yazışmaların yapılan yargılamalarda örgüt üyeliği delili olarak gösterilmesi, bu yönde atılan önemli bir adım olarak görülebilir.⁵⁶¹ Fakat bu durumun mevzuatta yer almaması, benzer terör ya da casusluk davalarında MİT'in elde ettiği delillerin mahkemelerde delil olarak kabul edilmemesi; hem dava süreçlerinin uzamasına hem de MİT'in çalışmalarının hukuki platformda sonuçlandırılmamasıyla neticelenmektedir. Uzun çalışmalar sonucunda elde edilen istihbari ürün muhakeme safhasında geçerli olmuyorsa, yapılan onca çalışmanın emek, para, iş gücü ve de zaman kaybına yol açacağını kestirmek zor olmayacaktır. Türk istihbarat mevzuatı gereğince MİT tarafından derlenen somut, kanıtlanabilir istihbari delillerin mahkemelerde delil olarak kullanılabileceğine ilişkin yasal bir düzenlemenin olmaması bu açıdan bir eksiklik olarak öne çıkmaktadır.

Bahse konu gerekçelerden ve diğer ülke örneklerinden hareketle, terör faaliyetleri ve casusluk ile ilgili yargılamalarda MİT'in mahkemeye sunduğu somut istihbari kanıtların geçerli delil sayılması bakımından, 2937 sayılı MİT Kanunu'na *"MİT'in bu kanundan kaynaklı yetkileri doğrultusunda gerçekleştirdiği istihbari faaliyetler neticesinde, elde ettiği somut ve kanıtlanabilir sonuçlar, devletin güvenliğe karşı işlenen suçlar ile terör ve casusluk suçlarını kapsayan ceza yargılamalarında delil olarak kullanılabilecektir"* şeklinde bir ek madde eklenmesi, bu açıdan yararlı olacaktır.

Ayrıca TCK'nın İkinci Kitap/Dördüncü Kısım/Yedinci Bölümündeki *"Devlet Sırlarına Karşı Suçlar ve Casusluk"* suçları ile ilgili başlıkta, Ceza Muhakemeleri Kanunu'nun İkinci Kitap/Birinci Kısım/İkinci Bölümündeki *"Soruşturma İşlemleri"* başlığında ve de 3713 sayılı Terörle Mücadele Kanunu'nda bu minvalde gerekli düzenlemeler yapılması uygun olacaktır. Kanımızca bu tür bir düzenleme yapılması, terörle mücadele ve casusluğa karşı koymada daha etkin mücadele sergilenmesine

⁵⁶¹ "Yargıtay Ceza Genel Kurulundan ByLock içtihadı", **Anadolu Ajansı**, (Çevrimiçi) <https://www.aa.com.tr/tr/turkiye/yargitay-ceza-genel-kurulundan-bylock-ictihadi/1435224>, 30 Ocak 2022.

sebepler olacak ve de bu tür faaliyetlerin engellenmesinde caydırıcılık oranının artmasını sağlayacaktır.

D. Yurt Dışı Haber Toplama Yetkilerinin ve Operasyonel Faaliyetlerin Güçlendirilmesi

Günümüzde dünya siyasetinde söz sahibi olan ülkelerin dış istihbarat teşkilatlarının önemli görevlerinden birisi; hasım devletlerin sınırları içerisinde haber toplama faaliyetleri gerçekleştirmenin yanı sıra, örtülü operasyon ve gizli istihbarat operasyonları yapmak suretiyle devletlerinin çıkarlarını korumaktır. Yurt dışında gizli istihbarat operasyonları gerçekleştirmek, aynı zamanda devletin diğer devletler nezdinde yaptığı bir güç gösterisi olup, devletin imajını ve itibarını yükselten ve güçlü devlet profili çizdiren bir eylemdir. Örneğin İsrail her ne kadar sınırlı yüz ölçümüne sahip bir ülke olsa da, dünyaya meydan okuyan bir ülke olmasını istihbarat servisleri MOSSAD ve AMAN'ın sınır ötesi operasyonlar için oluşturduğu “*Sayeret Matkal*” ve benzeri birliklerin gerçekleştirdiği operasyonlara ve bu operasyonlar sayesinde çizdiği istihbaratı güçlü devlet imajına borçludur. Benzer durum sınır ötesi operasyonlarda uzmanlaşmış MI6 sayesinde Birleşik Krallık, CIA sayesinde ABD, SVR ve GRU sayesinde Rusya ve DGSE sayesinde Fransa gibi ülkeler için de geçerlidir. Özellikle ABD, Birleşik Krallık, Rusya ve İsrail’de yurt dışında operasyonel faaliyet gerçekleştiren istihbarat servislerine verilen “öldürme yetkisi” bu açıdan dikkate değerdir.

İstihbarat yapılanması konusunda Türkiye’ye örnek olarak verdiğimiz İngiliz istihbarat sistemine bakıldığında, sahip olduğu prestijini dış istihbarat servisi MI6’in ülkenin çıkarları doğrultusunda yaptığı yurt dışı operasyonel faaliyetlere ve bu minvalde servis bünyesinde ihdas edilen sınır ötesi operasyonel faaliyet birimi “SAS/SAE” gibi özel operasyonel birimlerine borçlu olduğunu görürüz. MI6 bünyesinde kurulan farklı özel operasyon birimleri ve servise verilen esnek yetkiler, İngiltere’ye uluslararası arenada avantaj ve prestij olarak geri dönmüştür. İstihbaratın algı ve psikolojik harp yönünün, bilhassa sınır ötesi çalışmalarda daha çok ortaya çıktığını iyi bilen İngilizler, MI6’in sınır ötesinde gerçekleştirdiği başarılı

operasyonların oluşturduğu olumlu havayı kullanarak psikolojik üstünlüğü ele geçirmiş, bu sayede dünya üzerinde stratejik manada kural koyan devlet rolünü üstlenmişlerdir. Bu sayede İngilizler, hem diğer devletler üzerinde tahakküm kurmuş hem de XX. yüzyılda vuku bulan iki dünya savaşından da galibiyetle çıkmıştır.⁵⁶² Dolayısıyla İngiltere'nin istihbarat sistemindeki espionaj; sınır ötesinde haber toplama faaliyetlerinin yanı sıra, toplanan bilgiler doğrultusunda ülke çıkarları adına gerçekleştirilen operasyonel faaliyetleri de görevleri arasına almaktadır. İngiliz gezgin ve yazar Ranulph Fiennes, “*Feather Men*” adlı eserinde MI6'in sınır ötesi operasyonel faaliyet birimi olan SAS ile ilgili olarak; kabile yönetim biçimine sahip Umman'da, İngilizler ile petrol anlaşması imzalayacak kişinin kabilenin başına gelebilmesi adına, o şahsın üç kardeşinin SAS tarafından yürütülen gizli operasyonlarla öldürüldüğünü anlatmıştır. Birleşik Krallık'ın çıkarlarını korumak adına yapılan bu operasyon sayesinde, İngilizlerle iş birliği yapacak şahsın iktidarı garantiye alınmış ve bu sayede gelecekte yapılacak petrol ticaretine ilişkin planlamalar şansa bırakılmamıştır.⁵⁶³

Keza ABD de 11 Eylül saldırılarından sonra, terör saldırılarının yenilenmemesi için ülke dışındaki istihbari operasyonları artırmış, düşmanlarını izlemek yerine imha etme çalışmalarına daha çok ağırlık vermiş, haber toplama faaliyetleri ile istihbari operasyonlar arasındaki ilişkiyi geliştirmek adına sürekli gözetleme metodunu hayata geçirmiştir. Bu düzlemde de uluslararası boyutta terörle mücadelede, “balıkçı” konsepti terk edilerek “avcı” konseptine geçilmiştir. Bu yeni model de “hedefli öldürme kampanyası” olarak adlandırılmıştır.⁵⁶⁴ Rusya da ise “*Wagner Grubu*” olarak bilinen paramiliter yapı, dünyanın farklı bölgelerinde yaptığı istihbari ve askeri operasyonlarla son yıllarda adından sıkça söz ettirmiştir.⁵⁶⁵

⁵⁶² Eren, **a.g.e.**, s. 119.

⁵⁶³ Ranulph Fiennes, **The Feather Men**, Penguin Books, 1992., p. 112. (Akt. Eren, **a.g.e.**, s. 97-98.)

⁵⁶⁴ Daniel Byman, “Targeted killing, American-style”, **Los Angeles Times**, (Çevrimiçi) <https://www.latimes.com/archives/la-xpm-2006-jan-20-oe-byman20.1-story.html> (Akt. Sait Yılmaz, Terörle Mücadele ve İstihbarat, **Turan Stratejik Araştırmalar Merkezi**, (Çevrimiçi) <https://www.turansam.org/makale.php?id=4097>) 15 Ağustos 2021.

⁵⁶⁵ Rus paralı askerlik şirketi Wagner Grubu'na ilişkin detaylı bilgi için bkz: “Wagner Grubu: Rusya'nın Ukrayna savaşında da kullandığı iddia edilen paralı askerler”, **BBC**, (Çevrimiçi) <https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-60982254>, 3 Ağustos 2022.

Ülkemizde istihbaratın tek bir çatı altında yürütülmesi ve ülkenin sürekli olarak terör tehdidi altında olması sebebiyle, MİT uzun yıllar boyunca enerjisini espionaj ve yurt dışındaki operasyonel çalışmalardan ziyade doğal olarak büyük ölçüde iç güvenliğe ve terör faaliyetlerinin engellenmesi çalışmalarına harcamak durumunda kalmıştır. Ayrıca Türkiye’deki FETÖ, PKK, DHKP-C gibi birçok terör örgütü mensubunun yasadışı yollarda yurt dışına giderek örgüt faaliyetlerini, propagandalarını devam ettirebildikleri kamuoyuna sıkça yansımaktadır. Özellikle 1990’lı yıllarda birçok PKK ve yasadışı sol örgüt mensubu, Batılı ülkelere kaçmış ve o ülkelerden siyasi sığınmacı statüsü kazanarak hayatlarını devam ettirmiştir. Bunun yanı sıra Suriye, İran ve de Irak başta olmak üzere pek çok ülkede Türkiye’ye yönelik terör yapılanmaları var olsa da, uzun yıllar boyunca MİT’e bu yapılanmalara müdahale etme konusunda operasyon yapma yetkisi yasal zeminde 2937 sayılı kanun üzerinden açıkça verilmediği ileri sürülmüştür.

Türkiye’nin jeopolitik konumu ve öneminin getirdiği potansiyelin dikkat çekici oluşu, sürekli iç karışıklık yaşayan Ortadoğu ülkelerine sınırlarının bulunması, sahip olduğu toprakların yüzyıllardır farklı devletlerin hedefinde olması gibi sebeplerin oluşturduğu durum nedeniyle, etkin ve kaliteli stratejik istihbarat faaliyetleri yürütmek, ülkenin bekası açısından kritik öneme haizdir. Bu sebeplerden dolayı Türk istihbaratı, son dönemde dış istihbaratı ve operasyonel faaliyetleri çok daha önemseyen bir yaklaşım sergilemektedir. MİT’in sınır ötesinde operasyon yapabilmesine zemin oluşturacak bir kanuni düzenlemenin olmadığı yönündeki görüşler sonrasında, MİT’e yasal olarak yurt dışında operasyon yapma yetkisinin 2937 sayılı kanun üzerinden tanınması oldukça geç bir tarihte Nisan 2014’te gerçekleşmiştir. Yeni düzenlemede MİT’e doğrudan yurt dışında operasyon yapma yetkisi lafzi olarak belirtilmese de “*dış güvenlik, terörle mücadele ve milli güvenliğe ilişkin konularda Bakanlar Kurulu’nca verilen görevleri yerine getirmek*” hükmü doğrultusunda MİT’in yurt dışında istihbari operasyonlar gerçekleştirebilmesinin kanuni zeminde önü açılmıştır.⁵⁶⁶ 15 Temmuz 2016’daki darbe girişimi ertesinde, istihbaratta yapılanma tartışmaları tekrardan alevlense de iç ve dış istihbaratın

⁵⁶⁶ 2937 sayılı kanun md. 4/h (Ek: 17/4/2014-6532/1 md.); “*Dış güvenlik, terörle mücadele ve milli güvenliğe ilişkin konularda Cumhurbaşkanınca verilen görevleri yerine getirmek.*”

ayrılması gerçekleşmemiştir. Fakat MİT içerisinde dış istihbarat ile özel operasyon birimleri birbirinden ayrılmış ve özel operasyon faaliyetlerinden sorumlu yeni müsteşar yardımcılığı ihdas edilmiştir.⁵⁶⁷ Bu gelişmelerden sonra MİT; Suriye, Irak, Afrika, Orta Asya ve Balkanlarda birçok başarılı operasyona imza atmış, bahse konu operasyonlardan rehinelerin kurtarılması, terör örgütü üyelerinin yakalanarak Türkiye'ye getirilmesi gibi pek çoğu da kamuoyuna yansımıştır.

Türkiye'nin 1923'ten bu yana sürekli olarak iç tehditlerle uğraşmak zorunda kalması ve tehdit mantalitesinin daha çok iç meseleler üzerinden yorumlanması sebebiyle sınır ötesi haber toplama faaliyetleri ve operasyonlara yeterince ağırlık verilmemesi makul kabul edilebilse de, bilhassa son yıllarda aktif ve etkin dış politika modelini benimseyen devletin artık bu konuyu ikinci plana atma şansı bulunmamaktadır. Dolayısıyla bu noktadan sonra Türkiye'nin yurt dışında operasyonel faaliyetlerini daha etkin ve güçlü yapabilmesi adına; istihbarat sisteminin iç-dış olarak ayrılması halinde dış istihbarat servisi bünyesinde faaliyet gösterecek operasyon biriminin yetki ve kabiliyetinin artırılması; ülkenin bekasının korunması, devlete karşı zararlı oluşumların faaliyetlerinin akamete uğratılması bağlamında bir gereklilik arz etmektedir. Bu kapsamda operasyonel hareket konseptine uygun olarak, istihbarat teşkilatının yurt dışında gerekli durumlarda her türlü silah, sistem, teçhizat ve yöntemi kullanabilmesi, hatta gerektiğinde ABD, Birleşik Krallık, Rusya ve İsrail'deki dış istihbarat servislerinin sahip olduğu "öldürme yetkisi" de dahil olmak üzere esnek yetkilere kavuşturulması adına mevzuatın güncellenmesinin faydalı olacağı değerlendirilmektedir. Bunun yanı sıra ABD, Rusya, Birleşik Krallık ve daha birçok devletin sahip olduğu özel askeri şirketlerin ve paramiliter grupların, istihbarat servisi kontrolünde kurulması/geliştirilmesi ve sınır ötesi faaliyetlerde kullanılması da önem arz etmektedir.

Soğuk Savaş akabinde ortaya çıkan ve 11 Eylül saldırıları sonrasında iyice gündeme gelen özel askeri şirketler, operasyonel kıvraklık sağlayan esnek yapıları

⁵⁶⁷ Bülent Aydemir, "İstihbaratta yeni yapılanma başladı", **Habertürk**, 06 Kasım 2016, (Çevrimiçi) <https://www.haberturk.com/gundem/haber/1320085-istihbaratta-yeni-yapilanma-basladi>, 03 Eylül 2021.

sayesinde hedef ülkelere yönelik haber toplama, operasyonel lojistik destek sağlama gibi imkanlar oluşturmaktadır. Özellikle ABD'nin, bu tür askeri şirketler vasıtasıyla Afganistan'da ve Irak'ta birçok operasyona imza attığı bilinmektedir. Bu kapsamda önümüzdeki dönemde Türkiye'nin, milli çıkarlarını küresel arenada koruması, dünya siyasetinde başat aktörlerden biri haline gelmesi ve güçlü devlet imajını daha da pekiştirmesi için ülkemize yönelik tehdit oluşturan unsurların var olduğu bölgelerde operasyonel faaliyetlerin artırılması ve bu doğrultuda MİT'in yurt dışındaki faaliyet yetkilerinin, imkanlarının ve personel oranının daha çok artırılması beklenmektedir.

Son olarak, İngiliz ve ABD istihbarat servislerini beyazperdede şaşırtıcı bir şekilde anlatan ve güçlü imaj çizdiren en meşhur yapımlardan olan *James Bond* ve *Görevimiz Tehlike* gibi filmler, bahse konu ülkelerin istihbarat servislerindeki özel operasyon birimlerinin sınır ötesindeki faaliyetlerini konu almakta ve istihbarat servislerinin gücünü, en özel ve güçlü birimleri üzerinden anlatmaktadır. Bu tür kurgular gerçek hayatla çok uyuşmasa da, söz konusu filmlerde de görüldüğü üzere bir ülkenin istihbarat servisinin prestijinin, özel operasyon birimlerinin dünyada ses getiren faaliyetleri ile doğru orantılı olduğu rahatlıkla söylenebilmektedir.

E. Değişen İstihbarat Paradigması ve Geleceğe Dönük İstihbarat Kurgusu

XXI. yüzyılın getirdiği yeni olgular her alanda olduğu üzere istihbaratta da etkisini hissettirmiş, istihbaratı bir dönüşüm ve güncelleme sürecine mecbur kılmıştır. Yunanlı filozof Heraklitos'un "*Değişmeyen tek şey değişimin ta kendisidir*" ilkesi, var olan en eski mesleklerden biri olarak bilinen istihbarat için de geçerlidir. İstihbaratın temel öğeleri ve amacı aynı kalmakla birlikte, yöntem ve çalışma biçimleri devamlı olarak değişecek ve gelişecektir. 20-30 yıl önceki güvenlik ve istihbarat anlayışıyla bugünkü güvenlik ve istihbarat anlayışının farklı olması, önümüzdeki dönemde bu disiplinler üzerinde birçok değişimin yaşanacağını ispatlamaktadır. Türk istihbarat sistemini de kaçınılmaz şekilde etkileyen bu dönüşüm sürecinin, dünya durdukça devam edecek olması yadsınamayacak bir gerçektir.

Bilgiye erişme yöntemlerinin ve bilgi piramidinin gerçek manada evrim geçirdiği çağımızda, bilgi temeli üzerinde yükselen istihbaratı da yaşanan bu büyük değişimden münferit olarak ele almak mümkün gözükmemektedir. Çünkü en temel tanımıyla istihbarat, gelecek hakkındadır ve gelecekte ne olacağıyla ilgilenmektedir.⁵⁶⁸ Bu sebepten dolayı devletler, istihbarat sistemlerinin değişen paradigmaya uyum gösterebilmesi adına, istihbarat anlayış ve yöntemleri ile bilgi toplama mekanizmalarını sürekli olarak güncellemek durumundadırlar.

Son 20 yılda küreselleşme sürecinin hızlanması ve teknolojik gelişmeler, dünya üzerindeki bilgiye ulaşma yöntemleri üzerinde bugüne kadar görülmemiş bir etki oluşturmuştur. XX. yüzyıl başlarında birçok ülke, istihbarat politikaları doğrultusunda kurumsal istihbarat servisleri inşa ederek, bu kurumlar üzerinden birbirlerine yönelik espionaj faaliyetleri gerçekleştirmiştir. Bu yüzyıl içerisinde icat edilen sinyal, uydu, radar ve bilgisayar sistemleri gibi teknolojik yeniliklerden, istihbarat servisleri de imkanları ölçüsünde yararlanmışlardır. XX. yüzyıl ortalarında hızlanmaya başlayan küreselleşme politikaları, istihbarata yeni tehdit ve çalışma alanları oluştururken, diğer yandan da yeni teknik imkan ve yetenekler sunmuştur. Tehdit çeşitlerinin çoğalması ve bu durumun devamlılık arz etmesi, istihbarat servislerini daha geniş bir yelpazede faaliyet yürütmeye, imkanlarını genişletmeye ve dönüşüme zorlamıştır.

Soğuk Savaş'ın sona ermesi, devletlerin istihbarat anlayışında, faaliyetlerinde ve örgütlenmesinde paradigma değişikliğine gitmesine sebep olmuştur. Soğuk Savaş boyunca tehdit algısı doğrudan askeri sebeplere dayanırken, savaş sonrasında ise yaşanan teknoloji devrimiyle birlikte tehdit ve kabiliyet alanı oldukça genişlemiştir. Yüzyılın başında hasım devletlerin askeri yetenekleri ve politik gelişmeleri hakkında haber toplamak yeterli görünürken, günümüzde ise yaşanan bilgi devrimi sayesinde ekonomik, teknolojik, biyografik, siyasi, enerji, siber, uydu istihbaratı gibi birçok farklı alanda istihbari haber toplama faaliyetleri gerçekleştirilmektedir.

⁵⁶⁸ Robert M. Clark, **Intelligence Analysis: A Target Centric Approach**, Washington DC, CQ Press, 2007, p. 172.

İstihbaratın faaliyet alanının genişlemesi, istihbaratı istihbarat servislerinin tekelden çıkarıp kişilerin, şirketlerin ve STK'ların da faaliyet yürüttüğü bir hale dönüşmesine neden olmuştur. Dolayısıyla da Soğuk Savaş dönemindeki istihbarat yapılanmalarının bugünkü güvenlik ve istihbarat dünyasının hayli gerisinde kaldığı, dönüşüm geçirmediikleri sürece de geride kalmaya devam edecekleri aşikardır. Kısaca, geçmişte önleyici rolü olan bugün ise yönlendirici vasfı daha çok öne çıkan istihbarat servisleri, küreselleşen yeni dünya düzenine ve değişen paradigmaya adapte olamadıkça zamanla etki ve gücünü kaybedecektir.

Peki istihbaratın geleceği hakkındaki beklentiler nelerdir? İsveçli tarihçi Wilhelm Agrell, Soğuk Savaş dönemi istihbarat sisteminin zaman içerisinde işlevsiz hale geleceğini, yeni çağdaki gelişmelere uyum sağlamak için bu yapıların tasfiye edilip istihbarat sisteminin yeniden inşa edilmesi gerektiğini belirtmiştir.⁵⁶⁹ Agrell bu durumun sebeplerini açıklarken, *“Yeni çağda istihbaratın istihbarat servislerinin tekelinde kalamayacağını, farklı aktörlerin de bu sürece dahil olacağını, uzun yıllardır kullanılan teknik ve yöntemlerin önümüzdeki süreçte işlevsizleşeceğini ve uzmanlık gerektiren birçok farklı disiplinin oluşacağını”* ifade etmiştir. Tüm bunlar göz önünde bulundurulduğunda, istihbarattaki dönüşümün sağlıklı şekilde gerçekleşmesi için hedeflerin iyi belirlenmesi, planlı şekilde ilerleme sağlanması ve bu ilerlemenin devamlılığının sağlanması için profesyonel bir anlayışla sürecin yönetilmesine ihtiyaç bulunmaktadır.

Teknolojinin büyük bir hızla ileriye gitmesi ve devletlerin bu yeni teknolojileri istihbarat çalışmalarına uyarlayabilme kabiliyetleri, ilerleyen dönemlerde haber toplama faaliyetlerinin nasıl gerçekleşeceğine ilişkin bize bazı öngörüler sağlamaktadır. İstihbarat servisleri yeni teknolojileri takip etme ve kullanmanın yanı sıra, teknolojinin hangi yönde ilerlemesi gerektiği hakkında da yönlendirici rol oynamalıdır. Bu alanda yapılacak altyapı ve bilişim yatırımları, modern istihbarat servislerinin öncelik sıralamasında üst sıralarda yer edinmeyi hak

⁵⁶⁹ Wilhelm Agrell, “The next 100 years?: Reflections on the future of intelligence”, **In The Future of Intelligence in the 21 st Century**, Routledge, 2014, pp. 133-148 Routledge. 2014. (Akt. Sait Yılmaz, 21. Yüzyılda İstihbaratın Değişen Paradigmaları, 21. YY Türkiye Enstitüsü, Eylül 2017, https://www.21yyte.org/assets/uploads/files/21yy_%C4%B0stihbarat_Eyl%C3%BCl2017.pdf, 20 Şubat 2022)

etmektedir. Teknik haber toplama faaliyetlerinde yaşanan değişimin yanı sıra, açık kaynaklardan bilgi derleme imkanlarının da baştan aşağı değişmesi; haber toplama metotlarının yaşadığı dönüşümü idrak etme noktasında iki iyi örnek teşkil etmektedir.⁵⁷⁰

Yeni çağda devletlerin istihbarat konusunda öne çıkacağı noktaları, “hedef belirleme, haber toplama ve analiz etme” faaliyetlerinde teknolojiyi ne derece etkin kullanacağı ve bu teknolojiyi kendi imkanlarıyla üretip üretemeyeceği sorularına vereceği yanıtlar oluşturacaktır. Bilhassa uzay teknolojisine dayalı sistemler sayesinde diğer devletler karşısında kazanılacak teknolojik üstünlük; istihbarat gücü ve yetkinliğinde değerli bir ayrıştırıcı unsur olarak öne çıkacaktır. Çünkü geleceğin istihbarat savaşlarında taktik üstünlüğü sağlayacak ana aktörler “Büyük Veri (*Big Data*)”⁵⁷¹ ve yapay zeka destekli yeni teknolojiler olacaktır.

Teknolojinin gelişmesiyle birlikte, istihbaratta yaşanan dönüşümün en çok hissedildiği süreçlerden biri de analiz aşamasıdır. Yaşanan teknoloji ve bilgi devrimi sayesinde artık toplanan ve de analiz edilmesi gereken veri ve bilgi noktasında çok büyük oranlarda artışlar yaşanmıştır. Dünya üzerindeki iletişimin 2000’li yılların öncesine oranla on kata yakın arttığı ve yakın bir geçmişe değin haber toplama faaliyetlerinde arka planda kalan açık kaynak istihbaratının artık toplanan istihbaratın neredeyse %80’den fazlasını oluşturduğu bir çağda yaşadığımız için, kullanılan analiz yöntemleri de bu artışa paralel şekilde gelişme göstermiştir.⁵⁷² Bu doğrultuda istihbarat servisleri, özellikle analiz aşamasında kullanılması üzere yapay zeka

⁵⁷⁰ Çıtak, a.g.e., s. 174.

⁵⁷¹ Her internet kullanıcısının gelişmesine ve de büyümesine katkı verdiği *Büyük Veri*; araştırmalardan, makalelerden, arama motorlarından, sosyal medya sayfalarından, forumlardan ve akla gelebilecek daha birçok kaynaktan elde edilen verilerin, mantıksal bir düzlem içerisinde kategorize edilerek, işlenebilir ve değerlendirilebilir hale getirilmesidir. Yapay zeka yazılımları kullanılarak birçok filtreleme sonrasında oluşturulan bu anlamlı veri bütünü, toplanan devasa miktardaki verinin istenilen şekilde analiz edilmesini de kapsamaktadır. Detaylı bilgi için bkz. “Büyük veri nedir, nasıl kullanılır?” (Çevrimiçi) <https://www.gtech.com.tr/buyuk-veri-nedir-nasil-kullanilir/> 04 Nisan 2022.

⁵⁷² Stephan Mercado, “Sailing the Sea of OSINT in the Information Age; A Venerable Source in a New Era”, **CIA Library**, (Çevrimiçi) <https://www.cia.gov/library/center-for-the-study-of-intelligence/csi-publications/csi-studies/studies/vol48no3/article05.html>, 03 Mart 2019 ve Savaş Biçer, Ulusal Güvenlik ve İstihbarat Sisteminde Geleneksel Anlayıştan Modern ve Değişen İhtiyaçlar Dönemine Geçiş, **KSBD**, Sonbahar 2017, s. 442.

teknolojilerine önem vermeye başlamışlardır. Gelecekte istihbarat ve yapay zeka arasındaki ilişki, bugünkü haline göre daha ciddi seviyelere ulaşması, istihbaratın geleceğinin bir anlamda yapay zeka ile biçimlenmesi beklenmektedir. İstihbarattaki dönüşümün temel dinamiklerinden biri olan yapay zeka uygulamalarının, yakın bir gelecekte toplanan istihbari verilerle, daha hızlı ve isabet oranı yüksek analizler gerçekleştirmesi ve analistleri geride bırakması öngörülmektedir. Keza önümüzdeki yıllarda daha da artması beklenen siber saldırılara karşı yapay zekadan yararlanmak zorunlu hale gelecek, hatta konvansiyonel savaşların yerini alması beklenen siber savaşlar için istihbarat servislerinin özel birimler kurması gerekebilecektir. Yaklaşık yarım asır önce bilim kurgu filmlerine konu olan bu tür senaryolar, günümüzdeki bilimsel gelişmeler sayesinde rasyonelliğini kanıtlamış hale gelmiştir.

Kısaca istihbaratın geleceği, yapısal dönüşümün yanı sıra bilgi teknolojileri ve yapay zeka düzleminde gelişecek, istihbari rekabetin önemli bir boyutunu da yapay zeka oluşturacaktır. Bu sebeple devletlerin istihbarat sistemlerinde yapay zekayı önümüzdeki süreçte daha etkin kullanması, istihbarat yapılanmalarındaki dönüşümleri, bilgi devrimi ve siber savaşın gerekleri doğrultusunda şekillendirmeleri gerekmektedir. Yapay zeka, dünya üzerinde birçok alanda gözle görünür değişimler oluşturmaya başlasa da, daha çok yeni ve aşama kaydetmesi gereken bir alandır.⁵⁷³

Türkiye, yapay zeka sistemlerini son yıllarda askeri ve istihbari faaliyetlerinde kullanmak üzere savunma sanayii sistemleri ve insansız hava araçları teknolojileri üretirken yoğun şekilde kullanmaya başlamıştır. Uydu sistemleri ile desteklenen insansız hava araçları sayesinde Türk istihbarat sisteminde oluşan olumlu yöndeki farkındalık, bu alana daha çok yoğunlaşılmasına sebep olmuş, Türkiye insansız hava araçları İHA ve SİHA konusunda son yıllarda tüketici rolünden sıyrılıp dünyanın bu alanda en öndeki ülkelerinden biri haline gelmiştir. Yapay zekanın kullanıldığı bu sistemler, Türkiye'nin değişen ve gelişen istihbarat paradigmasına önemli katkılarda bulunurken, istihbaratın ve milli savunmanın son yıllarda yaptığı atağın simgesi haline gelmiş, başarısını da Ukrayna-Rusya savaşında

⁵⁷³ Mehmet Akif Oruç, **İstihbaratın Geleceği: Siber Uzayda İstihbarat ve Karşı İstihbarat Faaliyetlerinde Yapay Zeka ve Veri Bilimi Kullanımı**, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Aydın Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 2019, s. 82-89.

tüm dünyaya kanıtlamış hatta Ukraynalılar tarafından adına şarkılar dahi bestelenmiştir.⁵⁷⁴ Keza MİLGEM projesi kapsamında üretilen üstün yazılım ve donanımına sahip Türkiye'nin ilk istihbarat gemisi “Ufuk Korveti”, dünyada çok az sayıda devletin sahip olduğu bir istihbari haber toplama gemisi olması sebebiyle oldukça dikkat çekicidir.⁵⁷⁵ Tüm bu sistemleri destekleyen uzaydaki yerli uydu sistemlerinde de ülkemiz son yıllarda büyük atak gerçekleştirmiştir.

Bu tür teknolojilere sahip olmak, istihbarat servislerinin hareket kabiliyetlerini ve başarılarını artırmaktadır. Türkiye son dönemde gerçekleştirdiği bu dönüşüm sürecinde, siber teknolojilerin sahip olduğu avantajlardan daha çok yararlanmak suretiyle, güvenlik ve istihbarat alanlarında kendi teknolojisini üreten ve aynı zamanda ihraç eden bir ülke konumuna gelmesi ve konvansiyonel istihbarat çağındaki konum ve etkinliğinden çok daha ileride olmayı hedeflemesi gerekmektedir.

Yeni istihbarat paradigmasının en önemli unsurlarından bir diğerrinin de sosyal medya olduğunu söyleyebiliriz. Günümüzde sosyal medyanın toplumlar üzerindeki psikolojik etkisi, insanları hızlı ve kolay bir şekilde manipüle edebilmesi, mecra üzerinden algı operasyonları yapılabilmesi ve istihbaratın ilgi alanına giren suç konularında planlamalar/faaliyetler yürütülmesi gibi sebepler göz önüne alındığında, istihbarat servislerinin yeni çağda teknolojik imkanlarını ve tehdit algoritmalarını sosyal medyayı kapsayacak şekilde güncellemesi gerekmektedir. İstihbarat servisleri hem psikolojik hareket yapmak hem de psikolojik harekate karşı koymak amacıyla, sosyal medyayı yakın gelecekte çok daha etkin ve fazla kullanacaktır. Açık kaynak istihbaratında kullanılmak üzere kurgulanan yapay zeka destekli yazılımlar ve arama motorları sayesinde oluşturulacak “Büyük Veri (*Big*

⁵⁷⁴ Jomana Karadsheh, “Turkish drones have become a symbol of the Ukrainian resistance”, **CNN**, (Çevrimiçi) <https://edition.cnn.com/2022/04/11/middleeast/mideast-summary-04-11-2022-intl/index.html>, 15 Nisan 2022.

Ed Cumming, “The game-changing: Turkish drones tormenting the Russians”, **The Telegraph**, (Çevrimiçi) <https://www.telegraph.co.uk/news/2022/05/16/turkish-drones-changed-game-ukraine-come-catchy-ditty/>, 15 Nisan 2022.

⁵⁷⁵ “Türkiye'nin İlk İstihbarat Gemisi: Ufuk Korveti”, **Stratejik Düşünce Enstitüsü** (Çevrimiçi), <https://www.sde.org.tr/savunma-sanayii/turkiyenin-ilk-istihbarat-gemisi-ufuk-korveti-haberi-25358>, 18 Nisan 2022.

Data)” havuzunun, sosyal medyada suç unsuru taşıyan verilere karşı istihbarat servislerine hızlı şekilde analiz yeteneği kazandıracağı ve bu doğrultuda tehditlerin bertaraf edilmesi noktasında önemli avantaj sağlayacağı, çağımızın imkanları doğrultusunda yadsınamaz bir gerçektir.

Ülkedeki istihbarat mekanizmasını geleceğe dönük şekilde yeniden kurgularken, göz önünde bulundurulması gereken önemli bir diğer husus ise istihbarat yapılanmasının daha esnek, hareket alanının daha geniş ve entelektüel süreçleri kapsayacak şekilde planlanmasıdır.⁵⁷⁶ Gelecekteki potansiyel tehdit, çatışma ve kriz senaryolarına karşı, devletlerin yeni istihbari yöntemler ve yetenekler geliştirmesi gerekmektedir. Artık günümüzde klasik istihbarat teşkilat yapısının yanı sıra birçok derneğin, vakfın, şirketin, düşünce ve sivil toplum kuruluşunun istihbari haber toplama faaliyeti yürüttükleri ve devletlerin istihbarat politikalarına katkıda bulundukları kamuoyunca bilinmektedir. Gitgide birçok ülkede yaygınlaşan bu yeni anlayış sayesinde istihbarat, resmi istihbarat kuruluşlarının sınırlarını aşan bir kisveye bürünmüştür. Zaten Soğuk Savaş’ın ertesinde ulus devletler egemenlik alanlarının bir kısmını, iktidar dışındaki aktör ve organizasyonlara gönüllü ya da çağın gerekleri sebebiyle devretmek durumunda kalmışlardır. Bu yöntem istihbarat disiplini de etkileyerek, istihbari haber toplama ve operasyonel faaliyetlerin örtülü şekilde, daha esnek bir zeminde yürütülebilmesi adına başvurulmuş bir yöntem haline almıştır. Birçok devlet, geçmişte salt olarak resmi istihbarat teşkilatı üzerinden yaptığı faaliyetleri artık STK’lar, özel kuruluşlar ve paramiliter gruplar üzerinden yapmaya başlamışlardır. Devlet ve özel sektörü istihbarat noktasında buluşturan bu yeni durum, istihbaratın özelleştirilmesi kavramını ortaya çıkarmıştır.⁵⁷⁷ Günümüzde artık bir ölçüde istihbarat teşkilatlarının sınırlarını aşan bir forma evrilen istihbarat faaliyetleri, yakın gelecekte çok daha esnek hareket imkanına sahip olan farklı disiplinler üzerinden aksiyon gösterecektir. Türkiye’nin de bu yeni süreçte hazırlıklı olması ve siyasi, hukuki, ekonomik, operasyonel ve daha birçok konudaki istihbarat altyapısı ve de yeteneğini geliştirmesi adına; STK’lar, özel şirketler, akademik camia

⁵⁷⁶ Brian Berkowitz and Allan Goodman, **Best Truth, Intelligence in the Information Age**, London, Yale University Press, 2000, p, 210. (Akt. Ercan, **a.g.e.**, s. 209-212)

⁵⁷⁷ Ercan, **a.g.e.**, s. 219-226.

ve araştırma kuruluşları ile daha sıkı işbirliği içerisinde girmesinde hatta bu konuda paravan şirketler, düşünce kuruluşları ve akademik ortamlar oluşturmada/geliştirmesinde fayda görülmektedir.⁵⁷⁸

Açıklanmaya çalışan tüm bu faktörler sebebiyle istihbaratın özne, araç, yöntem, işlev ve anlayış gibi birçok unsurunda önümüzdeki süreçte önemli değişim ve dönüşümler yaşanması beklenmektedir. Bu dönüşüm sürecinde Türkiye'nin; gelecekte ortaya çıkabilecek durum ve tehditlere karşı esnek, paydaşlarıyla eşgüdüm içerisinde çalışan, küresel konjonktüre uygun, denetlenebilir, bireylerin temel hak ve özgürlükler ile kamu güvenliği arasındaki dengeyi gözetebilen bir istihbarat sistemini kurgulaması gerekmektedir. Ayrıca yapay zeka başta olmak üzere yeni teknolojilerin kullanılması, istihbaratın güvenlik ve bilgi eksenini genişletecektir. Unutulmamalıdır ki istihbarat gelecekle ilgilidir. Geleceği öngörmek ve dünya siyasetinde çok daha fazla söz sahibi olabilmek için ise Türk istihbarat sisteminin yenilenmeyi ve dönüşümü hiçbir zaman ikinci plana atmaması gerekmektedir.

F. Ekonomik İstihbarat Faaliyetlerinin Güçlendirilmesi

Kadim bir devlet geleneği ve anlayışına sahip olan devletler, mevcut dünya düzeninde önemli bir yer edinebilmenin en temel iki şartının, güçlü bir ekonomi ve de güçlü bir istihbarat olduğunu bilmektedirler. Aralarında pozitif korelasyon bulunan bu iki kavram, günümüz konjonktüründe devletler tarafından önemsenen ve ülke politikalarının yönünü tayin eden temel dinamikler arasındadır. Güçlü ekonomi, istihbaratı da güçlü kılan etkenlerden biridir.

XXI. yüzyılda uluslararası ilişkilerin gelişmesi ve ticaretin yüksek boyutlara ulaşması, birçok alanda olduğu gibi ekonomi alanındaki rekabeti de üst seviyelere taşımış hatta finansal savaşların ortaya çıkmasına sebep olmuştur. Ekonominin devletler arasında yaşanan mücadelede bir saldırı ve zayıf bırakma enstrümanı haline gelmesinden ötürü, siyasal iktidarların ekonomi ve finans sektörüne bakış açısı

⁵⁷⁸ 2937 sayılı kanunun md. 6/e doğrultusunda MİT'in tüzel kişilik kurma noktasında yetkisi bulunmaktadır: “e) İstihbari faaliyetler için görevlendirilenlerin kimliklerini değiştirebilir, kimliğin gizlenmesi için her türlü önlemi alabilir, tüzel kişilikler kurabilir. ...”

değişmiş, konu istihbaratın da ilgi alanına girerek bu noktada “ekonomik istihbarat” kavramı ortaya çıkmıştır. Ekonomik istihbarat çalışmaları genel hatlarıyla, ekonomik ve finansal verileri toplayıp analiz ederek devletlerin tehditlere ve fırsatlara göre pozisyon almasını sağlamaktadır. Öte yandan ticari şirketlerin faaliyet gösterdikleri pazarlarda olası tehditleri öngörmek, pazar paylarını artırmak ya da yatırım yapmayı planladıkları bölgelerin siyasi ve ekonomik yönlerden uygunluğuna ilişkin analizler hazırlamak için de, stratejik istihbarat boyutunda ekonomik istihbarat faaliyetleri gerçekleştirilmektedir. Bu noktada geleneksel istihbarat çarkının aşamaları, haber toplama ve karşı koymanın ilkeleri, ekonomik istihbarat çalışmaları yaparken de geçerlidir.⁵⁷⁹

Ekonomik istihbaratın bir diğer önemli konusu, devletlerin sahip olduğu ekonomik verilerin İKK faaliyetleri kapsamında korunması ve hasım devletler tarafından ele geçirilmesinin önlenmesidir. Bunun tam zıttı olan hasım devletlerin hassas ekonomik verilerinin ele geçirilmesi de ekonomik istihbaratın konusu olup; her iki durum da devletin güvenliğini, ekonomik bağımsızlığını ve gücünü olumlu ya da olumsuz manada çok keskin şekilde etkileyebilecek faktörlerdir. Günümüzde birçok devlet, ülkenin istihbarat servisi bünyesinde kurulan birimler yahut bu konuda görevlendirilmiş istihbari kuruluşlar vasıtasıyla, hasım ülkelere yönelik ekonomik istihbarat faaliyeti gerçekleştirmektedir. Ekonomik istihbarat çalışmaları, son yıllarda adını duyuran bir istihbarat alt dalı olsa da, özü ve önemi itibarıyla asırlardır devam eden, Batılı devletlerin sömürgeci politikalarına olanak sağlayan bir casusluk çeşididir. Modern manada ekonomik istihbarat çalışmalarının başlangıcı ise I. Dünya Savaşı sonrası döneme denk gelmektedir. Almanya, ABD ve Sovyetler bu süreçte gerçekleştirdikleri ekonomik devrimleri bir manada ekonomik istihbarat çalışmalarına da borçludurlar.⁵⁸⁰ Zaten devletlerin istihbarat yapmalarının temel amacı, ülkelerinin bekasını korumak ve refahlarını yükseltmek olarak basit şekilde açıklanabilir. Bu yüzden siyasi, askeri, güvenlik ve teknolojik konularda yapılan

⁵⁷⁹ Nevzat Güldiken, “Bilginin Elde Edilmesi ve Korunmasında Ekonomik İstihbarat Sistemlerinin Rolü” **Cumhuriyet Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, 2006, S. 2, s. 169-181.

⁵⁸⁰ Selim Duramaz ve Ali Rıza Gökbunar, “Ekonomik İstihbarat Sisteminin Oluşturulmasına Yönelik Türkiye İçin Yeni Bir Model Önerisi”, **Marmara Üniversitesi Öneri Dergisi**, C. 12 S. 47, 2017, s. 49-69.

istihbarat çalışmalarının bir amacının da ekonomik avantaj sağlama olduğu unutulmamalıdır. Örneğin, bir önceki başlıkta anlatıldığı üzere İngilizlerin Umman'da çıkan petrolün ticaretini kontrol edebilmek için mezkur ülkede yaptığı sınır ötesi operasyon, ekonomik istihbaratın sınır ötesi operasyonel faaliyetle birlikte yürütülmesinin önemli bir örneğidir.⁵⁸¹ Gerçekleştirilen bu ekonomik istihbarat ve sonrasındaki sınır ötesi operasyon sayesinde, bölgedeki petrolün kontrolü uzun yıllar Birleşik Krallık'ta olmuştur.

Gelişmişlik düzeyi ve de refah seviyesi yüksek olan ülkelerde, ekonomik istihbarat faaliyetlerine karşı atfedilen önem yıldan yıla artmakta; ABD, Birleşik Krallık, Fransa, Kanada ve Rusya gibi pek çok devlet istihbarat servisleri bünyesinde ekonomik istihbarat çalışmaları yapmak üzere özel birimler kurmakta yahut BAE, Hindistan örneklerinde olduğu gibi başlı başına münferit ekonomik istihbarat faaliyeti yürüten kuruluşları inşa etmektedirler. Buna karşın Türk istihbarat sisteminin temel kanunu olan 2937 sayılı kanun incelendiğinde, Türkiye'nin örnek verilen ülkelerde olduğu gibi ekonomik istihbarat alanında ekolü/geleneği olan yahut ayrı bir ekonomik istihbarat sistemi bulunan bir ülke olduğunu söylemek bu aşamada zordur. Türkiye'de ekonomik istihbarat denilince akla ilk gelen kurum MASAK olsa da, MASAK'ın amacı mali suçlarla mücadele etme ve engelleme olduğundan, ekonomik manada espionaj yapan münferit bir kurum olduğunu söylemek pek doğru olmayacaktır. Keza MASAK'ın halihazırdaki yapısı, faaliyet alanı ve yetkileri, ülke içinde ve dışındaki ekonomik istihbarat ihtiyaçlarını karşılayacak seviyede değildir. Dolayısıyla Türkiye'nin bu alanda elinin güçlenmesi noktasında, özel ve kamu fark etmeksizin genel finansal sisteminin, içeride ve dışarıda çıkarlarını gözetecek bir yapının varlığına ihtiyaç bulunmaktadır.

İstihbaratla ilgili mevzuat oluşturulurken istihbarat servislerinin görev ve yöntemlerine ilişkin bütün detaylar doğal olarak kanunda yazılamamaktadır. İstihbaratın doğasında gizlilik vardır ve bu sebeple de istihbarat servisleri çalışmaları esnasında hızlı karar verebilmeye, esnekliğe ihtiyaç duymaktadır. Ancak ekonominin önemli bir konu olması nedeniyle ve ülkemizde ekonomik istihbarat faaliyetlerinin

⁵⁸¹ Eren, **a.g.e.**, s. 97-98.

daha etkin şekilde yapılması amacıyla, gelişmiş olarak kabul edilen ülkelerin istihbarat servislerinin temel çalışma alanlarından biri haline gelen ve yasalarında görev alanı olarak belirtilen ekonomik istihbarat faaliyetleri konusunda, MİT'in de kanuni zeminde yetkilendirilmesi gerektiğini düşünmekteyiz. Konunun resmi olarak MİT'in temel faaliyet alanlarından birisi haline getirilmesinde, MİT'in görev alanlarının düzenlendiği 2937 sayılı kanunun 4. maddesine “*ülke içinde ve dışında ekonomik istihbarat faaliyetleri gerçekleştirmek*” şeklinde bir ibare eklenmesinde ve teşkilat bünyesinde başkanlık seviyesinde bu konunun çalışılmasında bu açıdan fayda görülmektedir. MİT bünyesinde, ticari şirketler ve finans kuruluşlarının da destekleriyle gerçekleştirilecek ekonomik istihbarat faaliyetlerinin temel amacı; hedef devletlere yönelik ekonomik istihbarat faaliyetleri yürütmek, devletin ekonomi politikasının oluşturulma sürecinde kullanılacak analizleri üretmek, ekonomi alanındaki mikro ve makro tehditleri tespit edip potansiyel fırsatları meydana çıkarmak, milli ekonomiye yönelik iç ve dış kaynaklı operasyonlara, casusluk faaliyetlerine karşı savunma tedbirleri geliştirmek suretiyle mücadele etmek, bu kapsamda ilgili tüm kurumlarla eşgüdüm içerisinde çalışmak olarak sıralanabilir.

Ekonomik istihbarat disiplininin kapsamlı şekilde çalışılmasıyla beraber, konu hem savunma hem de aktif yönleriyle değerlendirilecektir. Savunma boyutunda, ülke ekonomimize yönelik dış kaynaklı her türlü saldırı ve müdahalenin tespit edilerek bu faaliyetlerin engellenmesi sağlanacak iken; aktif boyutunda ise ülkemizin ekonomik çıkarlarının korunması ve toplumun refah seviyesinin artırılması doğrultusunda, sınır ötesinde ekonomik ve finansal konulara, fırsatlara ilişkin haber toplama faaliyeti gerçekleştirilecektir.⁵⁸² Bu tür faaliyetler ithalat-ihracat yapan şirketler nezdinde mikro düzeyde gerçekleşse de, konunun kanuni zeminde devletin istihbarat teşkilatının bünyesinde çok daha kapsamlı, kurumsal ve sistematik biçimde ele alınması, dış kaynaklı finansal tehditlerle mücadelenin daha etkin şekilde yürütülmesine olanak sunacak, bunun yanında rakip devletlerle ekonomik düzlemdeki yaşanan rekabette Türkiye'nin avantajlı konuma geçmesi adına gerekli istihbaratı sağlayacaktır.

⁵⁸² Duramaz ve Gökbunar, **a.g.e.**, s. 49-69.

G. Kurumsal Bilinçlendirme Politikasının Genişletilmesi

MİT görev ve yetkileri dahilinde, başta milli savunma sanayi alanında faaliyet gösteren kamu ve özel kuruluşlar olmak üzere, ülkemizdeki stratejik kurum ve kuruluşlara “İstihbarata Karşı Koyma (İKK) ve Stratejik İşbirliği” brifingi vermektedir. Verilen bu brifingler doğrultusunda, ülkemize yönelik casusluk faaliyetleri kapsamında bireylerin bilinçlenmesi, farkındalığın oluşturulması ve casusluk faaliyetlerinin engellenmesi amaçlanmaktadır.⁵⁸³ Yapılan bu faaliyetler, Türkiye’deki kamu-özel fark etmeksizin kritik kurumların yöneticileri ve personeli nezdinde istihbarata karşı koyma anlayışı noktasında bir bilinç oluşmasını sağlamaktadır. Stratejik kurum ve kuruluşlara yönelik kurumsal bazda yapılan bu brifingler oldukça önemli olsa da, toplumun tamamını bilinçlendirmeye yönelik bir faaliyet olmadığından bir ölçüde yetersiz kaldığı iddia edilebilir. Bunun yanı sıra ülkemizde yabancı hayranlığı yüksek seviyede olduğundan bilhassa akademisyen, gazeteci, iş adamı, politikacı gibi meslek gruplarında çalışan bireylerin, kendilerine gelen yabancılara, sivil toplum kuruluşlarına yardımcı olabilmek adına uzmanlık alanlarıyla ilgili gelen sorulara art niyet aramadan cevaplandırmak suretiyle, bilgi aktarımı yapabilmesi ihtimal dahilindedir. İlk bölümde de bahsedildiği üzere, istihbarat görevlilerinin diplomat maskesiyle hedef ülkelerde görev yaptığı bilinmektedir.⁵⁸⁴ Diplomat kimliği taşıyan bu istihbarat görevlileri de saygın imajlarını kullanarak itibar görmekte ve bu mantıkla yukarıda bahsedilen yöntemle kolay şekilde bilgi derleme imkanı bulabildiği değerlendirilmektedir.

Kanımızca İKK brifinglerinin daha geniş kesimlere ulaşması ve toplumsal farkındalığın artması adına, MİT’in stratejik kurumlara yönelik verdiği İKK brifinglerinin kapsamını ve ölçeğini; STK’ları ve okulları da kapsayacak şekilde genişletmesi faydalı olacaktır. Bu brifinglerin yanı sıra basın-yayın, dizi-film ve sosyal medya vasıtasıyla casusluğa karşı toplumsal bilincin oluşturulması ve insanların zihinlerinde istihbaratın iyi bir algı olarak işlenmesine yönelik faaliyetlerin

⁵⁸³ Milli İstihbarat Teşkilatı (MİT), “İKK Çalışmaları ve Brifingleri”, (Çevrimiçi) https://www.mit.gov.tr/ikk_seminer.html, 24 Ocak 2022.

⁵⁸⁴ Douglas H. Dearth and R. Thomas Goodden, **Strategic Intelligence: Theory and Application**, Washington, Defence Intelligence Agency, Washington D.C. 1995. (Akt. Özdağ, **İstihbarat Teorisi**, s. 117.) ve Herman, **a.g.e.**, p. 9-10.

artırılmasının da önem arz ettiği değerlendirilmektedir. Bu tür faaliyetlerin artırılması ve kapsamının genişletilmesi durumunda, uzun vadede ülkemizdeki bireylere istihbarat nosyonu ve düşünce pratiği kazandırılmış olacaktır. Aynı zamanda toplum genelinde, stratejik çıkarlar doğrultusunda istihbaratın neden gerekli ve önemli olduğu hakkındaki bilincin ve olumlu algının artırılması sağlanabilecektir. Bu bilinç sayesinde uzun vadede, vatandaşların istihbarat süreçlerine vereceği katkı artacak, bu durum MİT'in iş yükünün hafiflemesine sebep olacak, aynı zamanda İKK ve terörle mücadele gibi istihbaratın alanına giren faaliyetlerdeki mücadele gücü, kalite ve etkinliğin artması sağlanacaktır.

Ülkemizin geçmişte olduğu üzere, bugün ve yarın da hasım devletlerin hedefinde olacağı öğretisinin yanı sıra; bireysel olarak da sahip olunabilecek/tecrübe edilebilecek ekonomik, siyasi, askeri, stratejik vb. bilginin, bizi yabancı ülke istihbaratçılarının hedefi haline getirebileceği, bunun hem kişisel hem de kamu-devlet güvenliği açısından hassasiyet arz edebileceği bilincini vatandaşlara daha genç yaşlarda kazandırılabilme önemlidir.⁵⁸⁵ Bu saikle ağaç yaşken eğilir düsturıyla, ortaöğretim kurumlarının müfredatına, “Milli Güvenlik ve İstihbarat” şeklinde seçmeli ders eklenmesi yahut zorunlu ders olan “Tarih” dersinin veya seçmeli ders olan “Uluslararası İlişkiler”, “Siyasi Coğrafya” gibi derslerin kapsamına böyle bir konu/ünite eklenmesi de bu noktada yarar sağlayabilecektir.

Bir toplumda istihbarata yönelik kazandırılan bilincin ve olumlu algının, ülkenin istihbarat gücünü etkileyen önemli bir faktör olduğu, çalışmamızın konusu olan ülkelerden İsrail’de net şekilde görülmektedir. İsrail istihbarat servisi MOSSAD, kuruluş sürecinde dünya üzerinde yaşayan bütün Yahudilere ulaşabilmeyi kendine misyon edinmiş, bu konuda da genel manada başarılı olmuştur. İsrailliler ve dünyanın farklı coğrafyalarında mukim Yahudiler, genç yaşlarda edindikleri bu bilinç sayesinde, istihbarat servisinin ilgisini çekebilecek bir şey öğrendiğinde bu bilgiyi ilgili mercilere ileterek istihbarat sürecine destek olmakta ve kendilerini bir anlamda MOSSAD ajanı, paydaşı olarak görmektedirler.⁵⁸⁶ İsrail halkındaki bu

⁵⁸⁵ Gün, **a.g.e.**, s. 149.

⁵⁸⁶ Berkkan, **a.g.e.**, s. 62-63.

bilinç ve algı, İsrail'in istihbarat konusunda dünyanın başat ülkelerinden biri olmasının önemli dinamiklerinden birini teşkil etmektedir.

H. Akademik Reform

II. Dünya savaşı sonrasında istihbarat ile ilgili Batı ülkelerindeki akademik camiada başlayan çalışmalar, Soğuk Savaş sonrası süreçte artarak devam etmiş ve bu sayede istihbarat, gelişmişlik düzeyi yüksek ülkelere bir bilim dalı olarak sosyal bilimler çatısı altında çalışma konusu haline getirilmiştir. Bu dönemde istihbaratla ilgili yapılan akademik araştırma ve yayınların sayısı, devletlerin istihbarata gösterdiği öneme ve uyguladıkları şeffaflık politikasına paralel şekilde artmıştır. İstihbaratın akademik bir bilim dalı haline gelmesinde; devletlerin geleceği öngörmek adına yaptığı stratejik ve içgüdüsel hamlelerin, kurduğu ilişkilerin ve çok yönlü bakış açısının bilimsel açıklamasını anlama isteği sebep olmuştur.

İstihbaratın teknik, stratejik ve analitik bir yaklaşım ile geleceği anlamak adına yaptığı stratejik faaliyetler, uluslararası ilişkiler disiplininin kavramlarıyla incelendiğinde, istihbaratın bilimsel olarak sosyal bilimler alanında çalışılabilecek önemli bir konu olduğunu bize göstermektedir. Ayrıca birçok disiplini buluşturan özelliği nedeniyle, istihbaratın entelektüel yönü de ilgi çekmektedir. Bu sebeple istihbaratın stratejik boyutu, günümüzde birçok Batı ülkesinde lisans ve lisans üstü programlarda ders olarak okutulmaktadır.⁵⁸⁷

İşin hukuk boyutunda ise istihbaratın Anayasa Hukuku, Ceza Hukuku, İdare Hukuku başta olmak üzere hukukun farklı dallarıyla iç içe olduğu görülmektedir. Ayrıca istihbarat faaliyetlerinin doğası gereği devlet-birey ekseninde güç kullanımına açık olması ve de temel hak ve özgürlükler konusuyla da doğrudan bağlantısı olması göz önünde bulundurulduğunda, istihbaratı akademik açıdan kamu hukuku içerisinde “İstihbarat Hukuku” başlığı altında bir alt dal olarak tanımlamak mümkündür.

Batı dünyasında istihbarat, uluslararası ilişkiler ve hukuk alanında uzun yıllardır akademik bir dal ve uzmanlaşma disiplini olarak görülmektedir. Batıda

⁵⁸⁷ Acar ve Urhal, **a.g.e.**, s. 6.

özellikle Soğuk Savaş sonrası dönemde ders programlarına istihbaratı ekleyen üniversite sayısı artmış, istihbarat eksenli akademik çalışmaların miktarı ve niceliği yıldan yıla gelişmiş, istihbarat akademik düzeyde gitgide ilgi gösterilen bir çalışma konusu haline gelmiştir. Bahse konu durumun yaşanmasında, batıdaki şeffaflaşma dalgasının giderek yayılması ve bu sayede araştırmacıların istihbari bilgilere ulaşmasının eskiye nazaran daha kolay olmasının olanak sağladığı söylenebilir. Gerçekten de istihbaratta denetime ve şeffaflaşmaya önem veren Avrupa ülkelerindeki istihbarat ile ilgili akademik üretimin ve üniversitelerdeki bölüm sayısının, dünyanın geri kalan bölgelerine nazaran daha çok olduğu görülmektedir.

Batıda istihbaratın akademik olarak çalışılmasının şeffaflaşma haricindeki bir diğer nedeni de, XXI. yüzyılla birlikte terör saldırılarında yaşanan artışla beraber istihbarat zaafiyeti tartışmalarının şiddetlenmesidir. Yaşanan bu olumsuz durumla birlikte istihbarat servisleri, her türlü tehdide karşı yeni ve kapsamlı bir istihbarat politikasının ancak çok sayıda uzmanın katkı vereceği bir ortamda oluşabileceği bilinciyle, yeni yapılanma süreçlerini akademik bakış açısı ve analizler doğrultusunda gerçekleştirme yolunu tercih etmiştir.

Çalışma konusu ülkelerden Birleşik Krallık'ta, birçok saygın üniversite yeni bir dünya düzeninin kurulduğu 1990'lı yıllardan itibaren, istihbarat çalışmaları alanında akademik çalışmalar yürütmüş, istihbaratı bir bilim dalı olarak kabul edip akademik bölümler açmıştır. Üniversitelerde yapılan çalışmalar, İngiliz istihbarat sisteminin tehdit algılamaları, analiz yöntemlerinin geliştirilmesi ile istihbarata ilişkin mevzuatın oluşturulması noktalarında ülkeye büyük katkılar sağlamıştır. İngiliz istihbarat kuruluşları GCHQ, MI5 ve MI6'in geçmişleri onlarca yıl öncesine dayanmaktayken, yetki ve sorumluluklarını düzenleyen; "Güvenlik Servisi Yasası (*Security Service Act 1989*)", "İstihbarat Servisleri Yasası (*The Intelligence Services Act 1994-ISA*)" ve "Soruşturma Yetkileri Yasası'nın (*Regulation of Investigatory Powers Act 2000-RIPA*)" hazırlanma tarihlerinin, ülkedeki akademi istihbarat ilişkisinin güçlendiği bir döneme denk gelmesi aslında tesadüf değildir. İngiltere'nin günümüzdeki modern istihbarat sisteminin temellerinin, istihbaratın yasal, teorik ve pratik boyutlarının değiştiği 1990'lı yıllarda akademik camianın desteğiyle atıldığı

gerçeğinin iyi analiz edilmesi, Türkiye'nin istihbarat dönüşümü sürecinde yol gösterici bir örnek olarak karşımıza çıkmaktadır.⁵⁸⁸

Dünyada birçok üniversitede istihbaratın bir bilim dalı olarak okutulup öğretilmesi ve bu yöndeki ilginin yıldan yıla artmasına rağmen Türkiye'deki istihbarat ve akademi arasındaki ilişkinin görece yeni ve gelişmeye muhtaç olduğu söylenebilir. Batılı devletlerde istihbaratın akademik düzeyde çalışılmasına yönelik II. Dünya Savaşı sonrasında başlayan çalışmaların, Türkiye'deki akademik camiaya yansması çok uzun yıllar sonra mümkün olabilmektedir. Bu durumun yaşanmasının en önemli sebebi ise geçmiş dönemde Türkiye'deki istihbarat algısının çok uzun yıllar boyunca negatif yönde olmasıdır. İstihbaratın; karanlık, bilinmeyen, hatta konuşulmaması ve de uzak durulması gereken bir mevzu olarak akıllarda yer edinmesi, akademik çevrelerin istihbarat ile ilgili çalışma yürütmelerine mani olmuş, akademik boyutta yerli bir "istihbarat çalışmaları ekolünün" uzun yıllar boyunca oluşturulamamasına sebebiyet vermiştir. Bugüne kadar ülkemizde istihbarata ilişkin yayınlanan akademik düzeydeki eser sayısının Batı ülkelerindeki çalışmalara nazaran az olması da bu görüşü destekler niteliktedir.⁵⁸⁹ İstihbaratın üniversitelerimizde anabilim/bilim dalı seviyesinde yaygınlaştırılması, bu alandaki bilimsel yayınların kalitesinin yükseltilmesi ve de teşvik edilmesi noktasında, önümüzdeki dönemde MİT'in üniversitelerle iş birliğine daha çok önem vermesi, istihbarat alanında bilimsel çalışma hazırlamak isteyen öğrenci ve akademisyenlerle iş birliğine gitmesi ve bu noktada daha teşvik edici bir yaklaşıma sahip olması beklenmektedir.

Ülkemizde istihbarat ile akademik dünya arasındaki ilişkinin inşası sürecinde, istihbaratın akademik çevrelerce incelenip analiz edilebileceği bir bilim olarak ele alınabilmesi noktasında, gizli ve mahrem kalması gereken faaliyetler haricindeki kısmının erişime açılması önem arz etmektedir. Böylece örnek verdiğimiz Birleşik Krallık'ta olduğu üzere istihbarat politikalarının tartışılabilmesi, tekrarlanan istihbarat problemleri ve zaafiyetlerinin nasıl çözülebileceğine ilişkin akademik bakış açısıyla çözüm önerilerinin getirileceği akademik bir ortamın inşası sağlanabilecektir. Ülkemizde istihbaratın bilimsel araştırma kuruluşlarının

⁵⁸⁸ Eren, **a.g.e.**, s. 120.

⁵⁸⁹ Hasan Ateş, **a.g.e.**, s. 59 ve Çıtak, **a.g.e.**, s. 405-414.

analizlerinde, son yıllarda gitgide artan şekilde yer edinmesi ve öğrenciler tarafından lisansüstü eğitimde çalışma konusu olarak belirlenmesi gibi gelişmelerin, bu iki alanın bağdaşımı noktasında faydalı olacağı aşîkardır.

Bu noktada 2014 yılında 2937 sayılı kanunda yapılan değışiklikler esnasında kanuna eklenen “*Teşkilat uhdesindeki bilgi ve belgelerin ... kullanıma veya paylaşımına açılmasına ve bunların akademik çalışmalar ile her türlü yayın ve edebî eserde kullanılmasına Teşkilat Başkanı tarafından oluşturulacak bir Komisyonca karar verilir*”⁵⁹⁰ yönündeki hükmün, Türk istihbaratındaki akademik reform sürecinde ve de akademik çalışmaların desteklenmesi konusunda atılmış önemli bir adım olduğu görölmektedir.

Kanımızca, bu bağdaşımın daha sağlıklı ve hızlı ilerleyebilmesi adına, ölkemizdeki hukuk fakölteleri ve uluslararası ilişkiler anabilim dallarının altında, “İstihbarat Bilim Dalı” ve “İstihbarat Hukuku Bilim Dalı” olarak programların açılması ve üniversitelerin sosyal bilimler ile ilgili bölümlerin ders programlarında istihbarat ile ilgili derslerin daha çok yer bulması da, istihbaratın akademik boyut kazanması noktasında büyük yarar sağlayacaktır. Tüm bu adımlar esnasında üniversiteler ile MİT’in gerekli altyapıyı hazırlamak adına koordineli şekilde çalışma yürütmesinin, Türk istihbarat sisteminin gelişimi ve Türk istihbaratına yetişmiş insan kaynağı oluşturulması açısından fayda sağlayacağı değeriendirilmektedir.

Ancak mevcut şartları incelediğimizde, ölkemizde istihbarat alanında program açan üniversite sayısının oldukça kısıtlı olduğu, önde gelen üniversiteler arasında halihazırda lisans ve üstü seviyelerde, “bölüm, bilim dalı/anabilim dalı” bazında istihbarat çalışmalarının sadece birkaç üniversitede⁵⁹¹ gerçekleştirildiğini görmekteyiz. İstihbarat ile akademi arasındaki ilişkinin güçlendirilmesine her geçen

⁵⁹⁰ 2937 sayılı kanun Ek Madde 1 – (Ek: 17/4/2014-6532/11 md.)

⁵⁹¹ 2022-2023 öğretim yılı itibarıyla bölüm bazında, Milli Savunma Üniversitesi’nde İstihbarat Çalışmaları Ana Bilim Dalı bulunmakta olup bünyesinde Yüksek Lisans eğitimi verilmektedir. Benzer şekilde Polis Akademisi’nde İstihbarat Araştırmaları Yüksek Lisans Programı; Marmara Üniversitesi Uluslararası İlişkiler Bölümü’nde İstihbarat Tezli Yüksek programı; İstanbul Aydın Üniversitesi’nde ise Uluslararası İlişkiler ve İstihbarat İncelemeleri Tezli Yüksek Lisans Programı bulunmaktadır. İstihbaratın lisans ve de lisansüstü programlarda ders olarak okutulduğu üniversitelere ise TOBB ETÜ, Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi ve Ankara Sosyal Bilimler Üniversitesi örnek olarak verilebilir.

gün daha da çok ihtiyaç duyulduğu günümüzde, MİT bünyesinde 2011 yılında “*Türk istihbarat literatürünün gelişimine katkıda bulunulması, istihbarat alanında akademik çalışmalar yapılması, bu alandaki bilimsel çalışmaların MİT personeli ve Türk akademisyenler arasında teşvik edilmesi*” amacıyla kurulan İstihbarat Araştırmaları Merkezi (İSAMER)⁵⁹², in bu doğrultuda atılmış oldukça önemli bir adım olduğunu söyleyebiliriz. Önümüzdeki dönemde, istihbaratın “anabilim dalı” ve “bilim dalı” seviyesinde okutulduğu üniversite sayısının artırılması, İSAMER’in üniversitelerle işbirliğini daha etkin ve daha çok araştırmacının yararlanabileceği seviyeye getirmesi, bu amaçla hazırladığı analizleri kamuoyu ile paylaşmasının da akademi-istihbarat bütünleşmesine yararlı olacağı düşünülmektedir.

⁵⁹² Milli İstihbarat Teşkilatı (MİT), “İstihbarat Araştırmaları Merkezi (İSAMER)”, (Çevrimiçi) <https://www.mit.gov.tr/isamer.html>, 27 Şubat 2022.

SONUÇ

İnsanlık tarihi boyunca süregelen güç savaşlarında, en etkili silahın ordulardan ziyade bilgi ve bilginin doğru kullanımı olduğu görülmüştür. Bilinen en eski mesleklerden biri olarak kabul edilen casusluğun konusu olan istihbarat, bilgiye ulaşma noktasında en etkili yöntemlerden biri olma hüviyetini çağlar boyunca korumuş, istihbaratı doğru gerçekleştiren toplumlar da gücü ellerinde tutma ayrıcalığına sahip olmuştur. İstihbarat, özü gereği gelecekte olacaklarla alakalı öngörüler sunduğundan, güvenlik, diplomasi ve ekonomi konularında bilgi derleme imkanına sahip olan devletler, tarih boyunca diğer devletlerin hep birkaç adım önünde olmuşlardır.

İstihbaratın sahip olduğu bu güç, devletlerin yanı sıra; liderleri, komutanları, tüccarları hatta sıradan insanları dahi etkisi altına almış, bu insanların gündelik hayatlarındaki en basit stratejilerini dahi istihbarata göre belirlemelerine sebebiyet vermiştir.

İstihbarat, asırlar öncesinde antik Mısır medeniyeti, eski Pers ve Hint İmparatorlukları, İbraniler, Moğollar, Çin İmparatorluğu ve de Roma İmparatorluğu dönemlerinde de oldukça hayati ve kritik değere sahip bir kavram olarak benimsenmiş, bu toplumlar sahip oldukları geniş istihbarat ağlarının sağladığı imkanları en iyi biçimde değerlendirmek suretiyle, tarihte istihbaratı en sistemli kullanan topluluklar olarak öne çıkmışlardır. Bahse konu medeniyetlerin var oldukları çağlardan sonra da gelişerek devam eden istihbarat faaliyetlerinin, tarihin akışı içerisinde modern bir kimlik ve kurumsal bir örgütlenmeye sahip olmasının oldukça geç bir tarihe kaldığı söylenebilir. İstihbaratı karakterize eden stratejilerin, doktrinlerin, mevzuatların, teamüllerin, teknik yöntemlerin ve bürokratik yapılanmaların birçoğunun ilk tohumları, XIX. yüzyılın ortalarıyla I. Dünya Savaşı arasındaki dönem içerisinde atılmıştır. Ulus devlet anlayışının ve bağımsızlık hareketlerinin tüm dünyada hızlı bir biçimde yaygınlaşması, istihbarat faaliyetlerinin bir anlamda profesyonelleşip devletin kurumsal bünyesi içerisinde toplanmasında önemli payı olmuştur.

I. Dünya Savaşı'nın ardından artık yeni bir boyuta ve dinamiklere kavuşan istihbarat kavramı, o günden bugüne değin devam eden süreç içerisinde, bilhassa II. Dünya Savaşı sırasında ve de sonrasında yapılan akademik çalışmaların da etkisiyle, bir bilim dalı olarak görülüp değerlendirilmeye başlanmıştır. Bu noktadan sonra, klasik istihbaratın kendine özgü teamüllerinin yanı sıra, XX. yüzyılın gerekliliklerine uygun, haber toplama yöntemlerinin teknolojik araçlarla geliştirildiği, modern ve profesyonel istihbarat dönemine doğru bir geçişin gerçekleştiği söylenebilmektedir.

Modern anlamdaki kurumsal istihbarat sistemleri ise dünyayı iki farklı kutba bölen Soğuk Savaş döneminin nihayete ermesiyle birlikte ortaya çıkmıştır. I. ve II. Dünya Savaşları süresinde artan istihbarat faaliyetleri, Soğuk Savaş döneminde ise zirveye çıkmıştır. Bu dönemde elde edilebilecek bilginin nicel olarak fazlaşması ve bilgiye erişiminin yaygınlaşması, istihbaratın niteliğinde de olumlu gelişimler meydana getirmiştir. Kısaca insanlık tarihindeki en eski faaliyetlerden biri olan istihbarat, devletlerin ulusal güvenliklerini sağlama hedefleri doğrultusunda hiçbir koşulda ihmal etmemeleri gereken bir yöntem olarak ağırlığını korumaya devam edecek, yeni yöntemler ve dönüşümlerle varlığını sürdürecektir.

Yunanlı filozof Heraklitos'un "*Değişmeyen tek şey değişimin ta kendisidir*" şeklindeki özdeyişi, var olan en eski mesleklerden biri olarak kabul edilen istihbarat için de kuşkusuz geçerlidir. İstihbaratın temel öğeleri ve amacı aynı kalmakla birlikte, yöntem ve çalışma biçimleri devamlı olarak değişecek ve gelişecektir.

XXI. yüzyılın getirdiği yeni dinamikler, her alanda olduğu üzere istihbaratta da etkisini hissettirmiş, istihbaratı bir dönüşüm ve güncelleme sürecine mecbur kılmıştır. 20-30 yıl önceki güvenlik ve istihbarat anlayışıyla bugünkü güvenlik ve istihbarat anlayışının farklı olması, önümüzdeki dönemde bu disiplinler üzerinde birçok değişimin yaşanacağını bizlere haber vermektedir. Türk istihbarat sistemini de kaçınılmaz şekilde etkileyen bu dönüşüm sürecinin, dünya durdukça devam edecek olması yadsınamayacak bir gerçektir.

Bilgiye erişme yöntemlerinin ve bilgi piramidinin gerçek manada evrim geçirdiği çağımızda, bilgi temeli üzerinde yükselen istihbaratı da yaşanan bu büyük değişimden münferit olarak ele almak pek de mümkün değildir. Çünkü en temel

tanımıyla istihbarat, gelecek hakkındadır ve gelecekte ne olacağıyla ilgilenmektedir.⁵⁹³ Bu sebepten dolayı devletler, istihbarat sistemlerinin değişen paradigmaya uyum gösterebilmesi adına, istihbarat anlayışı ve yöntemlerini, bilgi toplama mekanizmalarını ve istihbarat yapılanmalarını sürekli olarak güncellemek durumundadırlar.

Yakın tarihte istihbarattaki dönüşümü ve reform çalışmalarını tetikleyen en büyük olayın, 11 Eylül 2001 saldırıları olduğu söylenebilir. Kendini dünyanın en büyük süper gücü olarak tanımlayan ABD'nin merkezinde peş peşe yaşanan terör saldırıları, birkaç sene içerisinde Avrupa'nın başkentlerine de sıçramış ve böylece istihbarattaki dönüşüm sürecinin fitili ateşlenmiştir.

Çalışma kapsamına dahil edilen ülkeler de dahil olmak üzere pek çok ülke, 11 Eylül sonrasında istihbarat servislerinin daha etkin ve kapsamlı şekilde faaliyet yürütebilmesi için kanuni bir zemin oluşturma ve mevcut mevzuatı güçlendirme adına çeşitli reformlar gerçekleştirmiştir. Bu saldırılardan sonra birçok ülkenin istihbarat sisteminin yapılanmasında değişiklikler meydana gelmiş, istihbarat servislerinin yetkileri artırılmış, istihbari haber toplama faaliyetlerinin kapsam ve yöntemi genişletilerek bilgi akışı kolaylaştırılmıştır. Büyük devletler ulusal güvenliklerini korumak için ülke dışındaki istihbari operasyonlarını artırmış, düşmanlarını izlemek yerine imha etme çalışmalarına daha çok odaklanmışlardır. Ayrıca terör suçlarını kapsayan soruşturma ve kovuşturmalarda, istihbarat servislerinin elde ettiği delillerin geçerlilik kapsamı genişletilmiştir. İstihbarat ve güvenlik alanlarındaki zaafiyetlerin belirlenmesi suretiyle; istihbarat kuruluşları arasında koordinasyon ve eşgüdümün artırılması, proaktif bir istihbarat anlayışının benimsenmesi ve ülke güvenliğinin ülke dışından başlayarak sağlanmasına yönelik kapsamlı bir dönüşüm yaşanmıştır. Yani özetle bu yeni dönemde istihbarat sistemi güçlü olan devletler, istihbaratta balıkçı konseptini terk edip, avcı konseptine ağırlık vermiştir.

⁵⁹³ Robert M. Clark, **Intelligence Analysis: A Target Centric Approach**, Washington DC, CQ Press, 2007, p. 172.

Küreselleşme çağında tehditlerin değiştiğini fark eden devletler, istihbarat sistemlerini bu yeni düşmanla baş edebilecek tarzda yapılandırmaya başlamışlardır. Bilhassa uzun yıllar boyunca sistemsel olarak iç ve dış istihbaratı tek çatı altında yürüten birçok devlet, 11 Eylül sonrası tekçi yapının sakıncalarını görerek sadece iç güvenlik konularına ve sadece dış istihbarat konularına odaklanacak ayrı ayrı istihbarat servislerinin varlığına ihtiyaç duyarak istihbarat yapılanmalarını değiştirmişlerdir. 11 Eylül öncesinde iç ve dış istihbarat olarak iki ayrı şekilde bölümlenen ABD istihbarat sistemi dahi, iç, dış ve de anavatan güvenliği alanları üzerinden teşekkül eden yeni bir yapıya evrilmiştir.

İstihbarat servislerinin hareket kabiliyetlerinin artırıldığı bu yeni süreç, istihbarat faaliyetlerinin bireylerin temel hak ve özgürlüklerine yönelik müdahale alanını genişlettiği ve müdahalenin ölçülülük ilkesini gözetmediği yönündeki tartışmaları da beraberinde getirmiştir. Bu duruma bir örnek olarak, kendisini “özgürlükler ülkesi” olarak tanımlayan ABD’nin, tarihsel süreç içerisinde özgürlük ile güvenlik arasında bir denge kurmaya çalıştığı söylene de, 11 Eylül saldırılarından sonra yapılan kapsamlı düzenlemeler sonrasında, bu dengenin son 20 yıldır güvenlik lehine bozulduğu hususu çalışma kapsamında açık şekilde görülmüştür.

Ancak güvenliğin öne çıkması, her ne kadar bireysel özgürlükleri tehdit eder gibi gözükse de, devletin güvenlik ve istihbarat faaliyetlerinin temel amacı esenlik, refah ve kamu düzeninin tesisi olup, bunların da özgürlüğün daha sağlıklı bir zeminde ortaya çıkmasını sağlayan etkenler olduğu yadsınamayacak bir gerçektir. Dolayısıyla güvenlik ile özgürlük arasında, çatışma ve zıtlıktan ziyade olumlu manada bir tamamlayıcılık söz konusu olup, her iki kavram da hukuk devletinin önemli birer parçası ve vazgeçilmezidir. Bununla birlikte devletler nezdinde istihbari haber toplamanın zorunluluğu karşısında, temel hak ve özgürlüklerin korunmasının da bir zaruriyet olduğu unutulmamalıdır.

Güvenlik alanındaki bu paradigma değişikliği sonrasında sistemsel, yapısal ve algısal açılardan dönüşüme uğrayan istihbarat, yeni bir anlayış üzerinde yükselirken, Türkiye de bu dönüşüme sessiz kalmamış ve istihbarat alanında birçok reformu

hayata geçirmiştir. Türkiye'nin mevcut istihbarat sistemindeki dönüşüme olan ihtiyaç, dünyadaki yeni istihbarat çağına uyum sağlama zorunluluğu ile geçmişte yaşanan güvenlik zaafiyetlerinin tekrar yaşanmasının engellenmesi fikrinin sonucunda ortaya çıkmıştır. İlerleyen süreçte de Türkiye'nin modern dünya ülkelerinde istihbarat konusunda gerçekleşen teknolojik, akademik, hukuki, beşeri gelişmeler ile idari yapılanmalara ilişkin yenilikleri; dönüşüme veri sağlaması için yakından takip etmesi, analizler gerçekleştirmesi, ihtiyacı olan hususları kendi istihbarat sistemine uyarlayabilmesi ve bu çalışmaları sistemli hale getirmesi gerekmektedir.

Kanımızca dönüşüm sürecindeki Türk istihbaratının, ilk dönemlerinden günümüzdeki modern seviyesine gelene kadar yaşadığı üç farklı kırılım noktası bulunmaktadır. Bunlardan ilki Sultan II. Abdülhamid tarafından Yıldız Teşkilatını kurulması suretiyle istihbaratın devlet nezdinde kurumsal hale getirilerek bugünkü istihbarat sistemimizin temellerinin atılması, ikincisi cumhuriyetin kuruluşu akabinde 1927 yılında şu anki MİT Başkanlığı'nın Milli Emniyet Hizmetleri Riyaseti (M.E.H./M.A.H.) ismiyle ihdas edilmesi, üçüncüsü ise MİT kanunu olarak da bilinen 1937 sayılı kanunda 2014 yılında yapılan değişiklikler sonucunda MİT'in haber toplama yetkilerinin artırılması ve sonrasındaki süreçte teşkilatın haber toplama faaliyetleri ile operasyonel faaliyetlerinin boyutunun çağ atlamasıdır.

Sözü edilen kırılım noktalarından en yenisi olan 2010'lu yıllardaki süreçte, ilk olarak 1983 yılında yürürlüğe giren "1937 sayılı Devlet İstihbarat Hizmetleri ve Milli İstihbarat Teşkilatı Kanunu", yaklaşık 30 yıl sonra ciddi bir güncellemeye tabi tutulmak suretiyle mevzuat günümüz şartlarına uygun hale getirilmiş ve teşkilatın hukuki altyapısı güçlendirilmiştir. Söz konusu mevzuat güncellemesiyle birlikte MİT'in haber toplama ve operasyonel yetkileri artırılmış, bu sayede yetki ve operatif güç açısından rakip devletlerin istihbarat servisleriyle denk hale getirilmeye çalışılmıştır. Bu mevzuat düzenlemesi sonrasında, daha çok güvenlik istihbaratına önem veren istihbarat anlayışından proaktif ve esnek istihbarat modeline geçiş süreci de başlamıştır. Düzenleme öncesinde kanuni olarak, kamu kurumlarından dahi yasal düzlemde bilgi talep etme hakkı düzenlenmemiş bir MİT mevzuatı varken; son süreçte teşkilatın bütün kamu ve özel kuruluşlardan ihtiyacı olan bilgi, belge, veri ve

kayıtları temin edebilen, yerli veya yabancı her türlü kurum, kuruluş, örgüt yahut kişilerle doğrudan ilişki kurabilen, tüzel kişilik kurabilen, yurt dışında haber toplama faaliyetleri haricinde operasyonel çalışmalar yürütebilen ve tüm bu hususlarda kanuni olarak yetkilendirilmiş bir kisveye büründürülmüştür.⁵⁹⁴ Değişen dünya düzeni ile birlikte, Türkiye’dekine benzer yasal düzenleme ve reformlar, demokratik ülkelerin istihbarat sistemlerinde de sıklıkla görülen bir durumdur.

Yetkileri güncellenen MİT, özellikle son 7-8 yılda projektörlerini yurt içinden yurt dışına doğru çevirmeye başlamış, bu sayede stratejik istihbarata verilen önemin ciddi manada arttığı kamuoyuna da yansımıştır. Bu doğrultuda yeni dönemde terörle mücadele noktasında devlet politikası olarak, “yurt içinde terörün engellenmesi” anlayışından “terörün kaynağında yok edilmesi” anlayışına geçilmiştir. Teşkilatın vizyonunu geliştirmesi ve terörizmle mücadelede yüksek katma değerli hedeflere odaklanması suretiyle, sözü edilen süreçteki sınır ötesi operasyonel faaliyetlerin oranında ciddi manada artış gerçekleşmiştir. Bu yeni anlayışla beraber, 1980-1990’lı yıllarda yapılırsa aylarca konuşulacak olan sınır ötesi istihbari operasyonlar artık neredeyse her hafta gerçekleştirilip kamuoyuyla paylaşılır hale gelmiştir.

Ancak ilerleyen süreçte küresel siyasette daha etkin bir pozisyonda olmayı ve “dünya üzerindeki gelişmeleri izleyen değil yönlendiren ülke” konumunu pekiştirmeyi hedefleyen Türkiye’nin, bu hedefe ulaşabilmesi adına istihbarat konusunda atması gereken daha pek çok adımın olduğu değerlendirilmektedir. Çünkü günümüzde istihbarat servislerinin sahip olduğu güç ile devletlerin gücü arasında doğrudan pozitif bir ilişki bulunmaktadır. ABD, Birleşik Krallık, Rusya ve İsrail gibi devletler, dünyadaki gelişmeleri yön verebilme güçlerini, bir noktada sahip oldukları istihbarat servislerine borçludurlar.

Türkiye’de istihbarat konusunda son yıllarda yaşanan bahse konu tüm bu gelişmeler istihbarat sistemine olumlu manada yeni boyutlar kazandırsa da, istihbarat olarak daha gelişmiş olan devletleri yakalayabilmek, onlarla daha denk bir ortamda mücadele edebilmek için hem mevzuat hem de yapılanma noktasında Türk istihbarat

⁵⁹⁴ 2937 sayılı kanun md. 6 (17/04/2014-6532/3 md.)

sisteminde yapılacak daha birçok reform olduğu gerçeği, tez çalışması kapsamında elde edilen sonuçlar arasındadır.

Sürekli bir dönüşüm içerisinde olan dünyadaki istihbarat sistemi göz önüne alındığında, istihbarat alanında dünyadaki ana aktörlerden biri haline gelme hedefi bulunan Türkiye'nin, bu dönüşüm sürecinden bağımsız hareket etmesi, değışen dünya düzeninden farklı politika ve strateji geliştirmesi ya da mevcut istihbarat anlayışını aynen devam ettirmesi mümkün görünmemektedir.

Güvenlik tehditleriyle ilgili kategorinin genişlemesi, Türkiye'nin istihbarat sistemine de ağır sorumluluklar yüklemiştir. Türkiye'nin, istihbarat sistemindeki dönüşüm sürecinde dünyadaki teknolojik, kuramsal, yönetsel ve hukuki literatürdeki gelişmeleri yakinen takip etmesi, bunun yanında Ortadoğu-Avrupa-Asya eksenindeki siyasi ve coğrafi mücadeleler sebebiyle ortaya çıkabilecek yeni tehditleri hesaplayabilmesi beklenmektedir. Klasik istihbarat anlayışının ötesinde istihbaratın daha geniş ve bilimsel bir perspektif üzerinden değerlendirilmesi hususuna, önümüzdeki dönemde daha çok önem verilmelidir. İstihbari dönüşüm için yapılması gerekenler noktasında, mevzuat güncellemesinden örgütsel yapılanmaya, haber toplama yetkilerinin genişletilmesinden algı yönetimi ve akademik çalışmaların teşvikine kadar çok sayıda maddeden oluşan bir reform programı önümüzdeki süreçte Türkiye'yi beklemektedir.

Bu dönüşüm sürecinde Türkiye; gelecekte ortaya çıkabilecek durum ve tehditlere karşı daha esnek ve genişletilmiş haber toplama yetkilerine sahip, yeniliklere açık, paydaşlarıyla eşgüdüm içerisinde çalışan, yapısal manada küresel konjonktüre uygun, bireylerin sahip oldukları hak ve özgürlükler ile güvenlik arasındaki dengeyi daha hassas mekanizmalar üzerinden gözetebilen bir istihbarat sistemini kurgulaması ve bu dinamikler üzerinden dönüşümün felsefi temellerini oluşturması gerektiği değerlendirilmektedir.

Bu çalışmanın ana teması istihbarat olduğundan, istihbaratın doğasında var olan gizlilik sebebiyle belli imkanlar doğrultusunda araştırmalar yapılabilmiştir. İstihbarata ilişkin açık kaynaklardan erişim imkanı bulunan ulusal ve uluslararası mevzuat ve çalışma konusu ülkelerdeki istihbarat servislerinin resmi internet

sayfalarında yer alan bilgiler ile istihbari literatürden faydalanılmıştır. Çalışma kapsamında, karşılaştırmalı analiz metoduyla Türkiye ile diğer ülkelerin istihbarata ilişkin anayasal ve kanuni yetkilerinin kapsamı, örgütlenme biçimleri, denetim mekanizmaları ve de temel hak ve özgürlüklere ilişkin getirdiği sınırlamalar, karşılaştırmalı olarak incelenip analiz edilmiş, söz konusu ülkelerin mevzuatları ile Türkiye'nin istihbarat mevzuatı arasındaki farklar, avantajları ve dezavantajlarıyla birlikte ortaya konularak, birçok noktada öneriler sunulmuştur.

Türk istihbaratının bu dönüşüm sürecinde, hukuki ve yapısal açılardan ne tür bir yol izlemesi gerektiğini belirlemek amacıyla kaleme alınan ve ülkemizde hukukun henüz yeterince ilgi gösterilmemiş alanını temsil eden “istihbarat hukuku” alanında akademik bir bakış açısı oluşturabilmeyi ümit eden bu çalışmada; ilk olarak istihbaratın kavramsal boyutu ve hukuk ile olan ilişkisine dair bir kuramsal çerçeve çizilmeye çalışılmıştır. Akabinde, karşılaştırmalı şekilde dünyada istihbarat alanında söz sahibi olan devletler ile Türkiye'nin istihbarat yapılanmaları ve yetkileri hukuksal boyutlarıyla birlikte incelenmiştir. Son bölümde ise Türk istihbaratında halihazırdaki ihtiyaçların ne olduğu, bu ihtiyaçlara yönelik nasıl çözümler üretilebileceği ve ne tür reformlar yapılması gerektiğinin yanı sıra mevcut ve gelecekteki muhtemel ihtiyaçları da karşılayabilecek bir istihbarat modeli önerisi sunulmaya çalışılmıştır.

Tez kapsamında ayrıca incelenen dört ülkenin (ABD, Birleşik Krallık, Rusya ve İsrail) güncel istihbarat mevzuatları, haber toplama yetkileri ve örgütlenme biçimleri baz alınarak, bu ülkelerin hangi sebeplerle iç ve dış istihbarat faaliyetlerini farklı kurumlar üzerinden yürüttüklerinin sebepleri ayrıntılı şekilde irdelenmiştir. Bu sistemin haber toplama ve karar alma süreçlerinde, etkinlik ve de verimlilik konularında ne tür etkilerinin olduğu/olabileceği analiz edilmiştir.

Bu tez çalışması kapsamında gerçekleştirilen ayrıntılı incelemeler sonucunda, istihbarat sisteminin bu sayılan ülkelerde olduğu gibi “konu merkezli” olarak ayrı ayrı örgütlenmesinin, mevcut Türk istihbarat sistemindeki tekçi yapıya göre başta haber toplama faaliyetleri olmak üzere birçok yönden daha avantajlı olduğu kanısına

varılmış, bu doğrultuda sistemin Türkiye’ye uygulanabilirliği adına neler yapılması gerektiği noktasında birtakım öneriler sunulmuştur.

Bu minvalde önümüzdeki süreçte Türk istihbarat sistemindeki en önemli dönüşüm maddesinin, istihbarat sisteminin örgütlenmesinin iç-dış ve teknik olarak yeniden yapılandırılması olduğu değerlendirilmektedir. Birleşik Krallık’ta da uygulanan bu sistem; farklı alanlarda haber toplama uygulamalarına olanak sağlayacak şekilde çok yönlülüğünün bulunması ve de gelişmiş koordinasyon ile denetim sistemlerine sahip olmasıyla öne çıkmaktadır. Türkiye, istihbarat sistemini ulusal çıkarlar doğrultusunda “konu merkezli” olarak ayrı ayrı teşkilatlandırırken, ülkenin sahip olduğu önemli jeopolitik ve de jeostratejik konumu, çeşitlilik arz eden popülasyonu, güvenlik tehditlerinin çok çeşitli olması gibi sebepleri de hesaba katarak, sistemi kendisine uygun şekilde kurgulaması ve bu doğrultuda kendi istihbarat ekolünü iç ve dış olarak oluşturması gerektiği değerlendirilmektedir.

Bu doktora tezi esasında, *“Türk istihbarat sistemini mevcut bulunduğu noktadan daha ileriye götürebilmek adına neler yapılabileceği”* sorusundan yola çıkılarak hazırlanmıştır. Tez kapsamındaki ülkelerin istihbarat sistemlerini de göz önünde bulundurmak suretiyle, görüşlerimizin belirtildiği bu çalışmada vardığımız sonuçlar arasında öne çıkan noktalar/öneriler;

- İstihbarat sistemimizin, karşılaştırmaya konu ülkelerde olduğu gibi iç-dış-teknik olarak “konu bazlı” örgütlenmesi, MİT’in bir dış istihbarat servisi olarak örgütlenmesi ve sınır ötesi haber toplama ile operasyonel faaliyetlere odaklanması,
- Kuruluş sürecinin MİT’in himayesinde gerçekleşeceği yeni bir iç güvenlik ve teknik istihbarat servisinin kurulması ancak önerilen bu yeni sistemde uzun yılların tecrübesi ve konunun diplomatik bir yönü bulunması nedeniyle İstihbarata Karşı Koyma (İKK) faaliyetlerinin MİT’in bünyesinde kalmaya devam etmesi,
- Türkiye Cumhuriyeti Anayasası’nda MİT’in görev kapsamının ayrıca belirtilmesi ve istihbarat faaliyetlerinin anayasal güvence altına alınması,

- Terörle mücadele, casusluğa karşı koyma gibi konularda daha etkin mücadele edilmesi ve MİT'in çalışmalarının hukuki platformda sonuçlandırılması amacıyla, somut ve kanıtlanabilir istihbari delillerin soruşturma ve yargılamalarda geçerli delil statüsünde kabul edilmesi ve bu minvalde gereken mevzuat güncellemelerinin gerçekleştirilmesi,
- Bu kapsamda; 2937 sayılı Devlet İstihbarat Hizmetleri ve Milli İstihbarat Teşkilatı Kanunu'na; *“MİT'in bu kanundan kaynaklı yetkileri doğrultusunda gerçekleştirdiği istihbari faaliyetler neticesinde, elde ettiği somut ve kanıtlanabilir sonuçlar, terör ve casusluk suçlarını kapsayan soruşturma ve ceza yargılamalarında delil olarak kullanılabilecektir”* şeklinde bir ek madde eklenmesi,
- Ayrıca Türk Ceza Kanunu'nun (TCK) İkinci Kitap/Dördüncü Kısım/Yedinci Bölümündeki *“Devlet Sırlarına Karşı Suçlar ve Casusluk”* suçları ile ilgili başlıkta, Ceza Muhakemeleri Kanunu'nun (CMK) İkinci Kitap/Birinci Kısım/İkinci Bölümündeki *“Soruşturma İşlemleri”* başlığında ve de 3713 sayılı Terörle Mücadele Kanunu'nda konuya ilişkin gereken düzenlemelerin yapılması,
- Etkin ve kaliteli stratejik istihbarat elde etmek için, sınır ötesindeki haber toplama faaliyetlerinin yöntem ve çeşitlilik kapsamının genişletilmesi, yurt dışında görev yapan personel oranının artırılması,
- Yurt dışındaki istihbari haber toplama ve operasyonel faaliyetlerin ivme kazanması için çalışmaya konu ülkelerin birçoğunda var olan ve esneklik imkanı sağlayan paravan istihbarat kuruluşları ve paramiliter yapıların istihbarat sistemimize kazandırılarak uzun vadeli planlamalara dahil edilmesi bu doğrultudaki faaliyet pratiğinin artırılması, 2937 sayılı kanunun md. 6/e fıkrası doğrultusunda⁵⁹⁵ bu tarz bir çalışma pratiği var ise kullanım alanının yaygınlaştırılması,

⁵⁹⁵ 2937 sayılı kanunun 6. md. e fıkrası doğrultusunda MİT'in tüzel kişilik kurma noktasında yetkisi bulunmaktadır: *“e) İstihbari faaliyetler için görevlendirilenlerin kimliklerini değiştirebilir, kimliğin gizlenmesi için her türlü önlemi alabilir, tüzel kişilikler kurabilir. ...”*

- Gelecekte istihbaratın en önemli çalışma konularının başında geleceği öngörülen siber istihbarat ve ekonomik istihbarat faaliyetlerine daha çok önem verilmesi, özellikle yurt dışındaki haber toplama faaliyetlerinde katma değeri yüksek olan bu iki konunun kısa vadede öncelik kapsamında ön sıralara alınması, bu alanda casusluk yapabilecek uzman istihbaratçıların yetiştirilmesine önem verilmesi,
- Ekonomik istihbarat faaliyetlerinin önemi gereği, MİT'in görev alanı içerisinde olduğunun mevzuatta belirtilmesi, bu kapsamda 2937 sayılı kanunun 4. maddesine “*ülke içinde ve dışında milli menfaatler doğrultusunda ekonomik istihbarat faaliyetleri gerçekleştirmek*” şeklinde bir ibare eklenmesi suretiyle bu alandaki faaliyetlere yasal zemin kazandırılması,
- Geleneksel istihbari haber toplama ve analiz yöntemlerinin kullanılmaya devam edilmesiyle birlikte, yapay zeka teknolojisinin kullanıldığı teknik haber toplama kapasitesi ve analiz imkanlarının da artırılması, güvenlik ve teknoloji ekseninin genişletilmesi ve bu alandaki gelişmelerin sistematik biçimde takip edilerek Türk istihbarat sistemine kazandırılması,
- İstihbarat çalışmalarına halk desteğinin artırılmasının sağlanması amacıyla, olumlu algı çalışmalarının basın-yayın, dizi-film ve sosyal medya vasıtasıyla yaygınlaştırılması, bu alana bütçe ayrılması/ayrılan bütçenin yükseltilmesi, MİT bünyesinde görev yapmanın özendirilmesini sağlayacak farklı psikolojik ve sosyolojik çalışmalar gerçekleştirilmesi,
- Casusluk faaliyetlerine karşı bireylerin bilinçlendirilmesi, toplumsal farkındalığın oluşturulması ve ülkemize yönelik casusluk faaliyetlerinin engellenmesi amacıyla, MİT tarafından başta ülkemizdeki milli savunma sanayi alanında faaliyet gösteren kuruluşlar olmak üzere, stratejik kurum ve kuruluşlara verilen “İstihbarata Karşı Koyma (İKK) ve Stratejik İşbirliği” brifinglerinin⁵⁹⁶ daha geniş kesimlere ulaşması ve bu konudaki farkındalığın

⁵⁹⁶ Milli İstihbarat Teşkilatı (MİT), “İKK Çalışmaları ve Brifingleri”, (Çevrimiçi) https://www.mit.gov.tr/ikk_seminer.html, 24 Ocak 2022.

artırılması adına; bahse konu İKK brifinglerinin kapsamının ve ölçeğinin, STK'ları ve okulları da kapsayacak şekilde genişletilmesi,

- İstihbaratın hukuk boyutunun akademik düzeyde daha çok çalışılmasının teşvik edilerek, ülkemizde istihbarat hukukunun akademik bir bilim dalı haline getirilmesinin sağlanması, bu sayede akademi istihbarat ilişkisinin güçlendirilmesi,
- İstihbarat hukuku alanında dünyadaki gelişmeleri takip edecek, mevzuatın güncellenmesine ve de geliştirilmesine katkı sağlayacak akademik düzeyde uzman kişilerin yetiştirilmesi,

olarak sıralanabilir.

Reformist bir bakış açısıyla, sistemin önümüzdeki dönemde çağın gereklerine uygun, orijinal ve gelecekteki olası ihtiyaçlarına da cevap verebilecek nitelikte daha esnek ve daha iyi bir istihbarat modeline evrilebilmesi adına, ülkenin kendine özgü dinamikleri de göz önüne alınmak suretiyle hazırlanan bu önerilerin, yapısal ve hukuksal boyutlarıyla önem arz ettiği değerlendirilmektedir. Bu noktada istihbarattaki dönüşümü, dönemlik bir ihtiyaç olarak değil sürekli olarak devam edecek, devam ettikçe gelişecek bir reform süreci olarak düşünmek gerekir.

Unutulmamalıdır ki istihbarat gelecekle ilgilidir. Devletlerin gücü de, sahip oldukları istihbarat servislerinin gücünden bağımsız değildir. Geleceği daha sağlıklı öngörebilen, dünya siyasetinde daha çok söz sahibi olan ve yönlendirici etkiye sahip güçlü bir Türkiye için ise Türk istihbarat sisteminin yenilenmeyi ve dönüşümü hiçbir zaman ikinci plana atmaması, gelişime her daim açık olması gerekmektedir.

KAYNAKÇA

- Acar, Ünal ve Urhal, Ömer : **Devlet, Güvenlik, İstihbarat, Terörizm**, Ankara, Adalet Yayınevi, 2007.
- Acar, Ünal : “Yönlendirici Güç: İstihbarat Servisleri”, **Uluslararası Kriz ve Siyaset Araştırmaları Dergisi**, Aralık 2019, s. 103-134.
- Agrell, Wilhelm : “The next 100 years?: Reflections on the future of intelligence”, **In The Future of Intelligence in the 21st Century**, Routledge. 2014, pp. 133-148.
- Akbuğra, Turgut : **Milli İstihbarat Teşkilatı (MİT'in Gizli Tarihi)**, Pandora Yayınları, 2015.
- Akın, İlhan : **Temel Hak ve Özgürlükler**, 3.Basım, İstanbul, 1971.
- Aksu, Muharrem : **Özgürlük ve Güvenlik Dengesinde Önleyici Amaçlı İletişimin Denetlenmesinin Temel Hak ve Özgürlükler Açısından Değerlendirilmesi**, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Isparta, 2011.
- Altun, Fahrettin : “Bu Nasıl Milli İstihbarat”, **Sabah Gazetesi**, (Çevrimiçi) <https://www.sabah.com.tr/yazarlar/fahrettinaltun/2016/12/29/bu-nasil-milli-istihbarat>, 21 Aralık 2020.

- Arslan, Çetin : “İstihbaratın Ceza Muhakemesi Hukukunda Kullanımı”, **Fasikül Hukuk Dergisi**, S. 22, 2011, s. 12-14.
- Arslan Öncü, Gülay : **Özel Yaşama ve Aile Yaşamına Saygı Hakkı**, Anayasa Mahkemesine Bireysel Başvuru El Kitapları Serisi-8, Ankara, COE, 2019.
- Asker, Ali : “Rus İstihbarat Sistemi”, İçinde: **İstihbarat Örgütleri**, (Ed.: Ümit Özdağ.), Kripto Yayınevi, 2014, s. 25-76.
- Atak, Songül : “Avrupa Konseyi'nin Kişisel Veriler Açısından Sağladığı Temel Güvenceler”, **TBB Dergisi**, S. 87, 2010, s. 90-120.
- Atay, Mehmet : “Rusya Gizli İstihbarat Servisleri: KGB'nin Kısa Tarihi, Avrasya Dosyası”, İstihbarat Özel, **21. YY Türkiye Enstitüsü**, Yaz 2002, C. 8, S. 2, s. 313-323.
- Ateş, Ahmet : **Stratejik İstihbarat ve Türk Dış Politikası'na Etkisi**, Yüksek Lisans Tezi, Adnan Menderes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Aydın, 2013.
- Ateş, Hasan : **Kamu Güvenliğinde İstihbarat Sisteminin Değerlendirilmesi**, Yüksek Lisans Tezi, Atılım Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 2012.

- Atılır, Ali : **Türkiye'de İstihbarattan Sorumlu Kurumların Yapısı, Faaliyet Alanları, Aralarındaki Bilgi Paylaşımı ve Sorunların Belirlenmesi**, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Gelişim Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 2018.
- Atlı, Turan : “Kişisel Verilerin Önleyici, Koruyucu ve İstihbari Faaliyetler Amacıyla İşlenmesi”, **Necmettin Erbakan Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, S. 1, 2019, s. 4-22
- Avcı, Erkan : “AİHM: İngiliz İstihbaratının Toplu Dinleme ve İzlemesi Hak İhlali”, **Euronews**, (Çevrimiçi) <https://tr.euronews.com/2018/09/13/aihm-ingiliz-istihbaratinin-toplu-dinleme-ve-izlemesi-hak-ihlali>, 18 Mayıs 2020.
- Aydemir, Bülent : “İstihbaratta "OBİPAS" dönemi”, **Habertürk**, (Çevrimiçi) <https://www.haberturk.com/gundem/haber/1314332-istihbaratta-obipas-donemi>, 29 Mayıs 2021.
- Aydemir, Bülent : “İstihbaratta yeni yapılanma başladı”, **Habertürk**, 06 Kasım 2016, (Çevrimiçi) <https://www.haberturk.com/gundem/haber/1320085-istihbaratta-yeni-yapilanma-basladi>, 03 Eylül 2021.
- Aydın, Nurullah : **İşte İstihbarat**, İstanbul, Kum Saati Yayınları, 2008.
- Bahar, İlhan : **Teşkilat-ı Mahsusa, MİT ve İstihbarat Örgütleri**, İstanbul, Kum Saati Yayınları, 2009.

- Ballan, Issam : “Inside Shin Bet”, **Al Jazeera**, (Çevrimiçi) <https://interactive.aljazeera.com/aje/palestineremix/inside-shin-bet.html#/8>, 01 Kasım 2020.
- Baltacı, Selami : **Sosyal Medya Üzerinden Elde Edilen İstihbaratın Güvenlik Maksatlı Kullanılması**, Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı, İstanbul, 2017.
- Barnea, Avner : **Israel's Silent Defender: An Inside Look at Sixty Years of Israeli Intelligence**, Jerusalem, Gefen Publishing House, 2012.
- Başar, Bülent : **Küreselleşme Sürecinde Dünyada ve Türkiye’de İstihbarat**, Yüksek Lisans Tezi, Atılım Üniversitesi, Ankara, 2015.
- Başaran, Oğuzhan : “MOSSAD Nedir ve Kimlerden Oluşur”, **Stratejik Ortak**, (Çevrimiçi) <https://www.stratejikortak.com/2017/01/mossad-nedir.html>, 25 Eylül 2020.
- Başdin, Aziz ve Topçu, Erol : “Ortaçağda İhtiyat Bağlamında Hükümdarın Asli Bir Vazifesi: İstihbarat (Yusuf Has Hacib ve Nizamü’l Mülk Evreninde)”, **Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, Ankara, S. 10, 2017, s. 560-571.

- Bergman, Ronen : “The secret history of Mossad, Israel’s feared and respected intelligence agency”, **New Statesman** (Çevrimiçi) <https://www.newstatesman.com/world/middle-east/2018/08/secret-history-mossad-israel-s-feared-and-respected-intelligence-agency>, 12 Eylül 2020.
- Berkkan, Kürşad : **İstihbarat Savaşları**, İstanbul, Eftalya Yayınları, 2017.
- Berkowitz, Brian and Goodman, Allan : **Best Truth, Intelligence in the Information Age**, New Haven/London, Yale University Press, 2000.
- Biçer, Savaş : “Ulusal Güvenlik ve İstihbarat Sisteminde Geleneksel Anlayıştan Modern ve Değişen İhtiyaçlar Dönemine Geçiş”, **Karadeniz Sosyal Bilimler Dergisi**, C. 9, S. 2, 2017, s. 435-464.
- Blum, William : **Haydut Devlet**, Yeni Hayat Kütüphanesi Yayınları, 2003.
- Boisot, Max and Agusti, Canals : “Data, Information and Knowledge: Have We Got It Right?”, **Journal of Evolutionary Economics**, Vol. 14, 2004.
- Borogan, Irina : “The Kremlin Is All Ears, **The Moscow Times**, (Çevrimiçi) <https://www.themoscowtimes.com/2012/12/27/the-kremlin-is-all-ears-a20494>, 17 Eylül 2020.

- Bowcott, Owen : “Ministers Accused of Issuing 'Torture Warrants' to Spies”, **The Guardian**, (Çevrimiçi) <https://www.theguardian.com/uk-news/2018/sep/06/ministers-accused-of-issuing-torture-warrants-to-spies-james-bond-clause>, 16 Mayıs 2020.
- Bozeman, Adda : **Strategic Intelligence and Statecraft, Selected Esseys**, London, Brassey’s Inc., 1992.
- Bronner, Ethan : “Poisoned toothpaste and exploding phones: New book chronicles Israel’s ‘2,700’ assassination operations”, **Independent**, (Çevrimiçi) <http://www.independent.co.uk/news/world/middle-east/mossad-assassinations-israel-foreign-operations-arafat-book-shin-bet-ronan-bergman-interviews-a8181391.html>, 21 Ekim 2020.
- Browning, Jonathan : “Court Rules British MI5 Agents Can Murder, Kidnap and Torture”, **Bloomberg**, (Çevrimiçi) <https://www.bloomberg.com/news/articles/2019-12-20/licensed-to-kill-court-rules-mi5-can-murder-kidnap-torture>, 17 Mayıs 2020.
- Bulut, Nihat : “Sahte Bir Karşıtlığın Çözümü Hukuk Devletinde Özgürlük Güvenlik İlişkisi”, **Anayasa Mahkemesinin Kuruluşunun 55. Yılı Anısına: 55 Yıl 55 Makale**, Ankara, Anayasa Mahkemesi Yayınları, 2017 s. 1213-1233.

- Byman, Daniel : “Targeted killing, American-style”, **Los Angeles Times**, (Çevrimiçi) <https://www.latimes.com/archives/la-xpm-2006-jan-20-oe-byman20.1-story.html> 01 Eylül 2021
- Carr Jeffrey : **Inside Cyber Warfare: Mapping the Cyber Underworld**, USA, O'Reilly Media Inc., 2011.
- Centel, Nur : "5271 Sayılı Ceza Muhakemesi Kanunu'na Göre, Telekomünikasyon Yoluyla Yapılan İletişimin Denetlenmesi", **GSÜHFD**, C. 1, 2010, s.161-192.
- Clark, John Ransom : **Intelligence and National Security**, London, Praeger Security International, 2007.
- Clark, Robert M. : **Intelligence Analysis: A Target Centric Approach**, Washington DC, CQ Press, 2007.
- Clauser, Jerome K. and Weir, Sandra M. : **Intelligence Research Methodology-An Introduction to Techniques and Procedures for Conducting Research in Defence Intelligence**, Washington D.C., Norton Publishing, 1975.
- Cohen, David B. and Wells, John Wilson : **American National Security and Civil Liberties in an Era of Terrorism**, New York City, Palgrave Macmillan, 2004.
- Cooper, Pat and Erlich, Jeff : “Commanders to Get More Tactical Data From CIA”, **Army Times**, Vol.55, Nr. 50, Washington D.C., Pentagon Press, 1995.

- Cumming, Ed : “The game-changing: Turkish drones tormenting the Russians”, **The Telegraph**, (Çevrimiçi) <https://www.telegraph.co.uk/news/2022/05/16/turkish-drones-changed-game-ukraine-come-catchy-ditty/>, 15 Nisan 2022.
- Çakır Morin, Arzu : “ABD’nin telekulağı her yere girmiş”, **Hürriyet**, (Çevrimiçi) <https://www.hurriyet.com.tr/gundem/abd-nin-telekulagi-her-yere-girmis-24952017>, 22 Ağustos 2020.
- Çelikdönmez, Ömür : “İngiltere Güvenlik ve İstihbarat Dairesi siber saldırıya nasıl hazırlanıyor?”, **Kafkassam**, (Çevrimiçi) <https://kafkassam.com/ingiltere-guvenlik-ve-istihbarat-dairesi-siber-saldiriya-nasil-hazirlaniyor.html>, 14 Mayıs 2020.
- Çınar, Bekir : **Devlet Güvenliği, İstihbarat ve Terör**, Ankara, SAM Yayınları, 1997.
- Çınar, Şenol : **Kamu Düzeninin Sağlanmasında İç Güvenlik İstihbaratının Önemi**, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 2014.
- Çıtak, Emre : **Yeni Güvenlik Politikaları Bağlamında Türkiye’de İstihbaratın Dönüşümü**, Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı, Ankara, 2016.

- Darıcılı, Ali Burak ve
Özdağ, Burak : “Rusya Federasyonu’nun Siber Güvenlik Kapasitesini Oluşturan Enstrümanların Analizi”, **Bilig Dergisi**, Güz 2017, Sayı: 83, s.121-146.
- Darıcılı, Ali Burak : Bursa Teknik Üniversitesi, Uluslararası İlişkiler ve Siyaset Bilimi Bölümü Öğretim Üyesi, (Çevrimiçi) <https://twitter.com/BurakDaricili/status/1319670764518428672>, 30 Ekim 2020.
- Dearth, Douglas H. And
Goodden, R. Thomas : **Strategic Intelligence: Theory and Application**, Washington, Defence Intelligence Agency, 1995.
- Degtyareva, T. : Rusya Federasyonu İdari Suçlar Kanunu, “Кодекс Российской Федерации об административных правонарушениях”, 2017. (Çevrimiçi) https://books.google.com.tr/books?id=6N_mBwAAQBAJ&printsec=frontcover&hl=tr#v=onepage&q&f=false, 10 Haziran 2020.
- Deibert, Ronald : “The Evolution and Network Intelligence”, **Intelligence and National Security**, Vol.18, Washington D.C., 2003, pp. 183-192.
- Demirel, Emin : **Teşkilat-ı Mahsusan Günümüze Gizli Servisler**, 10. Baskı, İstanbul, Renk Yayıncılık, 2011.

- Denham Matt : “What's the difference between MI5 and MI6? What happened to MI1 - MI4 and are there agencies with higher numbers (MI7, MI8, etc.)?”, **The Guardian**, (Çevrimiçi) <https://www.theguardian.com/notesandqueries/query/0,5753,-20949,00.html> 13 Mayıs 2020.
- Deveci, Mustafa : “Filistinli Devabişe ailesini katleden Yahudi yerleşimciye müebbet hapis cezası verildi”, **Anadolu Ajansı**, (Çevrimiçi) <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/filistinli-devabise-ailesini-katleden-yahudi-yerlesimciye-muebbet-hapis-cezasi-verildi-/1973049>, 31 Ekim 2020.
- Deveci, Mustafa ve Fırat, Esat : “İsrail'in sınır dışı etmeye çalıştığı AA foto muhabirinin duruşması yapıldı”, **Anadolu Ajansı**, (Çevrimiçi) <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/israilin-sinir-disi-etmeye-calistigi-aa-foto-muhabirinin-durusmasi-yapildi-/1438300>, 31 Ekim 2020.
- Dmeral, İbrahim : **Türkiye Bağlamında Orta Doğu'da İstihbarat Örgütleri**, Yüksek Lisans Tezi, Ufuk Üniversitesi, Ankara, 2019.
- Doğan, Taylan : **İstihbarat Kurumlarının Dış Politika Karar Alma Sürecine Etkisi: Abd İstihbarat Topluluğu (IC) Örneği**, Doktora Tezi, Hacettepe Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, Ankara, 2013.

- Dupre, Robert : “Association of Former Intelligence Officers, All Rights Reserved. Guide to Imagery Intelligence”, **Journal of U.S. Intelligence Studies**, Vol.18, No.2, 2011.
- Duramaz, Selim ve Gökbnar, Ali Rıza : Ekonomik İstihbarat Sisteminin Oluşturulmasına Yönelik Türkiye İçin Yeni Bir Model Önerisi, **Marmara Üniversiresi Öneri Dergisi**, C. 12 S. 47, 2017, s. 49-69.
- Durmuş, Murat : **Özel Hayatın Korunması Hakkı ve Bu Çerçeve de İstihbarat Faaliyetleri**, Yüksek Lisans Tezi, Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kırıkkale, 2006.
- English, Rebecca : “Ex-MI6 chief admits agents do have a licence to kill but denies executing Diana”, **The Daily Mail** (Çevrimiçi) <https://www.dailymail.co.uk/news/article-516712/Ex-MI6-chief-admits-agents-licence-kill-denies-executing-Diana.html>, 16 Mayıs 2020.
- Ercan, Hasan : **Tarihi Derinlik İçinde Soğuk Savaş Sonrası Dünyada Yeni İstihbarat Kavramı**, Yüksek Lisans Tezi, Kara Harp Okulu, Ankara, 2006.
- Eren, Yunus : **Demokratik Ülkelerde İstihbarat Teşkilatlarının Yapılanması: İngiltere ve Türkiye Karşılaştırması**, Yüksek Lisans Tezi, Polis Akademisi, Ankara, 2012.

- Ergin, Sedat : “Denetimden söz etmeyen yasayla denetim olur mu?”, **Hürriyet**, (Çevrimiçi) www.hurriyet.com.tr/denetimden-soz-etmeyen-yasayla-denetim-olur-mu-26289108, 05 Nisan 2020.
- Eroğlu, Haldun : Haldun Eroğlu, “Klasik Dönemde Osmanlı İstihbaratı”, **Türk İstihbarat Tarihi**, İstanbul Yeditepe Yayınevi, 2001, s. 95-120.
- Eroğlu, Haldun : “Klasik Dönemde Osmanlı Devleti’nin İstihbarat Stratejileri”, **Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Tarih Bölümü Tarih Araştırmaları Dergisi**, S. 34, 2003, s. 23-24.
- Ertekin, Bülend Aydın : “Batı Dünyasında Açık İstihbarat Açık Diplomasi’ye Karşı”, **Balkan Sosyal Bilimler Dergisi**, 2017, C. 6 S. 12, s. 13-35.
- Erten, Seda : **Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi’nin 8. Maddesi Bağlamında Özel Hayatın Gizliliği ve Korunması**, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi, İstanbul, 2009.
- Faulconbridge, Guy : “What is Russia's GRU military intelligence agency?”, **Reuters**, (Çevrimiçi) <https://www.reuters.com/article/us-britain-russia-gru-factbox/what-is-russias-gru-military-intelligence-agency>, 06 Ekim 2020.

- Fidan, Hakan : **A Comparison of British, American and Turkish Intelligence Systems**, Yüksek Lisans Tezi, Bilkent Üniversitesi Ekonomi ve Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 1999.
- Fiennes, Ranulph : **The Feather Men**, Penguin Books, 1992.
- Finn, Peter : “In Russia, A Secretive Force Widens”, **The Washington Post**, (Çevrimiçi) https://www.washingtonpost.com/wp-dyn/content/article/2006/12/11/AR2006121101434_2.html, 11 Haziran 2020.
- Fowler, Michael : **Amateur Soldiers, Global Wars: Insurgency and Modern Conflict**, Praeger Security International, ABD, 2005.
- Fukuyama, Francis : **Devlet İnşası, 21. Yüzyılda Dünya Düzeni ve Yönetişim**, İstanbul, Remzi Kitap, 2005.
- Gaddis, John Lewis : **Soğuk Savaş**, İstanbul, Yapı Kredi Yayınları. 2018.
- Galeotti, Mark : “Rus istihbaratı siyasi savaş veriyor”, **NATO Dergisi**, Mayıs 2017, (Çevrimiçi) <https://www.nato.int/docu/review/tr/articles/2017/05/12/rus-istihbarati-siyasi-savas-veriyor/index.html>, 03 Haziran 2020.

- Gellman, Barton and Miller, Greg : "U.S. spy network's successes, failures and objectives detailed in 'black budget' summary"**The Washington Post**, (Çevrimiçi) https://www.washingtonpost.com/world/national-security/black-budget-summary-details-us-spy-networks-successes-failures-and-objectives/2013/08/29/7e57bb78-10ab-11e3-8cdd-bcdc09410972_story.html 26 Nisan 2020.
- Gellman, Barton and Soltani, Ashkan : “NSA infiltrates links to Yahoo, Google data centers worldwide, Snowden documents say”, **The Washington Post**, (Çevrimiçi) https://www.washingtonpost.com/world/national-security/nsa-infiltrates-links-to-yahoo-google-data-centers-worldwide-snowden-documents-say/2013/10/30/e51d661e-4166-11e3-8b74-d89d714ca4dd_story.html, 22 Ağustos 2020.
- Golden, Roger Dean : “Güvenliğin Maliyeti Nedir? Abd Vatanseverlik Kanunu ve Amerika’nın Özgürlük ve Güvenlik Arasındaki Dengesi”, Çev. Dr.Muharrem Aksu, **S.D.Ü. Hukuk Fakültesi Dergisi**, C. 2, S. 2, 2012, s. 109-133.
- Goldman, Jan : **Words of Intelligence: An Intelligence Professional's Lexicon for Domestic And Foreign Threats**, Maryland, Scarecrow Press, 2011.
- Gordon, Thomas : **Gideon's Spies: Mossad's Secret Warriors**, Pan Macmillan, 2015.

- Gökalp, Haluk : “Bir Askerlik Terimi Olarak Til/Tıl/Dil ile Kurulan Unutulmuş Deyimler”, **International Journal of Language Academy**, 2/3, 2014, s. 40-73.
- Gökçen, Ahmet : **Ceza Muhakemesi Hukuku II**, Ankara, Adalet Yayınevi, 2017.
- Gör, Emre : **II. Abdulhamid Döneminde Osmanlı İstihbarat Ağı (1876-1909)**, Doktora Tezi, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 2018.
- Gözler, Kemal : **İdare Hukukuna Giriş**, Bursa, Ekin Kitabevi, 2018.
- Gözler, Kemal : **Türk Anayasa Hukuku Dersleri**, Bursa, Ekin Kitabevi, 2018.
- Greenberg, Mourice R. and Richard N. Haas : **Making Intelligence Smarter, Council on Foreign Realitions**, Washington D.C, Council on Foreign Relations Press, 1998.
- Gudgin, Peter : **Military Intelligence, A History**, London, Penguin Books, 1999.
- Güdük, Fatih : **Türk Askeri İstihbarat Yapısı ve Hukuksal Düzenlemeleri Hakkında Bir Öneri: ABD Örneği**, Yüksek Lisans Tezi, Kara Harp Okulu Savunma Bilimleri Enstitüsü, Ankara 2016.

- Güldiken, Nevzat : “Bilginin Elde Edilmesi ve Korunmasında Ekonomik İstihbarat Sistemlerinin Rolü” **Cumhuriyet Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, 2006, S. 2, s. 169-181.
- Güler, Mehmet Çağatay : Rusya’da Anayasa Değişikliği ve Putin’in Siyasi Geleceği, **SETA**, Nisan 2020. (Çevrimiçi) <https://setav.org/assets/uploads/2020/04/P279.pdf>, 11 Haziran 2020.
- Gün, Çağlar : **Ulusal Güvenlik Politikalarının Belirlenmesinde İstihbaratın Rolü ve Önemi**, Yüksek Lisans Tezi, Kara Harp Okulu Savunma Bölümleri Enstitüsü, Ankara, 2014.
- Günday, Metin : **İdare Hukuku**, Ankara, İmaj Yayınevi, 2017.
- Gürgen, Murat : “MİT’e ABD modeli geliyor”, **Habertürk**, 17/07/2014, (Çevrimiçi) <https://www.haberturk.com/gundem/haber/970437-mite-abd-modeli-gelior> 05 Kasım 2019
- Gürkan, Emrah Safa : “The Efficacy of Ottoman Counter-Intelligence in the 16th Century”, **Acta Orientalia Academiae Scientiarum Hungaricae**, Volume 65, S. 1, 2012, s. 1-38.

- Heickero Roland : “Emerging Cyber Threats and Russian Views on Information Warfare and Operation”, **Swedish Defense Research Agency Press**, March 2010. (Çevrimiçi) <http://www.foi.se/rapport?rNo=FOI-R--2970--SE>, 11 Nisan 2020.
- Herman Micheal : **Intelligence, Power in Peace and War**, London, Cambridge University Press, 1999.
- Hobbes, Thomas : **Leviathan**, İstanbul, Yapı Kredi Yayınları, 2010.
- Horner, Dalia : “Does Israel Have a Constitution?”, **Saint Louis University Law Journal**, Vol. 43 No: 4, 1999, (Çevrimiçi) <https://scholarship.law.slu.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=2226&context=lj>, 07 Temmuz 2022.
- İlter, Erdal : Milli İstihbarat Teşkilatı Tarihçesi, Ankara, MİT Basımevi, 2002. (Çevrimiçi) http://www.mit.gov.tr/tarih_index.html, 03 Mart 2019
- İnsel, Ahmet : İsrail’de Ulus-Devlet Temel Yasası, **Birikim Dergisi**, Ekim 2018. (Çevrimiçi) <https://birikimdergisi.com/haftalik/9131/israilde-ulus-devlet-temel-yasasi>, 21 Mart 2021.
- Jackson, Brian : **In The Challenge of Domestic Intelligence in a Free Society: A multidisciplinary Look At The Creation Of a U.S. Domestic Counterterrorism Intelligence Agency**, California, RAND Corporation, 2009.

- Kaboğlu, İbrahim : **Özgürlükler Hukuku**, Ankara, İmge Kitabevi, 2002.
- Kahana, Ephraim : **Reorganizing Israel's Intelligence Community**, Routledge Publishing, 2002.
- Kantarcı, Sertaç : “Çin’in Teknolojik Atılımının Öteki Tarafı: Sanayi Casusluğu”, **Ekonometri Dergisi**, Mayıs 2011, (Çevrimiçi) <http://www.ekonometri.com.tr/index.php?page=habergoster&hbrID=731>, 18 Kasım 2019.
- Karadsheh, Jomana : “Turkish drones have become a symbol of the Ukrainian resistance”, **CNN**, (Çevrimiçi) <https://edition.cnn.com/2022/04/11/middleeast/mideast-summary-04-11-2022-intl/index.html>, 15 Nisan 2022.
- Karasioğlu, Sibel : **Telekomünikasyon Yoluyla Yapılan İletişimin İstihbarat Amaçlı Denetlenmesi ve Özel Hayata Etkileri**, Yüksek Lisans Tezi, Erzincan Üniversitesi, Erzincan, 2011.
- Kartoğlu, Mustafa : “CIA ve MI6’te bu yetkiler var”, **Star**, 22 Şubat 2014 (Çevrimiçi) <https://www.star.com.tr/guncel/cia-ve-mi6te-bu-yetkiler-var-haber-847088/> 21 Nisan 2020.
- Kaymaz, Seydi : **Ceza Muhakemesinde Telekomünikasyon Yoluyla Yapılan İletişimin Denetlenmesi**, Ankara, Seçkin Yayıncılık, 2015.

- Keleştemur, Saim Atalay : **Siber İstihbaratın Kamu Güvenliği İçin Rolü ve Önemi**, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Gedik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İstanbul, 2018.
- Kent, Sherman : **Strategic Intelligence for American World Policy**, New Jersey, Princeton University Press, 1949.
- Kent, Sherman : **Stratejik İstihbarat**, Ankara ASAM Yayınları, 2002.
- Kissenger, Henry : **Diplomacy**, Washington D.C., Easton Press, 1994.
- Kızılırmak, Baran : **Önleyici Amaçla Elde Edilen Verilerin Ceza Muhakemesinde Kullanılabilirliği**, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 2018.
- Korkmaz, Sertaç Canalp : Terörle Mücadelede Taktik İstihbarat, **ORSAM** (Çevrimiçi) <https://www.orsam.org.tr/tr/terorle-mucadelede-taktik-istihbarat>, 10 Kasım 2019.
- Krebs, Shiri : "Lifting the Veil of Secrecy: Judicial Review of Administrative Detentions in the Israeli Supreme Court", **Vanderbilt Journal of Transnational Law**, Vol.45 May 2012, (Çevrimiçi) <https://law.vanderbilt.edu/files/archive/Krebs-camera-ready.pdf>, 01 Kasım 2020.
- Kumkale, Tahir Tamer : **Psikolojik Savaş**, İstanbul, Pegasus Yayınları, 2008.
- Kuzu, Ali : **MİT, MOSSAD, CIA, GLADIO**, Kariyer Yayınları, 2018.

- Levinson, Chaim : “A Golden Age for the Mossad: More Targets, More Ops, More Money”, **Haaretz**, (Çevrimiçi) <https://www.haaretz.com/israel-news/.premium-MAGAZINE-more-ops-more-secrets-more-money-mossad-s-supercharged-makeover-1.6410934>, 12 Eylül 2020.
- Lowenthal, Mark M. : **From Secrets to Policy**, 4. Edition, Washington DC, CQ Press, 2009.
- Luhn, Alec : “Russia Passes ‘Big Brother’ Anti-Terror Laws”, **The Guardian**, (Çevrimiçi) <https://www.theguardian.com/world/2016/jun/26/russia-passes-big-brother-anti-terror-laws>, 20 Eylül 2020.
- Mencken, Henry Louis : **A New Dictionary of Quotations on Historical Principles from Ancient and Modern Sources**, New York, Alfred A. Knopf Publishing, 1942.
- Marchetti, Victor and Marks, John : **The CIA and the Cult of Intelligence**, New York, Alfred A. Knopf Publishing, 1974.
- Meran, Necati : **İletişimin Denetlenmesi & Gizli Soruşturmacı ve Teknik Takibin Hukuki Boyutu**, Ankara, Adalet Yayınevi, 2015.
- Mercado, Stephan : “Sailing the Sea of OSINT in the Information Age; A Venerable Source in a New Era”, **CIA Library**, (Çevrimiçi) <https://www.cia.gov/library/center-for-the-study-of-intelligence/csi-publications/csi-studies/studies/vol48no3/article05.html>, 03 Mart 2019.

- Miron, Richard : “Israeli 'torture' methods illegal” **BBC**, (Çevrimiçi) http://news.bbc.co.uk/2/hi/middle_east/439554.stm, 25 Eylül 2020.
- Mitrokhin, Vasili and Andrew, Christopher : **The Mitrokhin Archive: The KGB in Europe and the West**. Gardners Books, 2000.
- Nal, Sabahattin : “Medeni ve Siyasal Haklara İlişkin Uluslararası Sözleşme’de Ulusal Güvenlik ve İfade Özgürlüğü”, **Bahçeşehir Üniversitesi Hukuk Fakültesi Kazancı Hakemli Hukuk Dergisi**, S. 87, 2011, s. 104-128.
- Nal, Sabahattin ve Çirkin Furkan : “Halk Egemenliği ve Milli Egemenlik Teorileri Bağlamında Anayasacılık”, **İstanbul Hukuk Mecmuası**, C. 79 S. 2, 2021, s. 599-635.
- Nizamü’l-Mülk : **Siyasetname**, İstanbul, İş Bankası Kültür Yayınları, 2009.
- Oruç, Mehmet Akif : **İstihbaratın Geleceği: Siber Uzayda İstihbarat ve Karşı İstihbarat Faaliyetlerinde Yapay Zeka ve Veri Bilimi Kullanımı**, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Aydın Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, Temmuz 2019.
- Ostrovsky, Victor ve Hoy, Claire : **MOSSAD İhanet Çemberi**, İstanbul, Hikmet Neşriyat, 1990.

- Özbay, Feyzan : “Terörle Mücadelede Devletin Gözetlemesi Karşısında Bireyin Özel Hayatının Gizliliğinin Korunması Hakkının Karşılaştırmalı Bir Değerlendirmesi (Birleşik Krallık ve Türkiye)”, **İÜHFEM**, C. 75, S. 1, 2017, s. 115-158.
- Özbudun, Ergun : **Türk Anayasa Hukuku**, Yetkin Yayınları, 2021.
- Özdağ, Ümit : **İstihbarat Örgütleri**, Ankara, Kripto Kitaplar, 2014.
- Özdağ, Ümit : **İstihbarat Teorisi**, 13. Basım, Ankara, Kripto Kitaplar, 2018.
- Özkan, Tuncay : **Milli İstihbarat Teşkilatı (MİT)’in Gizli Tarihi**, 20. Basım, Alfa Yayınları, 2003.
- Pazarcı, Hüseyin : **Uluslararası Hukuk**, 8. Baskı, Ankara, Turhan Kitabevi, 2009.
- Pehlivanlı, Hamit : “Osmanlı’da İstihbaratçılık”, **Türkler**, Ankara, Cilt 13, Yeni Türkiye Yayınları, 1995.
- Peterson, Marilyn : **Intelligence–Led Policing: The New Intelligence Architecture**, Washington, United States Bureau of Justice Assistance, Washington, 2005.
- Pike, John : “Organization of the Main Intelligence Administration (GRU)”, **Federation of American Scientists**, (Çevrimiçi) <https://fas.org/irp/world/russia/gru/org.htm>, 31 Mayıs 2020.

- Procyshyn, T.W. : **The Coming Intelligence**, Montreal, Canadian Forces College Press, 1998.
- Prunckun, Hank : **Handbook of Scientific Methods of Inquiry for Intelligence Analysis**, Maryland, Scarecrow Press, 2010.
- Rangappa, Asha : "What the FISA Warrants Against Paul Manafort Tell Us About Mueller's Investigation". **Just Security**, 23 September 2017, (Çevrimiçi)
www.justsecurity.org/45255/fisa-warrants-paul-manafort-muellers-investigation, 08 Nisan 2020.
- Richelson, Jeffrey T. : **The U.S. Intelligence Community**, Colorado, Westview Press, 2008.
- Reynolds, Nick and Watling, Jack : "Ukraine Through Russia's Eyes", **Royal United Services Institute**, February 2022, (Çevrimiçi)
<https://rusi.org/explore-our-research/publications/commentary/ukraine-through-russias-eyes>, 17 Mart 2022.
- Roberts Dan : "The USA Freedom Act: A Look at the Key Points of the Draft Bill", **The Guardian**, (Çevrimiçi)
<https://www.theguardian.com/world/2013/oct/10/the-usa-freedom-act-a-look-at-the-key-points-of-the-draft-bill>, 21 Nisan 2020.
- Roger, George and Kline, Robert : **Intelligence and the National Security Strategist**, Maryland, Rowman&Littlefield, 2005.

- Rosenbach, Eric and Peritz, Aki J. : **Confrontation or Collaboration? Congress and the Intelligence Community**, Belfer Center for Science and International Affairs, Harvard Kennedy School, 2009 (Çevrimiçi) <https://www.belfercenter.org/sites/default/files/legacy/files/IC-book-finalasof12JUNE.pdf>, 20 Şubat 2022.
- Rosenbach, Marcel, Poitras, Laura and Stark, Holger : “How the NSA Accesses Smartphone Data”, **Spiegel International** (Çevrimiçi) <https://www.spiegel.de/international/world/how-the-nsa-spies-on-smartphones-including-the-blackberry-a-921161.html>, 22 Ağustos 2020.
- Sakwa, Richard : **Russian Politics and Society**, Canterbury, Routledge Publishing, 2008.
- Schneider, Eberhard : "The Russian Federal Security Service under President Putin". In Stephen White (ed.). **Politics and the Ruling Group in Putin's Russia**, Macmillan Press, 2008.
- Scott, Len and Jackson, Peter : **Understanding Intelligence in the Twenty-First Century**, New York, Routledge, 2004.
- Shpiro, Shlomo : “No Place to Hide: Intelligence and Civil Liberties in Israel”, **Cambridge Review of International Affairs**, C. 19, No.4, 2006.
- Swenson, Russell G. and Lemozy, Susana C. : **Democratization of Intelligence Melding Strategic Intelligence and National Discourse**, Washington D.C, National Defense Int. College Press, 2009.

- Sözüer, Adem : "Türkiye'de ve Karşılaştırmalı Hukukta Telefon, Teleks, Faks ve Benzeri Araçlarla Yapılan Özel Haberleşmenin Bir Ceza Yargılaması Önlemi Olarak Denetlenmesi", **İÜHFM**, C. 55, S. 3, 1997, s. 65-110.
- Sun-Tzu : **Savaş Sanatı**, İstanbul, Kastaş Yayınevi, 2008.
- Şen, Ersan : "İletişimin Denetlenmesi Tedbiri", **Ceza Hukuku Dergisi**, S. 4, 2007, s. 97-135.
- Şen, Ersan : İstihbarat Raporlarının Delil Değeri, Kasım 2019, (Çevrimiçi) <https://www.hukukihaber.net/istihbarat-raporlarinin-delil-degeri-makale,7196.html>, 01 Nisan 2020.
- Şenel, Atakan : **Türkiye’de Güvenlik Kurumları Arasındaki İstihbarat Paylaşımı**, Yüksek Lisans Tezi, Yıldırım Beyazıt Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 2019.
- Şimşek, Erdal : **Türkiye’de İstihbaratçılık ve MİT**, İstanbul, Kum Saati Yayıncılık, 2004.
- Tamblyn, Thomas : “GCHQ Can Monitor Communications Of MPs And Peers Rules Tribunal”, **The Huffington Post**, (Çevrimiçi) https://www.huffingtonpost.co.uk/2015/10/14/gchq-can-monitor-communic_n_8292390.html, 18 Mayıs 2020.

- Taşagıl, Ahmet : “İslam Öncesi Dönemde Türklerde İstihbarat”, **Türk İstihbarat Tarihi**, İstanbul, Yeditepe Yayınları, 2021, ss. 41-62.
- Taşkın, Mustafa : **Adli ve İstihbari Amaçlı İletişimin Denetlenmesi**, Ankara, Seçkin Yayıncılık, 2008.
- Tezsever, Serhat : **Milli Güvenliğimiz İçerisinde İstihbarat-Türkiye Cumhuriyeti ve İstihbarat Olgusu**, İstanbul, İstanbul, İ.U.Basımevi, 1999.
- Treverteon, Gregory F. : “Covert Action and Open Society”, **Foreign Affairs**, Vol.1, John F. Kennedy School of Government Public Affairs Press, 1987.
- Turhan, Faruk ve Aksu, Muharrem : "11 Eylül Sonrası ABD'de Özgürlük ve Güvenlik Dengesi Açısından Terörü Önleme Amaçlı Tedbirler/Özellikle PATRIOT Kanunu ile Getirilen Kısıtlamalar", **Isparta Süleyman Demirel Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, C. 1, S. 1, 2011, s.47-90.
- Urhal, Ömer : **Küreselleşen Dünyada Güvenlik**, Ankara, Adalet Yayınevi, 2009.
- Ünver, Akın : Dijital Gözetleme, Milli Güvenlik ve Özel Hayatın Gizliliği Siyaseti, **EDAM**, (Çevrimiçi) <https://edam.org.tr/wp-content/uploads/2018/04/EDAM-Dijital-Gozetleme.pdf>, 20 Ekim 2020.

- Van Voorhout, Jill EB Coster : “Intelligence As Legal Evidence Comparative Criminal Research Into The Viability of The Proposed Dutch Scheme of Shielded Intelligence Witnesses in England and Wales, and Legislative Compliance With Article 6 (3)(d) ECHR.” **Utrecht Law Review**, 2006 2(2), pp. 119-144. (Çevrimiçi) <http://www.utrechtlawreview.org>, 20 Nisan 2020.
- Vervaele, John : "Terrorism and information sharing between the intelligence and law enforcement communities in the US and the Netherlands", **Utrecht Law Review**, C. 1, S. 1, 2005.
- Warner, Michael : “Wanted: A Definition of Intelligence”, **CIA Library**, (Çevrimiçi) <https://www.cia.gov/library/center-for-the-study-of-intelligence/kentcsi/vol46no3/pdf/v46i3a02p.pdf>, 24 Şubat 2019.
- Weiner, Tim : **Küllerin Mirası (Bir CIA Tarihi)**, Çev: Selim Yeniçeri, İstanbul, Koridor Yayıncılık, 2007.
- Wilhelm, Friedrich : “Königssindish-eine Variante im grossen Spiel der Geheimdienste”, **Geheimdienste in der Weltgeschichte**, München, Beck Verlag, 2003.
- Wintour, Patrick : “Blair picks security Services Coordinator”, **The Guardian**, (Çevrimiçi) <http://www.theguardian.com/politics/2002/jun/21/uk.military>, 01 Mart 2021.

- Yenisey Feridun ve Nuhoğlu Ayşe : **Ceza Muhakemesi Hukuku Ders Kitabı**, İstanbul, Bahçeşehir Üniversitesi Yayınları, 2014.
- Yesevi, Çağla Gül : “İsrail İstihbaratı ve Mossad”, içinde Ümit Özdağ (Ed.) **İstihbarat Örgütleri**, Ankara, 2014, s. 217-270.
- Yetim, Fatih : “ABD'deki "Özgürlük yasası" istihbarat servislerinin işleyişini nasıl etkileyecek?”, **Euronews**, (Çevrimiçi) <https://tr.euronews.com/2015/06/01/abd-deki-ozgurluk-yasasi-istihbarat-servislerinin-isleyisini-nasil-etkileyecek>, 21 Nisan 2020.
- Yetim, Servet : **Ceza Muhakemesi Hukuku Kapsamında Sosyal Medyadan Elektronik Delil Toplama ve Değerlendirme (Facebook Örneği)**, Ankara, Seçkin Yayıncılık, 2016.
- Yılmaz, Sait : **Ulusal Güvenlik ve İstihbarat: Türkiye ve ABD Üzerine Kavramsal Bir Çerçeve**, Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi, Uluslararası İlişkiler Ana Bilim Dalı, Ankara, 2005.
- Yılmaz, Sait : **21. Yüzyılda Güvenlik ve İstihbarat**, İstanbul, Milenyum Yayınları, 2007.

- Yılmaz, Sait : “21. Yüzyılda İstihbaratın Değişen Paradigmaları”, **21. YY Türkiye Enstitüsü**, (Çevrimiçi) https://www.21yyte.org/assets/uploads/files/21yy_%C4%B0stihbarat_Eyl%C3%BCl2017.pdf, 20 Şubat 2022.
- Yüksel, Saadet : **Özel Yaşamın Bir Parçası Olarak Telekomünikasyon Yoluyla Yapılan İletişimin Gizliliğine Önleyici Denetimle Müdahale**, Beta Yayınları, 2012.
- Zeyrek, Deniz : “11 Soruda Yeni MİT”, **Hürriyet**, 19 Nisan 2014 (Çevrimiçi) <https://www.hurriyet.com.tr/gundem/11-soruda-yeni-mit-26252615>, 07 Kasım 2021.
- Zohar, Michael Bar ve Mishal, Nissim : **Mossad**, Koton Yayınevi, 2011.
- : “ABD’de İstihbarat Kurumlarını Sınırlayan ‘Özgürlük Yasası’na Onay”, **Euronews**, (Çevrimiçi) <https://tr.euronews.com/2015/06/02/abd-de-istihbarat-kurumlarini-sinirlayan-ozgurluk-yasasi-na-onay>, 21 Nisan 2020.
- : “ABD’de tele kulak tartışmaları sürüyor”, **BBC News**, (Çevrimiçi) https://bbc.com/turkce/ozel-dosyalar/2013/06/130619_abd_nsa, 22 Ağustos 2020.
- : “CIA’e öldürme yetkisi verildi”, **Milliyet**, 16/12/2002 (Çevrimiçi) www.milliyet.com.tr/dunya/cia-e-oldurme-yetkisi-verildi-5195159 15 Mayıs 2020.

- : “Çok Gizlinin Denetimi”, **Al Jazeera**, (Çevrimiçi)
[http://www.aljazeera.com.tr/haber/cok-gizlinin-](http://www.aljazeera.com.tr/haber/cok-gizlinin-denetimi)
denetimi 27 Kasım 2019.
- : “Durum: Keyfi Gözaltı”, **Frontline Defenders**,
(Çevrimiçi) [https://www.frontlinedefenders.org/tr/](https://www.frontlinedefenders.org/tr/case/arbitrary-detention-human-rights-defender-mahmoud-nawajaa)
case/arbitrary-detention-human-rights-defender-
mahmoud-nawajaa, 31 Ekim 2020.
- : Dünya Casusluk Tarihi Ansiklopedisi, Cilt 1,
İstanbul, Artel Yayınları, 1974,
- : “El-ihyalet El-sahyuniye ve durusiha”, **El-Mareke**,
(Çevrimiçi) [http://www.alma3raka.net/spip.php?](http://www.alma3raka.net/spip.php?page=article&id_article=86&lang=ar)
page=article&id_article=86&lang=ar, 04 Nisan 2020.
- : “Five facts about Russian military intelligence”,
Reuters, (Çevrimiçi) [https://www.reuters.com/article](https://www.reuters.com/article/us-russia-medvedev-intelligence-gru-sb/factbox-five-facts-about-russian-military-intelligence-)
/us-russia-medvedev-intelligence-gru-sb/factbox-five-
facts-about-russian-military-intelligence-, 31 Mayıs
2020.
- : “Israel Mossad”, **Global Security**, (Çevrimiçi)
[www.globalsecurity.org/intell/world/israel/mossad.ht](http://www.globalsecurity.org/intell/world/israel/mossad.htm)
m, 18 Ekim 2020.
- : “Israel's Shin Bet agency: The Profile”, **BBC**,
(Çevrimiçi) [http://news.bbc.co.uk/2/hi/middle_east/](http://news.bbc.co.uk/2/hi/middle_east/1791564.stm)
1791564.stm, 25 Eylül 2020.

- : Israel, Getz 10740/07 Matzlach/Jonathan Klinger, Bilgisayarları hacklerken elde edilen kanıtların kullanımı hakkında (על השימוש בראיות שהושגו תוך פריצה (למחשבים), (Çevrimiçi) <https://2jk.org/praxis/?p=5630>, 18 Ekim 2020.
- : Israel, Confidentiality and Personal Data Privacy in Israel, (Çevrimiçi) <https://medium.com/@aegees.community/confidentiality-and-personal-data-privacy-in-israel-70a27d48d08c>, 21 Ekim 2020.
- : “Russia: ‘Big Brother’ Law Harms Security, Rights”, **Human Rights Watch**, (Çevrimiçi) <https://www.hrw.org/news/2016/07/12/russia-big-brother-law-harms-security-rights>, 17 Eylül 2020.
- : TBMM, “Mit Eski Müsteşarı Emre Taner'in 15 Temmuz Darbe Girişimine ve Fetullahçı Terör Örgütüne İlişkin Bilgi Vermesi, Meclis Araştırması Komisyonu”, **Tutanak Dergisi**, 09/11/2016, (Çevrimiçi) https://www5.tbmm.gov.tr/develop/owa/komisyon_tutanaklari.goruntule?pTutanakId=1775, 17 Ocak 2021.
- : TDK, “Bilim ve Sanat Terimleri Ana Sözlüğü”, (Çevrimiçi) <http://www.tdk.gov.tr/>
- : TDK, “Güncel Türkçe Sözlük”, (Çevrimiçi) <http://sozluk.gov.tr>, 13 Mayıs 2019

- : “The laws that allow intelligence agencies to spy on foreign diplomats”, **The Guardian** (Çevrimiçi) <https://www.theguardian.com/uk/2013/jun/16/laws-intelligence-agencies-spy-foreign>, 14 Mayıs 2020.
- : “THY yolcu bilgilerini mi MİT'e sızdırıyor?”, **Medya Radar** (Çevrimiçi) <https://www.medyaradar.com/thy-yolcu-bilgilerini-mi-mite-sizdiriyor-haberi-111809>, 08 Aralık 2019
- : “Türkiye'nin İlk İstihbarat Gemisi: Ufuk Korveti”, **Stratejik Düşünce Enstitüsü** (Çevrimiçi) <https://www.sde.org.tr/savunma-sanayii/turkiyenin-ilk-istihbarat-gemisi-ufuk-korveti-haberi-25358>, 18 Nisan 2022.
- : University of Minnesota, “What is Data”, (Çevrimiçi) <https://www.lib.umn.edu/datamanagement/whatdata>, 26 Mart 2019.
- : University of New England, “Data, Information and Knowledge, Knowledge Management Systems Lecture Notes”, (Çevrimiçi) http://turing.une.edu.au/~comp292/Lectures/header_km_2004_lec_notes/node4, 26 Mart 2019.
- : “U.S. Foreign Intelligence Surveillance Act of 1978 (FISA) Amendments Act of 2008, Congress extends surveillance law”, **Politico** (Çevrimiçi) <https://www.politico.com/story/2012/12/congress-extends-foreign-surveillance-law-085563?hp=l19>, 24 Ağustos 2020.

: “Wagner Grubu: Rusya'nın Ukrayna savaşında da kullandığı iddia edilen paralı askerler”, **BBC**, (Çevrimiçi) <https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-60982254>, 3 Ağustos 2022.

: “Yargıtay Ceza Genel Kurulundan ByLock içtihadı”, **Anadolu Ajansı**, (Çevrimiçi) <https://www.aa.com.tr/tr/turkiye/yargitay-ceza-genel-kurulundan-bylock-ictihadi-/1435224>, 30 Ocak 2022.

Mahkeme Kararları, Doktrinler ve Hukuki Normlar

- AİHM Tematik Bilgi Notu, “Kitle Gözetim”, Aralık 2016, (Çevrimiçi) https://www.echr.coe.int/Documents/FS_Mass_surveillance_TUR.pdf, 30 Mart 2020.
- AİHM Tematik Bilgi Notu, “Kişisel Verilen Korunması”, Ocak 2016, (Çevrimiçi) https://www.echr.coe.int/Documents/FS_Data_TUR.pdf, 30 Mart 2020.
- AYM, Bireysel Başvuru-Ercan Kanar (Başvuru Numarası:2013/533, Karar Tarihi:09/01/2014) (Çevrimiçi) <http://www.kararlaryeni.anayasa.gov.tr/BireyselKarar/Content/67c6dd42-f69e-4e7c-b098-a4e5efc5612b?wordsOnly=False>, 01 Nisan 2020.
- AYM, İptal Başvurusu Gerekçeli Kararı (Esas No:2014/122, Karar Sayısı:2015/123, Karar Tarihi: 30.12.2015) (Çevrimiçi) <https://normkararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr/ND/2015/123>, 03 Mart 2020.
- Council of Europe, Parliamentary Assembly, “Control of Internal Security Services in Council of Europe Member States”, 26/04/1999, (Çevrimiçi) <https://pace.coe.int/en/files/16689#trace-3>, 28 Kasım 2020.

- European Court of Human Rights, “Press Country Profile Spain”, July 2020 https://www.echr.coe.int/documents/cp_spain_eng.pdf, 17 Eylül 2020.
- European Court of Human Rights, “Case Of Big Brother Watch And Others v. The United Kingdom”, (58170/13, 62322/14 and 24960/15), 25.5.2021, (Çevrimiçi) <https://hudoc.echr.coe.int/fre?i=001-210077>, 07 Ağustos 2022.
- European Court of Human Rights, “Klass And Others v. Germany”, 5029/71, 06.09.1978, (Çevrimiçi) <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-57510>, 07 Ocak 2020.
- European Court of Human Rights, “Malone v. the United Kingdom”, 8691/79, 26.04.1986, (Çevrimiçi) <https://swarb.co.uk/malone-v-the-united-kingdom-echr-2-aug-1984/> 02 Şubat 2022
- European Court of Human Rights, “Khan v. the United Kingdom”, 11987/11, Decision 28.1.2014, (Çevrimiçi) <https://hudoc.echr.coe.int/fre?i=002-9283>, 02 Nisan 2020.
- European Court of Human Rights, “Case Of Roman Zakharov V. Russia”, (Çevrimiçi) <https://hudoc.echr.coe.int/tur?i=001-176957>, 17 Eylül 2020.
- Geneva Centre for Security Sector Governance (DCAF) “Intelligence Services”, (Çevrimiçi) https://www.files.ethz.ch/isn/17437/backgrounder_08_intelligence_services.pdf, 25 Nisan 2021.
- Israel AMAN, (Çevrimiçi) [https://military-history.fandom.com/wiki/Military_Intelligence_Directorate_\(Israel\)](https://military-history.fandom.com/wiki/Military_Intelligence_Directorate_(Israel)), 18 Şubat 2022.
- Israel Haganah, (Çevrimiçi) <https://www.britannica.com/topic/Haganah>, 25 Eylül 2020.
- Israel Knesset, (Çevrimiçi) http://fs.knesset.gov.il/0/law/0_lsr_312670.PDF, 03 Nisan 2022.
- Israel Ministry of Intelligence Services, (Çevrimiçi) https://www.gov.il/he/departments/ministry_of_intelligence_services, 30 Ekim 2021.

- Israel MOSSAD, “About”, (Çevrimiçi)
<https://www.mossad.gov.il/heb/about/Pages/values.aspx>, 23 Mart 2022.
- Israel MOSSAD, (Çevrimiçi)
www.globalsecurity.org/intell/world/israel/mossad.htm, 18 Ekim 2020.
- Israel SHABAK, “History”, (Çevrimiçi)
<http://www.shabak.gov.il/heritage/Pages/history.aspx>, 23 Ağustos 2021.
- İsrail 2002 tarihli Genel Güvenlik Servisi Yasası, (Çevrimiçi)
https://www.nevo.co.il/Law_html/law01/p220k4_001.htm, 17 Temmuz 2022.
- Milli İstihbarat Teşkilatı (MİT), “2937 Sayılı Devlet İstihbarat Hizmetleri ve Milli İstihbarat Teşkilatı Kanunu’nda 6532 Sayılı Kanunla Yapılan Düzenleme”, (Çevrimiçi) <https://www.mit.gov.tr/2937.html>, 16 Haziran 2022.
- Milli İstihbarat Teşkilatı (MİT), “İKK Çalışmaları ve Brifingleri”, (Çevrimiçi)
https://www.mit.gov.tr/ikk_seminer.html, 24 Ocak 2022.
- Milli İstihbarat Teşkilatı (MİT), “İstihbarat Araştırmaları Merkezi (İSAMER)”, (Çevrimiçi) <https://www.mit.gov.tr/isamer.html>, 27 Şubat 2022.
- Milli İstihbarat Teşkilatı (MİT), “İstihbarat Oluşumu”, (Çevrimiçi)
<http://www.mit.gov.tr/isth-olusum.html>, 24 Şubat 2022.
- Milli İstihbarat Teşkilatı (MİT), “Merak Edilenler”, (Çevrimiçi)
<http://www.mit.gov.tr/isth-olusum.html>, 10 Mart 2021.
- Milli İstihbarat Teşkilatı (MİT), “MİT’in Görev Yetki ve Sorumlulukları”, (Çevrimiçi), <http://www.mit.gov.tr/gorev.html>, 07 Mart 2022.
- Milli İstihbarat Teşkilatı (MİT), “Tarihçe”, (Çevrimiçi)
https://www.mit.gov.tr/tarihce/ikinci_bolum_F.html, 07 Kasım 2019.
- Milli İstihbarat Teşkilatı (MİT), “Teşkilat Yapılanması”, (Çevrimiçi),
<https://www.mit.gov.tr/teskilat.html>, 12 Mart 2022.
- Milli İstihbarat Teşkilatı (MİT), “Türkler’de İstihbarat”, (Çevrimiçi)
https://www.mit.gov.tr/tarihce/birinci_bolum_B3.html, 10 Nisan 2019.

- Mevzuatı Geliştirme ve Yayın Genel Müdürlüğü, “Devlet İstihbarat Hizmetleri ve Milli İstihbarat Teşkilatı Kanunu” Kanun Numarası : 2937 Kabul Tarihi : 1/11/1983, (Çevrimiçi) <http://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.2937.pdf>, 16 Haziran 2022.
- Mevzuatı Geliştirme ve Yayın Genel Müdürlüğü, “Kişisel Verilerin Korunması Kanunu (KVKK)” Kanun Numarası: 6698, Kabul Tarihi: 24/3/2016 (Çevrimiçi) <http://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.6698.pdf>, 16 Haziran 2022.
- Mevzuatı Geliştirme ve Yayın Genel Müdürlüğü, “Türk Ceza Kanunu (TCK)”, Kanun No.: 5237, Kabul Tarihi: 26.09.2004, (Çevrimiçi) <http://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.5237.pdf> 16 Haziran 2022.
- NATO, “Humint Centre Of Excellence”, (Çevrimiçi) <https://www.natohcoe.org>, 09 Nisan 2020.
- OHAL Kapsamında Bazı Düzenlemeler Yapılması Hakkında 694 sayılı Kanun Hükmünde Kararname, T.C. Resmi Gazete, 25 Ağustos 2017, (Çevrimiçi), https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2017/08/2017_0825-13.pdf, 01 Aralık 2019
- Russia Operations of the Main Intelligence Administration (GRU), Federation of American Scientist, (Çevrimiçi) <https://fas.org/irp/world/russia/gru/index.html>, 04 Ekim 2020
- Rusya Federasyonu Dış İstihbarat Servisi (SVR), “Sluzhba Vneshnei Razvedki – Struktur”, (Çevrimiçi) http://svr.gov.ru/svr_today/struktur.htm, 02 Ağustos 2022.
- Rusya Federasyonu Dış İstihbarat Servisi (SVR) hakkındaki kanun, “Sluzhba Vneshnei Razvedki –Статья 5, 10 Ocak 1996, № 5-FZ. Madde:5, (Çevrimiçi) http://svr.gov.ru/svr_today/struktur.htm, 01 Temmuz 2022.
- Rusya Federasyonu Federal Güvenlik Servisi (FSB), “Federal'naya sluzhba bezopasnosti Rossiyskoy Federatsii”, (Çevrimiçi) <http://www.fsb.ru/fsb/leadership.htm>, 12 Haziran 2022.

- Rusya Federasyonu Federal Güvenlik Servisi (FSB) hakkındaki kanun, Федеральный Закон О Федеральной Службе Безопасности - 22/02/1995, (Çevrimiçi) <http://www.fsb.ru/fsb/npd/more.htm?id%3D10340801@fsbNpa.html> 13 Haziran 2022.
- Rusya Federasyonu Savunma Bakanlığı, Silahlı Kuvvetler Ana Direktörlüğü, (Çevrimiçi) https://structure.mil.ru/structure/ministry_of_defence/details.htm?id=9711@egOrganization, 06 Ekim 2021.
- U.K. British Intelligence Agencies, “Security and Intelligence Agencies Financial Statement 2020-21” (Çevrimiçi) https://assets.publishing.service.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/1042372/Final_APS_Security_and_Intelligence_Agencies_Financial_Statement_2020-21_Print.pdf pdf, 01 Ağustos 2022.
- U.K. Freedom of Information Act 2000, (Çevrimiçi) <http://www.legislation.gov.uk/ukpga/2000/36/section/23>, 15 Mayıs 2020.
- U.K. GCHQ, “Mission” (Çevrimiçi) <https://www.gchq.gov.uk/section/mission/overview>, 15 Mayıs 2022.
- U.K. Intelligence and Security Committee of Parliament (ISC), UK Parliament, (Çevrimiçi) <http://isc.independent.gov.uk/home>, 24 Mayıs 2021.
- U.K., Intelligence Services Act 1994 Section I, (Çevrimiçi) <http://www.legislation.gov.uk/ukpga/1994/13/crossheading/the-secret-intelligence-service>, 14 Mayıs 2022.
- U.K. Intelligence Services Act 1994 Section III, (Çevrimiçi) <http://www.legislation.gov.uk/ukpga/1994/13/contents>, 14 Mayıs 2022.
- U.K. Investigatory Powers Act-IPA 2016, (Çevrimiçi) <https://www.gov.uk/government/collections/investigatory-powers-bill>, 20 Mayıs 2022.
- U.K. Joint Intelligence Committee, (Çevrimiçi) <https://www.gov.uk/government/groups/joint-intelligence-committee>, 10 Mayıs 2022

- U.K. National Intelligence Machinery, (Çevrimiçi)
https://assets.publishing.service.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/61808/nim-november2010.pdf, 16 Mayıs 2021.
- U.K. Official Secrets Act 1989, (Çevrimiçi)
<https://www.legislation.gov.uk/ukpga/1989/6/contents>, 17 Mayıs 2022.
- U.K. Security Service Act 1989, and 1996 Amendment, (Çevrimiçi)
<http://www.legislation.gov.uk/ukpga/1989/5/section/1>, 15 Mayıs 2022.
- U.K. Security Service Act 1989, (Çevrimiçi)
<https://www.lawteacher.net/acts/security-service-act-1989.php>, 15 Mayıs 2022.
- U.K. Secret Service (SS-MI5), “People and Organization”, (Çevrimiçi)
<https://www.mi5.gov.uk/people-and-organisation>, 01 Ağustos 2022.
- U.K. Secret Service (SS-MI5), “Evidence And Disclosure”, (Çevrimiçi)
<https://www.mi5.gov.uk/evidence-and-disclosure>, 20 Mayıs 2021.
- U.K. Secret Service (SS-MI5), “Access to Information”, (Çevrimiçi)
<https://www.mi5.gov.uk/access-to-information> 15 Mayıs 2021.
- U.K. Secret Service (SS-MI5), “Intelligence Machinery”, (Çevrimiçi)
<https://www.mi5.gov.uk/national-intelligence-machinery>, 11 Mayıs 2021.
- U.K. Secret Service (SS-MI5), “Gathering Intelligence”, (Çevrimiçi)
<https://www.mi5.gov.uk/gathering-intelligence>, 16 Mayıs 2021.
- U.K. Secret Service (SS-MI5), “Managing Information”, (Çevrimiçi)
<https://www.mi5.gov.uk/managing-information>, 17 Mayıs 2021.
- U.K. Secret Service (SS-MI5), “Covert Human Intelligence Sources”, (Çevrimiçi)
<https://www.mi5.gov.uk/covert-human-intelligence-sources>, 11 Mayıs 2021.
- U.K. Secret Intelligence Service(SIS-MI6), “About”, (Çevrimiçi)
<https://www.sis.gov.uk/about-us.html>, 10 Mayıs 2022.
- U.K. The Regulation of Investigatory Powers Act(RIPA) 2000.

- U.K., The Role of Ministers, (Çevrimiçi) <https://www.intelligence.gov.uk/ministers.aspx>, 11 Mayıs 2021.
- U.S. Central Intelligence Agency (CIA), “The Work of CIA: Intelligence Cycle”, Central Intelligence Agency: The Work of a Nation, the Center of Intelligence, <https://www.cia.gov/library/publications/resources/the-work-of-anation/86402%20Factbook-low.pdf>, 01 Nisan 2021.
- U.S. Central Intelligence Agency (CIA), “Intelligence Cycle”, <https://www.cia.gov/spy-kids/parents-teachers/docs/Briefing-intelligence-cycle.pdf>, 28 Temmuz 2022.
- U.S. Central Intelligence Agency (CIA), “Organization” <https://www.cia.gov/about/organization/>, 06 Ağustos 2022.
- U.S. Central Intelligence Agency (CIA), “Geographic Intelligence”, (Çevrimiçi) <https://www.cia.gov/library/center-for-the-study-ofintelligence/kent-csi/vol7no4/pdf/v07i4a14p.pdf>, 21 Nisan 2019.
- U.S. Central Intelligence Agency (CIA), “CIA achieves key milestone in agency-wide modernization initiative” (Çevrimiçi) <https://intelligencecommunitynews.com/cia-achieves-key-milestone-in-agency-wide-modernization-initiative/>, 13 Mart 2022
- U.S. Congress, House Permanent Select Committee on Intelligence, Compilation of Intelligence Laws and Executive Orders, Washington D.C., 1983, U.S. Government Printing Office.
- U.S. Departman of Justices, 6 numaralı Ulusal Güvenlik Konseyi İstihbarat Direktifi (NSCID No.6), “Signals Intelligence,” February 17, 1972; Department of Justice, “Report on CIA-Related Electronic Surveillance Activities”, Department of Justice, Washington D.C., 1976.
- U.S., Doe v. Ashcroft, 334 F.Supp.2d 471. (Çevrimiçi) http://www.nysd.uscourts.gov/rulings/04CV2614_Opinion_092904.pdf, 22 Nisan 2020.

- U.S. Executive Order 12333: United States Intelligence Activities,” Ronald Reagan - Section 1.14, Provision c, 59949.
- U.S. Federal Bureau of Investigation (FBI), “Quick Facts”, (Çevrimiçi) <https://fbi.gov/quickfacts>, 22 Ağustos 2021.
- U.S. Federal Bureau of Investigation (FBI), “Mission&Priorities”, (Çevrimiçi) <https://fbi.gov/about/mission>, 24 Ağustos 2021.
- U.S. Federal Bureau of Investigation (FBI), “Intelligence Cycle”, (Çevrimiçi) <http://www.fbi.gov/about-us/intelligence/intelligence-cycle>, 31 Mart 2019.
- U.S. Headquarters Department of the Army, Army Doctrine Reference Publication No. 2-0, Washington, DC, August 2012, (Çevrimiçi) http://armypubs.army.mil/doctrine/DR_pubs/dr_a/pdf/adrp2_0.pdf, 05 Aralık 2019.
- U.S. House of Representatives Permanent Select Committee on Intelligence, (Çevrimiçi) <https://intelligence.house.gov/about/>, 05 Mart 2020.
- U.S. Intelligence Budget Data, “The Fiscal Year 2021”, (Çevrimiçi) <https://irp.fas.org/budget/index.html>, 07 Ağustos 2022
- U.S. Intelligence Community, (Çevrimiçi) <https://intelligence.gov>, 20 Aralık 2021.
- U.S. Intelligence Reform and Terrorism Prevention Act (IRTPA) 2004, <http://www.gpo.gov/fdsys/pkg/PLAW-108publ458/pdf/PLAW-108publ458.pdf>, 24 Nisan 2022.
- U.S. Joint Intelligence, Joint Publication No. 2-0, Joint Chiefs of Staff, Washington, DC, 22 October 2013. (Çevrimiçi) https://www.jcs.mil/Portals/36/Documents/Doctrine/pubs/jp2_0.pdf, 12 Temmuz 2019.
- U.S. National Geospatial Intelligence Agency (NGA), “GEOINT”, (Çevrimiçi) <https://www.nga.mil/ProductsServices/Pages/default.aspx>, 21 Nisan 2019.

- U.S. National Security Act of 1947, (Çevrimiçi) <https://www.cia.gov/news-information/featured-story-archive/2008-featuredstory-archive/national-security-act-of-1947.htm>, 22 Temmuz 2022.
- U.S. National Security Agency (NSA), “Mission”, <https://www.nsa.gov/about/mission>, 12 Temmuz 2022.
- U.S. National Security Agency (NSA), <https://irp.fas.org/nsa/oldind.html>, 05 Mayıs 2021.
- U.S. Office of the Director of National Intelligence (DNI), ICD-1, “Policy Directive for Community Leadership”.
- U.S. Office of the Director of National Intelligence (DNI), Members Of The IC, <https://www.dni.gov/index.php/what-we-do/members-of-the-ic>, 24 Kasım 2022.
- U.S. Office of the Inspector General, Department of Justice, Federal Bureau of Investigation Legal Attache Program, Washington D.C., March 2004, U.S. Government of Printing Office Publishing, s. I-iii.
- U.S. Patriot Act, (Çevrimiçi) <https://govinfo.gov/content/pkg/PLAW-107publ56/pdf/PLAW-107publ56.pdf>, 19 Nisan 2022.
- U.S. Patriot Act, Sneak and peek warrants Section 213, Title II, or the Enhanced Surveillance Procedures, (Çevrimiçi) <https://govinfo.gov/content/pkg/PLAW-107publ56/pdf/PLAW-107publ56.pdf>, 22 Ağustos 2021.
- U.S. President’s Intelligence Advisory and Oversight Board (PIAB), (Çevrimiçi) <https://www.whitehouse.gov/piab/>, 19 Nisan 2021.
- U.S. Senate Select Committee on Intelligence, (Çevrimiçi) <https://www.intelligence.senate.gov/about>, 05 Mart 2022.

- U.S., Title 28 of the United States Code (U.S. Code), Section 533, (Çevrimiçi) <https://www.law.cornell.edu/uscode/text/28/533>, 22 Şubat 2022.
- U.S. War And National Defense Code, (Çevrimiçi) <https://uscode.house.gov/view.xhtml?path=/prelim@title50/chapter36/subchapter1&edition=prelim>, 22 Ocak 2022.
- T.C. Resmi Gazete, 08.03.2018, (Çevrimiçi) <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2018/03/20180308.htm1> 06 Şubat 2020.
- Yargıtay Ceza Kurulu, 26.09.2017 tarihli E. 2017/16-956, K. 2017/370 numaralı kararı, (Çevrimiçi) www.kazanci.com, 15 Nisan 2020.

ÖZGEÇMİŞ

İbrahim Cihat KURT, Lisans eğitimine başladığı Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi bölümünden 2012 yılında mezun olmuştur. Aynı yıl yüksek Lisans eğitimine Yalova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kamu Hukuku Ana Bilim Dalı'nda başlamış, “Başkanlık Sisteminin Türkiye’de Uygulanabilirliği Açısından Karşılaştırmalı Bir Analiz (ABD’deki Başkanlık Sistemi ve Türkiye’deki Parlamenter Sistem)” başlıklı tezini 2014 yılında savunarak yüksek lisans eğitimini tamamlamıştır. 2015 yılında İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kamu Hukuku Ana Bilim Dalı'nda doktora programına kaydolmuştur.

Evli ve bir çocuk babası olan adı geçen, İngilizce ve İtalyanca dillerini bilmektedir.